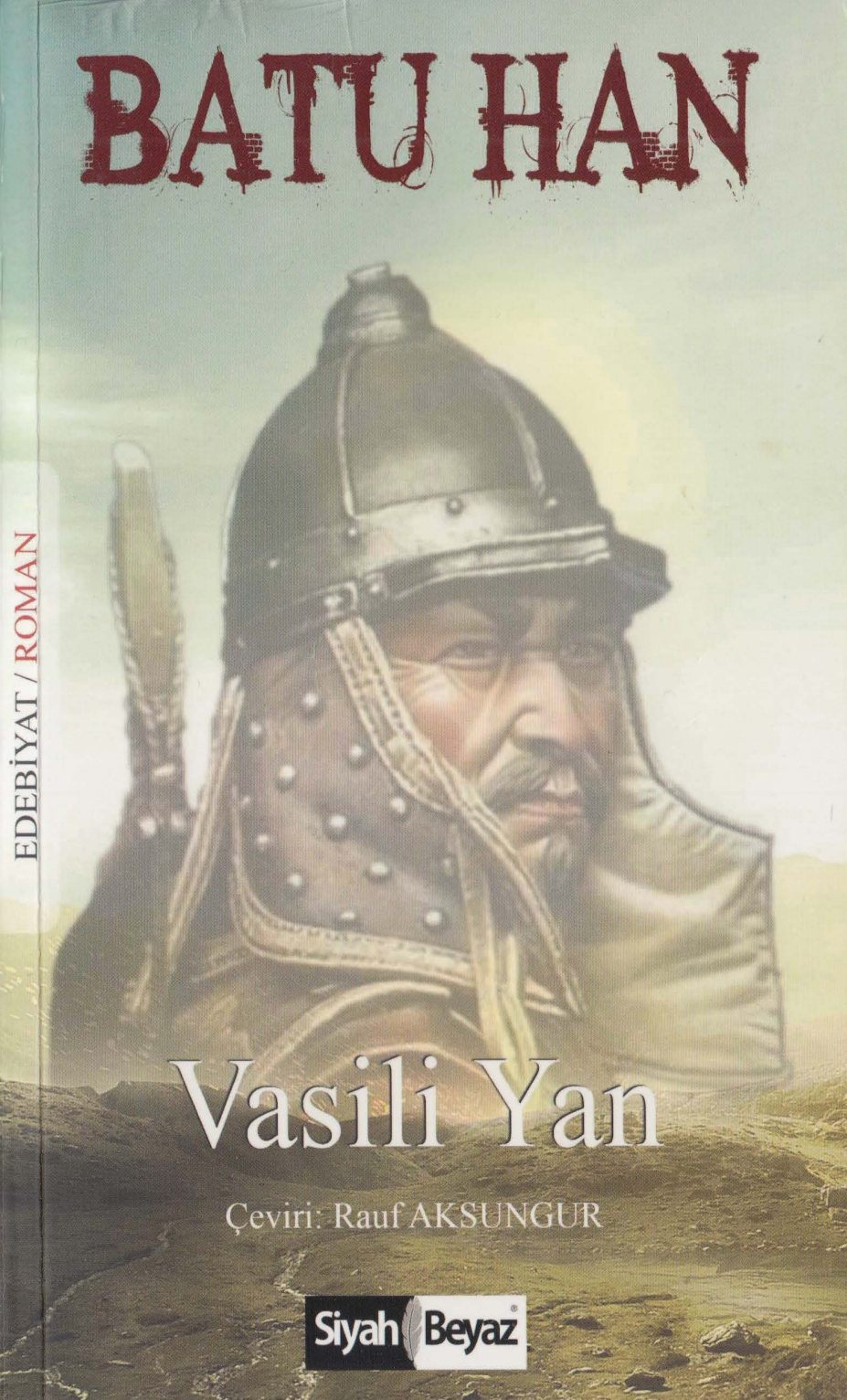
BATU HAN

EDEBİYAT / ROMAN

Vasili Yan

Çeviri: Rauf AKSUNGUR

Siyah Beyaz

BATU HAN

Vasili Yan

Okur! Bu kitapta okuyacak olduğun hikâye şu:

"... Batu Han'ın, bu esmer ve çekik gözlü askeri şefin binlerce süvarisi, deniz dalgasının taraklarındaki yonga misali, çığ gibi aktığı ve büyük İtil Irmağı sahiline, güçlü Altın Ordu hükümdarlığını kurduğu yere indiği zaman, çelik gibi müfrezelerinin geçtiği topraklarda, fethettiği ülke ahalisinin nasıl sınırsız ıstıraplar çektiği, insanların fedakârca yiğitliği ve haince caniliği; özgürlük için atılganca kavgası ve gaddarca zorbalığı; alçakça ihaneti ve candan arkadaşlığı..."

("Hacı Rahim'in Notları"ndan)

"...Demek ki uzak yolculuğa, bilinmeyen ülkelere yollayacağız seni okur, yarın da, bugün de, yarından sonra da hâlâ bilmiyor olacağın yerlere."

(Eski bir Arap hikâyesinden)

2016 THG 664302 EFG

Siyah Beyaz

KÜLTÜRPEREST
İnternetteki kültür adresiniz

BATU HAN

VASİLİ YAN

ÇEVİRİ: HALİT RAUF AKSUNGUR

Siyah Beyaz

Batu Han
Yazan Vasili Yan
Çeviren Halit Rauf Aksungur

© 2016, Bu kitabın tüm yayın hakları Siyah Beyaz Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.

Yayın Yönetmeni Murat Kaplan
Sayfa Tasarımı Ayhan Aslan
Kapak Tasarımı Hüseyin Arslanbaş

1. Baskı Ocak 2016, İstanbul
Yayınevi Sertifika No 14813

Baskı ve Cilt
Elma Basım
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad.
No: 162 / 7 Sefaköy
Küçükçekmece / İstanbul
Tel: 0212 697 30 30
Matbaa Sertifika No: 12058

Siyah Beyaz Kitap
Kayışdağı Mah. Baykal Sok.
No: 50/3 Ataşehir / İstanbul
Tel: 0216 660 10 53

www.siyahbeyazyayinlari.com
"Okuma alışkanlığınıza renk katmak için..."

www.kulturperest.com.tr
İnternetteki kültür adresiniz...

Batu Han

Vasili Yan

Çeviri: Halit Rauf Aksungur

Siyah Beyaz

Vasili Yan'ın Eserlerini Çevirmeyi Neden Bir Görev Saydım?

Vasili Yan'ın eserlerini Türkçeye kazandırma iş ve görevini önüme koyup başladığım günden bu yana on yıla yakın zaman geçti. Bu arada birçok arkadaş nezdinde, bu iş ve görevi neden benimsediğim yeri geldikçe söz konusu da edilmişti. Siyah Beyaz Yayıncılığın, Vasili Yan'ın eserlerini ciddi ve profesyonel bir anlayışla programına almasıyla da yeni bir işbirliği başlatılmış oldu. Bu nedenle Siyah Beyaz Yayıncılık Yönetmeni Murat Kaplan'ın öz geçmişime dair bilgi istemesi üzerine, bu bilgilendirme işini, başlıktaki sorunun yanıtına da katkı sağlaması dileğiyle kabullendim.

Böylece, adımın H. Rauf Aksungur olduğu tanışma fırsatı bulamadığımız okurlar tarafından da bilinir oldu. Yaşam hikâyesinde bazı ayrıntılara girdiğimizde:

2-9-1949 tarihinde Karaman-Sarıveliler-Uğurlu köyünde doğduğumu, ailenin 1954 yılında Ankara'ya taşındığını, ilk ve orta öğrenimimi ister istemez başkentte tamamladığını ve 1968 yılında da AÜZF'ye kaydolduğumu ve 12 Martla da terk ettiğimi söylemeliyim.

İlerici-demokrat ve sosyalist eğilimli aile ortamım, 1968'ler Türkiye'si ve dünyası şatlarıyla buluşunca 68 kuşağını bir ferdi olmamı zaten zorunlu kıldı ve o zorunluluğu bilince çıkardıkça da hürriyetin anlam ve özünü öğrendim. O özgürlük anlayışı ile kuşağımın yazgısını yaşamaya başladım. 12 Mart 1971 askeri darbesi ile:

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Proletarya Partisi Nedir, Ne Değildir" makalesi üzerine inşa edilen, "Proletarya Partisi Davası"ndan yargılanıp, on beş ayımı, Adana ve Mamak askeri cezaevlerinde geçirdim. Böylece de Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın öğrencisi olma ve kalma yoluna koyulmuş oldum. O yol ve determinizm gereği, bu güne dek geçen sürenin uzunca bir bölümünü, yaşam ve sosyalizm davası adına, Suriye ve Belorusya'da geçirdim. Vasili Yan'ın Cengiz Han romanı tesadüfen Minsk'te elime geçip de okuyunca:

Antik tarih ve bizlerin öz geçmişinden bir kesit veren romandaki sahneler, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi ile adeta bire bir örtüşüyordu. Romanın kahramanları ile birlikte Kıvılcımlı'dan öğrendiğim Antik Tarih'in gidiş kanunlarını yaşıyordum adeta. İçinden çıkageldiğimiz, daha doğrusu bir türlü çıkamadığımız Antik Tarih'in köklerindeki inatçı yaşam gücünü görüyordum. O kanunları burada söz konusu etmek olası değil, ancak şu kadarını söylemiş olma adına:

O kanunların kökleri evrimin zoruyla komünanın oluşum süreçlerine dek uzanır. Gene Kıvılcımlı'nın çözümlemesi ile Biyoloji biliminde, hücre ve sırlarının keşfi hangi anlam ve önemde ise, Toplum biliminde de komün ve sırlarının keşfi aynı önem ve anlama gelmektedir. Bu bakımla, Vasili Yan, okurlarının sadece güzel bir edebi eserle tanışmakla kalmayıp, yaşamı ve dünyayı da daha ayrıntılı kavrayacaklarına inanıyorum. Bu inançla, bu eserleri okurla buluşturmayı ciddi bir iş olarak benimseyen Siyah Beyaz Yayınevi ve yönetmeni Murat Kaplan'a edilecek teşekkürler, kılıçlarının hakkı olmaktadır.

Not:

Göçebe gelenekli yaşam tarzımın bu günlerinde, Antalya-Gazipaşa'da yaşamaktayım ve kitap çevirmenliğimin ürünleri ise:

1- Tüm Dünya Halklarının Dinleri Tarihi - Takarov
2- Makedonyalı Büyük İskender - Vasili Yan
3- Spartaküs - Vasili Yan
4- Cengiz Han- Vasili Yan
5- Ünlü Bolşevik Kadınlar
6- Batu Han - Vasili Yan
7- Sonuncu Denize Doğru - Vasili Yan (Çevirisi devam etmekte.)

Vasili Yan

Vasili Yan (1875–1954) Kiev'de doğmuş, ilk çocukluk yılları Kiev ve Petersburg'da geçmiştir. Seksen ile doksanlı yılların başında Petersburg Üniversitesi Filoloji Bölümü'nde eğitim görmüştür. Öğreniminin sona ermesiyle uyuşamadığı memurluk görevine son vermiştir. Memurluktan sonra devam eden hayatı kendi deyimiyle, *"Rusya'da sürtüp durmalardır..."* Oradan oraya dolandığı huzursuz yıllarda, balıkçı mezraları, köy, kasaba, sık ormanlar ve tozlu steplerde bulunmuştur.

İlmen Gölü kıyısında, Novgorod'da Seliger Gölü dolaylarında, Rjev ve Smolenşina köy tarikatlarında, Tatyev köyündeki A. S. Raçinskiy'in halk okulunda, kızlar için Tulska Eyalet Valiliği'nin Pazar Okulu'nda bulunmuştur.

Eski Multan'da da bulunmuş ve orada türküler ve halk rivayetleri kaydettiği, Kuznerk köyünde yaşamıştır. Her yerde yoksulluğa, cehalete ve özellikle de köylerde sık sık olan kıtlık ve kötü ürün sahnelerine, açlık ve hastalığın yol açtığı sefalete, soysuzluklara tanık olmuştur.

Ukrayna'nın çeşitli yerlerinde bulunmuş; Dinyepir'deki salların yükleri üzerinde Orşan'dan Kiev ve Ekaterinslav'a (şimdiki Dinyeperopetrevsk) kadar gitmiştir.

V. G. Yançevetskiy'in hayatının 50 yılı boyunca dönemeçler birbirini kovalar. 1899 yılı sonu ile 1900 yılı başlarında "Novaya Vremya" (Yeni Zaman) ve "Repelekiya İzvestiya" (Revelskiy Haberleri) gazetelerinin muhabiri olarak İngiltere'de geziler yapar. İngiltere'den dönmesi üzerine yanında memur olarak çalışacağı, Kafkas Bölgesi Başkanı'nın dairesinin olduğu yere, Ashabad'a (şimdiki Aşkabad) doğru yola çıkar. Bu yolculuğu için şöyle der: *"Bu yola çıkışımın, benim tüm hayatıma ve sanatıma yaptığı etki uzun süreli oldu. Böylece ben piyade olmaktan çıkıp, 'süvariye' dönüştüm..."*

O yolculuğunu, sonraları kendi kendiyle dalga geçmeden anmaz. *"Benim birincil halim mükemmel bir ata sahip olmak, ona kendi ellerimle özen göstermek onunla çöllerde, dağ vadilerinde memleket memleket gezmek idi,"* diyen V. Yan'ın, bu hayalini uzun süre ertelemesine gerek kalmamıştır.

Bir grup arkadaşıyla Hazar Bölgesini Araştırma Derneği, Şarkiyat Derneği, kent kütüphanesi ve müzesini kurmuşlardır. Bu insanlarla Türkmenistan'da öğretmenlik yapmış, sağlık hizmeti vermiş, inşaat yapmışlar; Türkmenistan'ın dilini, folklorunu, edebiyatını, sanatını, mimarisini ve Türkmen halkının eski tarihini incelemişlerdir.

V. Yan'da bu grubun içinde, Orta Asya'yı, Türkmenistan'ı ve sınır dışı ülkeleri incelemeye ve onlar hakkında kendi izlenimleri, deneme röportajları, makaleler, hikâyeler yazmaya başlamıştır. Yazdıkları hem yerel hem de Petersburg gazetesinde basılmıştır.

Pers ve Afgan sınırı boyunca Merv'de (şimdiki Marı) Hivin Hanlığı, Buhara Emirliği, Semerkant, Taşkent, Fergana, Mangışlak Yarım Adası, Hazar Petrol Sanayi ve adalara pek çok kere görevli olarak araştırmacı geziler yapmıştır. Amerikalı Jeolog Hentington'un araştırma gezisine katılmış, onunla birlikte İran'ı, Hindistan sınırına kadar yürüyerek geçmiştir.

Rus-Japon Savaşı, Vasili Yançevetskiy'in yaşamında yeni bir dönemeç olmuştur. Orta Asya'yı terk edip, Sen-Petersburg Telgraf Ajansı'nın (SPTA) muhabiri olarak savaşın sonuna kadar Çin ve Mançurya'da kalmıştır. Buradaki lisede (o zamanki öğrenciler arasında geleceğin Sovyet yazarları Vsyevolod Vişnevskiy, Bcyevolod Rojdestvenskiy, Yevgeniy Fyederov da vardır) Latince öğretmenliği yapmış; öğrenciler için haftalık, ucuz bir dergi olan Uçenik'i (Öğrenci) çıkarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, 1912-1914 yıllarında SPTA muhabiri olarak Türkiye'de, Balkanlar'da, İstanbul' da, doğrudan savaş esnasında ise Sen-Petersburg Telgraf Ajansı'nın Bükreş ve Yassah temsilcisi olarak Romanya ve Balkanlar'da bulunmuştur.

1918'de devrimle değişen Rusya'ya gazeteci olarak geri döner. Açinsk, Tuva, Minusinsk'te kalır. "Yetişkin" profesyoneller ve amatör çocuk tiyatroları için piyesler yazmayı deneyerek; halk eğitimi öğretmeni, ilkokul öğretmeni ve hatta köy yazıcısı olarak çalışır. Ardından 1928 yılında kesin olarak Moskova'ya dönmeye karar verir ve artık tüm enerjisini gazeteciliğe değil, edebiyat çalışmalarına verir.

Eserleri ve Konuları

"Piyade Notları" (1901), Vasili Yançevetskiy için *"kalem sınaması"* ise de çıraklık değildir; erken gazetecilik yayınlarında yazarlığa başlayışı hissedilir. Canlı söze, öykücül konuya, toplumsal tasvire, psikolojik tahlile, gündelik yaşam ayrıntılarına heveskar oluşu, bunların hepsi düz yazıya olan açık eğilimin belirtisidir ki bunlar eylemsel röportaj için sınırlı olanaklardır. Kitabı oluşturan düzyazı minyatürlerinin çoğunluğu, öykü konuları içinde boy atan anlamlı deneme taslaklarıdır.

"Açlık Kışı" adlı hikâyesinde devrim öncesi Rusya'nın kronik kötü mahsul ve genel açlık gibi bütün illeri kaplayan, yoksul mezra ve köylerde binlerce ve on binlerce insanı alıp götüren en korkunç sosyal yaralardan biri açığa vurulmaktadır. Toplumsal çelişkileri ele alış biçimini, Vasili Yan'ın tarihe bakışıyla bir aydınlanma çerçevesinde önemseyen Lenin, *"Hangi Mirası Reddediyoruz"* adlı eserinde, Vasili Yan'ın da içinde bulunduğu aydınlanmacılar grubu için şöyle bir değerlendirme yapar: *"Aydınlanmacılığın tipolojik vasfını, entelektüellerin kendilerine göre Rus tarihinin geleneklerinden kök alarak hümanistçe hamleleri ve ileri toplumsal bilinci temsil eden kısmı."*

Hikâyelerini, yıllar, on yıllar sonra bile olsa çoğu kez tekrar hatırladığı, soğumamış anıları üzerine yazmıştır.

Örnek olarak, *"Çöl Çanı"* (1906), Karakum Çölü üzerinden Hivin Hanlığı'na yolculuktan alınma ve *"Taç Gülü (Pers Dağlarında)"* (1909) temelinde Pers yolculuğu izleri bulunmaktadır.

Amerikalı Hentington ile birlikte, Afgan sınırı boyunca yaptıkları geziyi ve olayları konu alan hikayesi, *"Afgan Hayaletleri"* başlığını taşır. *"Durman (Ruh) Görüntüsü"* (1909) adlı hikayesi, Taşkent anılarının yansımasıdır.

"Altın Yılancık" (1907) öyküsü ise, gemiyle Port-Sard'dan Odesa'ya giderken vuku bulan gerçeklik üzerinedir.

Minusinck'te, Sibiryalı partizan (gerilla) Pyetör Kalistratof'un anlattıklarından yazılmış olan *"Partizan Metaneti"* (1922) adlı hikaye, iç savaşın gerçek olayı üzerine kuruludur.

Tuva'ya dair güçlü anılarının hikayesi, *"Kara-Nor Gölünün Sırrı"*nda, avcı ve balıkçıları gerçek adlarıyla anlatmıştır.

Basmaç isyanıyla mücadeleye ait savaş hikayelerini ise, *"Karakum Çölleri"*nde (1928) anlatmaktadır.

"İskit Kampından Mektup" (1928), öz geçmişe ait intiba ve anıları, asırlar öncesini sanatkarca gören ve uzak geçmişin efsane ve rivayetlerini ustaca yeniden yaratışla organik olarak kaynaştıran bir hikayedir.

"Finike Gemisi" (1930), eski Akdeniz Medeniyeti'nin çekici Tir ve Sidan Devletleriyle renklendirilmiş dünyasını, yeniden yaratmaktadır.

Nihayet yazarın anısında solup gitmeyen, İran'dan, Deşti-Lut Çölü'nün iç karartıcı peyzajını ve Maşuci göçerleriyle karşılaşmasına ait izlenimlerden doğan, *"Dağın Şeytanı"* (1944) ve *"Vatan"* (1948) yazarın sağlığında basılamamış eserleridir.

Tarihin İzleri

Tarih romancısı olarak tanınan Vasili Yan, ruh dünyasında tarihi keskince hissediş ve duygu yüküyle yaşayışının derin kaynaklarını, *"Asya'nın Mavi Uzaklıkları"* (1947-1948) adlı yol anılarının sonucunu itirafla aralar:

"Yirminci yüzyıl eşiğinde Orta Asya halklarının yarı-feodal yaşamında görmüş olduğum tablolar, uzun yıllar sonra, eski Harzem'in yok olmuş yaşam sahnelerini 'Cengiz Han' hikâyesinde canlandırmak için, hayal gücümü besledi. Buhara Emri'nin dış görünüşü, Harzem Şahı Muhammed'in karakteristik yapısını kurmaya devam etti. Hivin Hanlığı'nı, cüzamlılar adasını ziyaret, Karakum üzerinden İran'a yolculuklarda Harzem'in yaşam ve ölüm olgularını tasvir etmeye yardımcı oldular... Doğu insanının ruhunu kavramada bu geziler bana renk çeşitliliği ve izlenimler sağladı."

"Cengiz Han" romanı ve onu izleyen üçlemenin diğer kitapları "Batı Han" (1940) ve "Sonuncu Denize Doğru" (1951) eserleri için, "hayatımın başlıca emekleri" der.

Zamanın birçok yazarlarından eleştiriler ve övgüler alan Vasili Yan için V. Oskofskiy şunları söyler:

"Buradaki esas, tarih felsefenin özlü kavranışının, Vasili Yan'ın herhangi bir kitabından daha gelişkin ölçekte üçlemede ifadesini bulmasıdır. Geçmişe dair her anlatım tarihsel roman olmamakta ve her romanda destansı öyküye dönüşmemekte, ancak tarihi felsefenin fikriyatta ve üslupta belirleyici, özsel ve biçimlendirici önem edindiği eserler ve romanlar bunu hak etmekte. Tarih felsefesi, dürüstçe ve samimiyetle hikâye edilmiş bile olsa, kurguyla yetinmeyip, kişi ve halkın, halkın ve zamanın sosyal, manevi, insani kavranışı temelinde olgunlaşmakta ve yapılmaktadır. Vasili Yan'ın önceki eserlerinde yavaş yavaş kristalize olan, bilimsel ve sanatsal fikrin mantıki, bilinçli historizmine eşlik eden tarih felsefesi, 'Cengiz Han', 'Batu Han' ve 'Sonuncu Denize Doğru' üçlemesine tam ve bütünsel ifade kazandırır."

"Cengiz Han" adlı romanın ilk yazıldığı biçimini okumuş olan Gorki, Sovyet yazarlarının ilk kongresinden birkaç yıl sonra, o zamanki "Tarihsel Romanlar" serisinin yayın komitesinden, bilim doktoru İ.İ. Mints'e şöyle der: *"İşte bak, ilginç bir kitap, genel olarak benim hoşuma gitti... Tarihçi gözüyle el yazmalarını bir okuyun. Tarihe doğru yanıt veriyor mu acaba?"*

İ.İ. Mints yıllar sonra hatırlar ve; *"Derhal hoşuma gitmiş ve çabucak, iki gün içinde okumuştum. Parlak, ilham veren ve coşkun bir ifadeyle yazılmıştı. Onu okurken kahramanlarının dönemi anında göz önüne geliyordu. Uzak geçmiş yılların olayları.*

Tarih, Marksist–Leninist anlayış bakımından aydınlanmıştı; pek çok yönden günümüzle de uyuşuyordu; hikayenin iliklerine yurtseverlik duygusu işlemişti. Sanatsal edebiyatımızda büyük bir tarihsel eksikliği gideren bir kitap olduğu, onun basılması gerektiği açıkça belli idi."

A.Fadeyev de Pravda'nın bir sayısında şunları yazar:

"Cengiz Han" romanı Sovyet edebiyatının son yıllardaki, olayları genişliğine kucaklama, malzeme zenginliği ve ustaca yetkinlik bakımından en önde gelen ve kendine özgü olaylarından biridir...

Tarih romancılığının (yazarlığının) yazın alanında apayrı bir yeri vardır. Tarihin sosyal, ahlaki, estetik eğiticiliğine dair, Maksim Gorki düşüncesini şöyle ifade eder:

"Gençlerin tarihsel olarak düşünmeyi öğrenmeleri için geçmişi bilmeleri önemlidir. Tarihsel olarak düşünmek demek, hayatı emek enerjisinin sürekli vücut bulduğu süreç, yani maddi kültür diye adlandırılan her şeyin üretimi olarak anlamak demektir... Tarihsel olarak düşünmek demek, zihni ve entelektüel kültürü, maddi yaratış çalışmasının izi ve onun zemininde ortaya çıkması ve gelişmesi olarak anlamak demektir."

Vasili Yan'ın öyküsel düzyazısı olgucu gerçekliktir. Çağdaşlıktan çok tarihselliğe eğilerek, yarım asır önce olup bitenleri capcanlı ve dosdoğru nakleder. Bunu yaparken: tarihi, sosyoloji, psikoloji, coğrafi, siyasi, entomoloji, felsefi ve çevrebilim bakımından ele alarak ince bir gözlemle ilişkiler kurmuş; açık, anlaşılır, estetik eğitici ve çekici eserler yaratmıştır. Bunu biraz daha açık örneklerle sıralayabiliriz.

Şahların tahtta kalabilmeleri için, çocuklarını saraydan çok uzaklara atama olarak gönderdiklerini; çocukların da hükümdar babalarının ölmesini ne çok istediklerini ve bu kavgalar içindeki ölümleri-öldürmeleri; savaş hazırlıklarının ve saldırı planlarının nasıl yapıldığını, saldırı haberini alan Cengiz Han'ın halkı camide toplayıp, önde gelenlerin fikrini aldığını; baskına uğrayacağını anlayan halkın, köyünü terk ederken yola dayanamayacağını anladıkları yaşlı, hasta ve çocukların, düşman eline kalmasını istemedikleri için iple bellerinden taş bağlanarak denize ya da nehre atılarak boğulduğunu; savaş esirlerinin nasıl öldürüldüğünü, sağ bırakılanlarınsa geri plandaki birçok işlerde kullanıldığını, güzel kadın esirler ise tek tek seçilerek sarayda türkü söyleyip, erkekleri eğlendirip, cinsel arzularını gidermek için kullandıklarını; savaşların halka ölüm ve açlıktan başka bir şey vermediğini, savaşmak için bir nedenlerinin olmadığını ve savaşın gereksiz olduğunu düşünen birçok

insanın, savaşa karşı olduğu halde bu düşüncesini dile getiremeyişini (şaha karşı gelemediklerini); savaşların yükünü ve acısını hep halkların çektiğini ve bu halkların kendi içlerinde birleşmenin gerekli olduğunu; birleşmezlerse sahip oldukları her şeylerini, canlarını ve topraklarını da kaybedecekleri bilincinin uyanışını; hükümdarların ellerinde bulunan esirlerin ve ganimetin bir bölümünü, istedikleri hükümdarlara göndererek, "dostluk nişanesi" göstermelerini; uzak tepelerde geceleri yanan ateşlerin, gündüzleri ise yükselen duman sütunlarının, düşman askerleri hakkında fikir vermesini; elçilerin, hükümdarlar arasındaki yaptığı casusluğu; savaşı kaybeden hükümdarların sonunu; tamahkâr toprak istilacıları, savaşlar çıkarmış; kentleri, köyleri yakıp yıkmış, yolları yok etmiş, asırlar boyunca oluşmuş kültürü tozun toprağın, kumun altında bırakmış ve geride asırlarca yeşerip ürün vermeyecek çöl vahaları bırakmış olduğunu vurgular.

Sefere çıkan hükümdarların ve beraberindeki askerlerinin konaklama yaptıkları yerlerin seçimi ve çadır yapılarını; savaş sonrasındaki dağınıklıktan faydalanan çetelerin, yakıp yıkılan kentleri ve köyleri talan etmelerini; şahın, ülkesinin bütün bölgelerine tahsildarlar göndererek halktan zorla vergi topladığını, halkın yiyeceğine kadar her şeyini aldığını, hiç bir şeyi olmayanı dayaktan geçirdiğini; kağanın gece hayatını ve kadınlarıyla olan ilişkilerini; bilgili ve iyi yetişmiş kadınların hükümdarlara sunulduğunu; hükümdarların yüzlerce kadınla evli (birlikte olduğunu) hatta Cengiz Han'ın beş yüz tane karısı olduğuna kesinlik getirerek, kadına nasıl bir gözle bakıldığını vurgulamıştır.

Cengiz Han'ın nasıl bir yatakta rahat ettiğini ve nasıl uyuduğunu, uykudan kalkış vaktini ve o anlarda neler düşündüğünü, düşünebileceğini; Sultan Han'ın kocasına ve çocuklarına ölüm emri vererek, bir kadının da katılaşabildiğini; Türkçe lehçeler konuşan kabilelerin, halkların çoğunluğuna ve kimler (Kıpçaklar, Tacikler, Gardlar, Karakitaylılar) olduğuna dikkat çeker.

Atasözlerinin önemini, vurgusuna ve söz sırasında kullanıldığı yer ve zaman açısından düşündürür.

Zamanın önemli hastalıklarını, cüzzamı anlatır. Türküleri ve türkülerin cesaret verici güzelliğini; dil çevirisi yapan (tercüman) insanı; dönemin takvimini, ayı, günü, yılı temsil eden sembolik hayvanları; kullandıkları yazı türünü; halkın ve hükümdarların giyim şeklini; çeşitli kuş, kurt ve çakal sesleri çıkartarak, haberleşme yöntemlerini; bakışların konuşmalardaki etkisini; istenirse her yerde dua edileceğini söyleyerek, inanç özgürlünün olması gerektiğini ve geçip giden zamanın ne denli kıymetli olduğunu; Cengiz Han'ın sözlerinde vurgulamaya çalışmıştır: *"Her bir gün, benim için şimdi bir tepsi dolusu inciden daha kıymetli."*

Bütün bu ayrıntıları anlatmaya çalışırken, romanın bütün özelliklerine ve inceliklerine özen göstermiştir. Onun başarılı bir tarihi romancı olması, insan psikolojisini de çözümlediğini kanıtlar aynı zamanda. Buna, "Cengiz Han" romanından sayfa 155 ve 157 den birer paragraf örnek verebiliriz.

"Sana müjde var, senin karın dün döndü ve geceyi benim yoksul evin yıkıntıları arasında geçirdi. İşte bak, tarladan geliyor...

Ve kurban karısının kırmızı elbisesini uzaktan tanıdı."

"Asla! Moğol kılıcı ile ölmek benim için daha iyi! Nasıl olur da ben nefret ettiğim, Türkmen kızı Ayçiçeğin oğlundan lütuf kabul edecek kadar küçülürüm. Soylu Kıpçak kanımdan torunlarım varken nasıl olur da ben onun himayesi altında yaşarım. Cengiz Han'a esir düşmek, onun aşağılama ve rezaletlerine katlanmak daha iyi."

Okur! Bu kitapta okuyacak olduğun hikâye şu:

"... Batu Han'ın, bu esmer ve çekik gözlü askeri şefin binlerce süvarisi, deniz dalgasının taraklarındaki yonga misali, çığ gibi aktığı ve büyük İtil Irmağı sahiline, güçlü Altın Ordu hükümdarlığını kurduğu yere indiği zaman, çelik gibi müfrezelerinin geçtiği topraklarda, fethettiği ülke ahalisinin nasıl sınırsız ıstıraplar çektiği, insanların fedakârca yiğitliği ve haince caniliği; özgürlük için atılganca kavgası ve gaddarca zorbalığı; alçakça ihaneti ve candan arkadaşlığı..."

("Hacı Rahim'in Notları"ndan)

"...Demek ki uzak yolculuğa, bilinmeyen ülkelere yollayacağız seni okur, yarın da, bugün de, yarından sonra da hâlâ bilmiyor olacağın yerlere."

(Eski bir Arap hikâyesinden)

Üzerinde birlikte çalıştığımız bu son kitabı, eşim Mariya Yan'ın unutulmaz aziz anısına adıyorum.

V. Yan

Birinci Kısım

Cengiz Han'ın Vasiyeti

I
DOĞU VAKAYİNAMECİSİNİN[1] KULÜBESİNDE

Keder eğer, ateş gibi duman salsaydı,
Tüm dünyayı duman kaplardı.
(Balh'lı Şahid IX. yy.)

Esmer kuru bir el, dar kuru kâğıt yaprağı üzerinde kamış ucu hızla hareket ettirir. Fakih[2], Arap harflerinin bir biri ardına dizilmesi ile ortaya çıkmış olan yazıyı hafif bir sesle okur.

Kulübe sessizlik içindedir. Kamış dama vuran, kesintisiz yağmurun tekdüze tıkırtısı Fakih'in monoton sesine karışır.

"... Bilen herkese sorarak ben Cengiz Han'ın[3] vasiyetini öğrenmek istedim. Fakat ansızın bir belaya çattım. Aziz imamlar[4] tarafından Buhara'da yakalandım. Onlar beni Allah'a tapınmayan, büyük günahkâr olarak ilan edip, iğrenç, alçak bir demir kafese kapattılar. Onun içinde ben sırtlan gibi dört ayak üzerinde sürünürken doğrulamıyordum. Elbise üzerimde çürüyüp dağılıyor, ben de söküklerin uçlarını bağlıyordum. Hapishane bekçisi günde bir kere benim tahta çanağa bulanık bir su döküyor, fakat bunu bile sık sık unutuyordu. Bekçi ara sıra prangalı bir köle

1. Vakayinameci: Tarih yazıcısı
2. Fakih: Bilgin, çok okuyan kişi, hukuk âlimi.
3. Cengiz Han: (1155–1227) Moğol komutan, Asya'nın en büyük fatihi ve Kore'den Kara Deniz'e kadar yayılan imparatorluğun kurucusu. Cengiz Han ordusunun öncü müfrezeleri Cebe ve Subuday Bahadır'ın komutası altında Rus ve Polovets kuvvetleri ile karşılaştıkları yere, Dinyeper kıyılarına kadar ulaşır. Moğollar Azak Denizi'ne, (1224) yılı savaşın cereyan ettiği Kalki nehri yakınlarına, Rus-Polovets kuvvetlerinin bozguna uğradığı yere kadar geri çekilmeye başlar. Cebe ve Subuday Bahadır'ın bu hücumu, bütün Avrupa'yı zapt etmeyi düşünen Cengiz Han'ın emri üzerine gerçekleştirilir. Cengiz Han'ın planını kendi kuvvetleri ile Adriyatik denizi kıyılarına kadar gelen, torunu Batu kısmen gerçekleştirir. Cengiz Han'ın Orta Asya'yı istilası (1220–1225) mevcut üçlemenin birinci kitabında tasvir edilmişti.
4. İmam: Müslüman ruhani kişi.

getiriyor, O da küfrederek, kafesimin kirli döşemesini kanca ile sıyırıyordu. Ben 'aziz imamların lanetlediği', 'şimdilik sonsuz ölüme mahkûm, ölümden sonra da barınağı ateş olacak ...' diye bilindiğim için, diğer mahkûmların gelen akrabaları da bana doğru korku ile göz atıyorlardı.

Fakih kil kandilde yanmakta olan fitili düzeltir ve okumaya devam eder:

"Bir gün ben, Kıpçakların horladığı ateşe tapanların Luti kabilesinden bir kızın, alay edilmekten ve lanetlenmekten korkmadan kafesin yanında durduğunu fark ettim. O, bana bir avuç üzüm ile ceviz verdi ve koşarak uzaklaştı. O, yere dek uzun bir şala bürünmüş olarak ertesi gün tekrar göründü. Kız, hapishanenin duvarı boyunca sessizce süzülerek geldi ve bana çörek ve bir dilim kavun getirdi. Sonra, gümüş yüzüklü esmer parmakları ile kafesin çubuklarını tutup, siyah duygularını ele vermez gözleri beni uzun süre dikkatle gözden geçirdi ve fısıldadı:

— Benim için dua et!

Ben alay ediyor diye düşündün ve sırtımı döndüm. Fakat ertesi gün O kafesin yanında yeniden dikildi ve ısrarla gene tekrarladı:

— Benim savaşçımın ve mutluluğumun dönmesi için bana dua et!

— Her neye olursa olsun ben dua etmesini bilmem! Aziz imamların beni lanetlediğini ise herkes bilir!

— İmamlar sinsi İblis'ten[5] daha kötü! Onlar kin ve kibirle şişmekteler. Onlar eğer seni lanetledi ise sen gerçek bir müminsindir. Hem benim için, hem uzakta olan için Allah'tan şefkat dile.

Ben onun ricasını yerine getireceğime söz verdim. Kız birkaç kez daha geldi. Onu teselli etmek için ben, mutluluk getiren duayı[6] geceleri dokuz kere dokuz kez tekrarladığımı söyledim.

Bir gün kız –ona Bent-Zankica diyorlardı– gülümsemeyi bilmeyen bir delikanlı ile geldi. Onun saç bukleleri omuzlarına dek varmakta, silahı gümüşi renkte ve yüksek çizmeleri sivri topuklu idi. O susarak bana baktı ve kıza dönerek:

— Evet, bu o... şeytanlık bilmeyen... Ben ona yardım ederim!

Biz uzun süre birbirimize baktık. Bizi keskin bakışlarla süzen gardiyanın karşısında tehlikeli olacağı için, bizlerin kardeş olduğunu itiraftan korktuk.

5. İblis: Kuran'da zikredilen, Arap efsanelerindeki kötü ruh.

6. Pek çok doğulu halkta dokuz sayısı kutsal ve şans getiren sayılmakta.

Tugan, kıza bakarak ve onunla konuşuyormuş gibi yaparak anlatır:

— İmamların lanetlediği mümin beni dinle ve sana ne konuşuyorsam aynen yap. Ben üç siyah bilye getirdim. Sen onları yutarsın. O zaman senin aklın buradan uçarak, dağları aşıp serin esintilerin ve hoş kokulu çiçeklerin olduğu vadiye doğru uzaklaşır. Orada kar beyazı atlar otlamakta ve insan sesli altın kuşlar şarkılar söylemektedir. On altı yaşında iken sevdiğin kızı da orada göreceksin.

Ben gencin sözünü kestim:

— Sonrasında ise ben uyanıp, yeniden kafesin demir çubuklarını mı kemireceğim? Benim böyle bir rüyaya ihtiyacım yok.

— Tartışmak için acele etme dizginsiz adam ve devamını dinle. Senin aklın beyaz atların yaylalarında katıksız unutuşun keyfini çatarken, ben senin gardiyanına öldüğünü söylerim.

İnanç kanunlarına göre, senin vücudunun vakit geçirmeden toprağa verilmesi gerekir. Köle-demirciler kafesi kıracak, vücudunu kancalarla tutacak ve mahkûmların çukuruna sürükleyecekler. Ne denli acı verirse versin sakın bağırma ve inleme! Aksi takdirde demir topuzla başını parçalarlar. Gece yarısı, sen çukurda cesetler arasında yatarken ve çakallar ve köpekler senin ayaklarını kemirmek için sürünerek sana yaklaşırken, ben üç savaşçı ile seni bekler olacağım. Seni bir cübbeye saracak ve çabucak bizim obaya götüreceğiz. Yemin ederim ki, hayat senin vücuduna geri dönecek ve kendine geleceksin! O zaman bir ata atlayıp uzaklara, başka ülkelere, yeni bir hayata başlayacağın yere gidersin."

Fakih kendini toparlar ve kulaklarını kabartır. Kulübenin ince duvarı arkasında, bir hışırtı varmış gibi gelir ona. Birkaç saniye O hareketsiz durur, sonra yeniden yazmaya başlar:

"Her şey yüzü gülmeyen delikanlının söylediği gibi olup bitti. Cesurane yardım sayesinde, ben beklenmedik bir şekilde, bitkin, bir deri bir kemik fakat canlı olarak hürriyete kavuştum. Birkaç gün kumlu stepte, ateşe tapanların yanında kaldım, sonra da Sıgnak[7] kentine, ikinci hayata başlayacağım yere doğru yola çıktım..."

***

7. Sıgnak: XIII. yy. da Sarıderya'daki zengin ticari merkez, Cuçiyev ulusunun ilk başkenti. Sıgnak'ın eski zenginliğinin tanıkları olarak, şimdi ondan sadece, insansız tepeler, çukurlar, birkaç kemer ve anıt mezar kalıntısı kaldı.

II
MİSAFİR MRAK'TAN

Fakih Hacı Rahim tekrar durur, yazı kamışını özenle bakır tepsiye koyar ve avucunu kır sakalı üzerinde gezdirir. İnce duvarın arkasındaki düzenlice vuran damlaların gürültüsü arasından bir hışırtı açıkça duyulur.

"Bu soğuk sonbahar gecesinin karanlığında kimin adımları olabilir? Ancak niyeti bozuk, kötü kalpli bir adam nemli sis içinde gezinmeye başlar."

Eski kitap destesi üzerindeki kil kandil donuk alevi ile düzgün olmayan isli duvarları, eski halıyı ve halsiz, hareketsiz bilgini aydınlatır. Dar pencereyi örten alacalı kumaş döküntüsü hafifçe sallanır.

Kapının ağzında kıvrılmış olan, büyük beyaz it kulaklarını diker ve boğuk boğuk hırlamaya başlar. Esmer bir el pencereye sokulur ve perdenin kıyısını kaldırır. Karanlıkta, çarpıklaşmış siyah gözler parıldar.

— Oradaki kim? Diye sorar Hacı Rahim ve elini yerinden sıçrayan köpeğin başı üzerine indirir. "Yat yerine Akbay!"

Meçhul kişi zor duyulur bir fısıltı ile konuşur. Fakih: "Bu, sanki ses çıkarmaktan korkarak konuşuyor" diye düşünür. "Ona inanmak mümkün mü?"

— Ben sende kitaplar görüyorum. Öğretmen Hacı Rahim değil misin sen?

— Yanılmıyorsun, ben oyum!

— O zaman beni çabuk içeri al! Maverangar baş veziri Mahmut Yalvaç'ın sana selamı var...

— Bu isim başka herkes için kapalı olan, benim kulübemin kapısını açar.

Fakih tahta sürgüyü çeker, meçhul kişi de eğilerek içeri girer. Moğol tipi elbise içindeki, bronz renkli, bodur adam doğrulur ve etrafına bakınır. Hacı Rahim hırlayan köpeği tutarak geleni gözlemler. Onun bütün davranışlarında kendine güven ve amirane tutum hissedilmektedir. Kuşağını çözer, üst elbisesini çıkarır ve

tahta çiviye asar. Gece misafiri ıslak çizmelerini güçlükle çıkarıp bir kenara atar ve kendisini sönmekte olan ocağın yanındaki eski, aşınmış halı parçası üzerine bırakır. Sonra da aynı sakinlikle, sanki kendi evindeymiş gibi ıslak ellerini halıdaki koyun postuna kurular.

— Isın yolunu kaybetmiş olan! Islanmış elbiseni kurut.

— Alevi söndürmek gerek! Diyerek Moğol kil kandilin isli fitilini parmakları ile boğar. Kulübe tamamen karanlığa gömülür, yalnız pencere deliğindeki ufak perdenin olduğu yer hafifçe aydınlıktır.

— Bunu niye yapıyorsun? Diye fısıldar Hacı Rahim.

— Silahlı adamlar, babamın katilleri benim peşimdeler, diyerek yanıtlar Moğol. "Onlar beni de öldürmek istiyor. Senin aydınlık penceren uzaktan görünüyor; bu nedenle ben gecenin karanlığına rağmen seni buldum. Köpeği dışarı çıkar!

— Bu köpek, benim tek koruyucum...

— Kov onu! O ulur ve gürültüsü tüm Signak'ı ayağa kaldırır.

— Koruyucudan korkma!

— Köpek evin etrafında dolanır ve alçak adamlar eğer buraya yaklaşırsa bizi uyarır.

Fakih gönülsüzce amirane misafire boyun eğer, kapıyı açar ve tüylü iti karanlığa doğru itekler. Hacı Rahim, en iyisi kaçıp gitmek diye tereddütle duraklar, fakat güçlü el onu geri çeker. Tahta sürgüyü misafir kendisi sürgüler, Fakih'i bırakmadan halının yanına kadar getirir ve onunla birlikte diz çöker. Acele acele fısıldanır, köpek ince duvarın arkasında hırlamaya başlayınca konuşmaya ara verip kulaklarını kabartır:

— Sürgüyü açma! Onlar gizlice yaklaşıp gözetliyor olabilir. Onlar benim babamın belini kırarak haince öldürdü, ben de onları kazanda canlı canlı kaynatacağım. Bunu yapacağıma sonsuz mavi gök önünde yemin ediyorum! Sen eğer buradan kaçmaya yeltenirsen seni boğarım.

Meçhul kişi yan tarafı üzerine uzanır, bir şeyler mırıldanır, fakat sıcak parmakları ile ev sahibinin elini sıkıca tutarak bırakmaz. Birden yerinden fırlar, dikkat kesilir ve duvara doğru yanaşır.

— Bunlar onlar! Diyerek fısıldar. "Ölüm bana yetişti! Dikkatli ol, beni ele verme!"

Dışarıdan köpeğin öfkeli havlayışı duyulur. Birileri yaklaşır, tartışan sesler duyulur. Kuvvetli bir vuruş duvarı sarsar.

— Hey, ev sahibi! Aç kapıyı.

— Hacı Rahim yanıtlar:

— Bölge başkanının kâtibini geceleyin rahatsız etmeye cesaret eden kim?

— Çabuk aç, yoksa biz senin inini başına yıkarız! Biz kaçan bir suçluyu arıyoruz.

— Ben iki gündür hasta yatıyorum, ocağı yakmak ve bana su ısıtmak için bile hiç kimse gelmedi. Suçluyu kamışlıklarda ara, kitapları kopyalayan barışçıl kâtibin evinde değil.

Kaba sesler tartışmaya devam eder, biri kapıyı çalar. Birden yaralı yaban hayvanın ulumasına benzeyen vahşi bir çığlık gürültüleri bastırır. Feryatlar ve inlemeler duyulur. Onlar uzaklaşmaya başlar ve sesler kesilir. Hacı Rahim konuşmaya başlamak ister, fakat misafirin avucu onun ağzını kapatır.

— Onların nasıl sinsi olduğunu sen bilmezsin, diyerek O kulağına fısıldar. "Onlar hepsini yalancıktan yapar. Onlar pusuya yatmak için uzaklaştılar, başkaları da belki kapının ardında bekliyordur. Beklemek ve dövüşe hazır olmak lazım."

İkisi de soluklarını tutup, gecenin karanlığında bir şeyler görmeye çalışarak dar pencereye yanaşır. Belli belirsiz hışırtılar duyulur, ufak bir yağmur yapraklara ara sıra daha kuvvetli vurur.

***

III
ATSIZ İNSAN GÜÇSÜZDÜR

Pencerenin perdesi güneşin ilk ışıkları ile pembeleşir, meçhul kişi çizmeleri ayağına geçirir, ıslanmış kabanını inceler ve onu köşeye fırlatır. Adam ev sahibinin rızasını sormadan tahta çivideki eski solgun cübbeyi alır ve onu geniş omuzlarına güçlükle geçirir.

— Atsızlık bana çok kötü geliyor! Sıvışıp gitmek zor olacak... Senin yırtık pırtık cübben belki işe yarar. Ben dilenci gibi görüneceğim.

Kapıya yanaşır ve yarıktan bakmaya başlar. Keskince geri çekilir ve duvara dayanır. Biraz bekleyip, kapıyı açması için Fakih'e işaret eder.

Hafif bir tıkırtı duyulur. Hacı Rahim sürgüyü geriye çeker ve kapı ardına kadar açılır.

Portakal rengi elbisesi topuklarına kadar uzun, esmer boynu boncuklu, çocuk denilecek yaşta bir kız eşikte, şafağın pembe ışığında, gülümseyerek dikilmekte. O elinde bir kil güğüm, geniş yeşil yaprakla örtülü çörekler tutmakta. Yaprağın arasında yenice pişirilmiş pembe renkli üç çörek durmakta.

— Es-selam-aleykum, Hacı Rahim! der kız kaygısızca ve şakaklarındaki neşeli iki gamze pırıl pırıl yanar. "Benim muhterem velinimetim, Nazar Kyarizek yenice sağılmış süt ve bu çörekleri gönderdi ve daha başka neye ihtiyacın var diye soruyor?"

Hacı Rahim güğümü şükran sözcükleri ile alıp, kızın peşinden kulübeden çıkar. Yağmur damlalarının yıkadığı böğürtlen çalıları parıldamakta. Yaşlı it Akbay yola oturmuş, kızarmış gözleri ile yan yan bakmakta.

Nemli otlar üzerine bir adam uzanmış yatmakta. Arapların giydiği türden gri yün bir cübbe onu örtmekte. Kementle bağlı, beyaz eyerli bir at yakınındaki otları yolmakta. O, siyah gözleri canlı ufak kafasını sabırsızca kaldırır ve ipek gibi yelesini silkeleyerek musallat olan büveleri kovalar.

Fakih kulübeye döner. Gece misafiri kapıda beklemektedir:

— Hoşça kal, öğretmenim Hacı Rahim.

Fakih meçhul adamın elini tutar:

— Yanına yol azığı al.

"Sen şu ana kadar beni hala tanıyamadın mı?" Diye sorar misafir, sıcak çörekleri kuşağına sokarak ve devam eder:

— Bana kalyem[8] tutmayı ve zor Arapça sözleri yazmayı on yıl önce sen öğretmiştin. Ben pek çoğunu unuttum fakat iki kelimeyi unutmuyorum: "Cihan-gir" yani evren fatihi... Çok geçmeden sen beni duyacaksın! Ben seni buldururum...

O yolda durur, hayret ve dikkatle genç kıza bakar:

— Adın ne senin? Nerelisin sen?

— Benim adım Yıldız. Ben bir yetimim ve Nazar Kayrizek'in yanında kalıyorum.

— Senin sesin kaval gibi şakrak. Sen benim yolumda mutluluk yıldızı olacaksın.

O hızla yolda adımlar ve beyaz atı görür.

— İşte, göğün bana gönderdiği at! Cengiz Han'ın sefer atı beyaz Seter gibi, bu da benim zaferlerimin atı olacak. Şimdi ben gücümü tekrar buldum.

Moğol otta vahşi hayvan yürüyüşü ile yürüyerek, beyaz ata sessizce yaklaşır, topraktan demir kazığı çeker ve kemendi çember halinde dolayıp, kolayca eyere çıkar. Hararetli at tırısa kalkar ve kavak ağaçları arasında gözden kaybolur.

Kız meçhul adamı şaşkın gözlerle izler, sonra ışıldayan bakışlarını Hacı Rahim'e çevirir. O elini sakalına koymuş, kımıldamadan dalgın dalgın durmaktadır.

— O eşkıya mı? Diye sorar kız.

— O olağan üstü bir insan!

— Niçin? Peki, şimdi o bir yabancı atı kaçırmış olmadı mı?

— O, onun üzerinde hükümdarlıklar fethedecek. Evine git Yıldızcık! Muhterem Nazar Kayrızek'in özen ve şefkatini, hasta fakihin şükranla hatırlayacağını söyle.

Kız hızla geri döner ve birkaç adım koşar, sonra yetişkin kız edası takınmaya çalışarak patikada yavaş yavaş yürür.

Gri renk cübbe kımıldanır. Yaşlı it geriye sıçrayarak boğuk bir sesle hırlar. Cübbenin altından bir delikanlının siyah kıvırcık saçlı başı görünür. O çarçabuk yerinden sıçrar, yumaklanmış mavi sarığı kaldırır ve onu sağ kaşına doğru devirir. Bu, kuşağında eğri kılıç ve iki hançer olan bir savaşçıdır.

8. Kalyem: kamıştan yapılma yazı ucu.

"Benim at nerede?" Diye bağırır O ve beyaz aygırın az önce otlamakta olduğu yere koşup, izlere bakarak yere doğru eğilir.

— Ata, Moğol çizmeli bir adam yaklaşmış; ben izlerden anlıyorum... O çaldı benim beyaz atımı! O eğer uzaktaysa, benim parlak kılıcım neye yarar! Ben atsız, kanatları kırılmış kartal gibi çaresizim! Benden şimdi hangi savaşçı olur! Ve genç şakaklarını tutup, inleyerek yerde yuvarlanır.

"Kederlenme", der Fakih yaklaşarak:

— Senin ata binip giden insan, onun yerine sana binlerce kısrak verir.

Genç hareketsizce yatar, Hacı Rahim ise onu teselli eder:

— Benim sözlerime inan, sen hiçbir şey kaybetmemiş, tersine çok şey kazanmış olabilirsin...

— O, benim sadık, sınanmış arkadaşım idi. Ben onun üzerinde savaşa atıldım ve o defalarca beni ölümden kurtardı. Atsız olmak savaşçıya hüzün verir!

— Şimdi senin beyaz rahvan kısrağında gideni ben biliyor ve atın sana geri dönecek diyorum! Bu benim adımın fakih Hacı Rahim olduğu kadar kesin.

Genç ayağa kalkar, keskin bir hareketle cübbesini yerden kaldırır ve bilginin önünde eğilir:

— Eğer ben önümde bilgileri ile ünlü, el-Bağdadi denilen, fakih Hacı Rahim'i görüyorsam, senin sözlerine inanıyorum. Evinde huzur, esenlik ve bereket olsun! Ben, uzak Kürdistan dağlarından gelen için şefkat ve bilge öğüdünü rica ediyorum. Sana kahramanların en yiğidi, Celaleddin'den[9] selam var.

"Genç kardeşim benim!" Diyerek söze başlar Fakih:

— Sen şu korkunç günlerde felaket girdabından sağ salim geldin ve cihan sarsılırken, uzaklardaki ünlü kahramandan selam sözcüklerini getirdin, böylelikle bana çifte sevinç verdin! Buyur geç, benim mütevazı evime.

***

9. Celaleddin Mengburnı: bütün hayatı boyunca Cengiz Hanla ve Moğol istilacıları ile inatla savaşan, Harzem'in son şahının yetenekli oğlu,

Bağladım hayatımı ve ömrümü
Sivri keskin mızrağıma.
(Destan "Cangar")

IV
YİĞİDİN HAYAT PATİKASI

Genç savaşçı kulübenin dar ufak kapısından eğilerek girer ve girişin hemen yanında ayakları üzerine oturur. Hacı Rahim ocağın yanındaki küçük halıya kendini bırakır. Her ikisi de avuçlarını şakakları üzerinde gezdirir, sonra da terbiye ve nezaketin talep ettiği biçimde birbirlerine bakarak uzun süre susarlar.

Nihayet Fakih ömründe pek çok insan görmüş kişinin vakar ve hasreti ile parmaklarının ucunu birleştirerek konuşur:

— Kimsin sen? Hangi soydansın? Aksakallı baban seni hangi adla mükâfatlandırdı? Güneş ışığını sen ilk kez hangi uzak ülkede gördün? Sen Kıpçakça konuşuyor da olsan, hareketlerin ve elbisen, senin yabancı olduğunu göstermekte.

Savaşçı kibarca eline öksürerek, düzgün hafif bir sesle konuşmaya başlar:

— Benim adım Arapşa, fakat dediklerine göre çarpışırken deliye döndüğüm, hırslandığım, çarpışmanın en tehlikeli yerlerine atıldığım ve düşmanı kaçırttığım için, savaş arkadaşlarım, bana "An Nasır"[10] adını taktılar. Ben adımın Arapşa olduğunu sana söylemiş de olsam, aslında muhterem babamın bana ne ad verdiğini ve çocukluğumun nerede geçtiğini, –yemin ederim ki– bilmiyorum. Ormanda göl kenarında yaşadığımı, babamla kayığa bindiğimi ve babamın pek çok gümüş rengi balığı ağdan sepete döküşünü gördüğümü bulanık olarak hatırlıyorum. Annemin eline sıcacık nasıl yattığımı ve şarkılarını dinlediğimi hatırlıyorum. Bir de küçük kız kardeşimi hatırlıyorum... Sonra bunların hepsi sona erdi. Eşkıyaların saldırısına uğradık, beni ve kız kardeşimi büyük bir kente götürdüler ve orada yelkenli bir gemiciye sattılar. Gemide pek çok oğlan ve kız çocuğu vardı. Gemiciler bizi geminin hapishanesine tıktılar ve büyük beyaz kaz sürüsü ile birlikte üzerimize kilitlediler. Kazlar bizi çimdikliyor ve gaga-

10. An Nasır: Arapça zafer kazanan anlamında.

lıyordu. Gemi önce geniş bir nehirde, sonra da denizde yüzdü. Gemiciler çocukların hepsini pazarda sattılar. Ben ne onlarla, ne de kız kardeşimle bir daha hiç karşılaşmadım.

— Bunların hepsi tüccarların mala mülke karşı müthiş ihtiraslarından meydana gelmekte. Altının ışıltısı ile kör olan, aç gözlü tüccarlar suçsuz saf çocukları yakalamakta ve onları kölelik eziyeti altında bütün hayatlarınca sürünmek zorunda kalacakları, yabancı kentlere fırlatıp atmakta! der Fakih derin bir nefes alarak.

— Muhtemelen ben herhangi bir kuzey ülkesindenim, Mordvin, Sak ya da Rus, diyerek devam eder Arapşa. "Çünkü bu köleler, özellikle de Ruslar kuvvetli oluşları ile meşhurdur. Allah beni de büyük bir sağlamlıkla mükâfatlandırmış. Beni, Kafkas Demir Kapılarında bulunan, Derbent'teki esir pazarında satmışlardı. Ben sahibin birinden diğerine geçtim durdum. Büyüdüğüm zaman beni en zor işleri yapmaya zorluyorlardı. Kuyudan su çekmek için eşekle beraber çıkrığı çevirmek, boynumda halka ile taş gibi kurumuş toprağı sürmek, kütükleri taşımak gibi. Kölelik yıllarımda bana, gökyüzü de tıpkı kazıp eşelediğim yabancı toprak gibi siyah ve kuru imiş gibi geliyordu.

Hacı Rahim acı ile konuşur:

— Sahip dört ayaklı hayvanı, akıl yeteneği olan köleden daha fazla esirgiyor!

— Hayat patikam diğer yöne döndüğü zaman ben on yedi yaşında idim. Bir gün, ben Azerbaycanlı efendimin koyunlarını yüksek sarp bir dağın yamacında otlatıyordum. Birdenbire uçurumun tepesinde süvari müfrezesi ortaya çıktı. Önde, çok güzel kara yağız at üzerinde genç bir savaşçı geliyordu. Atın toynakları altındaki, yağmurun yıkadığı toprak aniden çökünce, at uçuruma doğru yuvarlandı. Savaşçı ise kedi gibi çevik bir hareketle bir çalıya tutundu. Ben kement atıp savaşçıyı kurtardım. Ve "ben senin atını da kurtarabilirim," dedim. Silahlı yiğit: "Sen eğer benim kara yağızı kurtarırsan, dilediğin her şeyi benden isteyebilirsin" diyerek yanıtladı. Atlılar iki kement sarkıttılar, ben birini belime doladım ve yardan aşağı sarkarak indim. Bir mucize olarak at uçurumun ucunda kalmış, sakin sakin otları kemiriyordu. Ben yaklaşmaya başladığım zaman azgın aygır kişnemeye başladı, fakat ben kemendi ona geçirdim, yiğitler de atı patikaya çektiler. Ayağımdaki pranga bana engel olduğu için gerisin geri tırmanmam zor olmuştu.

— Yiğit delikanlı! Gökyüzü seni korumuş! Diye haykırır Hacı Rahim.

Savaşçı bana yol hakkında sorular sormaya başladı. Ben de Ona hem bütün patikaları anlattım, hem de Kürtlerin genellikle pusuya yattıkları, yoldan geçenlere baskın verdikleri yerler hakkında uyardım ve en iyi dolambaçlı yolu tavsiye ettim. O zaman O bana: "Peki sen ne istiyorsun?" diye sordu. Ben de: "Hür olmak!" diye yanıtladım. Yiğit asker: "Beni izle, özgürlüğünü kılıcınla hak edersin" dedi. Meğer o savaşçı, Moğollarla savaşmaktan korkmayan ve Pervan[11] dolaylarında onları bozguna uğratan devamlı yer değiştiren, meşhur Celaleddin imiş. O günden bu yana ben onun müfrezesinde savaşçı oldum. Celaleddin bana eğri kılıç ve bu gün utanmadan uykuya dalarak kaybettiğim savaş atını verdi. Diyerek delikanlı yeniden inlemeye başlar.

— Anlatmaya devam et, atın sana geri dönecek! diyerek hatırlatır Fakih.

— Özgür olduğum ve hararetli bir at üzerinde ünlü Celaleddin'in müfrezesine katıldığım gün, üzerimdeki gökyüzünün siyah olmadığını, benim uzak çocukluğumda, babamla ormandaki gölde kayığa bindiğimiz zamanlardaki gibi, firuze renginde, mavi mavi ışıldadığını gördüm. Ve ben o zaman dünyada hürriyetten daha hoş bir şey olmadığını anladım. Üç yıl savaşlarda onu koruyarak, her yerde cesur komutanın peşinden gittim ve "An Nasır-zafer kazanan" diye ünlendim. Celaleddin bana, Moğolların esir aldığı Harzem'de bir bilgin fakih, aydınların ve gerçeği arayan insanların en aydını, lakabı el-Bağdadi olan Hacı Rahim'i tanıdığını defalarca söylemişti. O: "Eğer felaketin kara bulutuna çatacak olursan, Ona benim adımı söyle, O sana şefkatli elini uzatır" demişti.

Hacı Rahim kalkar, Arapşa'ya yaklaşır ve her iki elini Ona uzatır:

— Celaleddin adı benim için, karanlık gecenin ortasında, ışıldayan parlak bir yıldız gibidir. Otur benim yanıma!

Fakih ve Arapşa el ele tutuşur, omuz omuza gelir ve eski halının üzerine yan yana otururlar.

— Genç arkadaşım Arapşa, şimdi sen bana yiğit Celaleddin'den niçin ayrıldığını anlat? Sağ mı o? Merhametsiz Moğolların eline düşmedi mi? Umulmayan rüzgar insan hayatını sık sık alt üst etmekte. Cesur bir savaşçı bazen kemale ermenin zirvesine ulaşmış gibi olur, fakat aniden bahtsızlığın uçurumuna çatar ve başladığı yere geri dönmüş olur.

11. Pervan: Türk kuvvetlerine komuta ederek, Celaleddin'in çok daha güçlü Moğol kuvvetlerini bozguna uğrattığı yer olan, Afganistan'ın kuzeyindeki kent.

"Benim başıma gelen de bu oldu!" der genç:

— Moğol müfrezesi ile Celaleddin için başarısız bir çarpışmadan sonra, esir düşmekten güç bela kurtularak kaçabildim. Bundan sonra ben, batıya doğru yönelmiş olan, kahraman koruyucumla bir daha karşılaşmadım. Ben doğuya doğru dağ patikalarının yolunu tuttum ve dağlı çetelere karşı kendimi savunmak zorunda kaldım, Harzem'e doğru giden bir kervana katıldım. Ben yeni ülkeler görme isteği ile yanıp tutuşuyordum, bu nedenle tüccarlarla, onların kervanlarını korumak için anlaştım. Çöl yolunda eşkıyalar bize saldırıyordu. Ben öfke ile çılgına dönüyor, birkaç soyguncuyu kılıçtan geçiriyor ve geri kalanları kaçmak zorunda bırakıyordum. Fakat tüccarlar bunun kıymetini bilmediler. Harzem'e sağ salim gelince bana o kadar az ödediler ki, Allah onların belasını versin! Buraya, Signak'a güç bela ulaştım. Burada seni, bilgelik meşalesi ve bilgi fenerini arayıp bulmaya karar verdim, muhterem Hacı Rahim. Bu gece senin evine yaklaştığım zaman, ben karanlıkta bazı insanların senin kapını kırar gibi çaldığını işittim. Savaş narası ile onların üzerine atıldım, hücum ettim, üçünü yaraladım, birinin de kulağını kestim, soyguncular da arkalarına bakmadan kaçtılar.

— Demek o, yaralı yaban hayvanı gibi böğüren sendin?

Bilgin, mütevazı bir şekilde oturan genç şaşkın gözlerle bakar.

— Nasıl olur da sen, o çarpışmadan sonra burada kalmaya cesaret edersin? Bahsettiklerinin Moğollar olduğu besbelli; onlar komutanlarına seni de, gıyaben beni de şikâyet edecek, o da her ikimizi de yakalamak için bütün bir müfrezeyi gönderecek. Moğollar senin için, cihanın bu yeni efendilerine karşı kılıç kaldırmaya cesaret ettiğinden dolayı, işkenceli bir ölüm düşünecekler. Bizim vakit yitirmeden kaçmamız gerek... Sen genç ve güçlüsün kaçabilirsin, benim gibi yaşlı ve zayıf biri nasıl kaçar?

Arapşa ayağa kalkar ve kuşağında asılı kamçıyı gösterir:

— Benim atımdan geri kalanların hepsi işte bu! Atsız ben de uzağa gidemem. Gene de, ölümü bekleyerek oturmaktansa, buradan öteye atılmak daha iyi. Sen zayıf da olsan Hacı Rahim, bir derviş[12] olarak uzak yollara düşmeye alışkınsın. Buradan stebe doğru gidelim ve göçerlerin yanında saklanalım.

12. Derviş: XIII. yy.daki gezgin yoksul adam, ayrıca, özel Müslüman cemaatinin keşiş tipindeki üyesi.

— Sen gerçek bir savaşçı gibi konuşuyorsun, demir kafes içine yeniden düşmemek için ben seninle geliyorum.

O duvardaki fener ve su kabağını indirir, onları beline asar. Taleysan[13] yerine başına beyaz sarıklı hacı kalpağını geçirir. Eski ayakkabıların içine ayaklarını sokar, bastonu alır ve kulübenin ortasında dikilir.

— Ben evrenin ucuna kadar yola çıkmaya hazırım. Hayatımda hiç kimseye kötülük etmedim, bununla birlikte uzun yıllar, tıpkı bir suçlu gibi gurbet ellerde dolaşmam gerekti... Gurbet elleri dolaşma devri yeniden başlıyor... Benim kendi eski cübbem artık yok... Gece misafirinin bıraktığı elbiseyi giymem gerekiyor...

Fakih mavi Moğol kabanı yerden alır:

— Bende hiçbir zaman böylesine güzel, pahalı yakuta benzeyen altı kırmızı taştan düğmeleri ile bir elbisem olmamıştı. Ben her şeyi burada bırakıyorum. Yalnız, kızıl sakallı Cengiz Han'ın Harzem'e hücumu esnasında yaşanmış olan olağanüstü olaylara dair yazmış olduğum kitabı burada bırakmak bana üzücü geliyor.

"Gamlanmak için acele etme!" diyerek Arapşa, hürmetle Hacı Rahim'in elinden tutar ve bu andan itibaren onun gönüllü müridi[14] olduğu anlamında, tutmuş olduğu eli kendi gözleri üzerinde gezdirir. Şu andan itibaren öğrencin olmama, her yerde seni izlememe, söz konusu ettiğin kitabı almama izin ver. Ben onu yol torbası içine saklarım.

— Sen bunu iyi düşündün. Der Fakih ve deri ciltli büyük kitabı ve yazı için gerekli bakırdan kalem kutusunu verir. Birkaç yıl geçirmiş olduğu kulübeye hüzünlü bir bakış fırlatır. "Şimdi vakit yitirmeden ileri!"

İkisi birden kulübeden çıkar. Hacı Rahim tahta sürgüyle kapıyı kitler.

— Akbay! Gel buraya! Diye bağırır O köpeğe. "Evimizi sen bekleyeceksin. Sahibinin buraya dönmesi zor olacak."

Yaşlı beyaz it kulübenin eşiğine uysalca yatar ve kafasını kaldırıp, patikada çöl stepi yönünde hızla uzaklaşan, iki yolcunun arkasından kırmızı gözlerle hiçbir şey anlamadan bakar.

***

13. Taleysan: Araplardaki bir çeşit başlık. Onu bilhassa bilginler giyerdi.

14. Mürit: Derviş cemaatlerindeki kıdemli kişinin öğrencisi. Kendilerini sık sık derviş, yani gönüllü olarak yoksulluğa adanmayı kabullenmiş kişi olarak adlandıran, önde gelen Pers ve Arap şairlerinin de kendi öğrencileri, müritleri bulunuyordu. Arapşa, zorlu gurbet yolculuğuna çıkacak olan, ihtiyara hizmet ve yardım etmek için, nezaketen kendini mürit olarak adlandırır.

Ülkemizde ortaya çıkan Tatar ordusunun güç ve disiplini o kadar olağanüstü idi ki, o sanki tüm dünyaya boyun eğdirebilirmiş gibi görünüyordu.
(Çin Vakayinamesi XIII. yy.)

V
MOĞOLLAR SEFER İÇİN TOPLANIR

Moğol saldırısından[15] bu yana, uzun zamandır, barışçıl Sıgnak kenti, dar sokaklarında bu kadar çok deve kervanı, her yönde tırısa kalkmış süvariler ve acele acele adımlayan ahali görmemişti. Herkes stepten uçup gelen, Moğolların Batıya doğru sefer yapacakları söylentilerinin ne kadar doğru olduğunu öğrenmek için acele etmekte.

Asık suratlı yaşlı kadınlara benzeyen, sakalsız Moğol savaşçı grupları sokaklarda geçmeye başladığı zaman, endişe içindeki kalabalık derhal sessizliğe bürünür ve ikiye ayrılarak yolu açar. Güneş ve kirden esmerleşmiş, kımıltısız yüzleri ile Moğollar, onlara engel olmayan kalabalığın önünden, ufak, hırslı, fosurdayan atların üzerinde geçerler. Yolun her iki tarafında durup aval aval etrafına bakınanların başlarına kamçıyı hızla şaklatırlar.

Onların hepsi ana pazar alanına doğru yönelir. Oradaki, renkli çinilerle kaplı yüksek kemerin gerisinde, Cengiz Han'ın ünlü torunu, bölge valisi Tangut Han'ın sarayı bulunmaktadır. Moğollar atlarının dizginlerini bellerine bağlayıp, meydanda ayrı çemberler halinde yerleşir. Onlar kırdıkları avlu, bahçe kapıları ve yakınlardaki bahçelerden kestikleri ağaçlarla hemen oracıkta ateşler yakar. Soğukkanlı ve mağrurane kentlilerin evlerine girer, ekmek ve ellerine geçirdikleri her şeyi toplarlar. Ateşlerin etrafına oturup, tencerelerde içyağı ve sütle haşlanmış et çorbasını kavrulmuş mısırla yerler.

Bunlar kendilerinin uzaklardaki obalarından Sıgnak'a gelmiş olan, on bir Moğol sultanın öncü turgaudlarıdır.[16] Ha bugün,

15.Cengiz Hanın Orta Asya'daki Moğol-Tatar saldırısı 1220–1225 yıllarında idi ve onu tamamen Moğolların esiri haline getirmişti.
16. Turgaud: koruma, muhafız.

ha yarın beklenmekte olan Moğol-Tatarların[17] ana kuvvetleri de aceleyle onların peşinden gelmekte.

Sıgnak ahalisi Moğol kuvvetleri önünde tir tir titrer ve onların şaşı gözlerini diktikleri her şeyi ses çıkarmadan verir. Herkes, korkunç Cengiz Han'ın on beş yıl önceki istilasını hâlâ çok iyi hatırlamaktadır. Tüm ülke yanan kent ve köylerin alevleri içinde kalmış, çılgına dönen ahalinin kalabalıkları yollara düşmüştü. Moğol savaşçıları sivil insanları kılıçtan geçirmiş, zanaatkârları köle olarak uzak Moğolistan'a sürüp götürmüş, kadın ve çocukları ise iki ayaklı hayvanlar gibi, yasal ganimet olarak aralarında pay etmişlerdi.

Fakat kırım durmuş, Moğol müfrezeleri gerisin geri Doğuya çekip gitmişti. Dağlarda ve bataklıklarda gizlenen ahali yavaş yavaş yıkılmış barınaklarına dönmüş, kurumuş su kanallarını yeniden kazmış ve sırıkla kilden kulübelerini yapmışlardı. Moğollara vergi toplayıcısı olarak hizmet etmiş olan zengin tüccarlar kendilerine çabucak zarif evler inşa etmiş ve yeni meyve bahçeleri kurmuşlardı. Kibirli, uzun sakallı imamlar Moğolların kirlettikleri camileri temizlemişlerdi. Yüksek minarelerde çınlayan sesleriyle müezzinler, mümin Müslümanları gayretli duaya çağırmak için, yeniden günde beş kez melodik seslerle ezan okumaya başlamışlardı. Onların çağırısına acele etmeyen, ibadetlerini yeterince yerine getirmeyen dindarları eskiden olduğu gibi gözcüler kamçılarla dövmeye başlamışlardı.

Moğol sultanları öncü atlı müfrezeleri ile Sıgnak'da aniden ortaya çıktıkları zaman, kentin ahalisi korkuya kapılır. Bölge hakimi Tangut Han civardaki bütün hanlara atlılar göndererek, Asya'nın fatihi Cengiz Han'ın asil torunlarına ikram için acilen koyun, aygır, kımız ve başka yiyecekler talep eder. Ahali Doğudan gelen yırtıcı galipler için, Seyhun nehri boyunca birkaç bin çadır kurar.

***

17. Moğol-Tatar: O zamanlar iki ayrı halkın adları değil, bir ve aynı halkın iki adı idi. Ancak çok daha sonraları "Tatarlar" adı istisnai olarak Doğu Avrupa'nın Türk kökenli halkları için kullanılmaya başlandı. Cengiz Han, Onon ve Kerulen nehri kıyılarında yaşayan, "Moğollar" adını taşıyan, nispeten ufak bir kabileden idi. Kendisinin Cengiz Han olmasından sonra Orta Asya'da kendine tabi olan bütün Tatar kabilelerine de "Moğollar" denilmesini emretti.

VI
YENİLMEZ BAŞKOMUTAN

Subuday Bahadır'ın tümeni[18], tüm gökyüzünü örten toz bulutları içinde doludizgin Sıgnak'a doğru gelir. Kırmızımsı besili atlara binmiş keşifçiler yüzlüğü hızla önden gelmekte. Onları süt beyazı atlardaki yüzlük izler. Onların peşinden de büyük Moğol komutan, yenilgi bilmeyen, tek göz Subuday Bahadır gelir. Onun şanı çok büyüktür: O, Kalka nehri dolaylarındaki savaşta (1224) Urus[19] ve Kıpçakları yenmiş, Çin başkentlerini yıkmış, yirmi halka boyun eğdirmişti.

Subuday, siyah kuyruğu yere kadar uzun ve yelesi siyah bir at üzerinde eğilmiş oturmakta. At bir yandan diğer yana düzgün aralıklarla sallanarak süratli rahvanla koşar.

Subuday Bahadır daha gençliğinde iken eli yaralanmış, kılıç adalelerini kesmiş ve o günden beri de sağ eli daima eğri kalmıştı. Başka bir darbe yüzünü yaralamış, sağ gözü çıkmış ve kaşından yanağına dek de yaranın izi kalmıştı. Genişçe açık, batıcı bakışlı sol gözü ise insanlara, sanki gizli fikirlerine nüfuz etmek ister gibi bakmakta, Savaşçılar ona "bir pençesi parçalanmış pars" demektedir. "Kapandan yaralı bir pars olarak kurtulan Subuday, tehlikeyi sezer, kurnaz tuzakları açığa çıkarır. O varken felakete düşülmez!" Cengiz Han, dedesinin fetihlerini sürdürecek olan, genç torunu Batu Han'ı eğitme ve onun savaş danışmanı olması görevini Subuday'a kendisi vermişti.

Kentin dışında, büyük yol üzerindeki yüksek gölgelikli karaağacın altında Sıgnak'ın en asil temsilci heyeti, –uzun sakallı imamlar, kadılar ve zengin tüccarlar– Moğolları bekler. Gümüş tepsiler üzerinde ikramlarını ve değerli hediyelerini –ipek kumaş toplarını– hazır tutarlar. Binlerce kişilik meraklı kalabalığı etrafta yığışır. Temsilci heyeti ünlü komutanı dinlenmesi için, zengin bir tüccarın mükemmel şeftali bahçesi, açılan güller arasında

18. Tümen: on bin süvarilik ayrı bir birlik. Subuday Bahadır Cengiz Hanın en büyük komutanıdır.

19. Moğollar Ruslara, Urus, Oros ya da Urust derlerdi..

havuzu ve mermer sedirli banyosu olan muhteşem evine davet etmeyi düşünmektedir.

Öncü yüzlükler hızla geçerler. Subuday Bahadır temsilciler heyeti hizasına geldiği zaman, imam öne çıkar ve zarif sözlerle konuşmaya başlar:

— Ey, yücelerin en yücesi kişi. Yiğitlerin en yiğidi!

Subuday asil ihtiyarların ne simli, ne de kadife cübbelerine, ne ipek kumaşların, ne de tatlı altın sarısı kavunların olduğu tepsilere göz atmadan atı keskince döndürür. Söz dinler at ölçülü rahvanla kentten uzaklaşıp, çöllü stepe, kuzeye doğru hızla uzaklaşır.

Vekil[20] ve birkaç ünlü han, köpüğe bulanan atlar üzerinde Subuday'a güçlükle yetişir. Onlar soluk soluğa, birbirlerinin sözünü keserek bağırır:

— Dur, acele etme! Guyuk Han[21] ve bölge hâkimi Tangut Han önemli bir danışma toplantısı için saraya gelmeni emrediyorlar...

Subuday Bahadır daveti işiterek, ikna edici tarzda başını sallar, fakat onun rahvanı adımlarını zayıflatmadan, stepte aynı ölçüde koşmaya devam eder. Nihayet Subuday homurdanır:

— Bahadır gelmiyor. Bahadır'ın altın horozu doyurması gerekiyor.

Subuday Bahadır dizgini sallar, kuyruğu ile yelesi siyah at da gemini ısırıp hızla ileri atılır. Stepte uzayıp giden Moğol müfrezesi Sıgnak'tan uzaklaşarak, soluk soluğa doludizgin koşturur.

Açık stepte, Seyhun nehri yakınında tümen durur ve kıyı boyunca genişçe yayılarak gürültülü kamplarını kurar. Yüksek sarı develer buraya bir gün öncesinden sökülür çadırları getirmişti. Köleler kuru kamışlar taşımış, ateşleri yakmış ve tehditkâr şefin gelmesini bekleyerek, bakır Çin kazanlarında genç kısrak etlerini pişirmeye başlamışlardı.

Subuday Bahadır onun için hazırlanan, manda boynuzu ve atkuyruğu ile süslenmiş mızraklı çadırın yanında attan iner. Halı asılı çadırın kapısını asık suratlı iki nöbetçi beklemektedir. Aynı yerde bağlı kırmızımsı iki Moğol kurt köpeği, kaynayan et kokusunu hissederek sabırsızca cıyaklamaktadır.

Bahadır çadıra girer. Üzerinde et çorbalı, bronz Çin tenceresi cızırdamakta olan ortadaki kömürler için için yanmakta. Omuzlarına dek uzun, kırlaşmış saç örgüleri ve sol kulağında büyük

20. Vekil: Bölge hakiminin saray denetçisi.

21. Guyuk Han: Cengiz Hanın torunu ve Moğol tahtının varisi.

bakır küpe ve ayaklarında şıngırdayan zincirler olan asık suratlı bir köle mavi bir tas verir. Subuday Bahadır ondan bir avuç mısır alır. Tüylerini kabartıp kafesteki tüneğinde uyuklayan altın renkli, tombul kuyruklu horoz kalkar, kibirli birkaç adım atar ve durur. O ayağından ince gümüş bir zincirle bağlıdır.

Subuday Bahadır avucundaki mısırları horozun önüne serper. Kuş sanki dinliyormuş gibi, kafasını yana eğerek durur. Sonra taneleri sıçratarak, tembelce gagalamaya başlar. Subuday da başını eğip gözlemler, horoz gibi taneciklerı seçer ve sevdiği kanatlarını çırpıncaya ve çağrı sinyaliyle ötünceye kadar bekler.

Kampın çeşitli köşelerinden birkaç horoz karşılık verir.

— Horoz küçük ama bütün bir orduyu kaldırıyor der Subuday Bahadır ve kamburlaşıp, topallayarak ateşin arkasında, tüylü köpek postlarının serili olduğu yerdeki keçeye geçer.

***

VII
İMAMLAR SIKINTI İÇİNDE

Bölge hâkimi Tangut Han'ın yüksek avlu kapılarına kırmızı çizgili ipek cübbe içinde, kendini beğenmiş iki imam yaklaşır. Biri avucunda pembe elma, diğeri de tombul beyaz gül tutmaktadır. Onlar bu hediyeleri ellerinde, sanki ağzına kadar değerli içecek dolu cam fincan tutuyormuş gibi törensel bir eda ile getirir.

İhtiyarların arkasından, büyük ihtiram için, zayıf ve aç, bezgin yüzlü yirmi öğrenci hüzünlü bir tavırla ağır ağır yürür. Her iki ihtiyarın kar beyazı türbanları, uzun, bakımlı sakalları, yüzlerindeki endişe ve kendini beğenmişlik ifadesi ve hepsi birden, onların sıradan günahkâr insanlarla, bulutların gerisinde, kristal gök kubbede gururla oturan, her şeye kadir Allah arasında aracılık eden, mübarek imam ya da işan[22] sınıfına ait olduklarını göstermektedir.

Avlu kapısının gözeticisine, her kim olursa olsun bahçeye bırakması yasaklanmıştı. İmamlar vekil başının yanlarına çağrılmasını rica eder. O, kaygılı ve heyecan içinde gelinceye dek, uzun süre beklemek zorunda kalırlar. Sarığı ensesine devrik olan vekil ikide bir alnındaki teri siler. Gelenleri görünce vekil, tanrının muhterem hizmetçilerini beklettiği için özür diler.

— Tangut Han bana, Moğol sultanlarının bütün isteklerini itiraz etmeden yerine getirmem emrini verdi. Her sultan da saraya kendi atları, şahinleri, tazı köpekleri ve uşakları ile birlikte geldi. Herkese yer bulmak, hepsini doyurmak gerekmekte, kolay mı bu? Şikâyetiniz nedir, aziz babalar?

Kıdemli imam konuşur:

— Asil sultanların Signak'a geldiği günden beri bizim, onların adlarını dualarda anmamız gerekmekte. Biz, inançsızlara karşı büyük bir sefere hazırlanıldığını duyduk, Allah onların cezasını versin. Seferin başarılı olması için, bütün sultanların esenlikli olması

22. İşan: Batıl itikatlı ahalinin mucizevî güç atfettikleri, Müslüman dini cemaatin başı.

ve şanlı kahramanlık parıltılarına bürünmeleri için, biz Allah'a –adı daha da yücelsin ve daha da şanlansın– dua etmeliyiz!

Vekil derin bir nefes alır:

— Gelenlerin hepsi on bir han[23], fakat onlardan en başta gelen ve en huzursuz olan han yüce kağanın oğlu ve tüm Moğol hükümdarlığının varisi Guyuk. O ilkin bir şey emrediyor, sonra da başka bir şey, ulaklar gönderiyor, bağırıyor, ayaklarını yere vuruyor, canı istediği herkese kürek kemiği ile yanaklarına vuruyor... Herkesten çok O gözdağı veriyor. Onun kuvvetlere başkomutan olacağı söyleniyor. Gürültücü kaz acaba şahinlere emir verebilir mi?

— Allah bizi bundan korusun! diye bağırır ihtiyarlar. "Biz ise, ordunun başında ölen Cuci Han'ın Allah rahmet eylesin ve öbür dünyada huzurla uyusun!– oğlu Batu'nun olacağını duyduk, Doğru mu bu?

— Her şeyi yalnız Allah bilir, diye fısıldayarak yanıtlar Vekil. "Guyuk Han ile Batu Han'ın şimdi birbirlerinin gözünü çıkarmaya hazır oldukları söyleniyor."

— Ah, ne zamanlara kaldık!

— Batu Han bu saraya, kendi kardeşi Tangut Han'ın yanına yalnız beş süvari ile geldi. Ancak o, kardeşinin gelişine hiç sevinmedi. İki kardeş tartışmaya başladılar ve gözleri kanla doldu. Batu Han: "Aziz Cengâver Cengiz Han bütün Batı uç bölgeleri bana vasiyet etmişti. Ancak benim gençliğimden ve Çin'e savaşa gitmiş olmamadan dolayı sen, Tangut Han burada yöneticilik ettin. Şimdi ulusumu kendim yönetmek istiyorum" diyerek bağırdı. Tangut Han da: "Sen on yıldır burada yoktun, rüzgâr senin izlerini sildi. Buranın sahibi şimdi benim. Çin'e geri dön!" diyerek cevapladı. Ve Tangut Han kendi nukerlerini çağırmaya başladı. Bunun üzerine Batu Han: "Sen kaz gibi bağırıyor, fakat kendin

23. Batıya doğru büyük sefere katılmak için, Cengiz soyunun on bir hanı –torunu- gelir. Onlar Cengiz Han hanedanının beş koluna aittir: 1) Ölen yaşlı oğlu Cuci'nin oğulları, Batu, Urdu, Şeybain (sonraları komutan olarak ünlenecektir) ve Tangut hanlar; 2) Cengiz Hanın ikinci oğlu Çağatay'ın oğulları, Haydar ve torun Buri; 3) Yüce kağan zamanında hükümdarlık yapan Ugeday'ın oğulları, Guyuk (sonraları kısa bir süre yüce kağan olur) ve Kadan; 4) Cengiz Hanın dördüncü oğlu Tuli Han'ın oğulları, Bucek ve Mengu (Batu'nun arkadaşı, sonraları Batu'nun yardımı ile yüce kağan olur) ve nihayet 5) Cengiz Hanın sonuncu oğlu Kulkan (sonraları Kolmna yakınlarında Ruslarla yapılan savaşta ölür). Bu hanların hepsi seferde fethedilecek yeni yerlerin hâkimi olmayı hesap etmektedir.

bataklık tümseğindeki kurbağa gibi titriyorsun. Sen gönüllü olarak geri çekilmiyorsun, o halde benim hizmetçim olacaksın!" diyerek bağırdı. Nukerler her taraftan, yalın kılıç koşarak gelmeye başladı. Batu Han çıkışa doğru atıldı, ata sıçradı ve doludizgin uzaklaştı, nereye gittiği belli değil...

— Peki, biz kimin adına dua edelim? Bu iki handan hangisi baş olacak?

— Küçük bir böcek gibi, ben ne söyleyebilirim? diye bağırır Vekil ve kapıların arkasında gözden kaybolur.

İmamların her ikisi de başını sallar, gülü ve elmayı koyunlarında saklar ve parmaklarını dudaklarına dayayıp, susarak birbirlerine bakarlar.

— Aklıselim beklemeyi ve onlardan hiçbiri için dua etmemeyi talep etmekte! der imamın biri.

— Bu ihtiyatsızlık olur.

Aklıselim ve ihtiyat üzerine tartışarak her iki imam geldikleri gibi gerisin geri döner.

***

VIII
GUYUK HAN'IN KÜREK KEMİĞİ

Cengiz Han'ın torunu Guyuk Han –bütün Moğolların yüce kağanı Ugeday'ın oğlu– Sığnak hâkiminin sarayını aniden terk eder ve kendi koyu kırmızı çadırını, kentten uzakta, stepte bir tepeye kurar. Askerlerin[24] ardı arkası kesilmeden geldiği ve ayrı kurenler[25] halinde yerleştiği vadinin görünümü çadırdan bakınca açılıp gitmekte.

Guyuk Han'ın otağının çevresinde sıkışık bir çember halinde pek çok çadır kurulur. Onlara, onun korumaları olan, step feodallerinin asil ailelerinden, genç, seçkin muhafızlar, turgaudlar yerleşir. Han atları çadırların çemberi içinde kalır. Onlara özenle bakar ve çulla öyle bir sararlar ki yalnız kuyruk ve kulakları görünür. Bunlar, Guyuk Han'ın sürek avları esnasında, atlardan ayrı özel hız ve çeviklik beklendiği zamanlarda caka satmayı sevdiği ender, pahalı atlardır.

Guyuk, her şeyde dedesi Cengiz Han'ın koyduğu şatafatlı düzeni taklit etmeye çalışarak, otağının yanına altın ipliklerle vahşi yüzlü süvarinin –Moğol seferlerinin yırtıcı koruyucusu, savaş tanrısı Sulde'nin– işlendiği, siyah beşgen bayraklı yüksek sırığı diker.

Şamanların kanaatlerine göre, tanrı Sulde Cengiz Han'ın seferlerinde göze görünmeden eşlik eder ve ona cihanı sarsıcı zaferler sağlar. Hiçbir zaman eyer yüzü görmemiş olan, siyah gözlü süt beyazı aygır, bu tanrı için her yere Cengiz Han'ın peşinden

24. Doğu vakayinamelerine göre batıya doğru olan bu sefere dört bin Moğol asıllı (özel muhafız) ve yaklaşık otuz bin Tatar katılır. Ordu yürüyüşüne devam ettikçe, çeşitli kabilelerden kendilerine 200–300 bin atlı savaşçının katıldığı söylenir. Moğollar ve Tatarlar ordunun esas çekirdeği idi. Özellikle Kıpçaklar çok idi. Esasen genel Kıpçak adı altında, Kazakların, Kırgızların atalarını ve diğer Türk kökenli göçebe kabilelerini anlamak gerekir.

25. Kuren: Sonra Rusçaya da sızmış olan (Zaporojye bölgesi kazaklarında ve diğerlerinde) Moğolca kelime (kuriyen). Ortasında başkanın çadırının bulunduğu, çember biçiminde kurulan oba anlamına gelmektedir.

gider. Cengiz Han'ın torunu Guyuk Han da tıpkı dedesi gibi otağının yanında, iki şamanın sürekli bakımını yaptığı eyerlenmemiş beyaz aygır tutar.

Koyu kırmızı otağın önünde iki ateş sönmeden sürekli yanar. Kuşaklarında çıngıraklar ve keçeden kuklalar asılı şamanlar ateşlerin etrafında hoplayıp zıplayarak dolanır ve büyük tefleri okşarlar.

Tepeye doğru dört Moğol yavaş yavaş çıkar. Onlar, okları sırtlarında tutarak, öne doğru eğilmiş, eğri bacaklarını aça aça yürür. Ateşlere doğru yaklaşarak kendilerini şamanlara uysalca takdim ederler. Şamanlar, dumanla birlikte kötü arzuların ve canice düşüncelerin uçup gitmesi için, yüksek sesle dualar ederek onları kutsal dumana tutarlar. Mızraklarını çaprazlamış iki turgaud otağın girişinde oturmakta ve yüce gök ölkelenmesin diye, gelenlerin perdeyi okla usulca kaldırmaları ve ayaklarını eşiğe basmamaları için gözetlemekte; aksi halde bulutlar ötesi tehditkâr tanrı, göz kamaştırıcı şimşek ve yıldırım vuruşları ile otağın sahibine darbe indirebilir.

Dört savaşçı sıra ile çaprazlanmış mızraklar üzerinden geçerek çadıra girerler. Onlar diz çöker ve serili beyaz keçeye çenelerini değdirir.

— Şanın, zaferlerin büyüsün ve çok yaşayasın, yüce kişi! diye bağırırlar.

— Bana daha yakın durun.

Savaşçılar dizleri üzerinde ilerleyerek yaklaşır ve doğrulurlar.

Altın ve kemikten desenlerle süslenmiş, engin, geniş tahtta büyük karınlı, tombul bir genç ayaklarını toplamış oturmakta. Portakal rengi şapkasında, Cengiz Han soyundan sultanların işareti olan, kutsal balıkçıl kuşunun yumuşak beyaz tüylerinden bir demet titreşmekte. Genç, altın sarısı ejderha nakışları ile kaplı, koyu kırmızı ipek yelek ve yüksek eğri topuklu, kırmızı sahtiyan ayakkabılar giymekte. Tahtın sağında iktidar işareti olan, altın kakmalı metal gürz, solunda dayak atmak için filin uzun kürek kemiği durmakta.

Guyuk Han çekik gözleri ile dört Moğol'un yüzüne dikkatle bakar.

— Siz gene kazın ayakları gibi boş mu geldiniz? Peki, nerede onun kuşağı? Nerede onun şapkası? Nerede onun yakut düğmeleri?

Han kürek kemiğini alır ve Moğolların yanaklarına vurmaya başlar. Tıknaz boyları ve taşlaşmış yüzleri ile onlar kımıldama-

dan durur; her vuruşta onların başlarını geniş omuzları arasında daha derine çekerler.

— Bağışla bizi dünyanın efendisi diye bağırırlar hep birden ve tekrar keçeye yüz üstü kapanırlar.

— İlkin sen konuş, Munke Sal[26] Sen herkesten daha akıllısın.

— Derhal anlatayım, hanım! Elini uzaktaki yıldıza doğru uzatan Batu Han'ın, Subuday Bahadır'dan ayrılıp, beş nukerle birlikte doludizgin Sıgnak'a gittiğini duyduk...

— O, Subuday Bahadırla münakaşa mı etmiş?

— Ben, bunu duymadım...

— İşte, o fırsatı kaçırmamak gerekirdi. Onu niçin yakalamadınız?

— O doludizgin dosdoğru kardeşi Tangut Han'ın yanına, saraya gitti. Onların her ikisi de bağıra çağıra tartıştı, şiddetle bağırdı. Tangut Han nukerlere: "öldürün onu!" diye bağırıp çağırmaya başladı. Batu Han kardeşini lanetleyerek ata sıçrayıp kaçtı ve dörtnala gözden kayboldu...

— Onu izlediniz mi, nerede o?

Moğollar yeniden keçeye yüz üstü kapanır.

— Siz savaşçı değilsiniz! Siz ölü babalarınızın etini sızlatan, sarı aptallarsınız! diye cıyaklar Guyuk Han. "Siz topal keçilersiniz!"

Kuşku ile etrafına bakınıp, hırsla fısıldayarak devam eder:

— Kentin etrafını sarın! Kindar düşmanımı arayın! Onun sırtında altı yakut düğmeli kaban var... Eğer siz onu boğarsanız yüzlük başı olursunuz, binlik başı olursunuz. Eğer gene boş elle dönerseniz, eğer bu küstah askeri şef –cihangir– olursa size ölümden kurtuluş yok! Cellâtlar kulaklarınızı kesecek, bel kemiklerinizi kıracaktır, bunu unutmayın. Acele edin!

Moğol savaşçılar geri geri gider ve kapının gümüşi renkte leylekler işlenmiş siyah perdesinin gerisine sürünerek çıkarlar.

***

26. Munke Sal: Sonsuz ve akıllı.

IX
KAHRAMAN NAZAR KYARİZEK

İhtiyar Nazar Kyarizek, telaş içinde pazardan Signak'taki kendi çadırına döner.

— Bu haberler titretir diye, homurdanır kendi kendine.– "Kendi hanım Bayander'in yanına varayım, duyduklarımın doğru olup olmadığını yoklayayım."

Nazar aceleyle giyinmeye başlar.

— Kız Tugmas daha görmeden başarmalı! Ben çalışmıyorum, işsiz güçsüz dolanıp duruyorum diye gene homurdanmaya başlar... Kadınların hepsi homurdanır. Döverim onu! Ben efendiyim!

Siyah gocuğunu üzerine geçirir. Gocuk çok eskimekten tiftiklendiği için, üstüne uzun keçi postu kabanı giyer, ham deri kemeri kuşanır, torbadan sarı, buruşmuş, sivri topuklu çizmeleri çıkarır, –bu çizmeleri talana giderken Nazar'ın babası da giymişti,– koyun postundan kulaklıklı şapkayı başına geçirir ve kamçıyı beline sokar. Nazar kendi kendini gözden geçirir:

— Şimdi ben tehditkar Bayender Han'ın karşısına çıkabilirim. Böylesine önemli bir davayı ertelemek olmaz...

Nazar'ın küçük oğlu Turgan, diğer çocuklarla köyün taylarını otlattığı stepten koşarak gelir. Turgan'ın ağzı hayretten bir karış açılır: "Bu ne böyle? Babam keçi kürkünü mü giymiş? Bu sıcakta! Aklından geçen ne acaba?"

Dilinin ucuna kadar gelen: "Bana seninle gelmemi emret!" demek üzereydi çocuk, fakat o işi berbat etmekten korkar. Turgan kapının girişine gizlenir ve babasının her hareketini izleyerek, yaban hayvanlarınki gibi gözlerle bakar. Moğolların hücumu sonrasında, Nazar'ın evine aldığı ve kendi öz kızı gibi yetiştirdiği öksüz kız, Yıldız, Turgan'ın yanına diz çöker. Kız gözleri ile Nazar'ı gösterir.

— Kısrağı getir! diye sertçe emreder babası.

"Ben doğru tahmin ettim!" diye gururlanarak düşünür Turgan. O, yaşlı atlarının otlamakta olduğu dereye doğru rüzgâr hızı ile koşar, onun kemikli sırtına çıkar ve çadıra döner.

Nazar keçe parçası ile kısrağı kurular, eskimiş çuhayı zayıf sırtına koyar, iplerden örülme, eski püskü bir semeri özenle yerleştirir, ikiye katlanmış keçeyle de onu örter. Nazar onun şiş karnına kolonu sıkıca dolamaya çalışırken, kısrak arka ayağını toplar ve sahibini ısırmaya yeltenerek etrafına bakınır.

Nazar'ın zayıf, avurtları çökük karısı, Kız Tugmas arada bir kocasına bakarak, nereye gitmek niyetinde olduğunu sormaya cesaret edemeden tencerenin etrafında didinmekte. "İhtiyar'ın aklına yeni bir garabet düştü", diye düşünür fakat itiraz etmekten korkar. Yalnız birkaç avuç undan aceleyle hamur karar ve çörek pişirmeye başlar.

İhtiyar çadırdan çıktığı zaman, Yıldız, Turgan'a fısıldayarak: "İhtiyar nereye niyetleniyor?" diye sorar.

— Nereye olduğu belli; savaşa! diye hiç tereddüt etmeden yanıtlar çocuk.

— Ne diyorsun sen? Ne savaşı? der, ürkerek bağıran annesi.

— Bizim çocuklar çok geçmeden savaş olacağını konuşuyorlar. Bak, bak, babam ne yapıyor!

Çadıra geri dönen Nazar, duvardaki raflara yaklaşır, dar kemer askılı deri kılıf içindeki eğri kılıcı indirir. Çalımlı bir eda ile onu kürkünün üzerine asar ve kemerin ucunu bağlar. Hanım ve çocuklar, onun her hareketini ağızları açık izler.

Nazar Kyarizek, kendine gururlu ve cesur bir eda vermeye çalışarak, sertleşmiş çizmelerle güçlükle adımlayarak çadırdan çıkar. O dizgini kısrağın boynuna atıp, eyere çıkar ve çadırın kapısına yan gözle bir bakış fırlatır. Karısı sıcak, buhar tüten çörekleri pembe bir beze sarar. Yıldız koşarak yaklaşır ve çörekleri Nazar'a uzatır. O elini güneşe karşı siper edip, Nazar'ın ne söyleyeceğini bekleyerek, onun kırışık izlerle dolu yüzüne bakar. Nazar ailesini hangi düşüncelerin heyecanlandırdığını anlar. Ancak önemli bir dava karara bağlanırken, kendi planlarını hanım ve çocuklara açmak hiç olacak şey mi? O, pembe çıkını törensel bir pozla koynuna sokar ve kibirle konuşur:

— Ben, Bayander Han'ın kendine gidiyorum!

O topuklarını atın kemikli böğürlerine vurur. Kısrak stepe doğru giden patikada yavaş yavaş isteksizce adımlar.

Turgan koşarak annesine yaklaşır ve sanki babası hâlâ evdeymiş ve dinliyormuş gibi fısıldayarak söyler:

— Ben, tata ile Bayander Han'ın yanına gideyim. Ora çok uzak değil! Ben ondan daha önce ulaşırım ve çok geçmeden geri dönerim.

— Tamam, babanı iyi gözle!

Anne döner ve çadıra doğru yürür, bir tutam dikenli çırpıyı sönmekte ocağa atar ve ateşi üfler.

— Hâlâ neler uyduruyor? Savaşa gitmek onun gibi ihtiyara mı kaldı? O orada, ilk uçurumda yuvarlanır kalır ve bir daha geri dönmez. O zaman benim gibi bir dula kim acır? Peki, niye oyalanıyorsun Turgan? Babanın peşinden hem koş, hem de seni fark etmesin diye uzaktan izle. Aksi halde kızar ve döver...

Turgan şalvarını yukarı doğru çeker ve babasının gittiği yöne doğru koşmaya başlar.

***

X
HAN CÖMERTLİĞİ

Moğolların batıya düşündükleri sefere dair haber, sakin yaz günü ortasında kum sütunlarını savurarak, çalıları sökerek ve kötü çakılmış çadırları devirerek, aniden esmeye başlayan kasırga gibi, Kıpçak stebinde uçuşur. Ulaklar haberi bir obadan diğerine aktararak, göçebeleri barışçıl yaşamlarındaki en büyük olaydan haberdar ederek, her yöne rüzgâr gibi gider. Büyük Kıpçak halkının on iki boyunun[27] hepsi sefere çağrılır.

Nazar Kyarizek, yağmurdan sonra zaman zaman parıldayan, bulanık Seyhun nehrinin kıyısındaki kavakları geride bırakır. Geniş ova önünde yayılır. Her yönde aceleyle süvariler gitmekte, çadır kafesleri, sırıklar, kazanlar, göçebe yaşamının diğer isli gerekleri ile yüklü, iki hörgüçlü deve sıraları ölçülü adımlarla yürümektedir. Kadınlar çocuklarla birlikte develerin yanında yürümekteler. Yarı çıplak köleler, koyun ve inek sürülerini sürmekte. Genellikle suskun azameti içinde uyuklayan, çalkantılı stepte olağan dışı ve kaygı verici bir şeyler olmakta.

Nazar Kyarizek nihayet, Bayander'in on birinci karısının obasına ulaşır. Yaşlı göçebe hayrete düşer: burada her şey eskisi gibidir. Genel kargaşaya rağmen, Bayender Han her zamanki gibi, soğukkanlıdır. Obada şahinlerle av için hazırlık görülmekte. Eyerlenmiş zarif atlar toynakları ile kumu kazmakta. Eldivenli sol ellerindeki şahinlerle, sıra olmuş, on çevik delikanlı efendinin otağdan çıkmasını bekleyerek dikilmekte. Bu arada sırım gibi, dar kafalı köpekler hırlaşmakta.

Nazar zayıf kısraktan iner, ön ayaklarını köstekler ve tepenin zirvesindeki han çadırlarına doğru, ağır ağır çıkar.

27. Kıpçaklar: Aral denizinden, Dinyeper'e kadar muazzam araziyi tutan, Türk kökenli büyük kabile. Eski Rus kaynaklarında Kıpçaklar Polovetsler diye adlandırılmakta. Avrupalı seyyahlar onlara Kumanlar demekte. Kıpçakların ülkesini doğulu yazarlar Deşti Kıpçak (Kıpçak stebi) diye, Avrupalılar ise Kumaniya diye adlandırmakta.

Bayender Han çadırdan çıkar. Onun yüzü bol ikramdan parıldamakta. Geniş süet şalvarına soktuğu sarı renk ipek cübbesi ve burnu yukarıya kıvrık binici çizmeleriyle zarif av kıyafeti içindedir. Beyaz fötr şapkasının ön siperliği yukarı kalkık, arkası ise enseye doğru yatık durumda. Ardında fil kemiğinden, oymalı hançer sapı görünen alacalı bir şal, şişman karnını sıkıca kuşatmakta.

Stepin sahibi, yaşlı Nazar'ı tanır. Keskin bakışını onun eğri, mazlum sırtında, uzun etekli keçi kürkünde ve eski eğri kılıcında gezdirir. "İhtiyar bir şeyler rica etmeye geldi. Bayander Han'ın cömertlik şanı, stepte ateşten, ateşe rüzgâr gibi uçması için, sıradan göçebeyi bazen sevip okşamak yararlıdır, bu özellikle şimdi, uzak sefere çıkmak için, hanların savaş müfrezeleri topladığı zaman önemli..." diye geçirir içinden.

— Şanlı Bayender Han, at yılkıları sayısız olan Bayender Han! Bayander Han'ın mübarek sürülerini Allah korusun! diye uzata uzata bağırır Nazar Kyarizek ve yere doğru öyle bir eğilir ki, tüyleri dökülmüş kürkünün içinden kemikli omuzlarının çıkıntıları belirir.

Han durur ve elini alacalı kuşağının gerisine sokar.

— Merhaba, dede Nazar Kyarizek! Böyle paslı kılıçla niyetin nereye?

— Kıpçak steplerinden büyük bir haber uçup gelmekte...

— Neler duydun sen?

— Şimdi, hanım şimdi anlatırım! Sıgnak'da pazarda idim. Aşhanede oturdum ve bir köşecikte önemli insanların konuştuklarını, sessizce dinledim. Biz basit insanların aklından geçmeyen olaylar hakkında, pahalı ipek cübbe giymiş bir tüccar pek çok şeyler anlatıyordu. O, Moğol hanlarına un temin ediyor ve onlarla sık sık sohbet ediyormuş. En önemli Moğol sultanlarının, "cihanın Büyük Sarsıcısı" Cengiz Han torunlarının doludizgin Sıgnak'a geldiklerini onlardan işitmiş...

Nazar havadisinin nasıl izlenim bıraktığını bilmek isteyerek, durur. Her şeye kadir ve her şeyi bilen insanın nüfus edilemez bakışı ile Han sakindir. Ona eşlik eden yiğitler dikkat kesilir ve bir adım yanaşır.

— Bu, gerçeğe benziyor, diyerek Bayander Han dikkatini belirtir. "Pazarda daha başka neler konuşuyorlardı?"

— O tüccar, bizim stepte on günlük yolu işgal edecek denli büyük, Moğol ve Tatar kuvvetlerin, sultanların peşinden aceleyle gelmekte olduğunu söylüyordu.

— Moğol sultanlarının gelişini, ben de işittim. Peki, onlar buraya niye geliyor? Topraklarımız onlara boyun eğdi, bağımlı halklar kımıldamaya bile cesaret edemez, onlara hâlâ gerekli olan ne? Bu konuda bir şey duymadın mı Nazar Kyarizek?

— Tehditkâr kağan Cengiz Han'ın cihanın yarısını zapt ettiğini, onun torunlarının ise diğer yarıya boyun eğdirmek istediğini söylüyorlar.

Bayander başını sallar:

— Kolay mı bu iş! Cihanda ne kadar halk yaşıyor, Cengiz Han ise yok! Onun yerini kim tutar? Cengiz Handaki gibi baş kimde var? Orduyu kim sevk eder? Hey yiğitler, atı verin bana!

"Dur, benim şanlı hanım!" diye korku ile feryat eder Nazar:

— Eski yaşlı seyisine bir göz at! Sen bütün diğer step sultanlarından daha kudretlisin! Hanım, seferde beni de unutmamanı rica ediyorum! Ben sana, yaşlanıncaya kadar kırk yıl, hem gece, hem gündüz, karda da, fırtınada da sadakatle hizmet ettim. Şimdi benim yerimde, beş oğlum dikiliyor ve onların beşi de birbirinden daha iyi. Senin atlarını koruyor ve özenle bakıyorlar, onları bu tehlikeli güne kadar, her yerde büyük Kıpçak kabilesinin on iki boyunun "Toktabayevler uybas! Batırlar duyt! Yoldaki her şeyi deviren Cersaylılar daukara! Kuşanın keskin kılıçları, binin atlara, çıkın sefere!" diye haykıran savaş uranlarının[28] duyulduğu zamana kadar korudular.

Bayender Han daha bir azametle dikilir, ancak eğri kılıcı çekip de başı üzerinde sallayan, uranları haykıran yaşlı Nazar'a baktığında kısılan sol gözünde neşe kıvılcımları yanıp söner.

— Sen yaman bir savaşçısın Nazar, senin hizmetlerini hatırlıyorum. Peki, ne istiyorsun?

— Benim beş oğlum, senin şanlı asan altında harekete hazırlar. Fakat ne ile? Onlar sana pek çok at yetiştirdi, ancak kendilerinin atı yok! Sana boşuna Bayander Han demiyorlar! Benim her bir oğluma eyerli at ver. Onlar savaşa senin sadık koruyucuların olarak gitsin, onları nereye gönderirsen oraya uçacak, emrini yerine getirecek sadık okların olsunlar.

Bayander Han üç parmağı ile sivri sakalının ucuna dokunur:

— Tamam, benim sadık seyisim, Nazar Kyarizek. Senin oğullarına atları veririm, fakat eyer ve dizginleri kendileri sağla-

28. Kıpçaklarda her boyun, her soyun kendi ayrı özel savaş narası "uranı" var idi. Kalabalıklar arasındaki savaşta, kavgada aynı soyun üyeleri bu nara ile birbirlerini çağırırlardı.

sın. Boşuna ben hiçbir şey vermem. Ben eğer yılkımı, yiğitlerime dağıtırsam, stepte hırpani kılıklı bir yoksul olarak sürünmem gerekir. Seferden sonra dönen, senin beş çocuğunun her biri, karşılık olarak ele geçirdikleri başka genç, halı ile örtülü at getirsin ve bir de; senin oğlanlar kendilerine şan kazanıncaya dek, onların karıları bana kadife gibi halı dokusun...

— Şanı büyük han, insaf et! Halı için bende yün yok!

— Sen yünü benim kâhyadan alırsın. Sen eğer razı isen, oğulların kendilerine birer at alabilir. Ben onların beşini de seçkin binlik yiğitlerin içine katarım.

— Cömertliğinden dolayı Allah seni korusun, şanı büyük hanım! diye haykırır Nazar ve ellerini karnına koyup, ata oturmuş olan Bayander'in karşısında yere doğru eğilir.

Nazar, soluklanıp, doğrulur, eski eğri kılıcı gerisin geri kınına sokar ve kafasını sallayarak, maiyeti ile uzaklaşmakta olan hanın arkasından somurtarak bakar. Sonra bakışını gezdirir ve Turgan'ı fark eder. Çocuk dizlerini kucaklamış, ayakları üzerinde oturmaktadır. Turgan ondaki hüznü fak edip, yerinden sıçrar ve koşarak Nazar'a yaklaşır:

— Sen üzen ne tata? Ben hepsini işittim. Şimdi yaşlı kısraktan başka bizim beş güzel atımız daha olacak. Acaba onları bu cimri hana geri vermek zor olur mu? Aldırma! Savaşa giden kardeşler, nasıl olsa, bütün bir yılkıyı kendi atları olarak sürüp getirir.

— Şanlı bahadırlar olarak savaştan atlar mı yoksa kanlı kılıçlar mı getirirler, Allahtan başka kim bilir?

— Vakit yitirmeden atlar için git. Han fikrinden caymadan acele et tata. Senin ardından koşmama emret olur mu?

Turgan babasının kısrağa binmesine yardım eder ve her ikisi de patikada, Bayander Han'ın binerli yarı vahşi yılkılarının otladığı yere doğru yönelir.

***

XI
ATIN İZİNDE

Arapşa, Hacı Rahim'i, bu tepeliklerde ve zor fark edilen patikalarda sanki defalarca yürümüş gibi güvenle götürür. O bazen durur, izlere dikkatle bakar ve stebi gözden geçirerek tümseklere tırmanır. O zaman yorgun Hacı Rahim kuma uzanır ve soluklanır, nihayet dertlenmeye başlar.

— Nereye götürüyorsun beni, daha çok mu yürünecek?

— Biz, benim atın izinden yürüyoruz. Ben nerelerde saklanabileceğimizi biliyorum. Hızla ileri!

Patika kaya döküntüleri ile dolu bir yüksekliğe doğru götürür. Arapşa yan tarafa döner, dere yatağına iner, kuru dere boyuca uzun süre süzülerek yürür. O tepeliği işaret eder.

— Biz yukarı tırmanalım ve kayaların ardına gizlenelim. Oradan stebi gözlemek mümkün. Dere yatağının sarp kayalığından taşlı zirveye ulaşınca dulavrat çalılarının arkasına yatarlar. Step oradan uzak bir çember halinde görünmektedir.

— Yola bak, diye fısıldar Arapşa. "Bunlar onlar. Bir şey arıyorlar.

Stepte, uzun yeleli, ufak sağlam atlar üzerinde dört Moğol süvari gelmektedir. Öndeki eyerden eğilir, yere dikkatle bakar ve durur. O atını ara sıra kamçılamakta, Moğollar da tırısa kalkmaktadır. Çok geçmeden onlar tepelerin arkasında gözden kaybolurlar.

— Onlar benim beyaz atın, benim Akçian'ın izinden gidiyor, ona yetişmeyi umuyorlar. Ben de tam bunu bekliyordum. Onlar dönebilir... İzlerimizin görünmeyecek olduğu, bu sivri kayalıklarda bizim daha uzağa gitmemiz gerek...

Yolcular yarlardan gizli gizli geçer, sonra düzlüğe çıkarlar. Patikayı geniş bir yol kesmektedir. Çobanlar ıslık çalarak, yolun üzerinde koyun ve keçi sürülerini sürmekte.

— Bizim izlerimiz burada silinir, der Arapşa. "Buradan biz pejmürde herhangi bir obaya ulaşır, orada dinleniriz.

Patika, zirvesinden, yayılıp giden canlı, yeşil ovanın uzak manzarasının göründüğü tepeye doğru gitmekte. Burada çok sayıda at yılkısı otlamakta. Atlar merada ağır ağır yürüyerek taze otları dişlemekte. At üzerindeki seyisler uzun ukrukları[29] sallayarak kısrak ve tayları beklemekte.

Göz alıcı, tok atların gezindiği, batmakta olan güneşin yatık ışınları ile aydınlanan ova, sadece ağarmış, cılız ak pelin saplarının olduğu, kuru barhanlar[30] ve kumul tepeliklerden sonra özellikle sevinçli ve çekici görünmekte.

Üzerinde yaban ördekleri uçuşan, yakınlardaki ufak bir göl ışıldamakta. Göz alıcı, beyaz, eyerli bir at birden kamışlıktan fırlayarak çıkar ve çınlayan kişneyişle kırmızımsı kısrak yılkıları boyunca rüzgâr gibi koşar.

— Bak, muhterem hocam! Şunu görüyor musun, bu o, benim Akçian! Çaldıkları arkadaşım.

Ve Arapşa, torbayı ve cübbesini kuma fırlatıp, tepeden aşağı koşmaya başlar.

— Bekle beni burada, ben onu yakalarım, diye bağırır.

Fakih kendini yere bırakır ve gözetlemeye başlar.

Beyaz aygırın peşinden seyisler koşmakta. Arapşa yeşil ovayı koşarak geçer, kamışların arasında gözden kaybolur, dereyi geçer ve iki çobanın izlediği, beyaz aygırın koşturduğu yerdeki otların içinde görünmez olur.

Arkadan hafif sesler duyulur. Hacı Rahim etrafına bakınır... Üç Moğol, eğri bacakları üzerinde paytak paytak yürüyerek, ona doğru gelmektedir. Biri ip demetini açar. Hacı Rahim kendini daha toparlayamadan, Moğollar üzerine çullanır, iplerle bağlar ve sarsıp ayakları üzerine dikerler.

— Bakın, üzerindeki kırmızı düğmeli mavi kaban! Bu mutlaka o.

— Bu o değil! O genç biridir, bunun ise bütün çenesi yün içinde...

— Bana ne çenesinden. Han: "Eğer kırmızı düğmeli mavi kaban giyen adamla karşılaşırsanız, işini çarçabuk bitirin" demişti.

---

29. Ukruk: ucunda kementten kamçı olan uzun ince sırık. Sırık kamçıyı ata doğru savurmaya yardım eder.

30. Barhan: (Barkan: çöllerde rüzgârın esme yönünde dikey doğrultuda oluşan, ay biçimindeki küçük kumul kitlesi. R. A.)

— Bunu Han'a götürelim, kendisi karar versin!

— Benden ne istiyorsunuz siz? diye bağırır Hacı Rahim. "Ben yoksul bir dervişim, kitaplar yazarım!"

— Masalı başkalarına anlat! Sendeki yakut düğmeler nereden? Bu düğmelerden bir tanesi ile en iyi kısrakların yılkısını satın almak mümkün!

— Kaban da, düğmeler de sizin olsun. Onlar benim değil...

At üzerinde yaklaşan dördüncü Moğol: "Niye yavaş davranıyorsunuz!" diyerek bağırır:

— Acele edin, han seyisleri doludizgin bu yana doğru gelmekte. Şalla örtün onun başını! Ayaklarını ensesine doğru kıvırın.

Hacı Rahim, konuşmaları daha fazla duyamaz. Kuvvetli eller onu tutar, alacalı bir şal yüzünü örter. Karşısındaki güneş alev alev yanar ve binlerce kıvılcım halinde dağılır. Ses, gürültüleri, bağırtılar, köpeklerin yüksek sesle havlayışları, ıstırap veren acı... hepsi vücudunda harman olur ve Fakih bilincini kaybeder.

***

...Çevik koşar onun atı;
Düşünceden bir adım öndedir o,
Rüzgârdan iki adım öndedir.
(Manzume "Cangar")

XII
BEYAZ AT

Yeşil stepte birkaç bin at serbestçe yayılmakta. Onlar sanki düzensizce dağılmış gibidirler. Fakat ovada ağır ağır yer değiştiren yılkılar, uyanık çobanların gözetiminde, birbirine karışmayan, ayrı gruplar ya da "küçük sürüler" halindedir.

Her küçük sürü, yaşlı anne ve koyu ya da açık don renkli, kula renkli, doru ve başka renkli on beş-yirmi genç attan meydana gelmekte. Yaşlı hırslı aygır yılkısını koruyarak onlardan ayrılmamakta.

Gaga burunlu, sırım gibi atların üzerindeki çobanlar yılkılar arasında nara atarak dörtnala koşturmakta ve ukrukları savurarak dalaşmaya kalkan aygırları çevikçe kovalamakta.

Nazar Kyarizek'in beş oğlu da, seyislerin-yılkı çobanlarının arasındadır. Demir otuz, küçüğü Musuk on yedi yaşında. Kardeşler atak at terbiyecileri olarak ve bir tek kamçı ile üzerlerine atıldıkları kurtları avlamakla ünlüdür. Kış ve yaz, gündüz ve gece, ayazda ve sağanak yağmurda onlar, hırsız ve yırtıcı hayvanlara karşı bekleyerek, Bayander Han'ın yılkıları etrafında koştururlar. Bayender Han kendi sadık bekçilerinden çok da şikâyetçi değil. O, onların hepsine sadece "han gibi" mükâfat vermeyi vaat eder. Fakat şimdilik yılkı çobanlarında elbise yerine, solmuş, step gibi boz renkli, yırtık pırtık giysiler ve ayaklarında, tarla sincaplarının işlenmemiş postlarından kendi diktikleri çizmeler var; kendilerinin yele gibi karmakarışık saçları da şapka yerini tutar. Onlar güneşin yakması ile karardıkları gibi, at ve iri tüylü köpekler gibi stebe alışkındır ve sanki kendileri de barhanların, yabani step buğdayı ovasının, rüzgârın ve önünde yüzen bulutların parçası olmaya başlarlar.

Arapşa bu yılkıda, sakin sakin yayılan atların arasında, yakışıklı beyaz aygırı, kendi Akçian'ını tanır. O yılkılar arasında, özgürlüğün tadını çıkararak, diğer aygırlarla cesurca kapışarak, zapt olunmaz vahşi gibi koşmaktadır. O, yabani keskin çığlıkla kırmızımsı bir aygırın boynuna dişlerini geçirir, onu yere devirir ve çınlayan kişneyişle, stepte doludizgin tekrar koşmaya başlar. Rüzgar onun gümüşi yelelerini dalgalandırır.

Arapşa ıslık çalar. Akçian durur ve kulaklarını diker. Arapşa tekrar ıslık çalar ve cevabi kişneyişi işitir. Boynunu eğip, düzgün bacaklarını çevikçe fırlatarak, Akçian esnek sıçrayışlarla sahibine karşı rüzgar gibi koşar.

Fakat iki yılkı çobanı uzun süredir onu izlemektedir ve kemendi hazırlayıp, yolunu kesmek üzere dörtnala koştururlar. Arapşa bütün gücü ile atına doğru koşar, fakat artık geçtir: İki kement koşu atının boynuna dolanır ve o yan tarafa atılarak, serbest kalmaya çalışır, durur.

— Durun! Bu at benim! O benim eyerimin altında! diye bağırır Arapşa.

— Uzaklaş buradan, şimdilik bütünsün, step serserisi, at hırsızı! diye bağırır yılkı çobanları. Onlardan biri attan yere atlar ve Akçian'ın dizginlerine yapışır. Burada toprak ve yılkılar Bayender Han'ındır. Başıboş at, hanın ganimetidir.

Arapşa kılıcını çeker ve kudurmuşça öyle bir bağırır ki çobanlar gerilemeye başlar:

— Dinleyin siz, Bayander'in zavallı köleleri! Siz, hanın yılkı çobanları, yabancının atlarını mı çalıyorsunuz? Siz, bu soylu atın gümüşi derisine pis damganızı vurmak mı istiyorsunuz?

— Bayender Han damgasını senin alnına kendisi vurur, diyerek yanıtlar yılkı çobanı. "Sen de kurganda hayvan ölüsü gibi yatarsın!"

Konuşan, havaya kaldırdığı kılıçla üzerine atılan, kızgın savaşçıdan yakasını sıyırmayı zar zor başarıp, yan tarafa sıçrar.

Fakat kulübeden koşarak çıkan, esmer, kısa boylu, eski püskü cübbe giymiş bir Moğol birden bire Arapşa'nın yolunu keser.

— Dur, bey-yiğit! der sakin bir şekilde. "Sen parlak eğri kılıçla hoyrat adamı parçalamayı her zaman başarırsın. Önce sana söyleyeceğimi dinle. Senin atın ise, senden uzak hiçbir yere gitmez.

O işaret edince yılkı çobanları beyaz aygıra doladıkları düğümü çözer. Konuşan gençtir. Siyah tüyler üst dudağını ancak gölgelemekte. Gizli, inatçı düşüncenin hissedildiği, çarpık, soğuk,

tıpkı cam gibi gözler çatık kaşların altında donup kalmış gibidir. Solmuş, yoksul cübbesine ters düşen bir güvenle dikilir.

Meçhul kişinin yüzündeki amirane ifade ile şaşıran Arapşa ister istemez durur ve birden Hacı Rahim'in sözlerini hatırlar: "Atın sana geri gelir... Onun üzerinde, senin atına karşılık sana bin at verebilecek olan, sıra dışı bir insan uzaklaştı..."

— Senin aygırına dokunmaya hiç kimse cesaret edemez, diye devam eder genç Moğol. "Düşmanlar peşime düştüğü zaman, ben ona binerek hızla uzaklaştım. Sen onun için ne kadar altın dinar[31] istersin?"

— Benim Akçian'ı mı satmak mı? diye haykırır Arapşa. Cesur yiğit için at en iyi arkadaştır! Acaba arkadaş üzerine pazarlık edilir mi?

— Sen doğru söylüyorsun diyerek yanıtlar meçhul kişi. "Bu soylu at, üzerinde sultan, han, ya da kağanın kendisinin gitmesi için yaratılmış. Senin gibi, cesur fakat basit yiğide böylesi ata ne gerek var? Ben bunun için sana, kendine on iyi at ve ipek elbise alabileceğin kadar öderim. Söyle, at için ne istiyorsun?

Arapşa, "Ben hiçbir şey istemiyorum!" diyerek itiraz eder:

— Ben onu zaten zorla buldum. Benim vatanım yok, çadırım yok, asil babam ya da cesur kardeşim yok. Benim bütün zenginliğim, kılıç ve bu attır. Onu niye elimden almak istiyorsun? Dövüşün ateşi içinde, uçurumun kıyısında beni kim kurtarır? Ben onu vermem!

— Beyaz at bana gerekli! Ben bunun yerine, bu yılkıdaki en iyi atı veririm sana. Razı mısın?

Arapşa'nın gözleri genişler. O öfkeyle yanar tutuşur. Fakat Hacı Rahim'in sözlerini tekrar aklına gelir. Arapşa bir an düşünceye dalar, sonra siyah saç perçemlerini silkeler ve konuşur:

— Benim at sana eğer, onu kalabalığı hayran bırakmak için, simli kumaştan çuha altında pazarda sürmek için değil de, sefer için ve çarpışma için gerekli ise, atımı ben sana hediye ederim. Sen onun üzerinde uzak ışıldayan yıldızlara doğru kanatlanırsın. O, yenenin atı olacak ve sana şans getirecektir.

Delik deşik cübbe içindeki meçhul kişi irkilir. Onun sınayan gözleri bir an Arapşa'nın üzerinde durur. Sonra yılkı çobanlarına döner ve abuk sabuk bir iş hakkında konuşur gibi, özen göstermeden sorar:

— Söyleyin, atlı-babayiğitler, kendi seçeceğim atı bana satar mısınız?

31. Dinar: madeni altın para.

Yılkı çobanları bakışır ve kendi aralarında fısıldanırlar. Onlardan, güneşte yanmaktan böcek gibi kararmış, yaşça küçük olan konuşur.

— Atlar bizim değil, Bayander Han'ın. Fakat hanımız altını sever ve eğer sen Sıgnak pazarındakinden daha az ödemez isen, sana gerekli olan atı biz satabiliriz. Sen bunun için bize yirmi beş altın dinar verir misin? O zaman biz, senin bize göstereceğin aygırı yakalarız, eğer sen çabamıza karşılık biraz daha eklersen onu senin gözlerinin önünde evcilleştiririz.

— Ben at cambazı değilim, diye yanıtlar acayip Moğol. "Ben pazarlık etmem, istediğimi alırım. Siz ricanızı alacaksınız. Bundan başka hepinize, birer altın dinar eklerim.

— Bin yıl yaşa! diyerek haykırır yılkıcılar. "Çabucak emret!"

***

XIII
YILKI ÇOBANI KARDEŞLER

Nazar Kyarizek, beş at vermeye rıza gösteren hanın şefkatine dair havadisle oğullarını sevindirmek için, onları bir an önce görmek ister. Elinden geldiğince zayıf kısrağı hızlandırır. At kâh ağır ağır adımlar, kâh tırısa kalkarak koşar ve nihayet Bayander Han'ın yılkısının yayıldığı vadiye zar zor ulaşır.

Nazar'ın peşinden tavşan gibi sıçraya sıçraya küçük Turgan koşarak gelir. O tepeye güçlükle tırmanarak çıkar ve babasına bağırmaya başlar:

— Çabuk, tata, daha çabuk buraya! Burada kurtları yakalıyorlar!

Nazar kamçıyı şaklatır ve tepeye tırmanır. Tepelerin arasındaki yamaçları ağaçlıklı küçük vadinin her yanında, Bayendęr Han'ın atlıları bağırarak ve ıslık çalarak, koşturmaktadır. İnce havlayışla kudurmuşça uluyan sırım gibi tazı köpekleri ise birkaç kurdun ardından hızla koşmakta. Kurtlar kurtuluşu atların ayakları arasında aramakta.

Özellikle yaşlı iri bir kurdun etrafında şiddetli bir arbede meydana gelir. Kurt hırlar, keskin dişlerini birbirine çarpar, umutsuzca uluyan köpeği pençeleyerek uzaklaştırır ve birkaç düşmana karşı savunarak fırıldak gibi döner.

Bir atlı kurda doludizgin yaklaşır, eyerin üzerinden dosdoğru onun üzerine çullanır ve kulaklarına yapışmaya çalışır. Fakat kurt sıyrılarak kurtulur uzun sıçrayışlarla tabana kuvvet rüzgar gibi koşar.

Atlılar kurdun ardından dörtnala koşturur.

— Tut onu, Nuri! Kaçırma, onu kulaklarından yakala Nuri!

Toz bulutu içinde avcılar, kurtlar ve köpekler gürültü ve feryatlarla tümseklerin ardında gözden kaybolur.

O zaman Nazar Kyarizek arbedenin olduğu yerde yatan, iplerle bağlanmış bir adam görür. Onun sırtında mavi Moğol kabanı vardır. Bir yana fırlamış olan derviş kalpağı, ona tanıdık gibi gelir. Nazar yaklaşır ve attan yere iner.

— Evet, bu bizim komşu, bilgin, fakih, Hacı Rahim. Yaşlı kurt acaba onu boğmadı mı? Sen sağ mısın Hacı Rahim! Büyük Allah, yardımına yetişti.

Yatanın gözleri açılır ve eğilen ihtiyara şaşkın şaşkın dikilir. Hacı Rahim yavaş yavaş kendine gelir.

— Ben sağ mıyım, yoksa acımasız Azrail gecenin hükümdarlığına mı taşıyor bilmiyorum. Üzerimden hızla avcılar ve atlılar geçti. Sırtımda köpekler, kurtlarla dalaştı... Sen, beni pek çok kez açlıktan kurtarmıştın, Nazar Kyarizek. Bir kez daha kurtar beni, beni burada bırakma!

Nazar ipleri çözer ve onları yumak yapar:

— Bu iplerle benim oğlanlar, muhterem komşumu gücendiren eşkıyaları asar.

İhtiyar, yara bere içindeki dervişin kısrağa binmesine yardım eder ve onu dizgininden tutup, yavaş yavaş götürür. Hacı Rahim oflar, puflar ve yakınır:

— Sarıasma kuşu, avcının yayı gerdiğini ve sivri okun ona ulaşmaya hazır olduğunu bilmeden, eşekarısının peşine düşer. Bu esnada ise kaplan avcıyı parçalamak için sıçramaya hazırlanır. Geleceğimizi kim bilir? Kim daha önce ölecek, kaplan mı yoksa avcı mı, sarıasma kuşu mu yoksa eşekarısı mı? Ben artık korkunç Moğolların elinde tamamen mahvolmuştum ama beni gene beladan kurtaran kim, yaşlı hırslı kurt mu, yoksa kızgın köpekler mi?

Tepenin eteğindeki billur gibi pınarın yanında iki kamış kulübe dikilidir. Onlarda çobanlar, yaşlı Nazar Kyarizek'in oğulları oturmaktadır. İhtiyar kulübelere yaklaşır. Hacı Rahim oflayarak, kısraktan iner ve hayretler içinde kalarak durur. Karşısında geceki misafir durmaktadır.

— Seni gücendirmeye kim cesaret etti? diye sorar genç Moğol kaşlarını çatıp. "Mavi kaban kir içinde ve parçalanmış. Ne oldu sana?"

Hacı Rahim, Moğol savaşçıların ona nasıl saldırdığını anlatır. Genç adam bir an eliyle gözlerini kapatır. Hacı Rahim'in eline yapışıp, fısıldar:

— Bunu yapanlar, onlar! Esrarengiz caniler ısrarla benim peşimde! Hacı Rahim! Geceleyin kaçmama sen yardım ettin, şimdi de benim yüzümden az kalsın mahvolacaktın! Onlar sendeki benim mavi kabanı tanımış.

Hacı Rahim'e doğru koşar Arapşa.

— Bağışla, muhterem hocam! Ben suçluyum ben, senin müridin, seni yalnız bıraktığım için.

— Sen onu tanıyor musun? diyerek Moğol, Arapşa'yı işaret eder. "Söyle, Hacı Rahim, ben bu yiğide güvenebilir miyim?"

— Arapşa, dağ parsı gibi cesurdur, elmas gibi bükülmez ve sağlamdır. Onun dili yalan bilmez, eli arkadaşına ihanet etmez.

— Senin söylediklerinden memnun oldum. Ben onu yükselteceğim!

Yılkı çobanlarının kıdemlisi, hürmetle eğilip yaklaşır:

— Dinle, han! Çadırsız da, atsız da olsan, eğer kesende altın tınlıyorsa, biz sana en mükemmel atı derhal yakalarız.

— Arapşa! der Moğol. "En iyisini kendine seç."

Arapşa yılkıda göz gezdirir ve genç doruyu işaret eder. O diğerlerinden biraz daha yüksek ve fazlasıyla huzursuzdur. Diğer atlar sakin sakin otları dişlerken, doru aygır başını kaldırmış etrafına bakınmaktadır ve birden diğer aygırlarla dövüş için yan tarafa koşmaya başlar.

— Oye! Onu yakalamak kolay olmayacak, der çoban. "Bu aygır değil de, sanki ateş parçası. Vahşi, açıkgöz ve ürkektir. Ona kamçı vurulmaz, adamın üzerine o kendisi atılır.

İhtiyar Nazar Kyarizek söze karışır:

— Musuk atı yakalar, benim küçük oğlan Turgan ise onu uysallaştırır. Bu onun için ilk kez değil.

Kırmızımsı kısrağa binmiş olan Turgan, hırsla dinlemektedir. Çok sevinir, gururdan gözleri parıldar. Böylesine tehlikeli ve yaman bir iş için, yaban atı uysallaştırmak için ona güvenilmektedir.

***

XIV
YABAN ATIN UYSALLAŞMASI

Musuk lakabı ona çevikliğinden dolayı verilmişti.[32] O ince pantolonunun kuşağını sıkılar, etsiz, gagaburunlu ata sıçrar ve elinde ince ukrukla doru aygırdan tarafa rüzgâr gibi gider.

Musuk ilkin atı dolanmaya çalışarak, geniş bir kavis yapar. Doru aygır hâlâ kendine yönelik tehlikeyi sezmez ve komşu aygırlarla oynaşmaya devam eder.

Bir şeyler onu birden tedirgin eder, yaklaşan yılkıcıyı fark eder. Anaç atlar süvariye yol açıp, taylarını koruyarak, sakin sakin yan tarafa çekilir. Taylar anaçların hareketini izleyerek, onların ardından koşarlar.

Doru kulaklarını diker. Düşmanın yaklaşışını sezer ve diğer atların arasında gizlenmeye çalışarak, bacaklarının bütün gücü ile yan tarafa atılır.

Musuk bir an bile onu gözden yitirmez. O koşuşan atların arasına dalar ve hızla uzaklaşan dorunun peşine düşer. Süvari defalarca iyice yakınlaşır ve düğümü geçirmeye hazırlanır, fakat kızgın at, kuyruğunu çırparak ve kıllarını kabarttığı başını kaldırıp, aniden yan tarafa atılır, endişeli diğer yılkıların arasında kaybolur.

Musuk hiddetlenir, ele avuca sığmayan, sıvışıveren, vahşiden başka hiçbir şey ne aklına gelir, ne de görür. Her ne pahasına olursa olsun onu yakalamalı ve ne denli zor da olsa elinden kaçırmamalıdır. Doru at yılkı çobanının elinden birkaç kez sıyrılır, tekmeler ve başını kaldırıp, kulağını dikip, hararetli kovalamayı huzursuzca izleyen, küme halinde yığışan atlara göğsüyle çarpar.

Musuk'un boynuna eğildiği, etsiz, gagaburunlu step atı, süvarinin gizli niyetini anlamış gibi hızla koşar. Sanki atı yöneten

32. Musuk: Türkçe kedi anlamındadır.

Musuk değil, sürat atı, yüzlerce diğer atların arasında sıvışan vahşi aygırı bulmaya çalışırken, bir anda süvarisi ile onun ardından rüzgâr gibi koşmaya başlar.

Nihayet genç atlı kurbanına yetişir, kemendi fırlatır, ukruku bir yana atar ve diziyle kemendin ucuna basar, öfke içindeki, vahşi, mükemmel atı sağ eliyle tutar.

Özgür sürat atının boynuna düğüm dolandığı zaman, avı izleyen yılkı çobanlarından vahşi feryatlar yükselir. İnsan zaferi ile sarsılan, binlik yılkının atları taş kesilir. Onlar kulaklarını dikip, çevik süvariye ve siyah yelesi havalanan, tel gibi gergin siyah kıl kementle zapt edilen kızgın aygıra bakışlarını çevirip çivilenmiş gibi dururlar. Vahşi, boynunda hiçbir zaman duymadığı keskin acının deneyi ile sadece bir an hareketsiz durur. Sonra ayaklarını açıp, başını aşağı doğru eğip, kemendi koparmak için çabalamaya başlar.

Aniden şaha kalkıp, yılkıcının demir gibi elinden kemendi koparmaya çalışarak, yan tarafa müthiş bir sıçrayış yapar, fakat düğüm onun boynunu daha da kuvvetle sıkmaya başlar. Doru aygır öfkeyle keskin sesler çıkarır, dizi üzerine düşer, yeni sıçrayışlar yapar, bükülür ve arka ayaklarını alabildiğine yükseğe savurur.

Musuk'un atı benzeri mücadelelerde güçlü ve tecrübelidir ve geriye bir adım bile atmaz. Musuk rakibinin her hareketini gözünü dört açarak izler. İki yılkı çobanı kuduran, keskin çığlıklar atan ata yaklaşır ve kulaklarına sıkıca yapışır, tam bu esnada diğer iki seyis ayaklarını çabucak kayışlarla bağlar. Onlardan biri aygırın dişeri arasına kıl ipi geçirir, sonra onu beceriklice karnına dolar ve ucunu sırtına düğümler.

O an korkunç atın sırtında, yalın ayak, pembe gömlek ve çemrenmiş şalvar içinde bir çocuk belirir. Dizgin yerine, atın dişleri arasından geçen ipin uçlarına yapıştıktan sonra, sol eliyle onun sık yelesine tutunur. Yılkı çobanları atın ayaklarını serbest bırakıp, kenara kaçar, Turgan kamçıyı ata vurarak stepe doğru doludizgin koşturur.

Nazar Kyarizek ağzını açıp ve ellerini kaldırıp, hayranlık ve endişe dolu bağırır:

— Berikelliya! [33] Ufak oğlum gerçek bir yiğit olacak!

Çocuk, hızla giden atın sırtında sağlamca oturur. Çok geçmeden artık o denli uzaktadır ki, küçük kırmızı bir nokta gibi

33. Berikelliya: Aferin.

görünür. Doludizgin yardıma gitmeye hazır yılkı çobanları, at ve çocuğun mücadelesini gözlerini dört açarak gözlerler. At stepin yöresinde bir yandan diğer yana atılarak uçarcasına koşar, yana beklenmedik sıçrayışlarla çocuğu fırlatmaya çabalar. Ön ve arka ayaklarını çarpar, olduğu yerde zıplar, şaha kalkar, arka ayakları üzerinde yürür ve kızgınlığın son sınırında, yeniden stebe doğru hızla koşar. İpe ve karmakarışık yeleye var gücüyle yapışan Turgan ne cesaretini, ne de inadını kaybetmez. Atı kâh kamçılar, kâh şefkatli sözcüklerle teşvik eder, yatıştırır. Yabani aygır nihayet dizginleri biraz dinlemeye başlar.

Bunu fark eder çobanlar. Büyük ağabeyi Demir bağırır:

— Ufaklık atı, yendi! Ona yardım etme zamanı! O yoruldu ve gücü yetmez. Ben kendim giderim.

Demir, Turgan'a doğru dörtnala gider. Doru bitkin ve halsiz, yarı yarıya uslanmıştır ve onu yakalamak zor olmayacak gibidir. Fakat kendine yaklaşan yeni süvariyi fark eder etmez, aygır yeniden öfkeye kapılır, belini kamburlaştırmaya ve yan tarafa sıçramaya başlar. Ama artık çok yorgundur ve gücünü yitirerek kesik kesik tırısla koşar. Hareketleri gittikçe daha dengeli ve düzgün olmaya başlar. Artık dizgini dinlediği fark edilir ve o Nazar ve yılkı çobanlarının durduğu yere doğru tam bir çember çizer.

Yabani at uslanmıştır...

Dörtnala çocuğun yardımına giden Demir, onun hizasına gelir ve hızla yanında gitmeye başlar. Çocuk sol eliyle atın ensesine tutunarak, dizlerinin üzerinde kalkar, sonra çarçabuk ayakları üzerinde dikilir. Tecrübeli yılkı çobanı bundan yararlanır ve kendi atıyla uysallaşan aygıra sıkıca yanaşır, sağ eliyle çocuğu kucaklar ve kendine yanına çeker.

Ehlileşen at artık hızla dizginin yanında koşar. Kararmış, güneş yanığı yılkıcı eyerinde duran çocuğu destekleyerek, kulübeye döner. Koşarak yaklaşan kardeşleri, yorgun, ayakları üzerinde güçlükle duran, genç at terbiyecisini indirir ve birbirleriyle yarışırcasına onu kucaklar ve öperler. Arapşa doru aygıra doğru atılır, onu dizginini tutar, boynunu kurular, okşayıcı adlar verir. At ayaklarını açıp, başını eğip, sarkmış kulaklarla umursamadan durur.

Yaşlı Nazar Kyarizek konuşur:

— Onu güneş batıncaya dek yürüt, gece yarısına kadar su verme. Bu at birincilikle ünlenecek!

Sürat atını dikkatle izleyen genç Moğol yılkı çobanlarına döner ve deri kesesinden altın dinarları çıkarıp, hafifsemeyle sayar.

O mangırları yaşlı ağabeyin açık duran avuçlarına döker sonra beyaz aygıra sıçrar ve onu durdurarak konuşur:

— Sağ olun, yiğitler-yılkı çobanları. Çok geçmeden beni işiteceksiniz...

Atına dokunur, dikkatle uzaklara bakarak durur. Vadiyi kuşatan tepelerde, uzayıp giden atlı müfreze görünür. Dik, şişman boyunlu, ufak sağlam atlardan, Moğol olduklarını derhal anlamak zor değildir. Süvariler kulübenin olduğu yeri çabucak kuşatır Moğollara, sert, taş gibi yüzü olan, genç bir han komuta etmekte. Onu hiç ayrılmadan üç savaşçı izlemekte. Onlardan ortadaki, titreyen sarı bez takılı mızrak tutmakta. Asık suratlı han yılkı çobanlarına yaklaşır. O beyaz aygır üzerindeki genç süvarinin bakışı ile karşılaşınca, eyerin yayına doğru eğilir:

— Mendu![34] Batu Han! Seni bulmamız kolay olmadı. Senin üzerindeki, niye Cengiz-soyu sultanına yaraşan elbise değil?

— Guyuk Han'ın sarıkuyruklu köpekleri benim peşime düştüler. Ben bu yoksulların kulübesinde saklandım.

— Muhterem babam, Subuday Bahadır endişe ediyor, derhal onun çadırına gelmeni rica ediyor.

— Ben hazırım, bahadır Uryank-Kadan!

Moğollar atlarını tırısa kaldırır ve çabucak tepelerin arkasında gözden kaybolur. Arapşa, sevgili beyaz Akçian'ın uzaklaşışını görmek istemeyerek, yönünü döner, yeni atının yanlarından boşanan teri ot demeti ile kurular. Ona şefkatle fısıldar:

— Üzülme! Kaybettiğin hürriyetine acıma! Sen şimdi benim arkadaşım oldun! Bu güne dek başarısızlık benimle oynadı, sen ise bana umut veriyorsun! Şu andan itibaren adın "İtalmaz!" olacak. Köpek[35] gibi sadık ve fedakâr ve almaz gibi yorulmaz ve sağlam olacaksın...

***

34. Mendu: merhaba. (Moğolca)
35. İt: köpek

XV
ADİL HAKEMLER

Kız Tugmas[36] defalarca çadırdan çıkar ve yaşlı kocasının dönmesini bekleyerek, yola bakar durur. Nihayet yorgunluktan, çadırın kapsı ağzındaki halı parçasına oturur ve dizlerini kucaklayıp, üzerinde ufak pembe çekirgelerin bulut halinde uçuştuğu çölümsü tepeye susarak bakar.

Kız Tugmas kendi kendine düşünür: "Söyledim ben, gitmekle iyi etmeyeceğini. Uğursuzluğun onunla olacağını seziyordum. Onun gibi bir ihtiyarın savaşa gitmek nesine. O, bir çuval cugarı bile, dökmeden eve taşıyamıyor. Fakat ihtiyar keçi gibi inatçı ve sanki genç bir oğlakmış gibi hoplayıp zıplıyor."

Akşama doğru onun en sevdiği oğlu Musuk gelir. Atının ön ayağını arka ayağına köstekler ve yayılmaya bırakır. Delik deşik kaftanını ve gömleğini çıkarır, onları annesinin dizine atar:

— Bende şimdilik hanım yokken, elbisemi kim dikecek?

Musuk yere uzanır, susarak, yamaya beceriklice dikiş atan, annesinin ellerini uzun süre izler.

— Yıldız nerede?

— Nerede olabilir! Stepte otlatıyor, daha dönmedi.

Yıldız evlatlıktır: Kendi adı, "kız çocukları olmasın" anlamına bile gelse, O gene de kız çocuğu özlemi çekiyordu, bu nedenle Kız-Tugmas onu himayesine alır. Kız çocuğu yeni bir çadırda kocaya bile varmış olsa, daima annesinin etrafında kök salar ve annesine oğlanlardan daha yakın olur.

"Yıldızı çok geçmeden, az buz sayılmayan –inek, at ve deve– kalımıyla vermek mümkün olacak, Yıldız sevimli gülümseyişi ve ışıldayan kahverengi gözleri ile düzgün yapılı, güzel bir kız.

36. Göçebeler yeni doğanlara isim verirken, sık sık çocuğa yönelik imalı dileklerini ifade ediyorlardı, örneğin erkek çocuklara: Tursun (yaşasın), Ulmas (ölmesin), kız çocuklarına ise: Yulduz (yıldız), Kız Tugmas (kız çocukları olmasın) v.b.

Yıldızın yoksul geyimi felaket değil. Pırıl pırıl siyah saçları, on altı küçük örgü halinde daima özenle örülüyor ve cam boncuk dizgisi ile süsleniyor. Artık ona göz diken yiğit bir tane değil."

Musuk'un Yıldız'dan hoşlandığını annesi bilmektedir. Fakat yoksulun, fakir bir öksüzle evlenmesinin ihtiyarlara ne faydası olur? Evlenme için onun beklemesi, Yıldız'ı ise zengin bir göçebe ya da molla ile evlendirmek daha iyi olmaz mı? Fakat bu konuda Kız Tugmas, hiçbir zaman konuşmuyor ve düşünerek, derinden iç çekiyordu: "Musuk, babası gibi inatçıdır ve kendi nasıl isterse öyle davranır. O zaman, biz yoksulluktan hiçbir zaman çıkamayız!"

Çadırın eşiğinde yatan köpek, başını kaldırır, homurdanır ve yüksek sesle havlayarak, stepe doğru rüzgâr gibi koşar. Önünden at üzerinde bir göçebe gitmekte ve eliyle yan tarafı işaret ederek bir şeyler bağırmakta.

— İşte, nihayet Yıldız, der annesi.

Tepelikte kuzular görünür. Onlar, patikada uzayıp gitmekte ve toz kaldırarak gelmekte. Onların arasında da, geride kalanları özel çoban türküsü ile çağıran, ince bir kız yürümekte. Onun sesini duyan kadınlar, komşu çadırlardan koşarak çıkar ve sürüye doğru acele eder. Yıldız elinde taşıdığı, topallayan kuzuyu verip, eve koşmaya koyulur. O, Musuk'a işaret eder ve sessizce süzülerek çadıra girer.

Yıldız heyecanla fısıldar:

— At üzerinde yanımdan bir adam geçti ve stepteki yolun yakınlarında bizim kısrağı gördüğünü söyledi. O otluyormuş, eyeri ise yan tarafa devrikmiş... Babamın başında bir bela var! Ben anneme söylemekten korkuyorum.

Musuk annesinin ardından belli etmeden geçmeye çalışarak, çadırdan ihtiyatla kendi atına doğru çıkar, fakat birden durur. Stepten ince, ağlayan bir bağırış duyulur.

"Evet, bu Turgan!"

Çocuk tepelikte görünür. O sürçerek koşmakta, onun ayakları dolaşır, düşer, yeniden kalkar ve topallayarak yürümeye devam eder. Musuk onu kaldırır.

— Vay-ulyay! diyerek ağlar Turgan.

Çocuk konuşamaz, onun çenesi titremekte, tozdan kir içindeki yüzünde gözyaşları akmaktadır.

— Ne oldu?

— Onu asıyorlar...

— Kimi?

— Tata'yı

Musuk kardeşini çadıra getirir, ona su uzatır. Çocuğun dişleri tahta tasın kıyısına vurur.

— Kent yakınlarında. Tata pazara gidiyordu, atlılar onu yakaladı, sürükleyerek götürdüler, iple bağladılar... Ben Tata'ya sokulmak istedim. Beni öyle bir ittiler ki, düştüm.

— Konuş, daha sonra!

— Onlar, bağırarak tataya soyguncu diyorlardı. Tata hiç kimseyi soymadı, başkaları daima onu soydu.

— Nerede oldu bu?

— Yüksek kavakların olduğu yerdeki Namaz Kapıları yanında...

Musuk, duvardaki eski, paslı kın içindeki eğri kılıcını koparır gibi alır ve olduğu gibi, gömleksiz, atına koşar, ayaklarındaki kösteği fırlatır ve eyere sıçrar.

— Yıldız! Turgan! diye bağırır Musuk. "Stebe koşun, bizim kısrağı arayın! Ben hızla babamı kurtarmaya gidiyorum."

Sıgnak kenti kapılarındaki, yaşlı yüksek karaağacın[37] etrafında büyük bir kalabalık sıkışarak durmaktadır. Kalın bir dalda birkaç adam asılıydı. Onların çıplak ayakları çırpınarak uzamıştı. Yüzleri de korkunç bir şekilde çarpılmıştı. İki muhafız merdiveni ağaca dayamış, düğümleri diğerlerinin boynuna geçiriyorlardı. Elleri arkalarından bağlı, yoksulca giyimli birkaç Kıpçak, ağacın altında ayakları üzerinde oturarak, bembeyaz yüzleri ile titriyordu.

Yaşlı beyaz ata binmiş, asil görünüşlü ve kibirli molla kalabalığın üzerinde yükselir ve emri yüksek sesle okur:

— Bölge hâkimi emrediyor, hepiniz dikkatle dinleyin. "Yenilmez Moğol kuvvetlerinin gelmesi üzerine, ilan edilen vergiyi ödemeyi kabul etmeyen, yiğit savaşçıların beslenmesi için gerekli tahıl ve unu saklayan, Sıgnak kentinin sinsi madrabazları ölüm cezasına mahkûm edilmiştir..."

Gürültü ve bağırtılar mollayı durdurur. Adam sertçe düzen bozucularından yana bakar. Üç süvari karşılarına çıkana kamçılarla vurmakta ve kalabalığı ısrarla yararak arasından geçip gelmekte. Önde yarı çıplak bir yiğit eğri kılıcı havada sallayarak delicesine bağırmakta.

Molla atlıyı görür görmez attan devrilir.

37. Karaağaç: Orta Asya'da çok yaygın olan, sık yapraklı, yüksek, büklümlü bir ağaçtır.

— Çılgın adam! Ne yapıyorsun sen? diye bağrışırlar kalabalıkta. "Sen bölge hâkiminin emrine itiraz mı ediyorsun?"

Atlı: "Sizin bütün emirleriniz köpekçe!" diye haykırır:

— Pazar hırsızlarının yerine burada Bayender Han'ın cesur savaşçılarını asıyorlar. Şimdi o buraya kendi yiğitleri ile doludizgin geliyor. Sizin hepinizi saman çöpü gibi doğrayacak.

Atlı, ağacın kalın dalı üzerine oturup, ipte delice çırpınan ihtiyarı çekip kaldıran muhafızlara doğru sıçrar. Eğri kılıcı yanlama vurarak, ipi parçalar. İki cellât da ağaçtan düşer.

— İhtiyarın elini çözün, yoksa sizin başlarınızı ben koparırım!

Seyirciler yatan ihtiyarın elini çözmeye yardım eder ve onu kaldırırlar.

— Merhaba, tata Nazar Kyarizek, der atlı ve eyerden atlar. "Çabuk benim ata bin! Allahın cennet bahçelerindeki pilav için, sen bizden ayrılmaya galiba erken niyetlendin."

İhtiyar: "Zamanında yetiştin Musuk, oğlum!" diyerek yanıtlar:

— Bu koyun kafalıların, kendi erzaklarını gizleyen birkaç zengin tüccarı asmaları gerekiyordu. Yargıçlar ise, tüccarlardan hediyeler alınca, yolda karşılarına ilk çıkan yoksulları yakaladılar ve onları tüccarların yerine asmaya başladılar! Bekleyin, iğrenç çakallar! Benim beş yiğit oğlumun olması boşuna değil! Bayender Han'ın yanına ben kendim gideceğim! Sizin kafalarınızı o koparır.

Kalabalık gürültüyle uğuldanır. Gelip geçenler toplaşır. Bağırtılar artar. Molla uzun elbisesinin eteğini toplayıp, hızla kaçar. Onun ardından muhafızlar acele eder. Cellatların arkasından kuru toprak tezekleri yağmur gibi yağar.

Musuk babasının ata binmesine yardım eder:

— Ben tanıdık iki çobanla karşılaştım ve bana yardım etmelerini rica ettim. Allahtan, geç kalmadık.

— İyi ki benim de boynum hâlâ sağlam. Yaşlı Nazar Kyarizek bütün pazara eğlence olsun diye gövdesi sallandırılacak olanlardan değil. Ben savaşa gideceğim ve oradan, at yılkısı ile şanlı bir batır[38] olarak döneceğim.

***

38. Batır: kahraman, yiğit (Türkçe)

XVI
KADIN ÖĞÜDÜ

Nazar Kyarizek, Kıpçak kalabalığınca kuşatılmış olarak, çadırına dönmektedir. Her şeye gücü yeten Kadı'nın sağlam düğümünden sıyrılarak kurtulan şanslıyı görmek için, komşu obalardan koşuşurlar. Nazar Kyarizek'in ellerini böğrüne koyup, belinde eğri kılıç, sırtında keçi kürkü ile geldiği atın dizginine herkes dokunmak ister.

— Nazar'ı kim kurtardı? Nerede bu yiğit adam?

— Onun küçük oğlu Musuk. Eğri kılıçla ipi parçaladı, kalabalık da köpek-cellâtları taşlarla kovaladı.

— Hangisi onun oğlu?

— İşte, şu yanında yürüyor, gözü pek, yakışıklı. O, Bayender Han'ın atlısı...

— O zaman, galiba ona bir şey yapamazlar. Baş hâkimden daha çok Bayender Han'dan korkarlar.

Nazar, kendi çadırına kurumla ve törensel bir eda ile yaklaşır. Şimdi O, karısının önünde bütün ünü ile görünebilecektir. O, Onun yaşlı bir keçi olduğunu ve artık daha fazla bir işe yaramayacağı için, hiçbir yere gitmemesini tekrarlayıp duruyordu. O ise şimdi, Bayender Han'ın kendisinden daha az ünlü olmayan, biri olarak dönüyor.

Ama Kız Tugmas Nazar'ı görünce, sanki ona ceset getirmişler gibi, gene hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar:

— Gün be gün çeşitli eğlence uyduracağına, ölsen daha iyi olurdu. Savaşa gitmek sana mı kaldı, dediğimde ben sana doğrusunu söylemedim mi? Daha kente bile varamadan düğümün içine düşüyorsun! Artık çadırdan ve benden bir adım bile uzaklaşmak yok!

Nazar: "İşte, kadın değil de, sırtlan!" diyerek bağırmaya başlar:

— Hiçbir şey anlamıyor. Ben eğer hâkimin kendi düğümünden kurtuldu isem, büyük bir yola yazgılıyım demektir. Şimdi bana ne kılıç, ne de ok korku veriyor. Ben, savaştan eğer han olarak değilse, seçkin atların yılkısı ile batır olarak dönerim. Herkes bana: "Selam sana, göz kamaştırtan Nazar-bay, batır!" diyerek adımı söyleyecek! Hemen yarın, Moğolların başlıca komutanı Subuday Bahadır'ın yanına gideceğim. O, bana kendi ordusunda hakkım olan yeri verir!

— Yaşlı, içi boş bal kabağı gibi seni dinlemek adamı hasta eder!

Kız Tugmas, umutsuzlukla elini sallar ve çadıra girerek gözden kaybolur.

Nazar ise kapının yanındaki keçe parçasına oturur. Komşular onun karşısında sıkışarak yığışır. O da, Bayender Han'ın kendisinin onun beş oğluna da el değmeyen yılkılardan en iyi beş atını nasıl hediye ettiğini, hanın onu nasıl kucakladığını ve büyük kardeş ve baba diyerek çağırdığını ve kendisinin beş yüz kişilik müfrezeyi nasıl ve hangi yolla sevk etmesinin daha iyi olacağını sorduğunu, bitmez tükenmez bir hikâye gibi anlatır. Herkes ağzını açıp dinler, ihtiyar Nazar'ın hazır cevaplılığına da cesaretine de hayran kalır ve onun komutası altında ayrı özel bir müfrezenin kurulması gerektiğini, o müfrezenin özellikle başarılı olacağını ve büyük ganimetle geri döneceğini konuşurlar.

Akşam geç vakit, meraklılar dağıldığı zaman, Kız Tugmas, Nazar'ın yanına oturur, onun elini okşar ve fısıldar:

— Seni savaşa çeken ne? Evde kal!

Nazar kibirle şişer ve yarın gene, Moğolların önemli adamı Subuday Bahadır'ın kendisine gideceğini tekrarlar. Subuday Bahadır'ın kim ve onun hangi kaprislerinin olduğunu öğrenince, Kız Tugmas şöyle söyler:

— Bu komutan zengin ve ünlü de olsa, sen gene de ona boş ellerle gitme. Zenginler hediyeyi sever, hiç değilse yumurta götür ona. O zaman o seni dinleyecektir. Ona asıl götürmen gereken ne biliyor musun? Bizim uzun bacaklı horoz. Onun yaşlı olduğu ve hemen hemen tüysüz olduğu doğru fakat o tam bir Buhara cinsi. Sabahları tıpkı minaredeki ezancı gibi ortalığı çınlatarak bağırıyor. Belki horoz sana gerçekten şans getirir...

***

XVII
YILDIZ

Yıldız sabah erkenden, her zaman olduğu gibi türkü söyleyerek, kuzuları sürer. Onun arkasından at üzerinde Musuk gelir. Uzak yeşil vadiye vardıklarında, onların ikisi de tepelikte uzun süre yan yana otururlar. Yıldız arkadaşına savaşa dair sorular sorar. Yiğitler sefere uzun süreliğine mi gidiyor? Yıdız'ın yanakları gamzeli, daima neşeli yüzü gerilir ve dar kaşları çatılır. Elbette onlar gelecekteki ortak hayatlarına dair kaç kez konuşmuşlardı. Şimdi ise, bu korkunç sefer yüzünden bütün hayaller ürken kuşlar gibi uçup gitmekte. Peki ya Musuk dönmezse? Az mı cesur atlı, uzak yörelerde, insansız çöllerde, onların parçalanmış.kemiklerini çakalların sağa sola taşıdığı yerlerde umutsuz başlarını koydu!

Fakat Musuk ıslık çalar ve güler. Hücum, genç atlı için bayramdır. O, yeni ülkeler görecek, mertlikle şan salacak, ünlü bir batır olacak. O seferden döndüğünde, herkese hediyeler getirecek, Yıldız için ise ayrıca ve özel; topuğuna dek uzun kırmızı ipek gömlek de, boncuk işlemeli renkli kuşak da, zümrüde benzeyen yeşil cam gerdanlık da, taşı mavi kıvılcımlar saçan yüzük de.

Musuk, zarif, ürkek Yıldız'ı teselli edemez. Gözyaşları birbiri ardına yanaklarında yuvarlanır. O konuşur:

— Bu lanet olası savaş niye? Korkunç Moğollar geldiği zaman, burada, Sıgnak'ta neler olduğunu herkes çok iyi hatırlıyor. Onlar herkesi kılıçladı, evleri yaktı, kadınların ve çocukların yarısını bilinmeyen bir yere alıp götürdü! O zaman ben babasız ve annesiz kaldım. Bana hiçbir hediye gerekmez. Biz seninle kendi kuzularımızın olacağı yere, her gün taze çöreklerimizin ve bir parça kuru peynirimizin olacağı yere, derenin kenarına kendi ça-

dırımızı kurmak istiyorduk, değil mi? Sen ise merhametsiz Moğollarla birlikte, insanları öldürmek, onların çadırlarını yakmak, ellerindeki son çöreği ve kuru peyniri de almak istiyorsun.

Musuk gülerek yerinden sıçrar:

— Ağlama Yıldız! Sen benim mutluluk yıldızımsın. Ben, hem gündüz, hem gece seni düşünerek sefere çıkıyorum. Kim erken giderse kısmetini bulur. Kim olduğu yerde otururşa elindekileri de kaybeder...

Musuk, Yıldız'ı kucaklar, atına atlar ve kalpağı gamsızca sallayıp dosdoğru, stepten doludizgin Bayender Han'ın yılkılarına gider.

Yolda bir süvari kalabalığı görür. Onlar, eldivenli ellerindeki şahinlerle, çevrelerindeki tazı köpekleri ile dizginleri altınla süslü, mükemmel atların üzerindedir. Uzakta, zincir olup yayılmış, iki yüzlük atlı, av hayvanlarını sürmekte. Musuk, mavi Moğol elbiseler içindeki, zarif süvarilerin yanından geçer. Çalılıklardan fırlayarak, dört ceyran[39] çıkar ve boynuzlarını sırtlarına doğru atıp rüzgâr gibi koşmaya başlar. Avcılar onların peşine düşer. Onlar, Yıldız'ın kuzuları otlattığı yere doğru yönelir. Musuk: "Bu Moğol hanları, güzel kızı görünce, kendi atlılarına onu yakalamalarını emretmez olur mu? Han için kanun, onun kaprisinden kurtuluş yoktur".

Ertesi gün akşama doğru Musuk babasının çadırına döner. Orada Nazar Kyarizek ve dört oğlu oturuyordu. Musuk girdiğinde herkes susar. Musuk olağan selamı verir ve yanlarına oturur. Herkes gayretle koyun etli pilav yemektedir. Sırayla, parmaklarının ucuyla ağır ağır bir avuç pilav almakta ve ağızlarına göndermekte.

Musuk hayretle sorar:

— Bizdeki pilav nereden? Demek ki evin yeni kazancı var! Ne ile? Babam nerede bu kadar kazandı ki, bütün oğullarına pahalı pilav ikram ediyor?

Musuk etrafına bakınır. Annesinin gözleri niçin ağlamış gibi? O, kabı niçin kızgın kızgın tangırdatıyor? Küçük Turgan babasının yanına değil de, sanki suçlu gibi kapıya yaslanmış oturmakta ve gözlerini ürkek ürkek kaldırmakta.

— Peki, sen niye yemiyorsun Musuk? der Demir.

Musuk tereddüt eder. Ne oluyor? Endişe verici düşünceler, korkunç sezgi soluğunu keser.

39. Ceyran yahut dızeren, saygak: step antiloplarının çeşitli türleridir.

Babası ise parmaklarıyla tahta kaptan et parçasını almakta ve sıra ile oğullarının genişçe açılmış ağızlarına, dostça davranış anlamında tıkıştırmakta... Bugün o ev sahibi, bugün o ikramda bulunuyor, misafirin ağzına lezzetli parçayı kendi eliyle tıkıştırabilir. O yağlı bir parça et alır ve elini Musuk'un yüzüne doğru uzatır.

Musuk yüzünü keskince çevirir:

— Ben yemeyeceğim!

Tahta kap, son kırıntısına dek çabucak tertemiz olur. Demir, Musuk'a dönerek, bir ağabey kurumu ve vakarı ile konuşur:

— Kardeşimiz Musuk! Muhterem babamız Nazar Kyarizek'in oğullarının, bizlerin sefer için uygun eyerler ve keskin kılıç demirlerlerle, sağlam atlar üzerinde Bayender Han'ın müfrezesinde olmamız gerektiğini, sen elbet biliyorsun. Bayender Han eğer bizi hırpani kılıklı baykuşlar[40] gibi görürse, bizimle konuşmaz...

Musuk sıçrar ve kapıya doğru geri çekilir:

— Öyle mi, bu doğru mu? Siz yoksa Yıldız'ı, bağlı bir tavuk gibi, pazarda şişman bir beye ya da köle tüccarına mı sattınız?

— Fakat sen kendin bir düşün! Sıgnak zenginleri avlanarak yanımızdan geçti. Yıldız'ı gördüler ve şöyle dediler: "İşte, hanımız için, arzu edilir bir çiçek!" Onlar babaya çok iyi bir fiyat, yirmi dört altın dinar teklif etti. Bizim gibi yoksullar böyle bir parayı nerede arayıp bulabiliriz? İşte senin payın, dört dinar. Biz senin payını ayırıp, hepsini dürüstçe paylaştık. Ve Demir dört altın mangırı keçeye fırlatır.

Musuk kinle yanıtlar, fakat elini alacalı kuşağın arkasındaki hançerin sapına koyup sakince:

— Artık benim ne kardeşlerim, ne de babam var, yoluma çıkmayın!

O koşarak çadırdan çıkar. Herkes susarak, gözlerini indirip, Musuk'un ata binişine kulak kabartır ve ağlayarak arkasından koşan annesi ve Turgan'a ne söyleyeceğini merak eder.

— Sen buraya geri döner misin?

— Hiçbir zaman!

***

40. Baykuş: burada yoksul anlamında.

XVIII
"BÜTÜN DERVİŞLERE ÇAĞIRI !"

Subuday Bahadır, Hacı Rahim el-Bağdadi adındaki, vakayinameci ve şair dervişi arayıp bulmaları ve getirmeleri için Sıgnak kentinin bütün köşe bucaklarına nukerler[41] gönderir. Nukerler: "Bu derviş kentte yok, onun ufak evi kilitli, kendisi ayrılmış ve nereye gittiği belli değil." cevabı ile geri dönerler.

Sinirlenen Subuday, Sıgnak'ın bütün dervişlerini, mübarek şeyhleri ve pirleri[42] ile birlikte, ertesi günün sabahına kadar getirmeleri emriyle, iki yüzlük gönderir.

Moğol süvari müfrezesi sabahleyin, derviş ve hırpani serseri kalabalığını kampa sürer getirir. Sırtlarında alacalı bulacalı yamalarla dolu geniş cübbeler ve kuşandıkları lif lif olmuş iplerle dervişler, toz bulutu içinde bağırtı, hüzünlü şarkılar ve boğuk uluyuşla yaklaşır. Kimi koro halinde: "Ya-huu! Ya-hak!" diye bağırmakta, diğerleri de kutsal büyülü sözleri yüksek sesle söylemektedir. Kalabalığın ilerisinde birkaç kalender[43] topaç gibi dönerek, hareket etmekte. Uzun siyah saç örgüleri karmakarışık, aşırı kirli bir derviş, korkudan amel olmuş maymunu omzunda tutmakta.

Nukerler, dervişleri geniş yarım daire halinde dikerler. Dervişler, kendilerinin aziz kişiler olduklarını, üzerlerinde sadece yüce Allah'ın iktidarının olduğunu bağırarak gürültü eder, sızlanır ve inlerler. Birkaç derviş kollarını genişçe açıp, sessizce dönerek, çember çizerek kayar.

---

41. Nuker: Tıpkı eski Rusya'daki kınyazların silahlı adamları gibidir. Nukerler, gerektiğinde her tür hizmet görevini yerine getiren, Moğol hanının-feodalinin şahsi silahlı adamları ve muhafızları idi: Hanın atını getiriyor, girişte kapıyı açıyorlardı, v.b. Onlar tamamen hanın bakımında oluyorlar ve ileride onun yardımcısı ve savaşa çağrılan basit göçebelerden kurulan ayrı müfrezelere komutanlık ediyorlardı.

42. Şeyh, pir: derviş topluluğundaki kıdemli kişi.

43. Kalender: yoksul. Keza "kalender" derviş topluluğu da bulunuyordu.

Çadırdan yaşlı, sırtı hafifçe kambur, topallayan komutan çıkar ve durur. Onun açık hareketsiz gözünün somurtkan ve korkunç bakışı herkesi susturur. Dönüşünü bitiren son derviş, sanki bilincini kaybetmiş gibi yere, Subuday'ın ayaklarına düşer ve gözlerini ihtiyatla açıp, ünlü Moğol'un her hareketini izler.

Subuday'ın yanında kırmızı çizgili cübbe içinde, beyaz sarıklı genç bir tolmaç[44] belirir. Subuday Bahadır kısık sesle ve kopuk kopuk konuşur. Tolmaç onun sözlerini yüksek sesle tercüme eder:

— Siz aziz kişilersiniz. Sizi gökyüzü dinler. Siz zenginliği reddediyorsunuz. Bu nedenle siz her şeye kadirsiniz, herkesi bilirsiniz...

Dervişler koro halinde bağırır.

— Biz her şeyi bilmeyiz. Biz, hem bu gün, hem yarın bizi kimin doyuracağını bilmeyiz!

Subuday bakışını yeniden kalabalığın üzerinde gezdirince, kalabalık sessini keser.

— Bana bir derviş gerekli. Onun adı... Onun adı neydi? diyerek Subuday Bahadır tolmaça döner.

— Bağdat'tan Hacı Rahim! Onu kim tanıyor?

— Biz, onu tanımıyoruz. O bizden değil. Onun yerine bizden kimi istersen seç. Biz, sana sadakatle hizmet ederiz.

Subuday dervişlerin susmasını bekler.

— Sizin hepiniz birlikte, yalnız onun kadar etmezsiniz. Bilmeyen sussun. Kim biliyorsa onun sesi çıksın!

— Ben biliyorum! Ben söyleyeyim! Bir ihtiyar kalabalığın arasından sokulur. O, Subuday Bahadır'a yaklaşır, titreyen ellerle kırmızı bir örtüden, hemen hemen tüysüz, cavlak, etli kırmızı ibiği yana yatmış bir horoz çıkarır.

İhtiyar: "Sen yüce komutan!" diyerek bağırmaya başlar:

— Sen stepleri ve nehirleri geçersin. Sen bütün dünyayı yenersin. Sen birinci komutanların birincisisin. Birinci horozların birincisini benden kabul et. O, minaredeki aziz ezancı gibi daima aynı zamanda fakat diğerlerinden daha yüksek sesle öter.[45] O güneş doğmadan önce senin kahramanlıklarını övecektir. O, sana yeni ün getirecek.

İhtiyar horozu Bahadır'ın önüne koyar. Uzun bacaklı horoz, ince uzun bacaklarını yükseğe kaldırarak, birkaç adım atar.

---

44. Tolmaç: (Türkçesi dilmaç): Bir dilden diğer dile sözle çeviri yapan. (R. A.)
45. Rusçada şarkı, türkü, ilahi söylemek (okumak) ve ötmek fiili aynı fiildir. (R. A.)

Gülümsemeyi andıran bir şeyle komutanın yüzü eğrilir.

— Ben, derviş Hacı Rahim'in nerede olduğunu soruyorum.

— Ben, onun nerede olduğunu söyleyeceğim. O hasta olarak, yaşlı dürüst çalışan insan, senin hizmetçin Nazar Kyarizek'in yani benim çadırımda yatıyor. Onu şeytanın oğulları, birilerinin nukerleri dövmüş.

Subuday Bahadır kaşlarını çatar:

— Tolmaç! İki nuker al, ihtiyarın peşinden gidin. Bana Hacı Rahim'i getirin. Bu ihtiyarı bir adım bile uzaklaştırma. O eğer yalan söylemişse, nukerler onu toz edinceye kadar dövsün.

— Yerine getirilecek, yüce kişi.

Subuday çadıra doğru döner fakat duraklar:

— Ben bu çıplak horozu alıyorum. Ona karşılık sen ne istiyorsun?

— Ben bir tek şey rica ediyorum: Beni yanında sefere al.

— İlk önce, bilge Hacı Rahim'i getir.

Subuday adımlarını sürükleyerek çadıra doğru yönelir. Dervişler feryat etmeye başlar:

— Bizi bugün kim doyuracak? Sen bizi niye çağırdın?

Subuday, tolmaça birkaç söz homurdanır.

Tolmaç, "susun!" diyerek bağırır:

— Subuday Bahadır başarılı sefer için sıkı dualar etmenizi emrediyor. Sizden batıya sefere çıkmak isteyen gelebilir fakat onun kendi kendini doyurması gerek.

— Sen her şeye kadirsin, sen yücesin, bizi bugün doyurmalarını emret.

Subuday Bahadır yanıtlar:

— Ben hiç kimseyi doyurmaya kadir değilim. Ben sadece hanımın hizmetindeki bir savaşçı, bir nukerim. Siz, aziz müminler, Sıgnak'daki tüccarların yanına gidin ve onlara, bizim hepimizi bugün doyurmanızı Moğol kuvvetleri komutanı emrediyor, diye söyleyin.

Dervişler yeniden ilahiler söylemeye başlar ve uğultu ve bağırtılarla, stepte gerisin geri Sıgnak'a doğru başıbozuk bir kalabalık halinde yönelirler.

***

Biz halklara tehdit ve alev saçarız
Ölüm getiren Cengizhan oğullarıyız.
(Eski Moğol türküsünden)

XIX
FATİH'İN HAYALİ

Moğol devriyeleri, başbuğ Subuday Bahadır'ın çadırına yönelen tuhaf yolculara hayret ederek, geçmelerine izin verdiler. Başında Mekke hacılarının beyaz sarıklı yüksek kalpağı ile zayıf bir derviş önden yürüyordu. Sırtında eğer, yakut düğmeleri altın çerçeveli, geniş, mavi kaban olmasaydı onu sıradan bir yol yoksulu saymak mümkün olurdu. Omzunda, içindeki bakır kıskaçlı, deri ciltli kitabın göründüğü heybe asılıydı. O elinde uzun bir asa ve içinde kalın bir mum olan, kamışlardan örülme fener tutuyordu. Dervişin ardından belinde eğri kılıç, keçi postu kürk giymiş bir ihtiyar ağır ağır yürüyordu. İhtiyarın ardından ufak kül rengi atlar üzerinde tolmaç ve iki Moğol nuker geliyordu. Moğol'un ikisi de sonu gelmeyen hüzünlü bir türküyü uzata uzata söylüyordu. Devriye yerine yaklaştıklarında onlar: "Dikkat ve itaat!" diyerek bağırıyor ve sonra uzayıp giden türküye yeniden devam ediyorlardı. Derviş gözcülere yaklaşıp, kalpağı ensesine devirince, uçan şahin kabartmalı altın levha[46] alnında parıldıyordu.

Devriyeler ağızları açık bakıyor ve arkalarından soruyorlardı:

— Kendisine mi gidiyorlar?

— Kime olabilir!

Derviş, komutan Subuday Bahadırın çadırının kapısı yanında durur. Kocaman, kırmızımsı iki kurt köpeği zincirleri şangırdatarak, hırsla boğulurcasına havlayarak, yerlerinden fırlar.

Derviş düşünceye dalıp, asaya dayanarak uzun süre dikilir. Çadırdan ses duyulur:

---

46. Burada levhadan kasıt: Moğol ordusunda ve Moğolların hüküm sürdüğü yerlerde kullanılan, metal ya da tahtadan oval biçimli kendi türünde bir geçiş belgesi yahut pasaporttur. Levhaya sahip olan iktidarın desteğini kullanıyor ve onlardan yiyecek maddeleri ve atlar için yem alıyordu. Levhalar çeşitli derecelerde idiler ve yabani hayvan ya da kuş resimlerine göre derecelere ayrılıyordu. En yüksek derecede ki levhada kaplan kafası resmi bulunuyordu.

— Öğretmen içeri girsin!

Yanında dikilen nöbetçi, kımıldamadan duran Derviş'i mızrakla iteler ve girişi işaret eder.

Çadırda birkaç askeri komutan, üzerinde dağların, nehirlerin siyah çizgilerinin ve kent isimleriyle birlikte küçük dairelerin çizili olduğu, yuvarlak bir parşömen yaprağı üzerine eğilmiş, halıda oturuyordu.

Şişman, beli hafifçe kambur Subuday Bahadır güneşten yanmış yüzünü kaldırır, pörtlek gözünü bir an dervişe diker ve tekrar çopurlu kısa parmağıyla işaret ederek, parşömene doğru eğilir:

— Siz görüyorsunuz: Sıgnak'tan, büyük İtil[47] nehrine kadar yol, kervan için kırk günlüktür. Bizim ise iki-üç kez daha uzağa gitmemiz gerekiyor. Cihangir'i seçer seçmez ordu yola çıkar.

— Bulutların ötesindeki, gökyüzü sakinleri bize yardım etsin! diyerek bağırır Moğollar, ayağa kalkarlar ve ellerini göğüslerine koyup, birbiri ardına çadırdan çıkarlar.

Subuday Bahadır halıda yalnız kalır. O, derviş'in gizli düşüncelerine sanki nüfuz etmeye çalışıyormuş gibi dikkatle bakarak gözlerini kısar. Hacı Rahim, zaferlerle ün salmış, düşmanını ezerken ve sivil kentleri yıkıp ve yağmalarken acımasızlığıyla ünlü komutanın bakışını karşılayarak, kımıldamadan sakince durur.

— Ben sana çok bilgili denildiğini duydum?

Hacı Rahim yanıtlar:

— Benim hayatım öğrenmekle geçiyor, fakat evren hikmetinin yalnız minnacık bir zerresini biliyorum.

Subuday devam eder:

— Benim yetiştirdiğimin ilk öğretmeni sensin. Ben, onu on yıldır kendi yanımda, pek çok halkın topraklarından geçirdim. O savaşçı ve komutan olmayı eyer üzerinde öğrendi. Sen bunu işittin mi?

— Şimdi işittim.

— Ben, dedesinin, cihanın Aziz Sarsıcısı'nın[48] icra etmeye yetişemediği yüce davayı, onun tamamlamasını istiyorum. Ben, uzun zaman önce, bir gün, cesur komutan İskender Zul-Karneyn[49] hakkında senin anlattıklarını dinlemiştim. O da, seferlere

47. İtil: Volga.

48. Cihanın Aziz Sarsıcısı: Cengiz Han

49. İskender Zul-Karneyn: Çifte Boynuzlu İskender. Eski zamanların en büyük komutanlarından Makedonyalı İskender'e (356–323 M. Ö.) Asya'da bu ad veriliyordu. Onun haleflerinin madeni paraları üzerinde O, "Jupiter'in-Amon'un oğlu (Mısır'ın boynuzlu tanrısı) ve evren hükümdarı" gibi, boynuzlu olarak yansıtılır.

gençken başlamıştı. Onun, onu koruyan askeri konularda tecrübeli danışmanları vardı...

Subuday Bahadır gözlerini kısar, yüzünü çevirir ve bir süre susar. Sonra yeniden Derviş'e döner.

— Batu Han, etrafında birden bire pek çok yaban keçisi gören ve kâh sağa, kâh sola atılan panter gibi, ihtiraslı arzularla dolu. Onu koruyacak ve gerçeği konuşmaktan korkmayacak, sadık, güvenilir ve ihtiyatlı bir danışmanın Onun yanında olması gerekir.

— Ben Arap'ım. Yalan, bizde ayıp sayılır.

Nöbetçi girer ve perdeyi kaldırıp, girişte durur.

— Dikkat ve itaat, der hafif bir sesle.

Subuday Bahadır inleyerek kalkar ve topallayarak yavaş yavaş karşılamaya yönelir. Çadıra hızla girer Batu Han. Sırtında yakut düğmeleri altın çerçeveli, yeni mavi kaban vardır. Yan yan bakan çekik gözleriyle, güneş yanığı genç yüz huzursuz bir endişeyle yanmakta. Ağzı vahşi bir gülümsemeyle hafifçe eğrilir, beyaz kurt dişler esmer yüzde özellikle göze çarpar.

Subuday Bahadır, onun önünde yere doğru eğilir.

— Sen öğretmen bilgeyi görmek istiyordun. İşte o.

Batu Han, Hacı Rahim'e çabucak yaklaşır ve cübbesindeki yakut düğmeyi tutar:

— Yaşlı öğretmenim Hacı Rahim, senin arayıp bulmalarını ben söyledim. Şu andan itibaren sen benden ayrılmayacaksın. Bu güne dek görülmemiş büyük bir sefer çok yakında başlıyor. Sen benim vakayinamecim olacaksın. Benim emirlerimi, özdeyişlerimi, düşüncelerimi kaydedeceksin. Ben yenilmez Moğol kuvvetlerinin Batı topraklarındaki istilasının nasıl cereyan ettiğini torunlarımın bilmesini istiyorum. Şuraya bak!

Halıya oturur ve parmağını parşömende hareket ettirmeye başlar:

— Subuday Bahadır, otur şuraya, sen de Hacı Rahim diğer tarafa otur. İşte boydan boya Batı'ya giden, kanlı büyük yol. Ben dedemin gittiğinden daha ötelere gideceğim. Ben orduyu ileriye, cihanın son sınırına kadar sevk edeceğim.

Batu Han mukadder sefer hakkında konuşmaya devam eder, parşömende göstererek, çeşitli yerlerin ve kentlerin adlarını sıralar. Onun uzun zamandır savaş planını düşündüğü anlaşılır.

— Sen, hiçbir şeyin unutulmaması için, benim her adımımı tasvir edecek, ismimi ünlendireceksin.

Subuday Bahadır taş gibi, kayıtsız bir yüzle yan tarafa bakar.

— Ben dedemin düşüncesini, yerine getirmeliyim. "Moğollar, yeryüzündeki en cesur, kuvvetli ve akıllı insanlardır." diye konuşuyordu o. Bu nedenle Moğolların dünyanın üzerinde hüküm sürmesi gerekir. Sadece Moğolların, gökyüzünün işaret ettiği, seçtiği halkın. Bütün kaba ve boyun eğmeyenler yeryüzü düzlüğünden süpürülecek. Onlar, tezek gibi Moğol ateşlerinde yakılacak.

Batu Han, Subuday Bahadır'a döner:

— Sefer için harekete geçmemiz yakın mı?

Subuday Bahadır, sanki ayılmış gibi irkilir:

Mukaddes Hükümdar'ın[50] vasiyetini orduya okuduğumuz ve cihangiri resmen beyan ettiğimiz zaman. Batu Han senden rica ediyorum, özellikle o zamana kadar ihtiyatlı ol. Yalnız başına ol. İçki ziyafetlerinden sakın. Büyük davanın başlangıç öncesinde seni tehlikeye atmak olmaz. Eğer sen telef olursan, orduyu başka bir sultan sevk eder, Guyuk Han ya da Kulkan Han. Onlar, dedenin düşüncesini hiçbir zaman yerine getiremez ve ordu çöker.

— Dze, dze![51] Bana daima önemli ve acil olanı hatırlatacak ve gerçeği konuşacak olan, sadık bir insanın çevremde bulunmasına ihtiyacım var. Çevremde ben sadece pehpehleme ve övgü işitiyorum. Sen bana yardım edeceksin yaşlı öğretmenim Hacı Rahim. Ben, kendi beyaz atını bana bırakan cesur delikanlı için de aynı şeyi düşünüyorum. Onun adı Arapşa. Subuday Bahadır onu arayıp bulmalarını emret. O bana hem sadık, hem de ihanetle, şeytanlığa aklı ermezmiş gibi göründü. Sen ise Hacı Rahim, bugünden itibaren büyük seferi tasvir etmeye başlarsın. Benim öğüdümden başla.

"Büyük başbuğ esrarengiz ve suskun olmalı. Kuvvetli olmak için kendini gizemle kuşatmalı, yüce yiğitlik yolunda sıkı yürümeli, hata yapmamalı ve düşmanlarını acımadan yok etmeli."

***

50. Mukaddes Hükümdar ya da Şef: Cengiz Hanın adıdır. Onun ölümünden sonra, adı Moğollar tarafından yüksek sesle telaffuz edilmiyor ve hürmet ifade eden başka sözcüklerle ifade ediliyordu.

51. Dze, dze!: Evet, evet! Pekâlâ. (Moğolca)

XX
CİHANGİR, CİHAN FATİHİ

Kırk gün geçer. Doğudan aralıksız Moğol-Tatar kuvvetleri gelir. Onların peşinden de Kırgız, Altaylı ve diğer göçebe kabile orduları yürür. Kıpçak steplerinin her yerinde askeri kamp ateşleri yanar. Kabileler birbirlerine yaklaşmayarak ve karışmayarak ayrı duraklarda yerleşir.

At yılkıları uyanık aygırların hırsları sayesinde nasıl bir aile gibi oluyorsa, her kabilenin savaşçıları da kendi şeflerinin çevresinde öyle toplanır. Herkes Batıya doğru yapılacak sefer için son çağrıyı, yani "Otuz Bahadırın Kurganı"nın zirvesinde yakılacak olan dokuz ateşin dumanını bekler.

Moğol sultanları bu kırk günü ziyafetlerde ve gece yarısı dualarında geçirir. Şamanlar[52] oyunları ve fallarında "mutlu ay gününü", tanrıların cihangirin yani bütün ordunun başbuğunun seçimine tanrıların izin vereceği zamanı araştırır. Bin dudaklı şayia, ancak Guyuk Han'ın cihangir olabileceği haberini yayar. O genç de olsa, yüce kağan Ugeday'ın halefidir ve seferde hem tecrübe hem de ün kazanacaktır. Ama eski, savaşta tecrübeli, yüzleri yara izleriyle kaplı Moğollar başlarını sallar:

— Bilge, seferlerde tecrübeli Subuday Bahadır'ın söyleyeceklerini bekleyelim. Bu yaralı, hırslı pars, Cebe-Noyan, Bagurçi ve Çin'deki halefi Muhuri ile birlikte yenilmez Cengiz Hanlar atının dört toynağını teşkil eder. Cengiz Han ancak bu dört çelik toynağa yaslanarak zaferden zafere fırtına gibi esebildi. Bizim sadece cihangiri değil, fakat istisnai savaş tecrübesi olan sağ ve sol kanatların komutanını ve keşifçi öncü müfrezelerin atılgan, düşmanı tuzağa çekmesini bilen temniğini[53] de seçmemiz gerekir. Sezgisi güçlü Subuday Bahadır karar versin: Cihangir olmaya uygun mu Guyuk Han? Onun elleri atın dizginini tutar mı? Cihanın zapt edilmesi için orduyu sevk edebilir mi?

---

52. Şamanlar: Hayırlı ve şerli ilahlarla temas halinde olduklarına –ki insanın sağlığı, saadeti ve kaderinin de onlara bağlı olduğuna– batıl itikatlı göçebeleri inandıran profesyonel rahiplerdi.

53. Temnik: On bin kişilik askeri birliğin komutanı.

Hanlar ve sultanlar daha küçük şeflerin seçimi için kararlar alırken, gelecekteki seferin yönetici ve başı, yaşlı Subuday Bahadır dışarı çıkmadan kendi çadırında oturur. Suskun nöbetçiler, turgaudlar oraya hiç kimseyi bırakmaz ve uzak görüşlü, gizemli ihtiyarın ne düşündüğünü, ne yaptığını hiç kimse anlayamaz.

Subuday'ın çadırının olduğu kurgandaki, komşu çadırlarda haberciler, Moğol başbuğlar ve Kıpçak hanları küme küme toplanır. Onlar, Subuday'ın yardımcıları olan çadırcıların[54] (yurtçuların R. A.) yanına, keçeler üzerine oturur ve onlara kendilerinin alacalı, süslenmiş oklarını teslim ederler. Gelen hanların bazılarını, çadırcılar yaşlı Subuday'ın yanına götürür, o da tek gözüyle, muhatabına dikkatle bakarak, onunla kesik kesik sözcüklerle konuşur veya "Buna gerek yok!" diye homurdanıp başını çevirir ya da oval levha biçimindeki, altın geçiş belgesini verir.

Geçiş belgesini alan müfreze başı, Cihangir'e itirazsız itaat etmek, onun emirlerini tereddütsüz yerine getirmek ve çılgınlar gibi savaşa atılmak zorunda idi. Kendi kendine bir kanattan diğerine geçmek, işaret edilmeyen yoldan yürümek, emrin icrasında yavaş davranmak yasaktı. Bütün bu kusurları bir tek ceza bekliyordu. Ölüm!

Hanın ya da beyin getirdiği, savaşın ruhları anlamındaki alacalı işaretli ok, binlik süvarinin altın sadakati idi. Seferde tecrübeli bir nuker de binliğe katılıyordu. O, ele geçen ganimetin beşte birinin Cihangir'e ayrılması, ikinci beşte birlik kısmın uzak Moğolistan'daki büyük kağana gönderilmesi için Cengiz Han'ın koymuş olduğu askeri kuralın sıkıca uygulanmasını gözetliyordu. Ayrı müfrezeler arsında çekişme ve düşmanlığın olmamasını Moğol komutanlar takip ediyordu. Cengiz Han'ın büyük "Yasa"sında[55] yazılı kuralların en ufak ihlali halinde, suçluyu geciktirilmeyen ölüm tehdit ediyordu.

Kendi onluk ve yüzlük başlarına bağlı, onluk ve yüzlük olarak bölünen savaşçıların sağlam atlarda, muntazam silahla seferde olmaları gerekiyordu.

Nihayet şamanlar, bulutların gerisinde yaşayan tanrıların girişilen seferin şefi olacak cihangiri, danışma toplantısının mutlu kırk birinci günü seçilmesine izin verdiklerini bildirir. Bu törensel

54. Çadırcı, (Yurtçu): "Genel karargâh"ın yazılı kayıtlarını tutan, Cihangir'in emirlerini duyuran, haber bildirilerini toparlayan, ayrı özel casuslar kanalıyla keşifler gerçekleştiren kendi türünde Moğol rütbesidir.

55. "Yasa": Moğol imparatorluğunda zorunlu kanunlar olan, Cengiz Hanın derlenmiş öğreti ve kuralları.

seçime sadece en ünlü hanlar ve binlik başları katılabilir. Diğerleri, daha ufak komutanlar, hanların kararını bekleyerek, kendi müfrezeleri ile stepteki "otuz bahadırın kurganı" çevresine yerleşir.

Bayender Han seçim şenliğine katılmak için, daha şafak sök meden kendi obasından yola çıkar. Onun göğsündeki sarı sicimde uçan şahin kabartmalı, oval altın levha asılıdır. Bu levhayı almak hiç de kolay olmaz. Arife günü Bayender Han, Subuday Bahadır'a beş adet "beş binlik oku"nu bizzat getirmişti. Yaşlı komutan deri kutudan altın levhayı çıkarmış ve: "Senin beş bin kişilik Kıpçak atlıların hücumlarda şahinlerin üzerine atılan, akdoğanlar gibi olsun, sen ise açık havadaki kurt gibi ihtiyatlı, karanlık gecedeki kuzgun gibi sabırlı ol. Mola, ziyafet ve eğlence zamanı, senin Kıpçakların, Moğollarla üç aylık tosunlar gibi dostça ve masumane yaşasın. Ben savaşta, senin Kıpçaklarının cesaret, mertlik ve sadakatini yoklayacağım." demişti.

Bayender Han'a şatafatlı erkân eşlik etmektedir. İpek cübbeler ve beyaz koyun postu şapkalar giymiş, gözü pek atlı yüzlükler, Onun ardından kurganın eteğine kadar gelir. En asil başbuğlar, atlarından inerek, kurgana çıkar. Geri kalanlar uzakta bekler.

Bayender Han'ın ardından giden seçkinler arasında, Onun kıdemli karısı, iri yarı, azametli Burla-Hatun da vardı. Onun ipek entarisinin gösterişli kıvrımları atın tüm sırtını, yelesinden kuyruğuna kadar örtüyordu. Onun attan inmesine, genç kadın hanlar ve hizmetçiler yardım eder. Kadın han, kurganın zirvesine geniş ipek elbiseyi hışırdatarak, soluya soluya çıkar. Tahtın önünde serili, alacalı kutsal halıya basmaması için onu ikaz eden, Nizam şefleri altın tahtı dolanmaya zorlar. Kadın han tahtın sol tarafındaki, kendisi gibi şişman, zarif elbiseler içine gömülmüş, diğer muhterem Kıpçak hanlarının karıları arasında kendini yere bırakır. Onların yüzleri, beyaz tüylerden tombul demetler takılı, kocaman türbanların altında kaybolmaktadır.

İnce pantolonlarının bellerine, ardında küçük hançerler sokulu, altın rengi kuşaklar kuşanan Bayander'in iki esmer kızı da kaşlarını çatıp, garip garip ve kuşkulu kuşkulu bakınarak, kıdemli kadın hanın ardından süzülerek gelmişlerdi.

Kalabalıkta fısıldanırlar:

— İşte cihangir'in gelecekteki karıları... Bayender Han onları göstermek için getirmiş! Böyle güzel kızları olan Bayender Han şanslıdır. Moğol hanı onun damadı olacak...

***

XXI
BAŞKOMUTANIN SEÇİMİ

Doğu hızla kıpkırmızı kesilir. Ufkun üzerindeki altın sarısı kuşak, ateş rengine bürünür. Nihayet kızıl güneştopu gökyüzünde yuvarlanmaya başlar. O anda törensel kutlamanın başladığını haber veren, uzun borazanların boğuk feryatları duyulur.

Eski step geleneğine göre, bütün Moğollar şapkalarını çıkarır ve kuşaklarını boyunlarına asıp, göksel cisme tapınarak yere kapanırlar. Şamanlar daima öfkeli olan tanrılardan şefkatli olmaları ve yakındaki seferde selamet vermeleri, bir araya gelecek hanların başlarını aydınlık akılla aydınlatmalarını, onların Cengiz soyu Moğol sultanlarından zihni en çevik ve en başarılı olanı seçmelerini rica etmek için, teflere vurarak, karmakarışık koro halinde dualar eder ve büyülü ilahiler söylerler:

Boş altın tahtın sağına ilkin genç Guyuk Han oturdu. Memnun mutlu bir gülümseyiş, koşarak onun kabarık dudaklarından geçer. Yüce kağanın oğlu, o değil de kim cihangir, Moğol hükümdarı altın tahtının varisi olabilirdi? O, telaşlı bakışını, sararmış, donuk yüzlerdeki taş gibi hareketsiz, hürmetkâr gülümseyiş altında düşüncelerini saklayan diğer hanların üzerinde gezdirdi. Guyuk Han başını sık sık çeviriyordu: Onu endişelendiren Batu Han'ın yokluğu idi. O, hiçbir yerde görünmüyordu. Yalnız Batu'nun kardeşleri, kederli, tetik duran yüzleri ile Urdu, Şeybani ve Tangut sıkışık bir grup halinde kenarda oturuyorlardı.

Şamanların feryatları ve uluyuşları aniden kesilir. Kendini en asil sayan Guyuk Han, konuşmak isteyerek ayağa kalkar. Fakat boğuk borazanlar yeniden kükremeye başlar, Guyuk Han da kendini halının üzerine bırakır.

O zaman, keşifçilerinin öncü müfreze başı olarak, Subuday Bahadır'la birlikte savaşan, ünlü komutan Cebe-Noyan ayağa fırlar. Geniş göğüslü, kuvvetli, ataklığından dolayı "Ok gibi"[56] lakabı takılmış olan Cebe, genellikle Cengiz Han'ın sevdiği sözleri, Onun emirlerinin ilanı öncesinde söylenenleri güçlü bir sesle bağırmaya başlar:

56. Cebe: ok (Moğolca)

— Dinleyin, yenilmez ordular, ganimet üzerine atılırken şahine benzeyenler! Dinleyin, büyük kağanın şapkasındaki elmas gibi kıymetli ordular! Yüksek kurgandaki taştan yapılmış gibi, tek bir bütün olan ordular. Dinleyin, birbirinin yanı başında sıkışık saflar halinde yetişen kamışların en sık olduğu yere benzeyen bahadırlar. Yerine getirin Kutsal Hükümdar'ın iradesini. Yalnız onun sözleri bilgecedir, yalnız onlar zafer getirir, bize, yalnız onun emirleri bol zenginlik, binlerce sürü, sönmez şan kazandırır!

Nukerler her bir köşeden bağırmaya başlar:

— Dinleyin Kutsal Hükümdar'ın sözlerini! Dinleyin hürmetle ve titreyerek!

Herkes ellerini yere dayayarak, çabucak dizüstü çöker ve başını kaldırıp, söyleneceklere kulak kabartır.

Subuday Bahadır'ın dört kâtibi, gür seslerinden dolayı tellal olarak seçilen, beyaz türbanlar giymiş Müslüman-Uygur[57] kurganın dört tarafında ayağa kalkar. Onlar birbirlerinden daha yüksek sesle bağırmaya çalışarak, ellerinde tuttukları parşömen röleleri aynı anda okumaya başlarlar:

— Dinleyin, yenilmez savaşçılar, dinleyin! İşte, büyük Kutsal hükümdar'ın on yıl önce verdiği emir. İşte Onun vasiyetinde yazılı olan sözler: "Batı uluslarını büyük oğlumuz Cuci'ye tabi kılıp, Onu yüksek han tahtına yükseltmiştik. Biz, Moğol atının ayağının basabileceği yere kadar, Sonuncu denize kadar, cihanı fethetmek için yürüme emrini ona vermiştik. Fakat yağmurlu bir günde sürünerek yaklaşan kara köpeğe benzeyen gizli düşman, benim yenilmez oğluma sessizce sokuldu ve bahadır Cuci-Han'ı rüzgârın savurduğu toza döndürdü. Dinleyin, benim sadık savaş arkadaşlarım, bahadırlarım ve noyanlarım! Biz, akşam ülkelerine yürüyen Moğol kuvvetlerinin hükümdarı olarak, cesur, gözü pek torunum Batu Han'ı, Cuci'nin oğlunu atıyoruz. O, benim toparladığım Moğol halkını yeni zaferlere götürecek ve ünlendirecek. Bunun içindir ki, benim savaş atımın kırmızımsı kuyruğundan bayrağı ona veriyorum. Bizim sadık hizmetçimiz, savaş meselelerinde tecrübeli Subuday Bahadır'ın, torunumuz Batu Han'ın altın dizgini sıkıca tutmasına yardım etmesini emrediyoruz. İhtiyatlı ve bilge Subuday Bahadır'ın öğütlerini her konuda dinlemelerini torunlarımıza emrediyoruz. O zaman, Batu Han gökyüzünden sabah yıldızını koparıp alır ve güneşin çöküp gittiği

57. Uygur: Altay yakınlarında yaşayan kabile. Uygurlar, kâtip ve memur olarak diğer kabilelerde sık sık hizmet veriyorlardı.

yere kadar bütün cihanı fetheder. O zaman, veba, açlık ve kuraklık sona erer ve genel barış gelir." Dinleyin, savaşçılar, Kutsal Hükümdar'ın isteği böyle ve bütün Moğol halkının isteğinin de böyle olması gerekir.

"Öyle olsun!" diyerek bağırmaya başlar, kurganın çevresinde dizleri üzerinde duran Moğollar ve tatarlar:

— Kutsal Hükümdar'ın iradesi bizi tekrar diğer halklarla savaşa götürsün! Cengiz Hanların, aygır kuyruklu bayrağı bize yolu işaret etsin! Gösterin bize onu.

Kurganın eteğinde duran atılgan süvari muhafızların yüzlüğünden, kar beyaz aygır üzerinde genç esmer bir Moğol öne geçer. O fırtına gibi kurganın zirvesine çıkar ve azgınlaşan atı yamacın kıyısında durdurur. Üç savaşçı onun peşinden uçarcasına gider. Ortadaki, rüzgârda dalgalanan dokuz geniş şeritli beyaz beşgen bayrağı[58] tutuyordu. Sırığın sivri altın ucunda, bütün eski Moğolların, yenilmez Cengiz Han'ın silah arkadaşlarının çok iyi bildikleri, uzun kırmızımsı atkuyruğu dalgalanıyordu.

— Bu Batu Han! diyerek uğuldamaya başlar kalabalık. "Bu Batu Han, Cuci'nin oğlu, Cengiz'in torunu. Onun altındaki Seter, büyük savaş tanrısı Sulde'nin kar beyaz atı! Götür bizi savaşa, Batu Han!

Sabah güneşi, Batu Han'ın altın miğferini, onun halka halka örülmüş zırhını ve gözleri ateş gibi, kımıl kımıl eden hararetli atı parlakça aydınlatır. Batu Han altın gemi gerer ve eğri kılıcı başının üzerine kaldırır.

— Dinleyin, gözlerime bakan bahadırlarım! diye bağırır kuvvetli, çınlayan bir sesle ve ova sessizliğe gömülür. "Büyük dedem, Cihan'ın Kutsal Sarsıcısı, Batıdaki bütün toprakları son sınırına kadar ele geçirmemi emretti bana ve ben, kahramanlıkta eşsiz emsalsiz sizlerle bunu yapacağıma ve kanlı, ateşli patikayı cihanın sonuna kadar yürüyeceğime yemin ediyorum!"

Sevinçli haykırış uğultusu savaşçı saflarında yuvarlanır ve diner.

---

58. Batu Hanın bayrağı: Moğol ve Çin kaynakları Cengiz Han'ın beyaz ve siyah bayraklarına işaret eder. Beyaz renk Moğollarda kutsal sayılıyordu; siyah ise, yeraltının öç tanrılarına uygun düşüyordu. "Dokuz kuyruklu" ve "dokuz ayaklı" bayrak, kimi araştırmacıların görüşünce dokuz atkuyruklu asa idi. Kimilerine göreyse asıl Moğol bayrağı, kül rengi akdoğan, tırnaklı kara kuzgun tasvirli kumaştandır ve dokuz geniş uzun şerit halindedir ki şerit sayısı Çin bayraklarındaki gibi, komutanın mertebesini, rütbesini gösteriyordu.

— Savaşçılarımın karınlarına ipek kumaşlar dolamaya söz veriyorum. Ben yüz binlerce öküz ve koyunu ele geçireceğim ve bütün orduya doyuncaya kadar et yedireceğim. Ben her birinizin yeni bir kürkü olacağına söz veriyorum! Önümüzdeki ülkelerin halkları sakin yaşamdan tembelleşti. Yenilmez bahadırlar, ben sizinle birlikte korkak, dövüşmesini bilmeyen halklara boyun eğdireceğim. Sizin kamçılarınız, onların yağlı enselerinde gezinecek!

Bağırtılar ovada yeniden dalgalanır:

— Sen Cihan Sarsıcısı'nın gerçek torunusun! Seninle biz bütün halklara boyun eğdiririz!

— Bir yeminim daha var! Ben düşmanlarımı unutmadım. Ben, babamı öldüren, karanlık gecenin sarı köpeklerini arayıp bulacağım ve onları kazanlarda canlı canlı kaynatacağım. Suçlu kardeşim bile olmuş olsa, yemin ederim ki ona da aynısını yapacağım. Biz artık yavaş hareket etmeyeceğiz! Yarın seher vakti sefere çıkıyoruz! Bütün ordunun ilk toplantısı büyük İtil nehri kıyılarında olacak. Kabilelerin ve halkların coşku ve neşeyle avlanması oradan başlayacak! Ben akdoğanlarımı ve kartallarımı orada serbest bırakacağım.

Her Kıpçak soyu, her oymak kendi savaş narasını haykırır:

— Manatau! Karabura! Amancul! Uybas! Duyuyt! Eebugannam-kayd-şulyaym!

Kıpır kıpır eden beyaz aygırın yeni süvarisi ise dönüp, yavaş yavaş Subuday Bahadır'ın çadırına yaklaşır. Birkaç han ona doğru koşar ve altın dizgini tutar, üzengiye dokunur ve sakallarını Batu Han'ın süet çizmesine sürter:

— Senden rica ediyoruz büyük kağan. Attan in, şu andan itibaren sana ait olan tahta otur. Senin seçilmenin sevincine, biz kutlama ziyafeti düzenleyeceğiz. Bütün hanlar ve Kıpçak sultanları senin önünde toprağı öpmek ve sadakatlerini, çabalarını sana ifade etmek istiyorlar!

Batu Han müsamahayla gülümser ve attan iner. Hanlar ikiye ayrılarak, altın tahtın önündeki desenli halıya giden yolu Ona açarlar.

Fakat uzun siyah saç perçemleri beyaz türbanlı genç bir savaşçı hanları kabaca itekler, ileriye atılır ve mızrakla tahta gidişin önünü keser:

— Geri, Batu Han! Gör seni bekleyeni!

O, tahtın önündeki desenli alacalı halıya mızrağı kuvvetle fırlatır ve mızrak halıyı delip, kaybolur. Savaşçı halıyı kıyısın-

dan tutarak çeker: halının altındaki derin bir kuyunun ağzı açığa çıkar.

Batu Han, "Arapşa, benim peşimden!" diye bağırıp, Subuday Bahadır'ın çadırına doğru atılır ve giriş perdesinin arkasında kaybolur.

— Hangi kurnaz caniler, hangi sarıkulaklı köpekler böyle bir tuzak hazırlayabilir? diye fısıldanır hanlar ve kuyunun içine göz atmaya çalışarak, kıyısında toplaşırlar.

— Subuday Bahadır geliyor! diyen kalabalığın uğultusu duyulur.

Eğri bacaklı, sağ kolu çolak, beli kamburlaşmış yaşlı komutan yavaşça tahta yaklaşır. Fal taşı gibi açılmış sol gözünü sessiz han ve misafir kalabalığı üzerinde kırpmadan gezdirir:

— Ben iki gündür yoktum, Cihangir durağının yanı başında, kara gece manguslarının[59] kazdıkları tuzağı yoklayamadım. Ben sağ oldukça, Kutsal Hükümdar'ın atadığı genç Başbuğ'u mahvetmeyi bu zehirli canavarlar başaramayacak! Ona ölüm hazırlayan herkesin dilini kerpetenle kopartacağım. Onların tuzak hazırlarken oldukları gibi benimle de yiğit olacaklar mı göreceğiz. Biz zaman kaybetmeyelim. Biz sefere yarın değil, bugün hemen şimdi çıkalım. Çadırları sökün! Atları eyerleyin! Nukerler ateşleri yakın!

Sızlanan ve daha da kamburlaşan yaşlı komutan döner ve ağır ağır kendi çadırına doğru topallayarak yürür.

Rüzgâr diner ve kurganın üzerindeki kımıltısız havada gökyüzüne doğru dokuz duman sütunu yükselir. Bu Batıya büyük seferin başladığını, bütün göçebe kabilelere haber vermek için, Subuday Bahadır'ın eline çabuk nukerlerinin, daha önceden hazırladıkları ateşleri tutuşturması ve onlara kuru samanlar atmasıdır.

***

59. Manguslar: İnsana kötülük eden ve doğaüstü güce sahip olan, kana susamış masal canavarları, vampirler. Manguslarla savaşı Moğol destanlarının kahraman-bahadırları sürdürür.

İkinci Kısım

Batu Han Batı'ya Hareket Eder

...Moğol saldırısını, düzensiz Asya ordularının istilası olarak düşünmek yanlıştır. Bu savaş organizasyonu hasım kuvvetlerden oldukça yüksek bir ordunun iyice düşünüp planlanmış hücumudur.
(Napolyon)

I
ORDU YOLA ÇIKAR

Nazar Kyarizek'in tehditkâr Moğol komutanın çadırına, uzun bacaklı horozu kırmızı bir çıkın içinde götürdüğü günden beri, fakih Hacı Rahim, tek gözlü şef Subuday Bahadır'a tamamen esir düşmüş oldu ki, o burnundan gürültüyle soluyarak, kelimeleri sanki tükürüyormuş gibi şöyle demişti:

— Yüce cihangir Batu Han, Onun çok bilgili öğretmeni olarak senin daima yanında olmanı emretti... Senin cihandaki göz kamaştırıcı seferleri gayretle, büyük bir gayretle tasvir etmen için. Evet! Senin hem yeterince kâğıdının, siyah boyan olmasını, hem günde iki kez pirinç lapası ve et almanı emretti. Sen hepsini alacaksın; benim sözüm çakmak taşı gibidir. Bu kurnaz ihtiyar ise sana özen gösterecek, sen kaçmayasın diye. Sen ele avuca sığmaz at üzerinde atılgan nuker gibi doludizgin gitmeyeceksin. Aksi halde dörtnala giderken hem yazı ucunu hem kâğıdı kaybedersin. Evet, sen kuvvetli Tangut devesinde gideceksin. Siz ikiniz onda benim peşimden geleceksiniz. Sen ise, horozcu ihtiyar, eğer bu bilgin kitapsever yazıda tembellik ederse veya kaçmaya kalkışırsa seninle nukerlerimin konuşacağını ve altmış yıldır bi-

rikmiş tozunu çırpacaklarını unutma... Tartışma ve cevap verme! Cihangir böyle emretti, böyle olacak! Sana ise ihtiyar bundan başka, vakti haber veren horoza bekçilik görevini de veriyorum. Gidebilirsiniz.

Subuday Bahadır fakihi sanki unutmuş gibi geri döner. İki Moğol, Hacı Rahim'i koltuklarından tutup koyu gri renkte kocaman bir deveye doğru sürüklerler. Onun tüylü hörgüçlerinin yan taraflarındaki saman rengi semerde, tahta payandalı ince söğüt dallarından örülme sepet-beşikler asılıdır. Deve uzayıp giden inleyişle diz çöker. Moğollar Hacı Rahim'i beşiğe oturtur. Onun içinde sıkışır ve dizleri çenesine kadar yükselir.

Nazar Kyarizek diğer beşiğe sürtünerek sokulur. O derin bir nefes alır ve homurdanır:

— Benim için savaş atı daha iyi olurdu. Eski savaşçıya beşikte oturmak yakışır mı?

O horozunu ham kayışla sepete özenle bağlar. Deveyi kenara çekerler ve sökülen çadır parçalarının yüklendiği diğer develerin yanında diz çöktürürler. Nazar Kyarizek dalgın dalgın oturmakta olan Fakih'e fısıldar:

— Bu eğri şeytanın söylediklerinin biri hariç hepsi yerine getirilir, yalnız yiyecek konusunda bizim kendi kendimize bakmamız gerekir. İlelebet aç Moğollar bize pirinç tanesi bile vermez ve onu da kendi gövdelerine indirirler. Ben, bizim azgın başkanın aç aşçısına sokulmaya ve onunla arkadaşlık kurmaya çalışacağım. O zaman yiyecek bir şeyler buluruz.

İhtiyar sürtünerek sepetten iner ve gözden kaybolur.

Hacı Rahim savaş kampının gürültülü kargaşasını gözlemler. Savaşçılar koşuşmakta, bağrışmakta ve birbirini sıkıştırmaktadır. Subuday Bahadır artık atını getirtir. Kıpçak kadınları içe işleyen türkülerle çadırları söküp tasnif edip, keçeleri dürerek topluyor, eğri çadır kafeslerini denkliyor ve bunların hepsini bronz kazanlarla, demir sacayaklarıyla ve çuvallarla[60] birlikte develere yüklüyorlar. Nukerler tahıl ve un dolu alacalı torbaları sürüklüyor, koçları boynuzlarından tutup taşıyor, yedek atlara halı heybeleri bağlıyor, kayışları geriyor ovada toplanan müfrezeye katılıp, hızla uzaklaşıyorlar.

Subuday Bahadır, inleyerek ve topallayarak közleşmiş ateşe yaklaşır. Onun yanı başında biri kırlaşmış yaşlı ve birkaçı genç şamanlar belirir. Onlar teflere vuruyor, zilleri şıngırdatıyor ve bü-

60. Çuval: Deri yahut yünden, çoğu kez halı desenli büyük yük torbaları.

yülü sözlerle feryat ediyorlardı. Subuday Bahadır pörtlek gözüyle ateşe bakar ve zehirden, ok darbesinden, kem gözden koruyan duayı mırıldanır. Rüzgâr kıvılcımları savurup, mavimsi duman kümesini havalandırır ve onunla Subuday'ı sarar.

— Mutluluk alâmeti! der, çevrede sıkışarak duran Moğollar. "Duman belayı kovuyor, kutsal kıvılcımlar başarı getiriyor"

Asık suratlı, kımıltısız, sırtı hafifçe kambur Subuday, sanki yakında olacak çarpışmaları, korkarak kaçışan kalabalıkları ve onun yetiştirdiği cihan fatihi Batu Han'ın doğan güneş gibi parlayan savaş şanını görüyormuş gibi, derin düşüncelere dalıp, uzun süre durur.

Batu Han beyaz zarif aygır üzerinde yaklaşıyordu. Onun ardından da üç saf halinde dokuz koruması geliyordu. Öndekindeki bambu sırıkta, dar uçları rüzgârdan titreyen, beşgen beyaz bayrak dalgalanıyordu. Bayrağa ipekle, pençelerinde siyah kuzgun tutan gri akdoğan işlenmiş. Başında, gümüş rengi balıkçıl kuşunun beyaz tüy demetiyle süslenmiş hafif deri miğfer vardı. Bıyıksız, güneşten yanmış, canlı siyah gözleri hafifçe çarpılmış, yakut düğmeli mavi ipek kaban içindeki Batu, hararetli at üzerinde kendinden emin oturuyordu. Sol eliyle altın plakalı dizgini geriyor, sağı ile de kısa siyah kamçıyı tutuyordu.

— Ben hazırım! Bak, ordu artık duraktan kalkmakta! Bak, benim müfrezeler büyük İtil nehrine varmak için, kasırga olup, korkudan titreyen kabilelerin üzerine atılmak için acele etmekte!

Batu Han kamçıyla batıyı işaret eder. Uzaklara doğru serilip giden ova tepeden görünmekte. Batı yönünde hareket eden savaşçıların atlı müfrezeleri bütün patikalarda uzayıp gitmektedir.

Subuday kendine gelip, Batu Handan yana döner. O eğilir ve inleyerek çopurlu parmaklarını kuru toprağa değdirir.

— Ben çoktan hazırım, der. "Doğru söylüyorsun, böylesi bir orduyla sen cihanın boynuna kemendi geçirirsin."

Batu Han'a iyice yaklaşan Subuday fısıldayarak ilave eder:

— Benden bir adım bile uzaklaşma! Seni tehdit eden tehlikenin batıdan değil, burada, senin için kazılan çukurun ortasında ve hainin tatlı gülümseyişinde olduğunu bil.

Batu Han homurdanır. Onun ağzı eğrilir. Bir şeyi kovmak ister gibi kamçıyı savurur.

— Bıktım onlardan! İtil nehrinin ardına, Kıpçak yaban buğdaylarının olduğu stebe varmamız çok sürer mi? Esen rüzgâr beni, herkesin ihanet, kıskançlık ve yaltaklıkla zehirlendiği bu

yerlerden ileriye, ötelere sürüklüyor der ve fısıltıyla devam eder: "Ben ardıma bakmadan gidiyorum ve artık buraya dönmeyeceğim. Orada, ilerideki halkları fethedeceğim, yeni, eşi benzeri olmayan, Karakorum'un yapışkan pençesinin ulaşamayacağı, bir hükümdarlık kuracağım!

— Tamam, tamam! diyerek homurdanır Subuday ve yakınlarında dikilen Moğollara yan gözle bakar.

Şamanlar ateşe kucakla kuru akpelin atar. Sarı alev dilleri, kıvılcımlar saçarak yukarıya doğru havalanır.

Subuday kalın bacaklı, siyah yeleli ve kuyruklu, açık doru renkli rahvan ata biner ve sert, asık bir suratla Batu Han'ın ardından gider. Moğollar atlarına biner, son kazanları da yüklerler. Biraz sonra uzun kervan tepeden, gri bulutlarla kaplı meçhul batı tarafına uzayıp gider.

***

...Bütün Moğol prensleri Maymun yılının baharında, ikinci Cuma ayında, batıya doğru aynı anda hareket ettiler. Yazı yolda geçirerek Batu, Urdu, Şeybani ve Tangut (Cuci'nin oğulları) soyu ile Bulgar sınırları içinde, birleştiler. Ki bu sınırların hükümdarlığına onlar tayin edilmişlerdi.

(Raşid ed-Din, Vakayiname)

II
YOLDA

"...Ben vurucu sözcüklerin parlayan şimşeklerini hangi bulutlardan koparacağım? Adil, heyecan verici düşüncelerin gümüş rengi sürüsünü sağlam ağla hangi gölden çekip alacağım? Moğol ordusunun ileriye her adımında ona eşlik eden, acı, umutsuzluk ve avutulamaz gözyaşlarının yakıcı keder ve öfke dolu tablolarını çizmek için, kaynayan çam sakızı kazanını nerde bulacağım? Bu ordu yolda karşısına çıkan her şeyi yakmakta ve yıkmakta, her insan, her kadın yahut çocuk aman zaman bilmez savaşçıların çaresiz kurbanları olmakta. Her türlü direniş ölümle cezalandırılıyor, her türlü boyun eğiş ağır kölelik getiriyor ve karşılaşanı hiçbir şey kurtaramıyor. Peki, Moğolların bozgun ve ölüm getiren dört yüz bin kişilik ordusuyla savaşta titremeyecek cesur babayiğitlerin müfrezeleri nerede? Yalnız talan ve zorbalık ihtirasıyla davranan step vahşilerini kim püskürtecek?"

Böyle yazar Hacı Rahim, örme sepette oturarak, yumak olup büzüşüp, dizlerinde gri Semerkant kâğıtlarını tutarak. O, kendi "Yol notlarını" özenle sürdürür. Deve, Subuday Bahadırın "azgın" binlik muhafızından geride kalmadan geniş adımlarla yürür. Muhafız, kuyruğu ve yelesi siyah rahvan doru atta kâh yokuş yukarı adımlarını yavaşlatarak ve tepenin zirvesinde durarak, kâh düz ovada atını hızlandırarak önden gider. O zaman deve

sallanarak, kuvvetli, hızlı rahvanla yumuşak yumuşak koşar ve yanlarına asılmış olan, Hacı Rahim ve yaşlı Nazar'ın sepetlerini düzgün bir biçimde taşır.

Hacı Rahim yazar:

"... Ordu Sıgnak'tan baharda çıkarak, kuru, kızgın, yağmursuz bütün yaz boyunca batıya[61] doğru yürüdü. Muazzam at sürüsünün özellikle susuzluk ve yemsizlikten ıstırap çekmemesi için, asırlar boyunca işlenmiş olan yol, bir step nehrinden diğerine doğru yöneliyordu. Step bahar taşkınlarıyla yeşillenmişti, ne denli çok yol alınırsa, kaprissiz Tatar atları için yeterli yemin bulunduğu yerler olan, bahar sellerinden sonra korunmuş, su basar çayırlıklar, bataklıklar ve kamış dolu nehirler o kadar sık karşımıza çıkıyordu.

"Her biri on bin süvarili, otuz üç tümen, otuz üç yol üzerinde öylesine geniş bir lav halinde yürüyordu ki, muazzam Moğol ordusunun sol kanadından, sağ kanat kenarına kadar varmak için, üç günlük yolu geçmek gerekiyordu.

"Her tümen sadece kendi yolunu bilir ve ayrı özel kampta duraklar. Öncü keşifçiler tümen için, kamışlıkları ya da çayır otları zengin, uygun durak yerlerini önceden arayıp bulurlar.

"Kuzeye doğru en kıyıdaki sağ kanadı Han Şeybani ve onunla birlikte, Batu Han'ın diğer iki kardeşi sevk eder. Onların her birinin kendi tümeni olup, birbirlerini desteklemekte ve ulakların yardımıyla devamlı bağlantı halinde bulunmaktadır. Onlar Cihangir'in emrini yerine getirir: Kam nehrinde, İtil'in kolunda yayılan, Kuzey Bulgar hükümdarlığını fethederler. Tüm ordunun ortasını Guyuk Han tutmakta, sol kanada doğru gittikçe hareket eden tümenler ise, diğer Cengizhan sultanlarınındır. Guyuk Han, ordunun ortasını kasten kendine seçer, O hâlâ tüm müfrezeler üzerindeki iktidara kendisinin sahip olacağını, Batu Han'ın yerini kaybedeceğini, ya da aniden öleceğini –Allah Onu bundan korusun!– ummakta.

"Batu Han'ın nerede bulunduğunu hiç kimse bilmiyor. O genellikle Subuday Bahadır'la birlikte gidiyor, bu yaşlı, tek gözlü komutan ise hızla yer değiştirmek ve fırtına gibi hareket etmekle ünlü. O kendi tümeniyle kâh sağ, kâh sol kanatta, kâh ordunun

61. Moğol-Tatar ordusunun bir kısmı Şeybani Han'ın komutası altında kuzey-batıya, Kam nehrindeki Bulgar hükümdarlığına doğru yöneldi ve onu çabucak fethetti. Ordunun geri kalan büyük kısmı batıya doğru, Ural dağlarının güney kolları ve Hazar denizi kıyısı arasındaki ezeli göçebe yoluyla, halkların kapısından geçerek yürüdü.

ortasında belirmekte, gece mola vermekte ve bilinmeyen bir yön-de kaybolmaktadır.

"Subuday Bahadır'ın yük katarı fazla büyük değil: Onun portatif sefer otağı ve hafif deri Çin sandıkları yüklü dört ayağına çabuk deve. O deri sandıklarda sefer yapılacak yerlere ait krokilerin çizildiği parşömenler saklanmakta. Cihangir'in lütuf gösterdiklerine dağıttığı altın, gümüş ve tahta levhalar da (izin belgeleri de) gene orada bulunmakta.

"Büyük "atalık"ın bu küçük katarında bunlardan başka, bir zırhlı savaş arabası gitmekte.[62] İki yüksek teker üzerine yerleştirilen, bu kapalı kutu demir saçlarla kaplıdır. Gözetlemek ve ok atmak için dört yanında dar delikler var. Savaş arabasına izinsiz her yaklaşan zehirli okla karşılanmakta. Seferin yorduğu yaşlı komutan bazen yaban hayvanı gibi kıvrılıp, onda uyur. Çin cinsi ufak bir köpek kulaklarını kabartıp, sükûnet içindeki sahibini anlayışla beklerken; tanımadığı bir kişinin adımlarını duyunca, içe işleyen bir sele ulumakta. Demir zırhlı arabayı ikişer ikişer koşulu dört at çeker. Arabacı öndeki sol atta oturur.

"Haince saldırıdan çekinen Subuday Bahadır, böyle bir araba edinmesi için bir gün Batu Han'ı ikna etmeye çalışmış, Batu ise, "senin keskin gözün ve turgautlarımın sadakati yeterli" deyip, kızarak yanıtlamıştı.

"Cengiz-sultanlarının kendi müfrezelerinin başı olduğunu düşünmek aslında boşunadır. Onların sadece adları böyledir. Her birinin yanına, Cihan Sarsıcı'nın yani yenilmez Cengiz Han'ın seferlerinde savaş bilimini öğrenmiş, tecrübeli Moğol temnikleri (tümen komutanları R. A.) verilmekte. Temnikler emirler verir, müfrezeleri sevk eder, durak yerlerini belirleyip, keşifçiler ve ulaklar gönderir, başbuğ olarak seferdeki bütün orduyu yöneten Subuday Bahadırla bağlantıyı sürdürürler. Her on günde bir bütün tümenlerden ulaklar Subuday Bahadırın yanına uçmakta ve müfrezelerinin nerede bulunduğunu, şahinlerle ya da tazı köpekleriyle nasıl avlandıklarını, Cengiz-sultanlarının akşam yemeklerini nasıl yediklerini ve vakit geçirdiklerini, müfrezenin hangi yolu izleyeceğini, atlar için yollardaki yem durumunu, atların vücutlarının nasıl olduğunu, kaburgalarının yağlanıp yağlanmadığını anlatmaktalar.

"Subuday herkesi dikkatle dinler, başını sallayıp "Dinliyorum, dinliyorum!" der. O hiçbir zaman hiç kimseyi övmez, sa-

62. Bu zırhlı savaş arabasını Çin vakayinamecileri zikretmektedir.

dece homurdanıp burnundan sesli sesli solur ve boyun eğmek için sultanların yanına Kıpçak hanlarından kimlerin geldiğine ve neler fısıldandıklarına dair, ulaklara kendisi sorular sorar. Ulak eğer: "Bilmiyorum" derse, dizine yumruğu vurup, ulağı kovar ve bir daha gelmesini yasaklar.

"Batu Han'ı sadece Subuday Bahadır'la birlikte görmek mümkün. Subuday Bahadır, ona hürmetle herhangi bir öğütte bulunursa, tek gözlü azgın komutanı, bilge bir öğretmenmiş gibi dinler. Subuday Bahadır, Batu Han'a karşı adeta daha akıllı ve tecrübeliymiş gibi davranmaktadır. Konuşurken, Kutsal Hükümdar'ın torunu Batu Han'a hürmet ederek, ihtiyar yere kadar eğilir. Kişicil korumaları olarak Batu Han'ın kendi binlik nukerleri var. Onlara "yenilmez" denilmekte. Bu yürekli süvarilerin yarısı kırmızımsı atlara, yarısı da doru atlara binerler. Doru atlardaki yüzlüklerden birine komutan olarak sefer başlarken genç savaşçı Arapşa atanmıştı. Batu Han ona tevecüh göstermekte ve başbuğun seçim günü, genç cihangirin hayatını kurtardığı andan bu yana ona tamamen güvenmekte. Arapşa kendi yüzlüğü ile Batu Hana her yerde eşlik eder ve geceleyin onun uykusunu korur.

"Subuday Bahadır'ın kendi tümeni var. Onun kişicil koruma binliğindeki savaşçılara "azgınlar" denilir. Onlar, Subuday Bahadırla beraber onun seferlerine katılmış olanlardır ve kendi şeflerinin en zor emirlerini fedakârca yerine getirmeye hazırdırlar; ayrı ayrı müfrezelerin komutanları onlardan hazırlamaktadır. Bu düzen, Cihan Sarsıcı Cengiz Han daha hayatta iken Subuday Bahadır tarafından böyle kurulmuş..."

***

III
GERİDE KALAN ÖLÜM GÖRÜR

"Artık benim ak sakallı babam ve saç pürçükleri gümüş rengi annemle yuvam yok, erkek kardeşlerim yok, kız kardeşlerim yok, hepsi fırtınaya tutulmuş saman demeti gibi uçup gitti. Bende arkadaş olarak yalnız, Bayender Han'ın kötü eyerlenmiş atı kaldı. Step rüzgârı bu ovalarda beni kör bir kurt gibi kovalamakta. Müfrezelerden birine katılmak gerek. Fakat beni kim alır? Bende ne kılıç, ne de mızrak var, elimdeki yalnız bilenmiş bir bıçak parçası. Herkes soy olarak, kabile olarak yürüyor ve etraftan hiç kimseyi kendi müfrezesine almıyor. Benim gibi sağa sola dönüp duranlar ise baykuşlar, karapşikler[63], step serserileri... Her savaşçı beni, haris ellerle sürtüp duran, at hırsızı olmakla suçlayıp, benim doru atımı da, eyerimi de, deri sefer torbamı da elimden almakta haklı olacak."

Uçsuz bucaksız stepteki yokuşta oturarak, asık suratla böyle düşünüyordu Musuk. Aşağıda, yamaçları ağaçlı küçük vadideki kurumuş çayırların yanında canı çıkmış, cılızlaşmış doru atı otlatarak.

Musuk birkaç gün, müfrezelerine almalarını rica ederek, stepin Kıpçak göçebelerini dolaşır. Hiç kimse onunla konuşmak dahi istemez: "Ele geçirdiğimiz savaş ganimetini biz seninle mi paylaşacağız! Buna yamanmaktan herkes memnun olur! Peki, senin soyun nerede, oban nerede? Pis bir şeyler yaptın da sen, şimdi orada yüzün mü tutmuyor?"

Obanın birinde, koyun postu şapkasında hacı[64] sarığı olan kıdemli lütufkârca arada bir gülerek dostane bir şekilde konuşur:

— Sen elbet cihangirin sıkı emrini bilirsin: binlik, yüzlük ve onluklar halinde, ancak tüm bir kabile olarak sefere çıkılacak, her yiğitte iyi bir at ve sağlam bir silah olacak, aksi durumda

63. Karapşik: kara kedi, eşkıya.

64. Hacı: Müslümanların dini merkezi Mekke'de ibadette bulunmuş olan, nezih kişi.

seferdeki ordu değil çobansız sürü olur. Sen, bizlerin de yalnız dolaşan serseriyi attan indirdiğimizi ve yargılamadan dövdüğümüzü biliyor musun? Sen buna dair emri işittin mi? Fakat ben sana acıyorum. Ancak bizim kabile çevresi sana karşı çıkmazsa, ben seni yedek atların seyisi olarak bizim kabileye kabul ederim. Ben sana silah bile veririm, sende onun olmadığını görüyorum. Fakat buna karşılık sen atını bana verirsin. Korkma, onun yerine ben sana daha basit başka bir at veririm. Kılıca karşılık üç inek, kalkan ve mızrağa karşılık üç inek, çelik miğfere karşılık üç inek ve zırha karşılık da altı inek sürersin. Hepsi on beş inek sürersin[65]. Sen zihni çevik bir atlısın, bir buçuk onluk ineği sürmek senin için nedir ki?

Musuk başını sallar:

— Bu düşünülecek bir şey değil!

— Sen yalnız kılıçla da savaşa gidebilirsin! Diğer silahları da sonra düşmandan alırsın. Çarpışmalar hesap dışı.

Musuk aşırı güler yüzlü kıdemliden çabucak uzaklaşır ve yeniden stepte sürtmeye başlar.

Kısmetsiz adama bela yakın olur. Musuk uzaktaki kumlu tepeler arasında yedi süvarili bir müfrezeyi fark eder. Ne atlar amma!

Yaşlı tüyleri dökülmüş beygirler! Namuslu hiçbir Müslüman asil "at" kelimesi ile böylesi hayvanları adlandırmaz bile, onlar için beygir, yani saman ve tezek için yük hayvanı demek yeter.

Süvariler silahlıdır. Her birinin elinde ince mızraklar var. Böylesi süvarilerle çöllü stepte karşılaşmak tehlikeli bir iştir. Ve Musuk tepeden iner, doru ata atlar ve yan tarafa yönelir. Yarım çember yapıp, kumlu tepeyi aşınca Musuk yedi süvarinin, çok yakınında tekrar karşısında belirdiğini görür. Onlar şimdi bir işle meşguldür ve sekizinci de bekçi olarak tepede yatmakta. Onlar bir devenin gövdesi üzerine eğilmiş bıçaklarla çalışmakta. Onlardan biri kana bulanmış elini sallar:

— Dinle, sen, yalnız kurt, cesur şah kartal, gözü kara pars! Bizimle öğle yemeği yemek ister misin?

Musuk iki gündür hiçbir şey yememiştir, kısa bir süre tereddütten sonra atın ön ve arka ayağına köstekleyip, deveye yaklaşır.

— Başını al, biz hepsini alamayız, der biri.

---

65. Orta çağda silahların fiyatı çok yüksekti. Savaşçı tam silahlı olabilmek ve onların hepsini elde edebilmek için, 15–18 ineklik bir sürüye denk harcama yapması gerekiyordu. (Bak: Delbruk. Askerlik Sanatı Tarihi.)

"Bunlar serseriye benziyor", diye düşünür Musuk, fakat açlık onu alt eder.

— Kimin devesi?

— Sahibi uzakta. Sana sormaz...

Atlılardan uzun boylu, zayıf ve kemikli biri, bıçakla hızla çalışarak devenin başını keserek ayırır ve onu Musuk'a uzatır:

— Al!

Musuk teşekkür eder ve çıkına sarar.

— Siz hangi müfrezedensiniz?

— Cesurların en cesuru, bahadır Bay-Murat'ın müfrezesinden!

— Sizin müfrezeniz büyük mü?

— Büyük değil ama atak, eğer sende bize katılırsan biz artık dokuz kişi oluruz, dokuz kutsal sayıdır.

— Siz de mi cihangirin ordusu ile gidiyorsunuz?

— Niçin gitmeyelim? İleride senin gibi pek çok başıbozuk aramıza katılır ve biz kısa bir süre sonra Bay-Murat'ın yeşil bayrağı altına bütün bir tümeni toplarız.

Tepedeki nöbetçi bağırır.

— Uzakta insanlar görünmeye başladı? Besbelli, mal sahibi buraya aç misafirler getiriyor.

Herkes kanlı ellerini kumda kurulayarak dört dönmeye başlar. Onlar atlara atlayıp, büyük yoldan patika tarafına atılırlar.

Şaşı gözlü biri Musuk'un yanı başında belirir:

— Bizimle kendini kurtar. Mal sahibi devesinin kafasını sende bulursa seninkini koparır. Ben, müfrezenin başı bahadır Bay-Murat'ım, seni kendime yardımcı yaparım.

Kıpçak atasözünün, "Seni çağıranların yanına git!" dediğini hatırlar Musuk ve Bay-Murat'ın peşine takılır. Onlar stepte uzun süre dolaşır, sonra Bay-Murat ıslık çaldığında, onun yol arkadaşları Musuk'a doğru yönelir ve aniden onun üzerine atılıp attan düşürürler. O şaşkınlıktan donmuş bir halde kuma uzanıp kalır, iki kişi mızrakları göğsüne dayar.

— Yat, başıbozuk dilenci ve kıpırdama! Allah'a duanı et!

Bay-Murat gasp edilen doru ata biner ve karşılığında kendi uyuz beygirini bırakıp bırakmamakta bir an tereddüt eder, fakat sonra onu dizginini eyerin kasnağına kararlıca bağlar.

— Bahadır Bay-Murat! diye bağırır Musuk, "Sen beni kendi müfrezene alacağını söyledin. Peki, senin sözün nerede?"

— Ben tekrar düşündüm. Senin nasıl bir adam olduğunu kim bilir? Gece belki de sen bizim hepimizi kesersin?

— Bana atı bırak! diye inler Musuk göğsündeki mızrakların sivri ucunu hissederek.

Bir şeyler Bay-Murat'ı telaşlandırır. Bağırır:

— İleri! Çabuk!

Musuk uzaklaşan atların ayak seslerini işitir ve yüzünü avuçlarına gömüp, kımıldamadan yattığı yerde kalır. Ölüm şimdi ona kaçınılmaz gibi gelmekte: Etraf çıplak, step tenhadır, dolaşıp duranlar harami çeteleri ve aç vahşi hayvanlar... Hiçbir yerden yardım bekleyemezsin. Haykırır.

— Yaşlı, adil Hızır[66]! Yardımıma yetiş! Kurtar beni! Sana yağlı bir koyun adıyorum!

***

66. Hızır: Yeryüzünde dolaşıp duran, felaket anında çağrıldığında sürülere, çobanlara ve yolculara himaye etmek ve savunmak için ortaya çıkan yaşlı, adil Hızır, Müslüman efsanelerinde ki bir kahramandır.

IV
TEK BAŞINA ÇÖLDE

Gecenin karanlığı bastırır. Gökyüzünde seyrek, küçük yıldızlar ışıldar. Uzaklarda aç bir kurt ulumaya başlar. Başka biri ona cevap verir. Vahşi aç çakalların içe işleyen ciyaklamaları birkaç noktadan yükselir.

Musuk kulaklarını kabartıp dinleyerek, kımıldamadan oturur. Fakat yorgunluk üstün gelir. Gözkapakları yapışır. Yavaş yavaş derin bir uykuya dalar.

Rüyasında yüksek bir tepede oturmaktadır. Çiçeklenmiş step ovası karşısında tüm enginliğiyle yayılmakta. Her yerde alacalı ve kırmızımsı aygırlar yayılmakta. Yer altından gür böğürtlenler hızla çıkıp boy atmaya başlar. Dalları birbirine dolanır, kavislenir, sütun gibi gökyüzüne doğru yükselir ve yay halinde ovanın diğer ucuna ulaşır. Köprü gibi olan bu yayın üzerinde annesinin tanış kırmızımsı ineği başını sallayarak ve boynundaki çanı çınlatarak, yavaş yavaş gelir. İneğin peşinde de kırmızı entarisi rüzgârdan dalgalanan bir kız vardır. Musuk, onu derhal tanır. Bu elinde deriden süt kovası ile yürüyen Yıldız'dır. Sallanarak yürümekte ve dar köprüden düşmekten korkmaktadır. Küçük beyaz bulutlar mavi gökyüzünde uçuşmaya başlar. İnek altında eğilen köprünün ortasına dek ulaşır ve ağlamaklı böğürüşle durur. Yıldız ise tanış tınlayan çınlayan sesiyle bağırmaya başlar: "Musuk!"

Musuk yorgun gözlerini güçlükle açar. Yakıcı güneş gözlerini kamaştırır. Büyük yeşil sinekler başının üzerinde dönüp durmaktadır. O yeniden açıkça işitir: "Musuk!" Gözlerini kısarak, elini gözlerine siper ederek, karşıdaki zarif, dizginleri kırmızı püskül ve kadifeyle süslü birkaç yüksek sarı deveye dikkatle bakar. Develerin hörgüçleri arasına perdeleri renkli, iki kişilik küçük

tahtırevanlar sıkıca yerleştirilmiş. Onlarda parlak ipek entariler içinde kadınlar oturuyor. Yüzlerine öylesine koyu allar sürülmüş ve boyanmıştı ki hepsi birbirine benzer görünüyor. Kadınlar gülüşür ve perdelerin arkasına saklanır, onlardan biri Musuk'a bir avuç hurma ve ceviz atar. Altın bilezikli ince bir kol, ona ipek bir kese fırlatır. Bu esnada Moğol süvarileri vahşi çığlıklarla dörtnala gelir ve develer tef ve çıngırakları aynı tempoda şıngırdatarak, boğuk böğürtülerle ileriye doğru adımlar.

Kervan tepeler arasında kaybolarak, bir rüya gibi uzaklaşır. Fakat bu rüya değildir. Musuk killi topraktaki pek çok hurmayı, cevizi, anason serpilmiş birkaç çöreği ve sicimle bağlanmış alacalı ipek keseyi toplar. Onun içinde sarı, kristal şeker parçaları, fıstık, badem ve dokuz altın mangır olduğunu görür. Bu tuhaf hediyeyi kuşağına sokar.

"Yaşlı, hayırsever Hızır benim çağırımı duydu ve bana yardım etti" diye düşünür Musuk. Seyrek, kır, sarı otlarla kaplanmış en yakın tepeye tırmanır. Kıpçak ve Kırgız steplerinden batıya, büyük İtil nehrine doğru giden, uzun dar ticaret yolu karşısında uzayıp gitmekte. Bu yüzlerce yıldır geçen kervanların çiğnediği, deve izi genişliğinde, tekerlerin ezdiği killi toprak yoldur. Yer yer kemikler ağarmakta, koyun bokları ve solgun bez parçaları yerlerde sürünmektedir.

"Burada kalmalı! Yaşlı Hızır belki tekrar şans getirir..."

Step uzun süre sakin ve bomboş gibi görünür.

Uzaklarda tepeler arasından süvariler görünmeye başladığı zaman, güneş artık alev gibi parlayan gökyüzünde batıyordu. Koyu-doru seçkin atlar üzerinde mükemmel silahlı, büyük, siyah, koyun postu şapkalar giymiş, mızrakları öne doğru eğmiş on yiğit doludizgin gelir. En önde gelen, beyaz, Arap türbanı giyen genç bir savaşçıdır. Onun hem at üzerinde oturuşunda, hem sert hüzünlü yüzünde, özellikle de düzgün yapılı doru atta bir şeyler Musuk'a tanıdık gibi gelir.

Süvari Musuk'a yaklaşıp, atı durdurur:

— Adın ne senin? Nerede senin müfrezen? Sen burada, yerlerde neden sürünüyorsun?

Musuk ayağa kalkar ve başına gelen felaketleri, sefere katılma arzusunu ve Bay-Murat'ın çetesiyle onu soyuşlarını acele ederek, çaresizlik içinde anlatır.

Süvari, Musuk'un sözlerini kımıltısız taş gibi bir yüzle dinler. O şöyle söyler:

— Benim adım yüzlük başı Arapşa. Ben seni tanıyorum: sen daha önce Bayender Han'ın at bakıcısı idin. Sana inanıyor ve yanıma alıyorum. Şimdilik sen at bakıcısı olarak deneneceksin, sonra da at, mızrak ve kılıç alırsın. Bir atın sağrısına bin.

Musuk, süvarilerden birinin atının sağrısına sıçrar ve kuşağına tutunur. Süvariler tırısa kalkar. Hayatında yeni, daha mutlu bir çizginin başladığına dair umut Musuk'ta hafif hafif uyanmaya başlar.

***

V
"HALKLARIN KAPILARI"

Hacı Rahim elinden geldiğince büzüşüp, kitaplarının sayfaları üzerine oturup, sepetin sarsıntısının, gıcırtısının ve yoğun tozun farkına varmadan satır ardına satırı gayretle yazar:

"...Göz kamaştıran Batu Han'ın ordusu ezelden beri "Halkların Kapıları" denilen yoldan sürekli batıya doğru hareket ediyor. O, Taş Kuşak'tan[67] güneye doğru ve Abeskun Denizinden[68] kuzeye doğru ovalarda uzayıp gidiyor. Bu yoldan bir zamanlar doğu steplerinden savaşçıl Hunlar, Moğolların saygıdeğer ataları geçmişler ve batı halklarını dehşete düşürmüşlerdi.

"Keşifçiler doludizgin ordunun önünden gidiyor, fakat step enginliklerindeki yolcu, büyük "Halkların Kapıları"ndan geçerek uzayıp giden patikayı onlarsız da bulabilirdi. Yerlerde sürünen, süslü, kırık kap kacak parçalarından, eski zamanlarda terk edilmiş durak yerlerini her yerde fark etmek mümkün. Unutulan kabilelerin meçhul bahadırlarının 'Onların mekânı cennet olsun', gömülü olduğu mavi kurganlar, uzak ufuk çizgilerinde tıpkı işaret kazıkları gibi görünmekte...

"Bahar sürdüğü sürece, her yerde çayırlar parıldadığı ve arada bir yağmur yağdığı sürece, ordunun yürüyüşü törensel ve azametli idi ve şimdi olduğu kadar eziyetli değildi. Kavurucu günler geldiğinde, alev gibi yanan güneşin ışınları altıda kurumaya ve çatlamaya başladığında, tüm gökyüzünü kaplayan toz bulutları ileriye doğru hareket eden binlerce at ve insanı boğmaya başladı. Bu ince yoğun toz güneşi öyle bir perdeliyor ki, hava gece gibi kararmakta. İnsan yüzünü artık birkaç adımdan tanımak mümkün değil. Süva-

67. Taş Kuşak ya da Taş Silsilesi: Ural dağları

68. Abeskun Denizi: Geçmişte birkaç ismi olan Hazar Denizi'nin adlarından biri.

riler eğer yerlerinden biraz sapacak olsa, kalabalığın içinde tıpkı kamışlar arasındaki gibi kaybolması mümkün ve kendi müfrezesini de birkaç gün aramak zorunda kalıyor, onun için hepsinin onluk ve yüzlük içindeki yerlerini sımsıkı koruması gerekiyor.

"Yarı karanlık toz bulutları içinde, etrafta yalnız atların ve insanların gölgeleri görünürken, Dört yüz bin kişilik ordunun bu sessiz hareketinde korkunç bir şeyler var. Hiç kimse ağzını açmamakta. "Her şey söylendi ve her şey biliniyor artık neyi konuşacaksın!" Hem konuşmak da çok zor; toz gırtlağa da, buruna da, göğse de sızar. İnsanlar zor görmeye, kötü işitmeye başladı ve bir tas soğuk su içmek için, elbiselerinde ki tozu silkmek için, serin gece rüzgârının tozu alıp götürmesi için, mavi, durgun gökyüzünün tekrar görünmesi için sadece molayı düşünmekteler."

Kıyıları biraz çalılı ve eğri aksöğütlü durak yerine varıldığında artık akşama doğrudur. Uzun kamp her iki kıyıda da yayılır. Binlerce ateş yakılır, sanki tüm step tutuşmuş gibidir. İnsanlar bağırmakta, öksürmekte, tükürmekte, atları ve develeri salmak ve serbest yayıma bırakmak için, onları stebe götürmekteler. Zayıf bir rüzgar tozu kamptan uzaklaştırır ve nihayet gece geç vakitte stebin ak pelinlerinin hoş kokusu duyulmaya başlar...

Mola yerinde kızgın bir böğürüşle diz çöker kül rengi Tangut devesi. Küfeden güçlükle sıyrılıp inerler fakih Hacı Rahim ve yaşlı Nazar Kyarizek, uyuşan bazı organlarını ovarak. Uzun uzun, cübbelerine çöken tozu çırparlar. Beyhude çaba! Cübbelerini yere atarlar ve yakınlarda ateş yakıldığını, isli tencerelerin ateşe konduğunu, yere uzanmanın mümkün olduğunu ve başlarının üzerinde artık gökyüzünün belirdiğini görmekten memnun olurlar.

Günlük yaşam gailesinde becerikli Nazar Kyarizek, Subuday Bahadır'ın aşçısına doğru gider, onunla uzun, hürmet dolu, hal hatır sorucu, selam sözcükleriyle konuşur ve onun yanından bir kap pirinç ya da etli çorbayla döner; bazen de kendisi külde çörek, yahut kömür üzerinde esrarengiz usullerle elde ettiği ince et dilimlerini pişirir. Pişirirken de sonu gelmez masallar anlatır veya titrek sesle eski Kıpçak kahramanlık türküleri söyler.

Hacı Rahim kervandan ayrılamaz: deve onun barınağıdır. Fakih gördüğü veya komutan yahut basit askerlerden herhangi biriyle sohbet ederken duyduğu her şeyi kaydetmeye çalışır. Büyük danışman Subuday Bahadır'ın kendi tümeniyle daima gitmediğini, demir zırhlı arabasında daima saklanmadığını fark eder. O, yüzlük korumaları eşliğinde sık sık ana yoldan sapar. Bazen genç

cihangirle beraber kaybolan Moğol komutan birkaç gün hiç görünmez ve akşamleyin aniden daha önceden belirlenmiş durak yeri civarında ortaya çıkarlar. Hacı Rahim o zaman yanlarına gider ve onların gözlemlerini kaydeder.

Güneşin batımına doğru kervan yürüyüşünü hızlandırır. Herkes, hatta hayvanlar bile çok geçmeden su ve dinlenmenin olacağını bilir ve daha neşeli hareket eder. Kervan-başı[69] çevik atlar üzerinde ok gibi uzaklaşarak, sabahtan kaybolan keşifçiler gönderir. Onlar düz alan bulmakta ve tepelere çıkıp, atları kâh sağa, kâh sola döndürerek, kâh birkaç kez dolanarak işaretler vermekteler. Bunların hepsi savaşçılar için ayrı özel anlam taşır.

Seçilen yerde develere diz çöktürür, ağır yüklerini çözerler. Yüklerinden kurtulan hayvanlar stebe salınırlar. Onlar burada bütün gece yavaş yavaş dolanır, sert dudaklarıyla tuttukları diken çalıları çevresinde dururlar. Yolda daha önceden hazırlanmış çalı çırpıyı ayrı özel yük develeriyle getirirler. Köleler ateşleri yakıp, üç bacaklı saç ayakları üzerine Çinlilerin büyük bronz kazanlarını yerleştirirler. Onlara deri tulumlardan su döker, et doğrar, pirinç serperler.

Nöbetçiler Subuday Bahadır'ın durak yerine diğer müfrezelerden hiç kimseyi bırakmaz. Her müfrezenin başkalarıyla karışmadan kendi yolundan gitmesi, kendi kampının olması gerekir. Subuday Bahadır'ın durak yeri etrafında sadece onun binlik kişicil "azgınları" yerleşir, devamına da stepteki onun tümeninin savaşçıları.

Muhafız savaşçılar kendi ayrı ateşlerini yakar ve kim ne ele geçirdiyse kazanlarda kendisi için kaynatır. Onlar ateşlerin etrafına serilen şiltelerin üzerine yerleşir ve kösteklediklerı atları da stepte otlamaya bırakırlar. Atlar alımsız bitkileri yiyerek ve toynaklarıyla kökleri sökerek, yemi kendi kendilerine bulurlar. Yiyecek konusunda öylesine kaprissizler ki, onların üzerinde korkmadan cihanı geçmek mümkün.

Karanlıkta tepelerdeki nöbetçilerin birbirlerine bağırışları ve tekrarlanan, uzayan yankıları duyulur:

— Dikkat ve itaat!

Durak yerinde bazen otağ kurulur. Mola ve istirahatin bir iki gün süreceğini herkes anlar ve sevinir. Otağlara keçe ve halılar serilir, ipek minderler konur. Ya hanların danışma toplantısı olacaktır ya da törensel sürek avına çıkılacaktır.

69. Kervan-başı: kervanı sevk eden komutan.

Tam sessizlik içinde pek çok toynaktan çıkan ayak sesleri duyulur. Bu, göz kamaştıran Batu Han'ın ve onunla beraber Subuday Bahadır ve onların seçkin nukerlerinin gelişi demektir.

Tek gözlü, asık suratlı Subuday Bahadır'ın karşısında herkes Batu Han'ın karşısında olduğundan daha çok titremekte. Subuday Bahadır düzensizliği daima fark eder, yavaşça birkaç söz eder ve bunun üzerine süvariler hızla çılgınca gider, birilerini alıp götürürler, bir yerlerde umutsuz çığlıklar duyulur.

Batu Han ufak tefek düzensizliğin farkına varmaz. Onun bakışı insanların üzerinde gezinir, düşüncesi büyük planlarla meşguldür ve sadece geleceğe dair konuşmayı sever. Her iki komutan, genci ve yaşlısı sarı ipek otağa girdiği zaman, akşam yemeği artık orada hazırdır. "Sofra serici" ve "sunucu" ellerini karınları üzerine koyup, emirleri bekleyerek, hürmetle dururlar. Akşam yemeği törensel geçer. Üç baş şaman aynı yerde hafif bir sesle, hayır dileyen yakarışlar mırıldanarak, oturur.

***

VI
BATU HAN'IN YEDİ YILDIZI

"...Göz kamaştıran Batu Han'ın seçkin "yenilmez" binliğiyle beraber, on beş iri Tangut develik ayrı özel bir kervan daha gider. Onlar kır tüylü, sarımsı-gri, yarı yaban ve azgındır, fakat hem çok kuvvetli hem de ayağına çabuktur ve Subuday Bahadırın hızlı yürüyüşleri esnasında, hemen hemen hiçbir zaman geri kalmazlar.

Bu develerde Batu Han'ın "yedi yıldızı" gider. Müfrezede onlar böyle adlandırılmakta. Bunlar onun yedi şahane karısıdır. Daha Sıgnak'ta iken, sefer öncesinde onları, Batu Han'ın kırk karısı arasından onun bilge annesi Ori-Fucin seçmiş ve oğluna şöyle demişti:

— Sen yeni ülkeler fethedeceksin. Her ülkede boyun eğen halk sana hediye olarak kendilerinin en cazip ve aynı zamanda en sinsi kadınını, seni öldürmesi için getirecektir. Dedenin, Aziz Hükümdar'ın kaderini hatırla. Ona, otağa Tangut çariçesini getirmişlerdi ve o da, en Yüce'nin ölümünü hızlandırmış, Onu yaralamıştı. Yabancı telkinlere güvenme, düşman hediyelerinden sakın! Gökyüzünde geceleyin sonsuzluğun Arabası'nda[70] yedi yıldız nasıl ışıldarsa, tıpkı öyle benim seçtiğim güzellerin en iyilerinden yedisi yolda sana güven ve sadakatle ışık saçacak, mutluluk ve sevinç getirecektir.

Annesine karşı daima hürmetkâr olan Batu Han yanıtlar:

— Benim önce güvenilir danışmanım Subuday Bahadırla konuşmam gerek.

Ertesi gün Batu Han, yaşlı büyük komutanla birlikte annesinin yanına varır ve konuşur:

— Benim sefer vakayinamecim ve öğretmenim Hacı Rahim kitaplara baktı ve Çifte Boynuzlu İskender'in seferler esnasında hiçbir kadını yanına almadığını ve tüm kaygısının sadece karşılaştığı halkları yenmek olduğunu söyledi bana...

Ori-Fucin bir an bile duraksamadan konuşur:

70. Sonsuzluğun Arabası: Büyük Ayı takımyıldızı.

— Ben onu kitaba bakmadan zaten biliyorum, Perslerin ülkesini zapt edip, boyun eğen Pers hükümdarı Darius'un kızı ile evlenince, İskender zehirden hastalanmış ve genç yaşta ölmüştü. Gökyüzü sakinleri seni bundan korusun!

Yaşlı Subuday Bahadır, kadın Han'ının önünde yere kapanıp konuşur:

— Senin sözlerin kıymetli elmaslar gibi bilgece parıldıyor!

— Eğer sen, göz kamaştıran oğlun hakkında kaygı ile dolu isen ve onun sevinç fidanlığındaki, kırk karısının hepsinin dahi onunla gitmesini istiyorsan, onlar benim müfrezemde, tıpkı senin ulusunda oldukları gibi dokunulamaz olacaklar, hiçbir zaman arkada kalmayacaklar ve kaybolmayacaklardır. Senin emrin çakmak taşıdır, ben ise sadece senin çaktığın kıvılcım. Cihangir askeri kaygılarla meşgul olduğu için, parıldayan yıldızlarını şimdi görmek istemiyordur ve yolda belki görmek isteyecektir. Fakat o zaman da yıldızlar uzakta olacaklar. Onları yanına alması daha öngörülü!

Ori-Fucin öyle bir eğilir ki onun inci işlemeli şapkasında ki tüy, oğlunun tozla kaplı güderi çizmesine değer.

— Hükümdar sensin, cihangir sensin ve emri verecek olan da sensin!

Batu Han isteksizce konuşur:

— Peki, öyle olsun! Fakat yediden birini ben kendim seçeceğim. O kız, adı Yıldız olan, "Sabahyıldızı" olmalı... Subuday Bahadır sen onu bana arayıp bulursun!

Bir gün sonra Subuday Bahadırın nukerleri Sıgnakta, adı Yıldız olan birkaç kız bulur. Korkudan titreyen onların hepsini Batu Han'a getirirler. O getirilenlerin üzerinde gözlerini hızla gezdirir ve hemen hemen kız çocuğu denilebilecek, zayıf bir kızı gösterir. Onu ipek bir örtüyle sararlar ve yaşlı kadın han Ori-Funci'ye götürürler. Kadın Han ona soyunmasını emreder, kızın zayıf omuzları ve kaburgalarını kendisi inceleyerek, dokunur. Yıldız'ın dış kusuru yoktur, alçakgönüllü, güzel, gözleri içe işleyici, şakakları gamzeli, fakat zayıf ve yaban ördek yavrusu gibi ürkektir O.

— Sen ne yapmayı bilirsin? diye sorar Kadın Han.

— Ben... aksi bir ineği sağmayı bilirim. diyerek bir çocuk gibi alçakgönüllüce cıvıldar.

— Bu kolay bir iş değil, diyerek önemser Ori-Fuci ve hafif erkeksi bir sesle güler. "Bunun için sabır gerekir! Daha başka ne yapabilirsin?"

— Ben... kuzuları gütmeyi, alacalı desenli çoraplar örmeyi, külde üzümlü çörek pişirmeyi bilirim...

— Yolda bunların hepsi yararlıdır, diyerek tekrar güler yaşlı kadın ve kıza daha bir şefkatle bakar. "Peki, daha ne bilirsin?"

— Ben, bizim Kıpçak türkülerimizi söyleyebilir ve yaşlı Hızır hakkında, ıslık çalan cinler[71] hakkında ve cesur atlılar hakkında masallar anlatmasını da bilirim...

— Batu Han'ın gözlerinde neşeli kıvılcımlar ışıldar ve annesiyle bakışır.

Ori-Fucin şefkatle başını eğer:

"O gidebilir!"

***

71. Cin: Doğu halk hikâyelerinde zikredilen, insanlara zararlı masalsı varlıklar.

VII
YEDİNCİ YILDIZ

Tatar-Moğol ordusu sefer için harekete geçtiği zaman Yıldız'ı, kadın han Ori-Fuci'nin emriyle yanına verilen Çinli köleyle birlikte yedinci deveye bindirirler. Yıldız, ipek perdeyle kaplı, tepesi şemsiyeli küfede oturur. Yolda ikinci gün birden endişelenmeye başlar, bütün gün yüzünü peçe altında saklar ve akşamleyin kölesine şöyle söyler:

— Ben, bizden uzakta olmayan devede giden iki kişi görüyorum: yaşlı bir adam ve derviş-fakih. Eğer onlar benim hakkımda soru soracak olursa, onlara cevap vermeye kalkışma. Ben o ihtiyardan korkuyorum, o bana zaten bir bela getirmişti. Öyle davran ki, beni hiç kimse bilmesin.

Kadınca kurnazlıkta tecrübeli Çinli kadın aklıkla ovar, allık sürer, kaşları şakaklarına kadar uzatır ve öyle bir süsler ki, Yıldız gümüşi cilalı aynaya baktığında kendi kendini tanıyamaz.

Yolda "yedi yıldız"ın ayrı özel korumaları olup, ayrı kervanlarda kalırlar. Öndeki dört devede dört Moğol han kızları gider. Onlar en ünlü göçebe soyundandır, tombullukları ve yere dek uzun saç örgüleri ile farklıdırlar. Onların arkasından iki Kıpçak han kızı gider. Onlardan biri Bayender Han'ın kızıdır. İki Kıpçak han kızının ikisi de aynı deveye biner, bitmez tükenmezce gevezelik eder ve gülerler, onların hizmetçileri ise başka bir deveye biner. Durak yerinde bir aralık onlar Yıldız'ın yanına yaklaşır ve Onunla konuşurlar ve onların her birinin kendi yarış atlarının olduğunu, törensel sürek avlarındaki at yarışlarına katılacaklarını anlatırlar.

— Sen elbet, işçi, kara hanımsın.[72] Senin atın yok, çeyizi –sendeki elbiseleri ve takıları– sana han kadın Ori-Fucin verdi. Sen bizim içtiğimiz kâseleri yalayacaksın. Yıldız büzüşür, geri çekilir ve köleye sokulur. Kımıltısız, taşlaşmış yüzle Kıpçak han kızlarına dikkatle bakar.

72. Orta Asya halklarında çok karılılık geçerli idi ve daha varlıklı ailelerde kadınlar genellikle imtiyazlarına göre ayrılırlardı, zengin ailelerden olanlar ve günlük hayatın ağır işlerini yüklenen "kara, işçi" hanımlar olmak üzere.

— Peki sen niye cevaplarını vermiyorsun? Sen, sığırtmaç mısın, yoksa konuşmasını mı bilmiyorsun? O zaman zırla!

Yıldız gözlerini indirir ve bir şeyler söyleyerek cevap vermek ister, fakat veremez... O ipek mendili alır, alışkın jestlerle evirir çevirir ve göçebe kızlarının genellikle yaptıkları gibi onu kukla biçiminde kıvırır. Nihayet konuşur...

— Eğer ben sığırtmaçsam buradan gidin. Eğer benim sahibim emrederse kâseleri yıkarım ve gene emrederse sizleri tarlada, kuru sopayla önüme katar inek gibi sürerim...

— O hâlâ tam bir aptal çocuk, der han kızlarından biri.

— Ve tüm hayatı boyunca da aptal olarak kalacak! diye ekler ikincisi ve ikisi birden gülüşerek uzaklaşır.

Ertesi gün durak yerinde, birincil ve en önemli olan Burakçin'den başka diğer Moğol han kızları Yıldız'ın yanına gelirler. Onlar Yıldız'a dokunur, onun zayıf kollarını, elbise kumaşındaki sıkılığı elleriyle yoklarlar, dişlerine bakarlar.

Yıldız kendisine dokunulmasına uysalca izin verir ve gülümser. Moğol kızlar da, sırayla parmaklarını yanağındaki gamzelere dokunarak gülümserler. Yaşlı olan ilkin kibirli bir tavır takınır, fakat sonra o da gülmeye başlar. Han kızlar mendilden bükülme kuklayı ellerine alır ve bebeği nasıl sallayacaklarını ve göğüslerinde doyuracaklarını gösterirler. Sonra onlar şefkatle hoşça kal selamı verip, ayağa kalkar ve uzaklaşırlar. En genç olan döner ve fısıldar:

— Gevezelik etmek için yanıma gel, ben dördüncü devede gidiyorum!

Yıldız tek başına kalınca başörtüsünü silkeleyip, başına bürünür ve ağlamaya başlar. O, babası ve büyük ağabeyi Demir'in Onu esirlerin kervan sarayına götürdüğü ve kırmızı çizgili cübbe giyen, lahana koçanı gibi kocaman türbanlı, kara sakallı bir tüccara sattıkları günden bu yana, ilk kez ağlamıyor. Bu onun çok gücüne gitmişti: Onu satışa çıkarılan koyun gibi incelemişlerdi. Onun suçu ne? Su pınarı yanındaki, en yoksul, isli çadır bile olsa, doru at üzerinde Musuk her akşam yanına gelsin ve yılkıda ne yaptıklarını, hangi tayların doğduğunu, sinsice yaklaşan kurtları nasıl kovaladığını anlatsın diye, orada yaşamak istemekte.

Birinin parmakları nazikçe dirseğine dokunur ve ince bir ses fısıldar:

— Niye ağlıyorsun Yıldızcık? Bunlar dert sayılmaz, büyük dert daha ileride.

Bu köle, Çinli kadın İ-La-He'dir. Dizleri üzerinde Yıldız'ın karşısında oturur ve ellerini halının üzerine koyup, alışkın olduğu hürmetkârlıkla selamlar.

— Peki, büyük dert ne zaman geliyor?

— Sen çocuğunun ölmekte olduğunu gördüğün zaman...

— Peki, sen büyük derdi gördün mü?

Çinli kadın küçük, kuru elini, sanki üşüşen gözyaşlarını silkmek ister gibi, gözleri üzerinde gezdirir ve etrafına bakınır. Etrafta ateşler, koyu kırmızı ışığı ile yatan ve oturan savaşçıları aydınlatarak, yanmakta. Çinli kadın ve Yıldız, küçük kadife halı üzerinde oturarak, birbirlerine sokulur. Uğuldayan, bağıran, türküler söyleyen, silahları şakırdatan, şimdi ise yürüyüşten yorularak, uyku ve unutmaya gömülen, muazzam insan kalabalığı arasında kendilerini kaybolmuş gibi hissederler.

Çinli kadın der ki:

— Katlanmak zorunda kaldığım acıyı hatırlamak benim zoruma gidiyor. Fakat anlatayım! Zavallı gözlerimin gördüğü büyük acıyı da, küçük acıyı da, hepsini! Ben yaşama mutlu ve kaygısız bir şekilde babamın evinde başladım. O, her yıldızın anlamını biliyor ve onların hareketine göre insanın geleceğini önceden görüyordu. Babam bütün gecelerini, Tsin[73] imparatorluğunun sarayında geçiriyor ve yıldızların hareketlerine ve kesişme yerlerine göre anladıklarını büyük bir deftere kaydediyordu. Sabahleyin de, önemli olan her şeyi bizzat Çin'in sahibine yani hükümdarına anlatan, sarayın baş denetçisine defteri gösteriyordu. Ben büyüdüğüm zaman, babam beni, iki yüz elli kişilik süvari birliğinin neşeli ve asil komutanıyla evlendirdi. O benden yirmi yaş büyüktü, fakat biz mutlu bir şekilde yaşıyorduk ve iki de güzel çocuğumuz vardı. Biz bahçesinde lotusların yetiştiği, altın rengi balıkların yüzdüğü havuzu olan küçük bir evde yaşıyorduk. Hiç kimsenin onları beklemediği bir zamanda, Cengiz Han'ın Moğol savaşçıları aniden, doludizgin kente daldılar. Moğol müfrezesinin başındaki, şimdi Batu Han'dan hiç ayrılmayan, bu tek gözlü komutanın kendisi idi. Kocam müfrezesi ile birlikte çarpışmaya atıldı ve geri dönmedi. Moğollar annemi öldürdüler, çocuklarımı da alıp götürdüler. Vahşi, korkunç bir yüzlük başı beni kendi yanına esir olarak aldı. Ben elimden geldiği kadar ona yaranmaya çabaladım, ben çocuklarımı arayıp bulmak ve kurtarmak için

73. O zamanlar Çin iki imparatorluğa bölünmüştü: kuzeydeki Tsin ve güneydeki Sun olmak üzere.

yaşamak istiyordum. Ballı börekler ve ağaç mantarlı çörekler yeni efendimin hoşuna gidiyordu. O, beni yanında alakoyuyor ve fidye alıp, karşılığında özgür bırakmaya razı olmuyordu. Sonra beni, han-ana Ori-Fucin'e hediye etti ve ben de kendimi onun otağında buldum. Şimdi Kadın-han, ben sana yürümeyi, şarkı söylemeyi, selam vermeyi, ince sesle konuşmayı ve saraydaki asil kadınların yaptıkları gibi, güzel hareketlerle fincanlara çay doldurmayı öğretmem için beni senin yanına verdi...[74] Sen bunları öğrenmek istiyor musun?

— Buna eğer gerek varsa, ben elbet öğrenirim, diye yanıtlar Yıldız.

— Bu yetmez! Ben sana öylesine ilginç, korkunç ve neşeli hikâyeler anlatmayı da öğreteceğim ki efendin seni dinlemek için devamlı yanına gelecektir. O zaman ondan her tür ricanı yerine getirecektir. Ben sana, gökyüzündeki yolda, kırlangıçların koşulu olduğu arabada yolculuk eden insanlar hakkında masal, yoksul bir çobanın, insanların gözyaşı bilmedikleri bir yerde kent kurması için ejderhayı nasıl zorladığına dair masal ve pek çok başka masallar anlatacağım...

O günden sonra Yıldız kendini yalnız hissetmez. Çinli kadında kendi koruyucusunu görür ve onun işaretlerini, öğütlerini, efendisi ziyaretine geldiğinde, onu güzel, sevimli karşılamak ve eğlendirmek için, ikramda bulunmak için gerekli masalları dinler.

***

74. Doğuda asil ailelerin kızları özel terbiye ve eğitim alıyorlardı. Onlar farklı biçimde, küçük adımlarla yürümeyi, ince bülbül gibi şakıyan bir sesle konuşmayı öğreniyorlardı. Bu özellikler erkeklerin hoşuna giden incelik ve özgünlük sayılıyordu. Erkeklerin konuşurken kullanmadıkları bu özgün ve çok eski sözcükler için, kadınların kendi sözlükleri dahi bulunuyordu.

VIII
CİHANGİR'LE SOHBET

Hacı Rahim: "...Onun olağan dışı denemeleri konusunda gökyüzü ona yardım etsin" diyerek yazmaya devam eder...

...İkinci Rebi ayının[75] on beşinci günü, alın sarısı otağa Göz kamaştıran, Hacı Rahim'i yanına çağırır.

Batu Han kadife Pers halısı üzerine serilmiş, basit koyu renk keçede oturuyordu. Onun yanında içinde üç ok[76] olan okluk, yay ve eğri kılıç duruyordu; onların üzerinde de bronz kalkan asılı idi. Cihangir, yanına oturması için Fakih'i el işaretiyle çağırır. Hacı Rahim yeri öper ve dizleri üzerinde kalıp, işittiklerini kaydetmeye hazırlanır.

Cihangir fısıldayarak konuşur. Onun sözleri bazen öyle düzensiz ve öyle hızlı uçuşur ki, kaydetmek zor olur, fakat Rahim onları kendi yüreğinde tutmaya çalışır.

"— Bugün hanların büyük danışma toplantısı olacak... Moğollar eğer akli selimlerini yitirir ve birbirlerini kılıçlamaya başlarsa, gün kanlı sona erebilir... O zaman, Halkların Kapısı patikasında yeni mavi kurganlar yükselir... Evet öyle olur! Dedem, yenilmez Cengiz Han'ın büyük kurultayını[77] hatırlıyor musun? O zaman ben yedi yaşında olmuş bile olsam, her şeyi çok iyi hatırlıyorum... Önce Kutsal Hükümdar arada bir soru soruyor ve bütün hanlar da birbirlerinin sözünü kesmeden gayret ve heyecanla cevap veriyordu. Herkes kendi cevabını ihtiyat terazile-

75. İkinci Rebi ayı: Haziran ayı.

76. Yüksek aristokrat kişilerin okluklarında belli sayıda ok olurdu. Asilzade ne kadar yüksekse, ok sayısı da o kadar az. Yalnız basit savaşçılarda tamamen dolu okluklar olurdu.

77. Kurultay: Moğol devletinin yüksek kişilerinin, aristokrat-feodallerinin ve başbuğlarının danışma toplantısı.

rinde tartıyordu. Cihan Fatih'i konuşmaya başladığı zaman ise, onun sözleri bir yıldırım gibi, bir kılıç vuruşu gibi, bir atın dönüşü olmayan uçurumdan atlayışı gibi yüreğe düşüyordu... Hiç kimse itiraz yahut seferin başarısı üzerine şüphe ifade etmeye cesaret edemiyordu. Hanlar şimdi, en bilge biricik Kişi'nin yüce kurallarını unuttular. Onlar, Moğol steplerimizde Aziz Hükümdar'ın herkesi güçlü avucunda sıktığı zamana kadar olduğu gibi, kendi aralarında dalaşıyor. Mengü-han[78] ve benim kardeşlerimden başka bütün hanlar, ben okla yaralanmış bir domuz gibi korkakça kamışlara kaçayım diye bugünkü danışma toplantısında, beni gülünç ve zavallı haline sokmak istiyor... Bu olmayacak! Ya ben, karşımda yeri öpmeyen herkesi kılıçtan geçireceğim ya da kendim paramparça yere düşeceğim... Ben çoktan onların bellerini kırardım, fakat dedemin "torunlarım arasında kargaşa olmasın" vasiyetini hatırlıyorum. Cihan'ın üzerindeki iktidar onların ellerinde değil mi? Peki, onlar niçin Cengiz soyu çadırının üzerinde durduğu direkleri sarsıyor ve baltalıyor? Bugün ben onlara, dedemin dokuz kuyruklu bayrağını tutmaya hakkım olup olmadığını göstereceğim!"

Kapı perdesi sallanır ve uzanan iri, kare biçiminde bir el, yandaki tahta direğe yapışır. Kızgın bağırışlar duyulur.

— Bu yabancı birisi! Bu bizden değil, diye fısıldar Batu Han, yayını kapar, onu gerer ve kırmızı ok avucu delip, titreyerek kapının tahta direğine saplanır. El oku götürerek gözden kaybolur.

Sesler diner. Batu Han tokmağı bronz kalkana vurur. Deri miğferi tokalı, elinde kısa mızrakla, uzun Moğol elbisesi içinde bir nöbetçi girer.

— Buraya girmeye yeltenen kimdi?

— Guyuk Han'dan gelen bir ulak. Altın levhayı göstererek, o beni iteklemeye ve izinsiz olarak otağa girmeye kalkıştı. Ben de kılıcı çektim ve sapını onun dişlerine vurdum. Ona eğer bir adım daha atacak olursa, kaburgaları altındaki göğsünü kılıcımın deleceğini söyledim...

— Sen güvenilir bir nuker gibi davranmışsın, der Batu Han. "Seni yükselteceğim. Yüzlük başı Arapşa nerede?"

— O, ulağı kendi çadırına götürdü.

— Niye?

— Onun sol kulağını kesmek için...

78. Mengü-han:Batu-hanın arkadaşı, ileride Moğolların büyük kağanı olur.

Batu Han düşünmeye başlar ve gözleri eğrilir. Sonra O kahkaha ile güler:

— Senin adın ne?

— Musuk.

— Ben seni nerede görmüştüm?

— Ben senin için doru atı yakaladığım zaman, beni görmüştün. Ona şimdi yüzlük başı Arapşa biniyor. O, beni kendi yüzlüğüne aldı.

— Arapşa'yı bilirim. Yolda onun önüne dikilenin işi kötüdür. Fakat o kendine hizmet edeni unutmaz. Tamam, geri çekil.

Nöbetçi uzaklaşır. Batu Han, Hacı Rahim'e dönerek yeniden konuşmaya başlar:

— Ben orduyu batıya doğru sevk ediyorum ve orada ne göreceğimi biliyorum. Urusların topraklarına, göndermiş olduğum casuslar ve tüccarlar bana her şeyi anlattı. Ben Uruslara ve onlardan daha ötelerde yaşayan halklara boyun eğdireceğim. Uruslara, bu orman ayılarına boyun eğdirmek zor olmayacak. Onlar ufak kabilelere ve birbirlerine kin güden konazlara[79] yani hanlara bölünmüşler. Onları bir halk halinde toplayacak olan kendi Cengiz Hanları bu güne dek olmadı. Ben onların kentlerine, vergileri toplaması için tahsildarlarımı koyacağım ve karşıma çıkan halkları atımın toynakları altına alıp, kendim daha ilerilere, sonuncu denizin kıyısına kadar gideceğim. O zaman bütün cihan Moğol elinin altında olacak!

İri ve geniş yapılı Subuday Bahadır otağa sessizce girer. O ansızın kapıya döner ve elini kocaman kulağına doğru kaldırıp, dikkatle kulak kabartır. Yağlı lekelerle kaplı, eski, mavi ipek kaban içindeki hafifçe kambur yuvarlak sırtı görünür yalnızca. Sonra isteksizce yan gözle Hacı Rahim'e bakıp, eğri ayaklarını sürüyerek, Batu Hana doğru yaklaşır, inleyerek yere dek eğilir ve dizleri üzerine çöker. Batu Han, o zorunlu yerel selamı tamamlayıncaya kadar bekler ve yaşlı komutandan yanına oturmasını rica eder.

Subuday Bahadır, Hacı Rahim'e tekrar yan gözle bakar ve yüksek sesle burnundan soluyarak içini çeker.

— Konuş her şeyi, çekinme! Öğretmenim bana sadık ve yol kıyılarındaki taş gibi suskundur.

---

79. Konaz: bey, han anlamına gelen Rusça kınyaz kelimesinin Moğollardaki telaffuzu. (R. A.)

— Daha önce söylediklerimin hepsi doğrulanıyor. Guyuk Han buraya, bizim kampın yanına kendi binliğini getirdi. Ben korumayı artırdım ve civara hiç kimseyi yaklaştırmamalarını emrettim. Emre rağmen, birkaç yüz kişilik savaşçıları ile diğer hanlar da geldi. Onların daha büyük müfrezeleri de yakınlarda duruyor, eğer hanlar tehlike işareti verecek olursa, kuvvetler çabucak burada olabilir.

— Peki, ne yapmalı? Dövüşmeli mi?

— Bunu, bugün akşamleyin göreceğiz. Azgınlar ve yenilmezler hazırdalar..."

***

Kin, öfke ve kıskançlık bu halkın
tabiatında üstün gelmekte.
(Raşid ad-Din)

IX
CENGİZLİLERİN BÜYÜK DANIŞMA TOPLANTISI

Akşam rüzgârsız ve sakin idi. Hafif bir yağmur can sıkıcı tozu yatıştırır. Etrafta ateşler yanmakta ve kızartılan koyun yağlarının kokusu duyulmaktadır.

Hanlar atlarının üzerinde sarhoş gülüşü ve kaba haykırışlarla yaklaşır. Onlar atlarını altın-sarısı otağa on adım kala durdurur, turgaudlar mızraklarla yolu keserek daha ileri bırakmaz. Hanlar kabaca otağa yönelmek ister, fakat üç baş şaman onların önüne dikilir:

— Ateşlerin arasından geçin. Biz, sizi kutsal dumanla tütsüleyelim. O, yürekleri kötü düşüncelerden temizler, gecenin kara ruhlarını kovalar. Nöbetçiler, otağa giden ufak yolun kenarlarına iki sıra halinde dikilir. Hanlar ve onların başbuğları, taş ve kilden yapılma sekiz adak yerinin yanında duraklayarak, ağır ağır geçerler. Onların üzerindeki ateşlerden dumanlar yükselmektedir. Şamanlar, kamışlardan örülme yelpazeleri sallar, dumanı hanlardan tarafa yöneltmeye çalışarak, ateşi körükler. Diğer şamanlar teflere vurur ve eski zamanların büyülü sözlerini yüksek sesle uzata uzata söylerler.

Otağ girişindeki iki nöbetçi kapı perdesini mızraklarla destekler ve girenler kutsal eşiğe değmesin diye eğilerek gözetler.

Otağın içinde, yüksek bronz payandalardaki kandiller, amber, misk ve sarısabır ağacının hoş kokusunu yayarak yanmakta. Serili alacalı halıların etrafında maroken deri ve ipek yastıklar durmakta. Otağın derinliğinde tavandan, altın rengi kuşlar ve çiçekler işlenmiş, geniş, koyu kırmızı, ipek bir perde sarkmakta.

Subuday Bahadır, sırtında altın gibi parıldayan, törensel Çin elbisesi olan Subuday Bahadır girişte dikilir ve gelenleri silahlarını soyunmaya ve kapı ağzında bırakmaya, sonra içeri geçmeye ve sağ tarafa oturmaya çağırır. Mehgü-han ve Batu Han'ın dört kardeşi sol tarafta yerlerini alır. Hanların arkasında, onların başbuğları, en asil noyanlar[80] ve bahadırlar oturur.

Çok yüksek eğri topuklu, kırmızı maroken çizmeler giymiş olan Guyuk Han kısa adımlarla en sonra girer. Ardında nefrit saplı kama sokulu olan, simli kumaştan kuşak onun şişkin göbeğini sıkmakta. Mavi ipek kabanı, büyük yakut düğmelerle iliklidir. Kabanın altıda, altın rengi ejderha işlenmiş, koyu kırmızı yelek görünmekte.

Küçümseyici bir şekilde gülümseyerek, Guyuk Han otağın derinliğinde oturur ve şüpheci bakışını herkesin üzerinde gezdirir. Onun ardından üç Moğol koruma girmeye yeltenir, fakat Subuday Bahadır onlara tıslayarak konuşur:

— Geriye! Beylerin danışma toplantısına girmek için, size kim izin verdi?

Guyuk Han müdahale eder.

— Kalsınlar! Nasıl yönetildiğini öğrensinler!

— Arapşa! Onları dışarı at! diye bağırır Subuday.

Gelen Moğollar ısrarla Guyuk Han'ın yanına sokulmaya çalışır. Arapşa birini arkasından yakalar ve otağdan yaka paça çıkarır. Batu Han'ın kardeşleri kalkar ve diğer ikisini itekleyerek çıkarır.

Geniş Çin elbiseleri içinde üç köle girer ve üzerinde, beyaz köpüklü kımız dolu, basit tahta ayaklar[81] olan, desenli altın tepsiler getirir. Bu kül rengi, aşınmış fincanlar Batu Han'da, kutsal eşyalar gibi korunmakta idi: Bir zamanlar onlardan Cengiz Han kendisi içerdi. Yoksulların çadırlarında son derece sıradan olan, bu eski ayaklara herkes ihtiramla bakar. Fincanların sayısı, Cengizliler soyu hanların sayısı kadar olup, on birdir. Köleler tepsileri uzanan ellere doğru tutarak, kımıldamadan dururlar.

Subuday otağın derinliğine geçer ve altın rengi desenli, koyu kırmızı perdeyi ihtiyatla bir tarafa çeker. Onun arkasındaki, altın süsler işlenmiş, geniş, engin tahtta sert ve kımıltısız Batu Han oturmaktadır. Onun üzerinde kıvılcımlar saçarak parıldayan çelik zırh, tepesinde mavi yumurta büyüklüğünde elmaslı toka olan, altın, Çin miğfer vardır. Miğferin etrafından siyah-koyu kahverengi dört tilki kuyruğu sarkmakta.

80. Noyan: bey

81. Ayak: Kavakgiller kabuğundan, ya da tabakasından oyulma içki fincanı.

Batu Han'ın göğsündeki altın zincire takılı, kızgın kaplan kafası tasvirli, oval, büyük altın plaka-paytza[82] göze çarpar. Bu paytzayı, Batu Han'ın babası, sert ve cesur Cuci-han, Cengiz Han'ın kendi elinden almıştı. Kağanın emri olarak kaplan kafasının anlamı: "Sanki biz kendimiz emrediyormuşuz gibi, bu paytzaya sahip olana, herkesin boyun eğmesi gerek." Batu Han, uzun sapında elmaslar ışıldayan Çin kılıcı dizinde tutmaktadır.

Herkes somurtkan cihangire dikkatle bakarak susar. O, taş gibi yüzü ve çatık kaşları ile insanların üstünden ileriye bakar, sanki sıradan dünyevi işlerden uzak gibidir.

Guyuk Han birkaç saniye kımıldamadan oturur, sonra yanında oturan han Kulkan'a döner ve başkalarının duyacağı bir şekilde fısıldar:

— Tarla faresi, aslana benzediğini sanır!

Subuday Bahadır tahtın önünde diz çöker ve konuşur:

— Bu seferde cihangir olarak Batu Han ilan edildi, O adil, O kusursuz, O cesurdur! Onu "Sain-han"-yiğit diye adlandırmak uygundur! Onun sağlam göğsündeki altın paytzayı görüyor, kızgın kaplanın ne anlama geldiğini biliyorsunuz! Karşınızdaki, tıpkı Aziz Hükümdar'ın kendisiymiş gibi, Batu Hana ihtiram gösterin. Eğer bütün ordu, biricik ve en yüce kişiye olduğu gibi Sani-hana itaat ederse, bütün cihan bizim atlarımızın toynakları altında olacaktır. Cihangirin önünde eğilin!

Batu Han'ın kardeşleri kalkar, elerini göğüslerine koyar ve yüz üstü yere kapanırlar. Onların ardından Mengu-han ve birkaç yaşlı komutan da aynı şekilde kalkar ve yere doğru eğilerek, halıyı öpüp selamlar. Yedi sultan, yan gözle Guyuk Han'a bakarak, kımıldamadan kalırlar.

Batu Han'ın dudakları belli belirsiz titrer:

— Fincanları dağıtın!

Subuday büzüşür, daha da kamburlaşır ve kölelere işaret eder. Onlar sessiz bir çeviklikle, bütün Cengizlileri dolanır ve onlara kımız dolu eski tahta fincanları dağıtırlar. Batu Han da aynı basit fincanlardan alır ve onu kendi önünde tutarak, dua etmeye hazırlanır.

---

82. Paytza: üzerine Cengiz Hanın emri işlenmiş, metal yahut tahta plaka; paytza Moğol ülkesinde serbest geçiş izin belgesi idi. Paytza büyük haklar sağlıyordu: mahalli iktidarların paytzaya sahip kişilere at, kılavuz ve erzak vererek yardımcı olmaları gerekiyordu. (Bu dipnot yazarın CENGİZHAN adlı kitabından aktarıldı. –R. A.–)

Guyuk, ona bunu yapma fırsatı vermez. O, Batu Han'ın sözünü kesmekte acele ederek, kendisinin büyük kağanların varisi, bu toplantıdaki yüksek han olduğunu göstermeyi arzulayarak, konuşmaya başlar:

— Bu çok eski kutsal fincanlardan, bizim soyumuzun kımızının ilk damlalarını bütün Moğolların yüce efendisi ve ona bağlı yüz yetmiş başka halkın hükümdarı, sonsuz mavi göğün koruduğu kağan Ugeday'ın[83] başarısı, yüceliği, sağlığı ve kudreti için içelim...

Birkaç han fincanları dudaklarına götürür ve içmeye başlar, diğerleri Batu Hana bakarak bekler. O, kımıldamayan duruşunu sürdürür ve ortama hakim olan sessizlik içinde kelimeleri uzata uzata konuşur:

— Kımızımızın ilk fincanını, Aziz hükümdarın, bulutların ötesindeki dünyaya hükmetmek için bizden ayrılan, Moğol adının, cihanın son sınırına kadar korku salması için, bu sefere başlanması emrini veren, en yüce başkanın anısına içelim!

Batu Han fincanı dibine kadar ağır ağır içer, kalan damlaları eline döker ve elini göğsünde gezdirir. Bütün sultanlar dudaklarını çabucak fincanlara dayar; yüce Cengiz Han'ın anısına içmeyi reddetmek acaba kimin haddine ki!

Köleler, üzerlerinde biçimleri farklı altın kâse ve fincanlar olan gümüş tepsiler getirir ve onları kapının yanında asılı olan, büyük dana tulumundan kımızla doldurmaya başlar. Herkes Moğol hükümdarlığının yüce kurucusuna ve gelecekteki zaferlere içer.

Cengiz oğullarında için için kaynayan gizli kindar ihtirasların artık dışa vuracağını hissederek, herkesin kımıldamadan oturduğu çadırda Batu Han hafif bir sesle tekrar konuşmaya başlar, fakat onun sözleri netçe duyulur:

— Biz şimdi, bu seferde yararlı olanın ne olduğunu ve gereksiz olanın ne olduğunu konuşacağız. Benim size ilan edeceğim şunlar...

Guyuk yerinde huzursuzca kımıldar, bitişiğindeki iki hanla fısıldanır. O daha önce, gündüz sarhoş edici ayran içmiş ve gözlerine de kan yürümüştü. Hırıltılı, kızgın bir sesle bağırmaya başlar:

— Sen, ne ilan edebilirsin? Seni dinlemek isteyen kim? Tahta oturmak sana mı kaldı, orduya komuta etmek sana mı kaldı! der ve gülmekten boğulur gibi olarak Guyuk diğer hanlara döner. "Batu Han'ın sakallı bir avrat olduğu yoksa doğru değil mi! Ben nukerlerimden en sonuncuya onu odunla dövmesini emredeceğim!"

83. Ugeday: Guyuk Hanın babası, Moğolların kağanı (imparatoru).

Guyuk Han'ın yakını komutan Buri sesinin var gücüyle feryat etmeye başlar:

— Ga, ga! O işi bana bırak! Ben, Batu Hana tekmeyi yapıştırır, Onu savurur ve ayaklarımın altında çiğnerim.

Sultan Kulkan güler, sarhoş sarhoş, keskin çığlık atar ve etrafında oturan hanların üzerinden adımlayarak geçmeye çalışır:

-Bu sakallı avrada tahtadan kuyruk takın! Bırakın beni, o tahta kuyruğu ben takarım!

Guyuk'un işareti üzerine onun bütün yandaşları yerlerinden fırlar ve koyunlarında ki bıçakları çıkararak, birbirlerini itekleyerek, tahta doğru atılır.

Batu Han'ın başı omuzlarına gömülür, dişleri geniş geniş görünür, gözleri kısılır ve birden doğrulur, kılıcı bir yana atar ve çizmesinin gonçundaki kısa kamçıyı çeker. Kolunu bütün gücüyle sallayarak, kendine saldıran hanların başında onu şaklatmaya başlar.

— Seferde cihangire itaat etmeyenleri ben, büyük bir beddua ile lanetliyorum! Guyuk, tavuk nasıl bulutlar üstünde uçamaz ise, büyük han olmak sana göre değil! Geri! Diz çökün!

Aniden gürler, Subuday Bahadırın boğuk kızgın sesi:

— Oye! Uryank-han! Çağır "azgınları" ve "yenilmezleri"!

Genç, güçlü bir ses tekrarlar:

-"Yenilmezler" ve "azgınlar" buraya!

Perdenin arkasındaki deri sandıklardan, dürülü halıların içinden bir anda Moğol savaşçıları fırlar. Bazıları Batu Hana doğru atılır, onun kollarına girer ve o çadır bezinin arkasında gözden kaybolur. Diğer savaşçılar koşuşup duran hanların dosdoğru suratlarını yumruklar, onları yere devirir ve ayaklarından tutarak otağın dışına sürükler.

Yanan kandillerin bulunduğu bronz destekler sarsılan hanların üzerine devrilir. Otağ karanlığa bürünür. Sona kalan hanlar ve noyanlar sürünerek çıkışı bulmaya çalışır.

Kızgın ve lanet okuyan hanlar ve yüksek erkân, hâlâ boğuk vuruşların ve sağa sola çarpan kap şangırtılarının duyulduğu, otağın etrafında toplaşır. Yırtılan elbiselerini düzelterek, yenleriyle yüzlerindeki kanı silerek, bazıları yeniden otağa girmeye kalkışır, fakat istiflerini bozmayan nöbetçiler, mızraklarla kabaca itekleyerek onları bırakmaz.

Batu Han'a miras kalan, otağda bırakmış olduğu, elmas saplı eğri kılıcı, Subuday Bahadır elinde özenle tutarak, otağın

yan perdesinin altından sürünerek çıkar. Subuday'ın etrafında, "azgınlar" ve "yenilmezler" sıkışık saflar halinde dizilir. Bütün yeni nukerler koşarak ona yaklaşır. Subuday Bahadır, oğlu Uryank-Kadan diğer savaşçılarla birlikte, yerlerde debelenen Guyuk'u dışarı çıkarıncaya kadar sakince bekler. Eğri ayakları üzerinde sallanarak, Subuday yaklaşır, inleyerek, yere doğru eğilir, dizleri üzerine çöker ve alnını yere değdirir. Guyuk, kırmızı sahtiyan çizme içindeki ayağını, Subuday'ın yüzüne vurmaya yeltenir, fakat Moğollar Onu geriye çeker.

Subuday kalkar, doğrulur ve konuşur:

— En yücenin oğluna dikkat ve itaat! Kendi sadakatimi ben neyle ifade edebilirim?

— Nerede o? diyerek yeniden bağırmaya başlar Guyuk. "Ben onun suratını parçalayacağım!"

Subuday kızaran gözünü kısar:

— Aziz Hükümdar şimdi orada, yüksekteki tehditkar bulutların gerisinde gökyüzü sakinleri ile sohbet ediyor. O, seferin başarılı gidip gitmediğine, onun yenilgi bilmeyen Moğol ordusunun, batıya doğru nasıl hareket ettiğine, oradan gözlerini dikip bakıyor! Torunlarının nasıl davrandığına da?! Evet! Onun bahadırlarının arasında çekişme olamaz, düşmanlık olamaz... Evet! Herkesin sık ormandaki ağaçlar gibi sıkışık, tıpkı kurt sürüsü gibi dostça durması gerekir! Evet, evet, evet! Dostça! diyerek, son sözleri vahşi bir kızgınlıkla bağırır Subuday.

Subuday'ı işiterek bütün hanlar susar, Guyuk, tek gözlü ihtiyara karşı çıkmanın şimdi tehlikeli olacağını anlayıp, hırçınlığı bırakır ve donar kalır.

-"Yenilmezler", hazır olun! diye bağırır Subuday.

Nukerler avuçlarını kabzalara vurur ve keskin çığlıklarla eğri kılıçları kınından çekerler, Subuday ise Guyuk'a hücum ederek bağırmaya devam eder:

— Büyük, yenilmez orduyu, Aziz hükümdar'ın görevlendirdiği cihangir Batu Han sevk ediyor ve sana emrediyor, Guyuk Han, derhal şimdi, soluklanmadan, büyük İtil nehri kıyısına gideceksin ve orada, Ersulan[84] nehrinin Ona kavuştuğu yerde bekleyeceksin!

---

84. Ersulan: Volga'nın sol koludur, Kamişin'den daha yüksek, yaklaşık 40 kilometredir. Ersulan'ın, Volga'yla kaynaştığı yere yakın yüksek düzlükte 17 kurgan bulunmakta, onlardan biri de muazzam büyüklüktedir. Buranın, Tatar mezarlığı ya da ölen savaşçıların gömüldüğü savaş alanı olduğu tahmin edilmekte.

Guyuk yeniden öfkeyle kabarır:

— Senin, benimle, altın tahtın varisi ile böyle konuşmaya hakkın yok! Sen, benim dedemin yükselttiği bir serseri, bir çobansın! Sesini kes, benim uşağım, tek gözlü sakat ve itaat et!

Subuday, fosurdayarak ve derin derin nefes alarak, olduğu yerde sıçrar. O anda, çileden çıkan Subuday'ın, kanlı gözünün alev alev yandığını, delice baktığını ve ateşte kızartılan çivi gibi korlandığını nukerler, hep doğrularlar.

— Evet! Ben nukerim. Benim ve buradaki herkesin biricik hükümdarı olan, cihangir Batu Han'ın iradesini yerine getiriyorum ben. Onun için ben bir nuker ve bir hizmetçiyim. Tartışan kim olursa olsun, yoldan süpürülecek, emri yerine getirmeyen, dokuz parçaya bölünecek! Oye, "yenilmezler", birinci onluk, sarhoş han Guyuk'u ata bindirin! Dirseklerini kıvırın! O, fazlasıyla genç. Ayran onun başına vurdu. Bir solukta götürün, genç hanı kampına! Onu, noyan Burunday'ın eline teslim edin ve gecikmeden doludizgin geri dönün! Eğer ben burada olmazsam, arkamdan yetişin! İleri, hurra! Hurra!

Guyuk Han'ı tutan nukerler, kollarını sırtına kıvırır ve atına doğru sürüklerler. Subuday Bahadır etrafa bakınır. Nukerler, ışıldayan kılıçları sağ omuza koyup, kımıldamadan, taş gibi dururlar. Hanlar ve noyanlar sessizce aralarında konuşarak uzaklaşırlar. Subuday, her şeyi sakince gözetlemekte olan, hüzünlü Arapşa'yı yanına çağırır.

— Cihangir nerede?

— Biz, Onu senin çadırına götürdük. Ben nöbetçileri artırdım.

— Doğrusunu yaptın. Yeni darbe beklemek gerekir. Borazancılara ve büyük davulculara, ilk horozlarla orduyu sefere kaldırmasını emret.

***

Zamanı geldi, kindar Tatar yürüdü
Volga setlerinin dışından.
(Orest Miller)

X
İTİL NEHRİ KIYISINDA

Erken ilkbaharda, Sıgnak'tan çıkan Moğol ordusu İtil kıyılarına sonbahar sonlarında varır. Stepten, Urus, Bulgar ve boyun eğmemiş diğer halkların topraklarının ilk sınırlarına kadar gidiş altı ay devam eder. Batu Han ve "onun dizginindeki" Subuday Bahadır büyük İtil nehri kıyılarına, "yenilmezlerin" birliği olan, öncü binliğin başında gelir. Coşkun, derin suları serbestçe taşıyan, güçlü nehrin azametiyle şaşkın, yoğun tozla kaplı süvariler düzeni unutup, kumlu sahil tepeliklere dağılır.

— Bu eğer setlenmiş olsa, diyerek yorumlarda bulunur Moğollar. "Su bir günde gökyüzüne ulaşırdı!"

Savaşçılar suya doğru uzanan, terli atları güçlükle durdurarak, tepelerde dikilir.

— Bu, sığ yerlerinden geçtiğimiz, bizim mavi Kerulen yahut altın Onon değil... Bu nehri yüzerek geçmeyi bir dene bakalım... Ancak inatçı Subuday, eğer buradan yüzerek geçmeye karar verdi ise, ordunun yarısını boğar, fakat bizi gene de yüzmeye zorlar...

Toza bürünmüş cübbe içinde Batu Han, başında deri miğfer, tozdan kararmış beyaz aygır üzerinde kıyıya iner.

Huzursuz beyaz dalgalar, rüzgârda titreşen köpük parçalarını dışarı fırlatarak, kumsala saldırmakta ve iri, alacalı bulacalı kabukları sürüklemekte.

— Burada sona eriyor, bizim Moğol steplerimiz, der Batıy[85] yaklaşan Subuday'a. "Orada, nehrin ötesinde her şey başka olacak, bizim şanımız orada parlayacak!"

85. Batıy: Batu adının Rusçada ki söyleniş biçimi. Yazarın "Batıy" diyerek yazdıklarını Türkçe-Moğolca, Batu diye tercüme etmeyeceğiz. (R. A.)

Nehrin karşı kıyısındaki, yumuşak meyilli tepelerde, altın renkli sonbaharın dokunduğu, gür yaprakları kıvır kıvır ormanlar uzanıp gidiyor; yer yer, parlak, koyu kırmızı lekeler halinde titrek kavaklıklar görünüyordu. Tepelerde kütüklerden yapılmış, yüksek iki nöbetçi kulesi yükselmekte. Uzun, sarımsı kuşaklara benzeyen kumlu sığlıklar yeşil kıyılarla zıtlaşmakta. Batak çullukları, ördekler ve diğer kuşlar sürü sürü uçuşmakta.

Aynı yerdeki kayalıklı gri dağ, yalnızlık içindeki muazzam bir kütle gibi yükselmiş. Onun ardında da sık ormanlar uzayıp gitmekte. Dağda, birbirini takip eden, beyaz tuhaf sütunlu kocaman çukur karaltıları var. Birkaç inek kıyıda tembel tembel, ağır ağır yürümekte. İki kadın dağdan koşarak iner ve kuru dal parçası ile inekleri sopalayarak ormana doğru sürer.

— Akşam yemeğimiz bizden uzaklaşıyor, diyerek dikkatlerini o yana çevirir Moğol savaşçılar.

Kasvetli dağın tepesinde insanlar toplaşır. Bir yerden diğer yere koşuşurken, heyecanlanmış gibi görünürler.

Beyaz martı kuşlarının sürüsü belirir yükseklerde, nehrin üzerinde uçuşarak döner ve suya doğru inişe geçer. Martılar yüzen kütüklere konarlar, didişirler, bağrışarak havalanırlar ve yeniden konarlar.

— Şunlar kütük değil! Bakın cesetler yüzüyor... Bunlar kılıçtan geçirilmiş Bulgarlar! Han Şeybani'nin ellerinin işi... O her yerde Moğol düzenini kuruyor.

Cesetler çoktur. Şişkin, mavimsi mor yüzlü, rüzgar ve dalgaların sürüklediği, şişmiş biri yavaş yavaş yüzerek kıyıya yaklaşır, sığlıkta takılır kalır.

Orduya üç günlük mola duyurulur. Ovada her yerde ateş dumanları tütmeye başlar. Ertesi gün, yüzlük başı Arapşa, Musuk'a şöyle söyler:

— Binlik başı Kunca'nın emriyle sana önemli bir görev veriliyor: bu kıyılarda yaşayan insanlardan herhangi birini yakalamak ve getirmek. Burada pek çok insanın balık yakalıyor ve arpa ekiyor olması gerek; her yerde ekinler ve sahilde suya atılı halkalara gerili balıkçı ağları var. Diğer kıyıda dar, siyah kayıklar görünüyor. Nehrin yukarılarına sokul ve kıyıya çıkan bir balıkçıyı yakala. Ben sana yardımcı nukerler veririm.

Musuk ve beş Moğol atlarına binip, kıyıdan uzaklaşır, yabani buğdaylarla kaplı stebe doğru giderler, bir patika bulurlar, az kalsın saplanacakları bataklıktan birbirlerini kementle çeke-

rek, zorla sıyrılırlar. Sonra yeniden nehre yaklaşırlar ve atları dizginlerinden çekerek kamışlıklardan yürürler. Kayıklar iki kez nerdeyse kıyıyı yalayacak gibi yakından geçip gider. Birinde kürekleri, kırmızı şeritler dikili beyaz elbiseler içindeki kadınlar çekiyordu. Başka birinde bir ihtiyarla bir çocuk oturuyordu. Bahçe beline benzeyen kısa bir küreği suya daldırıp asılıyorlardı. Kayıklar öylesine dardı ki, gri huzursuz dalgalarda tutunmak ve devrilmemek için, ayrı bir beceri gerekiyordu.

Musuk, çocukla ihtiyarı "görünmez kılmak" için Moğollarla sözleşir. Onların duraklayacakları kendi saklı koylarının var olması gerekir. Nukerlerden biri atlarla yokuşun arkasında kalır, diğerleri kamışların arkasında gizlenerek, Musuk'un işaretini bekleyerek, nehrin kıyısı boyunca yürür.

İhtiyarın kayığı akıntıya karşı yavaş yavaş hareket eder, Musuk da elinde kısa bir mızrak tutarak aynı şekilde yavaş yavaş kıyıda sürünerek yol alır. Yolda karşısına iki dere çıkar. Onları sığ yerlerinden boynuna kadar suya batarak geçer, yavruları ile bir yaban domuzunu ürkütür.

Musuk birkaç kez ihtiyarı gözden kaçırır. Kayık, nehrin ortasındaki bir adaya doğru yönelerek, kıyıdan uzaklaşır. Orada ihtiyar uzun süre didinir durur kamışların arasında, çemberlere gerili balıkçı ağlarını yoklar ve yakalanan balıkları kayığa atar.

Tamamen ıslanan Musuk, kuma uzanır ve bekler. Kayık yeniden kıyıya doğru yönelir, artık akıntıyla aşağı doğru. O bu kez hızlı yüzer ve sonunda gözden kaybolur. Musuk, her iki bataklıklı dereyi yeniden geçer, kıyıya sokulur ve aniden ileride, çok yakınlarda sesler duyulur. O, kendini ele vermemek için, mümkün olduğu kadar sessiz sürünür.

Nihayet kamış saplarının arasından ufak bir koyu fark eder; siyah kayık kıç tarafından kumlu sahile çekilmiş, ihtiyar ve çocuk bir ateşin yanına uzanmışlar. Ateşteki isli çömleğin ağzından dışarı taşmış, bir balık kuyruğu görünür. Çömlekten kaynayan çorbanın köpüğü taşıyordu. Çocuk ateşe birkaç dal atar. İhtiyar ellerini başının altına koyup gerinir; kırlaşmış sakalı ileri çıkarak dikilir. O gözlerini yumar ve hafifçe horlayarak uyuklamaya başlar. Musuk, onun yamalı, kül rengi, dizine kadar uzun, keten gömleğini, geniş, dizleri yırtık, çuval bezinden pantolonunu, bakır tokalı, eski deri kuşağını ve kuşağa sokulu tahta kın içindeki bıçağını barizce görür. Çocuk birden doğrulur ve endişeyle, dikkatle etrafına bakmaya başlar. Musuk ileri atılır kamışları kırarak

ve ihtiyarın üzerine çullanır. Çocuk paldır küldür yuvarlanır gibi kayığa doğru atılır, onu kıyıdan itekler, çevikçe içine tırmanır ve çınlayan bir sesle bağırır:

— Dede, dede! Çabuk buraya, kayığa!

Kemikli, zayıf ihtiyarı alt etmek Musuk'a kolay bir iş gibi geliyordu. Onun bıçağa doğru uzanan kolunu bükerek, kayışı sarıp bağlamaya çalışarak üzerine yatar Musuk. Fakat ihtiyar dinçtir, bütün gücüyle karşı koyar. Kolunu kurtarıp bir taş kapar ve Musuk'un gözüne vurur. Ateş de, kamışlar da, nehirde, kısacacısı her şey dönmeye başlar, fakat Musuk mücadeleye devam eder, "dili" canlı yakalamak gerektiğini kavrayarak. İhtiyar Musuk'u dirseğinden ısırarak, vahşi bir hayvan gibi dövüşür ve bağırır:

— Ulan sen, yılan! Beni alt edemezsin, sarı suratlı enik!

İhtiyar yakasını sıyırmayı başarır ve dizi üzerinde kalkmak için çırpınır. Musuk onu bastırmaya çalışır, kolunu bükerek. İhtiyar çocuğa bağırır:

— Gitme, Kirpa! Şimdi ben onun işini bitiririm!

Kuvvetle Musuk'un karnına vurur. Darbeyle Musuk yan tarafına devrilir. Moğollar bağırtıları duyar. Musuk'un üzerine oturup, bıçağı çektiği anda, onlardan ikisi ihtiyarın üzerine atılır. İhtiyar, Moğollardan kurtulmaya çalışarak, feryat eder, fakat onlar, onu yere devirir ve kollarını ham deri kayışlarla kıskıvrak bağlarlar. Siyah kayıktaki çocuk, güneşin ışıltılarıyla oynayan nehrin ortasına hızla yüzer. Moğollar, ihtiyarın ağzını yaprak ve otlarla tıkar ve yüzüne bez parçası bağlar.

Akıntıyla hızla kayarak, yukarıdan gelen, büyük bir kayık görünür. Dört kürekçi uzun küreklerle kuvvetle suyu dövmekte. Kayığın kıç tarafındaki dümen küreğini, altın rengi çiçekler işlenmiş, siyaha çalan koyu kırmızı kadife kaftan giyen, görünüş bakımından, asil biri yönetmekte. Kayığın dibinde, onun ayakları ucunda, kuşaklarının gerisinde uzun bıçaklar olan, iki genç daha var.

Kayık hızla kumlu sahile bindirir. Kürekçiler kürekleri istif edip, ellerinde mızraklarla kuma atlarlar ve kayığı çekerler. Kadife kaftan içindeki adam, amirane çınlayan bir sesle Tatarca:

— Merhaba, avcılar. Hangi vahşi hayvanı yakaladınız? Onun işini bitirmede sabırlı olun. Bu adam yaşlı ve çok şey bilen biri. Bizim en iyi balıkçımız, buradaki bütün balık yataklarını bilir... Siz kimsiniz? Hangi kabiledensiniz?

Musuk, zorla ayağa kalkmaya çalışarak, güçlükle hırıldar. Onun gözleri kan doludur. Moğollardan biri yanıtlar:

— Biz hepimiz cihangir Batu Han'ın nukerleriyiz. Sen bizim av işimize niye burnunu sokuyorsun?

— Ben büyük Riyazan kabilesinden elçiyim. Kınyaz Gleb Volodimiroviç. Sizin büyük Han'ınızı selamlamaya, ona esenlik ve uzun yıllar hüküm sürmesini dilemeye gidiyorum. Varacağım yer daha uzak mı?

— Eğer bizimle yavaş yavaş gidersen, üç gün sonra Batu Han'ın yanında olursun. Eğer hızla doludizgin gitmek istersen, yüz gün gidersin ve onunla buluşamaz, kendini de üç yol kavşağındaki mezarda bulursun.

— O zaman, ben sizinle geliyorum. Bana yol gösterin, zararlı çıkmazsınız.

Musuk kendini toparlayıp, yaralarını nehirde yıkadı ve gömlekten yırtığı bezle başını sardı. O şimdi tek gözüyle, kayıkta oturan zadegân kişiye bakabiliyordu. Adam genç sayılmazdı. Epeyce kırlaşmış, siyah, düzgün sakalı geniş göğsüne sarkıyordu. Başındaki kenarına kunduz kürkü çekilmiş kadife şapka eski ve solgundu. Üstelik çiçeklerle bezeli güzel kaftanı da hayli aşınmış durumda. Sert yüzü ve dikkatli siyah gözleri ciddi ve soğuk soğuk bakıyordu. Bu insanın bir zamanlar büyük saygı görerek, varlık içinde yaşadığı, fakat sonra onları kaybettiği ve hayatın onu epeyce yıprattığı besbelliydi.

Kınyaz, onların nasıl gidecekleri konusunda Moğollarla uzun süre tartışır ve nihayet zadegân elçinin kayıkta kıyıya yakın yüzmesine ve at üzerindeki Moğolların ise yakın mesafeden takip etmesine karar verirler.

Yarı canlı Musuk'u ata bindirirler, ağzı tıkaçlı, boynu kayışlı esir ise öndeki nukerin üzengisi yanında yürür.

***

XI
İHTİYAR VAVİLA

Batu Han, Hacı Rahim'e altın sarısı otağına gelmesini ve yabancılarla yapılacak konuşmalarda hazır bulunmasını emreder. Simli kaftan içindeki göz kamaştıran kişi, otağın derinliğinde, bütün parmaklarında ışıldayan elmas yüzüklerle altın tahtta oturuyordu. Solunda, suskun ve vakur Subuday Bahadır ve önde gelen başbuğlar en iyi elbiseleri içinde oturuyordu. Sağında, inci dizileri sarılı yüksek şapkalar ve altın çiçekler işlenmiş ipek elbiseler giymiş Batıy'ın dört Moğol karısı, masal kuşları gibi göze çarpıyordu. Sadece Moğol hanımları bulunduğu zaman, genellikle gizlilik talep eden, önemli toplantı beklenir ve Kıpçaklar, özellikle de onların kadınları geveze ve yalancı diyerek, Cihangir defalarca sakınca belirttiği için, diğer hanımlar otağa alınmazdı.

Uşaklar, pahalı fincanlarda herkese taze ve köpüklü kımız getirir ve kavrulan steplerde ki uzun yoldan sonra, soğuk ekşimsi kımız keyifle içilir.

Çadıra ilkin "yenilmezlerin" yüzlük başı Arapşa girdi. O her zaman giydiği, kenarları yukarı kıvrık Moğol şapaka yerine, bir ucu sol omza düşen, safran rengi Hint turbanı giymiş. Yün Arap kabanı, dar dikimli, uyumlu pantolonunu ve dik omuzlarını örtüyor. Hiç kimsenin, herhangi bir anda kaygısıca güldüğünü görmediği bu gururlu nuker Arapşa'nın siyah sert gözleri dosdoğru bakıyor.

Arapşa'nın ardından Musuk girdi. Onun yüzü renkli bez parçalarıyla sarılı idi. Önemli esiri ele geçirme kavgasında yaralanan yüzü, demli çayla yıkamak ve dikmek için Hacı Rahim, Bağdat'ta edindiği bütün bilgileri önceki gün ortaya koymuştu. Batu Han bunu öğrenince, Musuk'un ve İtil kıyılarından esir aldığı kişinin hikâyesini dinlemek ister.

Yüzü sık kır sakalla kaplı, dazlak ihtiyar otağa girdi. Onun elleri sırtında bağlı idi. Bir ucu Moğol savaşçının eline dolalı, ham kayış boynunu sıkıyordu. İhtiyarın yüzü ve güneşte bronzlaşmış, dazlak başı kurumuş yaralar içindeydi. O dik duruyor ve aydınlık sakin gözlerinde korku bulunmuyordu.

Girenler altın tahtın karşısında yan yana diz çöker. İki tolmaç ihtiyarın anlaşılmaz sözlerini tercüme eder. Onlardan biri sorar.

— Cihan Fatih'i bilmek istiyor: sen kimsin, adın ne, nerelisin ve buraya nehre nereden geldin?

— Ben, büyük sihirbaz ve müneccim Gazuk'un, kutsal Urak dağı bekçisinin hizmetçisiyim. Ben onun yoksul bir kölesiyim... Bendeki tamga[86] sahibimindir...

Batu Han başını sallar:

— Göster!

— Kırk yıl önce kalçama ağıladılar.

Moğol savaşçı, ihtiyarın keten bezi pantolonunu indirir, o da keçilerdeki gibi, iki boynuzdan meydana gelme, dağlanmış damga çemberin kızardığı zayıf kalçasını handan tarafa çevirir.

— Böylesi tamga ne anlama geliyor? Boynuzlar niçin?

İhtiyar kendine bekçilik eden Moğol'a döner ve sertçe söyler:

— Pantolonu indirdiğin gibi yukarı çek. Ellerimi kımıldatamadığımı görüyorsun!

Moğol şalvarı düzeltir, ihtiyar da Batu Han'a döner:

— Sen nehrin bu tarafındaki gri dağı gördün mü? Ona, Han Urak'ın Büyük Kenti derler. Orada ihtiyar sihirbaz Kazuk yaşıyor. O yüz yaşından daha büyüktür, ben bile ona sadece torun olurum. Fakat o, eski zamanlarda, daha önceleri olan her şeyi hatırlamakta ve pek çok şey anlatmaktadır. Dağda, her yarımayda su ve fırtına tanrılarının şerefine yakarışlar düzenlenir. O zaman her yerden Kumanlar ve diğer stepliler gelir, siyah keçiler keser, ayran içerler. Bu nedenle Kazuk'un tamgası keçiboynuzları gibidir...

— Adın ne senin?

— Adım dede Vavila. Aslen Ryazanalıyım. Yaban orman balı avcısı idim. Yaban balı bulmak için ormana gittiğim zaman Yeni kentli nehir korsanları beni hileyle yakalayıp, nehrin aşağılarına götürdüler ve bir tüccara sattılar, o da başka birine sattı. Sihirbaz Kazuk'un eline düşünceye kadar elden ele böyle geçtim durdum.

Subuday Bahadır ihtiyarın sözünü keser:

— Dur! Sadece sana sorulanlara cevap ver.

86. Tamga: damga

Batu Han sorar:

— Senin öbür tarafta gördüğün kuvvetler nasıl? Yaya ve atlı savaşçılar çok mu?

— Ben balıkçıyım, nehirde gezerim. Kamışların içinde neyi çok göreyim?

— Peki, neler duydun?

— Kuman hanlarının daha geçenlerde yakın bir yerlere göçtüklerini duymuştum. Sonra onlar korku içinde kendi steplerine doğru çekilmeye başlamış. Yılkıları, sürüleri önlerine katıp götürüyorlar, çadırları alıp gidiyorlarmış. Daha önce, onların bu şekilde bir kaçışları hiçbir zaman olmamış...

— Hangi tarafa doğru gidiyorlarmış?

— Lukomorya'ya doğru, Mavi denize doğru.

İhtiyar asık suratla, kırlaşmış sık kaşlarını çatıp dikiliyordu. Subuday yeniden söze karıştı:

— Yakınlara göçen Kuman hanlarının adlarını biliyor musun?

İhtiyar sanki hırlıyormuş gibi konuşur:

— Daha neler! Sorduğuna bak! Eğer onlarla alış veriş etseydim, atları değiş tokuş etseydim bilirdim. Sen bana nehirde hangi balıkların dolaştığını, burada mersin balığının, turna balığının, uzun levreğin çok olup olmadığını, zengin balık yataklarının nerelerde olduklarını sor daha iyi, sanki su altındaki, su dedesine misafir gitmişsin gibi hepsini sana sayar dökerim!

— Peki; bu su dedesi kim? diye sorar Batu Han.

— Su dedesi bilinmez mi? O, suyun en altında, dibinde oturan deniz çarı. Onun oradaki evleri de en zengin saraylar gibidir. Onlarda adları su perisi olan, yüz kızı yaşamakta.

— Sen onları gördün mü?

— Kırk yıldır nehirde balıkçılık ederim, görmez olurmuyum hiç! Sadece görmüş değilim, duydum da. Su perileri geceleri şarkılar söylüyor, ağlıyor, yolcuları-dinleyicileri yanlarına çağırıyor, alay ederek gülüşüyorlar. Eğer kim kıyıya çok yaklaşır ve su perilerine inanırsa, onlar onu büyülüyor ve girdaba çekiyor ancak geri bırakmıyorlar...

Moğolların arasında haykırışlar dalgalanır. Moğol kadın hanlar heyecandan ellerini çırpar ve şaşkınlıkla fısıldanmaya başlar.

— Peki, sen su çarını da gördün mü? diye sorar Batu Han.

— Defalarca gördüm. O, benim ki gibi kıllı suratını kamışlardan dışarı çıkarıyor ve sakalını suyun içinde çalkalıyor. Pört-

lek gözleri dışa fırlıyor ve başlıyor "Han Urak! Han Urak!" diye çağırmaya.

Subuday Bahadır, Batu Hana döner:

— Göz kamaştıran! İzninle konuşayım. Bu ihtiyar çok değerli, o pek çok masal biliyor, onları bir gün, iki gün anlatabilir, özellikle de, eğer onun fincanına biraz ayran dökülürse. Ona ceza vermeye gerek yok, fakat alakoymalı, Urus topraklarında seferde işimize yarar. Belki, seni eğlendirmesi için de çağırırsın. O bizim için önemi olan bir haber verdi: Kuman hanları uzaklaşıyor, sürüleri alıp gidiyormuş. Bu nedenle acele etmeli, onları yakalamalıyız; yorgun orduyu doyurmak için, büyük hayvan sürülerine ihtiyacımız var. İtil'in karşı yakasına geçmek için acele etmeliyiz.

— Tamam, öyle olsun! der Batu Han. Yüzlük başı Arapşa! İhtiyarın ellerini çöz, boynundaki ilmiği çıkar, onu soluklandır.

Arapşa diz üstünden ayağa kalkar, kuşağından bıçağı çıkarıp, esirin ellerindeki kayışları keser, boynundaki deri ilmiği çıkarır ve ihtiyarı sarsar.

— Teşekkür et Cihangir'e! Göz kamaştıran hayatını bağışlıyor, der Arapşa. "Eğer çalışırsan han balıkçısı, masalcı ve tolmaç olursun. Selam ver! Yeri öp!

— İhtiyar ellerini uzatır ve bükmek ister, fakat onlar kayıştan öylesine uyuşmuşlar ki zorla kımıldamaktadır. Moğollar kollarına girer ve otağdan dışarı sürükler. Batu Han, Musuk'a balıkçıyı nasıl yakaladığını sorar, cevaptan memnun kalıp, Musuk'a mükâfat olarak ipek elbise verilmesini emreder.

***

XII
İTİL'DEN GEÇİŞ

Bütün Moğol-Tatar kuvvetleri, Cihangir'in, üç günde İtil'e yaklaşarak, diğer kıyıya geçilmesi emrini alır. Ulaklar kamplar boyunca rüzgâr gibi koşturur. Bazı müfrezeler henüz ulaşmamış ve geride bir yerlerde, güneşin kavurduğu ovada yayılmışlardı.

İtil nehri kıyısına ilk gelenlerden biri, kıskanç akrabalarının getirdiği yemekten zehirlenip Karakorum'da ölen, Cengiz Han'ın genç, güzel, sonuncu karısı Kulan Hatun'dan olan, küçük oğlu han Kulkandı.

Annesi gibi uzun boylu ve güzel, çekik, hafifçe yampiri gözlü, daima gamsız ve yarı sarhoş Kulkan, orada bol kuş, ceylan ve antilop avı olduğunu, ancak av bittikten sonra karşıya geçeceğini söyleyerek cevap verir.

Kulkan, annesi Kulan-Hatun'un, Aziz Hükümdar Cengiz Hanı karşıladığı meşhur çadırı İtil kıyısına kurar. Samur kürklerle kaplı çadırda keçe yerine, dağ parslarının benekli kürkleri serilidir. Kulkan, çadırda her gün ziyafetler düzenler ve genç yaşıtları ve asil Moğol hanları ile eğlenir.

Çok geçmeden yanına ikinci ulak, Subuday Bahadır'ın "azgınlar" yüzlüğü eşliğinde doludizgin geldi. Sert başbuğ, gamsız Cengizliye "emri yerine getirmeyenin ölümü göreceğini, karşıya geçişte yavaş davrananın en alt göreve verileceğini ve onun yerini daha becerikli olanın alacağını..." haber veriyordu. Ulak, han Kulkan eğer gene red cevabı verirse, "yenilmezlerin" ve on bin seçkin savaşçının, atlarına binme emri aldıklarını da kendisi duyurdu.

Kulkan'ın başından sarhoşluk bir anda uçuverir. O; Cengiz Han'ın böylesi durumlarda nasıl hareket ettiğini hatırlayan nuker ve bahadırlarını çağırır. Moğollar acele ederek koyun ve keçileri kesmeye, onları boyunlarından başlayarak, çorap biçiminde derilerini soyup çıkarmaya, delikleri sinir kasları ile bağlamaya ve tulumları şişirmeye başlarlar. Her cengizlinin hatırı sayılır sayı-

daki yük arabası seferde fazlasıyla zahmet veren, büyük telaş ve gaileye neden olur. Kulkan'ın savaşçıları tulumlardan sallar ve sırıkları yontarak sallar için kürekler yapar. Ulakları diğer müfrezelerin karşı yakaya geçmek için hazırlık yapıp yapmadıklarını öğrenmek için, doludizgin her yana koşturur.

Subuday Bahadır pek çok konuda önceden gerekli özeni göstermiştir. Yukarıdan, Bulgar[87] hükümdarlığından yirmi kürekli, katranlanmış bin kayık gelmişti. Batu Han'a bu hediyeyi, tek gözlü komutanın ricası üzerine kardeşi Şeybani-Han göndermişti. Kayıklarda üstü başı lime lime, yarı çıplak, yakıcı güneşten çam kabukları gibi kararmış kürekçi-Bulgarlar oturuyordu.

Kayıklar, Eruslan'ın ağzında ve İtil kıyısı boyunca duruyordu. Subuday Bahadır yüz kayık ayırır ve yanına sadece eyer, heybe ve atları doyurmak için üç günlük yedek arpa alarak her kayığa yirmi nukerin binmesini emreder. Atlar ise nehirde kendileri yüzecektir.

Parlak, sıcak bir sonbahar sabahında nehir, güneşin şefkatli ışınları altında keyifle, berrak suyu taşımaktaydı. Nehrin bu yeri çok genişti, atların yüzmesi zor olacaktı. Onlar akıntıyla nasıl başa çıkacaklardı?

Kendi yüzlüğü ile birlikte karşı yakaya ilkin Arapşa'nın geçmesi gerekiyordu. O kumlu kıyıda durur ve gözleriyle nehrin genişliğini ölçer. Cesaret yeterli ama güç de yeterli mi? Mavi, yere dek uzun cübbe içinde, genç yüzü güneşte yanmış, bodur bir Moğol Arapşa'ya yaklaşır. Keçe şapkanın siperlikleri altından emredici soğuk gözler bakmaktadır. Bu, Çin'deki savaşta kararlığı ve cesur hücumlarıyla kendini gösteren, Subuday oğlu, Uryank-Kadan'dır.

— Karşı kıyıya ilk geçme görevini, muhterem babamın sana verdiğini öğrendim. Mesele sadece karşıya geçmekte değil. Çarpışmaya hazırlandın mı? Öbür tarafta kim olduklarını bilmediğimiz süvariler toplandı. Ne kadar oldukları belli değil. Onlar savaşmaya kalkabilir. Kim onlar, -Saksinler, Kumanlar, Burtaslar[88] yahut Uruslar- hepsi aynı değil mi! Onları kovalamak, kıyıyı tutmak ve bütün kayıkları buraya geri göndermek gerekiyor. Dönüş yolunda Bulgarlar nehrin aşağısına doğru bizden kaçmak

87. Bulgarlar: Kama'nın aşağılarında yaşayan halk.

88. Saksinler ve Burtaslar: Volga'nın aşağılarında yaşamış ve yok olmuş kabileler. Kumanlar-Polovetsler: (XI.-XIII. yy. arasında göçerek Güney Doğu Avrupa'ya yerleşmiş bir grup Türk kavmi.)

isteyeceklerinden, kürekçileri gözetlemek için, her kayıkta beş nuker kalmalı. Atlarda yalnız gemsiz yularları bırakmalı ve dizginleri çemburalara[89] bağlamalı. Zayıf atlar kayıkların yanında yüzsün, onları dizginlerinden tutarak desteklemek gerek. Muhterem babam, diğer atlara nasıl yüzülmesi gerektiğini göstermesi için, yaşlı sağlam aygırı, kendisinin siyah yeleli ve kuyruklu sevgili doru atını, senin ellerine teslim ediyor. O, gümüş renkli Çulg-Hem ve suyu bol Ceyhun'u[90] yüzerek geçmişti.

— O kıymetli atı esirgerim, der Arapşa. "Ancak, kürekçileri gözlemek için niye beş nukeri geri göndermeli? Biri yeter! Bir Moğol'a itaat etmemeye kim cesaret edebilir?"

— Büyük davalarda ihtiyattan zarar gelmez! diye yanıtlar, Uryank-Kadan.

Hafifçe kambur ve asık suratlı Subuday Bahadır, kıyıya yakın bir yerde, geniş göğüslü, siyah yeleli ve uzun siyah kuyruklu doru aygırın yanında dikiliyordu. Subuday, onun kalın adaleli boynuna bakıyor, tüylü kulağına bir şeyler fısıldıyor ve tekrar hem bakıyor, hem okşuyor, ona Kıpçak darısından çörek yediriyordu.

Musallat olan büveleri kovarak, doru at başını sallıyor, sanki Moğol atlarının ününü desteklemeyi sessizce kabul ediyordu.

Musuk, muazzam nehri ilk geçecek olan, yüzlüğün içindedir. O her şeye karşı hazırdır, yüzmekse yüzmeye de. Ayakları arasında eyer, yanında Arapşa'nın hediye ettiği Kıpçak at durmaktadır. Fakat at fazlasıyla sıradan ve bir deri bir kemiktir.

Arapşa yaklaşır, Musuk'a bakar ve sorar.

— Nasıl, iyi mi?

— Yüzerim.

Arapşa eliyle atın kaburgalarını, gözlerinin üzerinde ki çukurları yoklar ve elini sallar:

— Kötü, senin atın dayanamaz! Kayığın kıç tarafına otur. Atı dizgininden sıkıca destekle, yüzmesine yardım et ve kulağına su kaçmaması için koru. Şayet dizgin kopar, at boğulursa, senin işin zor olur! Sağlam bir kayış dizgin için daha önceden tedbir almak gerekirdi.

Subuday Bahadır, tok, adaleli, tüyleri ipek gibi parıldayan Arapşa'nın atına göz atar ve onun çemburunu, kendi sevgili dorusunun yularına bağlanmasına lütufkârca izin verir.

---

89. Çembura: atları bağlamak için kullanılan, yuların bağlı olduğu uzun kayış.
90. Çulg-Hem: Yenisey. Ceyhun: Amuderya.

Aygırı nehrin kıyısına Subuday kendi indirir ve onunla birlikte suya girer, atın kulağın tekrar bir şeyler söyler ve avcuyla ona vurur.

— Urraa! İleri!

Aygır başını suya doğru eğer, koklar, burnundan gürültüyle solur, ayağını oynatır ve kararlıca ileriye yönelir. Onun sağrısı yanında, Arapşa'nın yakışıklı doru atı adımlar, onları da yüzlüğün bütün atları takip eder.

Binlerce Moğol kıyılardaki tepelere tırmanır ve atlarının büyük nehirde nasıl yüzdüklerini gözler.

İlk önce yürünen kumlu sığlıktan hemen sonra derinlik başlıyordu.

İlk olarak, yelesi ve kuyruğu siyah, onun ardından da doru at suya gömülür; sadece alın ve dikilen kulaklar, hızla akan, güneşte ışıldayan sudan yukarı yükselmektedir. Arkalarından onları izleyen iki-üç at canlıca yüzmeye başlar, sonra diğerleri, nihayet tüm yılkı dalgaların arasında gözden kaybolur, atların İtil'in güçlü akıntısına karşı durmaya çalışarak, nasıl hareket ettiklerini, ancak dikilen kulaklar ve hafifçe parıldayan başlar belli etmektedir.

Bu esnada büyük siyah kayıkların ilk grubu, Eruslan'ın ağzından harekete geçer. Işıldayan silahlarıyla savaşçılar onlara aceleyle biner; bazıları çok zayıf atları yanında götürür. Kürekçiler uzun beyaz kürekleri suya indirip, çekmeye ve kayıklar yavaş yavaş yüzmeye başlar.

Musuk kayığın arkasına oturur ve ufak, kırmızımsı atının ayaklarını kürek gibi çekerek, yanı başında nasıl gayretle yüzdüğünü gözler. Kayık, ata göre fazlasıyla hızlı ilerler ve dizginin kayışı gittikçe gerilir. "Kayışın kopması atımın sonu olur!" diyerek düşünür Musuk. "Tekrar atsız seyis olarak kalırım."

— Kürekleri yavaş çekin! At boğulmasın, diye yalvarır kürekçilere.

Coşkulu akan nehir, yüzen at ve kayıkları aşağı doğru uzaklaştırak, sürükler. Nehrin ortasında Musuk, atının yorulmaya başladığını ve iki defa yan yattığını dehşetle fark eder.

— Kulaklarına su doluyor... mahvolacak! diye mırıldanır Musuk. "Ha gayret güzelim, az daha gayret canım!"

Ve yeniden doğrulan ve ayakları ile küreklemeye başlayan ata bütün gücüyle asılır. Fakat uzun sürmez. Az sonra o yeniden yan yatar ve dalgaların hafifçe yaladığı, açık-kırmızımsı karnı suyun yüzünde yükselir. Musuk artık atın sadece kulaklarını ve burun deliklerini suyun yüzünde tutmaya çalışır.

Musuk etrafına bakınır. Sağ kıyı hızla yaklaşmaktadır. İşte kamışlarla kaplı, sarı kumlu sahilin sarp kayalıkları. Ötelerde kaçışan insanlar görünüyor. Onlar koşarken ufak yaylardan ok atarlar. Birkaç ok kayığın bordosuna çarpar diğerleri suya saçılır. Moğollar, sıkı, kocaman yayları gerip, uzun okları en yakın hasımlarına ustaca isabet ettirerek, kayıklardan cevap verir.

Kayık kumlu dibe sürtünerek hışırdar. Nukerler dosdoğru suya atlar, eyerleri taşır ve nehrin akıntısıyla, daha aşağıda yüzerek kıyıya ulaşmaya çalışan atlarına doğru koşarlar. Musuk'un atı dibi hisseder ve ayakları üzerinde doğrulmaya çalışır, fakat böğrüne iki ok saplanır. Su geniş al renkli lekelerle kırmızılaşır. At kıvrılarak, tekrar suya devrilir.

At yılkısı başlarındaki Subuday'ın, yelesi ve kuyruğu siyah aygırı ile birlikte kumlu sığlığa ulaşır. Moğollar atlarının yanına koşar, onların ıslak ışıldayan sırtlarına semerleri atar, kolanları sıkıp, binerler ve savaşa hazır, kumlu yokuşta yukarı doğru çıkmaya başlarlar.

Arapşa kayıktan atlayıp etrafına baktı. Nehrin ayna gibi parıldayan yüzeyinin gerisinde sol kıyı görünüyor ve muazzam Moğol-Tatar ordusunun yayaları, süvarileri orada karıncalar gibi ilerliyordu. Siyah kayıklar bu kez, beyaz küreklerini çırparak, gerisin geri, karşıda bıraktıkları sahile doğru yüzüyor, başka bir sürü kayık da onlara karşı yüzüyordu. Nehrin yüzeyinde, her tarafta burunlarından sesli sesli soluk alıp veren atların dikilmiş kulakları ve suratları görünüyordu.

Arapşa'nın gür sesi duyulur:

— Atlara! Daha canlı! Hazır olun! İleri!

Ve Moğollar, bilinmeyen halkın kaçan savaşçılarını izlemek için, vahşi haykırışlarla ileri atılır.

***

XIII
KANLI KUYRUKLU YILDIZ

Sarımsı-gri, iki hörgüçlü develer İtil'in sol kıyısında durur. Pörtlek ışıldayan gözlü, tüylü başlarını kaldırıp, alt dudaklarını kabartarak mağrurane bir kurumla, bol sulu nehrin görkemli akıntısına ve insanların olağanüstü bir şekilde şuraya buraya koşturup durmalarına bakarlar.

Selesinin içinde iki büklüm Hacı Rahim defterini dizlerine koyup, özenle yazar:

"...Hem gökyüzü, hem step, yani bütün cihan ağırbaşlı bir sükûnet içinde iken bu telaş niye? Uçsuz bucaksız yeryüzü ovasında hiçbir şey değişmiyor, onun üzerinde kervanını ölçülü yürütmek daha bilgece değil mi? At üstünde fırtına gibi giden de, nihayet adım adım yürüyen sakin devenin vardığı yerde olmayacak mı?"

Devenin üzerinde, rüzgârdan titreyen perdenin altında oturuyordu Yıldız. Genişlemiş şaşkın gözlerle binlerle ve binlerle kuvvetlerin gürültülü geçişine bakarak. Nehirden yüzerek geçen atları, siyah kayıkları izler ve bakışı gayri ihtiyari kıyıya çıkan süvarilerin arasında düzgün yapılı genç bir atlıyı arar. Bazı süvariler ona benziyor gibiydiler, fakat hayır, bu o değil, bu onun esnek kedi yürüyüşü değil. Musuk hiçbir yerde yok. "O nerelerde dolanıyordur? Sağ mı yoksa sınırsız stepte bir yerlerde düşüp kaldı da kartal ve kargalara ganimet mi oldu?" Özlem zamanla öfkeli bir duyguya yerini bırakır: Üvey kız kardeşinin satımına ya o da yardım etti ise? Ne için? Yıldız'ın mahvı yolundan sefere katılmak için mi? Eğer öyle ise vahşi kuşlar varsın onu parça parça etsin, varsın susuz kavrulan çölde ölsün, varsın alev alev yanan, kuruyan ağzını canlandırmak için hiç kimse gelmesin!

Diğer sepette oturmakta olan Çinli kadın, Yıldız'ın omzuna hafifçe dokunur:

— Cihangir buraya bakıyor!

Büyük bir süvari grubunun başında Batu Han, kumlu sahilde, kar beyazı atla geliyordu. O yana sapar ve tepeye çıkar. Orada eliyle nehrin karşı yakasını göstererek durur. Maiyetindeki süvariler birbiri ardına ayrılır ve aldıkları emri yerine getirmek için doludizgin uzaklaşırlar.

Müslüman usulü giyinmiş, Arap cübbesi ve türbanı içinde genç bir nuker develere yaklaştı. Stepteki uzun yol esnasında Yıldız, onu defalarca görmüştü. O bir yüzlük başı idi ve her yerde Batu Hana eşlik ediyordu. Yıldız onun adının Arapşa An-Nasır olduğunu biliyordu. O sağ sahilden henüz dönmüştü ve kumda oturmakta olan, güneşte yanarak kararmış kılavuzlara emirler veriyordu. Onlar yerlerinden sıçrayarak kalktılar ve develerin yularlarını tutup, nehrin kıyısına indirdiler.

Uzun siyah kayıklar kıyıya yanaşır. Kürekçiler onları üç kayık bir sırada olacak şekilde sıralar, tahtaları enlemesine döşer ve onları iplerle sıkıca bağlar. Böylece sağlam feribotlar meydana gelir.

Arapşa işgüzarlık etmeden sakin, kesin emirler verir. Onun talimatları hızla ve itirazsız yerine getirilir. Köleler tahta ve kazıklar taşır, baltaları takırdatarak, kazıkları kıyının yakınına çakar ve onları asma dallarıyla örerler. Herkes aşırı hızla çalışır, yürümeyip, bacaklarının tüm gücüyle koşar. Az sonra kıyıdan suya doğru ufak bir köprü uzanır. Feribot ona yanaşır.

Marangozları şişman, tuhaf geniş elbise içinde bir adam yönetiyordu. Adamın ufak mavi şapkasından sırtına uzun bir tüy sallanıyordu. Suyun hemen kenarında çalışmayı gözetleyerek, kımıldamadan duran Arapşa'ya, sürekli başvuruyordu.

Çinli kadın tekrar fısıldar:

— Şapkasında uzun tüy olan bu adam, büyük bir usta, inşaatçı Li-Tun-Po. Evler, köprüler, saraylar, hafif danteller gibi, kulübeler ve her şeyi inşa edebiliyor. Bizim dilimizde nasıl iç çektiğini ve küfürler ettiğini duydum: "Bura benim yaşayacağım yer değil! Bu lanet olası vahşi memleket bana göre değil!" O büyük bir bilgin, Çinli esir. Ben, Onu daha memlekette iken duymuştum.

Kıdemli hanımlar huzursuzlaşmaya başlar ve ince kuş gibi seslerle fısıldanırlar:

— Peki, kayıklar ya devrilirse? Biz devede gitmek istemiyoruz! Önce başka biri denesin!

Arapşa, han kadınlara bakmadan ve onlara cevap vermeden, her deveyi ayrı bir sala götürmelerini kölelere emreder. Kadın hanlar yeniden heyecanlanır:

— Önce kara işçi hanım gitsin! Onun boğulmadığını görelim.

Arapşa, Yıldız ve Çinli hizmetçisinin bindiği, kenardaki yedinci deveyi feribota götürmelerini sürücülere emreder. Deve, Arapşa'nın hizasına geldiğinde İ-La-He Ona:

— Usta Li-Tun-PO'ya küçük han kadın Yıldız'la birlikte gitmesini emret.

Arapşa, Çinli kadına soğuk, güvensiz bir bakış atar ve yönünü döner.

Köprünün yanında deve diz çöker. Çinli kadın ve Yıldız ihtiyatlı küçük adımlarla feribota geçerler. Onların düşmemesini gözleyerek, Çinli usta önde yürür. Onların ardından sürücüler tüylü, kocaman deveyi feribota götürür. Deve böğürür, başını sallar. Uzun dudaklardan beyaz köpük parçaları düşmektedir. Feribotta deve diz çökmek istemez, sanki geniş nehirden sayısız kuvvetlerin, ender geçiş seyriyle keyiflenmek ister gibidir.

Safran renginde büyük bir örtü bürünmüş olan Yıldız, kendini feribotun köşesindeki halı parçasının üzerine bıraktı. Çinli kadın İ-La-he onun arkasına dikildi. Rüzgâr, hafif ipek kumaştan, açık mor cübbesinin kıvrımlarıyla oynuyordu. Kürekçiler kürekleri suya saldı. Köleler halatın ucunu çözmeye başladı.

Bağırtılar işitildi: "Bekleyin!"

Batu Han beyaz aygırda ufak köprüye yaklaşır ve çevik bir şekilde eyerden atlar. Dizgini kendisi tutar, burnundan sesli sesli soluk alıp veren atı şüphe içinde feribota götürür ve onu devenin yanına koyar. Cihangir'i ardından Arapşa izler. Birkaç Moğol koşarak feribota yönelir. Arapşa döner, onları geriye atar; birinin ayağı sürçer ve suya düşer. Feribot tam ufak köprüden uzaklaşmaya başladığı an, Arapşa ona sıçrar.

Batu Han beyaz at ve gururlu devenin arasında dikilir. Cihangir'in yüzü sabırsızlık ve vahşi bir sevinçle aydınlanır: fethi ebedi şan getirecek olan topraklar onun önünde yayılıp gitmekte. O, ipek örtüye bürünmüş olan ufak kadına döner:

— Senin adın ne, küçük hatun?

— Yıldız, efendim!

Çinli inşaatçı Li-Tun-Po yaklaşır:

— Bugün büyük bir gün, Sen, göz kamaştıran Doğu'yu Batı'dan ayıran muazzam nehrin karşı yakasına geçiyorsun. Sen, mükemmel, cesur atla ve yolcuların dostuyla, güçlü deveyle yüzüyorsun. Ve sana şans getirecek olan Yıldız kaşında parıldamakta.

İ-La-He fark ettirmeden Yıldız'a birkaç kelime fısıldar. Yaşlı han kadın Ori-Fucin'in, Çinli kadının öğütlerini dinlemesi emrini hatırlayıp, Yıldız uysalca ayağa kalkar. Heyecandan kızararak, Batu Hana yüksek sesle söyler:

— Senin ismin, karanlık gökyüzünde parlak kuyruklu yıldız gibi uçuyor! İsmin göz kamaştıran zaferlerle Moğol kuvvetlerinin yolunu aydınlatıyor!

Batu Han hafîçe gülümser, kaşlarını çatar ve yeniden soğuk ve duygularını ele vermez olur.

— Ben bu büyük görevi yerine getirebileceğim: Moğolların yıkılmaz iktidarını cihanın sonuna kadar götüreceğim.

Beyaz at yan gözle dalgaların hışırtısına bakıyor ve uzun küreklerin her çekişlinde tekme atıyordu. Gururlu ve azametli deve sanki dalgalı engin suyun şiirleriyle keyifleniyormuş gibi, diğer tarafa, uzaklara bakıyordu.

Karşı sahil yakınlaştı. Mızrakları ve titreşen renkli işaretleriyle Moğol nukerlerinin yüzlükleri orada, kumlu burunda sıralanmıştı.

Borazanlar çınlayarak, işaret verir:

"Dikkat ve itaat!"

Büyük Moğol-Tatar ordusunun hepsinin İtil'den yüzerek geçmesi birçok gün aldı. Her boydan katranlanmış kayıklar savaşçıları, sefer yüklerini, portatif çadırları, tahıl, un ve başka çeşitli erzak dolu çuvalları aralıksız taşıdı. Kayıklar yetmiyordu, bu nedenle de kütükler ve şişirilmiş tulumlar bağlanarak sallar yapılmış; develer ve diğer hayvanlar salların üzerine sürülmüş ve bunların hepsi nehirde sağ kıyıya doğru gürültü, böğürtü ve bağırtılarla yüzmüştü.

Batu Han, Urak dağları yakınlarında bir süre duraklar. Nehirden geçen öncü müfrezelere, büyük Polovets stebinde ilerlemelerini, orada batı ve güneye doğru hızla uzaklaşan Polovets kabilelerini takip etmelerini emrederken şöyle söyler:

— Karşı koyanlar yok edilecek! Karşınıza çıkan hanlardan, kendi soyu ile birlikte boyun eğen orduyla birleşsin, ancak onun sürü ve mallarının Moğol savaşçıları için savaş ganimeti olması gerekir. Benim güçlü orduma savaşçı olarak katılmak, Kıpçak ve diğer kabileler için büyük bir onurdur. Onlar zaferleriyle yeni zenginlikler kazanır...

***

XIV
URAK DAĞI'NDAN BİR BÜYÜCÜ

Bican-İli[91] 634 yılının sonbaharında Batu Han'ın karargâhı, suyu bol İtil nehrinin sağ kıyısında, onun sol kolu Eruslan ağzı karşısında, han Urak[92] dağına yakın bir yerde bulunuyordu.

Altın-sarısı rengindeki, altın kubbeli otağ, kasvetli dağın eteğinde bir çaya yakındır. Otağın etrafındaki kazıklarda seçkin dokuz aygır bağlıdır; onların arasında endamı ve hareketlerinin çevikliğiyle ünlü, Cihangir'in meşhur beyaz atı seçilmekte. Daha ileride Batu Han'ın yedi yıldızı, şahane karılarının nal biçiminde kurulu çadırları yer almakta. Cihangir'in otağı üstündeki, Çin nakışları ile süslü yüksek sırıkta dokuz kuyruklu beşgen bayrak dalgalanmakta.

Cengizlilerin diğer sultanları otağlarını nehrin kıyısı boyunca kurar. Her otağ, çember halinde kurulu, muhafız-turgautlar, şamanlar, büyücüler, şahinlerle doğancıbaşılar, köpeklerle avcı yamakları ve aşçıların kaldıkları çadırların ortasında duruyordu.

Moğol-Tatar ordusuyla birleşen, çeşitli halk ve kabile müfrezelerinin gürültülü kampları nehrin her iki kıyısında yayılıp gitmekte.

Kayıklar ve sallar savaşçıları, atları, sürüleri ve yükleri aralıksız taşır.

Nehrin sol kıyısında henüz karşı sahile yüzememiş müfrezelerin binlerce çeşitli tüy ve renkte atları yeşil meraların yaygın olduğu yerlerde otlar.

Karşı yakaya geçişin üçüncü günü, büyük nehrin sağ kıyısındaki, henüz boyun eğmemiş, bilinmeyen halkların topraklarının başladığı yere Moğol ordusunun ulaşması nedeniyle Nadam[93] bayramı ilan edilir.

91. Bican-İli yılı: Yengeç yılı- 1237 senesi.

92. Urak Dağları adı günümüze kadar korunmuştur. Onun etrafındaki toprakların içlerinde pek çok antik nesneler bulunmuştur.

93. Nadam: varlığını günümüze dek sürdüren Moğol halk bayramı.

Müfreze başları savaş sancakları ile gelir ve onları Urak dağının zirvesine dikerler. Yüksek sırıklardaki parlak, işlemeli kumaşlar sonbahar rüzgârının dalgaları altında titreşir. Cengizlilerin on bir sultanının renkli kocaman ipek sancakları pek çok bezin arasında göze çarpar.

Rüzgâr güçlü nehrin büyük gri dalgalarını kovalıyordu. Uzun siyah kayıklar büyük Moğol ordusunun savaşçılarını törensel bayrama taşımak için acele ediyordu.

Batu Han birkaç kez en yakını hanlarla müzakerelerde bulunur. O, fırtına salabilen Urak büyücülerinin kara büyülerinden çekinmektedir. Bol sulu nehir eğer kudurursa izinsiz misafirleri kıyılardan silip süpürebilir.

Moğollar Urak dağında saklanan büyücüleri bulurlar. Baş büyücü Gazuk, Urak dağının içindeki mağaraya kapanmış, gelen ordunun şefini selamlamak için dışarı çıkmıyordu. Mağaranın girişi çevresinde yardımcıları bekçilik ediyor ve hiç kimseyi onun yanına bırakmıyorlardı.

Batu Han savaşçıların büyücülere hürmetkârca davranması ve onları asla kızdırmamaları için, sıkı emir çıkarmıştı.

— Eğer gökyüzü sakini, yıldırımın efendisi, Hohoday-Morgan kızarsa, hiçbir yeryüzü kuvveti onun yıldırımlarından kurtaramaz. Hayır ve şer tanrıları, Moğol ordusunun zaferine yardımcı olsun diye onlara dua etmeleri için, bütün halkların büyücü ve şamanlarını esirgemek ve nabzına göre şerbet vermek gerekir.

Batu Han, Gazuk'un, baş şaman Hohoday-Morgan'ın törende bulunsun ve Cihangir için dua etsin diye emir verir. Büyücüler, Gazuk bin yaşından daha büyük, O öylesine yaşlı ki kökleri toprağa kök salmış durumda, Onu yerinden kımıldatmak olmaz diyerek cevap verirler.

Batu Han bilge danışmanı Subuday Bahadır'a döner:

— İnatçı şaman Hohoday-Morgan'ı görmek ve mağarasında ne yaptığını öğrenmek gerekir. Bize karşı büyü yapıyor olabilir mi? İnekler ve atlar hediye etsek, belki ihtiyarın hoşuna gider? Yoksa baskı mı yapsak?

Subuday Bahadır yanıtlar:

— Çok yaşlanmış olanlar sadece hürmet edilmesini sever. Ve Onun gene de, senin seferlerinde topladığından daha fazla altını, tapınanlarından toplamayı başardığını düşünüyorum...

Batu Han göz süzer:

— Dze-dze!

— Onu devede getirtirim.

Subuday yüzlük başı Arapşa'nın çağrılmasını emreder. O derhal gelir, tek gözlü komutanı dikkatle dinler ve şöyle der:

— Ben, yalnız hiçbir şey yapamam.

— Bizim şamanlar sana yardım eder.

— Hayır, burada onlar değil, yüzlük nuker gerekli.

— İstersen üç yüzlük al! Fakat ihtiyar Gazuk'a bütün kötü ruhlar yardım edecektir! Onları gücendirmekten sakın ve ihtiyatlı ol.

Subuday iki yüzlük getirilmesini ve onların Arapşa'nın açıklamasını dinlemelerini emreder:

— Şu dağdan, aziz, her şeye kadir ve çok kurnaz büyücü Gazuk'u, sağ salim alıp gelmemiz gerekiyor. Onun ayıya, yılana, fareye, hatta solucana dönüşebildiğini söylüyorlar. Fakat korkmayın! Subuday Bahadır'ın emri bizimle, o gök sakinlerinden daha güçlü, çünkü savaşın büyük tanrısı Sulde onu koruyor!

— Doğru, der Subuday.

— Korkarız, diyerek fısıldanır yüzlükler. "Çarpışmada dövüşmek bizim için korkunç değil, ama yılana ve solucana dönüşebilen büyücüyü yakalamak bize göre değil!

— Bugün deneyin, eğer bunu başarsanız, sizi Batu Han'ın büyük mükâfatları bekliyor.

— Evet, evet! Mükâfat olacak, der Subuday.

Arapşa konuşur:

— Kara-kahverengi tilki yahut kurnaz porsuk avındaki gibi davranın. O hayvancıklar da, köpekler yuvalarına sokulduğunda kaçabilmek için, pek çok yedek geçitlerin olduğu tepelerde yaşar...

— Anladık!

— Siz, dağı nuker çemberiyle kuşatın. Yedek geçitleri iyi gözleyin. Eğer ihtiyar büyücü hâlâ mağarada ise Onu tutarsınız. Eğer kaçtıysa, uzakta değildir, yakalarsınız.

— Anladık.

— Etrafa dikkatle bakın, hazırlanmış at ve develerin olup olmadığına. İnsanın sokulabileceği her mağarayı, her yuvayı yoklamak ve yakınına nöbetçi koymak gerekir.

— Anladık.

— Köpekleri yanınıza alın, onlar özellikle yardım eder. Ben ise büyük mağaranın ana kapısına gideceğim ve Gazuk'un yardımcısı olan, büyücüleri izleyeceğim.

Keşif için üç yüz süvari yola çıktı. Hepsine mükâfat vaadedildi. Herkes Urak dağında büyücülerin sakladığı altını hayal ediyordu. Süvariler her çalıyı, her yuvayı yoklayarak, dağın çevresinde çember halinde yayıldılar.

Arapşa ana mağaranın girişinde bekler. Giriş taşlar ve büyük taş levhayla kapalıdır. Dar delikte, tepesi sivri kalpak giymiş, kır sakallı ve kızarmış sulu gözlü bir baş görünür. Dişsiz ağız şam şum ederek, anlaşılmaz bir şeyler söyler.

— Bu baş büyücü mü? diye sorar Arapşa.

— Hayır, Bu onun torunun torunu! Gazuk'un kendisi mağaranın dibinde oturuyor ve ayaklarından toprağa uzun kalın kökler saldığından, O yerinden kımıldayamaz.

Büyücünün yardımcıları, mağaraya girilemeyeceğini, başka geçit olmadığını, Gazuk'un geceleri yarasaya dönüşüp, bu küçük delikten uçarak çıktığına yemin ederler.

Arapşanın talebi üzerine dağa kazma ve küreklerle esirleri sürüp getirirler. Onlar girişin olduğu yeri kazmaya başlarlar. Arapşa emirler vererek, hava deliğinin yanında durur. Yarıkta aniden bir baykuş görünür. O, genişçe açılmış yuvarlak gözleriyle tünemekte ve tıslamaktadır.

— Uç git! der Arapşa baykuşu tutup, havaya atarak. Kanatlarını sesli sesli çırparak, baykuş enginden yere yakın uçar, yükselir ve gümüş rengi kavağın sık dalları arasına konar.

Büyücülerden biri Arapşa'ya şöyle söyler:

— İşte görüyorsun, Gazuk kızdı, baykuşa dönüştü ve şimdi pek çok bela getirebilir. Bu gece nehirde görülmemiş bir fırtına kopacak...

— Daha iyi, diyerek yanıtlar Arapşa. O zaman bizim bütün ordumuz sizin hepinizin, Urak büyücülerinin bize kötülük yapmak istediğini görürler. Bunun içinde sizleri canlı canlı ateşte yakarlar.

— Hayır, hayır! Bunu yapmayın! der korkan büyücüler. "Biz sizin sağlığınız ve başarınız için dua ederiz. Sizin için her şeyi yaparız."

Esirler levhayı sarsmaya devam eder, o sallanmaya başlar ve nihayet giriş açılır. Arapşa iki Moğol'la birlikte Mağaraya girer. Diğerleri girişte kalır. Büyücüler, nukerler onları bağladığı için, bağırıp çağırır ve hiddetlenir, sonra da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlarlar:

— Gökyüzü şimdi yere çöker, tüm dünya mahvolur! Gazuk'a dokunmayın!

Mağaranın rutubetli duvarlarına sırık ve kürklerden yuvalar yapılmış. Eski bronz bir kazan saç ayağı üzerinde duruyor, altındaki kömürler hâlâ için için yanıyordu. Kenarda açık deri sandıklar görünüyordu. Onların yanında telaşla atılmış elbiseler, kürkler, bakır kupa ve taslar yerlerde sürünüyordu. Karanlık köşede bir put kımıldamadan duruyordu.

Arapşa kömürleri üfler ve hazırlanmış akağaç kabuklarını yakar. Mağara aydınlanınca, iki adam uzunluğunda ki, pörtlek gözlü, kısa bacakları dizinden kıvrılmış, uzun kolları dizinden aşağıda olan taş putu görür.

— Gazuk kaçmış, diyerek nukerlerden biri gözlemini söyler.

— O buralardadır, uzaklarda değil, der başka biri.

— Öylesine acele etmiş ki, altınları kaybetmiş! diyerek Arapşa yerde duran birkaç altın mangırı eliyle gösterir. Nukerler atılır ve onları toplar. Mangırlar eski, aşınmış ve yanan adak tasvirli idi.

Arapşa putu inceler. O taş destek üzerinde durmakta. Levhada bereli yerler vardır. Arapşa puta dokunur. Heykel aniden ekseni üzerinde döner. Bir ses işitilir:

-Öldürme beni!

Bir yer altı girişi göründü. Orada büzüşmüş, ellerini uzatarak yakaran, ihtiyar bir kadın oturuyordu.

— Kimsin sen? Nerede Gazuk?

— Yalancı o! diyerek yanıtlar kadın. "O, beni yanına almaya söz vermişti, beni buraya kapattı ve kaçtı, altını ve genç kadını götürdü.

İnleyiş ve gözyaşlarıyla ihtiyar kadın çukurdan sürünerek çıktı ve bir sandığı itekledi. Onun arkasında ufak engin bir kapı vardı.

— Bu geçitten dizler üzerinde sürünerek geçmek gerekir.

Arapşa, taş putun daha önceki yerine döner, nukerlere kadın ve mağarayı beklemelerini emredip, kendisi Subuday'ın yanına varmak için acele eder.

Uzun süre beklemek gerekmez. Keşfe gönderilen nukerler az sonra dönerler. Onlar deri heybelerin yüklü olduğu atları yakalamış. Atlardan birinde ayı kürkü içinde kambur bir ihtiyar oturuyordu. Yüzü sık sakalla kaplı, kır saçları her yandan diken diken dikiliyordu. Boğuk sesle, anlaşılmaz bir dilde uzata uzata şarkı söylüyor, karşılaştıklarına aldırış etmeden, altın topuzlu asayı sallıyordu. Diğer atta kin dolu, siyah gözlü esmer bir kadın oturuyordu. O kaşlarını çatıp yan yan bakarak beddualar ediyor ve yanına yaklaşan herkese dişlerini göstererek, hırlıyordu.

Subuday Bahadır "bin yaşındaki" büyücüye bakmak için çadırdan çıkar.

— Çadırcı başı, bu kurnaz ihtiyarın yanında taşıdığı her şeyi incelesin ve kaydetsin! Eğer değerli bir şeyler bir şeyler varsa, onların hepsinin Cihangir'e ait olması gerekir. Akşam bu büyücüyü Batu Han'ın yanına getirin. Cihangir, burada bin yıl önce neler olduğuna dair, onun hikâyelerini dinlemek istiyor. Büyücüleri zincirleyin, cihanın büyük efendisinden bir daha kaçmaya kalkışmasınlar. Onları başkaları da görsün ve anlasın.

***

XV
MOĞOL ORDUSUNUN BAYRAMI

Nehri başarıyla geçmekten memnun Batu Han üç günlük istirahat ilan eder ve savaşçılar için Urak dağı yakınındaki çayırlıkta bayram töreni düzenler. Belirlenen günde binlerce süvari doludizgin gelir. Savaşçılar geniş çemberler halinde, bağdaş kurup, otururlar. Oturan ve ayakta duran ilk sıraların arkasındaki sağlam, ufak atlarda süvariler sıkışarak durur. Batu Han ve diğer hanlar Urak dağının yamacına serili halı ve at çulları üzerinde yerlerini alır.

Uzun borazanlar boğuk sesleriyle kudurmuşçasına kükrer. Tellallar haykırır:

— Korkusuzca, yiğitçe buyurun gelin güreşe! Buyurun gelin esenlikle! Gösterin mertliğinizi, sergileyin gücünüzü!

En iyi pehlivanlar, atları yoldaşlarının bakımına bırakıp, geniş alana çıkarlar. Birkaç kişilik insan grupları halinde tarlanın çeşitli köşelerinde dururlar. Her pehlivan babayiğide sadık arkadaşları eşlik eder. Güreşin dürüst, kinsiz, ısırma, sakatlama, öldürme olmadan sürmesi için onların gözlemesi gerekmektedir.

— Başlayın! Oge, başlayın! diyerek bağırır tellallar. "Cihangir Batu Han sizi seyrediyor! Çevik babayiğide en iyi mükâfatı verecek. Herkesin üç zor yarışmadan, üç inatçı kapışmadan geçmesi gerekiyor. Kimin omuzu yere hiç değmezse, o bahadır olarak ilan edilecek. Ülkemizin kanunu bu ve bütün insanların geleneği de bu. Şanlı işe engel çıkmasın, temiz gökyüzü kasavetlenmesin!"

İlkin, irikıyım, geniş omuzlu, genç on iki savaşçı öne çıkar. Müfrezeler en iyi babayiğitlerini daha önceden seçmişlerdi. Geri kalan rakipler sıralarını bekleyerek, tarlanın kenarlarına çömelir.

Güreşçiler yerlerinde sıçramaya, kollarını tıpkı kanat gibi çırparak, büktükleri dizleri üzerine çöküp, bir ayak üzerinden diğer ayak üzerine geçmeye başlarlar. Havaya yukarı doğru toprak ve ot fırlatıp kartal sıçrayışlarını taklit ederek, birbirlerine yaklaşmaya başlarlar.

Altı çift aynı anda güçlü kucaklaşmalarla birbirlerine sarılır.

Onlar, omuzlara, ellere, ayaklara, boyunlara yapışıyor ve hasımlarını yere devirmeye çalışarak, birbirlerini fırlatmaya, fır fır dönmeye, havaya kaldırmaya ve çelme takmaya çalışıyordu. Her çiftin çevresinde güreşleri haykırışlarla şevklendirerek, arkadaşları toplaşıyor, dönüyor ve çömeliyorlardı.

Kim düşer, vücudu toprağa değerse, o artık yarışma dışıdır. O, asık bir yüzle, arkadaşlarıyla birlikte tarladan ayrılır. Galip gelen ise sıçrayan adımlarla, muhterem hâkimlerin oturduğu yere doğru yönelir. Orada tatlı hamurdan yapılma çörek parçaları dolu torbalar vardır. Galip elleriyle çöreği avuçlar, sanki tadına bakmak ister gibi dudaklarına yaklaştırır, sonra çörekleri aniden arkadaşlarının açılan eteklerine serper, bir parçasını da ona zafer veren tanrıların şerefine tarlaya atar.

Rakip gruplar birbiri ardına gelirler; kapışırlar, güreşirler. Yenilenler ayrılır, yenenler kalır ve aralarında güreşe devam eder.

Bütün hasımlarını yenip, en yüksek zaferi kazanan, uzun boylu, güçlü ve görünüşü korkutucu, adı Togrul olan bir Moğol'dur. O, son rakibini de başının üzerinde kaldırır, vahşi törensel bir çığlıkla yere atar. Düşen kımıldamadan yatar ve ağlar, hâlbuki o, bundan önce pek çok kişiyi yenmişti. Togrul ona yaklaşır, ayaklarını genişçe açar ve sorar:

— Niye üzülüyorsun?

— Ben eğer ölü olsa idim, üzülecek bir şeyim olmazdı! Şimdi eğer canlı canlı dolaşacaksam, sevincim bana az gelecek.

Togrul onu ihtiyatla kaldırır ve şöyle söyler:

— Moğol hükümdarlığının azameti için, şanlı davayı yerine getirelim.

İkisi de bıçakları çıkarır, birbirlerinin bıçaklarının keskin yanlarını yalar, yanaklarını koklar ve "anda"[94] kardeşleri olarak kucaklaşıp, tarladan ayrılırlar.

At üzerinde onlara yaklaşan bir nuker şöyle söyler:

— Göz kamaştıran Batu Han, sizi cesaretinizden dolayı övmek ve sizin ikinizi de kendi muhafız turgaut binliği içine aldığını bildirmek için beni gönderdi.

94.Anda: Türkçedeki "ant" kelimsini hatırlatıyor. (R. A.)

Güreşten sonra at koşusu ve okçuluk yarışları yapılacaktı, ancak çok geçmeden dağılmak gerekti: Bardaktan boşanırcasına yağmur başlamıştı. Fırtına kuvvetleniyordu. Büyük nehrin dalgaları gürültüyle kıyılara saldırıyor ve önüne gelen her şeyi silip süpürüyordu. Kayıkçılar nehirde bir yakadan diğerine yüzmeye cesaret edemiyordu. Törende bulunan herkes atlarına atladı ve doludizgin kendi kamplarına gittiler.

— Fırtınayı üzerimize buranın büyücüleri saldı, diyerek konuşur Moğollar. "Bu gece bir şeyler daha olur! Urusların ülkesinde de göreceklerimiz var!

***

Nerdensin sen, mert dürüst yiğit,
Hangi topraktan, hangi ordudansın sen?
Adına ne derler senin, Baba adın ne senin?
(Eski Rus kahramanlık şarkılarından)

XVI
KÖTÜ GECE

Akşama doğru kötü hava kuvvetlenir.

İtil nehri kudurur, sarp sahilleri dalgalar hırsla döver. Rüzgar otağları sarsar, sanki onları nehre fırlatmak istemekte. Yağmur selleri Tatar kampını basar. Savaşçılar, onları soğuk ve fırtınayla karşılayan kindar Urus toprağına lanet okuyarak, sönmüş ateşlerin yanında titreşirler.

Çadırlar soğuk, rutubet ve kasvetle dolar. Çatıdaki deliklerde keçeler gerilidir. Kandillerin donuk alevleri, rüzgârın her dalgasında sönecek gibi olur. Duvarlara uzun, titreyen gölgeler düşer.

Arapşa nöbetçileri kontrol ederek, çadırlar boyunca yürür. Yürümek zor, ortalık karanlıktır, iki adım sonrasındaki hiçbir şey görünmemekte. Rüzgâr insanın ayağını yerden keser. Arapşa nukerlere tekrarlayıp durur:

— Kötü gece! İhtiyatlı olun! Böylesi geceleri düşmanlar sever.

Arapşa Cihangir'in çadırına girer.

Batu Han, tüylü kürklere oturmuş, yüksek danışmanı Subuday Bahadır'la sohbet ediyordu. Arapşa girişte hürmetkârca durdu.

— Urusların kötü tanrıları törenimizi bozdular, diyerek konuşur Batu Han. "Bizi korkutmak için, bizi topraklarına bırakmamak için, kahraman askerlerimin üzerine fırtına, sağanak yağmur ve soğuk saldılar."

Keskin bir rüzgâr dalgası otağın duvarlarını sarstı. Batu Han başını kaldırdı:

— İtil'in nasıl uluduğunu duyuyor musun? Biz her şeye rağmen onu yüzerek geçtik!

Batu Han susar ve dalgaların uluyuşunu yeniden dinler. Gürültülerin içinden tartışan sesler duyulur. Arapşa otağdan çıkar. Az sonra döner.

— Tanımadığımız bir insan seni görmek istiyor Gözkamaştıran! Önemli bir şey bildiğini söylüyor.

— Bırakın gelsin!

Arapşa kapıyı açar. Islık çalan rüzgâr dalgası kapıyı koparıp, soğuk ve buz serpintilerini çadıra doldurarak kapı perdesini savurur. Alev sarsılır. Ortalık kararır.

Fakat az sonra kandil göz kırparak yanmaya başlar. Donuk alev, çadırı yeniden aydınlatır. Kapıda uzun boylu, zayıf bir adam dikilmekte. Meçhul kişi, kulaklarını örten, ıslak, kunduz derisinden koyu renk kalpağı çıkarır ve silkeler. İlcriye doğru adımlar ve kendini halının üzerine bırakır.

— Mungolların büyük hükümdarını selamlıyorum, der boğuk, kısık bir sesle. Senin şanın, güçlü ordundan ileride uçuyor.

— Misafirsin, der Batu Han lütufkârca. "Böylesine kötü bir havada seni buraya getiren ne?"

Moğollar, gece ziyaretçisini merakla süzdüler. O, Tatarca konuşuyor, fakat Tatar'a benzemiyordu. Kemerli iri burun, zayıf ve kemikli yüzüne vahşi bir ifade veriyordu. Sarkık, sık kaşların altında derinlerde oturan koyu gözleri alev alev idi. Düğümlü zayıf eli, kır düşmüş, uzun siyah sakalında sık sık geziniyordu.

— Yüce han! Karşında, sıradan bir yolcuyu değil, zengin ve güçlü doğmuş bir adamı görüyorsun. Ben büyük kınyaz, Riyazanlı Gleb Viladimiroviç'im.

— Sen, Rezenya'dan elçi misin, konaz Galib? Peki, sen niye yalnızsın?

Kınyaz Gleb yüzünü buruşturur.

— Hayır, yüce han! Yanına elçi olarak gelmedim. Sana müttefik olmayı önermeye geldim.

— Bunun ne önemi var?

— Büyük Rus topraklarının bütün yollarını ve kentlerini biliyorum.

— Subuday Bahadır! Konaz'a Urusların topraklarını göster.

Subuday Bahadır, parşömen yapraklarını halının üzerinde açar.

— İşte, konaz, gör: şu İtil, şu senin Rezan, şu Uldemir[95]. Bütün Urus kentleri de, nehirleri de, yolları da burada.

— Rus topraklarının harita taslağı! Nereden bu? Sen bunu nasıl yapabildin?

— Ben her şeyi yapabilirim! diyerek Batu Han ellerini parşömenlerin üzerine koyar. "Urusların toprakları elimin altında işte

95. Uldemir: Vladimir kenti.

böyle ezilecek! Herkesi bana boyun eğmeye zorlayacağım. Sen, belki de boyun eğmeye geldin Urus konaz?"

Kınyaz Gleb şaşırır, susar. Batu Han açıkça alay ederek, konuşmasını sürdürür.

— Peki, nerde senin boyun eğen nukerlerin? Nerede halkın? Nerede hediyelerin, büyük konaz Galib?

Kınyaz Gleb, yarı kırlaşmış saç perçemlerini silkeler:

— Benim artık ne halkım, ne askerlerim, ne de zenginliğim var. Düşmanlar hepsini elimden aldı. Kaçmak zorunda kaldım. Uzun yıllardır Polevetslerin yanında sürgün hayatı yaşıyorum.

Batu Han kaşlarını çatar:

— Peki, benden ne istiyorsun?

— Senden düşmanlarımı silip süpürecek yardım istiyorum.

— Kim düşmanların?

— Şimdi Riyazan'ı yöneten kınyazlar.

— Senin düşmanlarını zaten cezalandıracağım! Biz geldiğimiz zaman, sadece konazlar değil, herkes mahvolacak.

— Ben, tüm Riyazan halkına kin güdüyorum! Riyazan şurası beni sürgün etti.[96]

Batu Han asık suratlı, suskun Subuday Bahadır'a göz atar:

— Bilge danışmanım, sen ne diyorsun?

— Ölümsüz şef, yüce deden bilge kanunları torunlarına öğreti olarak bıraktı. O kanunlar diyor ki, "casuslar, yalancı tanıklar, yüz kızartıcı kusurla bozulmuş olan bütün insanlar ve büyücüler, ölümle cezalandırılacak".

Kınyaz Gleb gayriihtiyarî irkilir. Batu Han gözlerini kısarak ona bakar.

— Konaz Galib! Benim müttefikim değil, amma söz dinler nukerim olacaksın. Eğer beni kandırmaya kalkarsan hayatınla ödersin. Gidebilirsin! Arapşa, onunla sen ilgilen!

Kınyaz Gleb, hoş sözler duymak isteyerek yere kadar eğilir. Batu Han yüzünü çevirir. Subuday Bahadır gözlerini kırpmadan önüne bakar. Arapşa taş gibi kımıltısız yüzüyle çadırın kapısını açar.

Kınyazın siyah gözlerinde kin parıldar. Karanlık kötü havada adımlar.

***

96. Riyazan kınyazı Gleb Viladimiroviç bütün iktidarı elinde toplamak isteyerek, kardeşlerini ve akrabalarını ziyafete davet eder. Ücretli Polovetslerin yardımıyla hepsini kılıçtan geçirir. Bu, halkın isyanına yol açar. O, uzun yıllar sürtüp duracağı yer olan, Polevetslerin yanına kaçmak zorunda kalır.

...Batıya doğru giden Hun-nu kabilesinin şefi, şöyle söyler:

— Atlı savaş hayatı sürdürerek, biz bütün barbarlara dehşet salacak olan, halkız... Biz ölsek de, kahramanlığımızın şanı yaşayacak, çocuklarımız da, torunlarımız da halkların şefleri olacak.

(Doğu vakayinamesinden)

XVII
İTİL HAN'I ÜZERİNE MASAL

Fırtına törene gelmiş olan Moğol hanlarını dağıtır: büyük akşam ziyafeti iptal edilir. Batu Han bazı muhatapları ile akşamı yedinci yıldızı, Yıldız-Hatun'un otağında geçirmek niyetinde olduğunu söyler ve ziyafet için her şeyi orada hazırlamasını sofrabaşına emreder.

— Kaç misafir için? diye hürmetkarca fısıldar sofrabaşı.

Batu Han gözlerini kısar, ıslık gibi bir sesle "hı-hı" der ve yüzünü çevirir.

Sofrabaşı ok gibi yardımcılarının yanına koşup, hazırlıklı olmalarını emreder. Ne kadar misafir gelmiş olursa olsun, altın kap, içecekler, islenmiş tay eti, tatlı çörekler ve kuru üzüm, Sıgnak'tan getirilen her şeyin el altında hazır olması gerekmekte...

Çadır bir tepelikte duruyordu ve yağmur selleri sızmasın diye de etrafına ark kazılmıştı. Çinli kadın İ-La-He Yıldız'a nasıl giyineceği ve karşılayacağına, neler söyleyeceğine dair son öğütlerini verdi.

— Ben senin yanında olacağım, eğer gerekirse fısıldarım. Hiçbir şeyden korkma!

Cihangir'in emri üzerine ilkin Hacı Rahim gelir. Yıldız önce ürker, fakat sonra fakihin aklık sürülmüş ve süslenmiş yüzünü tanıyamadığını görerek sakinleşir. Onu hürmetle selamlar. İ-La-He misafirin oturacağı yere süet minder koyar ve ona çok eskiden, bin yıl önce İtil'de neler olduğunu sormaya başlar. Hacı Rahim ayrıntıyla anlatır, İ.-La-He dikkat ve hürmetle dinler.

Çadıra doludizgin süvariler yaklaşır. Zarif elbise ve desenli yumuşak deri çizmeler giymiş olan en öndeki Batu Han'dır. Su-

buday Bahadır, hanlar akşam yemeklerindeki değişmez ahbap ve muhatapları da onunla birliktedir.

Yıldız, misafirleri ipek Çin elbise, altın dantellerle süslü, yüksek kadife şapka içinde karşılar. Batu Han çadıra girdiği zaman yere kadar eğilir.

Batu Han ateşin arkasındaki güderi minderlere oturup, "Küçük Yıldız-Hatun," diyerek konuşmaya başlar:

— Masalları, senin güzel anlattığını hatırladım. Bu nedenle sadece masallarda olan, dikkate değer bir adamı sana göstermek istedim. Bu, adı Gazuk olan bir büyücü. Onun bin yaşında olduğunu söylüyorlar. Fakat onun yalan söylemeyi sevdiğine şüphe yok, tıpkı herkesin söylemeyi sevdiği gibi.

İ-LA-Ha efendisine bir şeyler fısıldar. Yıldız söyler:

— Bu ihtiyar eğer bin yıl yaşadı ise, burada, İtil nehrinde yaşamış olan Hun-nu halkını hatırlaması ve muhtemelen de onların ünlü şefi hükümdar İtil'i görmüş olması gerekir.[97]

— Sen iyi düşündün, diyerek Batu Han dikkatini yöneltir. "İhtiyarın neler uyduracağını görelim."

Nukerler büyücü Gazuk'u getirir. Zayıf, kuru, kır sakalı diken diken kabarmış biri, genç bir kadınla zincirlenmiş olarak çadıra girer. Büyücünün tüyleri kırlaşmış kaşları altındaki diken gibi gözleri korku ve kinle bakar. Esirlerin ikisi de çadır duvarının yanına çömelerek oturur.

Herkes merak ve dikkatle büyücüye bakmaya başladı. Beyaz kirpikli göz kapaklarını indirmiş, oturuyordu büyücü. Gözleri arada bir aralanıyor ve hızlı, deneyici bakışı herkesin üzerinde geziyordu. İhtiyarın başında eski mangırlar dikilmiş, tepesi sivri bir külah vardı. Kuzu kürkü astarlı, çizgili kaftanına, renkli desenler ve anlaşılmaz yazılar işlenmiş. Ayaklarında bol, çok uzun, burnu yukarı kalkık çizmeler vardı. Büyücü çizmeleri çalımlı çalımlı çekip çıkardı, ayaklarındaki dolalı çorapları çözdü. Olağanüstü uzun tırnakları ortaya çıktı. Onlar kuru baklalar gibi kıvrıktı. Aralanmış ayak parmakları arasında kurumuş kurbağalar takılı idi. Moğollar, genişçe açılan ağızlarla baktılar büyücüye, şimdiye kadar, böyle bir şaman görmemişlerdi!

Batu Han sorar:

— İhtiyar kaç yaşındasın sen?

— Hatırlamıyorum. Uçup giden yılları sis bürüdü. Belki bin yaşındayım, belki de daha fazla...

97. Hükümdar İtil: Hunların şefi Atilla. Yani "insan İtil'den" (Volgadan) yahut "volgalı" anlamındadır.

— O halde, sen burada, nehirde Hun-nu halkının ne zaman yaşadığını biliyor olmalısın? Hunların hükümdarı İtil'i anlatamaz mısın?

İhtiyar başını evet anlamında sallar ve ayak parmaklarını kımıldatır. Kurbağa kuruları hışırdar.

— İtil hükümdarına dair masalı işittim. Onu, burada daha önce yaşamış olan kör masalcılarımız anlatmıştı.

— Anlat o masalı bize!

Gazuk gözlerini kapar ve ağır ağır sallanmaya, heceleri uzatarak, Batıy'ın anladığı Kıpçak dilinde anlatmaya başlar:

— Gerçekten çok eski zamanların, geride kalan, şahane bin asrın sonuyla, yeni bin asrın başlangıcı arasındaki sürede, gerçekten güzel, kararlı, sakin günlerde, delicesine cesur, şanları her yere ulaşan, pek çok bahadır-şeflerin olduğu zamanlarda, burada nehrin kıyısında, bu dağda han Urak yaşıyormuş. O, kuvvetli, kudretli, şanlı bir hanmış. Dağın karanlık yakasında duran sarayı yüksek meşe çitlerle çevriliymiş ve çitlerin her birinde düşmanlarıyla çarpışmalarda kestiği bir baş takılıymış.

Urak Han'ın at ahırında daima altın gemli yüz aygır beslenirmiş ve stepte kısrak yılkıları otlarmış ki, onların görünen ve görünmeyenlerinin sayısını hanın kendisi bile bilmezmiş. Nehrin hem aşağısındaki, hem yukarısındaki bütün halklar han Urak'a itaat ediyormuş ve onun dengi yokmuş. Uzak Arabistan'dan ve gecenin yarım yıl sürdüğü yer olan, soğuk Varangistan'dan[98] yabancı tüccarların, mallarla dolu gemileri bu nehirden geçermiş. Her gemi Urak'ın dağının yanında dururmuş ve hana hediyeler sunarmış ki o hediyelerle de onun zenginliği gittikçe artarmış.

Bir gün nehirde korkunç bir fırtına kopmuş. Bütün büyücüler tanrıların öfkesi yatışsın diye, onlara dua etmeye başlamışlar. Fakat fırtına gittikçe kuvvetlenmiş. Dalgalar gemileri sahile fırlatıyor ve parçalıyormuş. Baş büyücü nehrin kıyısındaki kayaya oturup, gündüz ve gece dua etmiş. Nihayet, o han Urak'ın yanına gelmiş ve ona şöyle söylemiş:

"Bugün geceleyin fırtına biraz dindiği ve gökyüzünde ay göründüğü zaman, nehirde su hükümdarını gördüm. Onda dizlerine kadar saç ve sakal, balık kuyruğu ve yüzgeç gibi pençeler vardı, başındaki altın tacın elmasları ise yıldızlar gibi ışıl ışıldı. O sövdü saydı ve dalgaların sallanmasına neden olan kuyruğunu suya vurdu. 'Hükümdarınız Urak, nehirle beslendiği için kudret-

98. Varangistan: Varyagların ülkesi, (Varyaglar: IX. yy'da Rusya'da bir hükümdarlık kuran İskandinav denizcileri)

li, onun tüm zenginliği İtil'de yüzen ve Urak'a hediyeler getiren gemilerden, bana, su hükümdarına gelince hiç kimse hiçbir şey vermiyor. Ben buna daha fazla sabretmeyeceğim. Han Urak bana her yıl bir kızını hediye etsin. Eğer O söylediğimi yapmaya başlamaz ise, bütün gemileri batıracağım ve hiçbir deniz ötesi tüccar artık ona gelmeyecek'." dedi.

O günden sonra han Urak, su hükümdarıyla dostluk kurmuş. Su hükümdarına sunulmak üzere, baş büyücüye değerli hediyeler teslim etmiş. Büyücü özel dua ve sihirli sözlerle su hükümdarını çağırıp, değerli mücevherlerle dolu kutuları İtil'e atmış. Senede bir kez, sonbaharda hasattan sonra han kendi kızını kurban olarak, su hükümdarına adamış. Bir gün hanın oğlan çocuğu olmuş ve büyük nehrin su hükümdarı şerefine, ona İtil adını vermiş.

Genç han İtil yetiştiği zaman, su hükümdarı yüzerek saraya yaklaşıp, suyun yüzüne çıkmış ve bağırmış:

"Ey han Urak! Senin oğlunun büyüdüğünü ve bahadır olduğunu söylüyorlar. Onu bana gönder, benim kızlarımdan hangisini isterse seçsin. Benim sualtı hükümdarlığımda kalsın ve benim varisim olsun. Eğer o gelmeyi reddederse öyle bir fırtına kopartırım ki, dalgalarla sarayını ve tüm Urak hükümdarlığını siler süpürürüm!"

"Tamam!" diyerek yanıtlamış Urak. "Misafirleri üç gün sonra bekle!" Hükümdarın oğlu İtil-han ise bu esnada nehrin ötesindeki stepte şahinlerle avlanıyormuş. Eve döndüğünde ona, yaşlı han şöyle der:

"Su hükümdarı seni yanına çağırıyor ve kızını sana vermek istiyor. Düğüne hazırlan, hediyeler ve dünürcüler gönder!"

Genç han İtil yanıtlar:

"Sen on beş yıldır, her sene kızlarını su hükümdarına vermektesin, onlardan bir tanesi bile seni ziyaret etmek ve torununu sana göstermek için döndü mü? Benim kaderim de tıpkı öyle olur. Suyun dibinde gözlerimi açar açmaz, su hükümdarının kristal sarayına varır varmaz, tüm geçmiş hayatımı, babamı ve annemi, yoldaşlarımı ve doğduğum evi unutacağım! Hayır! Ben özgür stepleri seviyorum, atları ve fırtına borasını seviyorum. Atlıları yanıma alır, diğer halklara boyun eğdirmeye giderim, daha iyi."

Masalı sakince dinlemekte olan Batu Han, birden ihtiyara doğru eğilir ve sevinçle haykırır:

— İşte bu gerçek bahadır! Eğer halklara boyun eğdirmek için gitti ise, büyük işler yapacak demektir!

Daha sonra olanları dinle! diyerek devam eder ihtiyar Gazuk. İtil'in babası han Urak şöyle yanıtlar:

"Savaşa gitmek, tehlikeli iştir! Belki yabancı ülkelere boyun eğdirir, belki de çöl steplerinde başını kaybedersin. Evde kal daha iyi, benim sarayı sağlamlaştır, aşağılarda, İtil'in yüz kola ayrıldığı yerde kendine yeni bir saray inşa et. Sen orada yeni mükemmel bir kent, zapt edilemez kale örersin. Sanki sen, sarayda taze suyla dolu bir konuk odasını renkli çinilerden yapamaz mısın? Karın denizkızını orada tutarsın, kayınbaban su hükümdarı yanına konuk geldiğinde orada karşılarsın."

"Ne yapmak gerektiğini biliyorum ben!" diyerek yanıtlar han oğlu İtil. Uzun, pek çok ağ hazırlanmasını emreder ve kendi düğün törenine bin atlı ve bin balıkçıyı çağırır. Sahilde büyücüler şarkılar söyler, tefler çalar ve büyük ateşler yakarlar. Onlar su hükümdarına seslenir ve han oğlu İtil arkadaşlarıyla beraber su hükümdarının sarayına konuk olacak diyerek bağırırlar.

Han İtil, simli elbiseler giyen, yirmi kürekçiyle büyük bir kayığa oturur. Kendisi de kırmızı kadifeden uzun bir gömlek ve tepesi al renkli samur şapka giyer. O kayığın ardındaki kanepeye oturur. İçinde su hükümdarının kızı için değerli mücevherler olan kutuyu elinde tutan, büyük vezir de onun yanındadır.

Kayık nehrin ortasına, en derin girdabın olduğu yere yüzer ve han İtil su hükümdarına seslenmeye başlar. Üç kez çağırır İtil hükümdarı. Nihayet üçüncü kez de nehir sarsılır, dalgalar kabarır, gök gürültüsüyle fırtına kopar, gökyüzünde şimşekler çakar. Han İtil mücevher dolu kutuyu alır ve su hükümdarına, daha yakına yüzmesi için seslenerek, suyun üzerine doğru eğilir. Bu arada bin balıkçı ağları suya bırakır ve kayıklarla her taraftan han İtil'e doğru acele ederler.

Gök sanki yeryüzüne çöküyormuşça, özellikle korkunç bir şekilde gürlemeye başladığı zaman, büyük vezir İtil'in ardından sırtına bıçağı saplar ve onu suya itekler. Kürekçiler olup biteni görüp, vezirin üzerine atılır, küreklerle döver ve nehre atarlar.

Ancak her taraftan balıkçılar yaklaşmaktadır. Balıkçılar onların ikisini de yakalar. İtil canlı ve sağlamdır. O, ihanet beklediğinden uzun gömleğinin altına çelik zırh giymişti. Bütün kemikleri kırılmış olan büyük vezir ölmüştü, meğer gelin-denizkızı için hazırlanmış bütün kıymetli mücevher ve hediyeleri ceplerine ve kuşağının arkasına koymuş. Balıkçılar mücevher kutusunu da yakalar; kutu ise basit taşlarla doludur.

Han İtil kayığa döner ve balıkçılara bağırmaya başlar:

"Ağları daha derine atın! Su hükümdarını yakalayın bana!"

O sırada, balıkçılar kocaman bir yunus balığı yakaladı, o öyle sine yaşlı idi ki, başında kabuğa benzeyen büyük bir ur vardı, uzun bıyıkları ve sakalı ise kırlaşmış. Yunus balığı çırpınır ve sağlam ağları parçalar.

— Dze-dze! diye haykırır dinleyenler.

Han İtil şöyle konuşur:

"Belki bu su hükümdarıdır? Kayın babam su hükümdarından yapılma şurup[99] yemek bana yakışmaz, diyerek balıkçılara bağırır: Yunusu serbest bırakın! Gezmeye devam etsin."

Yunus suya dalar, fakat öylesine kızgındır ki fırtınayı daha da şiddetlendirir. Dalgalar nehirde dağlar gibi büyür, sahili basar, kayıkları, insanları, öküzleri, atlı arabaları siler süpürür. Gök gürler, yağmur sanki yeryüzünden canlıları silip süpürmek istercesine bardaktan boşanırca durmadan yağar. Bunlar, su hükümdarının isteği üzerine fırtına tanrısının han Urak'tan öç almasıdır. Urak dağındaki yüksek saraya birkaç yıldırım çarpar. Saray alev alır ve yanıp kül olur. Azgın kocaman dalgalar Urak dağından aşar ve kömürleşip yarı yanıp kömürleşmiş son odunları da dalgalarla götürür. O zaman fırtına kesilir.

Han Urak dehşetten taş kesilip kaya olur. Dalgalarla yıkana yıkana pörtlek gözlerle Urak hükümdarlığının yok oluşuna bakar. Han İtil'in kayığını fırtına uzak bir sahile sürükler ve yaşlı bir kavak ağacının tepesine oturtur. İtil ve sadık dostları kurtulur. Fırtına dindiği zaman, genç han ölen babasının anısına matem töreni düzenler. Her savaşçı bir şapka dolusu toprak getirir ve Urak dağının zirvesindeki han Urak'ın taştan vücuduna serper. Su ve fırtına tanrıları Urak bölgesinin sakinlerine artık bir daha öfkelenmesin diye her yıl onlara duaların edildiği yer olan, yüksek kurgan böyle meydana gelir...

Yaşlı büyücü Gazuk susar. Herkes sessizliğe gömülür, sadece ihtiyar masalcının salladığı kuru kurbağalar hışırdar.

Batu Han sorar:

— Peki, genç han İtil sonra ne yaptı? Yeni bir kent kurdu mu? Diğer ülkeleri fethetmek için, yola çıktı mı?

— O, "kent kurmaya daha vakit var!" diyerek yeni kent kurmadı. Han İtil büyük bir ordu toplayıp, batı halklarına karşı yola çıkar. Ordunun ardında öküz ve develerin koşulu olduğu arabalar uzayıp gider. Arabalarla kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar gider. Ordu on yıl boyunca uzaklara doğru yol alır. Han İtil karşısına çıkan bütün halkları bozguna uğratır, doksan dokuz hükümdarlığı

99. Şurup: çorba

zapteder, fakat acıklı bir ölümle ölür. Onun üç yüz karısı vardı fakat o gene de, boyun eğen son hükümdarın kızıyla evlenmek ister. Düğünden sonra geceleyin, genç kadın han İtil'i, yiğitlerin en yiğidini, boğazlar... Savaşçılar onun vücudunu Dunay nehri kıyısında yakmaya karar verir. Geceleyin ay ışığında nehirden bir denizkızı çıkar. O, İtil'in vücudunu bekleyen nöbetçilere şöyle der:

"Ben su hükümdarının kızıyım. Nişanlım han İtil benimle evlenmeye söz vermişti. Onun vücudunu kristal bir tabuta koyun ve nehrin dibine bırakın. Ben, onu koruyacağım ve denizkızı arkadaşlarımla birlikte ona türküler söyleyeceğim..."

Savaşçılar da öyle yapar. Kristal tabut han İtil'in vücuduyla Dunay nehrinin dibine bırakılır. Kristal tabutu bıraktıkları zaman, su hükümdarının kızı, suda tekrar görünür, acılı acılı ağlar ve nehrin dibinde asırlarca kaybolur.

— Batıya doğru uzaklaşıp giden Hun-nu halkına ne oldu? Gerisin geri döndüler mi?

— Han İtil'siz halk, diğer halklarla savaşan küçük kabilelere bölündüler ve gittikçe azaldılar ve nihayet kaybolup gittiler. Yiğit han İtil ve taş haline dönüşen babası han Urak hakkında sadece masallar ve türküler kaldı.

Batu Han, düşüncelere dalıp, Çinli kadın İ-La-He'ye sokulan Yıldız'a döner:

— Küçük Hatun! Masal hoşuna gitti mi?

— Hayır, efendim! Bu çok hüzünlü bir masal. Diğer masal çok daha iyi ki biz onun başlangıcını biliyoruz. Biz, han İtil'den daha cesur ve kudretli bahadır görmekteyiz. Bu sensin yüce Batu Han! Sen aydınlatıyorsun, Moğolların zafer yolunu parlak bir yıldız gibi.

Batu Han yumruğunu dizine vurur:

— Evet! Bunu yapacağım ben! Sonsuz mavi göğe yemin ederim! Cihana boyun eğdireceğim! Moğolları ünlendireceğim!

Bütün hanlar birbirlerinin sözlerini keserek bağırmaya başlarlar:

— Sen muhteşemsin! Sen olağanüstüsün! Sen, Moğolların kalbisin!

Batu Han girişte dikilen Arapşa'ya bakar, yaşlı büyücüyü çadırdan çıkarması için, parmak hareketiyle işaret eder. Sofrabaşının bakışı ile karşılaşınca, ikramların sunulmasına izin vererek sağ kaşını oynatır.

***

Üçüncü Kısım

Moğollar Rusya'ya Yaklaşır

Büyük nehrin ötesindeki o felaketten önce
Eski ormanlar yandı.
Yandı ormanların eskisi, uyuklayanı.
Kara duman dikildi, gölge etti gökyüzünün güneşine...
O alevden, o dumandan
Ormanlar üzerinde kuşlar uçamaz oldu...
Haberler yayıldı o zaman dünyaya,
Korkunç haberler, savaş haberleri...
(İv. Pukavişnikov, "Yarilo")

I
TECRÜBELİ ORMANCI

Dikoros[100] lâkaplı, ürkek ve somurtkan Saveliy Sevruk, asırların Riyazan ormanları derinliğinde kaybolmuş, ıssız bir gölün kıyısında yaşamaktadır. Ormanın içindeki ufak bir alanda küçük köyün kulübeleri ve tomruklardan yapılma mini kilise var. Çevreyi, böğürtlen, ahududu ve kuşüzümlerinin sık çalıları kaplamakta. Ormanın içinde ki o ufak alana da, küçük köye de Perunov Ormanı denilmektedir.

İhtiyarlar, burada daha önceleri büyücülerin yaşadığını ve tahta putlara tapındıklarını söyler. Çürümüş ve toprağa saplanmış öylesi bir put, akçam ormanının ortasındaki ahududu çalılıklarında duruyordu.

Üzerlerindeki güçlükle fark edilen patikalardan, sadece tavşanların koşarak geçtiği, çamurlu ve dipsiz oynak bataklıklar her yönde uzanıp gidiyordu. Bu patikalar, zümrüt gibi cazip çayırlarıyla, baştan çıkardığı birçok ihtiyatsız avcıyı yuttu.

---

100. XIII. yy.'da Rus insanlarının Hıristiyan adlarından başka genellikle eski Slavcadan lakapları da (örneğin, Bulatko, Gnevaş, Şoloh, Prokuda, Şestak v. b.g.) oluyordu; daha sonraları adların her ikisi de belgelerde yazılmaya başlandı.

Mezrada, Dikoros'tan başka birkaç orman köylüsü daha yaşıyordu. Solundaki en yakın komşunun adı Vula idi. O, daha iyi bir kısmet arayışı içinde, vatanından çıkıp gelen bir Mordvin'di. Boyu uzun olmayan, siyah saçlı ve çilli Vula'nın karısı da aynı şekilde kısa boylu ve çilli idi. Onlar aralarında Mordovca konuşuyorlardı ve köylünün "Vaula" (peltek) lâkabı da buradan geliyordu. Kulübeleri, hepsi tarla sıçanı gibi ufak, çevik, siyah gözlü çocuklarla doluydu.

Riyazin'den gelmiş olan, uzun boylu, zayıf ve kemikli Zvyaga, Dikoros'un diğer komşusudur. Zvyaga, tomruktan duvarları çimen ve akağaç kabuklarıyla kaplı ufak bir kulübede oturuyordu; kulübesindeki başlıca yeri kilden bir soba tutuyordu. Bacası olmayan sobanın dumanı kapı üzerindeki tahliye penceresinden süzülerek çıktığı, kulübe isle ısındığı için, hepsi beyaz saçlı olan çocukların saçları da is içindeydi. Zvyaga'nın zayıf ve uzun boylu olan karısı da, ev işlerine, ormandaki çalışmaya zor yetişiyordu: Yazın ormanda kocasının asırlık akçamları, sarıçamları kesmesine, kışın ise onları buzun üzerinden civardaki manastıra taşımasına yardım ediyordu.

Mezrada bir de köylü Lihar Kudriyaş vardı. O, Suzdal topraklarından, genç karısıyla birlikte diğerlerinden daha sonra gelmiştir. İkisi birlikte ormandan düzgün çamlar keser, kestikleri tomrukları kar üzerinde kızağın açtığı izden mezranın olduğu alana taşır ve kendilerine kulübe, hayvan için ahır yaparlar. Yeni kulübede bir kız çocuğu doğar, ona Veşnyanka adını verirler. Karısı sıtmaya yakalanır ve çok geçmeden ölür. Kudriyaş ıhlamur kütüğünden tabut oyar, genç karısının bedenini kavak ağacının altına gömer, küçük kızıyla yalnız kalır ve dul olarak ömür geçirmeye başlar. Kudriyaş kızını ineğin meme emziğinden besler, sonra kâh inşaat işleri için Riyazin'e, kâh Polovets göçebelerin dolandıkları yer olan, Yaban topraklarda[101]ki sınır karakollarına sık sık ticaret yapmaya gider. Ya da ilmikli kapan ve tuzaklarla sincap, ağaç sansarı, kürkleri kıymetli diğer yaban hayvanları avlamak için haftalarca ormanda kaybolur. Bu arada Veşnyanka ise komşu Dikoros'un kulübesinde öz kızları gibi yaşardı.

101. Yaban topraklar: Polovets hanlarının binlerce sürü yılkıyla göçtükleri yer olan, Riyazan kınyazlığının güneyi, Kiev ve Kursk'un doğusuna kadar olan boş steplere verilen addır. Riyazan sınırındaki karakol ve nöbetçi hisarlarının yanlarında geçici yerleşimler ortaya çıkıyordu. Polovetsler oralara geliyor, derileri, koyunları, öküzleri, atları, Rus buğdayı, unu, kürkü, balı ve digerleriyle değiş tokuş ediyorlardı.

Köyün kıdemlisi olarak, Savaliy Dikoros'u sayarlardı; çünkü Perunov ormanına o herkesten daha önce yerleşmişti ve herkese örnek oluyordu. Toprağı sürmeye ne zaman başlanacağını, sabah ayazlarından korkmadan ekimin ne zaman yapılacağını ya da manastır için avladıkları balıkları, ıslattıkları orman çileklerini ve tuzlu mantarları donmuş bataklıkta nasıl taşıyacaklarını gösteriyordu. Dikoros, alnına sarkan saçlarının altından somurtarak bakan, iri kemikli, sağlam yapılı bir adamdır. Dikoros'un dedesi ve babası ormanın en sık yerini elleri ve alın terleriyle temizlemişler, eski kocaman ağaç kütüklerini söküp, yakmışlardı. Küllle örtülen, el değmemiş ham toprağa, önce yulaf, izleyen yıllarda çavdar ve kendir ekmeye ilkin onlar başlamışlardı.

Dikoros, hiç kimsenin burası benim mülküm demediği, özgür toprakta çalışmak için, ormanın daha da derinliğine sevinçle dalmak istiyordu, ancak ne yapsa, uzun etekli uzun kollu papaz cübbeleri içindeki, manastır tahsildarının uzun ellerinden yahut keskin vahşi gözlü kınyaz kâhyasından kaçamazdı. Onlar sürülen toprağa ulaşır ve ölçüp biçerek, haraçlarını alırlardı. Dikoros pofurdar, köpek derisinden şapkasını hırsla yere fırlatır, saç örgülerini silkeler ve homurdanır:

— Lütfedin, vergiyi erteleyin! At bile dinlendirilir, otlasın diye çayıra salınır. İnsana niçin böylesi darbeler vurulur? Hiç durmadan tek başıma çalıştığımı görüyorsunuz. Bana yardım edecek olan, henüz büyüyor. Oğlum daha çok küçük.

Ve Dikoros tekrar sabanın sapına yüklenmekte ya da ağır baltayı alıp, alışkın olduğu işe: yüz yıllık ağaç gövdelerini devirip, alan açmaya veya beline kadar çamur içinde bataklıkta kanal açmaya girişmekte.

Dikoros bütün umudunu biricik oğluna bağlamıştı. O şimdilik küçüktü ve ona Gluzdır[102] adını vermişti, delikanlı olmaya başladığında, çalışırken zihni çevik, becerikli, olduğundan komşular Ona Toropka lakabını takmıştı. Yaşlı papaz kilise tekkesinde vaftiz ederken çocuğa telaffuzu zor, -Anempodis diye- başka bir ad daha vermişti. O, uzun boyu, sık ve kabarık saçları, çilli yüzü ve sağlam kolları ile çalışırken de babasına benzemekte: Ağaç kesmekte, tarlayı sürmekte ve dallarda sıçrayan neşeli sincabı okla vurmaktadır.

---

102. Gluzdır: eski dilde kuş yavrusu anlamında.
Açlık yılı:Tatar saldırılarından sekiz yıl önce, korkunç bir kuraklık olmuş, bütün tarlalar mahvolmuş, sonrasında ise veba ortaya çıkmış ve iki yıl süren açlık başlamıştı.

Perunov Ormanı'nda adı Opalyeniha olan, bir de dul köylü kadın vardı. O, toprağı da kendisi sürüyor, ağacı da kendisi kesiyor, gölde sazanı da, çapak balığını da ağla kendisi avlıyordu.

Oki nehrinin aşağılarında, Volga eşkıyaları biri oğlan diğeri kız iki çocuğunu kaçırıp, Bulgar tüccarlarına sattıkları ve onları savunmaya çalışan kocasını da ateşe atıp öldürdükleri günden bu yana duldur o. Ve Opalyeniha lâkabı da o günlerden kalmadır. Opalyeniha Perunov Ormanı'na gelip yerleşir ve üzüntüsünü işle bastırmaya çalışır. Birkaç koyun besler. Başkalarının koyunları ölürken, onunkiler yaşar ve yavrular.

Opalyeniha sürekli çocuklarını hatırlar. O, Veşanka'ya diğer komşulardan daha düşkündür ve ona dadılık eder, açlık yılında ise onları kendi çocukları gibi doyurur ve özenle yetiştirir.

***

II
"DÜNYADAN" GELEN YABANCILAR

Perunov Ormanına birilerinin uğraması enderdi. Orman büyük yola sapa düşmekte ve oraya insanlardan daha çok vahşi hayvanlar, kâh dişi geyik ve yavrusu ile birlikte kocaman boynuzları dallı budaklı baba geyik, kâh hantal ayı uğrar, kâh vaşaktan kaçan benekli güzel bir ceylan ok gibi köylük meydana dalar, kışın ise kurt sürüleri kulübelere yaklaşır, civardaki tarlalarda tavşanlar yampiri yampiri koşuşur ve semirirdi.

Kışın yumuşak bataklıklar donup sert buzla kaplandığı zaman, "dünya"dan tuhaf iki süvari, bir uşakla birlikte ıssız göle geldi. Onların bindikleri atlar seçkin, silahları ise gümüş kaplamalı idi. Genç olan oldukça güçlü kuvvetli görünüyor, sık sık şakalar yapıyordu ve Perunov Orman'ı sakinleriyle çabucak dostluk kurdu. Diğeri gocuğu altına, uzun etekli uzun kollu papaz cübbesi, tepesi sivri başlık giyen uzun kır saçlı, somurtkan yaşlı bir keşişti.

Onlar, Kudriyaş ve Dikoros'a vahşi hayvanlara dair sorular sorarlar. Ayı inlerinin nerelerde olduğunu, geyiklerin nerelerde dolaştığını öğrenip, ardından av için daha uygun elbiselerini kuşanırlar. Keşiş uzun etekli elbiseyi çıkarıp, kulaklarını örten tavşan derisinden şapka, kaban kürkü giyer ve çatal uçlu ayı mızrağını alır. İkisi, Dikoros, Kudriyaş ve Toropka ile birlikte kızağa binip, geyik peşine düşmek ya da ayıyı ininden çıkarmak için yola çıkar ve yaban hayvan bulup, devirinceye dek, btün gün ormanda dolaşırlar.

Gece Dikoros'un kulübesine dönünce, avcılar geyik etinden çorbayı yer ve avda başlarından geçenler üzerine sohbet ederler. Bir ara Dikoros keşişe sorar:

— Peder Epimah, niye siyah papaz cübbesine büründün sen? Kılıç ya da mızrak sana daha çok yakışırdı. Ayı avlamada mükemmel beceriklisin. Senin işin savaşa gitmek,

Keşiş yanıtlar:

— Yaban Polovets steplerinde dolaşmaya alışkın olan bana, silahşör Ratibor'a savaş zırhını çıkarıp atmanın sevinç verdiğini düşünmezsin herhâlde sen. Ben kendi irademle mi manastırda dua ezberlemeye başladım? Birileri beni yolunda engel görünce, sağır keşiş yurduna gitmeye razı olmam gerekti. Prensler ve prensesler şimdi pek çok; hepsi dişleriyle çiğnemeye doymak bilmiyor ve hangi masayı kapmanın daha kârlı olduğuna bakıyorlar. Kınyazlar dalaşsın dursun! Ben de manastırdaki hücremde oturuyor, vakayinameye duyduklarımı yazıyor ve uzun savaş hayatımdan hatırladıklarımı ekliyorum. Genç silahşör Evpatiy yanıma uğradığı zaman, kaz tüyünden diviti atıyor, ucu çatal ayı mızrağını alıyorum...

— Peki, düşmanlar eğer topraklarımıza girerse, diyerek sorar Dikoros. O zaman gene manastırdaki hücrende mi kalacaksın?

— O zaman ne taş duvarlar, ne de baş rahibin aforozu beni manastırda tutabilir. Yiğit savaşçı Evpatiy'in silah arkadaşları arasına, basit asker olarak bile katılır ve kutsal Rus toprakları uğruna kemiklerimi sererim.

Bir kış günü, tüylü bir çift atın çektiği, sepeti ıhlamur ağacı kabuklarından örülme kızakta gezgin bir tüccar Perunov Ormanı'na uğrar. Tüccarın sepetinde değiş tokuş için pek çok mal: iğneler, renkli şeritler, şallar, renkli işlemeler, cam boncuklar, ballı tatlılar vardı. Tüccar para almıyor, değiş tokuş için sadece ağaç sansarı, tilki, kunduz ve diger hayvan kürklerini arıyordu. Toropka bir demet sincap derisini, yeşil cam boncukla değişip, Veşenka'ya hediye etti.

Tüccar Rus değildi. Beyaz havlu sarılmış saksı biçimindeki şapkası değişikti, çizme konçları renkli süet deriden dikilme ve kaftanı da farklı biçimde idi. Yaşlı karılar, onun kaftanının ortodoks Hıristiyan köylülerinki gibi sağ tarafa değil, imansızlarınki ya da orman devlerininki gibi sol tarafa düğümlendiğinin derhal farkına varır.

"Dünya": Küçük orman köylerinde, bölge nüfusunun kalabalık olduğu yerleşimlere genellikle "dünya" adını veriyorlardı. Ormandan büyük köye ya da kente giderken dünyaya gittim, dünyadan döndüm, dünyada ne var, ne yok? diyerek konuşurlardı.

Perunov Ormanı sakinleri, hiç kimseye ve hiçbir şeye merhamet etmeyen, büyük küçük herkesi kılıçtan geçiren, köyleri ve kentleri ateşe veren, yaman bir halkın doğudan, stepten gelmekte olduğunu ilk kez tüccardan işitirler.

— Bu zalimleri bize biraz anlatsana!

— Bu adamlar, bize, Bulgarlara, Kama nehri kıyısındaki bizim Bilyar kentine doludizgin geldiler, diyerek anlatır tüccar. "Güneşli günde yağan dolu gibi tepemize inip, gelenler Çagoniz'in torunu han Şeyban'in öncü ordusu idi ve onların adına Tatar ya da Mungal deniyor. Kentlerimizi yakıp yıktılar, insanları avladılar, zenaat bilenleri seçip ayırdılar. Bağladılar ve bilinmeyen bir ülkeye alıp götürdüler. Sadece ormana saklananlar kurtuldu. Tatarlar, Bulgarların esaretini perçinlemek için beş kente müfrezeler yerleştirdiler, ana orduları ise Polovets stepine doğru sefere devam ettiler. Siz onları yakında görürsünüz. Onlarla baş edecek kuvvet yok. Onlar bataklık üzerindeki sivrisinekler gibi çoklar... Onların binlercesi, isten kararmış koyun postları içinde dehşet salarak, birbiri ardına topluca ve vahşi uluyuşlarla saldırıyor ve onlardan kurtuluş yok!

— Bu Tatarlar, siz Bulgarlar için korkunç düşmanlardır, der Dikoros. "Siz Bulgarlar ticaret yapmaya, bir de çizme dikmeye alışkınsınız, sağlam savaşçı ise Bulgar hiçbir zaman olmadı."

— Görürüz! diyerek yanıtlar tüccar. "Tatar çullanır çullanmaz, sizde neyin kaldığını?"

— Dilini eşek arısı soksun senin, diye bağırır Opalyeniha. "O gayrı Hıristiyanlar buraya yaklaşmaya yeltensin; biz onları, Çagoniz'in soyunu baltalarla karşılarız! Yaşlı kadınlar bile erkeklerin yanında savaşmaya gider."

— Tatar varsın bağırsın ve topluca üzerimize çullansın, der Dikoros. "Ayı da mızrağın ucuna gelirken böğürüyor. Savaşa kalktıkları zaman, Polovetsler de vahşice feryat ederek, korkutmayı deniyor... Riyazanamızın savaşçıları buna alışkındır ve onları stepe nasıl geri kovalamak gerektiğini biliyorlar. Tatarlar niye onlar için daha korkunç olsun?"

***

III
İLK ALARM

Tüccar ayrılıp gidince, erkekler Çagoniz'in[103] Tatarları ve Mungalları hakkında konuşurlar ve "onlar bize uzak, bizim yanımıza sokulamazlar" diyerek unuturlar. Altı ay kadar sonra, geç sonbaharda orman kıyısından yirmi verstlik mesafede olan Yarustov'dan bir ulak soluk soluğa koşarak gelir. O bataklıklardaki donmuş patikalardan geçerek gelir. Ulak, Riyazan kınyazının emrini getirdiğini, kınyazın iradesini dinlemek için herkesin toplanmasını her kulübenin penceresinden bağırarak duyurur.

Ulak, erkekler toplanıncaya kadar oradaki kütük yığını üzerinde bekler. Yaşlı kadınlar çocuklarla birlikte koşarak gelir. Ulak:

— Riyazin kınyazı Yuriy İgnoroviç, babamız...

— Oradaki nasıl baba! diyerek onun sözünü keser Kudriyaş. "O, babayı biz hiçbir zaman görmedik!"

Ulak yeniyle burnunu siler ve istifini bozmadan devam eder:

— Kınyaz, halkı sefer için toplanmaya çağırıyor. Büyük bir düşman kuvveti Riyazan toprağına doğru geliyor. Gayrı Hristiyanlar Vahşi tarladan sınırlarımıza gelmeden önce, onlara karşı çıkmamız ve tarlalarımıza bırakmamamız gerekiyor...

— Sen bunu nereden duydun? diyerek ulağın sözünü keser Zvyaga. "Seni bizim yanımıza kim gönderdi? Bölge hâkimi mi, papaz mı ya da başka biri mi? Bizi niye korkutuyorsun?"

— Bize, Yarustov'a kınyaz habercisi ve onunla birlikte yirmi muhafız geldi, hepsi zarifti ve seçkin atlarda idi. Muhtar hepsini kulübelere yerleştirdi, onları iki gündür doyurmaktayız. Sanki Riyazinliler onları hiç doyurmamış, tıpkı kısır domuzlar gibi yiyorlar! Haberci toplantı yaptı ve "Tatarlar" denilen bilinmeyen bir halkın üzerimize yürüdüğünü açıkladı. Haberci bütün erkeklerin ve on altı yaşından itibaren delikanlıların, balta ve ayı mızraklarıyla, kimde ne varsa onunla Riyazan'a gelmesini emretti.

103. Çagoniz: Ruslar Cengiz Hanı böyle adlandırıyordu.

Orada, Kınyaz "büyük bir alay" topluyormuş ve herkese kı lıç, mızrak ve ay baltası dağıtıyormuş. Kınyaz habercileri ve mu hafızları her yerde halkı toplanmaya çağırmak için, dört bir yana, Zaraysk'a da, Murom'a da, büyük Suzdal kınyazı Vlademir'e de dörtnala gitmişler.

Dikoros, ulağı somurtarak dinleyip, inler ve sorar:

— Senin adın ne?

— Yaşka Breh!

— Sen kimlerdensin? Balıkçı Pahom'dan mısın?

— Evet, doğru. Pahom Terentiç benim babam.

— O benim akrabam. Sen iyi bir haberle koşup gelmedin! Bu kınyazın niye böyle geç aklı başına geldi? Tatarlar Riyazan tarlalarına girmeye başladılar bile, siz ise halkı yerinden oynatmaya yeni başlıyorsunuz. Daha önce gözleriniz nerdeydi? Vahşi tarladaki nöbet karakollarına Suzdal alayları niye gelmedi? Bizim Riyazan alayından çok daha kuvvetli olan büyük Suzdal alayı. Şimdi tatarlar, Riyazanlılara yüklenecek, Suzdallılar ise duvarların gerisinde oturarak, bizi hem seyredecek, hem de "vurun onların ağızlarına!" diyerek cezalandıracaklar. Kendileri arada bir kaşınacak, bıyıkları ise sırıtacak. Herkes niçin tek bir duvar gibi yürümüyor?

— İstediğine bak sen! der Zvyaga. "Kınyazlar birbirlerinin gırtlaklarını kemirmeye hazırlar. Onlar birbirlerine yardım mı eder hiç!

Yarustov'dan gelen ulağa Dikoros şöyle der:

— Küçücük köyümüzdeki bütün erkeklerin, yarın Riyazan'a doğru yola çıkacağını bölge hâkimine ve haberciye söyle. Ben Yarustov'da senin babana uğrarım ve neyin nasıl olacağını düşünürüz.

Ulak, tümseklerden sıçrayarak, derhal gerisin geri yola çıkar, sadece ipten örülme çarıklarının tabanları görünür ve çok geçmeden karla kaplı çamlar arasındaki yolda gözden kaybolur.

***

IV
VAHŞİ TARLAYA GİTTİLER

Savaliy Dikoros sefere hazırlanmaya başlar. En son yakaladığı sincapların derilerini soyar, ters yüz ettiği kürkleri tavan altındaki mahzene asar.

— Gerekli her hangi bir durumda sincapları tahılla değiştirirsin, der karısına.

Ayı avında kullandığı çatal mızrağın demir bıçağını düzeltir ve damar lifleri ile yeniden sıkıca sarar. Ağır baltaya daha uzun bir sap takar. Yaşlı kadının odunu parçalaması ve sobada yakması daha kolay olsun diye ormandan rüzgarın devirdiği ağaçlar, dallar ve kuru çalılar getirir. İkinci ayı mızrağını da tırpan parçasından Toropka için yapar. Hafif odun baltasını ev işleri için karısına bırakır.

Karısı Maritsa, Veşnyanka ile birlikte arpa kvası[104] ile çavdar unundan hamur hazırlar, üç yuvarlak somun ve baharatlı ekmek pişirir. Somunları ince ince dilimleyip, ocak fırınında kurutarak yaptığı peksimetleri sırt torbasına doldurur. Gene sırt torbasına kuru soğan başları, haşlanmış şalgamlar ve beze sarılı bir avuç tuz koyar.

— Evdeki tuz tükenmek üzere, der Maritsa. "Tuzu, orada, dünyada tuzu daha kolay bulursunuz."

Sabahın kızıl şafağı uyuklayan çam ağaçları arasından hafif hafif ağarmaya başlar, erkekler Dikoros'un kulübesi yanında toplanır. Her biri "erzak" torbasını omzuna uygun bir şekilde bağlamış, balta ve ağaç liflerinden örülme, yeni bir çift pabucu beline asmıştı.

Yaşlı kadınlar yakasız paltolarını omuzlarına atıp, savaşçıları, donmamış deredeki üç merdivenin uzatıldığı yere kadar uğurlarlar. Burada onlar ayrılanların boyunlarına atılır ve feryatlarla ağlayıp sızlanmaya başlarlar:

— Vay başımıza gelenler! Bizi kime bırakıyorsunuz? Bizi niye terk ediyorsunuz?!

Dikoros, Maritsa'yı yerden kaldırırken konuşur:

104. Kvas: Tahıldan yapılan bozaya benzer bir nevi Rus içeceği.

— Niye yeise kapılıyorsun? Ayı avına gitmek daha mı kolay dı? Hepsi aynı, bu dünyanın işi. Doru atı esirge. Vahşi hayvanlardan ve habis kişilerden sakının. Eve belki sağlam bir Tatar atı üzerinde döner, sana da kadife kaplamalı yeni bir palto, kenarları zırhlı sıcacık kazak ve yeni çizme getiririm...

— Bana hiçbir şey gerekmez, ışığım Savuşka senin eve sağ dönmen yeter! Gayrı Hıristiyanlar senin babayiğit başını keserse, mezarında ağlayacak hiç kimse olmayacak! Biz zavallı kadın milletiyiz. Oğlanı koru. Niye doğurdum ben onu, niye emzirdim, niye büyüttüm? Oğlanı niye yanına alıyorsun? Biz, onu ormanın sık yerinde saklardık. Canım, yavrum seni bir daha görecek miyim? der Maritsa ve ağlamaktan soluğu tıkanarak Toropka'yı kucaklar.

Dikoros elini Maritsa'nın omzuna koyar ve alışkın olmadığı bir nezaketle sakince konuşmaya başlar:

— Dur, bekle biraz kuğu kuşum. Dinle! Sana bir şey söyleyeceğim.

Maritsa susar:

— Burada, ıssız gölde olmak eğer sana zor gelirse ya da vahşi hayvan musallat olursa, kulübeyi kapat ve Yarustov'a, balıkçı Pahom Terentiç'in yanına ulaş. Ben seni orada bulurum.

Erkekler onlara sarılan yaşlı kadınlardan koparlar ve deredeki merdivenlerden tek sıra halinde geçmeye başlarlar. Sonra arkalarına bakmadan, sabah sisi içinde, kasvetli ormanın asırlık ağaç gövdeleri arasında yollarına devam eder ve derenin gerisinde kalmış olan yaşlı kadınların feryatlarını uzun süre işitirler.

Veşnyanka yaşlı kadınlarla birlikteydi. O ağlamaz, genişçe açılmış gözlerle sadece uzaklara bakar. Yaşlı kadınlar hıçkırarak, ayaklarını sürüye sürüye geri döner. Veşnyanka sessizce süzülerek, yaşlı doru atın durduğu Dikoros'un ahırına girer. Atın boynuna sarılır ve onun tüylü kulağına fısıldar:

— Sevgili dorucuk, seninle biz öksüz kaldık. Babalarımızı bir daha görür müyüz acaba? Yoksa tırpan altındaki ot sapları gibi boş tarlaya düşerler de, uçan kuşların kanatları bile onlardan bir habercik getirmez mi?

Doru at başını sallar ve yumuşak dudakları ile Veşnyanka'nın omzuna yapışır.

***

V
HALK GALEYANI

Henüz öğlen olmadan, Perunov Ormanı savaşçıları Murom'dan Riyazan'a giden büyük yol üzerindeki Yarustov'un meydan yerine varırlar. Bir zamanlar (gecekondu gibi) bir günde, tüm "dünya" halkınca tomruklardan yapılan, duvarları kararmış olan kiliseyi, etrafındaki mezarlığın sık haçları kuşatmaktadır. Erkekler yabalar, mızraklar ve mezbaha topuzlarıyla haçlar arasında sıkışarak toplanır. Bağırtılar ve halkın uğultusu uzaklardan duyulmaktadır. Bakır çanın tehlike haberi veren zili, binlerce kişilik kalabalığın üzerinde boğuk boğuk gürler.

Kıyıları karla kaplı dere, kilise tepesinin çevresinde kıvrıla kıvrıla akmakta. Burada, su kenarına, alacalı bulacalı bir kafile yerleşmiş. Erkekleri kırmızı şeritler dikili keçe şapkalar, kadınları parlak renkli abalar, sarı ve yeşil baş örtüleri giyen, lime lime giysiler içindeki yarı çıplak çocukları ateşlerin etrafında büzüşerek gürültü eden, alışılmadık giysiler içinde yaklaşık yüz kişilik bir insan kafilesi.

Gelip geçenler kafilenin yanında duruyor; külden kararmış, çıplak ellerini uzatarak çocuklar onlara doğru koşuyor; kadınlar sürünerek yaklaşıyordu. Hepsi durmadan tekrar ediyordu:

— Bir parça ekmek! Yemek gerek! Bizim Bulgarları Tatar kesti...

Gelip geçenler zavallılara bir parça ekmek veriyor ve adımlarını sıklaştırıyorlardı.

— Gene Bulgarlar! Kaçıncı kezdir kaçıyor onlar. Başlarına gelen bela ne?

İhtiyar papaz, boyalı kaba keten bezinden sarı haçlar dikili leylaki renkte cübbe içinde kilise merdivenlerinde görünür. O, ufak bakır bir haçı iki eliyle yüksekçe kaldırır ve kalabalığı takdis eder. Titreyen sesle haykırır:

— Toplanın ortadokslar! Mungal-yılkı çobanları, ordu savaşçıları, allahsız han Batıy'ın komutası altında Rusya'ya yürüyormuş. Düşman ordusu Vahşi tarladan geliyormuş, ordugâhları Voronej nehrine ulaşmış...

Erkekler kulaklarını kabartarak dikkatle dinlerler, papaz ise haykırmaya devam eder:

— Babamız kınyaz Yuriy İgnoroviç, yılkı çobanlarının gaddar ve kurnaz hanı Batıy'ın, Riyazan toprakları sınırında olduğunu duyunca, ulakları Murom'a, Kolomna'ya, Krasnıy'a, kardeşlerinin yanına ve Pronsk'a oğlu Feodor Yuriyeviç'in ve diğer oğlunun yanına gönderdi. Bütün kınyazlar pek çok savaşçı ile yardıma geleceklerini, topraklarımızı bırakmayacaklarını ve Riyazanlıların yanında savaş vereceklerini söylediler.

Papaz durur, Bulgar kafilesinden bağırtılar duyulur:

— Bir parça ekmek, ekmek verin!

Dikoros ayı mızrağına yaslanarak kalabalığın içinde dikilir. Yanı başındaki Toropka yan gözle babasının yüzüne bakar. Dikoros'un sert gözlerini kasvetli bir düşünce bürür.

— Baba, diyerek Toropka elini babasının yenine uzatıp: "yılkı çobanları gerçekten mi üzerimize yürüyor, yoksa ihtiyar yalan mı söylüyor?" diye sorar.

— Bakalım, hele bir dinleyelim, der Dikoros. "Kudriyaş sen ne diyorsun?"

Kudriyaş başını hüzünle sallayıp, yanıtlar:

— Aşağıda, dere kenarında ser sefil yaşayan şu Bulgarları gözledim. Bulgarların hepsi daha önceleri deri çizmeler giyiyor, kayıklarla konuk geliyorlardı. Tarlalarımızdan kaçıp, bizde mi böyle çıplak, ser sefil olacağız? Üstelik nereye kaçacaksın?

— Toplanın ortadokslar! Melun hükümdar Batıy'a bırakmayın, Rus topraklarına sahip olun! Diyerek yırtınımaya devam eder papaz. "Hepiniz kınyaz Yuriy İgnoroviç'in büyük alayına katılın!"

— Peki, nere gideceğiz? Nerede toplantı? diyerek homurdanır Dikoros.

Kalabalığın içinde haykırışlar duyulur:

— Nerede toplanmalı? Kim sevk edecek?

Papaz yanıtlar:

— Şimdi size, Riyazan kınyazının muhafızı, yiğit asker Evpatiy Kolovrat konuşacak diyerek papaz bakır haçı kuşağının arasına sokar ve üşüyen ellerini geniş yeninin içine çeker.

Kısa kaban ve demir mifer giyen uzun boylu bir savaşçı koşarak kilise avlusuna girer. Sıkıca kuşandığı deri kuşağında, kını yeşil, uzun eğri bir kılıç asılıydı. O altın kakmalı ufak savaş baltasını sallar ve dimdik durup, kalabalığın üzerinde neşeyle göz gezdirir. Sonra üç yönde eğilir:

— Sizleri baş eğerek selamlıyorum metin savaşçılar, ayı avcıları, gözükara babayiğitler! Birkaç kelime söylememe izin verin!

— Konuş, konuş Evpatiy, dinliyoruz!

— Bu yılkı çobanı-Tatarların kim olduğunu biliyorum ben! Onları gözlerimle gördüm, ellerimle yokladım ve bellerini kırdım. Üstelik onlar da benim göğsümde bir çok yara izi bıraktı. İşte şu demir şapka ve eğri kılıç öldürülen Tatar kınyazın üzerinden alındı.

— Bak hele, ne de yamanmış bizim Evpatiy Kolovrat.

— On iki yıl önce ki pek çoğunuz bunu hatırlar, Rostov savaşçılarıyla birlikte bu Tatar zalimlerine karşı yürüdüm. Uzaklara, Mavi Deniz'in kıyısına kadar gittik, Tatar ordusu ile Kalka'da karşılaştık. Onların nasıl saldırdığını, sanki korkmuş gibi savaştan nasıl kaçındıklarını, bizden kaçar gibi uzaklaşarak, pusudaki ordularının yanına bizi nasıl çektiklerini, ilk kez o zaman görmüştük. Dehşetli dövüşüyorlar, ancak direşken değiller, şayet hemencecik kazanamazlarsa arkalarına bakmadan sıvışıyorlar ve ötede yeniden bir araya geliyorlar.

Kudriyaş, Dikoros'un böğrünü dürter:

— Tatarların neler yaptıklarını duyuyor musun? Hata yapmak bizi öldürür...

— Biz, ayı avcısı Evpatiy gibi bir voyvoda ile yürümeliyiz! Beraber ayı avına giderdik, Tatar'ı da onunla dövmek bize daha yakın.

Evpatiy herkesi Riyazan'a, kınyaz avlusuna gitmeye ve orada büyük alayla birleşmeye davet ederek, hararetli birkaç sözcük daha söyler. Kilise avlusundan koşarca ayrılır ve ikiye ayrılarak yol veren kalabalığın içinden geçerken Dikoros'u görür.

— Merhaba, Savaliy, halk meclisi savaşa gitmeye niyetli mi?

— İşte, oğlanı da yanımda götürüyorum. Komşular da gidiyor. Senin savaşçıların arasında dövüşmek istiyoruz.

— Kabul. Riyazan'a varın. Beni kınyaz avlusunda bulun.

İki muhafız iri, kıpır kıpır bir atı getirir. Evpatiy onun üzerine sıçrar ve doludizgin Riyazin'den yana gider.

***

...Yanıt ver haşmetli kent,
Şan verdiğin zamanlar nerede,
Sesinin, kınyazlar kırbacı olduğu zamanlar,
Bakırı çınlatarak burada, fırtına şurasında,
Yargıya mı, kanlı hesaba mı,
Çağırıyorsun söz dinler oğullarını?
(Dm. Venyevitinov)

VI
RİYAZAN HALK ŞURASI

Toplantı çanı sabah olur olmaz halkı şuraya çağırır. Sakin ayazlı bir havada yoğun yeknasek sesler dalgalanır ve etrafı alârma verir. Civardaki uzak köyler alârm seslerini işitir. İnsanlar kapı önlerine çıkar, bir an dikkat kesilip, kaftan ve kabanlarını aceleyle üzerlerine alarak, şapkalarını kaparlar. Nehrin karla kaplı her iki kıyısındaki tarlalarda, kente doğru uzanıp giden erkek kümeleri belirir.

— "Alârm çanı" nasıl gümbürdüyor dinle! diyerek, adımlayan köylüler olup biteni kavramaya çalışır. "Ne oluyor acaba?"

Oki'nin yüksek sarp kıyısındaki her yanı karla kaplı eski Riyazan sanki gümüştendir. Kentin çevresindeki topraksı yüksek surlar ve yüz yıllık meşe kütüklerinden yapılma, nöbetçi kuleleri olan çitle çevrili iç kale, kenti tehditkâr ve sağlam gösteriyordu.

Riyazin'i ne tehdit edebilir? Bakır "alarm çanı" niçin böyle ısrarla gürlüyor? Kınyazlar gene mi dalaşıyor? Yirmi yıl önce Lipits nehrinde olduğu gibi erkekleri birbirlerine savaşa mı yolluyorlar? Peki, niye? Kınyazın birini ensenden atıp, diğerini oturtmak için mi? Kınyazlar kendi aralarında dalaşsın, erkekleri niye savaşa sürüyorlar?

Sokol (Şahin. R. A.) dağındaki Futyanov kulesi yanındaki meydan, pazarın kurulduğu günlerde her zaman olduğu gibi tahıl, un, donmuş domuz etleri ve dana gövdeleri yüklü köylü arabalarıyla, kil kap kacakla, ağaç fıçılarla ve diğer köylü erzakları ve eşyalarıyla dolu idi. Fakat bu gün meydan yoğun kalabalıkla öylesine dolu idi ki, onların arasında köylü arabaları kaybolup gidiyordu. Köy ve kentlerden gelen erkekler dört bir yandan, kın-

yazların ve prenslerin katıldığı şuranın olduğu büyük kilisenin avlusuna doğru akıyordu.

Dikoros ve Perunov Ormanı'ndan yol arkadaşları, iki düzine gencin şapka ve kabanlarını çıkarıp, kilisenin yanındaki çan kulesinin tomruklardan yapılma kirişine asılı büyük bakır çanın demir dilini gayretle salladıkları kilise avlusuna ulaşırlar.

Küçük çanların keskin keskin çınlayışından sonra, saçı örgülü, uzun etekli uzun kollu papaz cübbesi içinde bir kilise hizmetçisi koşarak kiliseden çıkar ve "alarm çanı"nı çalan gençlere kırmızı mendil sallar. Gençler çan çalmayı bırakır ve terleyen alınlarını yenleriyle kurularlar. Kalabalık kilise avlusuna doğru daha da sıkışır. Köylerden gelen erkekler arabalara tırmanır, koşulu atlara biner, halkın niye galeyana getirildiğini öğrenmeye çalışır.

Kiliseden monoton bir şarkıyla ilahi korosu çıkar. Onların ardından kilise kıyafetleri içinde dört düzine papaz yardımcısı duman tüten buhurdanları sallayarak ilerler. Sonra altın sarısı cübbeler içinde on papaz ellerinde gümüş ve bakır haçlarla törensel bir tarzda dışarı çıkar; nihayet mürit kıyafetleri içinde, iki çocuğun koltuk altlarından desteklediği piskopos görünür.

Kiliseden din adamlarının ardı sıra, inciler ve kıymetli taşlar işlenmiş, kırmızı bir cübbe giyen, Riyazan kınyazı Yuriy İgnoroviç çıkar. Kınyazı, çıplak kılıçları sağ omuzlarında asılı, gözü kara yirmi muhafız korumaktadır, onlar kilise avlusuna doğru sıkışan halkı itekler. Bu esnada büyük kiliseden yeni yeni insanlar çıkar: yedi oğlunun genç karıları olan gelinleriyle ve kınyaz yeğenleriyle kuşatılı büyük kınyaziçe Agrippina Rostislavna, kıdemli boyarlar ve kınyazın asil akrabaları. Yuriy İgnovareviç alarm çanı yakınındaki taş yükseltiye çıkar, maiyeti ve din adamları kilise avlusu boyunca sıralanır.

Avlunun diğer yanında kentin çeşitli kısımlarından ve kent civarından muhtarlar, toplanır. Onlar vakur ve mütevazidir, koyun postu kabanları ve ev dokuması kara keten kaftanları içinde dikilirler. Onlardan, kır sakallı muhterem bir ihtiyar, aşağı semtin muhtarı Kınyaz ve Kınyaziçe'nin önünde samur şapkasını göğsüne bastırarak münferiden eğilir ve yüksek sesle şöyle der:

— Övgüler sana, babamız kınyaz Yuriy İgnoroviç! Kınyaziçe Agrippina Rostislavna ile bolluk ve sağlık içinde yaşa, keder sizi tanımasın, küçük zavallı insanları unutmayın! Bir iki kelime söylememe izin ver. Sen halkı niye topladın? "Alarm çanını" çalmayı niye emrettin? Riyazan halkından istediğin ne?

Somurtarak kalabalığa bakmakta olan kınyaz, yarı kırlaşmış uzun saç perçemlerini silkeler ve sessizlik içindeki halka doğru üç yönde vakarla eğilir.

— Dinleyin ortadokslar, diyerek konuşmaya başlar yorgun, solgun bir sesle. "Önemli bir dava için çağırdım sizi. Alarm çanı endişe verici bir neden olmadan sabah erkenden gürlemeye başlamadı. Ertelenemez davayı tek bir irade, tek bir yürek olarak çözmemiz gerekiyor."

— Konuş, konuş kınyaz, bizde fikir edinir karar veririz, diyen sesler işitilir.

— Uzun zamandır, bahardan beri Vahşi tarladan kötü haberler gelmekte ki, Polovets hanları arasında kargaşa var, Polovets alayları uzaklardan, Volganın ötesinden gelen halkla savaşıyor. Bu halk hınç dolu ve kuvvetli, Polovets hanlarını bozguna uğrattı, onları obalarından Vahşi tarlanın her yönüne sürdü ve soyup soğana çevirdi.

— Halkın başına ne geldiğini işitin ortadokslar!

— Yabancılar en ünlü hanları ezdiler, kırdılar ve kendilerine seyis yaptılar.

— Nasıl olurmuş, böylesi insanlar? Onların adı ne? Onlar da mı yılkı çobanı?

Kınyaz devam eder:

— Bu yabancı halka Tanrısız Mungallar ve Tatarlar deniyor. Onlar Polovets çadırlarını tarumar ettiler, öküzlerini ve koçlarını doğradılar, şimdi de bizden yana yürümeye ve Voronej nehrindeki bizim sınır karakollarına yaklaşmaya başladılar. Bizimle savaşmak niyetiyle geldikleri belli. Tatarlar bize elçi diye, avare iki Tatar erkeği ve bir kocakarı yollamış ki onlar her şeyi sorup soruşturuyor, her şeyi ağızlardan çalıyor, her şeyi öğrenmek istiyorlar...

— Ver onları buraya! Onları bir görelim ve hangi yoldan geri döneceklerini söyleyelim...

— Pekala, getirin bakalım şu Tatar elçilerini buraya, der kınyaz muhafızlara. "Bizim çocuklar onlarlara yaramazlık etmesin ve zarar vermesin diye gözleriniz gibi koruyun onları! Her şeye rağmen onlar kudretli Tatar hükümdarı Batıy'ın elçileri."

***

VII
TATAR ELÇİLERİ

Birkaç muhafız aceleyle kınyaz evine gider. Oradan Tatar elçileriyle döner ve onları alarm çanının yanı başındaki yüksek sahneye getirirler. Elçiler üç kişidir: birincisi beyaz kumaş sarılmış kürk şapka, ayaklarına kadar uzun, sarı renkli tilki kürklü bir ihtiyardır. Diğeri, kenarları kıvrık keçe şapka ve mavi kaftan giyen, belinde eğri kılıçla, kısa boylu, genç bir savaşçıdır. Bu savaşçıda olağan dışı bir şeyler sezilmekte: kısa bir boyun ve bahadır omuzları, somurtkan sakalsız bir yüz ve amirane bir bakış. O, emretmeye, cezalandırmaya ve şefkat göstermeye alışkın bir insanın umursamazlığı ve sükûneti ile kalabalığa bakar. Üçüncü elçi, görünüşü ile herkesi hayrete düşürür. Bu, şişkin yüzü ve fır fır dönen çılgın gözleri ile omzunda ayı postu, başında yüksek bir kalpak, belindeki kayışlarda ayı tırnakları, dişleri, hayvan kabukları, dar uzun bıçaklar ve yıldızlar resmedilmiş, büyük yuvarlak bir tef asılı olan yaşlı bir kadındır. O, bir an bile sakince durmaz, sanki bir şey arıyormuş gibi sürekli etrafına bakınır ve hafif sesle anlaşılmaz sözcükler mırıldanır.

— Evet, bu bir cadı-sihirbaz! diye konuşurlar kalabalığın içinde.

— Elçilerin ne istediklerini söyle bize kınyaz? Bizden onlara gereken ne imiş?

Kınyaz yanındaki, meclis boyarına: "Kentimize niye teşrif ettiklerini halka açıklamalarını söyle onlara." der.

Elçilerin yanında bir tercüman belirir.

Lihar Kudriyaş dirseği ile Dikoros'u dürter:

— Bak şuna, dilmaçı tanıdın mı? Bize Perunov Ormanı'na bir tüccar-Bulgar gelmişti, baş örtüleri, iğneleri, boncukları, kürkle değiş tokuş eden bu değil miydi? Bu, demek ki onların yolları ve patikaları öğrenmeye gönderdikleri bir casusmuş. Şeytan götürsün onu!

Tercüman elçilerle konuşur ve onların cevaplarını halîl bir sesle meclis boyarına tercüme eder. O da kalabalığa hitab ederek yüksek sesle açıklar:

— Kınyaziçeyle kınyaz ve ortodoks halk, Mungal elçilerin bizden ne istediklerini dinleyin. Diyorlar ki, onların hükümdarları Batıy Cuciyeviç, bütün kınyazlar üstünde kınyaz, bütün hükümdarlar üstünde hükümdardır. Bütün halklar onun dedesi han Çaganiz'a boyun eğmiş ve o da, onların hepsini elinin altına almış. Bu avare elçiler, şimdi de Rus halkının hükümdar Batıy Cuciyeviç'e boyun eğmesi gerektiğini, Ona baş eğerek selâm durmayan herkesi, Batıy'ın tüm Polovets hanlarını ezdiği, onları kendine çoban ve seyis yaptığı gibi atlarla çiğneyeceğini söylüyorlar...

— Boş yere öğünüyorlar! Olmaz olsun bu! diye bağırır, kınyazın yanında dikilen Evpatiy.

— Yalan söyledikleri, öğündükleri besbelli, der kınyaz Yuriy İgnoreviç. "Bizi tehdit etmemelerini, Riyazan toprağında ne aradıklarını açıkca söylemelerini anlat onlara!"

Boyar yeniden tercümana hitap eder, o da elçiye. Genç Mongol sertçe konuşur, ayağını yere vurur, eğri kılıcın kemik sapına yapışır. Yaşlı elçi avuçlarını birleştirip, kımıldamadan durur, kocakarı-büyücü ise sağını solunu çekiştirir, yerinde kımıldanır ve anlaşılmaz sözcükler mırıldanır.

Bayarin yeniden konuşmaya başlar:

— Bu Mungal elçilerinden duyduğum utanmazca sözlerden dolayı öfkelenmeyesin kınyazım. Onlar ısrarla her şeyin onda birini, kıyazlardaki ve insanlardaki atların, beyazından da, koyu kahverengiden de, kırmızımsıdan da onda birini vergi olarak talep ediyorlar...

Kalabalıkta fırtına öncesi sessizlik hüküm sürmeye başlar. Kınyazın sesi netçe çınlar:

— Biz ne zaman yok olursak, o zaman her şeyi alsınlar!

Kalabalıkta uğultu dalgalanır, haykırışlar ve gülüşler duyulur:

— Ha-ha-ha! Bak hele canları neler de çekiyor! Göster onlara! Kovala onları geriye, Vahşi tarlaya kınyaz, peşlerine köpekleri sal!

Elçiler hırslı gözlerini gezdirerek, meydanda kabaran tehlikeli gürültüyü gözler.

Kınyaz, Evpatiy'e dönüp, şöyle der:

— Bizim şamatacılarla nasıl konuşulacağını bilirsin sen. Onları sakinleştir, gözetle yoksa onlar elçileri parçalar.

Evpatiy meclis kürsüsüne kolayca çıkar ve kalabalığa eliyle işaret edip, öylesine net ve yüksek sesle bağırmaya başlar ki, onun sözlerini en kıyıdaki arabaların üzeride samanlara oturan köylü erkekler bile duyar:

— Dinleyin beni, Riyazan halkı! Riyazan daha önce kaba bir kasaba olarak biliniyordu, şimdilerde ise Riyazan'a başkent deniyor. Kent için ise cahil köy erkeklerinin davranışı değil, nazik, güleryüzlü davranışı gerekli. Basit yabancı elçileri incitici sözlerle karşılamak ve köpeklerle uğurlamak hiç bir işe yaramaz. Sizler se, hepiniz Riyazan terbiyesi görmüş, babayiğitlersiniz, güzel insanlarsınız, yüzünüze kara çalmayın ve şahinler gibi davranın...

— Vay-vay-vay! diye sesler yükselir kalabalıkta. "Bakın, nasıl da döktürüyor, bizim Evpatiy!"

— Mungal elçileri bizden çok fazlasını istiyorlar, Polovets yılkı çobanlarından kim atları satarken değerinin üç katını istemiyordu? Biz onlara diyelim ki: dürüst sözünüz için teşekkür, değerli misafirler, fakat sahip bizler değiliz! Kararı biz vermiyoruz! Suzdal başkenti Vlademir'de bizden daha yüksekte sahip, büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç var. Böylece Mungal hükümdarı Batıy'ın elçilerini büyük kınyaza gönderelim. Onları, üç atın çektiği, halılar ve ayı kürkleri serili, tefleri ve çanları olan kızakta dürüstçe uğurlayalım. Ve büyük Suzdal kınyazı Georgiy Vsyevolodoviç onlara kendi sözünü söylesin: köy erkeklerinin de onda birini, atların da onda birini onlara vermeli miyiz yoksa ertelemeli miyiz?

— Doğru, Evpat! Doğru!

— Misafirleri, Vlademir kentine uğurlamalı!

— Şimdi kınyaz Yuriy İgnoroviç kıymetli misafirlerden kendi konuk odasında ekmek-tuz, çörek ve böreğin tadına bakmalarını rica ediyor, diyerek Evpatiy elçilere hitap eder.

Elçiler alandan uzaklaşır, halk ise uzun süre dağılmaz ve meydanda dalgalanır durur. Herkes ana yurda göğüs germek gerektiğini ve Riyazan toprağına baskın vermeden önce arsız düşmanı kovmak gerektiğini konuşur.

Kınyaz, Tatar elçilerini mükemmelen misafir eder. Uşaklar her çeşit gıdalı yemekten hadsiz hesapsız taşır. Elçilerle birlikte boyarlar (duma üyeleri) ve yaşlı muhafızlar da akşam yemeği yer. Elçiler çok az yer, sakınırlar, her bir parçayı önce koklarlar, ne şarabı, ne de balı ağızlarına sürerler.

Akşam yemeğinden sonra üç atın çektiği ıhlamur kabuğun dan örülme selesi tüylü kürklerle kaplı kızağı eşiğe yanaştırırlar, fakat elçiler kızakta gitmeyi kabul etmezler. Onlar kendi atlarını ister ve binerek yola çıkarlar. Kınyaz, elçiler yolda uyumak isterlerse diyerek, üç atlı kızağın ayrılmadan onları izlemesini emreder. Elçilere koruma olarak da yarım yüzlük atlı muhafızı görevlendirir.

Kınyaz elçilere avluya kadar eşlik edip, Evpatiy'i çağırır ve Ona şöyle der:

— Yüreğim, Vahşi tarladan üzerimize tehlikeli bir bulutun geldiğini hissediyor. Kılıç tutabilen herkesi yardıma çağırmak gerek. Büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'ten Suzdal, Rostov ve Belozyer'in tüm halkını ayağa kaldırıp, yardıma çağırmasını rica etmek için, kardeşimi Mungal elçileriyle birlikte, Vlademir'e gönderdim ve şimdilik biz onlarla görüşmeleri sürdürürken, Büyük Novograd da Tatarları karşılamak için buraya acele etmeli. Vahşi tarlaya ise Batıy'ı yatıştırması için, oğlum Feodar'ı hediyeler ve zeki, düşünceli boyarlarla birlikte Tatar hükümdarının yanına göndereceğim. Evpatiy sen de Çernigov'a git, orada kınyaz Mihail'i yere eğilerek selamla, onun ordusunu bize yardım için al gel. Oraya başka birini göndermekten korkuyorum: başkası ne ordu getirir, ne de kendisi döner. Seni biliyorum ben Evpatiy. Sen kankardeşlerin Riyazanlıları aldatmazsın ve yardımla zamanında gelirsin. Benim seyislerden sana gerektiği kadar münavebe için at al ve çabucak geri dön!

Ve Evpatiy de aynı gece Çernigov'a doğru doludizgin yola çıkar.

***

VIII
VAHŞİ TARLADA

Savaşçılar üç gündür, Vahşi tarlaya gittikçe daha çok dalarak güneye doğru yürümekte. Rus toprağının uç kalesi Riyazan bütün telaş ve endişeleriyle bir hayli geride kaldı. İlkin kınyaz Vsyevolod Pronsko komutasındaki atlı müfreze harekete geçmişti. Süvariler uzun bir silsile halinde, stepte asırlardır çiğnenerek düzlenen yolda ilerlemekte. Daha da ilerideki ufkun altında ise düşman müfrezelerinin görünebileceği yerleri gözlemek için gönderilen atlı keşifçiler öteye beriye koşturmakta. Onlar hafif eğimli tepelere ve yalnız duran kurganlara tırmanıyor, şapkalarını atarak, oldukları yerde dönerek, işaretler veriyor ve yeniden dörtnala stepin enginliğine açlıyorlar.

Etrafta karla kaplı uçsuz bucaksız çöl ova yayılıp gidiyordu. Tepelik yamaçlarda yer yer kırmızı yapraklarını henüz dökmemiş titrek kavak çalıları parıldıyor ya da yardığı toprağın içinde kendine yol açmış, kıvrımlı nehir boyunca meşelikler göze batıyordu.

Uzaktaki Suroj'dan[105] gelen kervanların, steplilerin sürüleri ve yılkılarının, stepte dolaşan vahşi hayvanların çiğnediği patika ağlarıyla düz yol güney-doğuya gitmekte. Kimi değiş tokuş ticareti için, kimileri de saldırı ve talan için, hepsi o zaman Kuzey Rusya denilen Zales'e doğru gider.

Toropka, süvarileri izleyerek, hırsla yürür. Önünde yayılıp giden step enginliğinden haz alarak, yetişkin erkek gibi sefere katılmakla hissettiği ilklerden gururlanarak. O tehlikelere dair az düşünür. Meçhul insanlarla, korkunç Tatarlarla savaşması gerektiğini düşünmek ona hem neşe veriyor, hem de tüylerini diken diken ediyordu. O, belki de diğer savaşçıların gözünde seçkinleşip, şanlanacaktır. Babası sefer öncesinde şöyle demişti: "Biz seninle ayı avına giderdik, görmeden önce, vahşi hayvanı daha korkunç sandığın, görür görmez ise, nasıl kaçırmamak gerektiğini düşündüğün herhalde aklındadır. Tatar da aynı şekilde, tıpkı bizim gibi bir insan, zerre kadar daha güçlü değil, saldırırken korktuğu için

105. Suroj:Kırım'da deniz kıyısındaki ticaeretkenti, günümüzdeki Sudak.

bağırır ve korkudan faltaşı gibi açtığı, kararmış gözleriyle saldırır. Gözünü dört aç, düşmanın cesaretini artırmamak için geride saklanma, onu balta ya da ayı mızrağı ile karşıla."

"Babam savaş işini biliyor", diyerek düşünür Toropka. "O, hem Suzdallılarla dövüştü, hem de Vahşi tarlaya gitti ve defalarca eve kandan kararmış bezlerle sarılı olarak döndü."

Toropka'nın hesabına göre müfrezede yaklaşık iki bin savaşçı vardı. İnsanlar, nerede kime daha iyi geliyorsa, ona göre yüzlüklere ayrılmış olarak, düzensizce yürüyorlardı. Yüzlük içindeki insanlar, diğer yüzlüklerle karışmadan, birbirleriyle kaynaşıyorlardı. Yüzlüğü, kınyaz muhafızlarından bir "yüzbaşı" sevkediyordu. O, bakır plakalar ve zincirlerle süslü iri yarı bir atta gidiyordu. Bazı yüzlüklerin başında "voyvodoluk etmeyi" bilen ve daha önce Vahşi tarlaya gitmiş olan mahalli yöneticiler yürüyordu.

Her yüzlüğün peşinde yük katarları uzayıp gidiyordu. Çavdar ve buğday ekmeği somunları, un çuvalları, darı, domuz yağı taşıyan katarlar dört tekerli arabalardan ve hasır seleli, sürücü yerleri olan kızaklardan meydana geliyordu. Savaşçıların yürümesi kolay olsun diye, yelmeler, zırhlar, silah ve gocuklar da kızaklara konmuştu. Yokuş aşağıları ve dönemeçlerde tahta tabanlı kızaklar savruluyor, savaşçılar da onların devrilmemesi için destekliyordu.

Perunov Ormanı'ndan savaşçılar, Yarustovlularla aynı yüzlükte dostça giderler. Kısa boylu ve geniş omuzlu Vaula Mordvin ayaklarında ıhlamur liflerinden yapılma sandalla tıpış tıpış yürür. O kendi Mordov türkülerini söyler yolda. Bilmediği, yeni bir şeyin farkına varınca türkülerini aniden keser. Bütün hayatını ormanda geçirmiş olan Vaula stebi ilk kez görmektedir. Sayga (yaban keçi) sürüsü geniş dere yatağından fırladığı ve insan kalabalığını fark edince, eğri boynuzlarını sırtına doğru yatırıp, uzun sıçrayışlarla uçar gibi uzaklaştığı zaman, Vaula hayretten ellerini kalçalarına vurarak çömelir.

Zayıf ve uzun bacaklı Zvyaga kederli düşüncelerine gömülüp, Vaula'nın ardından susarak yürür.

— Haydi bakalım Zvyaga, senin bacakların uzun, keçiyi kuyruğundan yakalasana!

— Bu keçilerin peşine ben mi düşeceğim? Ancak siz Mordvinler, hepiniz civeleksiniz, sıçrayan tavşanı kulaklarından yakalarsınız. Onların peşinden de sen sıçra!

Lihar Kudriyaş kıyıda yürür. Sık sık kurganlara tırmanır, uzaklara bakar ve işaret eder:

— Orada, doğudan Çamlı Yarsa, batıdan ise Yemişli Yarsa akıyor. Derenin ikisi de Voronej nehrine kavuşuyor. İşte tam oradaki, yarın altında geçen yıl Polovets hanlarının kubbeli beyaz çadırları duruyordu. Onlar koçları ve öküzleri satmaya getirirdi. Ben onlarda on iki gün kaldım; onların hanlarının arabalarına demir zincirler ve tekerlere çember yaptım. Fena insanlar değillerdi. Onların dilinde konuşmayı da öğrenmeye başlamıştım, onlar kendilerine "Koman" diyorlardı. Onların arasında "kardaş" dediklerim vardı. Baharda step iyidir. Otlar insan boyunu aşar. Otların arasında boynuzlu öküzler bile görünmez olur. Baharın yılkı çobanlarında süt bol olur, koyun sütünden peynir, kısrak sütünden ise insanı mest eden kımız yapıyorlar. Bütün Polovetslerin hepsi baharda neşeyle yürür, ateşlerde türküler söyler ve oyunlar oynarlar...

Dikoros suskun ve somurtkan yürür. Dalgın dalgın iki kez Toropka'ya şöyle söyler:

— Eve sağlam döner miyiz acaba, bilmiyorum...

Hava karardığı zaman, yüzlük müfreze derenin yumuşak meyilli kıyısına yakın yarda mola verir. Diğer kıyı yüksek ve diktir. Gece nöbetçileri oraya gizlenir. Kızakları çember halinde yerleştirirler. Çemberin içine ocaklar yaparlar. Dulavrat otları ve çalı yakarlar; ortalık aydınlanır, bütün gece ateşin sönmemesi için yeterince yakacak toplarlar. Ayakları kösteklenen atlar geçen yılın otlarını ve kamış yiyerek yakınlarda yayılırlar.

Köy erkekleri arabalardan gocukları alıp, ateşin yanına sıralanıp uzanırlar, Vahşi tarlaya dair, Polovetslere esir düşen "prangalı" Rusların hayatına ve onların cesurca kaçışlarına dair, görmüş geçirmiş insanların anlattıkları hikayeleri dinlerler.

Gece yarısı babası Toropka'yı uyandırıp, devriyeye çıkmasını, şafak vaktine kadar yüksek tümsekte nöbet tutumasını emreder:

— Orada gizlen, kendini gösterme, kıpırdanma, Tatarlar sessizce yaklaşmayı ve kılıçlamayı bilir! Eğer bir şey farkedersen, bağırıp çağır ve yardım iste!

Toropka tümseğe tırmanır ve kuru dulavrat çalıları arasına gizlenir. Etraf karanlıktır. Dereye yakın yardaki ateşler sönmek üzeredir. Ateşlerin yanında köylü erkekler sakin sakin uyumakta. Yakınlardaki atlar, sanki bir vahşi hayvanın yaklaştığını hissetmiş gibi kişnerler.

Toropka dikkat kesilip, elindeki ayı mızrağını sıkıca tutarak oturur. Uyku uçar gider, yorgunluk unutulur. Karanlıkta bir tatar, dişleri arasında uzun bir bıçak tutarak, Ona doğru sürünerk yaklaşıyormuş gibi gelir Toropka'ya. Alçak bulutların sisli parçaları arasından karanlık gökyüzü küçük yıldızlarla yer yer görünür. Uzun yabani ot sapları hafifçe hışırdar. Toropka annesinin kucaklayışını ve son sözlerini, ayrılan köy erkeklerine sarılan yaşlı kadınların feryatlarını ve kımıltısız genişçe açılmış gözlerle bir kenarda duran Veşnyanka'yı hatırlar. Fakat karşısında daha parlak ışıldayan başka bir imaj, –stepte doludizgin giden çevik, yakışıklı bir Polovets atı– Veşnyanka'yı gölgeler. O, öncü devriye olarak, gizlenmiş Tatar'ı arayıp bulmak için atta rüzgar gibi gitmektedir. İşte Toropka'nın bütün düşüncesinin, tüm hissinin aktığı yer.

Stepten kederli can sıkıcı bir çığlık duyuldu. Geceleyin ormanda baykuş bazen böyle bağırırdı. Daha yakınlarda bir yerden başka ince bir uluma duyulur. Bu ne? Kurt mu? Yoksa Tatar casusları birbirlerine haber veriyor ve karanlıkta yaklaşıyorlar mı?

Karanlık gecenin ortasında yabani ot sapları netçe görünmekte. Bir yerde saplar şiddetle sallanır. Oho! Bu boşuna değil! Çalıların arasından biri sessizce gelmekte... Bir insan başı görünür. O doğrulur, etrafına bakarak döner ve yeniden sessizce kendini otların arasına bırakır... Bizden mi yoksa düşman mı?. Yardım çağırmak için bağırmalı mı? Düşman kaçar. Ya o bizdense, gülerler boşuna ortalığı velveleye vermiş olurum!

Toropka her hışırtıyı dikkatle dinler ve bekler. Baş yeniden görünecek mi? İşte meçhul adam yeniden ayağa kalktı, fakat şimdi sağda ve daha yakın. Toropka bekler ve sol taraftan tıpkı hayvan soluğu gibi kuvvetli bir gürültü işitir. Keskin koyun kokusu ve fısıltı duyar. Rus değil! Anlaşılmaz sözcükler. Biri gizli gizli onun iyice yakınına sokulur. Ok ya da mızrakla darbeyi indirmek gerek. Vakit kaybetmeye gelmez. Ona engel olmak gerek...

"Atılganlıktan dolayı yaşlıların gözünde belki şan kazanırım?" diye az önce aklından geçen düşünceleri hatırlar. Ayı mızrağı elinde hazır, onun ucu iğne gibi keskin.

Toropka bütün gücünü toplar ve ileri atılır. Ayı mızrağı esnek bir şeye saplanır... Kendini ele vermek için tutulan, boğuk ve acıklı bir inilti. O anda ağır bir gövde Toropka'nın üzerine çullanır. Başka bir gövde ayakları altına devrilir. Yüzünü sert avuçlar kaplar, burnunu sıkar, parmaklar ağzını sıkıca kapatır, soluk aldırmazlar.

Toropka sıyrılmaya çalışarak çırpınır, fakat ağırlık daha da artar. Biri boğazını sıkar. Ne bağırabilir, ne de inleyebilir. Onu yerde sürüklerler. Babasına nasıl haber etmeli? Baba oğlunu belada bırakmaz. Fakat, Toropka'nın sadece bağırması değil, soluk alıp vermesi de zordur.. Onu çalıların arasından taşırlar, kurumuş yaban otlarının dikenleri tırmalar ve elbisesini yırtar. Sert ve kuvvetli eller yabancı bir koku yaymakta. Ağzına bez parçası tıkar ve yüzünü bağlarlar. İpler bacak ve ellerine sıkıca dolanır...

***

Dünyanın yaratılışından 6745 yıl sonra
(1237) tanrısız hükümdar Batıy, Rus topağına
geldi ve Riyazan toprağına yakın Voronoj
nehrinde kamp kurdu...

("Riyazan'ın Batıy tarafından yakılıp yıkılmasına dair haber" . Vakayiname XIII. yy.)

IX
TATARLAR GELDİ!

Tatarlar, kuzeye doğru, daha sonraları Kırım Tatarları'nın çiğnediği ve Kalminus yolu adını verdikleri Don ve Donyets nehirleri arasındaki vadi yolundan yürüdü. Yol burada kolaydı, bol sulu nehirleri geçmek gerekmiyordu; geç kar stebe hafifçe serpiştiriyor, rüzgar yarlardaki karı yer yer kümeler halinde yığıyordu. Ateş için yaban otu çalıları çoktu. Sonbaharda step yangınları çıkmamış ve sonbahar yağmurlarının dövdüğü, sararmış otlar kanaatkar Tatar atlarına her yerde hazır yem oluyordu.

Tatarlara Polovets kılavuzlar yol gösterir:

Tatarlar ayrı müfrezeler, soylar, boylar halinde açılmış geniş kanatlar gibi yayılarak yürür. Ayrı müfrezeler ve kabileler arasında özel kıskançlık ve rekabet olmakta ve bundan dolayı Subuday Bahadır'ın emirleri birbirlerine karışmayı, yabancı mola yerine gitmeyi yasaklamakta idi.

Herhangi bir nedenle geri kalan, yabancı bir kamptakilerin arasına karışan Tatar süvarisini alaylı haykırışlar karşılar:

— Hey, serseri, kopuk! Hangi kabiledensin?

Geri kalmış olan: –"Uybas", yahut "E-e bugan kayd kuya", ya da daha başka- kendi savaş narası ile yanıtlamak zorunda idi ve cevabını da derhal alıyordu:

— Toksabali! Olduğu besbelli: Toksabaliler kopan kuyruğu dikilmiş atı satın alır! Cuznalılar beline soktuğu kamçıyı bulamaz! Kara-birkliler çaldığı atta uyur, at da hırsızı sahibine götürür!

Her müfreze kendi hanı ile han ise bütün kuvvetleri yöneten cihangir Batu Han ve onun askeri danışmanı tek gözlü Subuday Bahadır'ın bulunduğu, ana karargâhla bağlantıyı ulaklar aracılığıyla sürdürür.

On bir Cengiz-soyu sultanın her biri, on bin atlı kendi tümeni ile yürür. Sultanların maiyetine verilen ayrı özel askeri danışmanlar savaşçıların üzerindeki bütün iktidarı ellerinde tutar. Sultanlar, tehditkâr Cengiz Han'ın seferlerinde sert savaş okulundan geçmiş olan kendi danışmanlarına tamamen güvenerek, gamsızca vakit geçirir ve tazı köpekleriyle, şahinlerle ava çıkarlar.

Batu Han bütün müfrezeleri, geniş bir kanat halinde ayrı patikalardan kuzeye doğru, Subuday Bahadır'ın sıkı talimatıyla işaretlenmiş, belirli yerlere sevkeder. Moğol devriyelerinin beklediği Kıpçak kılavuzlar, idam korkusu altında mola yerleri araştırıp bulur.

Üç yüz bin kişilik ordunun kuzeye doğru bu seferinde Moğol kökenlilerin hepsi yaklaşık dört bin kişi olup, pek az idiler, ancak çok dilli orduda yönetici, askeri danışman, Cengizlilerin korumaları olarak baş rolü oynadılar. Ana karargâhın emirlerinin yerine getirilmesini ve düzeni gene onlar gözetiyordu.

Süvariler yüksüz, çadırsız yürür, otlayan atlarına yakın yerde uyurlar. Seferde at kaybetmenin, uçsuz bucaksız stepte ölüm olduğu bilinir. Bazı savaşçılar iki ya da birkaç ata sahiptir ve yolda bir attan diğerine geçerler.

Otağlar ve sökülebilir çadırlar sadece en ünlü hanlara düşer: onların sık sık basit askerlerin önünde görünmeleri ve onlarla ateşin yanında oturmaları yakışık almamaktadır. Sökülüp parçalara ayrılmış otağlar, çadırlar, desenli keçe kümeler, bakır kazanlar ve yiyecek erzakıyla –un, pirinç, kuru üzüm, islenmiş ve kurutulmuş at eti, tuzlu domuz yağı dolu çuvallarla– yüklü onlarca yüksek ayağına çabuk develeri, prangalı esirlerden becerikli uşaklar sürer.

Mola yerlerinde han ve karıları, askeri danışman, eczacı-hekim, yıldız falcısı, katip, şaman, molla ve hanın başlıca tufeylileri için birçok çadır kurmayı ve onlar için akşam yemeği hazırlamayı, çınlayan zincirleriyle uşaklar başarıyordu.

Basit savaşçılar yiyeceklerini kendileri sağlıyor ve yolda ele geçirebildikleriyle besleniyorlardı. Müfrezelere aynı yerde uzun süre kalmaya izin vermeyen başlıca güç açlık idi. Yolda karşılarına çıkan bütün erzakları atıştırarak onların ileriye ve gene ileriye hareket etmesi gerekiyordu.

Bayender Han Kıpçaklardan kendi beş yüzlük müfrezesi ile Moğol-Tatar kuvvetlerinden ileride yürür. Bozkırı gözetleme, Rusların ileri nöbet karakollarının nerede olduklarını öğrenerek keşif yapma, onları yakalamaya çalışma ve yakaladığı "dili" Subuday Bahadır'ın otağına acilen ulaştırma görevi ona verilmişti.

Bayander müfrezedeki atılgan nukerlerden dört yüzlük ayırır; onlar müfrezenin gözleridir, duyargalarıdır ve epeyce ileride at oynatırlar, hanlarına her gün, eski Polovets memleketi ile Rus ormanları arasındaki çöl ovada farkına vardıkları her şeyi ulaştırırlar.

"Hiç kimsenin olmayan" bu çöl kuşak, nehir akıntılarındaki seyrek meşelikleri, yarları ve sel yatakları olan yumuşak eğimli tepeciklerden ibaretti. Burada saklanmak ve bozkırı gözetlemek kolaydı. Yarlarda tüm bir alay, hasmı bekleyerek saklanabilirdi. Bu nedenle Bayender Han'ın müfrezesi geceleyin nehrin dik kıyılarında durarak, tuzaktan sakınarak ileriye ihtiyatla hareket eder ve en çevik nukerleri daha ileriye gönderir.

Her gün Subuday Bahadır'dan ulaklar: "Esir getirin! "Dil" gönderin! Eğer esir yakalayamaz ise han Bayander'i ordunun gerisine sevk ederim, gelecek zaferin artıklarını yemek için, kuyrukta ayaklarını sürüyerek yürür!" emriyle doludizgin gelir.

Bayender Han kızar, binlik başını yanına çağırır ve azarlar; binlik başı "bin-başı" da yüzlük başını çağırır azarlar; "yüz-başı" yüzlük başı ise onluk başıları "on-başıları" kasıp kavurur.

Nazar-Kıyarizek'in dört oğlu da öncü yüzlüklerin birindedir. Daha önce Bayander'in sıradan nuker-şahincisi olan yüzlüğün komutanı Tulyab-Birgen dört kardeşi yanına çağırır:

— Siz gözü kara atlı yiğitlersiniz, step kurtlarısınız! Siz, kumda kertenkele gibi saklanırsınız! Bugün geceleyin uzaktaki meşeliğe doğru, ileriye yola çıkın... Orada bugün Rus süvariler farkedilmişti. Onların yolunu gözetlemeli. Koruluğa kadar belli etmeden dere yataklarından sessizce ulaşın. Orada saklanın, hiç değilse bir tane Rus'u esir olarak kapın. Onu bağlayın ve sağ olarak taşıyın...

Yüzlük başı, parıldayan siyah sakalını okşayarak, kaşlarını çatıp dört kardeşe bakar. Onlar somurtup dururlar: Aldıkları emir onları sevindirmez.

— Niye cevap vermiyorsunuz?

Ağabeyleri Demir konuşur:

— Biz eğer bir Rus getirirsek, mükâfat olarak bize ne vereceksin?

— Sizi Bayender Han'a anlatırım. Onun şefkati sizi mükafatlandırır.

— E-e, hayır olmaz! Herbirimize koyun gocuğu ver! Açık tarlada, bizim nasıl eski püskü abalar içinde gecelememiz gerektiğini görüyorsun. Sen ise yanında Kıpçak göçebelerinin elinden alınan iki denk kürk taşıyorsun. Biz üşüyoruz...

— Bana yarın Rus'u getirin, sizin her birinizin gocuğu olacak.

— Senin sözünün doğru olması gerekir!

— İkinci kardeş Buri-Bay şöyle der:

— Sen bize koruluğa kadar sürünerek varmamızı emrediyorsun, bundan birşey çıkmaz! Biz yürüyerek gitmekten korktuğumuz kadar, Rus'tan korkmayız. Biz ata binmeye alışkınız, koruluğa ulaşmadan önce tabanlarımızı parçalarız. Oraya geceleyin karanlıkta gitmek ve atları yarda saklamak gerekir. Sonrasını da biz elle yoklarız; belki devriyelerinin ısındığı yerde ateş ışıldar. Orada onların üzerine çullanırız. Ya Ruslar çok fazla olursa? Başlarımızı sağlam nasıl kaçırırız? Ancak atlar kurtarır bizi!

— Atları alın! Başarı yiğidin gölgesi peşinden koşar. Fakat yalnız boş ellerle dönmeyin ve esiri yarı ölü olarak değil, Bayender Han'a gösterebilmek için zarar vermeden alıp gelin! O bize her şeyi döksün diye, tabanlarını yakmak için!

***

X
TATAR ÖNCÜ YÜZLÜĞÜNDE

Tulyab-Birgen'in öncü yüzlüğü "Gezgin Ölüler Vadisi"nde duruyordu. Burada ayazın buz kabuğu ile örttüğü bir nehir akıyordu. Hâlâ toprak tabyalarla ve tomruk çitle çevrili toprak damlı odalar vardı. Burası daha önce Riyazan nöbetçi karakolunun bulunduğu yerdi. Tatar'ın hücumunu öğrenince Riyazanlılar kuzeye doğru çekilmişlerdi. Gene bu sınır karakoluna daha önce Rus tüccarları geliyor ve hayvan sürülerini sürüp getiren göçebelerle ticaret yapıyorlardı. Her yerde, toprakta at tezekleri ve koyun dışkıları serpili idi.

Bu vadiye gelen Tulyab-Birgen'in yüzlüğü burada sadece siyah kızgın gözlü ve basık burunlu zayıf ihtiyar bir kadın bulur. O yarı çökmüş sığınağın eşiğinde hiç bir şeye aldırmadan oturuyordu. Tatarlar sığınağı alt üst edip, ihtiyar kadında buldukları her şeyi elinden alırlar, onda sadece geniş şalvarı, delik deşik abası ve nehirden su taşıdığı çatlak kil kap kalır. Akşamleyin Tatarlar uykuya yattıkları zaman ihtiyar kadın ateşe yanaşıyor, yemek artıklarını topluyor ve sessizce kendi eşiğine dönüyordu.

— Sen kimsin? diye sertçe sorar ona, yüzlüğün emrine verilen Kıpçak kılavuz Sentyak.

— Yasırka[106]... Ben aslen Pitigoryedenim[107]. Gücüm kuvvetim yerinde olduğu sürece beni zincirde tuttular ve çalıştırdılar. Zayıf düşmeye başladığımda ise bana: "Nereye gitmek istersen oraya git!" dediler. Nereye gidecektim? Üstelik stepten?

Yaban keçilerinin, tilkilerin, kurtların izlerinin birbirine karıştığı, ince ince serpişen karın tamamen kapladığı bomboş step.

Süvariler toprak damlı, rutubetli, yıkık, tesbih böceklerinin, kırkayakların süründüğü odalara göz gezdirirler, tükürürler ve ateşin yanınında kendilerine sırık ve kamışlardan eğik saçaklar kurarlar. Onlar ya ateşin yanında uzanarak vakit geçirirler ya da tümsek yerlere gider ve orada yabani ot çalılıklarında gizlenerek stepi gözetlerler.

106. Yasırka: Kadın esir.

107. Pitigorye: Kuzey Kafkasya'da bir bölge.

Kösteklenen atların bir kısmı hâlâ kamışların bulunduğu, yamaçlarında ağaçlar olan küçük vadide yayılır, geri kalan eyerli atlar daima hazırdır.

Toprak damı çökmemiş en iyi odaya yüzlük başı Tulyab-Birgen yerleşir. Bu toprak altı odasında Rusların yaptığı şişman kil soba ve onun yanındaki sırıklardan ranza bozulmadan kalmıştı. Yüzlük başı sedirde ayaklarını toplayıp, uzun süre oturur ve susarak sobada yanan ateşe bakar. Atlılar bu yere kasvetli bir adla "Gezgin Ölüler Vadisi" diyorlardı.

— Bizi nereye sürükledi Bayender Han? Biz hepimiz geberinceye kadar bekçilik edecek olan zayıf kocakarı ile kazılmış mezarlara benzeyen bu toprak altı odalarından daha iyi bir yer acaba stepte yok mu? Ya ıslak kar ya da ayaz, elbiseyi kurutmaya bile zaman yok. Biz ne zaman ileri yürüyecek, Rus kentlerinde ısınacak, ağaç sansarı ve samur kürkler giyeceğiz?!

Batıl itikatlı atlılar bütün gece ateşi söndürmüyor, devriyeler ise tümseklere çıkarak burada başlarını yitirip, gömülmemiş savaşçıların ruhlarının bozkırda gezinip gezinmediğine dikkatle bakıyor ve korkudan titriyorlardı. Sıgnak'ta yüzlüğe katılmış olan molla Abdu-Rasullı endişeyi daha da artırıyor ve alevlendiriyordu. Sık kırmızımsı sakalıyla zayıf molla, günde beş kez süvarilerden kendi öğretisi ile dua etmelerini talep ederek, onları rahat bırakmıyordu. Uygun her fırsatta yüksek sesle şarkı söyler gibi dua ediyor, geceleri de müminlerin katili sinsi iblisin oyunlarına dair, bozkırda gezinen hortlaklara dair ve geceleri uçarak insanların kanını içen cinlere dair hikayelerle dinleyenleri korkutuyordu. Pis güçlerden kurtulmak için Molla büyülü sözlerle muskalar yazıyor, kötü ruhları kovalayan sihirli sözler öğretiyor ve onun yardımı olmaksızın savaşçıların çoktan hastalık ve kem gözlerden ölmüş olacaklarını kanıtlıyordu.

Molla Abdu-Rasullı yüzlük başının toprak altı odasındaki sedirde çokca uyuyordu fakat iyi koku alma duyusuna sahipti: yiyecek bir şey kaynatmaya ya da kızartmaya başlandığı zaman Molla vakit kaybetmeden uyanıyor ve yemeğe katılmak için ocak başında oturuyordu. Yiyecek azalıyor; –Polovets göçebelerinden ele geçirilen koyunlar çoktan yenmişti– ve savaşçılar Molla'ya özellikle sevinçle bakmıyorlardı. Onlar, darı lapası yahut kuru et parçalarından bulamaç olan kazanın etrafında sıkışık çember halinde oturuyorlar fakat molla ısrarla dua ediyor ve oturanlar arasından kazanın daha yakınına doğru sıkılmadan sokuluyordu.

Yüzlük komutanı Tulyab-Birgen iki onluk başını Kadir ve Cabbar'ı– yanına çağırır

— Dört kardeş iki gündür yoklar. Allah onları tuzlu belaya atmış olamaz mı? Onlar gizlice süzülerek, uzaktan görünen o meşeliğe varacaklardı. Onların izinden yürümek ve onlara ne olduğunu öğrenmek gerekiyor. Kadir sen, kardeşleri bulunca kadar dört atın izinden gidersin. Cabbar sen de yan taraftan çember yapıp, o meşeliğe doğru yönelerek gidersin. Orada eğer Ruslar gizlendi ise meşelikten çıkar ve birinizin peşine düşerler. Siz geri döner ve Rusları buraya çekersiniz. Ben de bütün yüzlükle üzerlerine atılırım, o anda hiç değilse bir "dili" galiba yakalarız. Bu önemli bir görev ve Batu Han'ın karargâhından veriliyor; ne pahasına olursa olsun onu yerine getirmek gerek. Yola çıkın!

Yüzlük başı Tulyab-Birgen kaşlarını çatıp, gözlerini stepten ayırmadan toprak damlı odanın sütununa yaslanarak dikildi. O kısa boylu, somurtkan ve suskundu. Kuvvetli kolları vardı ve kementle yakaladığı atı kolayca zaptedebiliyordu. Kürek kemiği ile yanaklarını tıraş edip, siyah sakalını kısaltmaya başladı. Kendini onun nukeri olarak ilan eden atlılardan biri, yüzlük başının sakalını tıraşlamasını ve doru atın tüyünün parlaklığını izliyordu. O iki ayağı üzerine çömelmiş oturuyordu ve yüzlük başının ilk işareti üzerine her nereye olursa atılmaya hazırdı. Tulyab-Birgen ise, dört kardeşin yakaladıkları Urus esirle birlikte görünecekleri umuduyla hâlâ, dikkatle bozkırın uzaklarındaki tümseğin kesitine bakıyordu.

Yakındaki ateşin etrafında atlılar oturuyor ve molla Abdu-Rasullı'nın anlattıklarını dinliyordu:

— Tüm bozkır tamamen suskun bir mezarlık. Burada halklar halklarla savaştı, şehit düşen savaşçılar gömülmeden kaldılar. Bu nedenle burada geceleri inlemeler duyulur ve merhum müfrezeleri gezinir. Onlar hayalet atlar üzerinde yarlardan hafif sisle ortaya çıkar, sessiz sıralar halinde tarlalarda uçar gibi gider, diğer müfrezelerle çarpışırlar... O zaman, zırhlara çarpan kılıçların tınlayışı açıkça duyulur.

Uzaktan uzağa bozkırdan umutsuz bir çığlık duyulur, kesilir ve çok geçmeden yeniden tekrarlanır.

— Ateşi toprakla örtün! diye hafif bir sesle emir verir yüzlük başı.

— Atlılar ateşin üerine toprak atar. Titrek, sönen yansımalarla ateşin ışıltısı donuklaşır. Her şey karanlığa gömülür. Atlılar sessizce süzülerek tümsekliklere çıkar.

Uzaktan ayak sesleri işitilir. Büyük bir hızla atlar yaklaşmaktadır. Duman rengindeki bulutların arasından sıyrılan ayın solgun ışığında yaklaşan gölgeler fark edilir.

— Bunlar onlar! Merhumlar, diye fısıldar birinin sesi.

— Susun ve gözünüzü dört açıp gözleyin! diyen yanıt duyulur.

Birkaç on başlık at yılkısı derenin yarına doğru hızla koşar, bir an durur ve delicesine yuvarlanır gibi dereye inerler. Boğuk ayak sesleri, suyun şırıltısı, su içen atların hırıltısı duyulur.

Bir şeyden endişelenirler. Ürküntü hızıyla, birbirlerini iterek, ezerek yeniden ileri atılırlar, karanlıkta dereden yokuş yukarı çıkarlar ve ok gibi bozkıra doğru uzaklaşırlar... Yakınlarda boğuk ayak vuruşlarının gürültüsü ve keskin bir ses duyulur.

— Ateşi yakın! Buraya yanıma gelin! Kementleri getirin! diyerek bağırır yüzlük başı.

Atlılar koşuşmaya başlar. Ateş yeniden tutuşur ve doru atı aydınlatır. Kement onun boynuna dolanır ve tel gibi gerilir. Yüzlük başı kementin ucunu üvez ağacının gövdesine dolar. Ağaç atın sıçrayışları ile sarsılır.

— Atın işini bitirin! diye bağırır yüzlük başı, kementi gererek.

Atlılar hızla kızgınlıktan titreyen ata doğru koşarlar. Böğrüne kırmızı tüylü üç uzun ok saplarlar, at ön dizleri üzerine düşer, kalkmak ister, fakat atlılardan biri üzerine yüklenir ve gırtlağını keser.

— Mümin hızır bize akşam yemeği gönderdi, der Molla. "Dua etmeyi unutmayın, orucunuzu tutun, gündüz ve gece herşeyden yüce ismi anın. O sizi mükâfatlandırır."

Atlılar kollarının yenlerini çemreyip, hızlı, alışkın hareketlerle atın doru derisini soyarlar ve parçalara ayırırlar. Kırmızı gövde artık soyulan derinin üzerindedir, atlılar da memnun memnun gülüşür:

— Atak bir yiğit bizim yüzlük başı Tulyab-birgen! Herkes yarışan merhumları gördüğünü sanarak, korkudan titrerken, bizim komutan kementi ata fırlattı ve onu bir eliyle zaptetti. Eğer bizler bön olmasaydık, daha birkaç yaban atı canlı ele geçirirdik...

— Bunlar acaba at mıydı? der kılavuz Sentyaj. "Tatarın gelmesiyle pekçok Kıpçak yılkısı bozkırda dağıldı, atlar da tamamen yabanlaştı. Han Kotyan'ın damgası vurulu iki yıllık bu doru at da böylesi... Yaban atlar böyle değildir, onların sırtları boyunca koyu kemer olup, tüyleri de kum rengindedir. Fakat biz bu doru atı, tıpkı yaban atı yediğimiz gibi tertemiz edeceğiz."

***

XI
İLK RUS ESİR

Kılavuz Sentyaj gece yarısı Kıpçakların, Urus Zalesyası'na kaçışını anlatır. Atlılar ateşin etrafına uzanırlar yarı uykulu onun hikayesini dinlerler. Ayaz kuvvetlenir. Hafif kar tozları yerin üstünde alçaktan dalgalanır ve yatanların üzerini örter. Yüzlük başı koyun postu kürkünü omzuna atıp, atlıların arasına oturur ve susarak, hiç kırpmadığı gözleriyle dallar üzerinde ateşin sıçrayan alazlarına bakar. Uzaktan kurt uluyuşu duyulur, ovada gene gölgeler görünür! Vahşi hayvan mı, yoksa insan mı? Düşman mı yosa dost mu?

— Birinci onluk! der yerinden hiç kımıldamayan yüzlük başı.

On atlı yerlerinden sıçrar ve kendi atlarına yönelir. Onlar yokuş yukarı çıkar, onların gölgesi karanlıkta görünmez olur. Yüzlük başı kendi toprak damlı odasına doğru yürür. Geri kalan atlılar silahlarını düzelterek, kulak kesilip dinleyerek ateşin yanında oturmaya devam ederler.

— Bizimkiler! der birinin sesi.

Tümsekte dört süvari görünür. Öndekinin yanında, kendir elyafı gibi açık renkli saçları keçeleşmiş, kolları sırtında bağlı, şapkasız bir esir yürümekte. Yüzü yara bere içindedir. Ayaklar güçlükle adımlamakta. İkinci süvari atın yelesine eğilip, oturmuş ve durmadan tekrarlamakta:

— Vay-oy! Yanıyor! Her yanım ateş içinde! Su, soğuk su verin, su karnımdaki ateşi söndürsün!

Yavaş yavaş iner süvariler bayır aşağı ve ateşin yanında dururlar. Yüzlük başı dört kardeşin döndüğünü öğrenince, ellerini beline koyup, esire yaklaşır ve dikkatle bakar ona. Uzun boylu zayıf bir delikanı keten pantolon, düğmeleri çözülmüş gömlek içinde, yalın ayak, soğuktan morarmış yüzüyle, kayıtsızca, donup kalmış bir halde dikilir ve sadece kan akan yarılmış üst dudağını yalar. Yüzlük başına şüpheli bir bakış atıp, gözlerini yeniden bir noktaya diker.

Üç kardeş atlardan yere sıçrayıp, dördüncüyü ihtiyatla indirirler ve ateşin yanındaki keçenin üzerine koyarlar... Yaralı yarı kapalı gözlerle sırt üstü yatar, onun yüzü uzamış, burnu sivrilmiş gibidir. Çarpılmış ağızdaki dudaklar birşey mııldanır.

Molla Abdu-Rasullı yaralının yanı başına ayakları üzerine kendini bırakır ve onun yüzüne bakarak sertçe konuşur:

— Söyleyeceklerimi tekrar et: "Tanrı, hükümdarlar hükümdarıdır! Allah'a şükürler olsun! Allah'tan başka tanrı yoktur ve tanrı yücedir!"

Yüzlük başı yaralının yanı başında uzun süre dikilir, sağ kaşını kaldırıp, çırpıntılı bir biçimde titreyen yüzüne dikkatle bakar, nihayet umutsuzca elini sallar ve omzundan koyun postu kürkü çıkarıp, ölmekte olan atlının üzerine örter.

Yüzlük başına yaklaşır dönen kardeşler. Buri-bay şöyle der:

— Biz, senin emrettiğin gibi dere yataklarından meşe korulu̇ğuna ulaştık. Atları aşağıda bıraktık ve kendimiz yüksek tepeliğe kadar sürünerek vardık. Urusların kampını gördük. Onlar yaklaşık bin kişi idiler. Horultuları bütün stepe yayılıyordu. Biz uyuyanlardan birini çalmayı deneyecektik, onlara doğru ilerlemeye başladık. İlkin Demir hareket etti ve çalıların içinde işte şu çocukla karşılaştı. Çocuk sıçrayıp, Demir'in barsaklarını yaraladı. Eğer senin emrin olmasaydı, bu süt kuzusunun işini orada bitirirdik, Demir için öylesine üzgündük ki. Böyle yiğit bir kardeşi, yaban atların terbiyecisini, şöyle bir mahluk yüzünden kaybetmek! Bunu bağladık ve ağzını tıkadık. Demir eğer bağırmış olsaydı, Uruslar bizi yakalardı, onlar yakınımızda idiler. Fakat Demir sanki dişleriyle dilini kesip, sustu... Meşelikte oturarak bir gün geçirdik, gözledik. Hem sağdan, hem soldan Urus müfrezeleri geliyordu. Esir şimdi senin karşında. Biz kendi işimizi yaptık, kardeşimiz Demir'i ise Allah yanına çağırıyor. Bize söz vediğin gocukları ver.

Yüzlük başı soğuk bir tavırla konuşur:

— Cesur bir atlı idi Demir. Allah kendi cennet bahçelerinde onu teselli eder... Benim kürküm onun üzerinde. Peki siz esiri niçin zamanından önce soydunuz? Kabanını niçin çıkardınız? O niçin yalın ayak? Benim, onu Bayender Han'e sağ ve donmamış olarak göstermem lâzım, çıplak olursa bu gece anında geberir.

Homurdanarak ve küfür ederek üç kardeş esiri giydirmeye, şerit çorabı ayağına dolamaya ve pabuçlarını bağlamaya başladılar. Biraz Rusça bilen kılavuz Sentyaj esire ne kadar Urus savaşçı olduğunu, dövüşmek isteyip, istemediklerini sorar.

Esir kopuk kopuk az konuşur, hırsla bakar, devamlı yaralı dudağını yalar.

— Onun adı Toropka imiş, aslen orman köyü, Perunov Bor'danmış. Kuvvetlerin ne kadar olduğunu bilmiyormuş. Tatarlarla Rusların hepsi dövüşmek istiyormuş ve herkes savaşa gitmiş...

Yüzlük başı, kılavuz Sentyaj'ın tercüme ettiklerini dikkatle dinler ve bütün söylenenleri okuyup üflemelerle bez parçasına yazdırır... Tercüman bildiği tüm Rusça'yı kısa sürede kullanır ve esirin ağzından daha fazla hiçbir şey alamaz. Kırbaçla kafasına birkaç kez vurmak da işe yaramaz: çocuk inatla susar.

Yüzlük başı esiri Bayander'e kendisinin götüreceğini söylemişti. Çoktan eyerlenmiş olan atı toprak damlı odanın yanında bağlı idi. On atlı da ona eşlik edecekti. Fakat gece yarısı tipide yola çıkmak tehlikelidir. Kar patikaları kapatmış ve kar fırtınası şiddetlenmişti. Tan yerinin ağarmasını beklemek gerekmiş, yüzlük başı da toprak damlı odaya çekilmişti.

Toropka ateşe yakın bir yere oturmuştu. Sırtına bağlı elleri uyuşmuş, azap vererek sızlıyordu. Yan taraftan esen kar başını ve omzunu örtmüştü, Toropka ise onu yüzünden silkemiyordu. Kementin düğümü boğazını sıkıyordu. Kementin ucunu yanında oturan genç bir atlı tutuyordu. Diğer yanında, koyun postu kürkle örtülü Demir'in vücudu at şiltesi üzerinde yatıyordu. Demir artık inlemeyi kesmiş ve sonsuz sessizliğe gömülmüştü.

Epeyce vakit geçmişti. Akşamdan ateşe konan büyük sırıklar hemen hemen sonuna dek yanmıştı. Külde için için yanan kömürlerde son ışıltılar koşuşturuyordu. Kamp uykuya dalmıştı. Sadece esirlikten nasıl kaçıp kurtulacağını düşünen Toropka ve bir deri bir kemik kalmış, zayıf ihtiyar "yasırka" uyumuyordu. O, yarı yıkılmış toprak damlı odasının eşiğinde oturuyor ve kinli siyah gözlerle ateşin ışıltılarına bakıyordu... O, çocuğu bekleyen atlı yan yatıncaya kadar bekledi. Atlı yan yatınca kalktı ve sessiz kedi gibi hareketlerle ateşe yaklaştı. O, yemek artıkları aramıyordu. Horlayan atlının yüzüne doğru eğildi, geri çekildi ve bir adımla Toropka'ya yanaştı. Geniş mavi şalvarının cebinden bileylenmiş bıçak parçasını çıkarıp, kıl ipi ihtiyatla kesti ve yüzlük başının doru atının durduğu yönü sessizce eliyle işaret etti. Sonra gürültü etmeden gözden kayboldu.

Toropka iplerin gevşediğini hissetti, fakat uyuşmuş elleriyle derhal hiçbir hareket yapamadı. Kan yavaş yavaş yürüdü, par-

maklar hafîf hafîf kımıldamaya başladı. Toropka bekleyerek, uyuyan atlıya baktı. Nihayet kalkıp tüy gibi yumuşak karda, itiyatlı adımlarla doru ata doğru yöneldi. Titreyen ellerle dizgini çözdü, artık eyerin üzerindedir...

Ardından bağırtılar işittiği zaman, tümseklikte idi. Fakat artık rüzgâr kulaklarda ıslık çalıyor, kar yüzü kamçılıyor, kuvvetli aygır esnek sıçramalarla onu, uçsuz bucaksız sağır ovanın enginliğinde hızla ileriye götürüyordu.

***

Dördüncü Kısım

Moğollarla İlk Çarpışmalar

Hemen hemen tüm Rusya'yı kasıp kavuran, yüz binlerce insan hayatı yutan, yurdumuzu yangın yerine ve harabeye döndüren, arta kalan ahaliyi menfur Tatar boyunduruğu altında köleleştiren, bu yıkıcı kasırgadan daha sarsıcı, atalarımızın muhayelesinde iz bırakan daha korkunç, meş'um bir olay bizim bütün tarihimizde yoktur.

(Vsyev. Mitler, Destanlar)

I
RUS ELÇİLERİN BATIY'IN YANINA GİDİŞİ

Tatar ordularının tehlikeli saldırısına dair haberler, kınyaz Fedor'u sağlam düşünmeye ve Vahşi tarlaya doğru yola çıkmadan önce her konuda özen göstermeye zorlar. O henüz genç de olsa, çalışkan, gerçek bir sahiptir ve hiç bir şey onun keskin gözlerinden kaçmaz. O, boyarlarla da, dört bucaktan gelen kınyazlarla da, voyvodalarla da, arabalarıyla kent meydanını dolduran basit köylülerle de görüşür. Onların Rus toprakları uğruna sağlam durup durmayacaklarını ve Tatar hükümdarıyla hangi konuda, nasıl mutabakata varması gerektiğini anlamak istiyordu.

Herkes aynı şeyi söylüyordu: "Bizden korkma! İlk darbeyi göğsümüzle karşılarız. Suzdallılar komşu da olsalar, daha önce de olduğu gibi bize yardım etmek istemezler. Üstelik Riyazanlıların zayıflamasına sevinirler. Suzdallılar her halde, zayıflayan Riyazin'in bütün toprağını, Viladimir kınyazının kendi eteği altına alacağını, yaşlı boyarları da kendine seyis yapacağını umut etmekte. Bu olamaz!"

Mağrur Viladimir kınyazı büyük Georgiy Vsyevolodoviç'in, kendi çıkarına söz almak için, suskun, somurtkan Tatar elçileriyle neyi müzakere ettiğini hiç kimse bilmiyordu. Çarpık gözlü casuslar Ona ne vadetmişlerdir?

Vahşi tarladan gelmiş olan, soyulmuş ve talan edilmiş Polovets hanları, Tatar ve Moğolların kimseye acımadığını, sözlerini tutmadıklarını anlatır. Daha önce on bin başlık at yılkısı olan, kendi uşağı ile dört nala sadece üç atla gelen bir Plovets hanı şöyle konuşur:

— Tatarlar ulaklar gönderip bir çok vaatlerde bulunmuşlar: "Tamamen kendi iradenizle teslim olursanız, size dokunmayacağız! Bütün yılkı ve sürülerinizi size bırakacağız!" demişlerdi. Han Batıy'a inanıp da ayaklarına kapanan, aynı gün koyun gibi soyuldu. Tatarlar onları seyis olarak çalıştırdı. Tatarlar: "Biz şimdilik Kıpçak steplerinde dinleniyor, atları yemliyoruz ve Uruslara baskına hazırlanıyoruz. Bütün Urus kentlerini sürek avındaki ilmik gibi kuşatıp, soyup soğana çevireceğiz." diyorlardı. Ey, Riyazanlı dostlar ölüm kalım savaşına hazırlanın! Tatarların tatlı sözlerine inanmayın!

Kınyaz Feodor Yureviç korku bilmezdi. Gençlik yıllarından beri ayı avında gözünü budaktan sakınmaz, yaban sığırı avında becerikli bir avcı idi. Şimdi ise daha önce yırtıcı hayvan avına çıktığı gibi hükümdar Batıy'ın kampına gitmeye karar verdi.

Yol için artık her şey hazırdır, kınyaz her konuda sözleşir; hediyeler seçilip ayrılır, sandık ve heybelere yerleştirilir. Bir kısmı atlara, bir kısmı da arabalara yüklenir. Mest edici bal dolu mühürlenmiş kil kaplar ve ihtimamala keçelere sarılmış bira fıçıları samanların içine konur. Arabalardaki donmuş dana ve domuz gövdelerinin bacakları fırlak fırlak görünür.

Kınyaz Feodor on Moğol sultanın Hükümdar Batıy ile birlikte olduğunu, kaçan Polovetslerden öğrenince, babasının öğüdü üzerine uzun kuyruklu, ipeksi yeleleri dalgalı, en iyilerinden on bir iri aygır seçer. Aygırlar tertemiz yıkanmış, yeleleri örülüp, kvasla ıslatılmış ve kırmızı şeritlerle yeniden örülmüştü. Yuvarlak pürüzsüz sırtlarına alacalı Semahan halıları örtülmüştü. On ikinci atı da Feodor, Batıy'ın baş komutanı, sağ kolu olan "tümen başı Sebyada'ya" hediye etmeye karar verir.

Peki, kınyaz niçin yavaş hareket etmekte? Arabalar artık yola çıkmışlar, kuyrukları ve yeleleri örülmüş atlar birbiri ardına, tecrübeli seyislerin korumasında artık ayrılmıştı. Polovets hanının hediye ettiği endamlı, rüzgar gbi hızlı, kırımızımsı atı kilise korosu eşliğinde artık kınyazın eşiğine getirmişler ve hepsi kürk kabanlar

ve samur kalpaklar giymiş olan, Feodor'un yol arkadaşları, İjeslav kınyazı ve onunla birlikte kıvrak zekalı dört boyar seferi kıyafetlar içinde artık eşikte toplanmıştı. Feodor ise hâlâ ya üst balkona dönüyor ya da eşiğe çıkıyor ve kaygılı kaygılı etrafa bakıyordu.

Biri bağırır:

— İşte nihayet uzun süredir beklenen misafirler!

Meydanın sonunda köşeden birkaç süvari uçar gibi gelir. Dört nala kar tozları savurarak, hızla eşiğe gelirler. İki süvari atlardan yere sıçrayıp, gri elma rengi rahvanın dizginini tutar. Koyun kürkü kaban ve kenarlarına koyu renk samur çekilmiş kadife kalpak giymiş, genç bir kadın çevikçe ondan iner. İlk bakışta onu yüksek süet çizmeleri ve kısa kılıç asılı kemeri ile bir delikanlı sanmak mümkündü, fakat sevinçle gülüş, ışıdayan kahverengi gözlerle al sürülü yüz hiç kimseye yabancı değildi: Riyazanlılar büyük kilisede kınyaz Feodor'la Grek prensesi olan deniz ötesinden genç karısı Evpraksiya'yı daima görürlerdi.

O, eşik merdivenlerinden inen Feodor'a doğru bir oğlan çocuğu gibi koşar ve boynuna atılır:

Feodar, Evpraksiya'yı omzundan kucaklayıp, eşiğe çıkar. Kınyaziçe ana Agrippina çarçabuk sırtına aldığı ceketle acele ederek karşılamaya çıkar. Titreyen elleriyle genç gelini kucaklar ve her ikisi de hıçkırarak ağlar.

— Sakin ol, Evpraksiya! der Feodor. "Savaşa değil, sağlam bir anlaşma yapmaya gidiyorum. Her şeyi düzene sokacağım, tecrübeli danışmanlarım da bana yardım edecek ve Tatar hükümdarı Batıy'ın nasıl sakinleştirmek gerektiğini düşünecek. Peki, bizim Vatkaya nerde?

— Arabada geliyor. Bense daha fazla bekleyemedim ve atı doludizgin ileriye sürdüm.

— Sen de sanki bir çocuk gibisin, der yaşlı kınyaz kadın. "Tavşan gibi koşuyorsun!"

— Ben de aynısını söylüyorum, diyerek sözünü keser Feodor. "Sen hâlâ halay çekmelisin!" diye kulağına fısıldayarak ekler. "İşte bunun için seni seviyorum! Senin benimle gündüz de olsa, gece de olsa ava gitmeye hazır olduğunu biliyorum."

— Beni de yanına al Feodor! Tatar hükümdarını belki kurnazca şakalarla yumuşatabilirim. Feodor, ışıldayan kahverengi gözlü genç pembe yüzü kendine yaklaştırır ve ağarmış dudakları öper. Kenetlenen kolları incitmeden çeker ve annesine göz kırpar. O da Evpraksiya'yı arkasından kucaklar. Genç kınyaziçe aceleyle kürk kabanın düğmelerini çözer:

— Dur, Feodor! Tsargrad'dan bana aldığımız kutsal inci gerdanlığı üzerine al! Belki onunla sen Tatar hükümdariçesini hoşnut edersin, o da öfleli kocasını yatıştırır. Hayır duamı da al deyip gümüş zincirdeki yuvarlak altın aziz tasviri boynundan çıkarır. Feodor kalpağı çıkarır, kumral saçlarını düz çizgi halinde ayrıp, iki yana taradığı başını genç kadına doğru eğer. Evpraksiya ikonu onun boynuna takar. Feodor, son kez onu alnından öper, keskince döner ve kırmızı çizmelerinin topuklarını sertçe vura vura eşikten, sabırsızca yeri tekmeleyen atın yanına koşar.

Evpraksiya, yaşlı kınyaziçenin kollarında hıçkırık ve gözyaşlarına boğulur, kınyaz Feodor ise atı zaptedip, ardına bakmadan karla örtülü meydandan yola çıkar. O, suratı asık, kaşları çatık mavimsi sisli uzaklara bakar. Meydandan ve kale surlarından onlarca verst uzaklıktaki karlı ova görünür, ovada yer yer ufak koruluklar göze çarpar. Alçak gri bulutlar bomboş tarlaların üzerinde yüzer. Rüzgarın hüzünlü ıslığı ve geniş düz patikanın üzerinde sürü sürü uçup, Vahşi tarlaya doğru uzaklaşan, alaca ve kara kargaların boğuk gaklayış ve cıvıltıları duyulur.

Riyazan elçi heyeti, Batıy'ın kampına doğru dört gün gitti. Giderken de yolda Rus devriye karakollarıyla karşılaştılar.

Moğol boyunduruğuna kadar, pek çok fırsatlarla Batı Avrupalı prensesler, düşesler v.b. ile bayan kınyazlar da Batı Avrupa'nın toprak beyi şahsiyetleriyle evleniyordu. Moğollara kadar eski Rusya, batının gözünde genellikle çok itibarlı ve sıkı ilşkiler içinde idi.

Kınyaz Feodor otağını yanında götürüyordu ancak onu sadece uzaktan Tatar devriye yerleri göründüğü zaman kurdu. Feodor ateşin yanında yere koyun gocuğunu serip uyuyor ve karnını diğerleri gibi doyuruyor; bütün gece korumayı ihmal etmiyordu: Tatardan her tür yüzsüzlük beklenirdi.

Sonuncu Rus devriye yerinde ona, Tatar'a ayı mızrağını saplayan bir gencin esir alındığını, onun geceleyin Tatar nöbetçileri atlatıp, mükemmel bir at üzerinde dört nala geri geldiğini anlattılar.

Kınyaz Feodor, onu getirmelerini isteyip, adını, babasının kim olduğunu, hangi cemaattan olduğunu sorar. Onu över ve mükâfat olarak bir çift yeni çizme vermelerini emreder.

— Vay be, Toropka, yamanmışsın! der. "Beni sevindirdin! Şayet savaşmak gerekirse, bizden böylesi baba yiğit az çıkmayacak! Çarpık gözlüler bizi ezemeyecek!"

***

II
VORONOJ NEHRİNDEKİ TATAR KAMPINDA

Hacı Rahim şöyle yazar: "Kasırga öncesi karabulutlar gibi her yerden ilerleyen, yeni baskınlardan, yersiz yurtsuzu korusun gökyüzü!"

Batu Han büyük bir kampla, Voronej nehrindeki meşe koruluğu ortasında durdu. Kışın bile otu bol stepte Tatar atları keyifli idiler. Ayaklarıyla karı kürüyerek kanaatkâr atlar kendilerine yeterince yem bulabiliyorlardı.

Diğer Cengizlilerin kampı, stepte doğuya doğru uzaklara yayılıp gidiyordu.

Savaşçılar, Urus topraklarına çok geçmeden yapılacak baskınları, orada bol bol yemek yiyeceklerini ve diledikleri her şeyi yapacaklarını konuşmakta idiler. En basit savaşçıların her biri o denli zenginlik yağmalayacaktı ki, bütün bir bölgeye ve binlerce tebaaya sahip han gibi zengin olacaklardı.

Urusların kurt gibi kuvvetli ve hırslı, savaşta inatçı ve direngen bir halk olduğunu; mücadelesiz ve savunmasız tarlalarını, sürülerini teslim etmezler diye konuşuyorlardı.

Aniden Urusların elçi heyeti geld. Başlarındaki, Riyazan konazının genç oğlu Feodor'du. Batu Han kendi büyüklüğünü göstermek isteyerek, devlet gailesi ile meşgul olduğunu, konaz Feodor'u birkaç gün sonra kabul edeceğini vekil ile bildirir.

Uruslar otağları nehrin kıyısına kurdu. Biri ufak altın kubbeli, büyük, kınyaz çadırı, üçü küçük, buhara kumaşından idi. Subuday Bahadır, derhal otağlara sokularak, ellerine geçecek her şeyi kapmaya başlayacak, Tatar savaşçıların küstahlığından Urusları korumak için kampı bekçilerle kuşatır. Bu, gelmiş olan Urusların, Tatarlarla bir kaç kez itişip kakışmasına neden olur. Nihayet Subuday'ın "azgınları" mızrakların ağaç sapları ile meraklıları sopalayarak düzeni sağlar.

Batu Han, Urusları kabule hazırlanarak, her şeyi gizli gizli yerinde gözlemek için gittiği Riyazan topraklarından yeni dönen, Subuday Bahadır'ın oğlu Uryank-Kadan'la uzun uzun sohbet

etti. Ona eşlik eden kadın şaman Kerinkey-Zadan ise Urusların yüreklerinin parçalanması için onlara korku ve hastalık salan büyü yapar.

Uryank-Kadan gördüğü Riyazan ve Uldemir kentlerini şöyle anlatır.

"Bunlar sıradan kentler olmayıp kuvvetli birer kale ve onları almak kolay olmayacak. Yüksek kalın duvarları yıkmak için pek çok hücum gerekecek. Yazın Urusların yolları tuzaklara benzer: her yerde dereler ve yumuşak bataklıklar dolu. Yalnız kışın donmuş nehirlerden gitmek mümkün. Yazın Uruslar birbirlerine kayıklarla gidiyor. Her yerde sık ormanlar. Bu ormanlar savunma kaleleri gibi. Bu nedenle Uruslara kışın nehirler donduğu zaman gitmek gerekir."

Batu Han Urusların getirdiği hediyeleri görmek istedi. Fakat elçileri gene de kabul etmiyordu.

Urus savaşçılar, gözleri alev alev, on iki mükemmel atı dizginlerinden tutup getirir. Biri, semeri altınlarla incilerle ve simli kumuşla süslü karayağızdır. Bu hediye Batu Hanadır, diğer atlar zarif halılarla kaplıdır.

Arabalarda simli kumaş ve aksamit taşlarla kaplı pek çok tilki ve samur kürkleri vardı. Denk edilmiş kürkleri on savaşçı taşıdı. Her bir denkte en iyilerinden kırk koyu samur kürkü bulunuyordu.

Batu Han için başka hediyeler: altın saplı düz kılıç, gümüş kap kacak, fincanlar ve kupalar; karıları için de değerli taşlardan süsler: saç kurdaleleri, altın gerdanlıklar, yüzükler ve bilezikler vardı.

Batu Han sert ve hoşuntsuz otağın yanında dikilir. Önünden geçirilen hediyeleri umursadan izler. Bütün mücevherler otağında halı üzerine konur. O, Çin saraylarından daha mükemmel ve ustaca yapılmış hediyeler aldığını söyler. Ancak önünden on iki atı geçirdikleri zaman sevinir, biri diğerlerinden çok daha mükemmeldir. Her birini iki seyis gümüş zincir dizginlerden tutup, getirir. Yeleleri ve kuyrukları ondülinli atlar yüksek ve geniş sağrılıdır. Onlar kıpır kıpırdır, seyisleri havaya kaldırarak şaha kalkarlar.

Batu Han, kıç atarak kendini tutan seyisleri ısırmaya çalışan, ayakları dizlerine kadar beyaz, ateşli gözlerle yan yan bakan, karayağız aygırı kendine ayırır. Geri kalan atları diğer sultanlara götürmelerini emreder.

Batu Han nihayet diğer Urus elçilerini kabul eder. Cengiz oğulları ve başlıca askeri komutanlar onun çadırında toplanır. Büyük bir elmasla süslü şapka ve altın rengi ejderha işlemeli elbise giymiş olan Cihangir altın tahtta oturmaktadır. O, Uruslara güvenmeyerek elbisesinin altına zırh kuşanmıştı. Sol tarafta halıya Riyazan kınyazının getirdiği hediyelerle süslenmiş, Batu Han'ın karıları "yedi yıldız" oturur. Kıdemli karısındaki iri incilerden kolye, diğerlerindeki altın bileziklerdir. En küçüklerinin ise alnında inci dizgili kurdale. Tahtın sağ tarafına hanlar ve başbuğlar oturur.

Orta boylu, geniş omuzları ile endamlı Riyazan kınyazı Feodor, çok genç bir savaşçı olarak görünür. Dik durur, bakışını kaydırmadan, gülümsemeden gururla gözlere bakar, boyun eğmeyen vahşi şahin gibidir. Otağın girişinde nukerlerin aldığı silahı olmadan içeri girer. Kınyaz Feodor iki adım atar ve otağın alaca karanlığında iyi göremediğinden durur. Arkasından maiyeti olan altı kişi ve danışmanı dört boyar girer. İkşerli sıra olurlar. Feodor samur kalpağını çıkarır, yere doğru eğilip, parmaklarını halıya değdirerek Batu Hanı selamlar. Maiyeti de aynı şekilde hareket eder.

Feodor:

— Ömrün uzun olsun, Tatar ülkelerinin hükümdarı, yiğit Tatar ordusun efendisi ve başı!

Batu Han uzun süre susar, sonra gözlerini kısarak, ayağının dibinde oturan Riyazan kınyazı Gleb Viladeмiroviç'e fısıldar:

— Bu görgüsüz beni nasıl selamlıyor? Ona benim dengim olmadığını, uşağım olduğunu söyle.

Gleb Vilodemiroviç tahta dalkavukça yaslanıp, ayakları üzerinde oturmaktadır. Elçilere şöyle der:

— Kınyaz Feodor Yureviç! Sen kimin karşısındasın? Haşmetmeap Mungal karşısında, küstahlık ederek, diz bükmüyor musun? Batu Han'ın dünyanın yarısına hükmettiğini, tüm doğu dünyasının efendisi Cegiz Han'ın torunu olduğunu gerçekten unutun mu? Çabuk yüz üstü yere kapan, onun büyüklüğüne saygı beslediğini göster.

— Bana tanıdık gibi gelen yüzün hüzün veriyor, diyerek yanıtlar Feodor. "Sen kınyaz Gleb Viladeмiroviç değil misin? Kardeşlerini ihanet ziyafetine çağırıp, hepsini kılıçtan geçiren sen değil misin? Şimdi de Tatarlardan yana geçmiş, Rus topraklarını harap etmelerine mi yardım ediyorsun? Biz Hıristiyanların yere kapanarak selâmı sadece semavi hükümdara dua ederken verdiğimizi ve bu güne dek bizde dünyevi hükümdarın olmadığını

hükümdara, yeni sahibine anlat! Seninle tarlada karşılaşsa idik, böyle konuşamazdın...

Boyarlar fısıdanırlar:

— Dokuz canlı dönek!

Feodor'un sözlerini Gleb tecüme eder. Batu Han'ın dudaklarını köpük kaplar. Kudurmuşçasına konuşmaya başlar:

— Bütün cihan dedeme, Aziz Cegaver'e boyun eğdi. O, Moğol adının dehşetini bütün dünyaya yaydı. Siz, Ruslar mı bizimle atışmayı düşünüyorsunuz? Bizimle küstahça atışan bütün halklar toz ve kile döndü. Siz neye güveniyorsunuz? Bizden daha mı güçlüsünüz?

Feodor sakince yanıtlar:

— Senin yüce deden han Çagonaz'ı işittim. Bu büyük cengavere ve sana, onun torununa da saygı duyuyorum, sana sağlık ve uzun yıllar refah diliyorum. Fakat bunca güçlü ve zengin olan sana, bizim yoksul Riyazan toprağı da mı gerekli? Siz Tatarlar stepte yaşıyorsunuz, atlarınız yabani buğday otlarını seviyor. Biz ise ayılar gibi ormanlara kapanıyor, isli kulübelerde yaşıyoruz. Biz, sizinle niçin iyi komşular olarak yaşamayalım?

Gleb mırıldandı:

— Süt kuzusu! Yenilmez Moğolların efendisine böyle cevap vermeye sen nasıl cesaret edersin?

Batu Han sağ yanında oturan Subuday Bahadır'ın kulağına birkaç kelime fısıdar. Feodor bu pörtlek tek gözlü, şişman Moğol'un, Tatar hükümdarının danışmanı ünlü komutan olduğunu tahmin eder.

Subuday şöyle konuşur:

— Gök yüzünde bir güneş, yer yüzünde bir hâkim, o da Moğol kağanı. Herkesin ona boyun eğmesi ve önünde yeri öpmesi gerekir. Siz, Uruslar da bunu gönüllü iradenizle ya da mecburen yapacaksınız. Aziz Batu Han'ın çizmesi ensenize bastığı zaman kağana vergi ödeyecek ve dualarda adını kutsayacaksınız. Siz küstahlar bu güne kadar boşuna boyun eğmediniz.

Bu esnada sofracı otağa girer ve yere kapaklanıp, fısıldar:

— Yemek hazır. Göz kamaştıran, ziyafetin için hazırlanmış olanların getirilmesine izin ver.

— Getirin! der Batu Han, yeniden kımıltısız ve renk vermez tutum takınarak.

Feodor ve yol arkadaşları dikilmeye devam eder. Onları sanki unutmuşlardır.

Kınyaz Gleb, yarı kırlaşmış siyah sakalını düzelterek, müstehzi bir eda ile Rus elçilerini gözetler. Sırtında yıpranmış ve tüyleri dökülmüş bir kaftan vardır, ayağından zincire vurulmuş, fakat gene de korkunç step kartalına benziyordu. O Rus elçilerine şöyle der:

— Niye ayakta duruyorsunuz, değerli misafirler? Sizi çağıran olmadı, kendiniz sırnaştınız fakat şayet ziyafete düştüyseniz ikram edilenler size de yeter. Dikildiğiniz yerde oturun.

Yanında dikilen, iri yarı, duruşu heybetli, İjeslav kınyazı Feodor'a fısıldar:

— Rus toprağı için sabredelim. Kınyaz Feodor, senin ve bizim onurumuz için lütfen zahmete katlan. Eve geri dönmek kolay, Tatarlarla anlaşmak ise zor.

Genç Murom kınyazı şöyle söyler:

— Bizim hepimizin, ne benim, ne de senin dönemeyeceğini hissediyorum. Oturalım da bakalım, Tatar hürmetinin tadına.

— Oturun! Batu Han sizi yemeğe davet ediyor, der sofracı.

Rus elçileri otağın duvarına doğru geri çekilir. Bağdaş kurarak kendilerini halıya bırakırlar.

Kınyaz Feodor ve yol arkadaşları defalarca Polovets hanlarında bulunmuşlar ve adetlerini öğrenmişlerdi: ziyafetlerde ikram esnasında, her çeşit yiyecek, her et parçası kendi anlamına, düzenine sahiptir ve saygının büyüklüğünü veya küçüklüğünü gösterir. Bu nedenle Ruslar, elçi olarak onlara saygı gösterilip gösterilmeyeceğini ve özellikle nasıl olacağını gözlerini dört açarak izlerler.

Tatar adetlerine göre pişirilen koyun ya da başka bir hayvan –tay, yaban keçisi– eski kurallarla ayrı parçalara bölünür. Bu önemli görev, işin ehli, tecrübeli, uzman kişiye verilir. Gövde hayvanın sağ sol tarafı olarak yarıya bölünür ve ayrı özel yemekler için ayrılır. Hayvan yirmi dört parçaya bölünür, bu parçalar, misafirlerin sayısına göre ya yirmi dört, ya da on iki yemek için ayrılır. Ve her misafir ya bütün bir kap alır, ya da, misafirler çok olduğu zaman aynı kaptan iki veya üç kişi yer.

Uşaklar ikişer ikişer girerler, ileriye doğru uzattıkları ellerinde, törensel bir eda ile biri altın kap, diğerleri gümüş kaplar olmak üzere yemekleri içeri getirirler.

Sofracı, uşağın elinden altın kabı alıp, Batu Han'ın önünde durur ve dizleri üzerine çöker. Kapta etli kürek kemiği ve koyun başı vardı.

Batu Han kabı iki eliyle alıp, önüne koyar. Kuşağından ince bir bıçak çıkarır, koyunun bir kulağını keser ve başı, sağında oturan kardeşi han Şeyban'a verir. Bu esnada becerikli uşaklar, misafirlerin arasında sessizce kayar ve kapları onların önlerine koyar. Dört misafir, yüksek saygı anlamına, her biri ayrı bir kap alır. Onlardan sonrakilerin her iki kişisine bir kap verilir.

Rus elçiler kapların dağıtılışını dikkatle izler ve sağ ve sol kürek kemiklerini alan iki hanın, ordunun sağ ve sol kanatlarının başı olduğunu; ayak kemiklerini kemirenlerin de öncü müfrezede bulunduklarını anlarlar. Göğüs kıdemli hanıma verilir. Diğer hanımlara ufak parçalar dağıtılır.

Sofracı dua eder, ancak ondan sonra Tatarlar yemeye başlar.

Elçileri herkes unutur... Hayır, uşaklar onlara da iki kap getirir, önlerine halının üzerine koyar. Fakat bunlarda olan: ayakuçları, barsaklar ve kuyruk kemikleridir!

Elçiler, onlara verilen parçaların, aşağı uşaklara, iç organları temizleyen kadınlara ve tezek dışkılarını kazanların altına koyan çocuklara ayrıldığını ve bütün bunların, onlara hakaret amacıyla, kasten yapıldığını anlarlar. Ruslardan hiç biri elini kaba sürmez, hepsi sakince yemeği izler. Onların adına yapılan birkaç şaka elçiler tarafından anlaşılır.

Kıyaz Gleb iki hanla birlikte bir kaptan yer. O elçilerden yana döner:

— Değerli misafirler siz niçin az yiyorsunuz? Sahip gücenecek!

Prons kınyazı yanıtlar:

— Biz, bir polovets atasözünü hatırlıyoruz: "ziyafete karnını evde iyice doyurarak git." Şefkatli sahibin, cömert ikramına teşekkür ediyoruz!

Nihayet, yemek yiyen herkes eti bitirir ve yağ bulaşan ellerini renkli havlulara, kürklerinin eteklerine, hatta kimi de sağ çizmesinin koncuna siler. Üzerinde mest edici içeceklerle –kımız, horza– her kişi ne istiyorsa onunla dolu, çeşitli büyüklük ve biçimde fincanlar, kupalar olan gümüş tepsiler getirir uşaklar.

Herkes fincanları eline alır. Rus elçilere de sarhoş edici horza dolu fincanlar getirirler.

O zaman sofracı Batu Han'ın önünde dizleri üzerinde durur ve minnettarlık duasını eder:

"Konuk sever ikramın için,sana, senin başına, yenilmez, kahraman hana gökyüzü hayır duasını göndersin!

Saadet kuşu kılığına giren, koruyucu tanrımız Sulde, oturmakta olduğumuz bu altın renkli otağı ziyaret etsin.

Bu otağın sahibeleri on iki kez doğursun ve onların gözleri, kız değil oğlan doğurduklarını görüp, sevinçle aydınlansın.

Zenginlik seni hiçbir zaman terk etmesin. Gökyüzünün sana verdiği mutluluğu hiç kimse çiğneyemesin!

Otağını arka hörgüçlerinden yağ sarkan binlerce deve ve birbirlerine karşı yüksek sesle kişneyen, güzel aygırlar ve taylar, koyun ve koç sürüleri, yürürken butları kütürdeyen yağlı inek ve öküzler kuşatsın.

Eğer biri sana karşı kötü düşünce beslerse, seferde atı ölsün, karısı kocasının döndüğünü göremeden ölsün,kıskananın göçebe çadırı çatırdayarak yıkılsın ve çadırının direkleri kırılsın ve düşmanının sırtına saplansın!"

Herkes içmeye başlar. Ruslar da kupaları dudaklarına götürür. Fakat o anda hanlardan biri haykırır:

— Uruslar deve ayağı altında kalan tarla faresi gibi ölsün!

Diğer hanlar destekler:

— Uruslar akdoğanın önündeki serçeler gibi tazı-kurt köpeklerinin önündeki çakallar gibi kaçışsın!

Elçiler fincaları aşağı indirir ve kendi önlerine koyar.

Batu Han Rusların içmediğini görür ve onlarla alay etmeye başlar:

— Siz, buraya niçin yalnız geldiniz. Karılarınızı da getirseydiniz.

Kınyaz Gleb genel gülüşü taklit ederek konuşur:

— Doğru, özellikle kınyaz Feodor'un genç karısı Evpraksiya'yı getirmesi gerekirdi. O, deniz ötesinden çariçe ve gökyüzünde ki yıldız gibi güzelliği ile ünlü.

Fazlasıyla sarhoş olan Batu Han Feodor'a şöyle der:

— Ok gibi evine git ve genç karını bize getir. O da bize hem şarkılar söylesin, hem oyunlar oynasın, hem de güzelliği ile bizi neşelendirsin.

Kınyaz Feodar sakince yanıtlar:

— Böyle davranmak yakışmaz! Eğer bizi savaşta yenersen, ancak o zaman bizde olan her şeyin sahibi olursun.

Batu Han'ın, put gibi kımıldamadan oturan karıları Rus kınyazının verdiği cevabı öğrenince kıpraşırlar. Onlardan ikisi ellerini çırpar. Küçük olanı şöyle der:

— Bu Urus cesur ve asil bir koca.

İjeslav kınyazı, kınyaz Feodor'a fısıldar:

— Bizim burada yapacağımız daha fazla bir şey yok.

— Ben de bunu fark ediyorum.

Kınyaz Feodor ayağa kalkar. Batu Han gözlerini kısıp ona bakar.

— Bağışla beni en aziz han, fakat bizim eve gitmemiz gerek...

— Niye gitmeniz gereksin? Kımız buyrun!

— Biz seninle dost olmaktan ve bozulmaz birlik, iyi komşuluk anlaşması yapmaktan memnun olurduk. Fakat bizde söylenen şu: "Zorla güzellik olmaz." Biz senin sadık dostların olamayız, fakat senin prangalı kölelerin olmaya gelince, bu hiç bir zaman olmayacak! Bize savaşla gelirsen, tartışmayı kılıçlarımız çözecek.

Feodar ve bütün elçiler kalpaklarını çıkarıp, yere dek eğilip, Batu Han'ı selamlar. Feodor doğrulur, saç perçemlerini silkeler, gözlerini onu övmüş ve yüzüne aklık, gözlerine sürme sürünmüş, parlak simli elbiseye bürünmüş olan Batu Han'ın genç karısına diker. Dik, cesur ve gururludur, Samur kalpağı kaşlarına eğer ve otağdan çıkar.

Batu Han, Subuday Bahadır'a birkaç kelime fısıldar. O, şiddetle sızlanarak, ayağa kalkar ve çıkışa doğru geri geri giderken tökezler.

Tahtın koltuklarına yapışan Batu Han kımıldamadan oturur. Herkes dinlemiş fakat hiçbir şey anlamamış sadece donup kalmıştır. Atların ayak sesleri duyulur... Süvariler otağın önünden rüzgâr gibi geçerler.

Umutsuz haykırışlar... Bastırılan boğuk inleyişler. Kılıç vuruşları ve şakırtıları...

Batu Han eskisi gibi kımıldamadan oturur. Hiç kimse kımıldamaya ve yerinden kalkmaya cesaret edemez.

Subuday Bahadır döner. Onun ter kaplamış yüzünde gözleri ışıldamaktadır. Zorlukla nefes almaktadır.

— Pekâlâ, ne oldu? Diye sorar Batu Han.

— Hepsi kılıçtan geçirildi. Yalnız bir yaşlı uşak canlı kaldı. Bir Tatar kılıcı kapıp, efendisi konaz-Feodor'ın bedeni üzerinde elinde kılıçla dövüştü, hâlâ elinde kılıç onun vücudu yanında dikilmekte. Ona dokunmamalarını emrettim. Senin deden Aziz Cengâver defalarca şöyle demişti: "Sadık uşağı yüceltmek gerek, onun efendisi senin düşmanın bile olsa"...

— Onu görmek istiyorum, der Batu Han. Konaz Galib, al gel onu.

Kınyaz Gleb Vilodemiroviç kalkar ve ayaklarını oğup, uyuşukluğunu gidererek, Moğol usulü geri geri yürüyerek, otağdan çıkar. Uzun boylu, kır saçlı bir ihtiyarla geri döner. İki Moğol savaşçı ihtiyarı dirseklerinden tutmaktadır. Yüzü yaralanmış, beyaz sakalından kan damlamaktadır.

— Kimsin sen? Diye sorar Batu Han.

— Ben, kınyaz Feodor Yuryeviç'in eğitmeni ve uşağıyım.

— Adın ne senin?

— Aponitsa.

— Bana hizmet etmek ister misin? Saygı göreceksin...

— Beni parçalamalarını emretsen de hizmet etmeye başlamam.

Batu Han'ın küçük karısı Yıldız, titeyen, zayıf bir sesle şöyle der:

— Cihangir, bırak onu.

Batu Han onaylayıcı bir şekilde başını sallar ve şöyle söyler:

— Sen sadık bir insansın. Seni affediyorum. Sana at vereceğim. Geri gitmene izin vereceğim. Oğlunun cihan hükümdarının karşısındaki küstahça kabalığından dolayı öldürüldüğünü, Riyazan kınyazına anlat. Subuday Bahadır, bu Urus'un yanına güvenilir dört nuker ver. Yolda öldürmemelerini, sağ salim ilk Urus devriye yerine kadar götürmelerini emret.

Moğollar, Aponitsa'yı otağdan çıkarır. Batu Han ve misafirleri ziyafete devam eder ve Urus topraklarına hücum planının enine boyuna görüşürler.

***

III
MOĞOLLARLA BARIŞCIL KARŞILAŞMA

Savaliy Dikoros'un da aralarında bulunduğu öncü devriyenin savaşçıları Toropka'nın ortadan kaybolduğunu fark edince endişeye kapılırlar. Tepeliğe çıkarlar, çevresinde dolanırlar, izleri araştırıp, çayırdaki kanı bulurlar. Yorumlarlar, tartışırlar, bir mücadele olduğuna hükmederler. Kan damlaları kar üzerinde dört at izinin belli olduğu yere kadar varır. İzler bundan sonra dosdoğru Tatarların bulunduğu tarafa gitmektedir. Yüzü hiç gülmeyen Savaliy, insanlardan tamamen uzaklaşır. Stepte ordan oraya dolanır, ağaç yıkıntıları arasına sokulur, gözlerini yummadan orada geceler, Toropka'nın sağ olup olmadığını ağzından kapmak için bir Tatar yakalamak istemektedir:

— Eğer Toropka'yı bıçaklasaydı zalimler, onu soyup, fırlatırlardı. Canlı yakaladıkları ve yanlarında sürükledikleri belli.

Ayaz sertleşmekte. Rüzgarlar dikenleşmiş kurumuş karı sürükleyip kümlelemekte. Gökyüzü parlamakta, açılmaktadır. Stepte uzaklar görünmekte, fakat Tatarlar sanki yer yarıldı da yerin içine girdi. Daha önce uzaklarda, ufkun altında rüzgar gibi geçen Tatarlar üç gündür görünmüyorlar.

Savaliy arkadaşlarını ileri gitmek için ikna etmeye çalışır:

— Deneyelim! Bizim kınyazlar belki hükümdar Batıy ile anlaşmıştır ve Tatarlar sıcak bölgelere doğru geri çekiliyordur, biz ise burada boşuna donuyoruz.

Perunov Ormanı savaşçıları ileri yürümeye razı olur. Kudriyaş herkesi, bir zamanlar Polovets çobanları ile alış veriş yaptığı köye götürmeyi üstlenir. Müfrezenin geri kalanları meşe koruluğu yanında beklemeye söz verir.

Dördü –Kudriyaş, Vaula, Zvyaga ve Saveliy– baltaları alıp geceleyin yola çıktılar.. Onlar bütün yarları, kurganları ve tepelikleri iyice öğrenmişlerdi, ay ışığında yolu şaşırmaları zordu.

Yanlarına bir kaç günlük ekmek aldılar. Dere yatağına yaklaşıp, çalıların içinde yattılar. Uzun süre şafağın sökmesini beklediler. Köy küçük bir derenin aktığı, yarın ortasındaki çukurlukta idi...

Güneş kızıl sisin içinde yükseliyordu. Gri bulutlar kümelenerek yaklaşıyordu.

Tepenin ardından elinde kısa bir mızrak tutan atlı bir Tatar belirdi. At tüylü ve kırmızımsı idi. Sırtında eski, toprak rengi koyu bir kürk vardı. Başını çevirip, görünen bir şey var mı diye kuşku içinde etrafına baktı. Köye doğru yöneldi. Köy erkeklerinin saklandığı çalılığın yanında atını kamçıladı. Doludizgin ileri atılıp, etrafına bakınarak, yoluna devam etti. Dere yatağına indi. Atın ayaklarının ince gevrek buzu kırışı duyuldu. Durdu; atın su içtiği bellidir. Az sonra dere yatağından yeniden çıkıp tepelikte göründü. Tepelerin ardında gözden kayboluncaya kadar, tek başına karlı bomboş ovada yol aldı.

Savaliy:

— Köyde hiç kimse yok. Aksi halde şaşı gözlü orada kalırdı, Tatarlar konuşur, biz de işitirdik.

— Sen hep Toropka'nın vücudunu bulacağını sanıyorsun, der yanıbaşında uzanan Zvyaga. "Senin Toropka'nın alnına ölüm henüz yazılmadı. O, bizden daha fazla yaşar."

— Ruhum sakin değil diyerek yanıtlar Saveliy. "Gündüz ve gece benim her yanımı kemiriyorlar. Ben ileriye gideceğim. Şayet bir şey görürsem bağırırım, o zaman yardıma gelirsiniz."

Savaliy eğilip, sürünürce aşağı, dere yatağına iner. Uzun süre kaybolur. Bulutlar ilerler, tüm gök yüzünü kaplar. Birden yoğun bir kar yağmaya başlar, kar örtüsü uzanır gider.

Köy erkekleri beklemeye devam eder.

Çalıların ardından aniden Savaliy sürünerek çıkar.

— Tipi başlıyor der. "Bir iki gün sürebilir. Köy boş, yalnız kılıçlanmış ihtiyar bir kadın vardı. Dere yatağında bekleyelim, orada damlı bir ahır var. Ekmeğimiz yeter. Stepte donarız."

Kar aralıksız yağıyordu. Rüzgâr onu savuruyor ve gözlere yapışarak, yüzlere çarpıyordu. Köy erkekleri birbirlerine yanaşarak dere yatağına iner. Yarı yıkılmış ahırlar, karanlık ve boştur. Onlardan birinin yanında ihtiyar bir kadın, duvara yaslanmış oturuyordu. Örtü içindeki kırlaşmış başı yarılmıştı. Gözlerinden biri canlı gibi bakıyordu. Gri vahşi bir hayvan ahırdan fırlayarak çıkar. Gerisini kaldırarak, büyük sıçramalarla dağ yamacına doğru uçar gibi gider ve gözden kaybolur.

— Kurt, der savaliy. "Ben de ikisini ürkütmüştüm. Burada kesilmiş bir atın kemiklerini kemiriyorlardı."

Damlı, ağaçtan duvarları kil sıvalı eve girerler. Kapının ardına kazık dikme dayarlar. Ortalık sessizdir. Fırtına artık kapının gerisinde uluyordur.

— Eğer Tatarlar gelirse bizi köpek enikleri gibi yakalarlar

— Ben dışarıda kapının önünde oturacağım. Uyumayacağım. Tipi beni kaplarsa, bir kenara çekersiniz. Sadece bir tek düşüncem var: Toropka'mı kurtların kemirip, kemirmediği.

Sabahleyin Saveliy'i kar kümesinden çıkarırlar. O doğrularak, konuşur:

— Sizi buraya ben sürükledim. Burada ben oturmalıyım.

Fakat onu itekleyerek, içerde duvarları kil sıvalı odaya sokarlar, içerideki ocakta dal, çalı çırpı yanmakta ve unlu lapa dolu kil çanak kaynamaktadır.

Aniden dışarıdan bir ses duyulur. Biri boğuk sesle konuşur:

— Canlı biri var mı burada? Ses verin yoksa zorla gireceğiz.

Köy erkekleri baltaları kapıp, girişte dikilir ve kapıyı aralarlar. Kırağı ile kaplı bir ihtiyar içeri girer. Yüzü ve kır sakalı kanlıdır. Arkasında dört Tatar görünür.

— Ocağınız bereketli olsun. Soluklanmaya ve ısınmaya izin verin. Bütün gece stepte savrulduk, az kalsın boğazlayacaklardı. Ben, Riyazan kınyazı Feodor Yureviç'in uşağı Aponitsa'yım. Tatarlardan korkmayın, onlar bizim ilk devriye yerine kadar bana eşlik etmeleri için verildi. Onlar size dokunmaz.

Köy erkekleri geri çekilir, baltaları kuşaklarına sokarlar. Kudriyaş Polovetsçe konuşur:

— Girin, ekmeği bölelim.

Tatarlar aralarında konuşarak kapıda yığışır. İkisi atları kösteklemeye gider, ikisi kil sıvalı kulübeye girer, selam anlamında siyah ellerini göğüslerinde çaprazlarlar.

Hepsi, bir birine yan yan bakarak, sıkışık bir halka halinde kendilerini ayakları üzerine bırakırlar. Tatarlar ellerini ateşe doğru uzatır. Kudriyaş akağaç kabuğundan kese içinden yuvarlak somun ekmeği çıkarır. Bıçakla bir parçasını böler ve dilimler halinde Tatarlara verir.

— Tanrı nerden ve nasıl getirdi seni Aponitsa! Seni böyle ikram eden kim?

Aponitsa Rus elçi heyetinin vahşice kılıçtan geçirilişini; Kınyaz Yuriy İgnoroviç'e, oğlunun ölümünü anlatması için, Ri-

yazan'a gitmesine, hükümdar Batıy'ın kendisinin izin verdiğini anlatır. "Bu zalimler bana dokunmadı. Riyazan'a gerçekten sağ salim ulaştım".

— Peki, Batıy nasıl görünüyor? Onu gördün mü?

Köy erkekleri, haklarında pek çok dehşet verici hikayeler dinledikleri Tatarlara tamahkarca dikkatle bakarlar. Şimdi onlar yanlarında oturmakta ve memnun memnun kuru ekmeği kemirmektedir. Onların sırtında, dış yüzü yünlü, koyun postundan uzun etekli kürkler vardı. At derisinden şalvarları da aynı şekilde, fakat kıllı taraf iç yüzde idi. Ayaklarındaki geniş çizmelerin içi keçeyle kaplı idi. Başlarındaki şapkalar köpek kürkünden tepesi tokalı, sivri ve kulaklı idi. Bellerinde uzun ve eğri kılıçlar ve zincirleri ucunda demir topuzlar olan kalın ve kısa sopalar vardı.

Bir Tatar kuşağından tahta fincan çıkarıp, ekmeği onun içine ufalar ve ocaktaki çömleği işaret eder. Vaula çömlekten ona un lapası döker ve sorar:

— Yurdun (Çadırın –R. A.–) uzakta mı?

Kudriyaş Polovetsçe 'ye çevirir.

Moğol düşünmeye başlar, anlar ve elini sallar.

— At üstünde iki sene gitmek gerekir!

— Peki, kaç yıldır savaşıyorsun?

— Yirmi yıldır...

Tatarın yüzü koyu esmer ve inek memesi gibi kırışıklar içindedir. Seyrek bıyıkları dudağından sarkmaktadır.

Un lapasında ıslattığı bütün ekmeğini yeyince Tatar fincanını dibine dek içer. Onu diliyle yalar ve komşusuna verir. Un lapasından o da rica eder.

Hepsinin yüzü asık, koyu esmerdir, çekik siyah gözleri Rusları tepeden tırnağa süzer.

Kudriyaş:

— Onlar bizim ekmeğimizi yiyor da olsa, gene de bizi kılçlamaya hazırlar. Çekip gitsinler buradan yavaş yavaş. Aponitsa'yı biz kendimiz götürelim.

Moğollar gözleriyle Rusları göstererek aralarında bir şeyler konuştular. Köy erkekleri bir biri ardına çıkmaya başladığı zaman, yerlerinden sıçrayıp, demir kancalı kısa mızraklarını sıkıca tutarak, kil sıvalı kulübeden koşarak çıktılar.

— Bu kancalar bizi eyerden al aşağı etmek için, der Kudriyaş.

Aponitsa ata biner. Ufak, kırağı tutmuş atlarına Moğollar da oturur ve beklerler.

— Gidelim ortodokslar, der Aponitsa. Gözünüzü dört açın, onlar bir şeyler düşünüyor.

Köy erkekleri dizlerine kadar kara bata çıka yokuş yukarı tırmanırlar. Dere yatağından ovaya çıkarak Aponitsa'nın peşinden yürürler. Moğollar durur ve oldukları yerde döner.

Birden atların yelesine yumulup, ok gibi köy erkeklerinin üzerine doğru gelir, hızla yanlarından geçerler ve atak bir bir şekilde geri dönerler. İki kementin kapıp, yere devirdiği, ne olduğunu şaşıran Vaula'yı kar üzerinde arkalarından sürüklerler.

— Yetişin kardeşler! diye bağırır Vaula.

Moğollar dörtnala uzaklaşır.

— Adam kayboldu! diye haykırır Zvyaga.

— İşte bu belaya da ben sebeb oldum. diyerek sızlanır Savaliy. "Sizi niye sürükledim buraya?"

Moğollar uzaktaki tepelikte durur. Vaula'yı kaldırır. O, öndeki süvarinin ardından boynunda kementle yürümeye başlar, diğerleri de onun ardından gelir.

Aponitsa'nın yorgun atı ayaklarını kar kümelerinde güçlükle sürükler. Köy erkekleri suratları asık yürüyor, sık sık dönüp bakıyorlar ve artık kanlı savaş felaketini beklemek gerek diye konuşuyorlardı.

— Kınyaz Feodor ve elçileri kılıçtan geçiren at çobanlarından barış ve dostluk bekleme!

***

IV
SEFAHAT ALEMİ ÜZERİNDE TİPİ

Direği altın sarısı ejderhalı olan, sarı otağ Tatar ordugâhı üzerinde yükseliyordu. O, bakır başlı kazıklara kıl kementlerle sıkıca bağlı idi. Otağda her gün müzakereler yapılıyor, hanlar akşamları ziyafet düzenliyordu. Arza, horza[108], kımız ve Riyazan elçi heyetinin getirdiği ballı içecek avcısı pek çok yardakçı Batu Hanı kuşatıyordu.

Günler ayazlı da olsa, parlak ve ışıldayan güneş hafif hafif ısıtmakta ve kamp neşe, canlılık ve gürültü ile dolmakta idi.

Atlar, hiç bir zaman ne orak, ne de tırpan görmemiş olan geniş stepte yayılıyordu. Vahşi tarlanın engin ovalarında, her yerde ateş dumanları göğe yükseliyor ve hanların getirdiği, beyaz tepeli, yuvarlak beyaz şapkalara benzeyen çadırlar görünüyordu. Güneş ışınlarından hafifçe eriyen karın yüzünü geceye doğru tekrar gevrek ince buz tabakası kaplıyordu. Kuzeyden soğuk keskin rüzgâr estiği zaman, buz kabuğunda, şangırtı ve hışırtıyla ufak donmuş kırağı dağları yuvarlanıyor, ateş ve çadır yanlarında büzüşen Moğol askerlerini tepeden tırnağa örtüyordu.

Rüzgâr geceye doğru şiddetlendi ve çok geçmeden uluyan kasırgaya dönüştü. Hafif çadırlar çatırdayıp sarsıldı. Pek çoğu yelle yuf oldu. Rüzgâr, Batıy'ın altın sarısı otağını yerinden söküp, en yakındaki ateşe yuvarladı. Uşaklar güçlükle otağın bezini toparlayıp, kıymetli eşyaları ve altın tahtı örtebildi. Batıy, çatıdaki delikten esen rüzgârın içerdeki ateşin dumanını yerlerde savurduğu seferi çadıra geçti. Dondurucu bir rüzgâr her yere sızıyor, çadırları kar kümeleriyle örtüyordu.

Moğol fırtınalarına alışkın savaşçılar, kürklerinin genellikle çemrenmiş yenlerini açıp uzatır ve köstebekler gibi karı deşip, oracıkta kıvrılırlar. Karın içinde uzanarak, rahatça tipinin uluyuşuna, dinmeye başlayan insan seslerine ve rüzgârın şiddetli ıslığına kulak kabartırlar.

108. Arza ve horza: sütten hazırlanan votka gibi sarhoş edici Moğol içkileri

Tan yeri ağardığında Moğollar kar yığınları içinden sürünerek çıkmaya başlar. Silkinir ve ağır ağır çadırlara ya da kendi akrabaları için ateş arayarak dere yataklarına ve yarlara giderler. Ateş yanlarında tahta tasları ile un lapası içer ve üstüne domuz yağı ve kıtırdayan kavrulmuş darı yerler. Yiyecek azdır. Savaşçılar, Kıpçaklardan talan edilen erzakın sonuna gelindiği için, sefere çıkma zamanı diye konuşmaya başladılar. Ve atlarına binip, tipinin nereye kovduğu bilinmeyen yılkıları aramak için stepte dağıldılar.

Herkes Subuday Bahadır'ın beyaz çadırına bakar. Onda, Batu Han'ın kişicil ana tümenine ait atkuyruklu dokuz asa takılıdır. Bu asalar, on binlerce süvariyi peşinden sürükleyerek, kuzeye, inatçı, eğmesi zor, garazkâr Urusların ülkesine doğru çok geçmeden dalagalanmaya başlayacak mı?

Beyaz çadırdan iki Moğol çıkar. Kırağı bürümüş atların bağlarını ve dizginlerini çözüp eyere atlar ve ayrı yönlerde dörtnala giderler. Peşlerinde sadece kümelenen kar tozları vardır.

Sonra, sarı çin ipeği ile kaplı beyaz tilki derisinden kürk içinde Batu Han çıkar. Kişicil koruması nukerler Riyazan kınyazının hediye ettiği, dizlerine kadar beyaz kara yağız atı Batu Hana getirir.

Batu Han dere yatağına, ufak beyaz çadıra gider. Attan atlayıp, halı perdenin arkasında gözden kaybolur. Mızraklı iki nuker kapıda nöbete dikilir. Diğerleri kara yağız atı bir yana çeker ve dikkatlerini çeken basit şeyleri hafif bir sesle fısıladanarak, çömelirler.

— Burada'ki kim?

— "Yedinci yıldız".

— Müzakere yapılacak. Noyanlar toplandı.

— Hangi konuda, biliyor musun?

— Hücum konusunda olabilir.

— Geri dönmeyecek miyiz?

— Sus, yoksa seni boğarlar.

— Daha fazla beklemek olmaz. Atlar otu yiyip tüketti.

— Rus toprağında ısınırız.

— Kentlerini yakacağız.

— Atları tahılla doyuracağız.

Bakır kalkana vuruşlar çınlamaya başlar. Nukerler de saymaya:

— On! Gardi-Gel, bu sana!

Oturanlardan biri sarı gocuğunun sağ yenini sıvar ve kapı perdesini aralar. Kulaklıklı büyük şapka içindeki başını içeri uzatır. Emri dinleyip, nukerlere döner:

— Hey, Aru-Zan! Gözkamaştıran, şaman kadın Kerinkey-Zadan'ın derhal getirilmesini talep ediyor. Birlikte gidelim. Ben, Onunla yalnız baş edemem.

Yassı burunlu, düz yüzlü bir genç bir nuker başını sallar:

— Gelmem, Gardi-Gel! O ısırıyor.

— Çağırdıkları zaman yürü. Onu kendin ısır!

Aru-Zan kalkar. Dizlerine kadar karın içinde yürüyerek, iki Moğol tek başına duran meşe altındaki siyah çadıra doğru yönelir. Meşenin, uğuldayan hışırtılarla titreyen sarı yapraklarının yarısı duruyordu.

Çadır hayat emaresi göstermiyor, üzerinde lüle lüle neşeli duman kıvrılmıyordu. Yarı beline dek kara gömülü idi. Aru-Zan ve Gardi-Gel şaman kadına birkaç kez seslenir. Hiç kimse cevap vermez. Çadır kapısı ağzındaki karı elleriyle kürerler ve çatı ortasındaki parmaklıklı yuvarlak deliği örten keçeyi kenara çekerler. Homurdanma ve havlamaya benzer, boğuk sesler işitilir. İki Moğol daha yaklaşır ve kapıyı açarlar. Çadırdaki keçe ve koyun postu yığını altından boğuk ilençler duyulur. Nukerler keçeleri sağa sola fırlatır. Onların altından, siyah parıldayan gözlerle saçları tarak yüzü görmemiş bir baş görünür. Öfkeli bir ses homurdanır:

— Nereden sokuldunuz buraya siz, ön yüzü gözyaşları ve salyalardan çürümüş, arka yüzleri güneş ve rüzgârla kavrulmuş, adi adamlar? Aptal adlarınız ne sizin? Kimi arıyorsunuz? Derdiniz ne?

Kıdemli nuker, nazik davranma adetlerini bilerek, kızmadan yanıtlar.

— Kime ihtiyacımız olursa, kiminle işimiz olusa biz, ona rica ve selamla geliriz. Göz kamaştıran bizi, ufak, tefek adamları, senin yanına, ruhlarla konuşan yüce şaman kadının yanına, senin, herşeyi bilen Kerinkey-Zadan'ın yanına gönderdi. Önemli bir konu, çetin bir mesele üzerine seni çarçabuk çadırına çağırıyor.

Keçelerin altından zayıf, yaşlı bir kadın çıkar. Kolları ile dizlerini kucaklayıp, çömelir.

— Ölü babasının eti kızartılmış olan sarı aptallar! Peki kim çağırıyor? Çadırı sallıyor, çatıdan keçeleri çekip alıyor, yaşlı kadını donmaya götürüyor? Siz önce ateşi yakın, ellerimi ayaklarımı ısıtın! Ben üç gündür keçe altında yatıyorum, her yanım dondu. Hiç kimse bana kuru çörek bile vermedi, çorba getirmedi.

Uzaklaşın buradan,vahşi cahiller, ben sizin üzerinize burnu bakır, pençeleri demir karga bulutunu salmadan önce!

Nuker, çelik çakmağın hızlı vuruşları ile kıvılcımlar saçmaya başlar. Diğeri kuru ak ağaç kabukalarını kıvılcımların altına yerleştirir. Üçüncü çadırın ortasındaki ardıç dallarını yığar, dördüncü, onların en kıdemlisi olan Gardi-Gel, şaman kadın inatla gerisin geri yığının arasına sokulmak istediği için, keçeleri ve kürkleri dürmeye devam eder.

Çok geçmeden kabuklar ve dallar tutuşur ve neşeyle çatırdar. Gardi-Gel, Kerinkey-Zadan'ı elinden tutup, ateşin yanına götürür. Şaman kadının esmer yüzünde kırmızı ve mavi desenlerler sıvalı idi. Kır saçlarındaki pek çok örgü, yılan gibi sallanıyordu. Şaman kadın, Gardi-Gel'i elinden ısırır, Gardi de, onu bırakır. O zaman Karinkey, kuş başları, uzun gagalar ve tilki kuyrukları ile süslü şapkayı başına geçirir, ayı kürkünü sırtına alır, bakır tabağı göğsüne asar, küçük putlar asılı olan kemeri kuşanır. Şaman kadın büyük bir tefi tokmağı kapar gibi alır, içindeki kaval, keçi ayağı ve koyun kürek kemiği uçlarının dışarı fırlak fırlak durduğu çantayı kemerine asar.

O, bütün bunları dualar mırıldanarak, hoplayıp zıplayarak ve hafif hafif şarkı söyleyerek çabucak yapar.

Nukerler ateşin yanında, susarak, ona korkuyla yan gözle bakarlar. Gardi-Gel, hazırlıkların tamamlandığına karar verip, nihayet kalkar:

— Şimdi, Batu Han'ın yanına gidelim.

— Baş şaman Beki olmadan gitmem.

— Aru-Zan! Onu, yüce kişiyi dirseğinden tut, saygıyla Batu Han'ın yanına götürelim.

Dört nuker şaman kadını tutar ve dizleriyle ardından iterek, hızla çadırdan çıkarlar.

Çırpınan şaman kadını tutarak, "yenilmezlerin" nöbet tuttuğu Batu Han'ın çadırına kadar götürürler. Kerinkey Zadan, kutsal ruhlarla konuşabilen, gökyüzünün iradesini bilen ve geleceği önceden gören ünlü falcıya yaraşır tarzda kurula küçük kapıdan girer.

Başlıca hanlar çadırda toplanmıştı. Ateşten sıcaklık yayılıyordu. Batu Han, kırmızı süet deri çizmeler içindeki ayaklarını altına almış, ateşin arkasında, halıda oturuyordu. O, şaman kadına kısılmış gözlerle dikkatle bakar. Kerinkey girişte dikilir, üstündeki öte beriyi tangırdatarak ve gümbürdeterek eğilir ve yüz üstü kapanır.

Sonra tangırtı ve gümbürtüyle sıçrar ve korkuyla duvara doğru gerileyen, genç kadın hana koşarak yaklaşır. Yüksek hayranlık ifadesi olarak şaman kadın onun kulağına yapışır, yanaklarını koklar ve gözünün köşelerini yalar. Sırtını sıvazlar, okşar ve yanına oturur.

Şaman kadın delice bakışını Batu Hana diker:

— Sen, tüm insanların sevincisin, asil doğmuş ve yiğitsin Sani-han! Sen, avına ok gibi atılan altın kartalsın! Sen, karlı dağların tepesinde kükreyerek gezinen siyah alacalı parssın! Sen, kayalıklar üzerinde çığlık atarak süzülen çaylaksın! Sen, tüm halkın yüreğisin! Söyle, beni niçin çağırdın? Her şeye gücüm yeter, senin için her şeyi yaparım!

Batu Han:

— Yüce şaman kadın Kerinkey-Zadan, seni ben çağırdım! Sen halklara korku ve azap salan şapka giyiyorsun. Ben bu gün bir rüya gördüm.

— Anlat!

— Rüya yüzünden aklım bulandı ve yüreğim dağlandı. Yolumun bağlı olduğu rüyayı açıkla bana. Sen, cihanın yetmiş yanından, tehditkâr sarı ruhlarla konuşmayı biliyorsun. Onları çağır ve ben ne yapmalıyım sor: bu tipide, kuzeye, uzun sakallı Urusların ormanlarına yürümeli miyim yoksa daha beklemem mi gerekiyor? Veya güneye dönüp, Mavi deniz kıyısındaki sıcak vadilerde göçebelik mi etmeliyim. Riyazan'a mı yoksa güneye, Kivamen'e doğru mu yürümeliyim?

Şaman kadın gözlerini öyle bir belertti ki, sadece akı görünüyordu ve bir yandan diğer yana sallanarak, "Ayun-ye! Ayun-ye" diyerek ulumaya başladı. Sonra çantasından bir deri torba çıkardı ve ondan ateşin köşesine, yeşil bir toz serpti. Buram buram mavi duman yükselmeye başladı, çadır ballı step otlarının hoş kokusu ile doldu.

— Anlat rüyanı, yetmiş sarı ruhu çağıracağım ve sana neyin mutluluk-başarı, neyin acı-gözyaşı getireceğini onlara soracağım.

Batu Han kendini toparlar, kadın şamana doğru eğilir ve hafif bir sesle konuşmaya başlar:

— Gördüğüm rüyada, gri bulutlardan kızgın kömürler gibi yağmur yağıyor ve sanki başımın tepesini yakıyordu. Bu yüzden hafif yüreğim yerinden oynadı. Dokuz kuyruklu bayrağımın yuvarlanmaya ve kıvrılmaya başladığını gördüm. Ben bir de kindar, et gibi kırmızı düşmanlarım –Munguslar– ın bütün sürülerimi ve

uyruklarımı, sanki ele geçirmiş olduklarını gördüm. Bir de onların develerime nasıl eziyet ettiklerini, çadırları birbiri ardına kalkmaya ve uzak yerlere göçmeye nasıl zorladıklarını gördüm. Kerinkey-Zadan, bu rüyanın ne olduğunu, han-gökyüzünün bana ne söylediğini anlat.

Şaman kadın sıçrar, tefini alır, vurmaya başlar ve tefle yüzünü örtüp, kurdu, ayıyı, baykuşu taklit ederek, ulumaya, böğürmeye, feryat figan etmeye başlar. Olduğu yerde oynayarak, hoplayıp zıplamaya başlar ve birden bir ayağı üzerinde sekerek, koşar gibi çadırdan çıkar. Peşinden nukerler fırlar. Kerinkey, tek başına duran meşe ağacına doğru koşarak, yaklaşır, görülmemiş bir çeviklikle tepesine tırmanır. Orada tefe vurarak ve deri torbadan çıkardığı kemikleri kuzeye, Ruslardan tarafa fırlatarak, bağırmaya devam eder. Sonra hızla aşağı iner ve karda aynı şekilde zıplaya zıplaya, koşarak çadıra döner. Batu Han, büyücü kadının bütün hareketlerini gözetleyerek girişte dikiliyordu. Onun çadıra geçmesine izin verdi ve kendisi de yeniden halıya oturdu.

Kadın şaman diz çöker, yüzünü tefle örter ve hafif erkeksi bir sesle konuşur:

— Ağacın tepesine tırmandım. Gökyüzünde bulutların altında idim. Dualar ettim. Ruhlar benim ardımdan buraya geldi. İşte onlar şimdi senin rüyanı konuşacak ve açıklayacaklar.

Ciyaklayan başka bir sesle devam eder büyücü kadın:

— Riyazan toprağının hâkimi olarak doğmuş olan, yiğit askerlerin en iyisi, genç konaz ihtiramla senin, bütün halkların efendisinin yanına geldi, dört bir yana, köşe bucak herşeye dikkatle baktı ve savaşçılarını saydı. Sana, on iki mükemmel atı hediye olarak getirdi ve onların arasında, sadece sarı ruhların binebileceği siyah bir at da vardı. Sen bu güzel atla ne yaptın?

Batu Han gözlerini kısar, elini sallar ve sanki "Biliyorum, biliyorum senin ne istediğini!" der gibi başını sallayarak şöyle der:

— Ne mi yaptım? Riyazan konazını öldürdüm ve onun kara yağız atına biniyorum.

Kadın şaman yeniden hafif bir sesle konuşur:

— Yüce sarı ruh, Batu Han'ın rüyasının ne anlama geldiğini açıkla. Bela, Onu tehdit ediyor mu? Yanımıza sokulan acıyı kovmak için dua mı etmek gerekli?

Şaman kadın sesini değiştirir ve ince bir kurt uluyuşu ile sanki başka bir göksel ruh konuşuyormuş gibi devam eder:

— Düşünülen sefer zor olacak. Sakallı Ruslar, Mangusların, pişmemiş, açık-kırmızı ete benzeyen çocukları gibidir. Onlarla dövüşmek tehlikelidir: kesilen bir başın yerine iki baş, kesilen iki başın yerine derhal dört baş çıkıyor. Dua etmeden Ruslarla savaşmak olmaz, doksan dokuz siyah hayvanı, lekesiz simsiyah at, öküz, koç ve keçiyi kurban olarak sunmak gerekiyor. Önce Riyazan konazının hediye ettiği siyah atı kesmek gerek... derken şaman kadın son sözlerini, sanki çadırın çatısından geliyormuş gibi, çok yavaş bir sesle söyler. Şaman kadın o anda yere doğru eğilir ve yan tarafına devrilir.

Çadır sessizdir. Herkes, Batu Han'ın söyleyeceğini bekler. Göz kamaştıran, gözlerini kısıp konuşur:

— Sen, yaşlı bir kurt gibi akıllısın, tuzağı bilen bir tilki gibi kurnazsın! Kuzeye, ormanlara, Urusların inine hiç gitmemenin belki de daha iyi olacağını mı söylüyorsum sen bana? Orada ordum belki de mahvolur, kırmızımsı-kızıl sakallı Uruslar yer bitirir mi? Dokuz kuyruklu bayrağım belki de kökünden kesilmiş gibi eğilir, Moğollarım diğer halkların prangalısı mı olur?

Şaman kadın susar, Batu Han devam eder:

— Ruhları koyun kuyruğu gibi titreyen pek çokları bana diyorlar ki: "Niçin Urusların üzerine gitmeli? Ayılardan hizmet gören büyücülerin dolandığı, geçilmez eski ormanlar var orada. Rüzgârın gümüş rengi step buğdayı dalgalarını kovaladığı, beyaz öküz, beyaz koç, beyaz keçi sürülerinin yayıldığı, stepteki Mavi deniz'e doğru gitmek daha iyi. Orada ferah ferah göçebelik edilir..." söylediğin korkak türküyü, bu ödlek ruhlar mı öğretti sana? Öğretmenim Hacı Rahim nerede?

Moğol hanlarının geniş sırtları arkasından, başında yüksek derviş kalpağı, uzun sakallarına ak düşmüş, zayıf, bitkin fakih ayağa kalkar.

Elini karnı üzerinde çaprazlayıp yavaşça yanıtlar.

— Dikkat ve itaat! Seni dinliyorum Batu Han!

— Sefere başladığı zaman, Çifte Boynuzlu İskender nasıl davranıyordu? Otlakları iyi toprak arıyor muydu?

— Hayır, Cihangir, O sadece düşmanlarının müfrezelerini arıyor ve gökyüzünden inen altın kartal gibi onların üzerine çullanıyordu.

— Savaş öncesinde, en iyi kara yağız atını yiyor muydu?

— Hayır, Cihangir! En çok sevdiği kara yağız aygır Butsefal'ı, Butsefal yaşlandığı zaman bile, seferlerde gittiği her yere götürüyordu.

— Sağ ol, bilge ve sadık öğretmenim, Hacı Rahim. Peki, savaş öğretmenim Subuday Bahadır ne söyleyecek? Urusların üzerine mi gitmemiz yoksa dinlenmek için Mavi denize doğru geri çeilmemiz mi lâzım.

Subuday Bahadır öfkeyle homurdanarak ve kuşkulu gözlerle konuşur:

— Ordu burada çakıldı kaldı. Erzaklar tükendi. Tipi şiddetleniyor. Hızla Urus kentlerine yönelme zamanı. İnsanları da, hayvanları da orada doyurmak mümkün. Yetmiş yedi bin Mungal sana engel olmaya bile çalışsa, Riyazan kınyazının kara yağız atı üzerinde Riyazan kentine girersin. Şaman kadın Kerinkey-Zadan acımasın diye, Riyazanlıların getirdiği, at gibi iri, donmuş siyah domuz gövdesini Ona hediye et. Sarı ruhlara yetmiş yedi kurbanı, Uldemir kentinde Urusların at yılkılarını ele geçirince sunarız. Kerinkey-Zadan, ruhların tipiye son vermesi için gayretle dua etsin. Böylesine derin karda yürümek zor. Eğer tipi böyle dokuz gün daha kudurursa, bizi ebediyen karla örter.

Subuday Bahadır susar. Şalvarının sol paçasını yukarı çekip, bitlerin ısırdığı kıllı ayağını gayretli gayretli kaşır. Başbuğlar birbirlerine bakarlar ve onların gözlerinde neşeli kıvılcımcıklar koşuşur.

— Sağ ol, herzaman bilge, Subuday Bahadır! Ben senden böyle sözler bekliyordum. Yarın mola yerimizden kalkalım. Ordu doksan dokuz kara sel gibi Riyazan toprağını bassın. Ben, dizlerine kadar beyaz, alnı beyaz yıldızlı kara yağız atta gideyim. O, bana mutluluk ve başarı getirsin. Keçe ile örtülmüş beyaz atım Akçian'ı Kıpçak seyisler, Mavi deniz'e götürsün. O, Arabistan'da doğmuş, ayı soğuğuna dayanabilmesi zor. Biz bütün Urus harakunlarını –yerlerin esirlerini– kılıçtan geçirmeyeceğiz. Onları yakalamak ve mümkün olduğunca ileri sürmek gerek. Kent duvarlarına hücumda ilkin onları süreriz.

— Onları ne ile doyuracağız? Diye sorar hanlardan biri.

— Esirleri niçin doyuralım ki? Onlar, kendi kendilerini doyursun? Ölmüş atları ve ne istiyorlarsa onu yesinler. Biz, bugün gamsızca dinlenelim. Kanlı ziyafet yarın yeniden başlasın.

***

V
MOĞOLLAR HÜCUM EDER

Kar tozu fırtınası içinde yola ilkin Subuday Bahadır'ın "kudurmuşları" çıktı. Ünlü yürüyüşleriyle, yolda at değiştirerek, Subuday kar yığınlarını yarıp, geçiyordu. Atlara birkaç Polovets kılavuz esir bindirdi. Güçlükle fark edilen step patikalarını, ona esirler gösteriyordu. Subuday onları yakınında tutuyor ve kendisine tuhaf ve alışılmamış gelen her şeyi soruyordu.

Onun öncü devriyesi ani bir baskınla ormanda üç avcı yakaladı. Onların kuşaklarında iki onluk sincap sallanıyordu. Siyah tüylü ufak bir köpek onların etrafında fır fır dönmekte idi. Esirleri Subuday'ın yanına getirdiler. Kırağı kaplamış, kuyruğu ve yelesi siyah doru atta oturuyordu. Leylak renginde kulaklıklı kürk şapkanın altından sadece delici gözü görünüyordu.

— Burada ne yapıyorsunuz? Diye sorar Polovets tercüman aracılığı ile Subuday.

— Sincaplanıyoruz.

Tercüman, avcıların ormanda dolaştığını, sincapları okla vurduğunu ya da kapanla yakaladığını anlatır.

— Peki, geceleyin nerede uyuyorsunuz? Evinize geri mi dönüyorsunuz? Çadırınız nerede?

— Hayır, avlandığımız sürece ormanda uyuruz. Kulübe uzakta. Avdan ona dönmek mümkün mü?

— Ne kadar uzak?

— On altı günlük mesafede.

— Ormanda nasıl uyuyorsunuz? Kar içindeki tavşan gibi mi?

— Nasıl tavşan gibi! Kuru olması için karda toprağa dek geniş bir çukur açarız. Sonra toprağın üzerinde ateş yakarız. Biz ya fırın gibi ateşin yanında uyuruz ya da ateşin yakıldığı sıcak yerde yatarız.

— Peki, sıcaklık yeter mi?

— Kulübedeki gibi. Kabanı çıkarır, omzuna alır, ısınır ve uyursun.

— Peki, ateşi nasıl yakıyorsunuz? Ne yakıyorsunuz? Dalları mı?

— Niçin dal yakalım? Üç ağaç gövdesini yan yana devirir, ortalarından yakarsın, bütün gece birbirlerinden alev alırlar, hararet alırlar. Gece kalkar, tomrukların kömürleşen uçlarını ateşe itersin ve tekrar uyursun.

— Zor mu ağaç gövdelerini devirmek?

— Niçin zor olsun! Bildiğimiz iş.

— Ağacı nasıl baltalıyorsun? Göster.

— Niçin göstermeyeyim?

Avcılar baltaları sırtlarından çıkarır, avuçlarına tükürürler. İçlerinden biri kabanını çıkarıp bir kenara atmak ister. Diğeri homurdanır:

— Çıkarma, elbiseni çalarlar!

Avcılar üç çam gövdesini maharetle ve hızla devirir, dallarını keser ve sürükleyip yan yana koyarlar. Tomruğun ortasında kavın üzerine demir çakmakla, çakmak taşından hızla kıvılcım saçarlar, kav akağaç kabuğunu tutuşturur. Kabuğun üzerine çam dallarını koyarlar, ateş kütükleri neşeli alevlerle yanmaya başlar.

Subuday avcıların çalışmasını dikkatle izler ve yardımcılarına şöyle der:

— Bundan sonra, Rusları öldürmeyip, esir alın ve önünüzde sürüp götürün. Orman içinde yol açmayı, esirlere bu avcılar gösterecek. Taş fırlatan Çin mancınıklarımızı da oradan taşıyacağız. O mancınıklar, Riyazan duvarlarını çökertir.

Subuday avcının ayağı dibinde büzüşen ve Moğollara hırlayan köpeği parmağı ile gösterir.

— Bu vahşi yavruya Rusça'da ne denir?

Avcı yanıtlar:

— İt de denir, Boşboğaz da

Subuday diğer avcıya sorar:

— Bu vahşinin adı ne?

— Ev köpeği! Tuyutka!

Subuday başını sallar:

— Urusların dili zor. Moğolca da her şey basit ve açıktır. Bir tek kelime "nohoy" dersin bunun köpek olduğunu herkes bilir. Uruslar ise işi karıştırmakta. Her kes kendine göre ad veriyor. Onların birbirlerini niçin anlamadıkları belli.

***

VI
KINYAZİÇE EVPRAKSEYUŞKA

Günler geçer gider, Tatarlara doğru yola çıkan elçi heyetinden hiç bir haber gelmez. Riyazan'da kuşku büyür, endişe artar. "Elçilere ne oldu acaba? Niçin ulak göndermiyorlar? Gelmeleri yakın mı acaba?"

Kınyaziçe Evprakseyuşka yerinde duramıyordu:

— Niçin bıraktım Feodor'u? Beni de yanında götürmesini niye rica etmedim? Orada Onu korurdum.

Yüksek kule odasında saatlerce oturur. Uzun zamandır beklenen yolcular belki görünürler diye, yorulmaksızın pencereden uzak karlı ovaya bakar.

Fakat bomboş, kasvetli tarla, ucu bucağı görünmeden uzanıp gitmektedir. Evprakseyuşka'nın bulanık gözleri boşuna aranır, elçi heyetinin katarı görünmez. O güzel gözler sislenir, genç yüzü solar. Gözyaşları dökerek, başını çaresiz elleri arasına alır.

— Yeter, yavrum kendini niye paralıyorsun? Diyerek yatıştırmaya çalışır yaşlı dadı. "Bu kadarı yetmez mi? Kınyaz-baba geldiğinde ne der? Seni esirgememişler demez mi? Bak, nasıl zayıfladın!"

— Azap duyuyorum ben. Yüreğim belayı hissediyor...

— Yeter, ne diyorsun sen? Üstelik belayı çağırıyorsun.

Yaşlı kadın acele acele haç çıkarır ve ön köşedeki putun önünde eğilir.

Evpraksiya tasa ve endişe içinde sarayda dolaşarak garazkâr ve kızgın sesler işitir ve konuk odasına girer. Danışma toplantısına gelmiş olan kınyazlar, boyarlar ve voyvodalar oradadır. Biri, bir şey söyler, diğeri razı olmaz ve hiç bir karar alamazlar. Uzun masalarda yerler, içerler ve yeniden tartışmaya başlarlar.

— Bütün büyük kentlere yeniden ulaklar göndermek gerek, diyerek konuşur, sıkıntılı, kırsaçlı kınyaz. "Bütün kınyazları, tüm halkı, toplamak gerek, bütün kasabalara haber salarak, Tatar sürüsüne karşı yürümek gerek."

— Siz mi toplanacaksınız! Diye itiraz eder Yuriy İgnoroviç. "Vlademir Suzdal kınyazı Georgiya'nın yanına gönderdim de neye yaradı? Cevap bile vermedi!"

— Vlademir'in büyük kınyazı kibirini gerçekten bir yana bırakır mı? Alayını yardıma gerçekten göndermez mi?

— Ağırdan alacak! Bizim Riyazan avcuna düşsün diye: O çoktandır Riyazan topraklarını aklından geçiriyor...

Yaşlı kınyaz, kaşlarını çatıp, beyaz başını sallar:

— Didişmeyi ve çekişmeyi bırakma zamanı. Tatar, her birimizi ayrı ayrı kolay haklar. Birlikte dikilelim, o zaman bizimle başa çıkamazlar. Birleşmemiz, tek bir baş gibi düşünmemiz gerek!

Genç bir kınyaz hiddetlenir ve yerinden sıçrar.

— Peki, o baş olarak seni mi atayalım?

— Ben nereye, baş nereye! Ben yaşlıyım!

— Bilirim ben seni! Çoktan iktidar arıyorsun, ben de senin komutan altında yürümem.

— Yeter, çekişmek! Diyerek söze karışır, Yuriy İgnoroviç. "Eğer Batıy'ın komutası altına düşersek, daha beter olur. Vlademir'den yardım gelinceye kadar, Tatarları Vahşi tarlada tutmak için, onlara orada karşı çıkmayı düşünüyorum."

— Yalnız Riyazanlılar son derece az, diyerek itiraz eder yaşlı kınyaz. "Tüm Rus toprağındaki halkı, ayağa kaldırmak, herkesi, köylüyü de, kentliyi de çağırmak gerek."

— Basit rençberlerin, kuru kalabalığın ne yararı olur ki? Diye söze girer bir voyvoda.

— Onların yararı, voyovadlarından daha çok olur, diye meydan okuyarak yanıtlar, genç bir kınyaz.

Oturanlar yerlerinden sıçrar ve bir birlerinin üzerine atılırlar.

— Utanın kınyazlar! Diyerek tartışan kınyazları yatıştırır Yuriy. "Aklınızı başınıza toplayın! Ölüm bizim hepimizi tehdit ediyor, sizse ne yapıyorsunuz?"

— Peki, sen kendin ne yaptın? Diye bağırır küstah bir ses.

— Ben oğluma acımadım, Tatarlara gönderdim! Diye vakarla yanıtlarYuriy İğnoroviç. "Başına ne geldiğini yalnız tanrı biliyor! Bir belaya mı çattı ne oldu? Şu ana kadar hiç bir haber yok..."

— Hükümdar Batıy'ı ikna etmiş olabilir mi? Tatarlar üzerimize gelmezler mi?

— Peki, onlardan niye korkuyoruz? Onları kim gördü? Belki onlar hiç de korkunç değildir?

Kınyazlar bir birlerine bağırmaya çalışarak, tekrar tartışmaya, tekrar gürültü etmeye başladılar.

Evpraksiya kapı ağızında dikildi, konuşmalara kulak verdi, hüzünle yüksek kuledeki odasına döndü. Can sıkıntısı daha da çoğalmıştı.

Evpraksiya yaşlı falcı kadını çağırmalarını rica eder. Falcı kadın, desenleri ağdalı bir elbise içinde gelir. Tahıl serper, mum eritir, gölgeye bakar...

— Yakın zamanda konuğun olacak kınyziçe! Deniz ötesi hediyeler getirecek, çok büyük sevincin olacak. Niye hep gamlısın? Senin yüreğin uzaklarda, burada değil... Şerefli bir yiğit senin yüreğini yanında götürmüş... Sen onun için mi uzun zamandır geceleri uyuyamıyorsun? Sakin ol: bela onu tehdit etmiyor. İşte görüyorsun, onu ne kadar uzak bir yol bekliyor. Tamam, sen kendin bak, eğer bana inanmıyorsan. İşte senin güvercinin, işte şu da yol, uzun, bitmez, tükenmez!

Evpraksiya beyaz havlu üzerindeki belirsiz gölgeye bakar, gerçekten kocasının sevimli sureti imiş gibi gelir ona, sevinir. Falcı kadına cömertçe hediyeler verip, bırakır. Dinçleşir kınyaziçe.

— Görüyorsun işte, söylediğim doğru! der dadı. "Zamanından önce ağlayacak bir şey yok! Güvercinimiz, kınyazımız döner. Bana yolu yakın değilmiş gibi geliyor.

Evprakseyuşka kızları çağırır, becerikli ellerinde iş kaynar. Kocayı karşılamak için, yeni güzel bir elbise hazırlamak gerek. Kınyaz Feodar onun zarif giyinmesinden hoşlanır, kınyaziçesini sık sık şımartır, hayran hayran onun güzelliğine bakar. Kızlar türkülerle küçük ilmiklerle yumuşak ipeği dikerler, Evpraksiya ise sevgili kocasının hediyesi atlas elbiseyi ince nakışla işlemeye, renkli ipeklerle kaplamaya başlar.

İş başarıyla iki gün yürür, sonra yeniden elden düşer, dadının iknası boşunadır, kızların kınyaziçeyi oyalamaya çalışması boşunadır. O yeniden uzak ıssız yola hüzünle bakmaya, söz dinlemez gözyaşlarını akıtmaya başlar.

Yaşlı kınyaziçe kendi endişesini gizleyerek, sevgili gelinini teselli eder. Diğer gelinler bile onu neşelendirmeye çalışır, fakat Evpraksiya hiç kimseyi dinlemez. Boşalan misafir odasında amaçsızca dolanır, gene aynı kasvetli düşünceye kapılır: "Kınyazlardan koruma umulmaz, Feodar ise yok. Tatarlar gelecek. Kim himaye edecek, kim sahip çıkacak? Kınyazlar hâlâ tartışıyor, üstelik didişiyor, her biri iktidar olmak istiyor... Rus toprağını onlar mahvedecek. Tatarlar gelecek, kesecekler ya da kaçıracaklar."

Tıpış tıpış yürüyerek küçücük ayaklarıyla yanına gelir ufacık oğlu. Sıkıca yaslanır annesine ve babasına benzeyen gözlerini kaldırır. Küçük de olsa, yavrucuk annesinin acısını hisseder. Sevgili oğlunu kucaklar Evpraksiya, zorla gizleyerek gözyaşlarını:

— Hayır, vermem seni Tatarlara Vanyuşka! Tatar kölesi olmayacak Feodor'ın oğlu. Tatara esir olmayacak, onun karısı Evprakseyuşa.

Aşağıdan korkunç bir gürültü işitilir. Kapıları küt diye kapatırlar, yüksek sesle feryat ve hıçkırıklar yayılır.

Evpraksiya'nın kalbi yerinden kopar. Ne yaptığını bilmeden, kollarında çocukla, ok gibi aşağı atılır, koşarak konuk odasına girer... Ağlaşan kadınların ellerinde yaşlı kınyaziçe Agrippina çırpınmakta. Kınyaz Yuriy aklını yitirmiş gibi. Elbiselerini parçalamakta ve bağırmakta:

— Ben suçluyum, onun ölümünden! Ben!

İleride, sadık hizmetçi ve kınyaz Feodar'ın eğitmeni yaşlı Aponitsa dikilmekte. Parçalanmış kirli elbise içinde, pıhtılaşmış yaraları ile, bitkin ve çökkün. O da acı göz yaşları akıtmakta.

— Kılıçladılar onu melunlar! Hiç kimse sağ kalmadı. Size haber vermem için beni bıraktılar. Benim ellerimde gözlerini yumdu şahinimiz.

Evpraksiya ağlamaz, gözyaşları ve feryatlar içinde çırpınmaz. Sesizce döner ve oğlunu göğsüne bastırarak, konuk odasından çıkar. Sarmal merdivenden kuledeki kendi odasına çıkar, pencereye yaklaşır, ardına kadar açar ve aşağıya kararmış taşların üzerine çocukla birlikte atılır.

***

VII
ESİR MOĞOLLAR

Riyazan ordusu Vahşi tarlanın derinliğine girer. Tipiye yakalanınca, askeri kamp halinde dururlar.

Kınyazlar ve voyvodalar otağdaki büyük halı üzerine sıkışık çember olarak otururlar. Rus topraklarını nasıl koruyacaklarını düşünürler. Tipinin uluyuşu, rüzgârın kasvetli ıslığı çadır bezinden geçip, otağda duyulmaktadır. İki avadanlıkta titreyen alevleriyle meşaleler yanmakta. Köşelerdeki içinde su olan tahta kovalara şıpılayararak su damlamakta. Uşak diz çöküp otururak dikkatle ateşe bakmakta. Böylesi bir gecede hücum beklenmez, fırtına adamın ayağını yerden kesmekte.

At üzerinde biri yaklaştı. Kınyazların nerede olduklarını sormaya başladı. Kaban giymiş, karla kaplı yeni yetme bir delikanlı ağır perdeyi kaldırıp, içeri sokuldu. Delikanlı kalpağındaki karları silkip, konuşur:

— Yaşlı voyvoda Ratibor geldi. Önemli haberler getirdiğini söylüyor. Sabaha kadar bekleyemezmiş.

— O, ne voyvodası imiş? Der, kınyazlardan biri, Ratibor'un akrabaları ile uzun zamandır düşmanlık gütmekte olan. O peder de değil, ünvanını kaybetmiş papaz da değil. Manastırda oturmuş, büyük bir gayretle dua ve ibadet etmekte. Geceleri orman devi gibi dolaşmakta. Eğer uyumuyor, oturmuyor ve gözünü uyku tutmuyorsa, ruhunda birçok günah olduğu belli.

— Doğru mu söylüyorsun? Tanrı seni cezalandırır! Diyerek yanıtlar köşeden başka bir ses. "Dürüst, yiğit bir askeri papaz tıraşı edip, zorla zindana tıktılar."

— Kâfi, eski didişmeler, der üçüncü bir ses. "Şu andan itibaren tek bir yüreğiz!"

Herkes suskunluğa gömüldü. Delikanlı perdeyi kaldırdı ve kocaman, iri yarı Ratibor otağa girdi. Kulaklıklı, enselikli kürk şapkasını çıkardı ve kabanının düğmelerini çözdü. Kaba kır sakalını dışarı çıkarıp, düzeltti. Köşedeki deri sandık üzerinde duran,

yaldızlı çerçeve içindeki aziz tasvirine doğru üç kez haç çıkarttı ve belini eğip Riyazan kınyazını selamladı.

— Geç buyur, peder Ratibor, der kınyaz Yuriy İgnoroviç. "Otur bizimle. Zor düşünceler içindeyiz şimdi. Sen hayırlı bir şey söyleyebilir misin?"

Ratibor kendini halıya bırakır ve hikâyesine başlar:

— Kamışlıklarda bir bölük savaşçı ile pusuda idim. Ve Tatar yakalamak istiyordum. Ne düşündüklerini onlardan öğrenmemiz gerekiyordu. Tipi bizi karla örttü, boş elle geri dönmek üzücü olacaktı. Bahtımıza gayrı Hıristiyanları fark ettik. Onların ya yollarını şaşırdıkları, ya da bizden bir "dil" ele geçirmek için sokuldukları belli idi. Hep birden üzerlerine atıldık. Tabanları yağlayıp kaçmaya başladılar. İkisini attan devirmeyi başardık. Biri basitçe idi, kolayca teslim oldu, diğeri vahşi bir hayvan gibi kurtulmaya çalıştı, çığlıklar attı, boyun eğmek istemedi. Ay balta ile zorla afallattık ve kayışlarla bağladık.

— Sağ mı ele geçirdiniz?

— Ele geçirdik ve konuşturmaya çalıştık. Pek çok şey bildiği belli, ancak hiç bir şey söylemek istemiyor.

— İşkence etmeyi bilmiyor musunuz? der biri. "Bana getirseydin."

— Ben de getirdim.

— Buraya, alın gelin bakalım, der kınyaz.

Yeni yetme delikanlılar elleri sırtlarında kayışlarla bağlı Moğol esirleri otağa getirir. Kuzu postu astarlı, sol omuzu mavi şeritli çuha palto ve beyaz güderi deriden çizme giyen daha zengince idi. Kuru yüzü sanki kırmızı bakırdan dökme gibiydi ve baykuş başını hatırlatıyordu. Mağrur ve vahşi gözler bir an keskin sınayan bakışla, otağda oturanların her biri üzerinde duraklar. Bunlar, gururlu boyun eğmeyen, fakat ilk umutta kavgaya ve özgürlüğe atılmaya hazır yaralı vahşi hayvanın gözleridir.

Üstünde tüyleri dökülmüş, delik deşik kaban olan, çürümüş, ev dokuması hırka içindeki diğer esir çok genç, on yedi yaşlarında. Ayaklarında eski koyun postu sarılı idi. Karşısında ilk kez, hükümdar Batıy'ın ordusunu üzerlerine sürdüğü Urusları görerek, ürkek bir merakla bakar.

Kınyaz, Lihar Kudriyaş'a bağırıp çağırmasını emreder.

— Cevap verecek misin? Diyerek Lihar yetkili esiri sertçe uyarır.

Esir yan gözle bakıp, yüzünü çevirir.

— Eğer susarsan ayaklarını yakacağız.

— Cevap vereceğim.

— Kimsin? Adın ne?

— Ben, bütün efendilerin efendisi, Batu Han'ın tümeninden yüzlük başı Uryank-Kadan'ım.

— Onun ordusu ne kadar?

— Batu Han'ın öyle bir ordusu var ki onu sayabilmek için doksan dokuz yıl gerekir.

— Batu Han nerede bulunuyor?

— Burada, stepte. Bir ok atımlık mesafede. Dosdoğru sizin ordunuzun karşısında.

— Nereye yürüyor?

— Batu Han, Uruslara boyun eğdirmeye ve kendi prangalısı yapmaya yürüyor.

— Niye duruyor ve niçin ileri yürümüyor? Bizden mi korkuyor?

— Batu Han hiçbir şeyden korkmaz. Tipinin dinmesini bekliyor. Urusların kötü ruhları, karı yüzümüze üfürüyor, bizi topraklarına bırakmak istemiyor. Bizim cinlerimiz –ongonlar–, Urusların cinlerini -manguslarını- kovduğu zaman, Batu Han ileriye, dosdoğru Riyazan kentine yürüyecek.

— Mongolların başkomutanı kim?

— Pek çok başkomutan var. Başlıcaları, Büyük Cengâver Cengiz Han'ın kutsal kanından olan on bir handır.

Hepsi mi Riyazan'a yürüyor?

— Hepsinin Riyazan'a yürümesi için orduya yer, atlara yem yetmez. Ordu sürek avında olduğu gibi, geniş bir kanat halinde yan yana yürüyor. En-sağdaki Şeybani-han, en soldaki Guyuk Han.

— Onlardan hangisi Riyazin'e yürüyor?

— Riyazin'e ilkin Guyuk Han yürüyecek, onun ardından da Batu Han.

— Diğer başkanlar ne yapıyorlar?

— Urusların diğer kentlerine doğru yürüyorlar.

Kınyaz Yuriy İgnoroviç ikinci esire döner:

— Adın ne?

— Adım Musuk. Nazar Kıyarizek'in oğluyum.

— Yoldaşın Uryank-Kadan'ın söyledikleri doğru mu?

— Hemen hemen hepsi doğru.

— Doğru olmayan ne?

— Kendiniz tahmin edin. Ben söylemem.

— Bu senin başkanın mı?

— Evet, bu benim büyük başkanım.

— Nasıl esir düştünüz?

— Başkanım, Urus ordusunun nerde olduğuna bakmak istiyordu. Yolu şaşırdık. Burada bizi yakaladılar.

Kınyaz düşünceye dalar, voyvodalar ise başlarını eğer. Bulutlar gibi üzerlerine gelen, Tatar kuvvetleri ile mücadelenin zor olacağını anlarlar.

— Dinçlik veren bir sözü kim söyleyecek? İşe yarar bir öğüdü kim verecek? Diye sorar Yuriy İgnoroviç.

Moğol esirin yüzünde sanki alaylı bir gülümsüme belirip, kaybolur. Kınyaz Yuriy, Lihar Kudriyaş'a şöyle söyler.

— Pekalâ, göreceğiz Kudriyaş, bu iki esiri al sıkı zaptet. Ayaklarını ham kayışlarla bağla, ipi dişleriyle kemirir kaçarlar. Götür buradan.

Kudriyaş esirlerle çıktı. Ratibor sakalını düzelterek, sanki bir şeyler onu boğuyormuş gibi inleyip, içini çekti.

Voyvodalar susuyordu. Kınyaz, Ratibor'a dönerek konuşur:

— Peder Ratibor, senin askeri tecrüben çok. Tanrıdan korkmaz Mungalların bize anlattıkları konuda ne düşündüğünü söyler misin?

— Mungal karşımızda öğündü. Ordularının büyük olduğu doğru. Bu onlar için hem yararlı, hem zararlı. Onlarınki gibi büyük bir ordu uzun süre bir yerde duramaz. Mungol atları bütün otları yeyip bitirdi, toynaklarıyla toprak altındaki kökleri bile kopardılar. Birkaç gün daha ve Mungolların yılkıları telef olmaya, atlar birbirlerinin kuyruğunu kemirmeye başlar. Bu nedenle bütün ordu Riyazan'a yürümez, tahıl ve saman için, geniş kanat halinde diğer kentlere doğru da ilerleyecekler. Eğer kınyazlarımız hep birden, bir ordu halinde dururlarsa, hiçbir Mungol bize korkunç gelmezdi.

— Mungolların söyledikleri doğru mu?

— Tatar ordusunu doksan dokuz yıl saymak gerek demeleri elbet yalan, fakat diğerleri gerçek.

— Peki, sence ne yapmak gerekiyor?

— Mungollar buradan, Pronsk'a kadar yayıldılar. Tek bir dalga halinde vuramazlar. Eğer Mungal palavra sıkmadıysa karşımızda Guyuk Han'ın ve Batu Han'ın alayları duruyor. Saat bile kaybetmeden ileri yürümemiz, Guyuk'u ortadan yarmamız, Ba-

tıy'ın ordusunun olduğu yere yönelmemiz gerek. Böyle bir tipide onlar hiç bir şeyi farkına varamaz. Guyuk'un ordusuna baskın verelim ve kovalım. Sonra Batıy'dan yana dönelim. Bu zor bir iş, fakat Mungol alayları üzerimize çullanırsa, bizim işimiz daha da zor olur. O zaman sonumuz gelir! Kim sadece savunmada kalırsa, bozguna uğrayacaktır. Kendimiz, Tatarların üzerine atılmalıyız...

Voyvodalar konuşmaya, tartışmaya, her biri kendi öğüdünü vermeye başlar. Kınyaz Yuriy İgnoroviç, nihayet Ratibor'un tavsiyesini kabul eder ve şafakla ordunun kaldırılmasını, Tatarların sol kanadına hücum edilmesini emreder.

***

...Issız kıyıda, karlı buzlu topraklarda donup kalmış, başlarını eğmiş yatıyorlardı, vücutlarını vahşi hayvanlar yemiş, pek çok kuş tırmalamıştı. Aynı fincandan ölümü içerek, yığınla hep birden yatıyorlardı.

("Riyazan'ın Batıy tarafından yıkımına dair hikâye" XIII. yy.)

VIII
VAHŞİ TARLADAKİ ÇARPIŞMA

Gün ağarırken alaylar harekete geçti. Savaşçılar geceleyin karın içinde yatmışlardı. Ateş yakmamışlardı. Tipi dinmiş, aniden lâpa lâpa kar yağmaya başlamıştı. Şafak tepelerin ardından söktü. Savaşçılar kalkmış, karlarını silkelemiş, kılıçları, ay baltaları ve mızrakları almışlar ve zırhı olanlar kuşanmıştı.

Kınyaz Yuriy İgnoreviç at üstünde alaylar boyunca gider. Savaşçıların omuz omuza sıralandıklarını görür.

Sessiz havada kınyazın sözleri kolayca duyulur:

— Hazır olun, genç kardeşlerim, cesur savaşçılar, babayiğitler, Riyazan'ın güzelleri! Melun düşman elinde kılıçla Riyazan sınırlarında. Elini irademizin üzerine koydu. Mücadeleye hazır olun. Biz barış ve sükûnet içinde iken sinsi düşman niçin üzerimize gelmekte? O, artık Polovets topraklarının sahibi oldu. Bizden daha neyi istemekte? Ateş ve kılıç salıyor topraklarımıza. Putperest Mungallar özgür Riyazan'da taş üstünde taş bırakmayacak. Ana kentin, tarlalarımızın, köylerimizin, sevgili çocuklarımızın, karılarımızın ve ana babalarımızın koruması, yalnız sizin kahramanlığınızdır. Tehditkâr düşman uyuklamıyor. O, yangınlarla ısınmak, mülkümüzden yararlanmak için, Riyazan'a doğru acele etmekte. Düşman burada, karşımızda! Savaş çok geçmeden başlayacak. Önlerinde geri çekilmeyin! Ben sizin kardeşinizim, sizlerin önünde ölüm şerbetini içmeye yürüyeceğim. Babamız İngvarya Sivyatoslaviç'in özgür anayurdu uğrunda ölürüz.

Kınyazın yüzü asık ve somurtkandı, fakat sert gözleri sarsılmaz iradeyle yanıyordu. Sabırsız, ayazda donan doru atı zaptederek, kılıcının sapını sıkar.

Savaşçılar kısa haykırışlarla yanıtlar:

— Direneceğiz! Üzülme! Oka geriye aksa da geri çekilmeyeceğiz!

Binlik ve yüzlük başıları müfrezelerini dolanır ve açıklar:

— Melun Moğollar'a karşı yürüyeceğiz. Onları ortadan yarıp geçeceğiz ve ikiye ayıracağız. Kanatlardan birinin işini bitirince, diğerine yükleneceğiz. Sıkı durun! Mungollar kurnazdır. Onlarda yaşlı kurt marifeti var. Alayımızı pusuya düşürmek için, kuyrukları yanmış gibi yalancıktan kaçarlar. İnanmayın onlara, arkalarından kovalamayın! Omuz omuza, aynı şekilde birlikte durun ve ikinci darbeyi bekleyin. Orada Mungolları püskütürüz...

Karla kaplanmış savaşçılar sopalara, mızraklara ve ay baltalara hırsla dayanarak sakince dinlerler. Zamanın ve kötü havanın kararttığı kabanları, küf rengi abaları, kuşandıkları dar kemerlerde asılı tahta kınlardaki bıçaklar, sandalları, lif iplerle ve sicimlerle bağlayarak, dizlerine kadar doladıkları yün şeritler: bunların hepsi onların kıt kanaat hayatlarını ve gündelik ağır işlerini anlatmaktadır. Onlar, Riyazan toprağını savunmak için ayağa kalktılar ve sadece arkalarında kalan öz kulübelerinin kapısına varılmasın diye hayatlarını vermeye hazırdılar.

Ordu, tepelerin hafif eğimli sırtlarından süzülerek, yavaş adımlarla ileriye yöneldi. Yürümek zordur. Fırtına karı diz boyunda kümelemişti.

Öncü müfrezeler bir tepeliğin sırtına çıkmış dikiliyorlardı. Gergin sessizliği birden keskin bir çığlık bozar:

"Uruslar! Uruslar!" diye bütün güçleriyle bağırarak kendi adamlarına haber vermeye çalışır, Ratibor'un yanında yürüyen elleri bağlı esirler. Bu bağırtı ilerden de, sağdan da, soldan da tekrarlanır ve uzaklarda kesilir. Derin karla kaplı, ölü gibi görünen step birden canlanır. Kar içlerinden karaltılar yükselir, pek çok insanın ve atın uğultusu, ayak sesleriyle, gırtlaktan gelen haykırışlar duyulur ve alaca karanlık sisin içinde gittikçe uzaklaşıp, karlı ovada uçar gibi gözden kaybolurlar. Uğultu diner ve sadece uzaklardan münferit haykırışlar işitilir. Çok geçmeden hepsi yok olur...

— Bak sen şu Tatarlara! Bak sen şu melun Mungollara! Diyerek konuşur savaşçılar. "Niye kaçıp gittiler? Bizden korktular mı? Hayır, tuzağa çekmek istiyorlar! Bizi çekemezler."

Yüzlük başılar savaşçıları sakinleştirir ve tümsekliklerin arkasında saklanarak, yatacakları yerleri gösterirler.

Rus müfrezeleri bekleyerek, birbirlerine yaklaşarak, karın üzerine kendilerini bırakırlar. Kızıl güneş alçak bulutları yarar ve uzun pembe ışınlarıyla, kar beyazı ovayı aydınlatır. Uzaklarda Moğol süvarilerinin kıvrımlı hatları açıkça seçilir. Onlar mızrakları ileri doğru tutmuş, ışıldayan eğri kılıçları sağ omza koymuşlar, artık gerisin geri gelmekteler.

Rus muhafızlar tepelerin silsilesi ardında saklanarak, karda sessizce yatmaya devam ederler.

Doludizgin gelen Moğol atlarının düzenli, boğuk ayak sesleri artık duyulmaya başlar. On bin toynağın vuruşundan bütün step sanki uğuldamakta ve titremektedir. Kar tozu ve hararetlenen atların buğusundan bulutlar içinde, kudurmuş gibi kızgın Moğollar yaklaşmakta.

Onlar vahşice keskin çığlıklar atmakta:

— Khu, khu, khu, urrah!

Tatarlar, Rusların gizlendiği hafif eğimli yamaçlara sokulmaya başlar. Birkaç at tökezler ve paldır küldür devrilir, diğerleri karmakarışık çığ gbi hızla koşmaya devam eder. Onlar tepelerin sırtından yirmi adımlık mesafeye yaklaşınca, Riyazan savaşçıları yerlerinden sıçrar ve çığlıklarla düşmanın üzerine atılır:

— İleri Riyazanlılar! İleri baba torakları için!

Atlar şaşkına döndü. Bazıları geri dönüyor, bazıları da şaha kalkarak süvarisini fırlatıp, düşüyordu. Geri kalanlar her yerde ay baltaları ve topuzlu baltaların darbelerini karşılayarak dörtnal koşmaya devam etti.

Ruslar, süvarilerin kürk paltolarını ve demir miğferlerini parçalayarak, öfkeyle saldırır. Tatarların eğri kılıçları havada parıldar. Onlar büyük yaylar kullanıyor, çelik uçlu, uzun oklar fırlatıyordu. Savaşçılar düşüyor, yeniden kalkıyor, savaşa devam ederek, tepelerden aşağıya Moğol atlıların kayarak çekilmeye başladıkları yerlere doğru ilerliyordu.

Riyazanlılar üstün gelir. Moğol vuruşu Rus müfrezelerini bozamaz. Gönüllü fedailer dişlerini sıkıp, öfkeyle hırlayarak, hızla dönen Moğol süvarileri arasında delicesine kanlı yolu açarak dövüşürler.

Bakır kalkanlara vuruşlar çınlar. Moğol yüzlük başılarının keskin haykırışları işitilir. Tatar atlıları aniden keskince geri döner ve cesetlerle kaplı, karlı tepelerden siyah dalgalar halinde gerisin geri doludizgin giderler.

Kana bulanmış atlar ayağa kalkmaya çalışarak yerde debelenirer. Bir kısmı da tökezleyerek, ayakları dizgine takılı kalmış süvarileri sürükleyerek, dörtnala bir yana kaçmaya çalışır.

Rus ordusu yürüyerek yavaş yavaş geri çekilir. Riyazanlıların safları şiddetle seyrelir. Hafif eğimli tepe yamaçlarında açık gözlerini kurşun rengi alçak bulutlara dikmiş pek çok ceset kalır.

***

IX
RİYAZAN'A SEFER

Batu Han orduyu kuzeye doğru sürer. Münferit müfrezelerle sürekli bağlantıyı sürdürmek için, onlara ayrı özel ulaklar gönderir. Her iki günde bir onun yanına, karargâha, çeşitli yerlerden hamarat ulaklar gelir. Onlar haber getirmekte ve Cihangir'in emirlerini almaktadır.

Şiddetlenen tipi ulakları sağa sola savurdu. Müfezeler belirlenen yolları şaşırdı. Kısa bir süre sonra Batu Han sadece kendi tümeni "yenilmezlerin" ve yanında duran Subuday Bahadır'ın tümeni "kudurmuşların" bulundukları yerleri biliyordu.

Yola devam etmak imkânsız gibi görünür. Ordu durur. Atları doyurmak zorlaşır. Onlar derin karı altındaki kuru bitkilere kadar güçbelâ deşer. Batu Han özel muhafızlarına, yük arabasından atlara birer tas buğday vermelerini emreder. Tipi eğer birkaç gün daha devam edecek olusa atlar yere serilecek, Moğol ordusu da onlarla mahvolacaktır.

— Riyazan'a doğru ileri! Diyerek durmadan tekrarlar Moğollar. Batu Han ve en soylu hanlar için yeniden çadırlar kurulur. Ateş yanlarına uzanmak gerekir, oturmak imkânsızdır. Üst delikten kar dolmakta. Çadırı küme küme duman kaplamakta ve gözlere saplanmaktadır. Batu Han, başlıca kentlerin, yolların ve Urus topraklarındaki nehirlerin kabaca çizili olduğu parşömen kâğıda dikkatle bakarak yüz üstü uzanır. Acilen geçmesi gerektiği yolun mesafesini hesaplar.

Hanlar, binlik başıları çevresinde sıkışırlar. Batu Han'ın homurdanarak söylediklerini susarak dinler ve hep birden ona evet derler.

Subuday'ın gönderdiği keşifçiler dönerler. Karla kaplı, eski püskü büyük kulaklıklı kürk şapka ve koyun postu palto içinde, ham deri kemeri sıkıca kuşanmış yaşlı bir nuker çadıra girer. Ete-

ğini toplayarak ateşin yanında diz çöker. Uzun yenini sıvayıp, nasırlanmış, bükülmüş parmaklarını ısıtmaya başlar.

İhtiyar Batu Han'ın sorusunu yanıtlar:

— Urusların ordusu ileride, yakındaki dere yataklarında yatıyorlar. Böylesine zifiri karanlık bir gecede onlar gizlice yanımıza kadar sokulup, savaşçılarımızı doğrayabilir.

— Daha başka ne öğrendin?

— Guyuk Han'ın iki tümeni sol taraftan bura yakınlarında yürümekte. Nukerler sövüp saymakta, karı deşmek ve fırtına geçinceye kadar beklemek gerekir, aksi halde atlar devrilecek, diye konuşmaktalar. Guyuk Han ise: "Riyazan'ı Batu Handan önce almalıyız, aksi halde bize hiç bir şey kalmaz. Orada pek çok tahıl, şarap, kadın ve altın var." diyerek herkesi ileriye sürmekte.

Batu Han sakince şöyle der:

— Guyuk Han'ın diğerlerine örnek olarak, Riyazan'a doğru atılması fazlasıyla övgüye değer, O iyi ki Urusların bu büyük kentini ele geçirmek istemekte. Guyuk Han'ın şimdi nerede durduğunu biliyor musun? Onu bulabilir misin?

— Biliyorum ve bulurum, der Nuker.

— Subuday Bahadır, sana mühürümle mühürlenmiş kâğıt şerit verecek. Guyuk Hanın yanına git ve Ona şöyle de: "Cihangir, Guyuk Han'ın ordusunun acilen ileriye hareket etmesini, Urusların yolumuzu kapatan stepteki kuvvetlerini bulmasını ve onları ezmesini emrediyor. Eğer Guyuk Han, Uruslara saldırmak için, kendini zayıf sayıyorsa, beni mutlaka beklesin ve bu konuda beni haberdar etsin. O zaman ben Subuday Bahadırın tümenini gönderirim, Urus ordusunu o, Guyuk Han'ın yardımı olmaksızın yok eder".

Orada uzanmakta olan Subuday Bahadır, içinde mühür ve kırmızı boya olan kutuyu koynundan çıkarır. Ufak kâğıt bir şeride Cihangir'in adını basar. Yaşlı nuker, kâğıt şeridi eski püskü büyük kulaklıklı kürk şapkasının astarı ardına saklar ve çadırdan sürünür gibi çıkar.

Genç, siyah gözlü, simli kumaşlarla kaplı, mavi çuha kaban içinde başka bir ulak gece yarısı Batu Han'ın çadırına kadar gelir. Ayakları üzerine oturur, o ince yapılı, yüksek göğüslü ve dik omuzludur. Keskin, delici gözlerini çadırda bulunanların üzerinde gezdirir.

— Nerede Subuday Bahadır?

Koyun postu gocuğu kımıldanır, postun altından pörtlek gözlü kırmızı bir yüz görünür.

— Benimle ne işin var?

— Sana acı getirdim. Beni cezalandırma!

— Konuş, der Batu Han.

— Ben Guyuk Hanın yanına gidiyordum. Yolda, Subuday Bahadırın oğlu, yiğt savaşçı Uryank-Kadan'la karşılaştım. O dört nukerle birlikte gidiyordu...

— O dokuz kişiyle gitmişti.

— Biz dere yatağına doğru iniyor, at üstünde sessize tek sıra halinde gidiyorduk. Urusların saldırısına uğradık. Onlar çoktu. Beni çarpışmadan atım kurtardı. Onu yukarıda bağladım ve yeniden aşağıya indim. Ölmüş üç nuker buldum, fakat oğlunun vücudunu bulamadım. Onu belki de esir alıp, götürdüler? Adı Musuk olan genç Kıpçak da onunla birlikte kayıp.

Subuday Bahadır eğilip, öfkeden çarpılmış, kırmızı şiş yüzüyle oturur. Pörtlek gözü yavaş, yavaş kısılır ve küçük bir deliğe benzemeye başlar. Kırışık yüzünde yalnız bir damla göz yaşı yuvarlanır...

***

Ah tarla, tarla kim sana
Serpti ölü kemikleri?
(Puşkin)

X
ÖLÜ TARLA

Sabahleyin kızıl güneşin ışınları karlı ovanın üzerinde enginden, kan kuşağı gibi, uzanıyordu. Batu Hanın yanına doludizgin ulaklar geldi ve Guyuk Hanın Urus ordusuna hücama geçtiğini haber verdi. Uruslar kindar mangus ruhları gibi, şiddetli bir öfkeyle dövüşüyormuş. Baltalarla insanları da, hayvanları da kesiyorlarmış. Guyuk Han'ın kuvvetleri Uruslara üstün gelememiş, tutunamamış ve pek çok savaşçı kaybedip, gerisin geri çekilmiş.

Batu Han hanlarına ve en sonunda da Subuday Bahadır'a fikrini sorar. Herkes Guyuk Hanın, Uruslara yeniden saldırması gerektiğini söyler. Fakat Batu Han şöyle konuşur:

— Guyuk Han eğer önemsiz Urus kuvvetlerinin bulunduğu tepeyi alamadıysa, sağlam yüksek duvarlı Riyazan'ı ele geçirmesi nerede? O, Moğol adının şanını ve dehşetini rezil etti. Önce kendi şalvarının Uruslarla savaştan sonra patlamış deliklerini diksin. Biz emrediyoruz: tümenimiz "yenilmezler" ve Subuday Bahadırın "kudurmuşları" gecikmeden harekete geçsinler, Urusların bulunduğu tepelere saldırsınlar ve duraklamadan Riyazan'a yürüsünler. Biz Guyuk Hanı beklemeyeceğiz. Binliğim benimle birlikte yürüyecek. Savaşı ben kendim gözlemleyeceğim. Esir almak yok! Çarpışma alanında duraklamak yok! Yolda, sadece atları doyurmak ve soluklandırmak için en kısa molalar verilecek. Hanlar çadırlarını sadece Riyazan duvarlarının karşısında kuracaklar.

Tipi aniden sona erer. Aydınlık firuze mavisi gökyüzünde güneş belirir. Rüzgâr gri bulutları güneye doğru sürer.

Kar örtüsünün altına binlerce ölü ve yaralıyı gömen, pürüzsüz ve sakin ova parlakça ışıldamaktadır.

Kurt sürüleri tel gibi dosdoğru patikalarda ağır ağır ve rahat bir şekilde yol almakta. Her kurt, pençesini önündekinin izine basmakta. Rehber kurt keskin kan kokusunun geldiği yere doğru yürümekte.

Kar üzerinde pek çok ceset var. Vahşi hayvanlar yaklaştığında, yatanlar bazen kımıldanmaktalar. O zaman rehber kurt yan tarafa sıçrayıp ve yeni bir yön tutar.

Kara ve alacakarga sürüleri savaş tarlasına doğru uçmaktalar. Ölülerin yanlarına konup, yan yan sıçrayışlarla onlara doğru yaklaşırlar. Bazen bir el sallanır. Kuş sürüsü boğuk gak gaklamalarla havalanıp ve yeni bir ganimet aramaya giderler.

Kurtlar dere yatağına doğru döner. Aşağıya doğru inmeye başlarlar. Güneşte parıldayan zırh ve miğfer içinde bir süvari, iri yarı kırmızımsı aygır üzerinde dere yatağından çıkar. Yanında bir Moğol atı götürmektedir. Durup dikkatle etrafına bakmaya başlar. Ağır bir inleyiş dikkatini çeker. Yakınlarda bahadır görünüşlü, kır kaba sakallı bir savaşçı yatmaktadır.

Süvari attan atlar ve yatana doğru eğilir:

— Ratibor! Sağ mısın Ratibor?

O, kil matarayı çıkarıp, yaralının dudaklarına dayar.

Ratibor hırsla bir parça içer. Zorla nefes alır ve gözlerini açar.

— Kalk, Ratibor! Kendine gel! Yakınlarda Moğol devriyeleri var...

— Kimsin sen?

— Roman, genç Riyazan kınyazı... Hatırlıyor musun, birlikte ayı avına gidiyorduk?

— Kalkmam zor! Yardım et...

Ratibor, inleyerek kalktı ve Roman'ın yardımıyla sağlam Moğol atına tırmandı. Süvarinin ikisi de dere yatağında gizlendi.

Ölü tarlada kurtlar ve kargalar kanlı ziyafetlerine devam ettiler.

***

Beşinci Kısım

Riyazan Toprağı Yanıyor

...Ey kutsal vatan!
Hangi yürek titremez,
Seni kutsayarak!
(V. Jukovskiy)

I
BALTALARI SIKI TUTUN!

Sert, ölçülü adımla yürüdü Savaliy Dikoros, gerisin geri kuzeye, Riyazan'a doğru. Çıplak korulukların öbeklendiği, karla kaplı yarların yardığı beyaz ova bomboştur. Arada bir uzaklarda belirsiz noktalar görünür. Bunlar tesadüfen sağ kalmış az sayıdaki Riyazanlıdır; onların hepsi memleketlerine doğru çekilmekteler.

Bir zamanlar burada, büyük ana yolda steplilerle ticaret yapan ufak köycükler vardı. Onlar şimdi bomboş ve rüzgâr ardına kadar açık kapılarda ıslık çalmaktadır. Alaca ve karakarga sürüleri insansız avlulara konar ve hiç bir şey bulamayıp, gak gak ederek uçup giderler.

Yolda Saveliy Moğollarla karşılaşmaz. "Anlaşılan savaştan sonra dinlenmekte, yaralılarını aramakta ve bizim merhumları soymaktalar."

Birkaç örme sepetli kızak onu geçer. Kızakları tüylü sağlam ufak atlar çekiyordu. Onların ardından ağır ağır inekler, danalar, koyunlar yürüyordu. Sepetlerden çocuk başları görünüyordu. Köy erkekleri ve kocakarıları yorgun hayvanları ellerinde kuru dalla arkadan sürerek, isteksiz isteksiz gidiyorlardı.

— Tanrı nereden sürüklüyor sizi, iyi yürekli insanlar?

— Pronsk gerisindeki sınır karakollarından. Zamanında harekete geçip, steplilerden güç bela uzaklaştık, gece ve tipi bizi himaye etti. Riyazan'a doğru acele ediyoruz, orada bir sığınak buluruz.

Burada korku var, Tatarlar baskın yapıyor, tanrının ışığını göremeyeceğiz. Haydi gayretle alaca! Deh, kırmızımsı deh! İleri!

Savaliy ormanda yahut saban ardında olduğu gibi muntazam adımlarla yürür. Kısa dinlenmelerle gece gündüz yol alır, tekrar Tatar görmek korkusu ile her hışırtıya, bağırtıya kulak kabartarak. Nihayet sabahın erken vaktinde uzakta, sarkan bulutlar altında, Riyazan'ın karla kaplı yüksek surları ve tomruk çitleri görünür. Onun ardında çeşitli renkte kilise kubbeleri belirir. Mavimsi bir sis, kent surları dışındaki küçük mahallelerin kulübeleri üzerinde asılı durur. Dizlerine kadar kürk abalar içinde yaşlı kadınlar inekleri ve atları sulamak için nehirde buzların kırık olduğu yere doğru sürerler. Her şey öylesine barışçıldır ki sanki korkunç hiçbir şey yokmuş, sanki Vahşi tarlada savaş olmamış gibidir.

Sırtlarına gocuk, başlarına tepesi sivri demir miğfer giymiş nöbetçiler, kentin açık kapılarında Savaliy'i durdurur. Onlar ay baltalara dayanmış, geçişe engel olmaktalar:

— Kimsin? Nerelisin? Riyazan'da ne işin var?

Nöbetçiler, Savaliy'in Vahşi tarladan, Riyazan alayının yattığı yerden geldiğini öğrenince, yeni yetme delikanlıya seslenirler ve Savaliy'i voyvodanın yanına götürmesini söylerler. Sokaklarda saman, tahıl, odun ve başkentin duvarları ardında sığınak bulma umuduyla kaçıp, gelenlerin öteberileriyle dolu arabalar durmakta.

Yaşlı somurtkan voyvoda kürkünü bir omzuna atmış, tomruklardan yapılma evin eşiğinde dikiliyor ve hüzünle kafasını sallayarak, birkaç savaşçının anlattıklarını dinliyordu. Onların hepsi kanlı sargılar içinde idi: kiminin başı, kiminin de omuzu ya da kolu yaralı idi.

— Zordu! der, şapkasız, saçları karmakarışık ve başı sargılı bir köy erkeği. "Sıkı dövüştük, ne var ki, Tatar çok fazla idi. Bir kişinin üzerine on kişi çullanıyordu. Püskürtüyorduk, ancak soluk alamıyorduk! Soluk almak nerede? Bir bakıyorsun, melunlar rüzgâr gibi tekrar gelmekte. "Khu,khu! Urrak[109]!": diye haykırışları bile insan sesi gibi değildi. Pek çoğunu kestik. Fakat bizimkiler de tükendi. Hepsi orada uzandı kaldı! Efendimiz, kınyaz Yuriy İgnoroviç de kafasını Vahşi tarlada bıraktı.

— Sen nasıl kurtuldun?

— Geceye doğru Tatarlar durgunlaşmıştı. Dere yatağına indim, gömlekle başımı sardım ve rüzgârın yığdığı kar yığını içinde

109.Urrak: İleri

saklandım. Sabaha doğru kurtlar ulumaya başlamıştı. Kuzeye yö neldim, Pronsk yolunu dolandım. Orada beni kaçanlar fark etti.

Voyvoda kürk kalpağını çıkarıp, büyük kilisenin altın kaplama haçına doğru istavroz çıkarır ve şöyle der:

— Memleketi uğruna başlarını koyanların anıları ebedidir. Torunları da, torunlarının torunları da Vahşi tarlada dökülen bu kanı unutmayacaklar. Tatarlara saldıran biz değiliz. Kulübelerimizi yakmak, atlarımızı elimizden almak için onlar buraya geldi. Köy erkeklerini kesmek, kadınlarımızı ve çocuklarımızı esir almak istiyor onlar. Dövüşeceğiz kardeşler! Memleketimizi vermeyeceğiz!

Herkesin yüzünde sağlam kararlılık vardı. Biri şöyle der:

— Geri çekilmeyeceğiz! Dövüşeceğiz!

Voyvoda devam eder:

— Biz ölsek de çocuklarımız ve torunlarımız ormanlara sığınacaklar. Büyüyecekler, uygun bir saatte hükümdar Batıy'ın oğullarına cevap verecekler. Tatarların çok geçmeden, Riyazan duvarlarına dayanacaklarını hissediyorum. Onlar küstah ve kararlılar, daha sonra Suzdal'a, Rostov'a ve Novgorod'a da sokulacaklar. Fakat onlar, oralarda tutunabilecek mi? Boş yerleri biz sürdük, bataklıkları biz kuruttuk. Orman ağaçlarını biz kestik, asırlık ağaç kütükleri biz söktük, burada olmak Tatara hoş gelmeyecek. Yollarda rüzgar gibi esecekler abaları, kürkleri ve yaşlı kadınların paltolarını soyacaklar sonra da hep birden gerisin geri steplerine dönecekler. Onların çevik atları yaban step buğdayına alışkın, oynak bataklıklarda saplanır kalırlar, ekin sabanlarımızı çekemezler. Kollarınızı indirmeyin, kardeşler-arkadaşlar, baltaları sıkı tutun! Riyazan duvarlarına yürüyün! Sıkı dövüşeceğiz! Dayanacağız!

***

...Umudumuz ışıyor savaşta, barışta değil!
(Eski zamanlar trajedisinden)

II
RİYAZAN DUVARLARINDA

Oka nehri üzerindeki yüksek, sarp kayalıklarda kurulan, Riyazan aşılmaz gibi görünüyordu. Toprak surları meşe direklerden çitle çevrilmişti. Sulu yüzeyini buz kaplamış olan dik yamaçlarına tırmanmak mümkün değildi.

Kentin ve çevre köylerin tüm ahalisi öz kentlerini savunmak için ayağa kalktı. Savaşçılar, stepten akın eden Polovetslerin ve kendi Rus kardeşlerini soyan acımasız Suzdallıların eski zamanlarda kenti nasıl kuşattıklarına dair birçok hikâyeyi hatırlamaktaydılar. Yukardan kaynar su ve katran döktükleri zaman, duvarların bu dik yamaçlarını alt etmek kolay iş değildir. Sadece düşmanı hep birlikte karşılamak gerekmekte. Voyvodalar ve boyarlar daha fazla gönüllü çağırmıyor, artık bütün sokaklar, bütün mahalleler muhafızlarını kendileri topluyordu. Herkes kılıcını, ay baltasını, mızrağını ya da sert yayını kendisi getirip, müfrezeye katılıyordu. Gündüz ve gece çekiçler işliyor, demirciler "körükleri şişirerek", "akkor demiri yaratıyor" ve sağlam Şam çeliği kılıçları dövüyorlardı. Mahir ustalar miğfer, zırh, kalkan ve ok üretiyorlardı.

Riyazanlılar uzun, zorlu kuşatmaya hazırlanıyorlardı.

Nehrin sarp kayalıkları üzerindeki kent duvarlarında Savaliy Dikoros'a yer gösterilir. Voyvoda, onu yarım yüzlük savaşçının başkanlığına kendisi atar. Savaliy işsiz durmaz. Yedek oklar olmasına, her savunucunun yanında yığılı taşlar olmasına özen gösterir. Ağır ay baltalar ve sopalar tedarik eder. Kötü havalarda sığınacak yer olsun diye, diğerleriyle birlikte sığınak kazar.

İçeride kendir, tuz, buğday ve diğer malların bulunduğu, Novgorodlu Jivila Yuryatiç'in hububat dükkânı uzak değildi. Savaliy tüccarın yanına gider ve sertçe sorar:

-Sen, Jivila Yuryatiç, sıcak ocak üstü ranzasında ısınıyorsun da, peki niçin bizim yanımıza, duvara göz atmıyorsun? Biz hem gündüz, hem gece, kötü havada ve ayazda nöbet tutuyoruz, sıcak yavan bir çorba bile görmüyoruz. Bize nasıl yardım etmeyi düşünüyorsun?

İri yarı, şişman tüccar tilki kürkü içinde büzüşür, hüzünlü, zayıf bir sesle konuşmaya başlar:

— Biliyorsun, ben buralı değilim, Novgorodluyum. Üstelik bir zamanlar katran dolu fıçıyı yuvarlarken fıtığım yırtıldı, şimdi de içim yanıyor. Benim genç çırakları duvara göndermem daha iyi olur. İşle ancak baş ediyorum. Kınyaz Yuriy İgnoroviç'e cenk için tahıl dolu on kayık hediye ettim. Şimdi de sizi doyurmaya başlayacağım. Aşçılara hemen bu gün senin gençlerine bir kazan çorba ve bir kazan bulgur lapası pişirmelerini emredeceğim. Rabbil Alemin günahlarımı affetsin.

Savaliy gocuğuna bürünüp, duvarda geceler. Uyuyamaz, yüreği endişelidir. Sık sık kalkar etrafı dinler, uzak sisler içinde Tatar ateşlerinin görünüp, görünmediğine dikkatle bakar. Sabahleyin ufak alaca atlar üzerinde, renkli başlıklarının kenar kıvrımları kürk ve kırmızı şeritler dikili elbiseler içinde iki Polovets yaklaşır. Onlardan biri bağırır:

— Savaliy, yoksa beni tanımak istemiyor musun?

— Kudriyaş?! Sen niye böyle acayip kıyafetler kuşandın?

— Polovets kardeşle birlikte Vahşi tarlaya gidiyoruz. Voyvoda, kınyaz Feodor'un vücudunu bulmamızı söyledi. Hükümdar Batıy'ın durmuş olduğu, Voronej nehrinden süzülerek geçeceğiz. Orada şimdi Tatar yok, yalnız rüzgâr ve kurtlar geziniyor. Cesedi dolambaçlı az kullanılan yollardan Zaryack'a getireceğiz. Onu karısı kınyaziçe ve küçük oğlunun yanına gömecekler.

Savaliy kalpağını çıkarıp, istovraz çıkarır:

— Yüce Tanrı onların aziz ruhlarına huzur ver! Kudriyaş senin boşuna gittiğin belli. Yollarda Tatarlar koşuşuyor. Ganimet arıyorlar. Çar Batıga'nın yük arabalarıyla, develerle, ateşle ve yıldırımla buraya yürüdüğünü duydum. Tatarlar seni yakalar, derini yüzer.

— Boş ver! Batıga fazla öğünmesin, diyerek yanıtlar Kudriyaş. Onun iki eli varsa, anacığım da beni tek elle doğurmadı. Bugün sabredeceğiz, yarın da ne olacağını göreceğiz. Geçiş olmadığını görürsem, yiğit çetelerini toplayacağım. Tatarların, Mungolların izini süreceğiz, onları yakalayacağız. Toprağa çakıncaya kadar onlara huzur vermeyeceğiz, ya da kendimiz devrileceğiz. Savaliy sen de benimle gel.

Savaliy düşünceler içinde inler.

— Hayır, Kudriyaş. Voyvoda, beni burada, setin üzerinde görevlendirdi. Kendi isteğimle buradan ayrılmam. Sen at üzerindesin, ben de balta ileyim. İkimiz de aynı işi göreceğiz.

— Madem öyle! Hoşça kal Savaliy!

Kudriyaş birkaç adım gidip, aniden döner:

— Sana asıl söyleyeceğimi unutmuşum! Senin Toropka'yı gördüm. Tatar atı üzerinde esaretten kaçmış. Hem de seçkin bir atla! Öyle bir koşuyor ki yeri titretiyor, kulağından, burnundan duman püskürüyor.

Savaliy koşarak yaklaşır ve sevinçle Kudriyaş'a sarılır.

— Doğru söyle! yalan atmıyorsun değil mi? Beni tesselli mi etmek istiyorsun?

— Ey-ey, yalan söylemiyorum! Toropka buraya, Pronos kınyazının ulağı olarak gelmiş. Ondan yazılı kâğıt getirmiş, sonra doludizgin gerisin geri gitti. Ben onu kısa bir an gördüm. O, bana: "Eğer babacığımla karşılaşırsan, Ona hürmetle selâmlarımı söyle. Şerefimi lekelemeyeceğim, Tatarlara sırtımı göstermeyeceğim. Tatar esaretine bir kez katlandım, beni oraya bir daha düşüremezler." Dedi. Tamam, hoşça kal, Savaliy! Yalnız tanrı bilir, seninle yeniden görüşüp, görüşmeyeceğimizi. Öyle bir zamandayız ki!

Lihar Kudriyaş kamçıyı şaklatır ve yol arkadaşı Polovets'le birlikte dörtnala uzaklaşır. Savaliy duvara döner. Oğlunun yaşıyor olduğunu duyduğu zaman, artık her şey ona daha aydınlık görünmeye başlar. Hem kar daha parlaktır, hem mavi uzaklıklar daha engindir... Duvarın çıkıntısına oturur, başını elleri arasına bırakır. Ona Toropka'nın gri gözleri bakıyormuş, çilli zayıf yüzü gülüyormuş gibi gelir. "Toropka artık atik bir yiğit, diyerek düşünür, Savaliy, tıpkı kahraman Egoriy güzel bir ata biniyor..."

***

III
"TATARLAR YÜRÜYOR!"

Riyazan'ın kent surlarının kendi yaşamı, kendi düzeni kurulur. Kentin her "bucağı", düşmana karşı savunacağı yeri seçen muhafıza duvarda bir saha ayırmıştı. Belirlenen yerleri "zanaatkârlar": marangozlar, taşçılar, saraçlar, demirciler ve başka çalışkan insanlar tutar. Demirciler kendi çıraklarıyla ayrı durmaktadır. Burada karışık kalabalıklar da bulunmakta. Kentin savunmasını boyar Vadim Kofa yönetir. Halk kurultayında, doğruluğu, gayretliliği ve askeri tecrübesinden dolayı bütün halk onu seçmişti. Kınyaz Yuriy İgnoroviç onu Vahşi tarlaya göndererek, onaylamıştı.

Uzun beyaz yelesi, süvarisinin kır saç perçemlerine ve gümüş rengi sakalına benzeyen, yaşlı bir at üzerinde boyar Kofa, Vadim Daniliç, gündüz gece demeden kentin çeşitli yerlerinde görünür, her yerde savunucuların olup olmadığını yoklayarak, surları dolanır. Fırlatmak için fazlasıyla taş yığılmış mı, kılıçlar keskin mi, ucu çelik oklarla dolu yedek sadaklardan ne kadar hazırlanmış? Nehir'den su getirilmiş mi?

— Yamaçlara çok su dökün, diyerek konuşur voyvoda Kofta. "Ayak basılamasın diye, surların tamamen buz tutması için gerekli. Elinizin altında kaynar su dolu kazanlar, bidonlarda yedek su ve bol bol odun bulundurun. Her biriniz kendi yerinde dursun, kendi işini bilsin ve nöbet yerini terk etmesin. Önünüze bakmayın, her köşe bucağı gözetleyin. Düşman kurnaz, karanlık geceyle sokulur, gündüz ise saklanır. Gözünüzü dört açın!"

— Onlar buraya nereden ulaşacakmış? diyerek konuşur savaşçılar. "Sura nasıl tırmanacaklar, aşağı doğru öyle kaygan ki."

Voyvoda Kofa, her zaman Savaliy'i duvarda görüyordu. Daima meşguldü Dikoros: kâh kütük yuvarlıyor, kâh kızaklarda su dolu fıçılar taşıyor, kâh odun desteleri getiriyordu. Bir ara boyar

asık bir suratla hızla duvara gelmişti. Savaliy'in yanında dikilmiş, avcunu gözlerine siper etmiş uzun süre uzaklara, karla örtülü Riyazan tarlalarına bakmış, inlemiş ve şöyle demişti:

— Biz, seninle niçin böylesine zor günlerde doğduk! Bizim daha acılar, uğursuzluklar görmemiz gerekecek, kanla yıkanmamız gerekecek.

— Niye sızlanıyorsun boyar? Bizim voyvodamız olarak, sen eğer oflar puflarsan, üstelik dertlenirsen, bizim gibi basit savaşçılar ne yapar? Güneş hâlâ Riyazan üzerinde ışık saçmakta, biz hâlâ özgür soğuk rüzgar solumaktayız, kollarımızı hâlâ aşağı indirmedik, halâ baba toprağı uğruna ayaktayız!

— Peki, nerede bütün Riyazan ordusu? Nerde üç oğlum ve damadım, nerde efendimiz, yiğit kınyaz Yuriy İgnoroviç? Nerde, Riyazan'ın süsü bütün yiğitler, bahadırlar, cengâverler?

Savaliy zorla nefes alır:

— Tatarlar belki de, bizim buraya gelmez?

— Hayır! Der Voyvoda. "Tatar kuvveti buraya gelmekte, Rus topraklarına baskın vermekte, bizim kanımıza doymadıkça da buradan ayrılmaz."

— Belki, boğazında kalırız!

Savaliy bütün gece duvarda nöbet tutar. Seher vakti uykuyu inatla kovarak, aynı dikkatle uzaklara, karlı ovalara bakar. Güneş, ufkun üstünde uzanıp giden, altın sarısı-kızıl bulutların ardından yükselir. Yüksek surdan onlarca verst[110] öteler görünmektedir. Ova bomboştur, yer yer tek başına duran meşeler seçilmektedir.

Aniden bir şeyler Savaliy'in dikkatini çeker. Sisli uzaklıklara dikkatle bakarak, gözlerini oğuşturur, Karlı ovaya siyah noktalar serpiliyordu sanki. Onlar hareket ediyor, geliyor, tıpkı beyaz keten üstündeki karıncalar gibi aceleyle, kıpır kıpır ediyorlardı. Onlar çeşitli yönlere saparak, kollara ayrılmaya başlar. Çok geçmeden hızla koşturan süvariler artık fark edilmektedir.

"Tatarlar! Başka kim olacaktı?" der kendi kendine ve bütün gücüyle boş sokaklarda voyvodanın evine doğru koşmaya başlar. Voyvada ise beyaz atını sıkıştırarak karşıdan gemektedir.

— Onlar! Tatarlar! Diye soluk soluğa bağırır Savaliy. "Onlar! Büyük bir dalga halinde geliyorlar!"

— Kiliseye koş! Diye talimat verir voyvoda. "Çancıyı kaldır, tehlike çanını çalsın!"

---

110. Verst:1,06 km.lik Rus uzunluk ölçüsü. –ç.n.–

Savaliy meydandaki büyük kiliseye koştu. Ana kapılar açıktı. İçeride altın ve gümüş çerçeveler içindeki lâmbalar sakin sakin ortalığı aydınlatmakta idiler. Saçı örgülü, yaşlı kilise bekçisi uzun etekli, uzun kollu cübbesi içinde çalı süpürgesi ile taş döşemeyi süpürüyordu.

— Çancı nerede? Büyük çanı çalın!

— İki çancı duvarda nöbet tutmaya gitti, peder kendi kutsaması olmaksızın çan çalınmamasını emrediyor.

— Anlasana! Tatarlar geliyor! Bana niye pederi kakıyorsun? Çancıyı çağır! Savaliy kilise bekçisine yapışır ve onu zorla kendisiyle sürükler.

— Günah bilmez adam beni niye tartaklıyorsun? Tanrının adamını niye itekliyorsun?

— Nerede çancı? Peşine düş! Çanı kendim çalacağım!

— İşte şu bizim yaşlı çancı, der kilise bekçisi, Saveliy'in sağlam ellerinden kurtulmaya çalışarak. "O kör ve emeklidir."

Genişçe açılmış gözlerindeki lekelerle bir ihtiyar köşede mum sandığının yanında oturmaktadır. O, konuşmaları işitir ve ellerini uzatıp, Savaliy'e doğru tökezleyerek yürümeye başlar.

— Çanı çalabilir misin? diye sorar savvaliy.

— Çalamaz olur muyum? Kırk yıl çaldım, her ipin, büyük ya da küçük hangi çandan olduğunu biliyorum...

Üçü birden altında çanlar olan tavana çıkar. Tavandaki delikten çeşitli kalınlıkta ipler sarkıyordu. Yaşlı çancı onları elleriyle yoklar, burmalardan birine, en kalnına yapışır ve sorar:

— Büyük tehlike çanını mı çalayım? Peder bir şey demez mi?

— Zangoçlar çanların yanında olmadığı için, voyvodanın tokatı senin pederinin ensesinde patlayacak! Hepsini asıl! Tehlike çanını, büyük çanı çal!

— Yangındaki gibi mi?

— En büyük yangın esnasındakini!

Kör adam alışkın olduğu hareketlerle, iki eli ve bütün gücüyle dengeli ölçülü bir tarzda ipe asılmaya başlar. Büyük çanın vuruşları, bilinmez bir belanın, canlanan bir acının yürek burkan hislerini vererek, çan kulesi üstünden yayılır.

Uyuyan kent canlanır. Bekledikleri, fakat son güne kadar inanmak istemedikleri bela gözlerinin önüne gelip, çatmıştı: çan herkesi kentin savunmasına, duvarlara çağırmaktadır.

Riyazandaki tehlike çanını işitince, civar köylerin kiliseleri karşılık vermeye başlar. Davetsiz korkunç misafirleri karşılamak için, tehlike zili her yerde insanları kılıç ve baltaları kuşanmaya çağırır.

Saveliy koşarak duvara döner, ay baltaya dayanarak, mızraklarını diken diken kabartmış, siyah at yığınının yaklaşışına hırsla, dikkatle bakar. İnsanların koşarak avlulardan çıkıp, nehirden yana kaçışlarını, ellerini sallayarak, kararan stebi işaret edişlerini. Kimi de kızaklarda ve yaya çıkınları sırtlarına alıp, nehrin kıyısından yukarı doğru, hayvanları karla kaplı ormanlardan yana sürerek, uzaklaşmaktadır.

Tatarlar hızla ilerlemekte ve kente yaklaştıkça atlarını daha hızlı koşturmaktalar. Nihayet açık kırmızı atlara binmiş öncü müfreze, vahşi azgın haykırış, nara ve ıslıkla Riyazan duvarlarına doğru doludizgin gelir ve kızışan atların buhar bulutu içinde dururlar. Süvariler susar. Kalın buz tabakası ile kaplı, yüksek toprak surlara, dar aralıklarından Riyazan savunucularının başlarının göründüğü surlardaki meşe çitlere, kımıldamadan dikkatle bakarlar.

Tatarlar kımıldanmaya başlar. Bir yüzlük onlardan ayrılır. Süvariler kentin etrafında, üçerli sıralar halinde yavaş yavaş harekete geçer. Öndeki Moğol tepesinden kırmızımsı at kuruğu sarkan, uzun bir mızrak sembol tutmaktadır. Onun ardından altın kaplama zırh ve beyaz tüy demetli parıldayan gümüş miğfer içinde bir süvari gelmekte.

Daha geride zırh gömlekler ve yelmeler içinde kısa mızraklar ve sol ellerinde yuvarlak kalkanlar ile Moğolların sıraları harekete geçmekte.

Moğol savaşçı yığınından ikinci yüzlük ayrılır ve hâlâ huzursuz çan zilinin duyulmakta olduğu, yakınlardaki köye doğru dörtnala giderler. Çok geçmeden zil sesi kesilir. Kulübeler üzerinde yoğun bir duman dönmeye, yükselmeye başlar.

Üçüncü yüzlük, Riyazan duvarlarında ne yapılıp, edildiğini gözetleyerek, Oka'nın diğer sahilinde kalır. Müfrezeden onluk süvari ayrılır, donmuş nehre iner ve acele etmeksizin kentin büyük meşe kapısına doğru tırmanırlar.

Riyazanlılar daha daha önce hiç görmedikleri Moğollara merakla bakarlar ve korkuyu unutup, çitlere tırmanır, mazgallardan sarkarlar. Düşmanlar, ayaklarını topuklarına kadar örten uzun etekli kürkler içindedir. Bazılarının göğüslerinde demir ve bakır

plakalar vardı. Sırtlarında ise koruyucu plakalar yoktu[111]. Eyerlerinde yaylar ve kırmızı oklar dolu sadaklar[112] bağlıdır. Moğolların kadın yüzüne benzer yüzleri çam kabuğu gibi esmerdi.

Tatar süvarilerden uzun sakallı bir ihtiyar yaklaşır, kamçının sapı ile kapıyı çalar ve duvarda oturanlara Rusça seslenerek bağırmaya başlar:

— Merhaba, Riyazanlılar! Büyük hükümdar Batu Han, tüm halkların fatihi size geldi. Ekmek ve tuzla[113] elçilerinizi onun yanına gönderin, ihtiramla başvurun, hürmetle ve sadakatle boyun eğin...

— Onun daha çok beklemesi gerekiyor, diyerek cevap verirler duvardan. "Geldiğiniz yoldan geri dönün ve hükümdarınız Batıy'ı da kendinizle götürün! Peki, sen nerden ortaya çıktın cani adam, ikiyüzlü, melun? Sen aslen Riyazanlı değil misin?

— Kapıları açın, değerli misafirleri kabul edin, diyerek bağırmaya devam eder yaşlı süvari. "Siz eğer boyun eğerseniz, başınıza hiç bir bela gelmeyecek. Eğer söz dinlemezseniz, Tatarlar hepinizi sonuna dek kılıçtan geçirecek, kent yakılacak ve bütün kulübeleriniz, odun yığını olacak.

— Peki, sen memleket toprağını satmak için, hükümdarından ne aldın? Dönek sinsi adam, hain, melûn!

Duvardan taş yağmaya başlar, oklar atılır. Tatar atları sendeler. Süvariler rüzgar gibi gerisin geri tırısa kalkar.

***

111. Moğol anlayışına göre, savaşçının yalnız göğsünü himaye etmesi gerekir, sırtını ancak kaçan korkaklar korur.

112. Sadak: ok için deri kılıf.

113. Ekmekle-tuzla göndermek (karşılamak) Rus geleneklerine göre "hürmetle" göndermek (karşılamak) anlamına gelmekte. (R. A.)

IV
RİYAZAN ABLUKASI

Hacı Rahim şöyle yazar:
"Öyle bir zaman geldi çattı ki, etrafta sadece gaddarlık ve acı görüyorsun. Kıpçak stebinde ölümüne dövüşen Riyazan ordusuyla savaştan sonra Batu Han beklemek ve dinlenmek istemedi. Guyuk Han'a ulaklar gönderip, ilk olarak hareket etme ve kente saldırma emri verir. Guyuk Han'ın kendisinin de, Cihangir'den önde olmak, ordusuna zengin kenti yağmalama sevinci vermek gibi gizli düşüncesi vardı. Fakat kin duyduğu Batu Handan bu emir gelince, Guyuk Han kibirle şişinip, ulakların önünde şöyle yanıtlar: "Şanlı çarpışmadan sonra ordum yorgun, ona dinlenme imkânı vereceğim. Bundan sonra hücuma geçerim. Riyazan benim ellerimden hiçbir yere gidemez"...

Guyuk Han'ı böylesi bir cevaba, Uruslarla savaştan sonra tümeninin fazla yıpranmış olmsı da zorladı. Şamanlar yaralıları beceriksizce sargılamışlardı.

Batu Han ne yapmak gerektiğini Subuday Bahadır ile yargıladı. Azgın tipiden sonra, step sakinleşmişti. Güneş gümüş rengi uzaklıkları parlakça aydınlatmakta idi. Kuvvetli tipiye yakalanmış ulaklar, diğer müfrezelerden haberlerle yeniden gelmeye başladı. Burunday: "Bu yollarda yük arbalarımızın gitmesi çok zor, duvar yıkan mancınıkları taşımak ise imkânsız." diyerek, Pronsk'a gitmekte olduğunu, fakat dar patikaların ve sık ormanların alakoyduğunu bildirdi. Subuday Bahadır, Batu Han adına şöyle cevap verdi.

"Sen cesursun fakat becerikli değilsin! Urusları ormanda, yan yana üç arabanın geçebileceği şekilde yol açmaya zorla! Pronsk'u al ve gecikmeden Riyazan'a yürü. Esirleri oraya sür götür. Tatar kuvvetleri Riyazan çevresinde buluşacak. Emri yerine getirmeyen ve geciken, kendi ölümünü bulur."

Batu Han ve Subuday Bahadır cevabı beklemeksizin, hızlandırılmış bir yürüyüşle kuzeye doğru hareket ettiler. Yaralılar, arabalarda ve develerde arkadan izledi.

Batu Han: "Riyazan'ı kendim alacağım." dedi.

İki gün sonra Batu Han, "yenilmezler" binliğin başında Riyazan duvarları önündedir. Cihangir, eski Riyazan kınyazı Gleb'i tercüman-dilmaç[114] olarak, onluk süvariyle birlikte kapanmış kent kapılarına gönderir. Kınyaz duvarda duranlara, kenti teslim etmeleri için bağırır. Duvarlardan üzerine taş fırlatmaya başlarlar, o da küfürler ederek, taşla yarılan yüzünü mendille silerek, döner.

Batu Han, Riyazanlıları dehşete düşürmek isteyerek, civar köylerin yakılmasını emreder. Riyazan çevresinde kınyaz Gleb'le birlikte, kendisi dolaşır, duvarlara en iyi nerden hücum etmek, neresini yıkmak, nereden altını kazmak gerektiğini ayrıntılıca inceler. Kente girmek çok kolay olmayacaktır, her taraftan sarp buzlu surlar yükselmektedir.

"Merdivenler ve duvar yıkan mancınıklar olmadan kent alınamaz" diye karar verir Batu Han.

Moğollar, yarı çıplak, hırpani ve bitkin Urus esirleri sürüp getirmeye başlar. Tatarlar onlara kamçıları şaklatarak, hücum merdivenleri yapmaya zorlar. Uruslar: onları kim doyuracak? diye sorar. Onlar açtır, iki gündür hiç bir şey yememişlerdir.

— Atlar ve diğer hayvanlar bizi taşımakta, ancak yiyecek sormamakta, diyerek yanıtlar Tatarlar. "Bitki köklerini ya da at tezeklerini yiyebilirsiniz, merdivenleri ise yapacaksınız.

Tatarlar, inat edenlerin başına, ucu demir topuzlu meşe sopalarla vururlar. Somurtkan, açlıktan kararmış Uruslar susarak, terk edilmiş kulübelerde baltalar ve testereler arayıp bulur. Kulübelerden tomrukları ve tahtaları sökerler ve merdivenler yaparlar. Ertesi gün kızaklara konmuş ilk yükler gelir. Kentin ana kapısına karşı duvar yıkma mancınığı yerleştirilir. Mancınık kocaman taşları gümbürtüyle fırlatmaya başlar. Diğer mancınık nehirden getirirlerken buzu kırar ve suya gömülür. Esir Urusları onu sudan çıkarmaya zorlarlar, onlar buzun altına düşe kalka çalışır...

"Allah büyük, Batu Han inatçı. Korkunç şeyler olacak!"

***

114. Dilmaç: Sözlü olarak tercumanlık yapan kişi. (R. A.)

V
"KÖPEKLERİN NASIL ÜRÜDÜĞÜNÜ DUYUYOR MUSUN?"

Ay ışınlı, gümüş rengi gece uyuklayan Perunov Bor'u sarar. Asırlık uykudaki ormanın kıyısı boyunca sıralanan kulübeler kar yığınları içinde derince gömülü idi. Sessizliği arada bir, çitlerin ve kımıltısız ağaçların kuru çatırtısı bozuyordu. Köpekler de susmakta ve burunlarını kürk tüylerine sokmuş, kıvrılıp yatmakta idiler.

Mavimsi aydınlıkta, karla kaplı ot yığınları, çıplak ağaçların siyah gövdeleri ve köy muhtarının kulübesi yakınında çam dallarından demetiyle uzun bir sırık belli belirsiz yükselmekte idi.

Köyün kıyısında bir köpek bir kaç kez havlar, sonra aniden ince uzayıp giden ürüyüşle ulumaya başlar. Onun sesine başkaları da katılır. Perunov Bor'un bütün köşelerinden köpekler dinmek bilmeyen bir şekilde havlamaya başlar. Bir yerlerde bahçe kapısı çarpılır, bir at keskince kişner.

En kıyıdaki kulübede uyuklamakta olan Opalyeniha ranzadan sıçrayıp kalkar, balık kesesinin[115] gerili olduğu pencerenin panjurunu ihtiyatla açar, kırağı tutmuş balık kesesindeki aralığa gözlerini dayayınca, çitte oturan uzun etekli ve tuhaf bir kalpak içinde bir insan karaltısı görür. Adam avluya sıçrar ve saman yığınına doğru yönelir.

— Veşnyanka, uyan, kalk! Diyerek Apolyeniha derin uykudaki kızı sarsar. "Köpeklerin nasıl havladığını duyuyor musun? Bunlar onlar! Avluda uğursuz bir adam var... Ambara doğru koştu. Bizi ateşe verecek diye korktum. Erkeklerin hepsi gitti. Biz, yaşlı kadınlar onlarla nasıl baş ederiz?

Her iki kadın sandalları ayaklarına geçirir, başörtülerini örtünür, kabanları sırtlarına giyerler. Gözlerini yeniden pencereye dayarlar. Gümüşi ay ışığında her şey sakinmiş gibi görünmekte. Yalnız köpekler aralıksız ürümeye ve bağlandıkları yerlerde atılmaya devam ederler.

115. Balık kesesi: O zamanlarda pencere camı yerine balıkların yüzme keseleri kullanılıyordu.

— Apolyeniha teyze, ben de korkuyorum, ne yapacağız? Diye fısıldayarak sorar kız.

Yaşlı kadın aceleyle kuşağını kuşanır, sadece başparmağı olan eldivenleri dişleri arasında tutar, ekmek parçalarını çıkına sarar, peyke altındaki baltayı çıkarır.

— Onun Tatar olup olmadığını düşünüyorum. Ekmek bıçağını al. Tahta tası da. Çakmağı unutma!

Her iki kadın kulübeden sessizce çıkar ve gölgede gizlenir. Meçhul adam saman ahırının yanında kımıldanıp durmaktadır ve çakmakla kıvılcım saçmaya başlar.

Köyün sonundan korkunç bir çığlık duyulur. Onun yankısı uyuyan ormanın derinliğinden yankılanır. Dehşet ve acı dolu çığlık, ağır yaralanan bir kadının vahşi çığlığı yeniden duyulur.

Köy hızla uyanır. Kapılar gıcırdar, tahtalarda atların ayak sesleri duyulur. Kambur yaşlı-muhtar, kürksüz ve şapkasız, bağırarak, eyerlenmemiş at üzerinde dörtnala geçer:

— Yanıyoruz! Tatarlar! Kendinizi kurtarın!

Opalyeniha, samanın yanında kımılanıp duran adama, saklana saklana koşarak yaklaşır.

Ay ışığında Apolyeniha, tuhaf tipte, topuğa dek uzun, mavi kürkü, köpek derisinden beyaz çizmeleri, beldeki eğri kılıcı ayırt eder. Apolyeniha, onun üzerinde baltayı kaldırdığı zaman, meçhul adam arkasına döner. İsabetli bir darbe...

Ölü yüz üstü devrilir ve kan kara bir leke halinde beyaz kar üzerinde dağılır. Avlu arkasından, bahçelerden kaçalım, diyerek fısıldar Apolyeniha. "Daha hızlı yürüyelim, gölgeyi tutalım..."

Geçip gitmeyi başaramazlar. Tatarlar, eteklerini toplayıp, kuşaklarına sokarak, çitlerin üzerinden aşarlar. Her iki kadın çalı çırpı ve sırık yığını içine saklanır.

Köy aniden bir kaç köşesinden yanmaya başlar. Kenarda duran iki izbe de, yanlarındaki ot yığınlarıyla birlikte yanmaktadır.

Ateş kocaman diller halinde atılmaya başlar, siyah duman küme küme kıvrılarak, dalgalanır.

Ürküp sokağa kaçan inekler acı acı böğürür, atlar sağa sola atılır. Her yerden kadınların umutsuz feryatları ve ağlamaları duyulur. İhtiyar kadınlar yanmaya başlayan kulübelerden ağlayan çocukları ve tahıl torbalarını sürükleyerek çıkarıp, neyi kurtaracaklarını, nereye kaçacaklarını bilmeden koşarlar.

Yeni, hiç bir zaman duyulmamış, korkunç bir uğultu yaklaşır ormandan:

— Khu, khu, khu, urrak!

Atlarının acele acele koşuşları ve kişneyişleriyle, meçhul korkunç bir halkın boğuk bağırtıları ve keskin kokusu ile köyü süvari akını doldurur.

Köpekler köyde rüzgar gibi esen, yolda önlerine gelen herkese eğri kılıçları savurarak vuran ve kaçan kadınları kementle yakalayan, yabancı süvarilerin peşinden umutsuz havlayış ve cıyaklamayla koşarak ürür.

Tatarlar köye iki uçtan dalar, önlerine gelen herkesi muhtarın kulübesi yanındaki boş alanın ortasına doğru kovalarlar.

***

VI
KENT DIŞINDAKİ BÖLGEDE

Batu Han kent duvarlarını dolaşıp, nehrin karşı kıyısındaki köye döner. Sakinlerinin terk ettiği kulübelere Tatar savaşçıları yığışır. Sokaklarda dolaşır, vahşi, yem seçmez atlarını doyurmaya yarar herşeye el koyarlar; kucak kucak samanları taşır, çatılardaki ekin saplarından hasırları söküp, indirirler. Her yerde kulübeler üzerinde kıvrıla kıvrıla dumanlar yükselir: Esir aldıkları kadınları kendilerine bazlama ve çavdar unundan çörekler pişirmeye zorlarlar.

Batu Han kent civarından ayakları beyaz ve alnı beyaz nişaneli kara yağız at üzerinde geçer. Güneş yanığı yüzü kımıltısızdır, kısık gözleri insanlara tepeden bakar. Hiç kimse onun yüzünde ne sevinç, ne de endişe okuyabilir. Sadık hanları, ardından üçerli sıra halinde gelmektedir. Onlar binlik ve on binlik unvanına haizler, fakat kendi müfrezelerine sahip değiller. Onların görevi Batu Han'ın yemeklerine katılmak, dört kişilik yemek yemek, espirili hikâyeler ve ünlü yiğitlerin serüvenlerini anlatmaktır. Onlar, Batu Hanla yalnız kalır kalmaz her biri, diğer hanlara dair, yemek esnasındaki sohbetdaşlarına dair dedikodular aktarırlar. Batu Han, gözlerini kısarak herkesi dikkatle dinler, arada bir lütfedip "Dze-dze" diye tısılar. O, yakınındaki ve uzağındaki her şeyi, diğer Cengizlilerin kuvvetlerinde ne olup bittiğini bilmek istemektedir, bu nedenle de kendine gerekli insanlar olarak, bu hanlara tahammül etmektedir.

Çadırcı, kent dışı bölgedeki büyük bir kulübeyi Batu Han'a gösterir ve geceyi geçirmek için seçmesini önerir.

— Bu tahta çadırda kim yaşıyordu?

— Urus şaman. Ona "peder" diyorlar.

Batu Han kızarak reddeder.

Büyük danışman Subuday Bahadır söze karışır. Doru at üzerinde yaklaşıp, boğuk bir sesle konuşur:

— Şamanın çadırında kalmak Cihangir'e yakışır mı? Üstelik de Urus'un. Peki, şu ev ne için? diyerek, kamçıyla tomruklardan yapılma sivri yüksek çatılı ve tepesinde altın kaplama haç olan, yapıyı gösterir.

— Bu ev Urus tanrısının:

— Cihangir'e tanrıların bulunduğu yerde yaşamak yakışır, der sertçe Subuday Bahadır.

Batu Han, mahcubiyetten gözlerini yere indiren çadırcıya ve büyük danışmanı hararetle onaylayan hanlara yan gözle bakar ve atını kiliseden yana çevirir.

Çadırcı kilise kapısına doğru atılır. Kilise eşiğinde, girişin yanında dört Moğol savaşçısı oturmaktadır.

— Buraya giriş yok, der onlardan biri.

Çadırcı, Moğollarla tartışmaya başlar.

— Buraya sizi kim koydu? Diye sorar at üstünde yaklaşan Subuday Bahadır.

— Guyuk Han'ın yüzlük başı Munke-Sal.

— Yüzlük başınızın yanına dönün ve ona, kendi hanına daha çok yakışan bir çadır seçmesini söyleyin. Çabucak uzaklaşın buradan!

Dört Moğol birbirlerine bakar, dişlerinin arasından tıslarlar ve uzun kürklerinin eteğini toplayıp, derin kar üzerinde yürüyerek, kilise duvarında bağlı atlarına doğru giderler. Biri döner ve Subuday'a şöyle der:

— Guyuk Han, kürek kemiğini yüzlerimize vurmaya başladığı zaman, bizi sen mi arkalayacaksın?

— Senin kulağının birini kim kesti? diye sorar Arapşa. "Dikkat et, ikincisini ben keserim!"

Moğol dişlerini göstererek sırıtır, çömelir, kılıcı çeker, kınına geri iter ve hızla atına sıçrar.

— Ve sen de aynısını bekle! Diye bağırır ve doludizgin uzaklaşır.

Arapşa onun ardından hırsla bakar:

— Guyuk Han yeniden, Cihangir'e el altından katiller gönderiyor!

Nukerler bitişikteki bekçi kulübesinde buldukları bir ihtiyarı getirdiler. O, köpek derisinden kalpak, keten bezinden pantolon, gömlek ve ağaç liflerinden sandallar içinde idi. Soğuktan tamamen morarmıştı ve titriyor fakat korku göstermiyordu.

İhtiyar anahtarla kapının büyük kilidini açar. İlkin çadırcı girer ve ellerini karnı üzerine koyup, kapının yanında beklemeye başlar.. Batu Han attan sıçrayarak iner ve uyuşmuş bacaklarını ovarak, Tatarların dokunmamış olduğu kiliseye girer. Balık kesesi gerili, dar pencereden donuk bir ışık sızmakta. İleride kapı tahtaları oymalı, altın rengi kilise mihrabı parıldamakta. Birkaç ikonun önündeki lambaların ufak alevcikleri, esmer somurtkan azizlerin çehrelerini aydınlatarak göz kırpmaktadır.

Batu Han mihraba geçer ve çevresini dolanır. Köşedeki ufak masada yuvarlak beş ayin ekmeği bulur. Peşinden gelen çadırcıya bu ekmeklerin zehirli olup olmadıklarını denemesini emreder. Çadırcı kıyısından bir parça ısırır ve şöyle der:

— Aha! "Han-gökyüzü" seni de, beni de afetten korusun! Ekmek lezzetli!

Batu Han kilisenin ortasına döner, kendini at şiltesi üzerine bırakır. Onun yanı başına yarım daire biçiminde oturur hanlar.

— Döşeme taş, burada bir ateş yakın, çay[116] hazırlayın bana.

Çadırcı hızla davranır, dilmaç ve esir ihtiyarla konuşup, yaltaklanarak hana duyurur:

— Burada ateş yakmak olmazmış, bu Urus tanrısını öfkelendirirmiş, tanrının evi yanabilirmiş.

Subuday Bahadır, askeri yardımcılarının –yurtçuların– Urus şamanının evine yerleşmesini emreder. Tomruklardan yapılma ev, gölgeliği ve duvarla ayrılmış iki odadan ibarettir. Taşlardan ve kilden örülme büyük, dikdörtgen biçimli soba iki odayla da bağlantılıdır. İlk yarıya dört Moğol yurtçu ve iki müslüman Uygur-kâtip yerleşir. İkinci yarıyı Subuday kendine alır. O, yurtçularla birlikte oturan Riyazan kınyazını dönek Gleb'i görür ve sorar:

— "Kara buğday bazlaması" dedikleri ne?

— Bunu anlatmak zor, denemek lâzım. O karıyı kendine getirt, o sana her gün hazırlar, sen de memnun kalırsın.

— "Karı" dediğin kimin nesi?

— Avluda bir Moğol savaşçı ondaki iki kadını satmayı teklif ediyor. Onları satın al!

— Ne kadar istiyor?

— Onları şimdi getiririm.

---

116. Çay: Moğol aristokrasisi deri, yün, hayvan, v.b. ürünlerle değişerek, Çin'de aldıkları çayı kullanmayı XIII: yy.da biliyorlardı. (XIII: yy. Çin vakayinameleri)

Gleb avluya çıkar ve ayak direyen iki kadını arkalarından, odaya itekleyen yaşlı bir Moğol ile geri döner. Biri, uzun boylu, iri yarıdır, mavi köylü kaftanı içinde girerek, gözleriyle azizleri arar ve yırtılmış, bozulmuş olarak raflarda kaldıkları köşeye doğru üç kez ibadet eder. Ellerini kabarık göğsü altına koyup, sabit bakışını, peykenin yanında yerdeki at şiltesi üzerinde oturmakta olan Subuday Bahadır'a diker. Altından kırmızı entarisinin eteği görünen, eski püskü gocuk içinde, kumral saçı örgülü bir kız, kadına sıkıca yapışık gibi durur.

— İşte, sana iki tane seçme karıcık, der, Tatarca kınyaz Gleb. "Yaşlı olan tecrübeli bir aşçı, bu ise gelincik başlıklı bahçe çiçeği."

Subuday koşturan bakışını kadınların üzerinde gezdirir ve başını çevirir.

— Diz çökün! der kınyaz Gleb. "Bu büyük bir han. Bundan böyle onun esirleri olacaksınız."

— Büyük, amma okadar da büyük değil! Diyerek yanıtlar kadın. "Niçin diz üzerinde duralım? Döşeme kirlenmiş, bak, zalimler nasıl da çiğnemiş!"

— Sahibinin önünde eğil diyorum!

— Benim sahibim öleli, galiba on yıl oldu. Peki, Veşnyanka haydi eğiliverelim.

Onlar yere doğru eğilip parmaklarını döşemeye dokanırlar.

Subuday sabit bakışını kadınlara diker, gözü kısılır. Yan gözle, meşe peykede oturan kınyaz Gleb'e bakar, ayağa kalkar ve şilteyi koyduğu peykeye çıkıp, ayaklarını altına toplayarak oturur.

— Adları ne? Diye sorar, Gleb'e. O da tercüme eder.

— Adım Opalyeniha, bu da Veşnyanka.

— Kızın mı?

— Komşu öksüzü. Onu ben büyütüyorum.

— Senin adına niçin Opalyeniha diyorlar? diyerek sormaya devam eder Subuday.

— Kocamı ateşte yaktılar.

— Kim? Benim Tatarlar mı?

— Ne gezer! Bizim hırsızlar-Novgorod'lu eşkiyalar. O zamandan beri bana Opalyeniha[117] oldum, bu da baharın doğduğu ve bahar gibi güzel olduğu için adı Veşnyanka[118].

— Urus isimleri zor, akılda kalmıyorlar! Der Subuday. "Benim için çalışacak mısınız yoksa başkalarını mı çağırayım?"

117.Opolyeniha:Yanmış-yakılmış-yanık anlamına gelmekte. (R. A.)

118.Veşnyanka: Rusça vesna (bahar) kelimesinden olup "Baharcık" anlamındadır. (R. A.)

— Bütün hayatım boyunca birileri için çalıştım durdum! Bız karı milletinin nasibi bu!

— Bunlar bana bazlama, çavdar ununda çörekler ve yuvarlak somun pişirsinler.

— Çavdar kvası, bir de unu varsa, hepsi olur.

— Yaşlı Saklab, size hepsini sağlar, diyerek söze karışır Gleb. "O, Rusça konuşmayı unutmamış."

Her iki kadın da, çabucak kapıda dikilen Subuday'ın uşağına döner:

— Sen, bizden misin, Riyazanlı mısın? Esir misin?

— Kırk yıldır esirlik azabı içindeyim. Ayağım zincirle kaynaştı. Sizin ki de aynı olacak: kementi bir taktılar mı, ölünceye kadar kurtuluş yok, der ihtiyar acıyla iç çekerek. "İşte size un, şu da kvas" diyerek, sobanın önüne bir torba ve bir kil şişe iteler. Ayaklarında demir zincir şıgırdamaktadır.

— Aziz babacıklar! diye haykırır Opalyeniha, hayretle ellerini çırparak. "Ve sen kırk yıldır ayaklarında demirle hasret çekiyorsun!" Opalyeniha, istifini bozmadan ardından kendini gözetleyen Subuday'ı parmağıyla tehdit eder.

— Pekalâ, sonra konuşalım... Şimdi odun getireceğim, der, İhtiyar...

— Peki, Veşnyanka, savaş savaştır, hamuru ise hazırlamak gerekiyor!

Opalyeniha içini çeker ve sobaya doğru yönelir, fakat Moğol boynuna takılı kemete asılarak onu durdurur. Opalyeniha Subuday'a bakarak durur. Subuday Moğol'a döner:

— Bu kadınları nerede ele geçirdin?

— Ben kent çevresinde dolanmaya gönderilen yüzlükte idim. Ormanda gidiyorduk, orada pek çok insan, kadın koşuyordu. Kimini kılıçtan geçirdik, kimisini de bizim kampa getirdik.

— Demek öyle!

— Bu ikisini ben kendim yakaladım ve kemetle taşıyıp, getirdim.

— Demek öyle!

— Ben bunları satmak istiyorum.

— Demek öyle!

— Benim çizmelerim çok eski, delik deşik. Ayaklarım donuyor...

— Demek öyle!

— Ruslarda deri çizme görmedim, ıhlamur kabuklarından sandal giyiyorlar.

— Demek öyle!

— Bu kadınları bir çift yeni çizme ile değişmek istiyorum.

— Demek ki sen, benim çizmelerimi çıkarmamı ve sana vermemi mi istiyorsun? Komutanını soymak mı istiyorsun? Bunun sana ne getireceğini biliyor musun?

Çenesinde ki kır tüyler diken diken olmuş yaşlı Moğol, ağzını gerip,ürkek gözlerle bakar:

— Ben bunu demek istemedim yüce han! Bu kadınları benden hediye olarak kabul et. Sonsuz mavi gök seni korusun!

Moğol kementi çözer ve geri geri yürüyerek kulübeden çıkar.

***

VII
"BİZ HAYVANA DA ŞEVKAT GÖSTERİRİZ"

Subuday Bahadır'ın doru aygırı, yerleştiği kulübenin kapısı önünde bağlı idi. Önünde de ot ve saman yığını vardı.

Batu Han yaşlı başbuğu yanına çağırtır. Subuday çıkar, nuker atını getirir. "Hanın yürümesi, ayağının toprağa değmesi uygun değildir." Subuday ata binerek yolu karşıdan karşıya geçer. Nuker kalabalığı onu karşılamaya koşar. Herkes, karla kaplı at üzerinde oturan, başındaki kulaklıklı şapkası kırağılanmış Moğol'un daha yakınına yaklaşmak için, bağrışmakta, itişip kakışmakta. O, başka bir atın dizgininden tutmakta. Eyerde enlemesine bir insan bağlıdır. Bilinci onu terk etmiş. Ayazdan ağarmış olan yüz ölmüş gibidir.

Subuday aniden aklını yitirmiş gibi ulumaya hıçkırmaya başlar. Atı kamçılar, kalabalığı yarar, eyerden yuvarlanır gibi iner, donmuş adama doğru koşarak yaklaşır.

— Uryank-Kadan ayıl kendine gel! Aç gözlerini! İşitiyor musun beni! diyerek bağırır ve yüzüstü donmuş adamın elbisesine kapanır ve kımıltısız yüzü eliyle tutar ve yoklar.

— Bu, Subuday Bahadır'ın oğlu diyerek uğultu başlar kalabalıkta. "Oğlu Uryank-Kadan'ı sevdiği belli! Genç de olsa, cansiperane dövüşen bir kahramandı."

— Onu nereye götüreyim, diye sorar at üstündeki Moğol. "Yakmak için doğrudan ateşe koymak daha iyi değil mi? Hepsi bir, daha fazla yaşaması mümkün değil."

Subuday süvarinin elinden dizgini çekip, alır ve atı kendisi tahta kapılardan gerisin geri evin kapısının yanına götürür. Hıçkırarak bağırır:

— Uryank-Kadan! Senin ölmemen gerek! Ben burnundan soluk vereceğim, benim ruhum senin vücuduna geçsin. Ben yürğimi kopartır, senin donmuş göğsüne koyarım. Ben ihtiyarın

ölmesi daha iyi, sen ise gençsin, zaferlerle yeniden parıldayacaksın... Bu dünyayı arkada bırakmak için bekle!

Gürültü ve bağırtılarların çekimiyle Apolyeniha eşiğe çıkar. Kaşlarını çatıp, bağırmakta olan Subuday'a bakar ve şaşı gözlünün oğluna sızlandığını anlar.

Hızla merdivenlerden koşarak iner. Güçlü eliyle Subuday'ı oğlundan koparıp ayırır. Güvenli, sakin hareketlerle elbisesini çözer, Uryank-Kadan'ın vücudunu soyar, omzuna yüklenir ve ihtiyatla destekleyerek, merdivenlerden çıkar, çatı aralığındaki odaya girer, donmuş adamı otların üzerine koyar.

Aynı anda kınyaz Gleb belirir. Opalyeniha diz çökerek donmuş adamın elbiselerini çıkarır ve söylenir:

— Ölücük hâlâ sağ! Donmuş adamı ilk kez ovmuyorum ben. Keten, keçe, lamba yağı ve bir tas kar verin. Şaşıgöz, onu kulübeye taşımak olmaz. Eti lime lime olur.

Subuday, Opalyeniha'nın oteriter hareketlerinden şaşkınlığa düşüp, hareketsiz vücudun yanına çömelip, oturur ve eli ağzında gözlemler.

Opalyeniha, Uryak-Kadan'ın içi keçeli, topuksuz güderi çizmelerini çekip, çıkarır ve beyazlaşmış ayakları hızla ve beceriklice ovmaya girişir. Onun ne yaptığını anlayınca, iki Moğol da el parmaklarını ovmaya başlar. Opalyaniha sırasıyla, vücudun bir kısmından, diğer kısmına geçer ve nihayet beceriklice ve ihtiyatla yüzle uğraşır.

Evin sahibi papaz, Subuday'a yan gözle bakarak, kaz yağı dolu tahta tası uzatır ve "şunu al yavrum, kaz yağıyla da ovun, ağzına şarap da dökün." der.

Opalyaniha uzun süre çabalar. Çatı aralığı toplaşan nukerlerden sıcak ve boğucu olur. Nihayet gözler aralanır, uzak ve bulanık bir bakış toplananların üzerinde gezinir, Subuday'ın çarpılmış yüzünde durur ve bilinci aydınlanır.

— Baba! Dinle... Diyerek fısıldanır dudaklar. "Uruslar vahşi kurtlar gibi... Onları öldürmek lâzım... Onlar teslim olmaz!

— Oğlum, Uryank-Kadan ne oldu? Ne oldu sana? Bu kötülüğü kim yaptı sana? Ben, onu canlı canlı parçalara ayırırım.

— Ben esir düştüm!

Uryank-Kadan tekrar kendinden geçer.

Subuday, Onu tutup sarsmaya girişir.

— Rahatsız etme! Der Opalyeniha ve Subuday'ı sertçe kenara çeker. "Dokunma!"

— Dinle, sen, Urus kadın, diyerek ürkekce rica eder Subuday. "Oğlumun, şanlı bahadır Uryank-Kadan'ın hayatını kurtar! Ben sana özgürlüğünü ve senin hiç bir zaman rüyanda bile görmediğin mükâfat veririm."

— Mükâfatsız uğraşırım. Biz, hasta hayvana da şefkat gösteririz. O Hıristiyan da olmasa, ruhu gene de insan...

Subuday avluya iner, doru atına yaklaşır, kulağına bir şeyler fısıldar, burnuna üfler ve bilge atın kendine ne söyleyeceğine, nasıl bir işaret vereceğine dikkat kesilir.

— Yol göster bana sadık yoldaşım: onun kafasını mı koparayım yoksa simli kumaştan kürkler mi giydireyim. Uzak seferlerde yanıma mı alayım yoksa giydirip ormana mı salıvereyim? Bu nasıl bir Urus kadını? Bahadır, sanki kadın değil! Ben böylesini hiç görmemiştim.

At sanki mutabık olmuş gibi başını sallar ve yumuşak dudaklarıyla sahibinin yenlerine yapışır.

***

Düşman, düşmanının neler düşündüğünü bilmez.
(Doğu deyimi)

VIII
ENDİŞELİ GECELER

Savaliy bütün geceyi endişe içinde geçirir. Mazgaldan dikkatle uzaklara bakar, çalkantılı kentin gürültüsüne kulak kabartır. Riyazan çevresinde, her zamanki gece sessizliği yoktu. Aşağıda, duvarların altında ve nehrin arkasındaki ovada binlerce ateş yanmakta, sanki cömert bir el çevreye korlu kömrüler saçmış gibidir. Bu ateşleri, Tatarlar bütün gece boyunca söndürmezler, bunun için de acımaksızın kulübeleri, ahırları ve çitleri söküp götürmektedirler. Uzaklarda ufkun altında, kocaman bir yangın kızarmakta. Ateşin kızıl yankısı alçak bulutlarda titreşmektedir.

Savaşçılar yaklaşır. Endişeyle uzaklara bakarlar.

— Şuraya bak, Pronsk yanıyor!

— Ne diyorsun? O, buradan elli verst çeker.

— Peki, bu ne?

— Besbelli, Pronsk'un ta kendisi...

— Şuraya bak, Sobolyeka'yı da ateşe vermişler!

— Kardeşler! Kardeşler! Uhorskaya yanıyor...

— Nerede?

— İşte şurada, ormanın gerisinde...

— O, Perevolok değil mi?

— Hayır, Ona henüz dokunmadılar...

— Peki, bunların ettikleri ne kardeşler? Vahşiler, melunlar!

— İşte bir yer daha yanıyor! Orda uzakta!

— O Yarustova...

— Ne Yarustovası? Diyerek inler Savaliy. "Yarustova, Riyazan'a otuz verst uzaklıkta değil mi?" diyerek, belalı durumda, Yarustovdaki balıkçı Pahom'un yanına kaçmalarını öğütlediği yakınlarını düşünmeye başlar.

— Riyazan'ı alıncaya kadar niye beklesinler? Bu mel'unlar için otuz verst nedir ki? Baksana ne kadar çoklar! Etrafa öyle bir yayıldılar ki... Hem yakıyorlar, hem de kefenleri bile soyuyorlar...

Özellikle, Yarostov'un yan tarafındaki kızıllık şiddetliydi. Parlak sarı alev yükseklere kalkıyor, bulutları yalıyordu.

— Aptallar! der genç bir savaşçı. "Aptal olduklarından, ot yığınlarını yakıyorlar."

— Hayır! Boş lâf ediyorsun! diyerk itiraz eder Savaliy. "Tatarlar için saman, ekmekten daha kıymetlidir. Bu alçaklar o zaman, nereye gidebilir? Bu otları ateşe verenler bizimkiler. Ot ve saman yığınlarını yakacağız, Tatarları açlıktan öldüreceğiz."

— Evet! Burada fazla yaşayamayacaklar. Onları doyurmayacağız.

Gece endişe içinde geçti. Nöbetçiler gözlerini yummadılar.

Sabahleyin nehrin gerisinde horozlar ötmeye, Riyazandakiler de karşılık vermeye başladı. Kırağı kaplı savaşçılar, sönmekte olan kızıllığa bakıyorlardı. Binlerce Tatar ateşi yanmaya devam ediyordu.

Uzak ormanların mavi püskülü üstünde güneş yükselir. Karlı ovada koşuşturan pembe ışınlar, kara bir sel halinde kente yönelen Tatar müfrezelerini aydınlatır.

Atlar ve insanlar, tomruklar, sırıklar, tahtalar yüklü kızakları çekmektedir. Meraklı ve heyecanlı Riyazanlı kalabalıklar duvarda toplaşır ve Tatarların ne yapacağını anlamaya çalışır. Esir grupları da gelmeye başlar. Tatarlar onların etrafında dönmekte, geride kalanları önlerine katarak, kamçılarla vurmaktadır. Pek çok Moğol'un artık, Rus köylü kabanları ve kaftanları giydiği, çıplak hırpani kılıklı esirlerin ise yalnız pantolon ve gömlek içinde yürümekte oldukları duvardan açıkça görünmektedir. Bazıları düşmekte; Tatarlar onların üzerine atılmakta ve onlar ya yeniden kalkıncaya ya da ebediyen sessiz kalıncaya dek kamçılarla dövmektedir.

Esirler, evlerden söktükleri tomrukları ve tahtaları üst üste yığarak, tahta duvar yükseltmeye başlar.

— Şunlara bak! Sanki koyunları ağıllamaktalar. Diye konuşurlar duvarlarda.

— Derileri de koyun gibi soyuyorlar...

— Bakalım, kim kimi? Alçaklar buraya bir sokulsunlar da görelim.

Birkaç süvari kapılara yaklaşır. Onların arasında kınyaz Gleb de vardır. O, Riyazanda hiç kimseye, hiç bir zarar verilmeyeceğine yeminler ederek bağırır:

— Kapıları açın ve tarlaya çıkın! Sadece malı mülkü evlerde bırakın. Nereye isterseniz özgürce gidin, Tatarlar size parmaklarıyla bile dokunmayacak.

— Bu Gleb Vilodemiroviç, diyerek dalgalanmaya başlarlar duvarda. "Kardeş katili melun! Akrabalarını kalleşçe kılıçtan geçirdi. Gaddar, lanetli! Seni boşuna aforoz etmiyorlar!

— Kardeşlerini mahvettin, şimdi de vatanı satıyorsun. Sırtına çam kazığı çakmalı!

Duvardan oklar uçmaya başlar. Beceriklice fırlatılan bir taş Gleb'i bulur. O, aceleyle atını dönderir ve gerisin geri doludizgin uzaklaşır.

Seher vakti taş mancınıkları kent kapısına doğru yaklaşarak, ilerler. Tatarlar büyük tahta kalkanlar ardına gizlenerek, ok atmaya başlarlar. Ucundaki demir kefeye taş konan bir kirişi eğip, salmaktalar. Kirişler taşı fırlatarak doğruluyor. Tatar süvarileri, gözü kara yiğitlerin kapılardan çıkıp, çıkmayacaklarını bekleyerek, yakınlardaki ev yıkıntıları arkasına saklanırlar.

Voyvoda Kofa sertçe ve kesin olarak emreder:

— Kuvvetinizi koruyun! İnançsızlara karşı durun! Fakat kapılardan dışarı çıkmayın. Onlar bize sinsice tuzak hazırlar.

***

IX
"KİMİN TANRISI DAHA GÜÇLÜ"

Riyazan'a hücum arifesi akşamını Batu Han aynı kilisede geçirir. Yurtçular müfrezelere son emirleri yazar. Kente dalmayıp da, gerisin geri çekilecek olanlar en sert cezayla tehdit edilir.

Subuday Bahadır somurtkan ve suskun, Batu Han'ın yanında oturmaktadır. Sorulara ya başını eğer, ya da olumsuzca parmağını kaldırır. Nihayet şöyle söyler:

— Bugün sen, göz kamaştıran hücum emri verdin. Atılan ok geri dödürülemez. Yarın kilden binlerce dzagolma[119] yapılmasını ve zaferi kutlama ziyafeti için, dzağolmalarda et pişirilmesini emret. Fakat bu gece uyumak ve savaşa hazırlanmak gerek.

Batu Han'ın yanında oturan hanlar evetlerler ve her zamanki isteklerini söylerler.

— Biz kanlı savaşların da, yağ ve et dolu ziyafetlerinde eksikliğini görmeyelim.

Batu Han huzursuzlanmaya başlar:

— Ben öğretmenim mirza Hacı Rahim'in getirilmesini emretmiştim.

— O burada, senin otağın yanında, yabancı müslümanları kolluyor.

— Bu onun işi değil. Onu çağırdım, burada olmalı.

— Göz kamaştıran, kendisi buraya gelmiyor.

Batu Han kalktı ve hızla kiliseden çıktı. Büyük beyaz sarıklar ve kenarına kürk çekilmiş, pamuk cübbeler içinde bir grup insan kilise avlusunda birbirine sıkışmış oturuyordu. Biri dua ediyor, diğerleri duaya amin çekiyordu. Hacı Rahim onların yanında dikiliyor, yukarı kaldırdığı elindeki altın levha parlak ay ışığında parıldıyordu.

119. Dzagolma: Doğuluların yuvarlak toprak sobası.

Bir grup Moğol savaşçı, başları üzerine kılıçları kaldırmış bir kaç adımlık mesafede dikiliyordu. Onları her hareketinde, müslümanlar bağrışmaya başlıyor, Hacı Rahim de altın levhayı daha yukarı kaldırıyordu.

Batu Han yanında dikilen dilmaça birkaç kelime söyler, beklemekte olan Moğollar irkilip gerilerler. Kaçmaya yeltenirler, fakat karanlıktan yalın kılıç "yenilmezler" çıkar ve onları durdurur.

Dilmaç Moğollara döner:

— Kendi babasının canına okuyan sarı aptallar! Aptal sokak köpekleri! Burada Cihangir'in eşiği yanında ne işiniz var? Hayat bağınız kırmızı ince ipliğe acıyın!

Moğollar birbirlerinin sözlerini kesererek, bağrışmaya başlar:

— Biz bir ganimet yakaladık, o bizim... Onu elimizden alıyorlar şu bezirgânlar. Onları kılıçlayıp, altın ve gümüşlerini alacağız! Onlar Uruslarla birlikte idiler. İşte şu uzun sakkallı müslüman sihirbaz onların üzerinde Aziz Cengâver'in altın levhasını kaldırmaya başladı. O, altın levhayı tuttukça biz onlara dokunmuyoruz. Elini indirdiği zaman bezirgânları gebertip, ganimeti paylaşacağız...

Batu Han ayağını yere vurur:

— Şimdi kararımı duyacaksınız. Siz müslümanlar da cevap vereceksiniz! Memleketiniz nerede? Adlarınız ne? Siz, kimden ne istiyorsunuz? Çabuk konuşun!

Dizleri üzerinde duran tüccarlar, yere kadar eğilirler. Uzun siyah sakallı, güzel görünüşlü biri doğrulur ve şöyle söyler:

— Biz çeşitli ülkelerden insanlarız, inancımız bir; Muhammed'in oğullarıyız. Tüccarız, ticaret yapmak için senin ordunla geldik. Bizim altın ve gümüşlerimiz genel faydaya hizmet ediyor: savaşçıların sattıkları şeyleri satın alıyoruz, kendimiz de kuru üzüm, fıstık, zencefil, şarap, ekmek ve senin asil kahramanların için gerekli her şeyi satıyoruz.

Batu Han Hacı Rahim'i işaret eder:

— Daha önce tanıyor muydunuz bu insanı?

— Hayır, Biz onu ilk kez, başımızın üzerinde altın levhayı kaldırdığı zaman gördük.

— Siz ona, mükâfat vadettiniz mi?

— Kurtulmamız karşılığında mükâfat vadettik, gene vadediyoruz. Fakat o dervişlerin malı mülkü olmaz diyor ve altını küçümsüyor.

Hacı Rahim onun sözünü keser:

— Evet, senin adına olan altın plaketten başka olanları küçümsüyorlar.

Batu Han hararetle ve keskince konuşur:

— Siz, tüccarlar iyi dinleyin! Batu Han çeşitli ülkelerden geçecek ve halklara boyun eğdirecek. Bana kim boyun eğmezse kendi ölümünü görecek. Sizin gibi kargaşaya neden olanların da, -diyerek parmağı ile Moğolları işaret eder. "yenilmezler" belini kıracak.

Moğollar kara kapanır ve feryat etmeye başlarlar:

— Bağışla bizi, yüce Cihangir!

— Siz, tüccarlar, Subuday Bahadır'ın yanına gidin. O, sizlerden kimin gerçekten tüccar olduğunu konrol edecek. Iler tüccar izin levhası alıp, benim ordumla gidecek ve özgürce ticaret yapacak. Kim yalancı çıkarsa, boynu kırılacak ve köpeklere atılacak. Siz, kendi müfrezelerinden uzaklaşan kopuklar, serseriler, hangi tümendensiniz?

— Büyük kağan Guyuk Han'ın oğlunun tümenindeniz.

— Anlamıştım zaten! Siz müstakbel kağanın tümeninde bulunduğunuzun kıymetini bilmeyip, Guyuk Han'ın adını lekeliyorsunuz. Subuday Bahadır, bu kopukların hangi tümenden olduklarını kontrol et, her birinin sağ kulağını kes ve onları muhafızlarla, gerisin geri Guyuk Hanın kampına gönder.

Moğollar yalvarıp yakararak, yeniden feryat etmeye başlar. Batu Han onlara daha fazla dikkat etmeden, Hacı Rahim'in yeninden tutar ve yanında götürür.

Kilisedeki genişçe açık çar kapılarında halılar ve kürkler serilidir. Batu Han ayaklarını altına toplayıp oraya oturur. Yanında oturan Hacı Rahim'in anlattıklarını dinleyerek kızgın kızgın başını sallar. Derviş, Batu Han'ın hediye ettiği Rus gocuğu ve kürk çizmeler içindedir.

Papaz sırtında cübbe, göğsündeki gümüş haçı eliyle tutarak, kilisede sesizce yürür ve haç çıkararak, her ikonun önüne mumlar yapıştırır. O, bunları: "Her Urus tanrısına hürmetimi ifade etmek istiyorum. Herhangi bir Urus tanrısının bana kızmasını ve zarar vermesini istemiyorum." diyen Moğol efendinin dilmaçla bildirdiği emir üzerine yapar.

Papaz sessizce oturmaya devam eden Batu Hana yan gözle bakar. Hacı Rahim, Ona şöyle söyler:

— Sana yeniden yalvarıyorum; bırak beni gideyim. Bu kan denizinde olmak istemiyorum. Sakin, sakin ve özgürce yaşamak isteyen bunca halkı niçin kırıp geçiriyorsun?

— Kılıçla hürriyetlerini savunsunlar! Moğollar herkesten daha kuvvetli. Bütün cihanın dedemin- Kutsal Cengâver'in torunlarına boyun eğmesi gerekiyor.

— Ben senin ne işine yararım? Bırak beni gideyim.

— Hayır, sen beni izleyeceksin. Etrafta ben yalnız yalan işitiyorum. Bana gerçeği yalnız Subuday Bahadır, sen ve Yıldız hatun söylemekte. Benim arzum, daima gerçeği söyleyecek insana sahip olmaktır. Elbette sen gerçeği sadece biz, ikimiz baş başa olduğumuz zaman söylemelisin. Eğer sen beni başkalarının yanında yargılarsan, onlar benden korksunlar diye, senin belinin kırılmasını da emrederim...

— Gerçeği konuşanlar, kendi hastalıklarından ölmezler.

Batu Han yumuşak adımlarla kilisede yürümekte olan papazdan yana döner:

— Niçin böyle hoş kokuyor?

— Aziz ikonların önünde tütsü yaktım.

— "Tütsü" dediğin ne? Göster.

— Papaz köşede ikonun önündeki tütsü tasna hoş kokulu reçine serper. Batu Han burnundan derin derin solur.

— Dze-dze! Bu güzelmiş! Bana da serp!

— Tanrım günahımı affet! Diyerek o tütsü tasını Batu Han'ın önünde sallamaya başlar.

— Kimin tanrısı daha güçlü? Diyerek devam eder Batu Han. Uruslarınki mi, yoksa Moğollarınki mi?

— Tanrı bir tanedir.

— Doğru değil. Duvarlarda sizin kaç tane tanrınız asılı? Hem iyisi, hem kötüsü pek çok tanrı var. En güçlü tanrı ise, bizim savaş tanrımız Sulde'dir. O bize zaferler ve herkesin kılıcımıza boyun eğmesini bağışlayacak. O zaman Moğollar, bütün cihanı yönetecekler...

***

...Bu Riyazan kenti ve Riyazan toprağı değişti, onun hayırseverliği kalmadı, şanı yok oldu ve hiç kimse onda duman ve külden başka, hayırlı bir şey göremeyecek. Kentte türküler, çan sesleri olmayacak, sevinç yerine daima ağlayış duyulacak.

("Riyazan'ın, Batıy tarafından yıkılışının hikayesi" XIII. yy.)

X
RİYAZAN'IN SON GÜNLERİ

Tatarlar ardlarından merdivenleri sürükleyerek sabah erkenden Riyazan duvarlarına yaklaşmaya başladı. Merdivenler, bağlanmış birkaç ince tahtadan ve basamakların çakıldığı çam tomruklarından ibaret olanlar ve iki tarafı alelacele çentiklenmiş uzun ağaç gövdelerinden ibaret olanlar gbi çeşit çeşitti.

Kent duvarları altında Tatar bağırtıları, dövülen esirlerin feryatları, balta darbeleri ve Tatar savaşçıların kendilerini hücum öncesinde coşturmak için çaldıkları düdüklerin iç karartıcı sesleri ortalığa yayılır.

Merdivenleri aynı anda her yandan duvarlara yaklaştırmaya başlarlar. Onlar, hücum edenlerin desteklerinden bazılarıdır.

İlkin arkalarına mızrak dayanan Rus esirler tırmanır. Yırtık pırtık keten gömlekler içinde yarı çıplak, soğuktan morarmış esirler zorla merdivenlerden tırmanır ve kent savunucularının, kendilerine saldırmamalarını yakararak, bağırırlar:

— Acıyın bize kardeşler! Çitten aşmamıza engel olmayın. Sizin yanınızda Tatarlara karşı duralım. Kendi irademizle gelmiyoruz, bizi arkamızdan mızraklıyorlar...

Yukardan şöyle cevap verirler:

— Geri dönün! Korkaklar, tavşan yürekliler! Tatarların kılıçlarını kapın, onlara saldırın, merdivenleri kırın!

Kendi kardeşleriyle dövüşmek istemeyen bazı esirler, merdivenin ortasına kadar gelince aşağı atlıyor, buz üzerinde yuvarlanıyorlardı. Aşağıda Tatarlarla kapışıyorlar ve delik deşik düşüyorlardı.

Savaş her yanda şiddetlenir.

Uzun saplı bir baltayla silahlanmış olan Saveliy, merdivende yükselen her kim olursa olsun devirmeye hazır olarak, duvarda bekler. Aniden üçmerdiven ucu yaklaşır. Bir biri ardına onlarda insanlar hızla tırmanmaya başlar. Kim bunlar, Ruslar mı, Tatarlar mı? Yırtık pırtık elbiseler içinde, ellerinde topuzlu sopalarla ve korkunun dehşetiyle kendilerinden geçmiş bir şekilde bağırırlar.

Saveliy haykırır:

— Bizden misiniz, değil misiniz? Haç çıkarın!

Birincisi cevap vermez, başının üzerinde tuttuğu topuzla Saveliy'e vurmak isteyerek, vahşi bir sesle feryat eder. Fakat topuz uçar, kendisi de aşağı yuvarlanır.

Onun ardındaki bağırır:

— Dikoros! Svat! Vurma... Ben Vaulayım! Arkamdaki Zavyaga...

Saveliy'in baltası havada donar kalır. Köy erkekleri paldır küldür meşe duvarı aşar. Onların ardından eğri kılıcı parıldayan genç bir Moğol savaşçı hızla tırmanır. Yarılmış kafasıyla aşağıya uçar. Saveliy, eski asırlık çamları kesmeye alışkın olduğu şekilde kendinden emin, aynı öfke ve kuvvetle vurur.

Zavyaga ve Vaula, Savaliy'in yanında dikilirler. Merdivende yükselen herkesi sırıklarla itekleyip, devirirler. Aynı duvarda, diğer Riyazan savaşçıları da hücumu püskürterek şiddetle savunurlar.

Kadınlar onlara yardım eder. Hücum edenlerin üzerine kaynar su dökerler. Merdivenlerde tırmanmaya çalışan herkese taşlar ve buz kütleleri fırlatırlar.

Öğleye doğru hücum püskürtülür. Tatarlar susar ve geri çekilir. Yaralılar aşağıda, duvarların altında hareket etmekte, sürünmekte ve umutsuzca bağrışmaktadır. Tatarlar onların arasında dolanır, kendilerininkini sürüleyip götürür, Rusları öldürürler.

Hücum beş gün süreyle hem gündüz, hem gece tekrarlanır. Riyazanlılar yerlerinde inatla dikilir. Fakat safları azalır, düşenlerin yerini alacak kimse yoktur. Oklarla öldürülmüş ya da on okkalık taşlarla parçalanmış erkeklerin yerine kadınlar dikilir. Tatarlar ise hücuma hep yeni ve taze kuvvetler gönderir. Onlar,

çokgeçmeden ellerine geçecek ganimeti umarak, inatla sokulurlar: İlk dalan istediği her şeyi talan edebilecektir.

Savaliy, Zavyaga ve Vaula birbirleriyle yer değişerek yardımlaşırlar. Kısa süreli sessizlik anlarında, ellerini başlarının altına koyup, aynı duvarda yatarlar.

Taş mancınığın ardı sıra iki koçbaşı –demir başlıkları sağlam payandalara asılı büyük iki tomruk– kapılara doğru yanaştırılır. Koçbaşlarının yanında çalışan Moğollar ve esirler, deri kalkanlar ardına saklanarak, onlarla kent kapılarına müthiş bir kuvvetle vurarak, tomrukları sallarlar. Meşe tahtalar çatlar, sağa sola yongalar uçar. Duvarlardan kaynar su, sıcak katran dökülür, oklar ve taşlar atılır.

Koçbaşları aralıksız döver durur ve nihayet kapılar parçalanır.

Tatarlar törensel haykırışlarla kapılara dalarlar ve girişi sımsıkı kapatan, hücum günlerinde Riyazanlı kadınların, kendilerine yardım eden çocuklarla yapmış oldukları kalın taş duvarla yüz yüze gelirler.

Tatarlar hücumu kesmez ve yeni merdivenler ekleyip, Riyazanlıların inadını kırmaya çalışan atak savaşçılar gönderirler.

Kentin savunucuları güçlerinin zayıfladığını görüyor, sonun yakın olduğunu anlıyordu.

Yirmi aralıkta dul kınyaziçe Agrippina genç gelinleri ve yakını boyarlarla birlikte büyük kilisede toplanır. Onlar kaçınılmaz ölümü burada karşılamaya karar verirler. Çevrelerinde pek çok Riyazanlı kadın vardır. Piskopos ve papazlar dualar eder ve azaplı sonu kabul etmiş herkese cennet mutluluğu muştularlar.

Kör çancı yorulmak bilmeden büyük tehlike çanını çalmaya devam eder. Çanın sesi sanki mücadelenin devam ettiğini, hiç kimsenin teslim olmadığını, Rus insanının dede vatanı uğruna can verdiğini söylemektedir.

Kuşatmanın altıncı günü Tatarlar, 21 Aralık'ta yanan meşaleler taşıyarak, merdivenlerde yeniden harekete geçerler. Aralıksız Tatar seli aynı anda her yandan sokulur. Kimi eğri kılıçlarla dövüşmekte, kimi de savunucuları oklarla devirmektedir.

Nihayet Tatarlar üstün gelmeye başlar. Kentin bütün köşe bucağından vahşi, sevinç çığlıkları duyulur. Tatarlar artık sokaklarda koşmakta, evlere dalmakta ve hiç kimseye acımadan, yaşlı, çoluk çocuk herkesi kılıçtan geçirmekteler.

Kilise kapılarını kırarlar, tapınağın içine koşarak girerler, kadınları ve papazları parçalar, binayı ateşe verirler. Ufak çocukları

annelerinden koparıp ateşe atar, aynı anda herkesin gözü önünde tecavüz ederler, ondan sonra da karınlarını yararlar.

Akşama doğru Riyazan'da sağ hiç kimse kalmaz. O gün şöyle yazılır:

"İnleyen ve ağlayan hiç kimse yoktu, ölen çocuklara yas tutacak ana baba, ölen ana babalara yas tutacak çocuklar, ölen kardeşlere yas tutacak kardeşler yoktu..."

Saveliy, o gün duvardan bakınca dehşete kapılır: sekiz merdiven Ona doğru ağır ağır ilerlemekte ve aşağıda hücuma kalkmaya hazır Tatar kalabalığı kabarmakta. Savaliy toprak kümeleri fırlatır, yanaşanları devirir, fakat merdivenler sağdan da, soldan da yükselir. Tatarlar duvardan aşmaya başlarlar. Onlar, Saveliy'e dokunmaz, Saveliy'den başka görecekleri işleri vardır. Birbirlerini geçmeye çalışarak, kınyaz sarayına, hazinelerine, depolarına ve hayvan ahırlarına koşarlar.

Tatarlarla dövüşerek geri çekilen, nehrin üzerindeki duvar çıkıntısında sıkışan Riyazanlılar kaçmaya başlayınca, Saveliy de onların akıntısına kapılır. Riyazanlılar duvardan aşar, buz tutmuş tabaka üzerinde kayarlar ve nehirdeki buz tabakasının kırılmış olduğu yere düşerler. Gücü yeten nehri yüzerek geçer ve tarlalardan ormana doğru koşar.

Tatarlar bir an evvel talana başlamakta acele etmek istediklerinden kaçanları takip etmezler: "Uzağa kaçamazlar, nasıl olsa bizim olacaklar."

Az sayıda kurtulanların arasında Saveliy de vardır. Buzlu suya rağmen, Oka'yı yüzerek geçer. Islak elbise içinde, elinde balta ile karşı sahile çıkar ve dikilir. Başını çevirip, Riyazan'dan yana son kez bakar.

Alevlerin ve dumanın kasırgası içinde, kilisenin yanmakta olan çan kulesi görünmekte. Muzafferlerin haykırışlarını ve bağırtılarını bastıran, Kör çancının çalmaya devam ettiği, tehlike çanınının, ölçülü, yalnız kalmış sesini Saveliy açıkça işitir.

Kör çancı, kızgın bir Tatar onun işini bitirinceye kadar, son soluğuna dek, Rus insanını Vatan savunmasına çağırarak, çalmaya devam eder.

***

XI
ÖLENLERLE VEDALAŞMA

Hücum sona erer. Yangın söner. Kömürleşmiş yıkıntılar içindeki Riyazan, gümüş rengi simli kumaşın örttüğü korkunç derecede çirkinleşmiş bir cenaze gibi gece yağan karın altında yatmaktadır.

Batu Han kendisine boyun eğmiş olan kentten geçmek ister. Ulaklar, "yenilmezlerin" en yakın müfrezelerine, ertesi gün güneşin doğumuna doğru, Riyazan kapılarının karşısında sıralanmaları emriyle dörtnala giderler.

Tatar müfrezeleri, donmuş Oka'nın engebeli, dalgalı kıyısı boyunca uzanıp gitmektedir. Yüzlükler onarlı sıralar halinde, dizilirler. Her yarım yüzlüğün önünde, mızrağı renkli bezle süslenmiş, gözü kara bir bahadır at üzerinde oturmaktadır. Her yüzlüğün başında bir cagun[120] bulunmakta. Deri geçirilmiş iki kazanla davulcu, omzuna astığı küçük borazanla borazancı ve yuvarlak bakır gonkla[121] kalkan dövücü arkada kımıldamadan donmuş gibi durmaktadır.

Yüzlük fark edilir derecede seyrelmişti. Pek çok onluktan birer, üçer kişi eksilmişti. Geri kalanların arasında birçok, Rus kılıçlarının ve oklarının izlerini sargılamış olanlar vardı. Nehir boyunca, kent surlarının yamaçlarında, yolda cesetler sürünüyordu. Karın örttüğü çıplak insan vücutları, en şaşırtıcı biçimlerde yatıyordu: Kimi kıvrılmış, bazıları kollarını bacaklarını açmış, bazıları da çukura baş üstü düşmüştü. Karın içinden dışarı fırlamış çıplak ayaklara gürültücü kargalar konuyordu.

Binlerce "yenilmez" çoktan nehir boyunca dizilmişti. Atlar uzun süredir dikiliyor ve dizginlerini geriyorlardı. Uzakta askeri

120. Cagun:Yüzlük başı (Yüzbaşı)

121. Gonk:Acil toplantı yahut geri çekilme için sesli işaret için kullanılan bakır kalkan.

borazan işaret verdi. Diğer borozanlar işareti tekrarladı.. İlk yüzlüğün cagunu gürledi:

— Dikkat ve itaat!

"Dikkat ve itaat!" diyerek onun ardından tekrarlar, diğer yüzlük başılar ve onluk başılar. Savaşçılar dikleşir, dizginleri toparlar. Binlik gergin bekleyiş içinde üşür.

Kent civarından, yangında sağlam kalmış kilise tarafından bir grup süvari çıkar. Ortadakinin dalgalanan geniş dokuz şeritli, beşgen bayrak tutuğu üç kişi doludizgin gelmektedir. Mızrağın altın ucunun altında, Cengiz Han'ın aygırının kırımzımsı atkuyruğu asılıdır. Bayrağın altın sarısı iplerden nakışı, pençelerinde karga tutan doğandır.

Arkadan başka bir süvari gelmekte. Riyazan voyvodu Vadim Daniliç Kofa'nın başının takılı olduğu mızrağı taşımakta. Gözler kapalı, yüz sert ve sakindir; rüzgâr uzun beyaz sakalı ve gümüşi renkteki saç lülelerini dalgalandırmaktadır.

Daha sonra beyaz kaftanlar ve beyaz güderi çizmeler ve yüksek beyaz şaman kalpakları içinde, ayağına çabuk iki koşucu, siyah gözleri alev alev, beyaz bir aygırı, göz kamaştıran güzellikteki dizgininden tutmuş getirmektedir. O boynunu eğmekte, kurtulmaya çalışarak, siyah toynaklı çevik ayaklarını savurmakta ve olduğu yerde kımıl kımıl etmektedir. Altın sarısı nakışlı, koyu kırmızı kadife şilte örtülü at, zarif bir oyuncak gibi, sabah güneşinin ışınlarında parıldamaktadır.

Moğollar beyaz ata ihtiramla bakarlar. Onlar atın üzerinde, Moğolları seven, onlara yeni zaferi bağışlamış olan, savaş tanrısı Sulde'nin gittiğine inanmaktadır.

— Batu Han keyfince davranır, diyerek fısıldanır Moğollar. "Bugün beyaz atı tanrı Sulde'ye tahsis etmiş, yarın canı isterse ona kendisi biner. Bugün kendisi, Urusların kara yağız atına oturmuş, yarın da boz renkli ayıya biner."

Batu Han dizlerine kadar beyaz ve alnı ak sakarlı, iri yarı, kara yağız aygırın üzerinde gelir. Cihangir güneş ışınlarında parıldayan gümüş zırh ve uzun beyaz tüylü altın miğfer içindedir. Atın üstünde, hepsi Rus ustalar tarafından yapılan, altın rozetleriyle gümüş koşum, altın işlemeli şilte bulunmakta. At, genellikle Rus kınyazların bindiği biçimde süslüdür.

Cihangir'in ardından süslü aygırlar üzerinde hanlar gelir. Onların arasında korkunç şişman ve kambur Subuday Bahadır, koşumu en basit kayıştan, siyah yeleli ve kuyruklu açık doru,

kısa bacaklı rahvan üzerinde ayırt edilmektedir. Batu Han kuvvetlerin sırası boyunca geçer. Tatarlar ve Moğollar "Urrak!" diye bağırır, Kıpçaklar onlara "Yaşasın!"[122] diyerek katılır.

Cihangir geri döner. "Yenilmezler"den bir yüzlük ayrılır ve onun peşinden gider. Batu Han, buzlar arasında donmadan kalmış olan yerin ve insan cesetlerinin karardığı nehirden erkânı ile birlikte geçer.

Kent kapıları artık temizlenmişti. Esirler duvarlarda çalışıyorlardı. Arkalarından onlara sağ omuzlarında parıldayan eğri kılıçlarla Moğol savaşçılar nezaret ediyordu.

Kent tamamen yıkılmıştı. Ağaç evler yanmıştı. Çökmüş, kömürleşmiş kütükler duman tütüyordu. Yanmış et kokuyordu. İçin için yanan yangın yerlerinden kirli derecikler akıyordu.

Batu Han büyük kilisenin yıkıntılarına doğru yaklaştı ve daha önce yanında halkın toplandığı taş yükseltiye çıktı. Dumandan kararmış bakır çan da burada kalmıştı. Asılı olduğu kirişler yanmış, ölümsüz çan karın üzerinde yan gelmiş yatıyordu.

Moğol hükümdarın gözleri önünde kasvetli bir manzara açılır. Meydanın ortasında tomruklar, tahtalar, kapılar, pencereler, tekerlekler, kızaklar, araba okları ve Riyazan evlerinin kömürleşmiş kalıntıları yığılıdır. Bu yığının üzerinde Batu Han'ın ölmüş savaşçıları –Riyazan'a hücumda düşüp, kalan herkes, Moğol'u, Tatar'ı Kıpçak'ı– sıkışık düzgün sıralar halinde yatmaktadır.

Kaç kişi onlar? Kim sayar! Aslen nereli olduklarını kim bilir? Zengin ganimetler yüklenmiş atlarla, develerle dönmeye söz vermiş olan, oğulun, babanın kardeşin dönüşünü bekleyerek, günlerce sabahtan akşama kadar batıya bakan akraba gözlerinin çadırlarında ne olup bittiğini kim söyleyecek? Korkunç yaraları ile ızdırapla bozulmuş, donmuş yüzleri ile onlar dilsizdir ve açık gözlerini yabancı soğuk göğe dikmiş, sırtüstü yatmaktadır.

Cihangir'in gürültücü yol arkadaşları, yoldaşlarının yeni görüntüleri karşısında susar. Onlar daimi olarak, bilinmeyen göksel dünyaya, ölmüş savaşçıların bulutların gerisinde, hayali gölgeler halinde toplandıkları yere, Kutsal Cengâver'in müfrezelerine gittiler. Şamanlar böyle öğretirler.

Ölü savaşçılar her zamanki giysileri içinde kalırlar. Hiç kimse, merhumdan mavi kaftanı yahut desenlerle süslü yeleği çıkarmaya cesaret edemez. Savaşçı, Cengiz Han'ın gölgesinin yanın-

122. Yaşasın: Yazar burdaki dip notunda "yaşasın" kelimesinin Rusça karşılığını "Da jivyöt!" yazmış. (ç.n.)

da güzel bir görünüşle belirmelidir. Savaşçıların pek çoğunun göğsünde, tahıl ya da et parçaları dolu bakır veya tahta kupalar durmaktadır. Seçkin bahadırlar, masal ve türkü hükümdarlığına, donmuş avuçlarına bağlanmış eğri kılıçla giderler.

Başlamış olan sessizlik içinde uzayıp giden acıklı bir inleyiş yankılanır. Ses, donmuş yığılı vücutların ortasından duyulur. İnleyiş tekrarlanır, kelimeler açıkça seçilir.

— Zor... Su!

Moğollar heyecanla dalgalanır:

Batu Han kımıldamaksızın kalır. Dişleri arasından, fısıldar:

— Başlayın, çabuk!

Yakın hanlardan biri heceleri uzata uzata şöyle der:

— Moğol ulusunun ululuğu uğruna düşen bahadırlarla birlikte, kutsal ateşin dumanına kapılıp, uçana ne mutlu! O, tanrı Sulde'nin bulutlar gerisindeki elmas sarayına kavuşacak!

Davullar gürler. Borazanlar çalınır. Omuzlarında ayı postları, beyaz elbiseler içinde otuz şaman, tiz çığlıklarla haykırarak, zıplayarak ve teflere vurarak muazzam ateşin çevresinde yürürler. Yakınlarını kaybetmiş bazı Moğollar atlardan inip, sağ ellerinde işlemeli ipek mendil kaldırarak, şamanları takip ederler.

Çinli ustalar yanıcı sıvıda ıslatılmış kıtıklarla sekiz yandan ateşe verirler. Ateşin üzerinde siyah duman kümelenir ve kuru kütükler ve tahtalar üzerinde hızla koşturur. Alev tutuşur, yatanların vücutlarını sarar ve sarı diller halinde göğe doğru tırmanır.

Sıcaklık gittikçe artar. Moğollar geri geri yürüyerek ateşten çekilir, fakat kımıltısız ve suskun Cihangir nukerleriyle vedalaşıncaya kadar hiç kimse uzaklaşmaya cesaret edemez. Cihangir, sadık uşakları veda selamını verinceye kadar bekleyerek, ayrılmaz.

Alev cesetleri yalar. Yağlanan elbise sarı dillerle tutuşur. Hararetten cesetler kımıldanır, elleri kıvrılır, hareket eder. Ölmüş, iri ve güçlü bir Moğol yüzlük başı doğrulur ve sanki vedalaşıyormuş gibi başını çevirir, etrafta dikilen savaş yoldaşlarına bakar.

Savaşçılar gözlerini avuçlarıyla kapatarak, alev dillerine ve mavimsi duman kümelerine bakarlar. Kızıl alev dilleri, parlak kıvılcım demetleri içinde bulut dünyasına, savaş hükümdarı Cengiz Han'ın kutsal hükümdarlığına doğru uçarak, yukarı havalanan, kısa bacaklı Moğol atları üzerinde, doludizgin koşturan hayali süvarilere dönüşüyorlarmış gibi gelir onlara...

Sıcaklık dayanılmaz hale gelir. Meydanı sıcak fırtına kaplar. Kızgın yarı yanmış odun ve tahta parçaları gökyüzüne doğru uçar.

Batu Han yenini siper ederek haykırır:

— Bay-aralla, bahadır-dzoriggey![123]

Kamçıyı ata şaklatır ve dumandan kurtularak, meydandan aşağı, nehre doğru dörtnala gider. Moğol süvarileri silahları şangırdatarak, düzeni yitirerek ve itşip kakışarak, hızla Onun peşinden giderler, veda çığlıklarıyla:

— Bayartay! Bayartay![124]

Anma ateşiyle, ateşe verilen Riyazan ikinci kez alev alır. Ateş parlamaları bütün gün görünür ve boğucu yanan et kokusu yayılır.

Ordu üç gün dinlenir. Savaşçılar sürülüp getirilen hayvanları keserler. Hanlar haşlanmış tay eti yer, Riyazan kınyazının mahzeninde bulunan birayı içerler. Basit nukerler çay, inek yağı ve unla kaynatılmış çorba içerler ve fısıldanarak konuşurlar:

— Hey be, vay be! Eğer her kente hücumda bu kadar savaşçı ölürse, ne kadar bahadır memlekete döner? Yeter! Yarınki günü düşünmeyelim. Bugün eğleneceğiz, içeceğiz, doyuncaya kadar yiyeceğiz!

***

123. Teşekkürler, yiğit bahadırlar!

124. Bayartay: "Allah'a ısmarladık!" ya da "Görüşünceye kadar!"

Altıncı Kısım

Rus Topraklarındaki Kara Bulut

Kötü haberler geliyor... insanlar telaşla koşturuyor,
(Vakayiname)

I
"GICIRDIYOR!"

Uzun kış gecesinde, baş kent Vladeımir-Suzdal'ın duvarında bir nöbetçi görünüyordu. Sırtına boz renkli köylü kaftanı, üstüne de koyun postundan kaban giymişti. Nöbetçi topuklarını birbirine çarpa çarpa, mazgalın birinden diğerine gidip geliyor ve yeni ıhlamur kabuğundan sandalları kristalize karın üzerinde gıcırdıyordu. Enselikli, kulaklı köpek kürkünden şapkası kulaklarını örtüyordu. Sert sakalı kırağıdan gümüş rengine dönmüş, gözleri dikkatle, ufalan ayın mavimsi ışığında uzaklara, karla kaplı ormanlardan yana bakıyordu.

Nöbetçi Şibalka, güneyc, Riyazan'dan yana giden yolu gözetlemektedir. Orada herkesin kılıçtan geçirildiği konuşulmakta. Oradan hangi haberler uçabilir? Riyazanlılar, Vahşi tarladan kopup gelen, tanrısız Tatarları püskürtmüşlerdir ya da düşmanlar kentin etrafından dolanmış, karlı Suzdal tarlalarından, doludizgin dosdoğru Viladeımir'e geliyordur.

Şibalka ihtiyardır fakat onun sert, nasırlı eli mızrağı sağlam tutmaktadır. Eskiden olduğu gibi ana yurt için tehlike nereden sezilirse, oraya gitmeye hazırdır. Yaşlı savaşçı pek çok şey hatırlar, şimdi de onu, tıpkı gökyüzünde ağır ağır sürünen gri bulutlar gibi zorlu düşünceler kuşatır.

Kent sakin sakin uyumaktadır. Ayazlı kımıltısız havada ne bir ses, ne de bir hışırtı var.

Aşağıdan, duvarların dibinden ince çocuk sesi gibi sesler işitilir. Sesler yaklaşır. Köşeden üç gölge sıyrılıp, duvarda süzülür.

Kışlık kürk ceketleri içinde üç oğlan çocuğu, birbirlerine sokula rak sandallarla hızla adımlarlar.

— Kim geliyor? Mızraklarım! Der boğuk bir sesle Şibalka ve mızrakla vurur.

— Dede, Şibalka, kızma, ben Bulatka! Diye yanıtlar bir ses. "Komşu çocukları da benimle, Pospelka ve Nezamayka!

— Görüyorum, seni yaramaz! Niye uyumuyorsunuz? Gece leyin niçin duvarda dolaşıyorsunuz? Kınyaz duyunca, sinirlenir!

— Dede biz, sadece, gıcırdayanın ne olduğuna bakacaktık?

— Neye?

— İşte, bu Nezamayka toprağın inlediğini söylüyor. Ben ise Tatarların bize doğru yavaş yavaş yaklaşıyorlar mı ki diye düşünüyorum? Eğer Tatarlar geliyorsa, biz de onlarla dövüşmek istiyoruz. Artık küçük değiliz! İşte biz de, bu gıcırtı da ne ola diyerek, öğrenmek için koşup geldik?

— Ne uyduruyorsun? Ne gıcırtısıymış bu? Der, Şibalka.

— Kalpağı çıkarsana, onun içinde duyulmaz!

Şibalka, enselikli, kulaklıklı kürk şapkasını çıkarır ve kulaklarını kabartır.

Aylı, gök rengi gecenin sessizliğinde uzaklardan gelen, boğulan sese ve ince ağlayışa benzeyen, fasılasız bir gıcırtı ve sesler duyulmaktadır.

Şibalka, inlemenin ne olduğunu, karlı tarlaların derinliğinden gelen derdin ne olduğunu anlamak isteyerek, dikkatle uzaklara bakar.

— Oraya bak dedeciğim!

Şibalka elini sallar:

— Ah, siz küçük yaramazlar! Anlaşıldı, tarlalarda bu dolaşan kış, ayı kürkü içinde evlerin çatılarına vuruyor, sobayı yaksın diye karıları uyandırıyor. Tipiler kışın ardına düşüyor ve iş istiyorlar, karla arabaları kaplamak yahut geciken yolcuyu dondurmak için. Kış ise ormanda yürüyor, yeninden kırağı serpiyor, nehirde yürüyor, izi altındaki suyu, beş dirsek derinliğinde buza döndürüyor. İşte oradan gıcırtı ve çatırtı geliyor, yani tipi kocakarı sesiyle uluyor.

Fakat çocuklar rahatlamaz, dikkatle bakmaya devam edip, uzakları işaret ederek, konuşurlar:

— Evet, işte orada dedeciğim, nehirde!

Ay bulutların arasından yüzerek sıyrılır, parıldayan gümüşi ışıkta, nehir boyundaki düzlenmiş yolda atlar, kızaklar, adımla-

yan insanlar, hareket edenler açıkça görünüyordu. Hem kızak tabanlarının dinmek bilmeyen, uzayıp giden gıcırtıları, hem acıklı ince ağlayış, hem hıçkırık, ayazlı gecenin törensel sessizliğini bozuyordu. İnsanlar ve atlar derin sisin içinde kayboldu, onları ardından tekrar gölge gibi, hemen hemen tamamen sessiz, hafif gıcırtıyla ilerleyen, yeni yük kızakları belirdi.

— Orada gidenler kim? diye sorar çocuk.

— Kaçanlar... ormanlara sığınıyorlar. Demek ki Tatarlar yakın.

— Dedeciğim! Bu Tatarlar nasıl biri? Sen onları gördün mü?

— Görmedim ama onların insani düşüncesi olmayan vahşi kimseler olduklarını, Vahşi tarlada hayvanlarla yaşadıklarını ve hırsla herkesi yendiklerini duydum.

— Peki, onlar bizi de yenebilirler mi? Buraya da gelirler mi?

— Belki gelirler, belki de Riyazanlılar onları kılıçtan geçirmiş ve kovalamışlardır. Yılkı çobanlarıyla tıpkı ayıyla olduğu gibi dövüşmek gerek. Eğer ondan kaçarsan, yetişir ve pestilini çıkarır, ayı mızrağıyla ağır ağır üzerine gidersen onu deviririsin ve ayı postun olur.

— Şuraya bak: kaçaklar buraya geliyor! Arkalarında ise at üstünde savaşçılar. Bunlar Tatar değil mi?

Kızak silsilesi kale duvarlarının kapılarına doğru yönelmiş; peşlerinden de bir grup süvari geliyordu. Ayın ışıltısı kısa mızraklarda ve sivri uçlu demir miğferlerde, göğüs zırhının plakalarında parıldıyordu.

Şibalka çabucak tokmağı alır ve alarm vermek ve muhafızları çağırmak için, mazgallar arasında asılı olan dökme demirden levhaya vurmaya başlar.

Yüklü kızaklar ve iki onluk süvari "Altın Kapılar" denilen kale kapılara yaklaşır.

Gelenlerin sesleri aşağıdan netçe duyulur. Bazı süvariler attan iner ve kapıları çalar.

Savaşçılar duvara koşar, ağır başlı yüzbaşı ise ayı kürkünün önünü ilikleyerek yavaş yavaş duvara çıkar.

— Siz kimsiniz? Diye bağırır duvardan.

— Riyazin'den önemli haberle, kınyaz Roman İgnoroviç.

— Peki, diğer arabacılar kim?

— Kente alın. Tanrısız Tatarların hışmına uğradık. Kaçaklarız. Sakin yerler arıyoruz.

— Bizde nasıl sakin yerler olabilir?

— Her gün düşmanları bekliyoruz!

— Kınyaz ve muhafızlarını içeri alacağız, siz ise uzak kilise mezarlığına kadar yola devam edin, orada dinlenirsiniz...

Bazı kızaklardan bağırtı ve ağlama duyulur. Duvarda savaşçı kalabalığı meydana gelir. Onlardan bir kısmı kapılara doğru iner. Ağır meşe kapılar açılır, süvarileri içeri bırakırlar ve yeniden kapanır.

Kaçaklar, Viladimirlileri ve kınyazları Georgiy Vsyevolodoviç'i yüksek sesle lanetleyerek, sığınak ve barınak aramak için yola devam ederler.

***

II
KINYAZIN AVCU GENİŞ VE SIKIDIR

Suzdal kınyazı Vsyevolodoviç uzun boylu, omuzlu ve iri yarıdır. Kaba, yarı kır, siyah sakalı göğsünü süslemektedir. Siyah kaşların altından bulanık sert gözlerinin bakışı tepeden tırnağa insanın içine işlemekte ve titretmektedir. Kınyaz, gümüş nallı güderi çizme içindeki ayağını geri çekip katedraldaki dar Şemehan halısı üzerinde durduğu ve sol elini altın kuşağın ardına sokup, parmaklarını beyaz açık alnına, göbeğindeki ve geniş omuzlarındaki altın düğmelere dokunarak, sağ eliyle gayretkeşce haç işareti yaptığı zaman, dua etmekte olanlar, onun azametli hareketiyle büyülenmekte, kıvırcık, kırlaşmaya başlamış saçlarını düzeltişine, onları geriye atışına hayran hayran bakmaktadır.

O, kendi başını herkesten daha akıllı ve düşünceli saymakta, herkese ders vermeyi sevmekte ve rekabete kalkışana tahammül etmemektedir.

— Bana itiraz etmek için daha çok gençsin! Eğer sen benim koltuğumda otursaydın, pek çok şey öğrenir ve pek çok şeyi anlardın! Kınyazlık etmek ve insanları yargılamak bana tanrı vergisidir. Bilinmeyen bir halkın, Tatarların ve Moğolların, Bulgar hükümdarlığı üzerine hücumlarına dair ilk haberler geldiği zaman, sonra da Bulgar kaçak kalabalıkları kadınlarla, çocuklarla Suzdal kınyazlığına gelmeye başladıklarında, kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç sadece dalga geçer:

— Pekalâ! Bulgarların başına gelen kötülük bana iylik ediyor. Sekiz para lütfedelim, misafirler deri ve güderi işinde kıymetli ustalardır. Hepsine yer bulunur. Benim böylesi ustalara ihtiyacım var. Onları çeşitli kentlere yerleştiririm, meşe tahtalardan fıçılar yapsınlar, deriyi işleyip, çizmeler diksinler. Gelecek yıl bütün boyarlarım ve kıdemli muhafızlarım sandalet-şıpıldak değil, deri çizmeler giysinler.

Ve kınyaz, Bulgar dericilerini Kineşma ve kınyazlığın diğer kentlerine yerleştirir, onlar da çeşitli derileri –öküz, at, keçi, do-

muz– işlemeye ve onlardan çizmeler, ayakkabılar ve kunduralar yapmaya başlarlar.

Tatarların Vahşi tarlada, Riyazan sınırı yakınlarında göründüklerine dair yeni haberler gelir. Kınyazın suratı asılır, fakat özel ve ayrı bir endişe duymaz.

— Riyazanlılar daima havalara giriyor ve kınyazlarına "devletlu" diyorlar. Biz Suzdallılar ise, Riyazanlıları dövdük, kentini yaktık, Riyazan kınyazlarını ve boyarlarını gömdük, köylülerini kendimizin uzak ücra köşelerine yerleştirdik. Riyazan hiç bir zaman doğrulamaz gibi görünüyordu, işte bakın! Yeniden yurtlandı Riyazan ve eskisinden daha güçlü olarak, kazayağı otu gibi yangın yerinde büyüyor...

Riyazanlılar yanlarına gelen Tatar elçilerini –iki casus ve bir büyücü kadını– Vladimir'e gönderdikleri zaman, kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç onları tantanalı bir şekilde karşıladı, kendi zenginliğini ve gücünü sergilemişti: kendi simli kaftan içinde, altın yaldızlı koltukta oturmuş; bay ve bayan asiller de simli ve ipek elbiseler giyinmişti. Elçilerle de sözlerini inceltmeden, hükmederce konuşmuştu. Verebileceğinden az hediyeler verip geri göndermişti.

Riyazanlılar da onun yanına ricacılar göndermiş, gururlarını bir yana bırakıp göz yaşları ile yardım rica etmişlerdi:

— Alaylarını gönder! Onları sen kendin sevk et, Riyazan savaşçılarına da komuta et. Rus kuvvetinin tehditkâr olması için, birleşmek gerek. Polovets casuslar, Tatar kuvvetlerinin sayısız olduğunu, şimdiye dek öylesinin görülmediğini haber veriyorlar. Balta tutabilen herkesin düşmanları göğsüyle karşılaması gerekir, aksi halde Rus toprağını yakıp, küle döndürürler.

— Bak sen, amma da korkmuşlar, haber uydurmuşlar! Diyerek yanıtlar, kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç. Alayları ile kendisinin gitmesini reddeder, bir tek bile savaşçı vermek istemez. "Siz Riyazanlılar, Vladimir ve Suzdalla dostça birlikte yaşamayı, bizimle hır çıkarmamayı daha önce düşünmeliydiniz. Tatarlar ve Mungollar, bizim buraya gelecek olursa, onlarla ben kendim baş ederim.

Riyazanlılar elleri boş döndü. Ve Riyazan, Pronsk, Muromsk ve Zaraysk alaylarının, Tatar baskınını durdurmak için, Vahşi tarlaya yalnız çıkmaları gerekti.

Boyarlar, Tatar kuvvetleri doludizgin başkent Vladimir'in duvarlarına gelecek olursa ne yapacağını, kınyaza ihtiyatlıca sor-

maya başlamışlardı. Georgiy Vsyevolodoviç kaşlarını tehditkârca çatarak şöyle demişti:

— Ben onlardan korkacak değilim. Yılkı çobanı-babayiğitlerinin adetlerini biliyorum: geliyorlar, ortalıkta dolanıp duruyorlar, mezralarda ayaklarını sürüyorlar ve kendilerine vergi ödenmesini istiyorlar. Bizim buradaki meselemiz elçilerini ayartmak, tıka basa yayın balığı ve börekler ikram etmek, eski bal şerbeti içirmek, sandıklarımızda ve mahzenlerimizde yedeklenmişlerden hediyeler göndermektir: Bin çift kırmızı çizme, yüzlerce ipek ve samur kürkler ve han karılarına ilave hediyeler... Tatarlar, kara yağız, kırmızımsı, doru ve diğer artlardan da isterler, onları da veririz. Biz bunlarla fakir olmayız. Benim kent duvarlarım da, kapılarım da sağlamdır. Stepliler atlarıyla onları aşamaz, kafalarını çarparlar.

Gene de kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç bazı tedbirler almıştı. Uzak kuzey kentlerine, nehrin gerisindeki tahıl ve ot depolarına en iyi atlarını gönderip taşıtmış, muhafızları güçlendirmiş, kenttekileri muhafızlara katılmaya çağırarak, gönüllü kişileri kaydetmişti. Erimyeva Gleboviç'i voyvoda olarak atamış, Novgorod, Rostov, Belozersk ve diğer kentlerin kınyazlarına, düşmanları Rus topraklarından def etmek için ilk çağırıda, acele Vilademir'e gelmeye hazır olmalarını yazmıştı.

O, herkese korkacak bir şey olmadığını, her şeyi öngördüğünü, her şeyi hesabettiğini, Tatar yılkı çobanlarının üç yıl duvarları döveceklerini, sonunda çekip gideceklerini açıklamıştı.

***

III
TATARLAR YAKINLARDA

Onuncu ay Studen'in[125] yirmi üçüncü günüdür. Kınyaz Vsyevolodoviç akşam yemeğindeki lahana turşusu ile kızartılmış kazdan sonra iki elma turşusunun tadına bakar ve koyun postuyla kaplı ocak çıkıntısına yatar.

Gece yarısı yaşlı muhafız omzunu sarsarak, onu ihtiyatlıca uyandırdı. Güzelce yanmış ocak fırınının sıcaklığıyla ısınan Kınyaz gözlerini güçlükle açtı. Rüyasında tepeden tırnağa papaz kıyafeti içindeki, kilise tacının sahibi, Viladimir'in sert başpiskoposunu görüyordu. Piskopos âdeta kilise kürsüsü gibi bir yerden parmağı ile tehdit ediyor ve onu iknaya çalışıyordu: "Kalk kınyaz, gözlerini aç, gün dönümü geldi, güneş yaza döndü, ayı da ininde bir yanından, diğer yanına döndü..."

— Hı, ben de dönüyorum! Diye mırıldanır kınyaz, dönerek, fakat muhafızın eli omzunu sıkıca tutmaktadır.

— Kalk, kınyaz, gözlerini aç! Diyerek konuşur yaşlı sadık savaşçı. "Ulaklar, Riyazan'dan kötü haberler getirdiler."

— Hangi ulaklar? Ne haberleri? diye sorar kınyaz güçlükle kendine gelerek.

— Riyazan'dan kınyaz Roman İgnoroviç geldi, biz onu kente aldık.

— Ne diyor?

— Sana kendi haber vermek istiyor.

— Riyazan'dan mı geliyor, neler olmuş orada? diye sorar kınyaz, çizmeleri ayağına geçirerek.

— Artık Riyazan yok!

— Senin aklın başında mı? Nerede kınyaz Roman?

— Burada, konuk odasında.

Muhafız sincap derisi geniş kaftanı verir.

125. Studen: XV. yy.' la kadar Aralık ya da eski Rus adlandırışına göre Studen, senenin onuncu ayı sayılıyordu. Sene 1 Mart'ta başlıyordu.

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in güçlü kolları titrer ve uzun süre koltuk yenlerini bulamaz.

Kınyaz genellikle boyarlarla sohbet ettiği konuk odasına geçer. Birkaç yakın danışmanı oradadır.

Eski karamış ikonların önündeki lambaların zayıf ışığı, yer yer çuha ve halılar asılı, tomruktan duvarı aydınlatmaktadır. Gece yarısı aceleyle danışma toplantısına gelmiş olan, kınyaz oğulları, –Vlademir ve Vsyevolod– sessiz boyarların önünde dikilmektedir.

Voyvodalar, Jiposlav Mihayloviç, Eryemey Gleboviç ve Pyetör Osliyadakoviç sakince durmaktadır. Onları hiç bir şey hayrete düşüremez; uzun savaş yaşamlarında her şeyi görmüşlerdi.

Bukleli başını ellerine koyup, masa arkasındaki halı kaplı peykede oturmakta, Riyazan'dan gelen kınyaz Roman. Attan ata sıçrayarak geçen, uykusuz yoldan yorgun, taş gibi uyumakta.

Yüksek, otoriter bir sesle konuşmaya başlar odaya giren kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç:

— Riyazan'dan ne getirdin? Tatarlar ona ne yaptılar? Riyazanlılar sıkı dövüştü mü yoksa tabanları mı gösterdiler ve öz kenti mi verdiler?

Kınyaz Roman İgnoroviç hiçbir şey işitmez ve kımıldamadan oturmaya devam eder. Gecenin sessizliğinde mikalı pencerenin tıngırtısı ve uyuyanın düzenli solukları duyulur.

— Riyazanlıların nasıl dövüştüklerini soruyorum? Kenti yoksa artık teslim mi ettiler.

Kınyaz Roman, son kelimeleri işiterek, gözlerini açar. Yerinden sıçrar ve eğilip kınyaz Georgiy'in üstüne atılmaya hazır bir şekilde öfkesini tutarak, hırıltılı bir sesle bağırır:

— Böyle konuşacak olan sen değilsin, bize soracak olan sen değilsin! Zor saatte bize sırtını döndün, ne kendin geldin, ne de yardım gönderdin. Artık Riyazan yok! Mungollar onu yaktı ve bütün Riyazanlılar kentin sıcak yıkıntılarında yatmakta! Fakat hiç kimse geri çekilmedi ve biz kentimizi teslim etmedik. Ancak bizim vücutlarımızın üzerinden kente daldı, melûn Mungollar!

— Peki, kınyaz Yuriy İgnoroviç?

— Ölüsü Vahşi tarlada...

— Peki, Pronsk kınyazı, Muromsk kınyazı, Vasiliy Krasnıy, Gleb Mihayloviç Kolomenskiy?

— Hepsi dövüşerek öldü! Hepsi, Suzdallılar, Rostovlular, Novgorodlılar yardıma geliyor mu? Diye etrafı gözlüyordu. Yar-

dıma gelmek nerede! Duvarlarınızın ardına saklandınız, sıcak ocak üstlerine tırmandınız ve homurdanarak, sadece arada bir kaşındınız, hamam böceklerini ezdiniz.

— Böyle sözler söylemeye nasıl cürret edersin! Diye bağırır Vlademir kınyazı.

— Nerede idiniz siz Suzdallılar, Suzdallılara dayanak olanlar? Ne yaptınız, bataklıkta oturanlar?

— Yazık ki senin gibi bir küstah gelmiş! Diye homurdanır, kınyaz Georgiy.

— Sen de Riyazanlıları kötüleme! Onlar donmuş, karlı tarlalarda yatıyorlar. Üzerlerine bir avuç yurt toprağı serpecek, hiç kimse yok... Senin başını parçalarım, eğer bir kelime sataşmanı duyarsam!

Kınyaz Roman yanıbaşında duran kılıcı kapar gibi alır, fakat boyarlar ve iki kınyaz oğlu ileri atılır ve tartışanların kollarından asılırlar. Kınyaz Georgiy kurtulmaya çalışarak, bağırır ve duvarda asılı kılıca doğru uzanır:

— O, bana ders veremez! Gebertirim. Dilenci ve yersiz yurtsuz yanıma yardım istemeye gelmiş, boyar sarayına uçup gelen karga gibi gak gak ediyor...

— Babacığım! Misafirle böyle konuşmak gerekmez! diyerek kınyaz Georgiy'i, oğulları sakinleştirmeye çalışır.

Kuvvetli, kaba bir ses, birden gürültüyü bastırır. Heceleri uzata uzata şarkı gibi söylenen, içe işleyen sözcükler duyulur:

— Barış, sukûnet ve bereket olsun bu evde!

Herkes başını çevirir. Uzun boylu, zayıf bir keşiş, topuklarına kadar uzun siyah bir elbise ve siyah papaz başlığı içinde kapıda duruyordu. Uzun kırlaşmış sakal, büyük karga burun, sık kaşların altına gömülmüş siyah gözler keşişin yüzünü kasvetli ve somurtkan kılıyordu. Sağ elinde bakır bir haç ve sol elinde ise uzun bir baston tutuyordu.

— Çekişme görüyorum, münakaşa işitiyorum yüksek kınyaz konaklarında. Çekişme, didişme ve hayatı zindan etme zamanı değil! Dumanın gökyüzünü kapladığı yerden, kentlerin yandığı yerden, tanrısız, korkunç bir halkın üzerimize gelmekte olduğu ve dünyaya ölüm ve yıkım getirdiği yerden geliyorum...

— Kimsin sen? Nereden geldin? Sana gereken ne? diye sorar kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç.

— Ben bir tanrı kölesiyim, aslen Novgorodlu seyyah Feofil Nevryuy'um. Efendinin kabrine ve dirildiği haça tapındığım

yerden, Kutsal Kudüs kentinden geliyorum. Vahşi tarlada gaddar Tatarın düğümüne düştüm fakat cenabı hak mucizesiyle esaretten kurtuldum ve buraya, şanlı kent Vlademir'e geldim. Geç olmadan kendinize gelin demeye geldim size. Mungol halkı develerle, tekerlekli sefahatlarla ve görülmemiş bir sürü halinde yürümekte. Onların yıkamayacağı duvar, zaptedip, yakamayacakları kent yok. Mungollar ve Tatarlar sayısız çekirge sürüsü gibi çoklar ve insanları günahlarından dolayı, cezalandırmak için yaratıcı Ulu Tanrı tarafından gönderildiler. Çok geçmeden biz hepimiz, Avarlar[126] gibi yok olacağız ve bir zamanlar kutsal Rusya'nın olduğu, insanların anılarında bile kalmayacak!

— Kes korkunç sözler etmeyi! Diye haykırır yaşlı voyvoda Jiposlov.

— Tarlalarımızı yabani keten, dulavrat otu ve diken kaplayacak. Bu dünyada yaşanacak üç ay ve üç gün kaldı. Ve biz hepimiz ölüp yattığımızda, melekler borazanları çalacak, Tatar orduları yıldırımla bozguna uğrayacak ve ölüler dirilip, son korkunç mahkeme kurulacak. Nedamet getirin!

Keşiş üç kez haç çıkarır ve bakır haçını öper.

— Canlandıran bu haç üzerine yemin ederim ki, söylediklerimin hepsi kutsal gerçek. Bu sırrı bana, Afon dağındaki günahsız münzeviler-pederler açıkladı...

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç haç çıkarır, bakır haçı dudaklarına değdirir ve keşişe şöyle der:

— Peder, Feofil! Biz sınır ötesi meseleleri sohbet ediyoruz. Şimdi seninin zamanın değil. Zaman geç. Geceleri ne geziniyorsun? Seni buraya kim bıraktı. Hole geç, orada muhafızlarım seni sıcak kulübeye götürür. Seni yarın çağırtırım.

— Bu eve şan dolsun! Der keşiş ve ağır ağır uzaklaşır.

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in öfkesi yatışır ve her zaman ki kendine güvenli hükmedici sesiyle konuşmaya başlar.

— İşe yaramaz sözler söylediğim, konuşmam bilgece olmadığı için ben suçluyum. Başlarını aziz Rus toprakları için koyanların anısı ebedi olsun. Şehit düşenlerin ellerindeki kutsal kılıcı yükseltelim. Savaşı sürdürelim. Soyguncu Tatar hırsızları kınyazlığımızdan kovalım, onların kindar kabilesininin kökünü kurutalım. Alaylarımı paylaştıracağım: Biriyle sen, büyük oğlum, kınyaz Vsyevolod, Kolomna'ya gideceksin, diğer alayla küçük

126.Avarlar: Karadeniz steplerinde yaşamış ve savaşçıl komşuları tarafından yok edilmiş eski bir kabile.

oğlum Vlademir, Moskova'ya gidecek. Ona yardımcı olarak, voyvoda Filip Nyanka'yı vereceğim. Orduyla uçar gibi gidin. Tatarlar sizden önce baskın verebilir. Benim yolculuğum esnasında ise burada, Vlademir'de voyvoda olarak, Pyetör Oslidukoviç kalacak...

Herkes, kınyazın endişe verici bir zamanda Vlademir'den ayrılacak olmasından şaşkına dönüp, susar. Genç kınyaz Vsyevolod şöyle der:

— Babacığım, senin iradeni yerine getiririz. Ana yurdu bırakmayız. Gücümüz yettikçe dövüşeceğiz.

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç kalkar, aziz resimlerinin olduğu dolaptan yana döner ve törensel bir tarzda haç çıkararak, dua etmeye başlar:

— Herşeye kadir Tanrım, lütufkâr Tanrım! Kutsal Rus kuvvetlerini toplamama, Rus insanlarının ruhunu cesaretle doldurmama yardım et! Onları, güçlü tek bir duvar gibi tanrısız tatarlara karşı kaldırmama yardım et! Kindar kabileyi, Vahşi tarlaya gerisin geri kovmama yardım et!

Kınyaz, oğullarına dönüp kucaklar ve onları kutsar. Sonra voyvodalara yaklaşmalarını işaret eder. Komşu konuk odasındaki kadınların duymaması için hafif bir sesle konuşur:

— Ben yeğenlerimle birlikte Volga'ya -Yaroslav'a, Kostroma'ya, Ugliç'e- gideceğim. Sık ormanların ortasında, savaş kampı kuracağım, kuytu bir yer bulacağım. Orada yeni güçlü yok edilemeyecek bir ordu toplayacağım. Ak-Göl'ün hem yakınlardaki, hem de uzaklardaki kınyazlar, -Pskov'lu, Smolyen'li ve Novgorod'lular- silahlı, zırhlı muhafızlarını ve basit savaşçılarını gönderir. Tatarlar, Suzdal kentlerini kuşatırken ve ordularını buralarda yerleştirirken, taze ve güçlü kuvvetleri, tek bir demet gibi toplar ve onların üzerine çullanırım. Onlar ayrı müfrezeler halinde dağınık ve topraklarımızda kaygısızca geziniyor olur. Onlar tek bir kuvvet halinde bir araya gelmeden, aniden üzerlerine saldıracağım. Onları parça parça bozguna uğratacağım. Övüngen Riyazanlıların başaramadığını yapacağım, Tatar hükümdarı Batıy'ı alt edeceğim!

— Tanrı vere! Şanın yücele! Diye haykırır herkes.

Voyvodalar, Vlademir kentindeki askeri hazırlıklara dair sorular sormak isterler, fakat o cevap vermeyi reddeder.

— Şimdi, siz kendiniz idare edeceksiniz! Şimdi, siz başsınız, yöneticisiniz. Şimdi bana o siyah keşişi getirin. Tatarlarda gördüğü her şeyi ağzından alayım.

Kınyazın henüz bıyıksız, kız gibi pembe olan küçük oğlu keşişi aramak için konuk odasından koşarak çıkar. Hep suskun duran, Riyazanlı Roman İgnoroviç şöyle der:

— Bu siyah keşişten hoşlanmadım. Şeytani siması da bana tanıdık gibi geldi. Nereden çıktı geldi? Buraya hangi yoldan geçti?

Vlademir'le dönen uşak, büyük kınyazın önünde yere dek eğilir:

— Kınyazım Georgiy Vsyevolodoviç! Bağışla sen, bizi! Bu yaşlı keşişin, senin konağına hangi kurnaz yollarla sokulduğunu tanrı bilir. O, Riyazan kınyazı ile birlikte geldiğine yeminler etti. Kızaklar dar kapıdan geçerken o kapı kirişine çarptı, başlığı da yere düştü! Saçları ise tıraşlı idi. Hangi yaşlı keşişin saçları tıraşlı olabilir? O anda bağırıp çağırmaya başladı. Dönüp bakmama kalmadan kayboldu! Sanki duvarın çatlağından geçip gitti. Bu ucubeden, gulyabani'den başka biri olamaz. Yürürken ayak seslerini ve "Nih, nih zapalam, bada kumara!" diyerek nasıl büyü yaptığını işittim. Üstelik kara illet de salmıştır, kendisi de kırmızımsı tarla sıçanına dönüşüp kaçmıştır.

***

IV
"MEMLEKETİ SAVUNMAYA ACELE EDİN!"

Babası kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'le vedalaşırken, küçük oğul Vlademir, işaret parmağında büyük altın yüzük olan elini öper.

— Babacığım, yanıma ne kadar muhafız alabilirim?

— Muhafızlarım burada, en şanlı kentimin savunmasında gerekli. Yeniden düşündüm. Ordu yerine sana Voyvoda Filip Nyanka'yı vereceğim. O, bütün muhafızlardan daha değerli. O, kentlilerden alay toplar, askeri müfreze organize eder, köylüleri çağırır, çabucak bütün bir ordu toplar. Onun tecrübeli gözleri altında sen tüm düşmanları-hasımları püskürtürsün. Sıkı vur, korkma! Bu yılkı çobanlarını iyi bilirim: Duvarları süserler, bir süre etrafta döner dururlar ve gerisin geri, vahşi steplerine çekilirler.

— Babacığım, peki Riyazan düşmedi mi? Duvarları onu kurtardı mı?

— Riyazan! Lâfa bak! Hangi Riyazan duvarları; kedi sıçrar geçer onlardan. Üstelik Riyazanlıların kendileri nasıl adam. Onlara savaşçı denir mi? Bodur, enli kütük gibiler. Lâf mı bu, biz Suzdallıyız, üstelik de Vlademir'li: Göğüs teker gibi, boy dikme gibi, güzel ki, ne güzel! Riyazanlıları biz her zaman dövdük, ilerde gene döveriz. Dikkatli ol evlat, Moskova'yı teslim etme!

— Sen gene de babacığım, hiç değilse biraz kuvvet ver. Ağabeyim Vsyevolod'a altı yüzlük verdin.

— Vsyevolod'un Kolomna'ya gittiğini biliyorsun. O, Moskova'dan daha önemli. Vahşi tarlanın ön kapısı. Moskova ise şöyle, böyle, dört nehircik arasındaki bir kavşak. Tatarlar belki de Moskova'ya hiç göz dikmeyecekler. Mamafih, seni korumaları için on muhafız seç. Senin oralarda ne olup bitiğini bana haber vermeleri için onları bana gönderirsin. Ordu savaşlarında ulu tanrı seni korusun! Şanla dönersen, seni mükâfatladırırım.

— O zaman bana Riyazan kınyazlığını ver.

— Tamam, veririm. Ben uzun süredir bütün Riyazan toprağını sana vermeyi düşünmekteyim...

Büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç gün ağarırken iki yeğeni ve atlı yüzlük muhafızıyla birlikte yola çıkar. Uzun boylu, iri yarı kınyaziçe Agafya Rostislavna samur kürk içinde kocasını oymalı eşiğin son basamağna kadar uğurlar. Geceden sonra bütün aşçıları kaldırıp, yol için ona börekler hazırlanmasını ve yol torbasına konulmasını emretmişti. Yuvarlanan göz yaşlarını zaptetmeye çalışarak sessizce ağlar ve beline kadar eğilip veda selamı verir. Kınyazın yakında döneceğine dair sözlerine inanır.

Ayı kürküne bürünen kınyaz, söğüt dallarından örülme açık seleye en uygun gelecek tarzda oturur. Ard arda koşulu üç at gıcırdayan kızağı çeker. Öndeki atın üstüne yaşlı uşak, becerikli argun[127] biner. Kapılardan çıkınca kınyaz karşılaşacakları onu tanıyamasın diye kürkünün kunduz yakasını yüksekçe kaldırır.

Kentin dar eğri sokakları hâlâ karanlıktır. Ağaç evlerin küçük pencerelerinde yer yer, solgun kırmızı ışık, gündelik hayatın başladığına işaret ederek, balık keselerinden sızmakta: sobalar yakılmakta, hamurlar karılmakta, tahtalara yuvarlak somunlar ve çörekler konmaktadır.

Yirmi kızak ve yüzlük süvariden ibaret kınyaz katarı kent kapılarında alakonur. Nöbetçi Şibilka kimin gittiğini meydana çıkarmak ister, kınyaz ise muhafızlara ve uşaklara hiç kimseye kendinin söylenmemesini emretmişti. Şibalka katara bakar ve içe işleyen siyah gözleri tanır. Yere doğru eğilip kalpağını çıkarır ve ağır meşe kapıları açmaya koşar.

Süvarilerin ardından, uzun boylu, sakallı, bastonlu bir keşiş kapıların ardından süzülerek gizlice kayar.

— Bak sen, dolanan siyah kuyruklu amma da çok! Diyerek homurdanır Şibalka. "Keşiş, kara kedi gibi büyük kınyaz yolunun ortasından geçti. Böylesi karşılaşma uğursuzluğu haber verir."

Genç kınyaz Vlademir ve voyvoda Filip Nyanka bir an önce Moskova'ya varmak için, hızla doludizgin yola çıktı. On atlı muhafız onlara eşlik ediyordu. Her birinde yedek bir at daha vardı. Zırh ve diğer silahlar, savaşçılar için yedek erzak ve atlar için yulaf yüklü on kızak da onların ardından geliyordu.

---

127. Argun: Eski zamanlarda dülger anlamına gelen lâkap. Şu ana dek Vlademir dülgerlerine "argunlar" adı verilmektedir.

İlkin Kılyazma nehri üzerinden gittiler sonra nehir kıvrımlarından ve dönemeçlerinden kaçınmak için, kestirme kış yollarına yöneldiler. Uğuldayan orman köylerinde her yerde telaşla karşılaştılar. Tüm kuzey Rusya yerinden oynuyordu. Köy erkekleri baltaları ve ayı mızraklarını bileyliyor, savaşçıların nerede toplancağını soruyorlardı. Fakat hiç kimse adamakıllı hiç bir şey bilmiyordu ve bütün Rus kuvvetini bir araya toplayacak tek bir baş yoktu.

Kınyaz Vlademir atları doyurmak için bir orman köyünde duraklar. Bir kulübenin yanındaki setin üzerine oturur. Elinde ayı mızrağı, sırtında yayla uzun boylu bir adam ormandan görünür. O, omzunda yaban keçisi taşımakta, ölçülü sıkı adımlarla yürümektedir. Avcı, Vlademir'in önünde durur ve kürk kalpağını çıkarır. Uçları sararmış beyaz saçları omzuna dökülmektedir. Yakasının ardından göğsüne yayılmış kır sakalını çıkarır.

Karşısındakinin Vlademir kınyazının oğlu olduğunu anlayınca ihtiyar, keçi gövdesini kınyazın ayağı dibine bırakır:

— Ye, genç kınyaz, afiyet olsun! Savaşçılarınla birlikte ikindi yemeği yaparsın. Gezgin bir keşişten haddi hesabı olmayan bir kuvvetin Rusya'ya çullandığını duydum. İşte ben de yerimde duramadım ve vahşi inimden çıktım. Uzun yıllardır bataklıklarda ayılarla ve geyiklerle yaşıyorum, dahası bal da topluyorum, yaban arıları beni doyuruyor[128]! Şimdi ben oğullarımı ve torunlarımı savaşa çağırmaya kalktım, benim yirmi yedi baba yiğidim var. Gözü kara düşmanları püskürtmek için hep birlikte gideceğiz. Her birimiz için onlardan bir çift at ele geçereceğiz. Biz nerede toplanmalıyız.

— En yakın kente, Vlademir'e gidin!

— Yani, babacığın kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'e mi? Hayır, onun yanına gitmem! Onun eli ağır ve kara bahtlı. Yirmi yıl kadar önce babacığın Suzdal ordusuyla Gza nehri kıyısına, sonra da Lipits'te dikildi. Oradan Avdova'ya geçti ve bütün ordusunu oraya boşuna yığdı. On bin Suzdallı köy erkeği hayatını kaybetti. Hem de nasıl baba yiğitler! Peki bizleri kim kırdı? Kendi hemşerilerimiz: Novgorodlular, Smolenskliler, Rostovlular. Peki niçin kırıldılar? Sence neden kırıldık? Hayır, sen bunu bilemezsin!

— Biliyorum. Onlar babamın, kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in kınyazlığını elinden almak istiyordu.

---

128. Ağaç kovuklarında ve oyuklarındaki yaban arıları balları o zamanlarda toplanıyordu. O zamanlarda şeker olmadığından bal ticareti gerek ülke içinde gerekse yurt dışına göndermede önemli rol oynuyordu.

— Kınyazlar aralarında geçinemiyorlardı: Georgiy Vsyevolodoviç, Vlademir'de ya da öz kardeşi Konstantin, Rostov'da kınyaz olarak oturacak mıydı? Kardeş kardeşin üzerine bıçakla yürüdü? Kain[129] Avelya kan istiyordu. Kardeşler kendileri için köy erkeklerini ölmeye zorladı. Sırtımızda hangi kardeşin oturacağına gelince, bizim için hepsi aynı değil miydi: Konstantin ya da Georgiy. İşte böyle, kınyazlar köy erkeklerine acımadılar, aptal köylü kafaları yuvarlandı gitti. O zamanlarda Tatarlar bilinmiyordu, kardeşler ise Tatar'dan daha kötü birbirlerini bıçaklamak istiyordu. Şimdi kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç, senin babacığın galiba kaşınıp duruyordur. Sanki sihirbazlar da canlı ya da ölü savaşçılar mı bulacak ve bu on bin merhumu Tatarlara karşı mı kaldıracak? Eh, Vlademir'in genç kınyazı, merhumları ne büyülerle, ne de dualarla kaldıramazsın! Benim gibi yaşlılardan kim canlı kaldı ise, Lippits'de dövüştü ise kınyazların bizi ne yaptığını da hatırlamakta, işte bunlardan dolayı kınyaz Georgiy'in peşinden yürümeyeceğim!

— Tıpkı eşkiyalar gibi, sen ne söylüyorsun? Diyerek kızar genç kınyaz Vlademir. "Hem, senin adın ne? Üstelik seni olduğun yerde böylesi sözlerden dolayı gebertirim!"

— Bir merhum daha fazla olmuş olur, gelecek Tatarlar için fark etmez. Biz köy erkekleri ise onlarla dövüşeceğiz ve topraklarımızdan kovacağız. Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in onlarla nasıl dövüşeceğini de göreceğiz! Oğullarım ve torunlarımla cümbür cemeat müfreze olacağım, diğer özgür müfrezeleri de çağıracağım. Tatarı avlayacağız ve ayı mızrağına takacağız. Sen ise, genç kınyaz bana kızma ve benim keçiyi ye, afiyet olsun, bir de, Tatar'a savaşta atının kuyruğunu gösterme...

İhtiyar kalpağını çıkarır, yere doğru eğilerek, kınyaz Vlademir'i selâamlar ve kır saç perçemlerini silkeleyip, uzun boyu ile dosdoğru uzaklaşır. Çalıların arasından, aynı şekilde uzun boylu, düzgün yapılı birkaç köy erkeği koyun postu kürkleri içinde, ayı mızrakları ve yaylarla çıkarlar ve dedeciklerinin ardından iz ize, ayak ayağa yürürler.

***

129. Kain: İncil'deki kardeş katilinin adı. (ç.v.)

V
"MUŞKAF'A GİDİYORUZ!"

Subuday Bahadır Batu Han'a şöyle der:

— Cihangir, sadık uşağını dinle. Önümüzde önemsiz sayılmayan iş var. Cihan kapılarına anahtarı görüyorsun! Bizim gecikmeden Maşfa'ya[130] doğru ilerlememiz ve diğer hanlar Onu ele geçirmeden önce almamız gerek. Orada diğer ülkelerden gelen malların depoları bulunmakta ve yabancı tüccarlar yaşamakta. Oradaki büyük zenginlikleri, deniz ötesi gümüşü ve altını, kırmızı Grek şarabını ve Germen ketenini ele geçiririz.

Batu Han yarı kapalı gözleriyle, yorgun bir sesle yanıtlar:

— Şu an önemli bir işle meşgulüm. Bunu yarın hallederiz.

Subuday burnundan solur, Batu Han'ın ağır altın küpe asılı kulağına eğilir ve ancak duyulur bir şekilde fısıldar:

— Savaşta kaçırılan bir gün, kaçırılan bir saat, kaybedilen zafer ve doksan dokuz yıllık boşa giden emektir. Önemli bir günü boşuna harcıyorsun. Bu yas tutucularını ve asakları, kırmızı Mangusların[131] yanına kadar kovala. Onları kovala yoksa ben kendim kovalayacağım! Şimdi binliğim "kudurmuşları" göndercek ve onların hepsini süpüreceğim.

Öfkeden çenesi titrer Batu Han'ın. Gözleri genişçe açılır ve Subuday'ın yüzüne dikilir. Onun kısılan gözünü, yara izleriyle kaplı ve sert kılları diken diken doğumundan bu yana hiç yıkanmamış yüzünü, köpükle kaplı çarpılmış buruşuk dudaklarını görür. Subuday'ı öfke kaplamaktadır.

Batu Han eğitmeninin öfkesinin parlamasından çekinir ve uzlaşıya yönelir. Başlarını yere kadar eğip, dört ayak duran, ricacı Moğolların üzerinde gözlerini gezdirir. Ricacıların zinciri, tahta kilise boyunca uzanmakta ve kapıdan avluya, karlı tarlaya varmakta. Batu Han huzursuzluğunu saklamaya çalışarak konuşur:

130. Maşfa veye Muşkaf: Eski doğu vakayinamelerinde Moskova adı böyle geçmektedir.

131. Mangus:

— Bana boşuna Sani-han, yani "iyi", "şefkatli han" demiyorlar! Bana sadık olan herkes yanıma ulaşabilir ve şikayetlerini yüzüme söyleyebilir...

Subuday uzun diliyle çarçabuk dudaklarını yalar. Batu Han yan gözle Ona tekrar bakar:

— İki şikâyetçiye daha lütufta bulanayım, seninle konuşuruz.

Batu Han ayaklarını altına almış, kilise tahtında oturuyordu. İkonların olduğu açık kapılardan, çizgili cübbe içinde bir ihtiyar dizleri üzerinde Ona yaklaştı. Batu Han umursamaz bakışını Ona çevirdiği an, gözleri gene yarı kapandı.

— Senin neden şikâyetçisin?

— Adım Nazar Kyarizek. Ta Sıgnak'tan bu yana senin yenilmez ordunla beraberim. Sabırla ve hürmetle hizmet ediyorum.

— Sen, zayıf bir ihtiyarsın, bende ne iş görüyorsun?

— Bahadırların en kahramanı, Subuday Bahadır'ın güzel ötüşlü horozuna bekçilik ediyor ve doyuruyorum...

Kızgın eğitmeninin şikayet edilmesi, Batu Han'ın hoşuna gider ve "Dze-dze!" diyerek mırıldanır.

— Peki, şikâyetin ne? Acaba Subuday Bahadır seni gücendirdi mi?

— Hayır, en yüce kişi! Fakat beni Allah cezalandırdı, -onun adı şanlansın!- Benimle birlikte sefere dört oğlum da çıktı, hepsi birbirinden daha iyi, atak yiğit.

— Bu senin için onurdur! Onlar övgüye layık!

— Uruslarla ilk çarpışmalarda büyük oğlum, kahraman Demir hayatını kaybetti. –Allah, onun ruhuna cennet bahçelerinde huzur versin– der ihtiyar ve içini çekerek ağlar.

— Oğlun çarpışmada öldüğü için gurur duy. Seni neyle mükâfatlandırabilirim?

Nazar-Kıyarizek burnunu avcuyla silerek, mırıldanır:

— Ben, sana kurbanım! Senin şefkâtli sözlerin, bana en iyi Mükâfattır.

Subuday fısıldar:

— Ben bunu, bu ihtiyarı biliyorum. O bütün gücüyle çabalıyor, Ona bizim için yararlı olacak bir görev verebilirsin. Yan tarafta dur, ihtiyar ve bekle.

Sonraki ricacı, Arap elbisesi ve çizgili yün cübbe içinde, beyaz Müslüman sarıklı birisidir. Kaftanın yırtıkları sarkmaktadır. Tüccar tahta dizleri üzerinde sürünerek yaklaşır ve göğsünü yumruklayarak, boğuk inleyişle sızlanır.

— O, ne istiyor? Dediklerini anlamıyorum.

Dilmaç açıklar:

— Bu, Buharalı bir tüccar. Yirmi diğer tüccarın kıdemlisi. Onlar senin parlak ordunla birlikte gidiyor ve savaşçıların çarpışmalarda ele geçirdikleri elbiseleri ve eşyaları satın alıyorlar. Buharalı tüccar, savaşçılarının onu gücendirdiğini, dövdüğünü ve bütün mallarını ellerinden aldıklarını şikâyet ediyor.

Batu Han canlanır. Yüzü vahşi bir gülümsemeyle eğrilir. Avcunu dizine vurarak, şöyle der:

— Tüccarlar bana gerekli! Tüccarlar lüzumlu malları getiriyor! Tüccarlar, savaşçılarımın uzun süreli savaşlarda ele geçirdikleri ve tüm cihanda yanlarında taşıyamayacakları mallar için, onlara da gerekli. Bana sadık tüccarları gücendirenler canından olur. Seni soyan sarı köpekleri gösterebilir misin?-

— Senin savaşçıların, bahardaki göçmen kuşlar gibi sayılamayacak kadar çok. Fakat beni gücendirenlerle karşılaşırsam, gösterebilirim.

Subuday söze karışır:

— Mütavazi bir öğüt vermeme müsade et. Güzel ötüşlü horozun bekçisi bu ihtiyarı, yabancı tüccarlara dilmaç ve koruyucu olarak tayin et. Kurnazdır: kendini unutmadan onları korumayı becerir.

— Öyle olsun! der Batu Han ayaklarını sarkıtarak. Nukerler tahttan inmesine yardım ederler. Batu Han kilisenin çıkışına doğru yürür. Ricacılar inlemeye başlar ve her taraftan feryatlar duyulur:

— Dinle bizi, yüce kişi, yiğit Sani-han!

Subuday tısılar:

— Söyledim ben sana: kırmızı Manguslara kadar kov, bütün bu ricacıları! Senin işin savaş yapmak, mahkeme kurmak değil. Nukerler, kovun hepsini buradan, yurdu onlardan temizleyin!

Tatar tümenleri ayrı serbest müfrezeler halinde giderler. Kentleri ve köyleri talan ederken, birbirlerine engel olmamak için, elin açılmış parmakları gibi, genişlemesine ilerler. Moğollar sürek avındaki gibi, Rus topraklarını düğümle koparıp almaya çalışıyor ve deri, silah yapımında ve elbise dikiminde gerekli seçme ustalardan başka herkesin hayatına son vermek için alanlara sürüyorlardı.

Moğol ve Kıpçak savaşçılar bütün kent civarlarındaki ve mezralardaki her kulübeyi alt üst ediyorlar ve çıkışıyorlardı.

Batu Han bizi nereye sevk etti. Uruslar samur şapkalar ve kunduz kürkler giyiniyor ve hepiniz önemli hanlar ve zengin tüccarlar gibi giyineceksiniz diyerek bizi iştahlandırıyordu ama biz deri çizme içinde bile hiç Urus görmedik. Hepsi ev dokuması yamalı gömlek, eski koyun postu kürkler içindeler ve ayaklarına ıhlamur ağacından sandaletler giymekteler. Buraya gelmeye değmezdi. Atlarımız çatılardan topladığımız, eski otlardan ve çavdardan hastalanmakta. Derin kar altındaki otları bulamıyorlar. Çok geçmeden atlarımızı kaybederiz, ele geçirdiğimiz Urus atları ise baskınlarda işe yaramaz. Arabalarda ne taşıyacağımızı bilmiyoruz, yalnız inek gövdeleri mi, bir tane bile tilki kürkü görmedik. Bu kurnazlar her şeyi, belden daha yüksek karla kaplı, otun olmadığı, her çamın ardında süvariyi ölümün beklediği asırlık ormanlarında saklamış."

Moğol savaşçılar yetersiz ganimetlerden sonra gittikçe daha kinlenir ve acısını ele geçidikleri esirlerden çıkarırlar. Onları soyarlar. Eski püskü içindekileri bile soyup soğana döndürürler. Keyflerine kalan yaralılar ve esirler zehir gibi soğukta donar.

Batu Han ve Subuday Bahadır'ın müfrezeleri hızlandırılmış yürüyüşle, kıvrımlı Oka nehirinin akıntısı boyunca giderler. Söylentilere göre yabancı tüccarların depolarının bulunduğu ufak Muşka kentine hızla ilk dalan olmak için, acele ederler.

Tek gözlü başbuğ, birkaç Bulgar tüccarı yanında tutar. Molalarda nasıl ve hangi yollardan geldiklerini sorar. Deniz ötesinden ne gibi mallar getirdiklerini, vahşi inatçı Uruslardan hangi malları satın aldıklarını sorar. Muşkaf nasıl bir kent? Tüccarlar oranın neresinde yaşıyor ve depoları nerede? Altınlarını nereye gizliyorlar? Ticaret kazançlı mı? Tüccarlar ticaret yapmayı nerede öğrendiler?

Batu Han'ın karıları, onun "yedi yıldızları" ön müfrezenin ardından gidiyordu. Göz kamaştıranın isteği böyle idi. Cihangir onların, ele geçirilen ganimet için depo yapılan, sağlam sıcak manastırda kalmalarına izin vermemişti. "Yıldızlarım ben nereye gidersem gideyim, her yerde benimle olacaklar!" demişti Batu Han. Ve karıları hizmetçileriyle birlikte, kızaklara yerleştirilmiş, ince dallardan örülme basit selelerde gitmekte idiler. Sadece kıdemli Moğol karısının, masalsı çiçekler ve yaldızlı haçlar çizili, zarif güzel kapalı kızağı vardı. Ona Riyazan piskoposu biner ve piskoposluk bölgesinde onunla yolculuk yapardı. Haçlı, kapalı güzel kızağı gören Uruslar alışkanlıkları üzere haç çıkarıyor ve diz çöküyorlardı.

Nehrin dönemeçlerinden birinde kara yağız aygırı durdurur ve önünde ilerleyen müfrezelerle devam etmez. Koruma yüzlüğü arkasında sıralanır.

Önünden geçip giden süvarilerin pek çoğu yanlarında, tahıl dolu torbalar ve çeşitli ganimetlerle dolu deri heybeler yüklü bir-iki atın daha dizginine sahipti.

Öncü müfrezeden sonra, Batu Han'ın yedi karısının ve yanlarındaki hizmetçilerin bindiği kızak dizisi yaklaştı. Batu Han bir nukeri yanına çağırdı ve kulağına birşeyler söyledi.

İlk karısının güzel kapalı kızağını üç beyaz at çekiyordu. Öndeki atta mızraklı bir seyis oturuyordu. Arkadan yükü çeşitli, ayı postlarıyla kaplı beş kızak izliyordu. Kapalı kızak durdu. Cihangir'in leylaki renk içindeki şişman karısıdır, kapı aralığına güçlükle sokularak, çıktı. Moğol geleneğine göre, bir dizini derin kar üzerine koydu ve beklemeye başladı.

Batu Han kımıldamadan durmaktadır. Nuker ilk karısına yaklaşır ve şöyle der:

— Cihangir kızağa binmenizi emrediyor. Şimdi hızlı koşu başlayacak.

Simli kumaş kaplı, ağaç sansarı kürküne bürünmüş, ikinci karısı yaklaşır. Kızağı, art arda koşulu üç ufak at çekmekte. Her üç at da mum gibi sarı ve beyaz yelelidir. Öndeki atta, yağmur ve zamanın soldurduğu, simli elbise içinde genç bir seyis oturmakta.

Kızak, arkasına bağlı kırmızımsı bir ineği de çektiğinden yavaş ilerliyordu. İneğin ardından, lime lime olmuş, lif sicimlerle bağlanmış paçavralar içinde genç bir Urus esir koşuyordu. İnek ara sıra ürküyor, gücü yettiğince tırısa kalkıyor, esir ağaç dalı sopayı vuruyordu. İneği eşya yüklü üç kızak izliyordu. Sonuncu kızakta üç esir Urus kadın oturuyordu.

Diğer karılarının kızakları da aynı şekilde yüklü idi. Her birindeki atların rengi başka başka idi. –Birindeki kara yağız, diğerlerindeki kırmızımsı, doru ve kırmızılı– doru idi. Altı karısının kızakları ardından, Kıpçak hanı Bayender'in kızlarının şiltelere bürülü iki koşu atı geliyordu. Onları dizginlerinden bir Kıpçak süvari çekiyordu. Pars gibi, kara-alacalı üç atın çektiği sonuncu kızak boştu.

Bütün kızaklar durdu, karıları onlardan indi ve birer dizlerini büküp, Cihangir'in şefkatini beklediler.

— Nerede Yıldız-Hatun? diye sorar Batu Han.

Nuker hızla, pars rengi atta oturmakta olan sürücünün yanına gider ve kar tozları saçarak, var gücüyle geri döner.

— Yıldız-Hatun hizmetçisiyle birlikte koşu atlarına binip, ileriye, keşif müfrezesinin yanına doğru gitmişler.

Yüzlük-başı Kunduy'u çağırıp, keskince ve hırsla homurdanır:

— Bütün hatunlara, gecikmeden Riyazan yanındaki kampıma gitmelerini söyle. Bir yere uzaklaşmadan orada dinlensinler: her yerde Urus eşkiyalarının çeteleri geziniyor. Bizi ise, kadınları ölümle tehdit eden savaş bekliyor.

Batu Han yolda doludizgin gitmeye başlar. Koruma yüzlüğü de onun ardından atılır.

Karıları ağlamaya ve bağırmaya başlar:

— Durgey![132] Cihangirle niçin yalnız "kara-işçi" karısı gidiyor? Yıldız-Hatun da geri dönsün! Biz cihanın sonuna kadar, her yerde Cihangir'in peşinden gideriz...

Batu Han'ın emrini sımsıkı yerine getiren Kunduy'un talimatıyla Nukerler karıları zorla kızaklara bindirir ve Riyazan yoluna doğru döndürür.

Atlı kızak katarını yarım yüzlük nuker korur. Karılar ilkin hüngür hüngür ağlar, sonra birbirlerinin yanına binmeye, fısıldanmaya ve gülüşmeye başlarlar. Cihangir'in Riyazan'da, Pereyaslav'da, İjeslav'da ve diğer kentlerde hangi mükemmel bezekler ele geçirdiğine dair konuşurlar.

— Yazık ki, pek çok denizötesi malın bulunduğu, Muşkaf'a varmak nasip olmayacak! Fakat Cihangir cömerttir, bizi unutmaz.

***

132. Durgey: İstemiyorum.

VI
BATU HAN MOSKOVA ÖNÜNDE

Batu Han, Muşkaf'a birincil olarak varmak için acele eder.
— Bu yeni bir kent, diyerek anlatır, Bulgar tüccarlar. "Zengin Uldemir ve Bulgar'a giden, çeşitli ülkelerden tüccarlar bazen orada duruyorlar."

"Diğer Cengizlilerin Muşkaf'a girmelerine izin vermemeli. Kendine gerekli olabilecek kenti, onlar hiçbir yararı ve kazancı olmayacak yıkıma uğratır." diye karar verdi, Cihangir. Batu Han'ın kendi düşünceleri, planları vardı ve onlar söz konusu olduğunda: "Öyle! Gidelim-görelim!" diyerek yanıtlayan, suskun Subuday Bahadır'la defalarca konuşmuştu.

Batu Han'ın birlikte olduğu öncü binlik, sabahleyin eski çam ormanıyla kaplı kıyıya vardı. Buz altında uyuklayan nehir aşağıda kıvrılıyordu.

Karşı kıyıdaki tepelikte, tomruktan duvarlarla çevrili, ağaçlardan yapılma ufak bir kent görünmekte idi. Evler, alacalı bulacalı burçlar, ambarlar, ufak kilisecikler düzensizce sıkışık bir halde duruyorlardı. Karın örttüğü ufakcık kent tahta çatıların üzerinde buram buram yükselen mavimsi dumana bürünmüştü.

Büyük kınyaz, Moskova'ya küçük oğlu Vlademir'i göndermişti, fakat anlaşılan burada hâlâ, düşmanın bu denli çabuk geleceği beklenmiyor gibi. Kızak katarları kente doğru uzanıp gidiyor, insanlar nehre doğru ve gerisin geri yürüyorlardı. Karılar saka sırıklarında tahta kovalar taşıyordu. Nehir buzunun kırık olduğu yerede, fıçılı kızaklar duruyordu. Bir adam kepçeyle su çekiyordu. Birkaç kadın nehir buzunun kırık olduğu yerin yanındaki tahtalarda dikilerek, ıslak pantolonları tokaçlıyordu.

Nehir kıyısı boyunca, yoğun buharın boşandığı, siyah küçük duvarlar sıralıydı. Çıplak insanlar oralardan fırlayıp çıkmakta, nehir buzunun kırık olduğu yere doğru koşmakta, daldıkları suda başları gömülmekte ve rüzgâr hızıyla geri dönmekte idiler.

Batu Han siyah kütük duvarları kamçıyla gösterir:

— Bu deliler ne yapıyor?

— Bu kulübelere "banyo" diyorlar, diyerek anlatır dilmaç. "Orada insanlar huş ağacı dallarıyla kendilerine vuruyor, sıcak su ve kvasla yıkanıyorlar, sonra nehir buzunun kırık olduğu yerde suya dalıyorlar. Bu sağlık için çok yararlı. Bundan dolayı Uruslar böyle kuvvetli oluyorlar."

Batu Han önemseyerek belirtir:

— Kiri kendinden akıtan, mutluluğunu akıtır. Moğolların savaşlarda mutlu olmaları, hiçbir zaman su dökünmemeleri ve yıkanmamalarından dolayı değil mi?

Ters yüz edilmiş ve kıyıya yakın duran uzun kayıklar Batu Hanı daha çok ilgilendirir. Büyük mavnalar ise buzun içinde donmuş kalmışlardı. Onların etrafında insanlar yürüyor, ateşlerden duman tütüyordu.

— Bunlarda tüccarlar ve uşakları yaşıyor, der dilmaç. "Tüccarlar bu kayıklarda, Smolensk üzerinden buradan Bulgar'a ve Latınlar'a[133] giderler. Tüccarlar erken dona takılıp kaldıklarından Muşkaf'talar.

— Yabancı tüccarları görmek istiyorum. Onlarla konuşacağım. der Batu Han. "Onları kılıçlamak gerekmez, yakalayıp, yanıma getirin.

Batu Han, kara yağız at üzerinde asırlık çam ağacının yanında durur. Yakınlardaki, yan yatmış ufak bir kulübe karın içine sokulmuş gibidir. Onun içinde insan olduğuna şüphe yok: kapı üzerindeki ufak pencereden duman tütmektedir. İki nuker çivilerle kabaca tutturulmuş kapıyı sarsmaya başlar. Ufak kulübeden öksürük ve bağırtı duyulur.

— Derdiniz ne? Seni orman cinleri çarpsın! Kulübeyi yıkacaksın! Boynun devrilsin.

Moğollar kapıyı dövmeye devam eder.

— Tamam, bekleyin, lanet olasıcalar! Ayakkabılarımı giyineyim de sürgüyü çekeyim.

Küçücük bir kapı açılır. Gri köylü kaftanı içinde zayıf bir adam eğilerek yavaşça dışarı çıkar. Kırışık yüzü, kuş yelesi gibi diken diken olmuş, beyaz kıllarla kaplıdır. Kırmızı gözlerinden yaş akmaktadır. Avcunu kır kaşlarına kaldırıp, kendisini rahatsız etmiş olan nukerlere dikkatle bakar. Onlar, onu koltuk altlarından

133. Latınlar: O zamanlarda Ruslar, "latin" katolik dinine inanan yabıncalara genellikle böyle diyorlardı.

kavrayıp, Batu Han'ın yanına götürürler. İhtiyar uzun boylu ve cılızdı. Basık kulübedeki hayat, onu eğilerek yürümeye alıştırmıştı ve o, kâh eğilen, kâh doğrulan kuyu çıkrığını hatırlatıyordu.

— Sen kimsin, necisin, diye sorar, Batu Han.

— Buranın mezarcısıyım.

— Adın ne senin?

— Neupakoy[134] diyorlar bana, Hıristiyancsı ise Nikita, onun anlamı da "cin çarpmaz"dır.

— Bu ne demek?

— Bu ne mi demek?! Evet, aziz Nikita, benim hamim, cinler ondan korkar ve kaçar.

— Böylesi bir adam bana gerekli, der, Batu Han.

— Benden ne hayır gelir? İhtiyarım ben, üstelik de hasta.

— Burada ne yapıyorsun?

— Günahların affedilmesi için dua ediyorum. Eğer biri rica ederse, ondan da cinleri kovuyorum.

— "Cin" dediklerin nasıl bir şey?

— Boynuzlu, kuyruklu leş gibi pis pis kokan şeyler, bazen insan kılığına giriyorlar. Eğer insanı bozarlarsa seviniyorlar.

— Ben onları biliyorum. der Batu Han. "Onlara, biz kırmızı manguslar diyoruz. Bizdekiler de insana benziyor ve bana pek çok kötülük yapıyorlar. Sen faydalı bir adamsın. Ne dilersen, dile benden."

— Ben senin adını bilmiyorum, fakat lagar beygirimle Moskova etrafında kızıl köylere gitmeme ve merhumları gömmeme izin ver. Akrabası olmadığından atılanları, gözleri açık giden bedbahtları. Senin baş belası adamlaının beni kılıçlamaması için de, herhangi bir belge ver.

Batu Han başını sallar:

— Yurtçu, onun boynuna tahta levhayı tak. O, onu benim kılıcımdan korur.

Suskun Batu Han yeniden mezarcı Nepakoy'a döner.

— Peki, sen hastalık kovmayı bilir misin?

— Biliyorum, yüce Mungol hanı. Öyle büyüler, demler ve kuru otlar var ki, onlar hem hastalığı, hem de tasayı kovar. Tıpkı el yıkar gibi.

Fakat Batu Han, Neupakoy'u artık duymaz.

---

134. Neupakoy: Rusçadaki "Pakoy" kelimesi öbür dünyada –ölümden sonra- huzur bulan anlamında "Nepakoy" ise halâ sağ olup bu dünyada huzur bulamayan anlamındadır. (R. A.)

Uzaklarda, Muşkaf kenti gerisinde yoğun siyah bir duman yükselmekte. Üç köy aynı anda yanmakta. Duman kümeleri içinde titreşen kırmızı ateş dilleri kızarmakta. Eski evler, tutuşmuş odun parçalarını sağa sola fırlatarak, kuru yüksek alevlerle yanmakta. Onlar komşu evlere düştükçe, yangın daha da büyümekte. İnsanlar nehirde ve kentte koşuşmaya başlar. Saka kepçeyi fırlatıp, atları kamçılayarak, hızla kent kapılarına doğru koşturur. Karılar pantolonları kapıp, her yönde darmadağınık kaçışır.

— Şeybani! Han Şeybani geldi! Diyerek konuşmaya başlar Moğollar. "Şeybani kente bizden daha önce, diğer taraftan saldırıyor."

Subuday Bahadır yaklaşır, kısılmış gözüyle yanmakta olan yöne dikkatle bakar.

— Nerden yuvarlandı Şeybani? Diye sorar Batu Han.

— Şeybani-han kenti ateşe veriyor, diyerek konuşur Subuday. "O, bizi geçmekte acele ederek, hızla Jizdra ve Ugru nehirlerinden, buz üzerinden gelmiş. Ahalinin ormanlara da saklanmasına engel oluyor. Kentin bu taraftan kuşatılmasını ve tüccarlarla, zenaatkârların yakalanmalarını emret. Çok geçmden, genç kınyaz Uldemir, selam ve yakarışla yanına gelir.

— Ben burada, dağda kalacağım, der Batu Han, attan inerek. Bana çadır kursunlar.

Subuday Bahadır itiraz eder:

— Bura yakınlarındaki yamaçları ağaçlıklı küçük bir vadide, rüzgarın olmadığı yerde bir köy var. Cihangir, sen orada sıcak, temiz bir ev seçebilirsin.

— İstemiyorum. Biz seninle ateş yanında uyumaya alışkınız.

— Doğru, der Subuday. "Fakat bu kızgın ayazda niye duman içinde islenelim? Muşkaf çıplak ellerle alınmaz. Orada yaşlı, kurnaz bir Voyvoda oturuyor. Onunla kaybedeceğimiz gün az olmaz."

— Varsın öyle olsun, fakat Muşkaf benim olacak!

Batu Han ve kardeşi Şeybani-han Moskova'yı beş gün kuşatır. Ahali sağlam tomruk duvarlar ardına sığınır ve el merdivenlerinde tırmanan Tatarları yere devirerek, cansiperane dövüşür. Voyvoda Filip Nyanka ve kınyaz Vilademir savunmayı yönetir, yorulan savaşçıları değiştirir, özellikle tehlikeye düşen yerlere yardım gönderirler.

Beşinci gün mancınıklar gelir. Yanıcı sıvıya batırılarak tutuşturulmuş, kıtıklı uzun oklar kente doğru uçmaya başlar. Ağaçtan

evler aynı anda birkaç yerde birden alev alır. Ahali artık onları söndürmeye yetişemez.

Yüksek kıyıda, duman tüten iki ateş arasında duran, devrilmiş çam gövdesi üzerine serili halıda oturuyordu Batu Han. Yanı başında da Subuday Bahadır. Yanan kente umursamadan bakmaktadırlar. Alev almış Muşkof onlar için nedir ki? Bir kentin daha fazla ya da daha az olması fark eder mi? Uzun yıllar onlar, Çin'i, Harzem'i ve diğer ülkeleri yakarak, kentleri talan ederk, yerle bir etmişlerdi...

Esirleri sürüp getirerek, nukerler Cihangir'e yaklaştı. Çıplak, şalvarsız, soğuktan morarmış ve iplerle bağlanmış da olsalar, gene de gururlu görünümlerini korumaya çalışıyorlardı.

Onların arasında iyi giyimli bir esir seçilmekte; belli ki Tatar eli ona dokunmamış. Onun sırtında geniş, koyu kırmızı, kenarlarına samur kürkü çekilmiş yelek vardı. İpek kaftanı kollu, yün çorapları çizgili, pabuçları metal tokalı, şapkası geniş kenarlı ve sık tüylü idi ve bunların hepsi de esirin aslen yabancı olduğunu anlatmakta idi.

Esirlere nukerlerden başka, fakih Hacı Rahim ve Nazar Kyarizek'de eşlik ediyordu. Onlar Batu Hana yaklaşıp, durdular.

Kuru, buruşuk yüzüyle, keçi sakalı ve fır fır dönen gözleriyle, Nazar Kyarizek kendine ayrı bir kurumlu eda vermeye çalışarak, öne çıkar. Bir elinde esirlerin bağlı olduğu ipin ucunu, diğerinde de çıplak eğri kılıcı tutmaktadır. Nazar büyük kulaklıklı kürk şapkayı çıkarır ve Moğol kuvvetlerinin efendisi önünde diz çöker. Zarif giyimli esir de şapkasını çıkarır.

— Diz çökün! Diyerek bağırır, Nazar Kyarizek.

Esirler karın içinde diz çökerler.

— Kim bu insanlar, diye sorar Batu Han.

— Yabancı tüccarları görmek istiyordun. İşte onlar burada, senin önünde. Onların büyük avuçları ve mal depoları var. Ben ve Hacı Rahim onları kementlerden büyük güçlükle ve tehlikeyle kurtarıp, buraya getirmeyi başardık. Şu, zarif giyimli tüccar onların başı. Onu da çırılçıplak etmişlerdi, yüzündeki bereler, onun kuvvetli Tatar zoruyla yakından tanıştığının işaretleridir. Fakat gene de, sana saygısını göstermek ve senin, ışıldayanın karşına hürmetkârca çıkabilmek için, bayramlık elbisesini sakladığı yerden çıkardı.

— Nasıl bir adam ve adının ne olduğunu, hangi ülkeden ve kentten geldiğini kendisi anlatsın, der Batu Han. "Muşkaf kentindeki işleri nasılmış?"

Tüccarların başı kalkar, bir ayağını ileri atar, Batu Han'ın önünde yere doğru eğilir, sanki karı süpürmek isteyerek, tüylü geniş şapkasını sallar. Tüccar, iyi ve uzun zamandır bildiği besbelli Rusçayla konuşmaya, dilmaç da onun sözlerini tercüme etmeye başlar:

— Muterem iki yoldaşım gibi, ben de aslen, Germen topraklarının Venska bölgesindeki zengin Lubek kentindeniz. Geri kalanlar diğer kentlerden: Ditmar Bryuggen'den, Rudolf Dortmund'dan, Reynold Sest'ten ve Korol Medebah'dan. Biz hepimiz babalarımız gibi, uzun zamandır, onlarca yıldır Ruslarla ticaret yaptığımızdan, "Ruzariy" tüccarlarına mensubuz. Burada, bu kentte mal depolarımız ve birçok büyük kayığımız var; yazın onlarla Rus nehirlerinde yolculuk ederiz. Memleketimizde bizlere "Ganzeliler"[135] de derler. Tehlikelerden korkmadan, gemilerle uzak ülkelere ticaret yapmaya giden tüccarlar da böyle adlandırılmaktadır. Ruslarla ticaret sürdürdüğümüz başlıca kent, mübarek Smolensk kentidir. Oradan biz Dinyeper nehrinden aşağıya, Kiev'e doğru yöneliriz. Bizim ganzelilerden bazıları mal almak için sapa fakat ünlü Novgorod'a ve Kama nehrinde, daha da uzak ve zengin Bulgar kentine kadar giderler.

— Hangi malların ticaretini yapıyorsunuz? diye sorar Batu Han.

— Bulgar ve Araplardan doğu malları satın alırız: zencefil, biber, kuru karanfil, kuru üzüm, kuru meyvalar. Ruslardan mum, bal, kürk, yün, kıl, çam sakızı, katran, deri, domuz yağı, kendir elyafı satın alırız.

— Peki, siz kendiniz ne satıyorsunuz?

— Ünlü, iyi kaliteli German keteni ve kar beyazı çuval bezi ticaretiyle uğraşırız. Keza silah ve demir, Reyn bağcılarının şarabını, altın ve gümüş gibi soylu metallerden ince usta ürünleri getiririz. Bakırdan eşyalar, kalaylı tabaklar ve kupalar satarız, kurşun, boya ve çivitimiz de var.

135. Ganza ya da Ganze: Eski Gotça kelime olup, sınır ötesi ticaret yapan Germen tüccarlarının birliği anlamındadır. Daha sonraları, XIV-XVI. yy. larda çeşitli kentlerin münferit ganze birimleri, kendi ticari ve savaş filosu ve Gibraltar'dan Novgorod'a kadar, limanlarda sınır ötesi büroları olan, güçlü bir birlik oluşturdular. Batıy zamanında ganze tüccarları (henüz bir birlik oluşturmamış) Vlademir'e ve Bulgar'a kadar gidiyorlar, Batı Dvina'da, Dinyeper'de ve Tuna'daki canlı ticareti sürdürüyorlardı. Tatar hücumu Batı'nın Doğu'yla ticaretinin Kiev üzerinden güney yönünü yıkıma uğrattı ve yukarda anılan Ganze birliğini ve ayrıca onların Novgorod'daki "Aziz Pyetör Bürosu"nu yaratıp, kuzey yönünü kuvvetlendirdi.

— Mallarınızı bana şimdi gösterebilir misiniz?

Tüccar yeniden yere doğru eğilir:

— Sizin han yüceliğinize ticaretini yaptıklarımızı takdim etmek, bizim için en büyük şeref olurdu. Sizin yüceliğinizin lütufkar şefkatiyle kolayca düzeltilebilecek olan önemsiz bir yanlışlık, ufak bir hoşuntsuzluk malesef cereyan etti.

— Ne oldu? Diye sorar Batu Han, gözlerinde neşeli kıvılcımlar yanıp sönse de, azametli aldımazlığını korumaya çalışarak.

— Depolarımızı misafirler, senin muterem ve kahraman savaşçıların ziyaret etti. Herkes ne hoşuna gidiyorsa onu aldı. Savaşçılar çoktu, mallar yetersiz. Her savaşçı kendisine bir parça keten yahut çuval bezi kesti, şarapları içti. Muhterem misafirler çok fazla olduğundan, sadakatimizi ifade etmek için, senin yüce katına sunulacak hiçbir şeyi koruyamadık.

— Bunların kılıçlanmasını emret, diye hafif bir sesle fısıldar Subuday Bahadır. "Bunların hepsi kurnaz casuslar."

— Hayır! Ben onları ödüllendirecek ve yücelteceğim. Diyerek hiç istifini bozmadan yanıtlar Batu Han.

— Bu tehlikelidir!

— Sus! Böylesi gerekli! Diyerek yanıtlar Batu Han ve yeniden tüccarlara hitap eder: "Siz, öyle ise, savaşçılarımdan mı şikâyetçisiniz?"

— Asla! Diyerek sakince cevap verir kıdemli tüccar. "Ben sadece yeteri kadar zengin mal mülk sahibi olmadığımıza yakınıyorum. Gene de ben sizin yüce kişiliğiniz için şu mütevazi hediyeyi korumayı başardım," diyerek tüccar, mükemmel işçilikle süslenmiş, büyük gümüş bir kupayı koynundan çıkarır.

Batu Han'ın yüzünden gülümseme kayarak geçer ve yan gözle somurtkan Subuday Bahadır'a bakar. Kupayı alıp, incelemeye başlar, kapağını kaldırır içine bakar.

— Buradaki kuşun niçin sadece yarısı var? Ve şu anahtar ne demek?

— Bu, bizim Lubek'deki kumpanyanın arması olan, Germen kara kartalın yarısıdır, diğer tarafta ki ise tüccarların hamisi aziz Pyetör'ün anahtarıdır. O bilindiği gibi, müminlerin ölümden sonra uçacak oldukları yerin, cennet kapısının, Tanrı'nın bahçesinin, anahtarıdır.

— "Dze-dze!" diyerek güler Batu Han. "Bu mümin dediklerin siz tüccarlar mı? Çok geçmeden kupalarda ve madeni paralarda "Batu Han, Cihangir, Cihanın Hamisi"ni nakşedeceksiniz.

Sizin topraklarınızdan geçeceğim ve bir tek hücumla sizin Lubek kentini alacağım.

Onaylayıcı Genzalı tüccarlar haykırmaya başalar:

— Sen, Lubek kentini alacaksın, şimdilik bizi ısıt ve sıcak elbiselerimizi geri ver!

— Ben size şefkat göstereceğim. Benden hediye olarak Tatar kürkleri alacaksınız. Sizlerden hoşlandım, cesur tüccarlar. Böylesi adamlar bana yararlı olur. Artık, Bulgar, Urus, yahut Germen ve diğer hükümdarlıklar daha fazla olmayacak, sadece bir tek büyük Moğol hükümdarlığı olacak. Ve siz, tüccarlar, benim bütün hükümdarlığımda serbestçe yolculuk edecek ve bana gerekli malların ticaretiyle uğraşacaksınız. Çok geçmeden zenginliklerinizi geri döndürürsünüz, zararlarınızı kapatırsınız ve deniz ötesi tüccarlarının en mutluları olursunuz. Benden başka bir ricanız var mı?

— Biz kayıklarımız için korkuyoruz. Senin muhterem savaşçıların onları parçalamaya ve ateşlerde yakmaya başladılar. Savaşçılarına bu yararlı kenti, depolarımızı ve kayıklarımızı yok etmeyi bırakmalarını emret.

Batu Han kaşlarını çatar ve yumruklarını sıkar:

— Sizi ilgilendirenleri -deriyi, mumu ve keteni- konuşun, fakat benim savaşçılarıma değinmeyin! Yaydan çıkan ok tutulmaz. Kenti alma emri verildiği zaman, benim iradem sona erer. Savaşçılar "Yasa" kanunlarına göre kenti üç gün talan edebileceklerini ve yakabileceklerini biliyorlar ve hiç kimse onların sevinç ve neşesini durdurmaya cesaret edemez. Üç gün sonra terk edilmş kentte kalan herkesin belini kırarım. Ricalar yeterli! Gitmenize izin veriyoruz!

Tüccarlar ne yapacaklarını bilemeden, korkuyla birbirlerine bakar. İhtiyar Nazar Kyarizek onların önünde belirir ve onlara parmağıyla işaret verir:

— Gidelim! Söz verilen kürkleri baurşiden koparmak gerek.

— Bu tüccar nasıl da akıllı ve hoş bir adam! der Batu Han, Subuday'dan yana dönüp.

— Ve özellikle de bu nedenle tehlikeli, diyerek yanıtlar asık bir suratla.

Muşkaf kenti yanmaya devam etti. Ağaç yapılar hızla ateş topuna döndü. Gökyüzündeki siyah duman bulutlarında beyaz güvercin noktaları dört dönüyordu. Alaca ve kara karga sürüsü boğuk gak gaklamalarla uçuşuyordu.

Duvar yıkan mancınıklar, duvarlarda Tatar süvarilerin sıkışarak atıldıkları geniş yarıklar açtı.

Moğollar: "Yasa'nın emri böyle! Urrag, khu-khu! diye bağırıyor, önlerine geleni kılıçlıyor, ve kürklerini, şapkalarını çekip alıyorlardı. Dar sokakları yararcasına geçtiler, avlulara ve evlere daldılar. Yanmakta olan binaların yanı sıcak ve dumanlı idi. Ganimetleri ele geçiren Tatrlar kenti terk etmekte acele ediyordu. Bazıları önlerinde kadınları sürüp götürüyor veya ağlayan çocukları eyerlerine alıp kaçırıyorlardı. Kimileri de kementlerle elleri bağlı esirleri çekip götürüyordu.

Kent ve civarındaki köyler iki gün Moğolların saltanatında kalır. Doludizgin her yöne koştururlar, yıkıntıları deşelerler, daha fazla ihtiyaç duymadıkları esirleri kılıçlarlar.

Üçüncü gün Tatarlar müfrezelerde bir araya gelmeye başlar. Her yerde, yakacakları ateşi hazırlarlar. Kendi ölmüş savaşçılarını onların üzerine sıra sıra koyarlar. Moskova yıkıntılarının etrafında ateşlerden duman tütmeye başlar. Tatarlar çember halinde oturur, tay etleri yer, sallanarak hüzünlü türküler söyler ve "Bayartay!" diye bağırarak hayata veda eden yoldaşlarıyla vedalaşırlar.

Ertesi günü sabahleyin ortaya çıkışları gibi hızla uzaklaşırlar. Artık hiç bir insan görünmemektedir. O zaman zayıf Neupakoy, tüyleri karmakarışık cılız beygirle ceset serpili nehri geçer. Onun geniş kızağı, her yerde yatmakta olan, donmuş, taş gibi sert vücutlara çarparak, sanki inliyormuş gibi gıcırdamaktadır.

Neupakoy durur, cesetleri yoldan çekmeyi dener, ancak bunu her zaman başaramaz.

— Toprak merhumları sıkıca tutuyor, geri vermek istemiyor! diyerek homurdanır ve yavaş yavaş yoluna devam eder. Az sonra, saklandıkları mahzenlerden sürünerek çıkan, biri yaşlı, diğeri genç iki kişi yanında belirir. Delikanlı durmadan yenleriyle yüzünü kurulayarak, sevdiği kızın vücudunu aramaktadır.

— Niye burnunu çekip duruyorsun? diyerek konuşur, Neupakoy. "Sevdiğin kızı öldürdüklerini nereden biliyorsun? Kendi gözünle bir şey gördün mü? Herhangi bir Tatar hanı onu kendine karı olarak almıştır."

— Yüreğim hissediyor! Diyerek ağlamaklı olur delikanlı.

— Hissediyorum diye düşünüyorsun. Yardım etsen daha iyi olur. Ne kadar merhum olduğunu görüyorsun. Ruhları geceleri gezinmesin diye hepsini gömmek gerekir.

Onlar eski meski elbiseler arayıp bularak, cesetleri buzdan çekerek, taşımaya, bir parça ekmek aramaya başlar. Neupakoy haç çıkarır ve mırıldanır:

— Sizler şimdi çekişmezsiniz. Nehrin buzları da çözülecek, herkesi Mavi denize taşıyacak. Ne yazık ki çok fazlasınız. Hepinize nerede mezar kazayım!

***

VII
HAN KULKAN KOLOMNA CİVARINDA

Moskova'yı mahvetmeden daha önce Moğollar, Kolomna[136] kalesini kuşatmışlardı. Eski tomruk duvarlar kent için sağlam savunma sanılıyordu. Kapılar paslanmış demir kalkanlarla, levhalarla ve kirişlerle kaplı idi. Ahali duvarlara tırmanmış, bilinmeyen süvari gruplarının çevrede nasıl dolanıp durduklarına kinle bakıyorlardı. Onların ufak sağlam atları kâh rüzgâr gibi koşuyor, kâh tümseklerden ve çalılıklardan kolayca sıçrıyor, kâh durup oldukları yerde dönüyor ve yeniden başka bir yönde doludizgin gidiyorlardı.

Demir kapılar bazen gıcırtıyla açılıyor, Rus süvari yüzlükleri kentten tarlaya çıkıyordu. Duvarların önünde dönüp duran Moğol serdengeçtilerinin üzerine atılıyor, voyvodanın emrettiği gibi esirler ele geçirmek için onların peşine düşüyorlardı. Fakat Moğollar hiç kimseyi yanlarına yaklaştırmıyor ve bütün hızlarıyla sıvışmayı ayıp saymıyorlardı. Rus süvarileri voyvodanın emrini hatırlayarak, kent duvarlarından uzaklaşmaya korkuyorlardı.

Bazı atılgan Tatar serdengeçtileri kapıların hemen dibinde belirdi. Yukardan, duvarlardan gözetleyen Kolomna savunucularına yaylarla atışa başladı. Uzun Moğol okları keskin demir uçlu idi. Tatarlar hemen hemen hiç ıskalamadan atıyorlar, okları göğse baştan sona saplanıyordu.

Yaşlı bir savaşçı sızlanarak ve küfrederek, oku kan akan yaradan çekip çıkarır. Herkes tanış olmadıkları oka merakla, inceleyerek bakar. Okta, uçarken korkutucu ıslık çalan kil düdük takılıdır.

Çevik hızlı atlar üzerinde bir grup Tatar süvari taciz ederek ve çarpışmaya çağırarak, kent kapıları yanında görünür. Kolomna babayiğitleri, Tatarlarla çarpışmak için, voyvodaya rica eder, ancak yaşlı, tecrübeli savaşçı onları alıkoyar:

136. Kolomna: Riyazan'ı göçebelerin baskınından koruyan ön kale.

— Son saat henüz gelmedi. Kurnaz Tatar'a inanmayın, sizi tuzağa düşürmek istiyorlar!

Kolomna'nın savunmasını, Polovetslerle savaşlarda ünlenen Eryemey Gleboviç yönetir. Voyvoda'ya büyük kınyaz Vsyevolod'un oğlu ve Riyazan'dan kurtulan Roman İgnoroviç yardım eder. İkisi de alaylara komuta etmektedir: kınyaz Vsyevolod, Suzdallılara; Roman ise Riyazandan kaçıp gelen savaşçılara.

İlkin Tatar, o kadar çok değil gibidir. Onlar müfrezeleriyle kenti çember içine almış da olsalar, Kolomna savunucularından hiç de daha fazla değillerdi. Genç kınyazlar, Vsyevolod ve Roman Tatarlarla kapışmak, onları bozguna uğratmak ve savaş namlarıyla diğer Tatar orduları üzerne yürümek için çırpınıyorlardı.

Voyvoda on yüzlüğe seher vaktiyle aniden bütün kapılardan çıkmaları için emir verdi. Voyvoda Tatar kampına baskın verilmesini istiyordu.

— Tatar esirler ele geçirin. Onlardan: Tatar ordusunun ne kadar, Kolomna önündeki hanın kim ve diğer hanların nerede olduğunu; onlar da Kolomna'ya gelecekler mi yoksa müfrezelerini diğer kentlere mi sevk edecekler? Öğrenmeliyiz. Esirler olmadan dönmeyin!

Kolomna'yı kuşatan kuvvetlerin başbuğu, yüce Cengiz Han'ın küçük oğlu, genç han Kulkan dı. O, on bin kişilik Moğol-Tatar süvarilerinin tümenini sevk etmekteydi ve bundan başka onda, Bayender Han'ın beş bin kişilik Kıpçakları ve çeşitli Tatar kabilelerinden karma bir tümen daha vardı. Fakat bu müfrezeler Kolomna'da görünmezler ve ormanlara kaçan ahalinin soygunuyla meşgul olarak, Suzdal topraklarına dağılmışlardı. Bir ay içinde onlar on dört küçük kenti yakmışlar ve toza dumana vermişlerdi.

Han Kulkan Kolomna'ya şiddetli bir kış günü yaklaşır. Nehrin karşı kıyısındaki, çam ormanı kıyısına seferi çadırın kurulmasını emreder. Kolomna'nın sivri çentikli tomruk duvarları, kapalı demir kapıları ve mazgallar arasındaki silahlı adamalar oradan bariz bir şekilde görünmektedir. İnsansız ova, üzerindeki buz tabakasında sürüler halinde kara kargaların uçuştuğu donmuş nehir, ordunun ilerlemesi ve ilerideki savaş için iyi bir alandı.

Uzun boylu, güçlü kudretli Kulkan, tıpkı babası Cengiz Han gibi bahadır yapılı idi ve yıkımı Ona ilk askeri şanı getirecek olan kente hırsla bakıyordu. Kulkan'ın yüzü kımıltısızdı, fakat

ruhunda bahadırca kahramanlıklara karşı ihtirasları, sevdası ve aynı zamanda tatminsizliği kaynıyordu.

"Ben artık on dokuz yaşındayım, –diyerek düşünür O– henüz hiçbir şey yapmadım! Benim yaşımda babamın da hiç bir şey yapmadığı gerçek! O zamanlarda O, aç nukerlerinin yanından kaçıştığı, basit bir onluk başının yoksul oğluymuş. Köle olmuş ve boynunda ağır boyundurukla esarette bulunmuş ve sert demirci sahibinin sıkıştıran darbeleri altında çekiçle örsü dövmüş. Halbuki ben güçlü kudretli han Kulkan'ım. Cihanın tüm halkları hükümdarının oğluyum, mükemmel atlarım, iktidarım altında yirmi beş bin kişilik ordu var. Onu, elimin bir hareketiyle gönlümün istediği yöne gönderebilirim. Ben, han Kulkan'ım, babamın yerine getiremediği işi bitireceğim, Sonuncu denize dek, cihana boyun eğdireceğim. Bana rakiplerim engel oluyor. Birincisi-Guyuk Han. Zaferime kadar onunla dost olmalıyım. Herkesten daha güçlü olan Batu Han. Onu niçin Cihangir olarak seçtiler ki? Batu Han'ı ilk başarısızlığında, onun yeteneksizliğini ilan edip, cezalandırmak gerekir. Sonra da Guyuk Han'ı temizlemek. Fakat burada esas olan, Kolomna civarında yiğitlikle, cesaretle ve nukerler ateş başlarında Kulkan'ı ne kadar çok sevdiklerini konuşmaları için, onlara karşı cömertlikle şanlanmak gerekir. Sonra da onlar, benim büyük kağan olmama yardım ederler..."

Bayender Han beş bin Kıpçak'la, han Kulkan'ın müfrezesinde bulunmakta idi. Kıpçaklar dindar müslümanlar olarak, Moğol-Tatar müfrezeleriyle karışmadan ayrı kamplarda kalıyorlardı. Burada onlarla birlikte başları yeşil sarıklı, belleri yeşil kuşaklı seyitler de vardı. Onlar Kıpçaklara, Müslüman inancının kurallarına göre yol gösteriyor, savaşta nasıl davranmaları gerektiğini öğretiyor, inanç uğruna şehit düşmenin sevincini anlatıyorlardı. Konuşurlarken dudaklarında köpük oluşuyordu. Sözlerini şu çağırıyla bitiriyorlardı:

— Kâfirleri kılıçlayın! İnanç uğruna şehit düşen cennet bahçelerine gider ve orada gamsız mutluluk ve ferahlığı tadar.

Müslüman savaşçılar, inaçlarına göre: sunniler ve şiiler diye iki kısımdılar. Sünni akımı, Kıpçak; şii akımı ise İranlılar, Farsça konuşanlar tutuyordu. Sunniler ve şiiler molalarda yanyana oturmazlar ve çeşitli kazanlardan yerlerdi. İmamlar –şiilerin vaizleri– ateş başlarında, çok eski zamanlarda kaybolan, fakat ölmemiş "Beklenenin" veya "Zamanın Hükümdarının", İmam Mehdi'nin geleceğini anlatıyorlardı.

— Kötülük ve zorbalık son haddine geldiğinde, ortadan kaybolan İmam Mehdi tekrar ortaya çıkacak ve o zaman, dünya adil olacak, fakir, zengin kalmayacak, herkes eşit ve mutlu olacak.

Şii savaşçılar böylesi hikayeler dinlemeyi seviyorlardı. Seyid'e kazanlarının yanında yer açıyorlar ve ona, Mehdi yabancıların yanında mı saklanmakta, kutsal Meryem'in memelerinden akıttığı sütün suyun yüzünde hilal biçimini aldığı kuyu nasıl bulunur diye soruyorlardı.

— Biz ne yapıp yapıp dosdoğru bu kuyunun yanına varacağız, diyerek güvenle bildirir, üç parmağıyla lapayı kaparak ve kurumlu bir tavırla ağzına havale ederek. "İnanın bana: gözleri bu kuyuyu gören ve orada süt rengi yarımay Meryem'in farkına varan, hiçbir zaman cehennem ateşini görmez..."

Kıpçak savaşçıları bahadırların kahramanlığına dair destanları yahut dazlak pehlivan Keçel'in serüvenlerini dinlemeyi seviyorlardı. Fakat onlar özellikle, bağlı Urus esirin, güzel atını nasıl çaldığını, yüzlük başı Tulyab-Birgen'e hatırlatarak, onunla alay etmeyi seviyorlardı.

Kapılardan çıkan Urus süvariler arasında, Tulyab-Birgen'in doru atı üzerinde o babayiğidi, Kolomna yakınlarında gördüğünü pek çok kişi konuşmakta ve her biri koşu atını nasıl geri alacağına dair öğüt vermektedir.

Tulyab-Birgen sırtını döner ve şakacıları kılıçlamaya hazır, dişlerini gıcırdatır:

— Benim doru at gibisi, bizim ordunun tamamında bulunmaz. Ben onun üzerinde herkesi geçiyordum. Hangi at üzerinde, şimdi doru atıma yetişebilirim? Sizin binmeye alışkın olduğunuz eşeklerde mi?

Molla Abdu-Rasulli kaygılı bir sesle açıklamaya başlar:

— Bunda da her zaman olduğu gibi sadece kadın yardım edebilir.

— Nasıl yani? Diye bağrışır Kıpçaklar.

— Sana gerekli olduğu özellikteki atı ancak han Kulkan verebilir. Rüzgâr gibi hızlı atlar yalnız onda var. Fakat o, yalnız içki âleminde cömerttir, atları ise cimrice saklar. Karakaşlı, al yanaklı Urus güzeli yakala ve onu han Kulkan'a getir. Esiri ona hediye et, o da sana koşu atı hediye eder.

— Hediye etmese de, sadece doru atımı avlamam için verse de olur! Diyerek inler Tulyab-Birgen.

— Urus'un ikinci atı da elinden almaması için dikkatli ol. İnşallah... inşallah diye ekler molla.

Yüzlük başı Tulyab-Birgen'den medet ummak için yanına yönelir. Karın kapladığı iki nöbetçi, ikna edici uzun sözlerden sonra yüzlük başını çadıra bırakırlar. Çam dallarıyla yakılan ateşin arkasında pars kürklerinden döşek üzerinde oturmaktadır, Kutsal Hükümdar'ın gözkamaştıran oğlu. Hanın sol yanında altı binlik başı bir birine sıkışık oturmaktadır. Her birinin elinde yuvarlak tahta bir kupa vadır. Çizmesiz, keçe çoraplar içindeki uşak-Moğol, çengele takılı tuluğun yanında, halı üzerinde dikilmekte ve küçük bir kepçeyle tahta kupalara sert arza doldurmaktadır. Tulyab-Birgen kürk kalpağını çıkarıp, alçak gönüllüce ve kendisini tamamen sonsuz mavi göğün iradesine teslim ettiği anlamında kuşağını boynuna asıp bekler. Kulkan ululuğunu göstermek arzusuyla, sohbetini sürdürür. Nihayet, suskun ricacının farkına varır:

— Şikâyetin ve rican ne, yiğit ve şanlı Tulyab-Birgen? Buraya, yanımıza geç gel.

— Ben senin kurbanınım! Beni, yalnız sen kurtarabilirsin. Eğer sen yardım edemezsen, savaşa ve Urusların kılıçları üzerine atılacağım. Ben eğer kendime mertlik yolunu açamaya yetenekli değilsem, ölmem daha iyi.

— Üzüntün ne? Der, yaşlı tümen başı, Cengiz Hanın ünlü, tecrübeli başbuğu Burunday. "Sen gençsin, fakat ateş başlarındaki konuşmalarda deneyimli yiğit bir savaşçı ve atılgan keşifçi olduğuna işaret edilmekte. Başladığın yola devam et! Şanın yenisini kazan!

— Bütün bunlar eskidendi. Şimdi ise her sarıağızlı yeni yetme, beni gördüğünde, henüz kılıcı doğru kaldırmayı ve bir vuruşla düşmanın kellesini uçurmayı bilmiyorsa da, vak vak ediyor.

— Peki, isteğin ne? Diye sorar han Kulkan.

— Azıcık acımanızı rica ediyorum. Kolomna kalesinden her gün, Urus süvarileriyle birlikte, benden çaldığı doru at üzerinde o genç Urus'da çıkıyor. Benim yüreğim buna dayanamaz...

— Acaba bir savaşçı, düşmanlardan herhangi birinin atına binmesine izin verir mi? Küstahı yakala ve parçala.

— Sadık uşağının gizli düşüncesini kitap gibi okuyorsun ve ne rica edeceğimi biliyorsun.

— Ben hepsini anlıyorum. Sadık Tulyab-Birgen'e bir kupa arza ver. Bu küstah Urus'a sürek avı düzenleyeceğim. Atı ve bineni canlı ele geçirmek gerek. Sana en iyi atlarımın üzerinde kırk süvari veriyorum. Onları nehir boyunda, dörder kişi halinde

her üç yüz adıma yerleştir. Urus kapılardan çıkar çıkmaz, Süvari yüzlüklerim Urus kalabalığını yarar, onları parçalar ve genç köpek yavrusunu yan tarafa sürer. Avcılar kementleri hazırlayarak, ufaklığın peşine düşer. Her zaman yeni bir dörtlük süvari, taze atlar üzerinde katılır. En iyi at bile böyle bir yarışa dayanamaz. Biz de yorgun atı kementlerle yakalarız...

— Sen yücesin, sen cömertsin!

— Sonra ufaklığı kendim sorguya çekeceğim, Tulyab-Birgen sen de, onun gerçeği söylemesi için kızgın kömürleri sırtına basacaksın. Bu eğlenceli av için, sana en iyi atları vereceğim.

— Ben, bütün hayatım boyunca senin kurbanınım!

***

...O cin gibiyd:
Kılıfından çekti sert yayı,
Sadağından çıkardı kızgın oku.
Gerdi yayı kulak dibine dek...
Ve öttü sert yayın kirişi,
Düştü ok gencin yüreğine.
(Eski Rus türküsünden)

VIII
SÜREK AVI

Toropka kınyaz Roman İgnoroviç'in Riyazan mülkezesinde Kolomna'ya gelir. Gencin dakikliğini ve çabukluğunu takdir eden kınyazın yanında ulak olarak kalır.

— Toropka'ya hangi görevi verirsen ver, diye konuşmaktadır, kınyaz Roman. "Alev alev yanan cehennem ateşine basması ve üstelik oradaki mıymıtı şeytanı tutması da, gerekse, hepsini yerine getirir."

Onu Tatar esaretinden kurtaran, yakışıklı doru aygır Toropka'nın sevgili yoldaşı oldu. Ona hem özenle bakıyor, hem de üzerine titriyordu, tahılı eliyle yediriyor ve kendisi sık sık açlık çekerek, son ekmek parçasını ata veriyordu. Kolomna'da ekmek ve kuru ot elde etmek gittikçe zorlaşıyor ve at zayıflıyordu. Ahali, kuşatmanın ne kadar süreceğini bilemediğinden, tahılı saklamıyor ve saklıyordu. Çevre mezralardan kaçanların gelişinden sonra kent, tıklım tıklım halkla dolmuştu. Artık atları da yemeye başlamışlardı.

Toropka sevgili atını kurtarmak için, en tehlikeli göreve talip olmaya karar verir, yeter ki kentten çıkıp gitsin. Atının eyeri ve koşumu daima muntazamdır, hızla koşarken devrilmesin diye, kayışlarla sağlamca bağlı, deri heybesi yol için daima arpayla doludur.

Ölen Moğollarda bulduğu yayla atış yapmayı öğrenmek için kendini alıştırmaya başlar. Ok elde etmek kolaydır: her gün, o oklar Tatar kampından kaleye uçup geliyor ve duvarlardaki savaşçıları deviriyordu.

Toropka talaş dolu torbayı duvara asıp, at üzerinden atış yapmayı öğrenmeye başladı. İlkin bu sanki imkânsız gibi geliyordu: Dağ keçisinin siyah boynuzlarından yapılma Moğol yayı çok sıkı idi. Toropka onu, cansızca uçup, hemencecik yere düşen okun ancak yarısına kadar gerebiliyordu. Moğollar ise yayı germiyor, kirişi çenelerine koyuyor ve aynı anda sol kollarını tamamen doğrultuyorlardı. Sağ kulağa değen, vınlayarak uçup, hangi hedef olursa olsun saplanmaya hazır, kirişteki oku bırakıyorlardı. Yavaş yavaş Toropka da aynı hünere ulaştı.

Bir gün kınyaz Roman Toropka'yı çağırdı ve dürülmüş kırmızı bez içine yerleştirilmiş bir belge verdi:

— Sana boşuna becerikli Toropka demiyorlar. Kınyaz Vsyevolod sana önemli bir görev veriyor. Yarın Tatarlara ani bir vuruş yapacağız. Hararetli bir an olacak. Kapışma esnasında sen eğer nehirden çam ormanına doğru sıçrarsan Tatarlar farkına varamaz. Avcı patikalarından kuzeye doğru gitmeye çalış. Kınyaz Vsyevolod bu belgede babası büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'e, bizim kent savunmasını ne denli zorla yürütmekte olduğumuzu haber veriyor ve yardımını rica ediyor. Tatarlar Kolomna'ya doğru doğru azgın dalga halinde akın etmekteler ve çok geçmeden bizi ezmeye başlarlar. Sen, Kirjaç, Rostov ve Ugliç yolunu tut. Tatarlar oralara henüz varmadılar, serbestçe geçersin. İki ay kadar dayanırız. Eğer o zamana dek büyük kınyaz yetişemezse, biz hepimiz bire dek yere seriliriz ve kurtuluşumuz olmaz. Umut senin büyük kınyazı bulmanda ve onun savaşçılarla bizi kurtarmaya gelmesinde...

Belirlenen günde seher vaktiyle, daha ortalık karanlıkken silahlı süvariler kent kapılarına giden dar sokağı doldurur:

Toropka ve onunla birlikte üç kınyaz delikanlısı da kapıların yanında idi. Bu delikanlılara da karanlıkta Tatar devriyelerinin yanından gizlice süzülerek geçmeleri ve belgeleri üç ayrı kente götürmeleri emri verilmişti.

Geceden beri tipi fır fır dönüyordu. Rüzgâr çatılardan karı süpürüyor ve süvarilerin üzerine serpiyordu. Bazıları zırhlar içindeydi, demir ve kemik levhalarıyla göğüsleri ve omuzları kaplı çoğunluk sadece kürk içinde idi.

— Hâlâ beklenen ne? Diyerek boğuk sesler gürültü etmeye başlar. Hey nöbetçi kapıları aç!

Kapıların paslı ilmikleri cızırtıyla gıcırdamaya başlar ve iki meşe kanadı tüyler ürpertici, karanlık, boşluğa ardına dek açılır.

Ölüm orada gizlenmektedir. Binlerce şaşı göz ve eğri kılıç orada beklemektedir.

Toropka'nın doru atı diğer süvarilerin ardından kendisi hareket eder. Müfrezenin önünde koruma muhafızlarıyla kuşatılı kınyaz Roman İgnoroviç gider. Müfreze görevinin nehrin öbür yakasındaki ormanın ortasında bulunan uyuyan Tatar kampına baskın vermek olduğunu bilmektedir.

Süvariler birbirlerine sıkışık durarak, müfreze tırısa kalkar. Beyaz kar üzerinde siyah figurlar ayırt edilmektedir. Alçak bulutlarla kaplı gök yüzü doğuda ağarmaya başlar.

Nehrin ortasına varınca Toropka yan tarafa döner ve atın koşusunu hızlandırmaya başlar. Birden yüksek ince bir ses, iyice yakından bağırmaya başlar:

— Khu-khu, khu-khu Moğollar!

Buz üzerindeki toynak sesleri duyulur. İleride süvariler hareket etmekte, bilinmeyen bir dille aralarında çağrışırlar.

Toropka keskince yana döner, fakat ileride, buzun ortasında, yeniden insan ve at gölgeleri belirir. Toropka geriye atılır, fakat çiğnenmiş patikayı hayal meyal farkedip, onun üzerinde, kaygan buzda doru atın paldır küldür devrilmesinden korkarak dolu dizgin koşturur.

Yan taraftan üç Moğol ok gibi fırlar. Kulağının yanından bir ok ıslık çalarak geçer. Doru at tümseklerden ve buz parçalarından uçar gibi aşarak dörtnala gider. Tatarlar kızgın bağırtılarla bir süre takip eder, fakat sonra dururlar. Toropka atı durdurur. Durur. Etrafına kulak kabartır. İleriden gene boğuk sesler ve toynak vuruşları duyulur. Toropka yeniden yana atılır ve hızla atların dizginlerini tutan Moğolların üzerine gider. Sevinç çığlıkları duyulur:

— Tulyab-Birgen! Senin doru at dolu dizgin sana doğru koşuyor! Tut onu!

— Moğollar sıçrayarak atlara biner ve doludizgin Toropkanın peşine düşerler. Onların hepsi mükemmel atların üzerindedir, doru atı kolayca kovalarlar ve çok geçmeden biri yetişmeye başlar. Doru artık son kuvvetiyle koşmaktadır. Toropka yol seçmeyi ata bırakır. Arkasına bakıp, başı nişan alarak, yayı gerer ve oku fırlatır. Süvari kollarını kaldırır ve attan düşer. Arkadan koşturmakta olan Moğollar vahşice ulumaya başlar.

— Acı! Acı! Han Kulkan! Öldü han Kulkan!

Doru böylece kovalamacadan uzaklaşır. Moğollar dururlar.

Toropka kıyıları sık çalılıklı, donmuş nehirin yan kolundaki düz çiğnenmiş yola sapar. Arazi tanıdıktır. Bu nehir öz köyü Perunov Bor'un bulunduğu yerdeki bataklıklardan başlayarak sonsuzca kıvrıla kıvrıla akmaktadır. At zorla soluyarak adım yürüyüşüne geçer ve durur. Etraftaki karın örttüğü yaşlı çamlar sessizce uyuklamakta. Gökyüzü aydınlanır. Rüzgâr tek tük meşelerin dökülmemiş kuru yaprakları arasında hışırdar.

Toropka, atın hızını kesip, ormanın her hışırtısına kulak kabartarak gitmeye başlar.

"Niçin Perunov Bor'dan yana gidiyorum diye düşünür. Kuzey yolunu bıraktırıp beni buraya çeken ne? Veşnyanka'nın gri gözleri değil mi? Hayır, o Moğollar saptırdı bana yolu, köyüm ise uzakta değil. Uğramamak olur mu? Belki sağ kalan vardır, bizim oralarda ne olup bittiğini anlatır."

Öğleye doğru tehlikeli ıssız yerlere ulaştı. Bataklık buzla kaplı idi. Sadece oynak batak "pencereleri" kararmakta ve tuhaf kıvrımlı bulutçuklar halinde duman salıyordu. Toropka sakınmadan atılan bir adımın, kurtuluşun olmadığı dipsiz "pencereye" itebileceğini bilerek ihtiyatla geçmişti.

Nihayet ağaçlar arasındaki aydınlık aralıkta, Perunov Bor'a yakın tanıdık asırlık meşeler görünür. Toropka kocaman ağaçlara doğru sanki eski dostların yanına gidiyormuş gibi yaklaşır. Onların altında, dedelerinin karşısında dua etmiş olduğu, yerlerde sürünen büyük ağaç putu bulur. Birileri daha yakın zamanlarda üstündeki karı süpürmüş ve çalı süpürgeyi de yanı başına bırakmış.

Putun pörtlek gözleri gökyüzüne bakmakta ve yüzü de sanki: "Beni niçin yerlere attılar?" diye şikayet etmekte.

Çevrede, kar üzerinde taze izler görünmektedir. Yakın zamanda buralarda, ayaklarında sandallarla köylü kadınların ve çocukların koştuğu anlaşılmakta. Ata daha cesur dokunur Toropka ve ufak tepeye çıkar.

Ufak kulübelerin yarısı yanmış. Sadece en kıyıdakiler sağlam kalmış. Kim yaktı? Yoksul ormancıları ayaza atmak kime gerekli idi?

Saveliy Dikoros'un kulübesi yok. Onun yerinde sadece, isli şiş göbekli kil soba ve tepesinde süpürge bağlı uzun sırık yükselmekte. Etrafta karla yarı örtülü kömürleşmiş tomruklar göze batmakta. Tüyleri alacalı bir it ürüyerek karşılamaya çıkar. Cevabi havlayışlarla diğer köpekler ürümeye başlar. Yoksa bu Alaca mı? Hâlâ sağ mı? Alaca genç sahibini tanır, sıçramaya ve eyere doğru atılmaya başlar.

Toropka, bir zamanlar Zvyaga'nın yaşadığı isli kulübeye yaklaşır. Pencere yarığından ince bir ışık hüzmesi süzülerek yayılmakta. Toropka pencere pervazına yanaşır:

— Hey, canlı insanlar! Kapıyı aralayın! Sizinkiler geldi, kabul buyurun!

İnce çocuk sesleri fısıldanarak konuşur:

— Açma anne! Belki, uğursuz bir adamdır? Önce kim olduğunu sor.

Ufak pencereden sesler gelir.

— Sen kimlerdensin? Neredensin?

— Yoksa tanımak mı istemiyorsun? Toropka'yım ben, Savaliy Dikoros'un oğlu! Kapıyı acele açın! Vaktim yok. Yola devam etmem gerek.

Kapıların gürültüsü duyulur ve açılır. Zvyga'nın uzun boylu zayıf karısı eski püskü bir kürke bürünerek çıkar, dizgini tutar ve saçak altına götürür.

— Kuru ot bulunur mu?

— Biraz var canım. Şimdi getiririm. Onu şimdi niye saklayacaksın: atı da, ineği de caniler kesti. Kulübeye geç.

Dumanlı çıra, çatırdayarak ve kırmızı alevle tutuşarak, düzensiz bir ateşle, yanmakta. Zvyaga'nın karısı ve beyaz saçlı üç çocuk Toropka'nın çevresine otururlar. Ağızlarını açıp ona bakarlar, parmaklarıyla zırhı, sivri uçlu miğferi, uzun kırmızı çizmeleri yoklarlar...

— Onlar burada, bizde sanki gökten yuvarlanıyor gibi belirdi melunlar, diyerek anlatmaya başlar bitkin kadın. "Tahılları talan ettiler, ot yığınlarını, kulübeleri ateşe verdiler, kadınları, genç kızları ve pek çok çocuğu kapıp götürdüler. İşe, benim şu üçü çalı çırpı altına sokuldu, Tatarlar onların farkına varamadı, diğer üçünü ise kaçırdılar... Onları hayatta bir daha göremem. Apolycniha'yı önlerine katıp götürdüler ve seninkini de..." diyerek hıçkırır. "Senin Veşnyanka'yı da önlerine katıp götürdüler. Onlar için dua ettim. Tatar esirliğinden acaba dönen oldu mu? Peki, benim Zvyaga nerde? Kimi Riyazan duvarlarında gördüğünü, kimileri de ormana gidip saklandığını söylüyor. Eğer öyle ise, çok geçmeden eve döner. Bulamaç çorbası da olsa, yemekten ye canım. Ekmeğin yarısını şimdi çam kabuğundan pişiriyoruz: kabuğu öğütüyor ve çavdar unuyla karıştırıyoruz. Unu sakınmak gerek, yoksa bahara çıkamayız... Bazen gölde kalburla balık tutuyoruz. Huş ağacı ununu kaynatıp ısıtıyoruz. Unu tencerdeki suyla çalkalıyoruz, bulamaç oluyor çocuklar da işte böyle doyuyor...

— Köyün diğer erkeklerine dair bir şey duydun mu?

— Ormanda saklanan herkes, müfrezelere katılıyormuş, geride kalan Tatarları avlayıp, onların atlarına biniyorlarmış. Tatarın çok fazla olduğunu söylüyorlar. Böyle bir kuvvet masallarda bile yokmuş. Fakat bizim erkekler kurtlar gibi dövüşüyormuş, katiyen teslim olmuyormuş. Tatarların burada biraz kalacaklarını düşünüyorum, nasıl olsa bir gün çekip gidecekler, o zaman kulübelerimizi yeniden yaparız...

Toropka biraz dinlenince yola devam eder. Alaca, kuyruğunu yüksekçe dikip önden kurumlu kurumlu koşar. Gıpta eden diğer köpeklere o, sahibinden ayrılmayacağını, savaşacağını göstermektedir.

***

IX
BATU HAN'IN ÖFKESİ

Birbiri ardına gönderilen ulaklar Kutsal Hükümdar Cengiz Han'ın oğlu Kulkan'ın ölüm haberiyle Batu Han'ın yanına gelir.

Cihangir hiç kimseyi görmek istemez. Ulaklar, "atları yemlemek için bile" bekleyemeyeceklerini ve Cihangir'in cevabıyla derhal, ok gibi gerisin geri dönmeleri gerektiğine dair ikna etmeye çalışırlar.

— Bizim başbuğumuz yok! Ordu ne yapacağını bilmiyor! Diye bağırırlar. Nöbetçi turgaudlar onları kabaca itekler.

— Olmaz! Bekleyin!

Ulaklar yanlarından geçen nukerlere fısıldayarak sorarlar:

— Cihangir neyle meşgul?

— Önemli işlerle: Urus büyücüleriyle birlikte, büyü yapıyor, ilerdeki zaferlerin yollarını öğreniyor.

Ulaklar atların dizginlerini kuşaklarına bağlayıp, çadırın yakınında bağdaş kurup otururlar. Yeni ulaklar gelir, onlar da yanlarına oturur.

Koruma yüzlüğünün başı Arapşa yanlarından geçerken, dikkatini onlara çevirir. Uzun boylu, zayıf adam sanki her birini ölçüp biçerek ve tanımaya çalışarak, gülmek bilmeyen bakışıyla onların karşısında dikilir.

— Seçkinleştiniz, der Arapşa. Sizin işiniz şimdi kötü!

— Bizim suçumuz ne? Sadıkane emirleri yerine getiriyoruz ve tümen başı Burunday'dan, Cihangir'e haber getirdik.

— Siz, sadece kendinizin suçlu olduğu kara haberi getirdiniz. Sizi neyin beklediğini biliyor musunuz?

Ulaklar yerlerinden sıçrar, bazıları atlarına binmek ister.

— Dikkat ve itaat! diye bağırır Arapşa. Nukerler, bu kara habercilerden hiçbirini kaçırtmayın! Atlarını tutun. Siz de bekleyin, çok geçmeden Cihangir sizinle konuşacak.

Arapşa çadıra girer. Batu Han asık suratlıdır, ayaklarını çaprazlamış, başını eğmiş oturmakta ve ısrarla birleştirdiği parmak uçlarına bakmaktadır. Yanı başında ayakaları üzerinde Subuday Bahadır oturmakta. Arapşa girişte dikilir. Sessizce sorulan: "Kalmak mümkün mü?" yü başının hareketiyle yanıtlar.

O ve Guyuk Han benim en kindar düşmanlarımdılar, der Batu Han. Sevinmezsem bana geriye yapacak ne kalır? Hiçbir teselli sunamam. Kötü yılan yavrusu olmadığı için seviniyorum.

— Batu Han sevinebilir, Cihangir üzülmek zorunda, diye hafif ve sıkı bir sesle itraz eder Subuday Bahadır.

— Kulkan benim ölümü arıyordu, Kulkan yüksek sesle benim sakallı karı olduğumu söyledi. Ancak onun göğsünü parçalayıp, zehirli yüreğini koparmama sen engel olmuştun. Benim düşmanlarımdan pek çoğu hâlâ sağ. Onların başlıcası Guyuk Han, onu haklayacağım.

— Bunu bana niçin hatırlatıyorsun? Yoksa ben senin sadık uşağın değilmiyim, seni gündüz ve gece beklemiyor muyum?

— Arapşa beni üç kez gönderilen kara köpeklerden, kiralık katillerden kurtardı...

— Daha ihtiyatlı ol! Diyerek Subuday kızgınca, sesli sesli burnundan solumaya başlar. "Orduda bunu hiç kimse bilmemeli. Başbuğun duygularını belli etmemesi gerektiğini sen söylemedin mi? Eğer sen sevinmeye başlasa idin, herkes: "Batu Han da tıpkı herkes gibi" derdi. Sen ise gökyüzünün aniden gürleyişi gibisin, etraftaki bütün mıymıtıları, alaycıları, Guyuk'un çanak yalayıcılarını şaşkına çevir. Nereye yürünecek, ne yapılacak, hedefi göster! Olağanüstü, bilinmeyen, anlaşılmayan olarak kal.

Batu Han kendine gelir, yerinden sıçrar:

— Nerde bu "kara haberciler?" Şimdi ne yapmak gerektiğini biliyorum.

Arapşa yanıtlar:

— Onlar burada, çadırın yakınında, emirlerini bekliyorlar.

Batu Han elinde kılıç çadırdan çıkar, oturan ulakların üzerinde göz gezdirir. Onlar diz çöker.

Batu Han hafif bir sesle dişleri arasından konuşmaya başlar. Sesi gittikçe yükselir, sonuna doğru sözcükleri bağıra bağıra söyler.

— Size büyük bir mutluluk, güneşten bir parça, -Aziz Hükümdar'ın oğlu- emanet edilmişti. Pek siz onu nasıl korudunuz?

— Dövüşmek istediğini o kendi söyledi. diye kekeler ulaklar.

— Siz de buna sevindiniz mi? Öncü müfreze de kılıç savurmak, acaba başbuğun mu işi? Acaba Kutsal Hükümdar, yüce Cengiz Han böyle mi davaranırdı? O gerçek bir başbuğdu. O, ordunun arkasında duruyor, dokuz kezli kelimelerle de yüz binlerce süvariyi ileri sürüyordu. Dünyayı sarsan zaferleri böyle kazandı...

— Biz bunu biliyoruz, bunu hatırlıyoruz...

— Peki, siz han Kulkan'la ne yaptınız? Kulkan basit nuker olduğu ve Uruslarla çarpışmada öne geçtiği için sevindiniz ve hiç biriniz onu durdurmadı, geriye çekmedi, vücuduyla onu örtmedi. Hainsiniz siz ve sizlere merhamet edilmeyecek.

Ulaklar kara yüz üstü kapanırlar.

— Çabuk geriye gidin. Cihangirin, kuvvetlere hatanın düzeltilmesi ve benim gelişime kadar Kolomna kalesinin alınması emrini verdiğini söyleyin. Ben geldiğimde eğer siz hâlâ kent etrafında koşturuyor olursanız, hepinizi, Cengiz Han'ın yarattığı büyük ordunun döküntüsü olarak kılıçtan geçirtirim. Defolun buradan, sarı kulaklı köpekler, babasının cesedini yiyenler! Hâlâ ne yatıyorsunuz?

Batıy hırıldayarak kılıcı sallar.

Ulaklar atlarına doğru atılıp, üzerlerine sıçrarlar. Birkaç saniye sonra onlardan hiç kimse kalmaz.

— İşittin mi Subuday Bahadır?

— Evet Gözkamaştıran! Ben senin sözlerindeki dedenin sesini tanıdım.

— Ben Uruslara, insanların en yücesinin, Cengiz Han'ın oğlunu öldürmenin ne demek olduğunu göstereceğim! Bütün Urus toprağını kanla sulayacağım. Canlı herkesi, sonuncu köpeğe ve sonuncu bebeğe kadar kılıçtan geçireceğim. Korkunç yangınlarla rüzgar gibi geçecek Moğol kuvvetleri ve Urus toprağını, sadece karga çığlığı ve kurt ulumasının duyulduğu suskun mezarlığa çevireceğim. Çabuk atımı getirin!

Batu Han'ın gözleri yuvarlaklaşır. Dudaklarında köpük belirir. Ayağını yere vurur ve kudurmuşca bağırır:

— Atımı! Çabuk atımı!

Nukerleri çağıran bakır kalkanlar gümbürder. Seferi haber veren borazanlar zangırdar. Yalnız Subuday Bahadır ve Arapşa sakin ve kımıltısızca durur.

— Sana hatırlatmama izin ver Gözkamaştıran, diyerek yavaşça konuşur Subuday. "Ulakları gönderdin, amma ölen hana mirasçı tayin etmedin."

— Geleneklere göre şimdilik kıdemli tümen başı Burunday komuta edecek. O tecrübeli bir savaşçı, bir gün sonra orada olacağım ve hücumla kalenin nasıl alınması gerektiğini göstereceğim!

Ertesi gün Batu Han ve Subuday'ın öncü müfrezeleri Kolomna önünde idi. Savaş bütün şiddetiyle sürüyordu. Moğollar ardı arkası kesilmeyen dalgalar halinde duvarlara tırmanmaya çalışıyor, kent savunucuları da onları oradan deviriyordu. Fakat Rus savaşçılarının kuvveti azalıyor ve hiçbir yerden de yardım gelmiyordu. Tatralar kente daldı.

Riyazan muhafızları arasındaki kınyaz Roman İgnoroviç büyük bir cesaretle dövüştü ve yiğitçe can verdi. Onun yanı başına, kırlaşmış başını voyvoda Eremey Gleboviç de koydu.

Tatarlar acımaksızın herkesi kılıçladı. Az sayıda sağ kalanlar da ağır esaret altına düştüler. Kolomna'nın duman tüten yıkıntılarında gezdiler ve üç gün yediler içtiler. Yanan Diriliş kilisesinin durduğu kent ortasındaki meydana, genç han Kulkan'ın vücudunun konulacağı büyük bir tomruk yığını yapılmasını emretti Batu Han. Onunla birlikte Moğollar en güzellerinden kırk Kolomna kızını da yaktılar. Zarif altın koşumlu en sevdiği iki at da öldürülmüş ve han Kulkan'ın ayakları yanına konmuştu. Kızların da, atların da ölmüş genç efendilerine bulut ötesi dünyada sadakatle hizmet etmek için, onun peşinden gitmeleri gerekiyordu.

Aynı meydanda, can vermiş Moğol savaşçılar için ikinci bir ateş daha hazırlandı. Ateşler aynı anda alev aldı. Batu Han kara yağız at üzerinde defin törenini asık suratla gözledi. Ara sıra diğer savaşçılarla birlikte veda selamını haykırdı:

— Bayartay, bayartay!

***

X
VAHŞİLER BAŞKENTİ TEHDİT EDİYOR

Viladimir'in büyük kınyazının eşi kınyaziçe Agafya endişeli günler yaşamaktadır. İlerleyen tehlikeyi unutmaya çalışır. Zamanını aileye özen göstererek, saray işiyle uğraşarak geçirir, herkesi metin olmaya ikna ederek, teselli eder. Genç gelinleri kınyaziçe Mariya ve Hristina ve pek çok boyar karıları, dünyanın sonunun geldiğini tekrar edip durarak, hıçkıra hıçkıra ağlarlar. Çocuklar kınyaz sarayından duvarlara kaçar.

— Okulda okumak istemiyoruz! diye haykırırlar. "Şimdi bizim de savaşmamız gerek. Muhafızlara yardım edecek, Tatarlara ok atacak, taş fırlatacağız.

Gündüz gece dua eder kınyaziçe Agafya. Sabahları kasvetli somurtkan piskopos Mitrofan'la sohbet etmek için, Bakire Meryem'in büyük Uspeniye[137] kilisesini ziyaret eder.

— Dua et, diyerek konuşur, ona piskopos. "Ulu Tanrının orduya yardım etmesi ve tanrısız Tatarları kovması için. Kocan kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'i ve oğullarını, kindar cani düşmandan koruması için dua et!"

Kınyaziçe Agafya, kocasının çok geçmeden büyük bir orduyla döneceğine ve Rus toprağını Tatar'dan kurtaracağına dair verdiği söze inanıyordu. Gözyaşları içinde hararetle dua ederek gözlerini kapatıyor ve kocasını canlı olarak karşısında görüyordu: Uzun boylu, güçlü, sözleri kendine güvenli, kolları kuvvetli. O askeri işleri bilir, alayları hızla toplar, Tatarı dağıtır. O, sadık beyaz atı üzerinde, kınyaziçenin gelinleriyle onu karşılayacak olduğu yerden, Altın kapılardan girmektedir. Atın dizginlerini kınyaziçe kendisi tutmakta ve onu kınyaz avlusuna götürmektedir...

Kınyaz Vsyevolod az sayıda muhafızla aniden Kolomna'dan gitmişti. Yakınlardaki boyarlarla şimdiki danışma toplantısını, kınyaziçe Agafya, düzenledi. Voyvoda Pyetör Oslidukoviç ve bazı binlik başıları ile iki kınyaz gelini de katıldı.

137. Uspeniye: Meryem Ana'nın göğe kabulu anlamında dinsel sözcük. (R. A.)

— Ben gizlice, mucize kabilinden yanınıza geldim, beni bir melek korudu. Tatarlar Kolomnayı dört bir yandan muhasara altına almıştı. Onların kuvvetleri çok fazla. Onları Cengizlilerin en baştaki hanının oğlu, genç han yönetiyordu. Üçüncü gün, Tatar kampında birden bire vahşi ulumalar ve davul gümbürtüleri yükseldi. Esirler, şefleri han Kulkan'ın, güya Rus okuyla öldürülmüş olduğunu söyledi. Bundan dolayı uluyorlar ve kendi tanrılarına şikayet ediyorlarmış. Hızla bu kargaşanın içinden geçip gittim. Tatarlar buraya muazzam bir güçle, baharda taşan nehir suyunun tarlaları basışı gibi geliyor, o zaman hiçbir çaremiz kalmayacak. Kadınlardan kaçabilenler kuzeye doğru, Novgorod, Kostroma, Galiç yahut Beloozeyroya kaçsın. Ormanlarda ve ıssız yerlerde saklanmak gerek. Vlademir'de kırım olacak, kınyaz-baba gelinceye kadar dayanmamızın imkânı yok.

Kınyaziçe Agafya kesin bir dille şöyle der:

— Biz, sizden ayrılmayız. Acı fincandan birlikte içeriz!

İki gelin ağlamaya başlar ve şöyle derler:

— Biz sizden ayrılıp hiçbir yere gitmeyiz! Soğuk ormanlara ve ıssız yerlere niçin gidelim? Orada herkes küçük çocuklarla yoklara karışır! Burada, duvarda sizin yanında dövüşmemiz daha iyi!

— Bu kadın işi değil! Diyerek belirtir voyvoda Pyetör Oslidukoviç.

Gelinlerin arasında oturan evlat alınmış öksüz kız, genç kınyaziçe Prokuda söze karışır:

— Amma ben, Tatar kadınlarının at üzerinde, kocaları ve erkek kardeşlerinin yanında savaştıklarını duydum.

— Sus, Prokuda! Diyerek sertçe uyarır kınyaziçe Agafya. "Sen tamamen ele avuca sığmaz oldun. Kule odasında oturmak yerine duvara koşuyor, basit köylülerle konuşuyorsun!"

— Fark etmez, yanınızdan kaçacağım ve gizlice Volganın sol kıyısındaki ormanlara, vaftiz babamın yanına gideceğim. Burada oturup niye iç çekelim? Orman ya da tarlada dövüşmek daha iyi. Fark etmez: nasıl olsa ölüm istediği zaman bizi yakalar.

— Seni oda kulesine kapatırım! Diye azarlar kınyaziçe Agafya.

— Tatarlar buraya gelecek, ne kule odası kalacak, ne de seninle biz!

— Ne arsız kızsın! Diye inler kınyaziçe. "Hey dadı, Prokuda'yı kule odasına götür!"

***

XI
GREKO-RUS OKULUNDA

Büyük Kilise'nin eklentisi taş binada çocuklar toplanır. Giriş holünde sandaletlerini silkeler ve çalı süpüresiyle süpürürler. Kulübeye girer, kürk ceketlerini çıkarır ve köşeye atarlar sonra raftan tahta tarağı alıp, tepeden iki yana ayrılan saçlarını tararlar. Ön odanın ortasına yürürler, lambası yanan ikonun önünde yavaş yavaş ve ciddi ciddi istavroz çıkarırlar ve oymalı tahta koltukta oturan öğretmene yaklaşırlar. Yüksek sesle selamlarlar:

— Uzun yıllar sağlıkla yaşa Maksim Dalmatoviç.

Esmer, kara sakallı ve büyük sivri burunlu öğretmen çocuklara sertçe bakar ve isteksizce yanıtlar:

— Sıraya oturun, kitabı açın!

Çocukların sayısı on ikidir. Onlar, uzun dar, huş ağacı masanın iki yanına ağırbaşlıca oturur ve parşömen kağıtlarından dikili ve onlardan önce kullanılmış olduğundan kenarları kıvrılmış, yağlanmış el yazması kitapları önlerinde yayarlar.

— Ayağa kalkın! der öğretmen ve kürk kalpağını çıkarıp, duvardaki kitap rafının yanındaki tahta çiviye asar.

Çocuklar ayağa kalkar. Onlardan biri dua eder.

— Oturun.

Çocuklar oturur. Bu esnada kapı ardına kadar açılır ve Prokuda koşarak kulübeye girer. Onun ardında da yaşlı dadı girer. Prokuda'nın kürk ceketini çıkarır, elbisesini düzeltir ve köşedeki kutunun üzerine oturur.

Prokuda belini eğerek, öğretmene selam sözcüklerini söyler ve en kenardakini dirseğiyle itip, diğer çocukların yanına oturur.

Öğretmen koyu esmer elini siyah kara sakalında gezdirir, öksürür ve başlar:

— Bugün, benim size farklı ve özellikle eğitici kelime söylemem gerekiyor. Bulatko, bana bak, Vereşaga bırak Çapıga'yı iteklemeyi. Gözlerimin içine bakın.

Öğretmen şiddetle öksürür.

— Ben keşiş Maksim'im, benim işim kitap yazmak ve sizin gibi küçük çocuklara ustaca okuma yazmayı öğretmektir. Bütün harfleri öğrendiniz, ben de artık küçük dua odasını, Kitab-ı Zebur'u ve diğer tanrısal hikmetleri öğretmek için, sizi bu merdivende yükseltmeye niyetliyim.

Çocuklar ağızlarını açıp, dinler. Prokuda, yanağını yumruğuna dayar ve kaşlarını çatıp, kendine bulanık gelen öğretmenin sözlerini anlamaya çalışır.

— "Greko-Rus" denilen bu okulu, büyük kınyaz Konstantin Vsyevolodoviç, yiğit ve bilge çar, Vlademir-Suzdal'ın büyük kınyazı tarafından kuruldu. O, pek çok bilgin kişiyi yanında alakoydu, kitapları seviyor ve onları kendisi de yazıyordu. Ondaki yalnız Grekçe kitap binden fazla idi, onların bir kısmını satın, bir kısmınıda Tsarıgrad piskoposundan hediye olarak almıştı...

Öğretmen elleriyle yüzünü kapatır, masaya eğilir ve susar.

Çocuklar dirsekleriyle dirsekleriyle birbirini itekler, kulaklarına fısıldayarak sorarlar: "Bunları niye anlatıyor, bununla ne demek istiyor?"

Öğretmen ellerini çeker, başını silkeler:

— Çetin, dayanılması zor bir zaman geldi. Kara bulutlar, gece karanlığında ışıldayan kandil gibi, bu okulun bulunduğu yer olan, şanlı kentimiz Vlademir'in üzerine, gökgürültüsü ve yıldırımlarla kara bulutlar ilerliyor ve her şeyi kömüre, küle döndürmek istiyorlar. Bu okulu da, bu kıymetli kütüphaneyi de... zaten tüm bunlar, vahşi ve yabani bir halk için nedir ki? Tatar bu kıymetli kitapları –asırlar öncesinin anıtlarını– ele geçirir ve at bacağı kızartmak için ateşe atar.

Öğretmen eliyle gözlerini kurular ve dikkatli, veda bakışını çocukların üzerinde gezdirir:

— Bugün bizim son dersimiz. Şu andan itibaren sizin yeriniz kent duvarlarında. Biz, yetişkinler kılıçları ve mızrakları alacağız, sizin işiniz de babalarınıza ve ağabeylerinize yardım etmek –okları toplamak, su ve ekmek taşımak...

— Biz de zaten bunu istiyoruz! Diye bağırır çocuklar.

— Şimdi, benim sizden sonuncu bir ricam daha var. Tatarlar belki de, kente dalacak ve yakacaklar. Bu kütüphanenin kitaplarını bodruma taşıyalım, bir kutuya yerleştirelim ve taşlarla üzerini örtelim. Sizden kim sağ kalırsa, Tatarın gitmesinden sonra bu bodrumu hatırlar ve kitapları gün yüzüne çıkarır ve sizin çocuklarınız da, torunlarınız da onları okur. Bizim kutsal borcumuz, bu kıymetli bilgi ışığını saklamaktır.

Çocuklar yerlerinden sıçrar ve önlerindeki ilgi çekici işe sevinerek girişirler. Prokuda, erkek çocularından birine yanaşır ve onu bir kenara çeker:

— Bulatko! Sana şimdi söyleyeceğimden, hiç kimseye bir kelime bile söyleme! Bana herhangi bir aba, pantolon, gömlek ve sandalet bulup getir.

— Bende yeni hiçbir şey yok ki, hepsi eski püskü!

— Zaten bana da eski püsküsü lâzım. Analık, eğer Tatarlar gelirse, katedrale kapanıp ateşe vermeyi düşünüyorum... Ben ise erkek çocuğu gibi giyinip, ormana kaçacağım. Biz, Tatarları kovuncaya kadar, onlarla savaşacağım...

— Ben de seninleyim, Prokuda! Sana hepsini bulurum. diyerek sevinir Bulatko. "Diğer çocuklar da seninle gelir."

***

XII
VİLADEMİR KENTİNİN KEDERLİ GÜNLERİ

Tatarlar aniden kent önünde belirdi. Henüz gün ağarırken birkaç onluk köylü kızağı kent kapılarından çıkmış, kurtuluşu ormanda arayan kentliler de onların üzerinde uzaklaşmıştı, öğleye doğru ise Vlademir kenti artık tüm dünyadan kopmuştu.

Tatarlar, tıpkı panayırdaki dini bayram yerinde toplaşan halk gibi, kente ilkin yavaş yavaş, sakin sakin yaklaşırlar. Her saatle sayıları gittikçe artar ve çok geçmeden bütün civar tarlaları doldururlar. Her yerde ateşler yakılır, yanlarına arabalar yerleştirilir. Tatarlar atların koşumlarını çözerler ve kendilerini sanki hiçbir şey tehdit etmiyormuş, Rus kuvvetlerinden sanki hiç korkmuyorlarmış hareket ederler.

Sonra sağlam atlar üzerindeki süvarileri, Vlademir'in duvarları yanından yoğun olarak hızla geçmeye başlar. Onlar uzun etekli, toprak gibi kahverengi kürkler, sarkık kenarları yüzü ve enseyi örten, ancak şaşı gözlerinin belli olduğu kalpaklar içindedirler. Tatarlar yüksek sesle bağırır, küfürler eder. Sakin dondurucu havada anlaşılmaz tuhaf sözleri ve vahşi haykırışları işitilir.

Bütün Vlademir ahalisi, tuhaf adetleri ve acımasızlıklarına dair bunca tüyler ürpertici hikayeler anlatılan, bilinmeyen halkın savaşçılarını görmek için duvarlara acele eder.

Kınyaziçe Agafya, gelinleri kınyaziçe Mariya ve Hristina kendilerine eşlik eden kadın boyarlar ve dadılarla birlikte Altın kapılar yakınındaki kale duvarına çıkarlar. Voyvodalar ve genç kınyazlar Vsyevolod ve Msitislav da buradadır. Onların hepsi Tatar ordusunun hareketlerini dikkatle gözler.

İçlerinde, kırmızı çizgili ve alacalı bulacalı elbiseler giymiş, zarif giyimli hanların ayırt edildiği bir müfreze Altın kapılara yaklaşır. Altlarında, altın süslü koşumları pahalı, mükemmel iri yarı atlar vardır. Bazı süvariler örme zırhlar, diğerleri de parıldayan zırh gömlekler içindedir. Uzun ince mızraklı savaşçı yüzlüğü hanlara eşlik eder.

Görünüşe göre Polovets'e benzeyen, düşmandan yana geçmiş bir dilmaç benekli at üzerinde kapılara yanaşır ve duvarda dikilenlere hitap eder:

— Atış yapmayın! Dinleyin! Büyük cihangir Batu Han kudretli yenilmez ordusuyla buraya geldi. Büyük kınyaz ve hükümdar Georgiy Vsyevolodoviç, büyük hanın, onun topraklarına geldiğini biliyor mu? Peki, kınyazınız şu ana kadar niçin büyük hanın karşısında belirip, eğilerek selamlamadı? Niçin hediyeler göndermiyor, sadakati üzerine yemin etmiyor, kent kapılarını açmıyor? Kınyazınız nerede saklanıyor? Getirin onu buraya, biz onunla konuşalım!

Duvarların üzerinde duran boyarlar sessizce fısıldanır. Bir voyvoda iç çeker:

— Ah, ne zorlu zamanlardayız!

Sabırsız Vlademirlilerden bazıları ok fırlatır. Yaralanan Tatar atı olduğu yerde döner. Tatarlar aynı anda onlarca okla cevap verir. Duvarın üzerinde biri çığlık atar:

Tatar dilmaç devam eder:

— Atış yapmayın! Buraya bakın: önümüzdeki kim, biliyor musunuz?

İki süvari kementte, uzun boylu zayıf bir genci sürüklüyordu. O dik duramıyor, zayıflıktan sendeliyor, ayakları ağaçtanmış gibi adımlıyordu. Onu boynuna dolalı ip destekliyordu. Süvariler ipin ucunu geriyordu. Avcılar da bazen, vahşi tehlikeli hayvan eşlik edenin üzerine atılmasın diye, ipleri çeşitli yönlerde gererek, böyle götürürdü.

Duvardan müthiş bir çığlık duyulur. Çığlığı atan, Moskova savunması için gidip de, esir düşmüş olan oğlu kınyaz Vlademir'i tanıyan Kınyaziçe Agafya'dır. Kınyaziçenin yanında dikilen kadınlar, yalnızca keten pantolon ve gömlek içindeki, ayaklarında çizme yerinde paçavralarla, şiddetli soğuğa maruz delikanlıyı görerek, yüksek sesle hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlarlar.

— Oğlum! Vladuşka! Diyerek inler, göz yaşları içinde Ağafya. "Ne yaptı onlar sana?"

— Anneciğim ağlama! Diyerek aşağıdan cevap verir kınyaz Vlademir. "Öz kentimiz için sıkı durun! Alt edin onları ve hiçbir şeyden korkmayın! Onlar topraklarımızda uzun süre kalamaz ve yakında Vahşi tarlaya giderler! Onlar bana işkence ettiler ve hakaret ettiler, fakat direncimi kıramadılar. İradeleri üzerimizde olmasın! Sıkı durun! Hasımları alt edin!

Muhafızlar Vlademir'i kamçılamaya başlar.

— Yeter! diyerek müdahale eder dilmaç. "Susun! Dinleyin, inançı Vlademirliler. Karşınızdaki akılsız, kibirli bir insan, genç kınyaz Uldemir. Kendisine hangi acıklı kaderi hazırladığını görün. O, büyük Cihangir'e boyun eğmek istemediği için cezalandırıldı. İşte, küstah ve inatçı olanı bekleyen bu. Riyazan, Pronsk, İjeslav, Muşkaf ve diğer doksan dokuz kent alındı ve küle çevrildi. Boyun eğmeyen sakinleri kılıçtan geçirildi ya da esir alınıp götürüldü. Kınyaz Uldemir karşınızda, biz Onu insanların eğencesi ayı gibi ipe bağlayıp götürüyoruz. Siz de aynısını mı istiyorsunuz? Kent kapılarının anahtarlarını teslim edin, yüce Batu Hanımızın iktidarı altında, size de iylik, huzur ve nur getirir.

— Dinlemeyin onu! Diye bağırır Vlademir. "Dövüşerek savunun! Tatarlar merhamet bilmez. Boyun eğerseniz, onlar gene de sizi kılıçtan geçirir. Yalan söylüyor, melunlar!"

— Ölürüz, fakat boyun eğmeyiz! Diyerek cevap verirler duvardan.

Kınyazlar Vsyevolod ve Mstislav da, kalabalık da, duvardaki haykırışa katılır:

— Ölürüz, fakat boyun eğmeyiz! Kendi steplerinize çekilin gidin! Rus topraklarında yapacak bir işiniz yok!

Tatarlar gerisin geri döner. Vlademir'i bekleyen iki süvari, Onu yere devirir ve ölü bir gövde gibi karın üzerinde ardlarından sürüklerler.

Aynı gün Tatarlar, sarı otağı ve onun iki yanına da beyaz ve siyah keçeden şapka gibi yuvarlak on çadırı Altın kapıların karşısındaki tümseğe kurdu. Çok sayıdaki muhafızların ateşlerinden etrafta dumanlar tütmeye başladı.

Vlademir sakinleri kale duvarlarından Tatarların hareketini hırsla gözetler. Hiç kimse teslim olmaya ve boyun eğmeye dair konuşmaz. Herkes esirleri hangi yazgının beklediğini biliyordu, herkes kente kurnazca sızmaya çalışan Tatarların hilelerini işitmişti; "onları bir bırakta gör, ahaliye merhamet etmezler."

Kınyazlar Vsyevolod ve Msitislav kendi savaşçılarıyla birlikte Tatarlarla çarpışmak için, kent kapılarından çıkmak ister:

— Ölelim, fakat alanda şerefimizle ölelim!

Yaşlı voyvoda, Pyetör Oslidukoviç onlara bu izni vermez:

— Biz ölmesini biliriz, hatta bundan önce de pek çok Tatarı yere sereriz. Fakat beklemek daha akıllıca olur. Çarımız büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç boş boş oturmuyor. O büyük bir

ordu topluyor, çok geçmeden kurtarmak için burada olur ve toprağımızı ve başkenti kurtarır.

Tatarlar hücuma hazırlanırken, onlardan büyük bir müfreze ayrılır ve Suzdal'a doğru yönelir. Kent kendini iki gün savunur. Üçüncü gün, Tatarlar Suzdal'a hızla dalar, yağmalar, kınyaz sarayını ve Dimitri manastırını ateşe verirler, ahaliyi kılıçtan geçirirler. Ancak daha önce ormana kaçmış olanlar kurtulur. Kadın, erkek bütün yaşlıları, erkekleri, sakatları, körleri kılıçlarla, mızraklarla öldürürler ve kiliselilere –dini görevlilere– merhamet gösterme yönündeki alışılmış adetlerine rağmen, Suzdal'da papazları, keşişleri ve rahibeleri de kılıçtan geçirirler. Sadece, Tatarların esir alıp götürdüğü genç rahibeler sağ kalır.

Sapada, yoğun ormanın ortasında olan Bakire Meryem Ana manastırı kurtulur. Tatarlar, Vlademir önlerindeki kamplarına geri dönmeye acele ettiklerinden onu bulamazlar.

Altı Şubat'ta[138] binlerce Tatar, Vlademirlilerin daha önce görmedikleri türden, tomruklardan yapılma bir kalafatı kentin duvarlarına doğru yanaştırdı. Bu duvar yıkıcı ve taş fırlatıcı mancınık idi. Tatarlar, kızaklarda büyük taşlar, donmuş toprak külçeleri, çalı çırpı ve kütükler getirdiler hepsini küme küme yığdılar, kütükleri diktiler ve üzerinde kale duvarlarına tırmanacakları halatları hazırladılar.

Kaçacak kentlileri yakalamak için, aceleyle kenti sıkı bir çitle kuşattılar.

Vlademirlilerin artık hiçbir umudu kalmadı. Tatar o kadar çoktu ki, her bir kentliye yirmi hasım düşüyordu.

Vlademirliler gözyaşları içinde birbirleriyle vedalaşır:

— Yarın kutsal Feodor Stratilat'ı anma günü, kar tipisi bizim hepimize sonsuz anı şarkısını söyleyecek.

Kınyaziçe Agafya ve iki gelini, yakın çevreden kadın boyarlar ve en yaşlı papazlar, keşişler Büyük Kilisenin taş binasına kapandılar. Orada onları, uzun boylu, zayıf, siyah sakallı ve siyah gözleri alev alev piskopos metropolit Mitrofan bekliyordu. Ruhanilerin hepsi, onun yanında, vaiz kürsüsündeki, ikonların durduğu yerin önünde, siyah defin cübbeleri içinde dikiliyordu. Onlar koro halinde ilahiler söylüyordu. Piskopos kaba, kuvvetli bir sesle herkese kaçınılmaz çileli sonu, sakince mertce, inançla karşılama çağırısı yaptı.

---

138. 1238 yılı; o zamanların yıl sıramasına göre de: "dünyanın yaratılışının 6746. yılıdır"

Düşmana karşı çıkmak yerine tanrının iradesine boyun eğin ve ruhlarımızın kurtuluşunu düşünün. Kutsal tıraşla saçlarınızı keseceğim ve sizler de shimalı[139] olacak, melek kılığına girecek, tanrısız Tatarlar öldürdüğünde de dosdoğru her şeye kadir Ulu Tanrının yanına, cennetteki keşiş yurduna uçarak yükseleceksiniz. Bizi gör, Ulu Tanrı ve görünmeyen elini uzat. Kölelerinin ruhlarına huzur ver!

Tapınağa girenler sıra ile piskopos Mitrofan'ın yanına yaklaşır. O, herkesten bir tutam saç keser ve kutsal yağla alınlarına haç işareti çizer. Shima'ya kendini adayanlar başlarına, beyaz haç işlemeli, tepesi sivri siyah kalpak giyer ve birbirlerinin ellerini sıkıca tutarlar. Hepsi sıklı sıralar halinde durur ve Zebur'un kutsal ilahilerini söylerler. Dışarıdan ise kızgın Tatarların kaba sesleri ve öldürülen kadınların yabani içe işleyen feryatları duyulur.

Artık kilise kapısına kütüklerin şiddetli darbeleri, kırılan tahtaların çatırdayışı işitilmeye başlamıştı ki, kınyaziçe Agafya birden bire evlâtlık kızı Prokuda'nın hiç bir yerde görünmediğini fark eder. Prokuda'ya seslenmeye başlarlar, dadılar yukarıya, koronun olduğu yere ve çan kulesine çıkarlar, fakat Prokuda'yı hiç bir yerde bulamazlar.

— Kızcağız kutsal tıraşsız, huzura kavuşmadan ölecek! diyerk inler kınyaziçe Agafya. "Benimle birlikte cennetteki keşişler yurdunda olmayacak! Zavallıyım ben, zavallı! Akrabalarımın hepsini birden kaybediyorum!

***

139. Shima: (Ortodoks dininde) çileli hayat tarzı sürdürmek için edilen yemin.

XIII
CANLI ATEŞ

Kılyazma'nın yüksek sahilinden Batu Han, Viladimir kentine hücumu dikkatle izliyordu. Yangının koyu kırmızı parıltıları, atının altın koşumunda titreşiyordu. Çelik miğferin altın topuzu kızıl kıvılcımlarla kızarıyordu.

Yeni ve genç Tatar süvarileri dalga ardına dalga halinde ana kapılara yanaşıyordu. Atları aşağıda bırakıyorlar, kuşatma merdivenlerinde ve halatlarda yavaş yavaş yukarı tırmanıyorlardı.

Yukarıda taş duvarda müthiş bir savaş sürüyordu. Viladimirliler inatla dövüşerek savunuyorlardı. Tatarlar onlarla kapışıyor, duvardan kentin içine atlamaya çalışıyordu. Rus savaşçılar can verenlerin yerine gecikmeden geliyordu, fakat dövüşenler gittikçe azalıyor, yeni Tatar kalabalığı ise dinmek bilmeyen sel halinde azgın çığlıklarla duvara tırmanıyorlardı.

Batu Han'ın solunda kısa boylu siyah yeleli ve kuyruklu açık doru at üzerinde geniş omuzlu, bodur Subuday Bahadır kımıltısız put gibi oturmaktadır. Batu Han'ın sağında kalın bacaklı rahvan at üzerinde zayıf ve hafifçe kambur, tümen başı Burunday büzüşmektedir.

— Bak Cihangir! Diyerek, sarı tüysüz yüzünü, Batu Handan yana çevirir. "Han Guyuk'un savaşçıları kenti iki ucundan ateşe vermekte."

Subuday'ın yüzü buruşur.

— Guyuk Han'ın savaşçıları daima gecikir. Bu onların işi değil, Uruslar kendileri kenti ateşe veriyor...

— "Yenilmezler" niye yavaştan alıyorlar? diye bağırır Burunday.

— Dinleme Buranday'ı! diyerek hırlar gibi konuşur. "Kuşatılanlar sadece sabahları yiğit ve inatçıdır. Beklemek gerek: gün yarısında, simli kürkler içinde titreşen ihtiyarlar buraya sürüne sürüne gelirler ve altın kap içinde kentin anahtarlarını sana ge-

tirirler... Evet! Her zaman böyle oldu, Çin'de de, Tangut'ta da, Buhara'da da, Samarkant'da da! Böyle olacak, bugün burada da!

— Fakat Batu Han beklemek istemez. Ciyyak ciyyak bağırır ve kudurur. Kara yağız aygırı ayaklarıyla yeri döver, durduğu yerde hoplar ve ileriye atılmaya çalışır.

— Tümen başı Burunday! Doludizgin kapılara var, Çinli usta Li Tun-Po'nun uykuya dalıp dalmadığını yokla!

Burunday kamçıyı şaklatır. Demirkırı rahvan ok gibi ileriye uçar.

Kapılardaki uzun ağır, tomruktan yapılma demir topuzlu koçbaşı, kaygan kalastan tabanları üzerinde gümbürtüyle fırlar ve kapılara çarpar. Yarı çıplak esirler, bir-iki-üç! sesleri altında koçbaşını sallar:

— Kuvvetli vur! Bir daha vur!

Moğollar esirleri kuvvetli vurmaya zorlayarak, kamçılar. Bazı esirler düşmana yardım etmeyi reddeder. Moğollar onları anında kılıçlar.

Yukardaki mazgallardan ve Altın kapıların üzerindeki kilisenin ufak pencerelerinden Moğollara tuğlalar, yanmakta olan odunlar fırlatır ve ok atarlar. Koçbaşının vuruşları altında meşe kapının kanatları çatırdar ve nihayet parçalanır. Tatarlar sevinç çığlığıyla ileri atılırlar, karşılarına çıkan savaşçıları atların ayakları altında devirerek. Dar sokak kütüklerle, vücutlarla, kızaklarla, yığılmış engellerle kapalıdır. Vilademirliler, Tatarları balta ve ağır sırıkların darbeleriyle karşılar. Savunucular evlerin çatılarına oturur, sert yaylarla oklar fırlatır, yukarıdan ağır taşlar atar... Sokaklar gittikçe daha çok cesetle dolar, fakat baskın veren, kızgın zorbaları hiç bir şey durduramaz. Atlarından sıçrayarak inerler, ölülerin elbiselerini soyar, evleri ve dükkânları talan eder, yeniden eyerlere sıçrar ve kendilerine yol açmaya devam ederler. Küçük sağlam atları ayaklarını sürçe sürçe engellere tırmanır, kütüklerden aşar, süvarileriyle birlikte düşerler. Nukerler ardlarından gelen Batu Han ve maiyeti için, yolu inatla temizler.

Cihangir yavaş yavaş gelir. Kara yağız at kulaklarını diker, kişner, hâlâ kımıldanan yaralıların üzerinden sıçrar. Her taraftan inleyişler, vahşi haykırışlar ve tören çığlıkları duyulur.

Batu Han, ana meydanda "yenilmezlerin" yığıştığı yerdeki taş katedralın önünde durur. O yaklaşırken savaşçılar talanı bırakır ve karda yüzüstü kapanırlar. Batu Han onlara aldırış etmeden, kurumlu azametini korur. Nadiren vahşi bir gülümseme kımıltısız yüzünü çarpıtır. Subuday Bahadır'a şöyle söyler:

— Bulgar ve Riyazin'den sonra üçüncü başkenti alıyorum:

Subuday hırıltılı bir sesle konuşur:

— Evet! Moğolların büyük seferinin sonuna kadar senin gerdanlığında doksan dokuz başkent olacak!

— Pekâlâ, senin söz verdiğin ihtiyarlar anahtarlarıyla nerede? diyerek alay edici, ince bir sesle sorar yaklaşan Burunday.

— Onlar eğer şimdi gelmezlerse, onlar için daha da kötü olacak! diyerek sırtını döner Subuday.

— Onlar için daha da kötü! diye tekrarlar Batu Han. "Ricaları ve yakarışları dinlemeyeceğim. Bütün kent kılıçtan geçirilecek! Bugün, hakarete uğrayan Han Kulkan'ın gölgesi bol bol Urus kanı içecek.

Beyaz taşlardan örülme, yüksek katedral, baş edilemez sağlamlıkta gibidir. ince oymalarla süslü, koyu kapı kanatlarını baltalarla parçalamaya çalışarak, Tatarlar, giriş kapılarının yanında dört dönmektedir. Pek çok sesin, ahenkle uzata uzata söylediği ilahiler katedralden duyulmakta.

— Orada söyledikleri şarkı ne? Nerede dilmaç? Diye sorar. Dilmaç.

— Ben buradayım! Diyerek yanıtlar Gleb. "Kateralda kapanmış olan insanlar, ölmek daha kolay olsun diye kendi kendilerine cenaze ilahisi söylüyorlar."

Nukerler uzun bir kütük getirir. Onu ellerinde sallayarak, katedral kapılarına muntazaman vurmaya başlar ve onları kısa bir süre içinde kırarlar.

İlahiler daha da kuvvetli işitilir. Giriş tankının altındaki karanlık delikten, dehşetle çarpılmış kadın yüzleri görünür. Alınlarına beyaz haç işlenmiş siyah başlıklar ve siyah elbiseler içindeki kadınlar, yakılmış mumlar tutarak, uzata uzata ilahi söylemektedir: "Kutsal huzurla!"

Katedralın kürsüsü ortasında siyah papaz cübbesi içinde, başında altın ayin başlığı ile piskopos Mitrofan durmaktadır. İki eliyle tuttuğu altın haçla, dört yanı kutsayarak, yüksekçe kaldırmakta ve tiz bir sesle bağırmaktadır:

— Pişmanlık getirin, kardeşler ve bacılar! Geldi yargı günü! Korkunuz olmasın! Ölülerin ruhları müminlerin köylerinde huzur bulacak! Pişmanlık getirin!

Beyazlaşmış titreşen kadınlar, korkulu sıkışıklık içinde sıra sıra zincir olarak, ağızlarını genişçe açıp bağırırlar:

— Kurtar bizi, Ulu Tanrı! Pişmanız!

Diğerleri hüzünle ilahiyi söylemeye devam eder: "Kutsal huzurla!"

Batu Han basamaklardan uçar gibi kilise eşiğine çıkar, katedralın içine göz atar, yığışan nukerlere doğru naralar atar:

— Urrah! Yiğit şahinler! Karbeyazı balıkçıl kuşları ve yağlı ördekler sizlerin önünde. Ele geçirin onları, ganimet sizin!

Moğollar sevinç çığlıkları atmaya başlar:

— Urrah! Khu-khu, Moğollar!

Kapılar, katedrale sızmayı arzu eden, sıkışık Moğol kalabalıkları için fazlasıyla dardı. Uzun siyah papaz cübbeleri içindeki keşişler, üzerlerine gelen savaşçıları, öfkeli balta vuruşlarıyla devirerek, karşılıyordu. Parçalanan vücut yığını ganimet yolunu kapatarak, büyüyordu.

— Ateşler! Diye fısıldar Cihangir'e Subuday Bahadır.

— Ateş yakın! Diye bağırır Batu Han.

Nukerler bitişikteki çitleri parçalar ve eşikte kocaman bir ateş yakarlar. Yüksek alevler karanlık girişi kapatır. Alev dilleri katedralın içine doğru atılır, sağlam taş duvarları yalar. Katedralın üst pencerelerinden siyah duman kümeleri dolmaya başlar. Duman ve ateşin içinden, kadınların umutsuz çığlıklarıyla kesilen, uzatıla uzatıla söylenen, hüzünlü ilahi duyulur.

Alev gittikçe daha yükseklere tırmanır, ilahi gittikçe daha sessizleşir. Vilademir kadınlarının inadından ve uzlaşmazlığından şaşkına dönen Moğollar bekler.

Son çığlıklar da susar. Tek bir acıklı ağlayış duyulur ve kesilir. Sadece yanan tahtaların çatırtısı duyulur.

Moğollar ateşi süpürür ve katedralın içine atılır. Yarı baygın kadınları sürükleyerek çıkarır, meydana doğru yerlerde sürüklerler, ellerindeki çocukları sökerek alır ve etraftaki yanan evlere fırlatırlar. Kadınların elbiselerini sıyırıp çıkarırlar, üzerlerine atılırlar; buz tutmuş göğüslerini keser, karınlarını yararlar ve aceleyele atlarının yanına giderler. Onlara ganimet torbalarını yükleyen Moğollar yeni talanlar aramak için uzaklaşırlar.

Batu Han meydanda kendi "kutsal ganimet"[140] payını bekleyerek, kurumlu sukunetini korur.

---

140. "Yasa"nın sıkı kanunlarına göre, her nuker ve basit savaşçı, çarpışmadan sonra Cihangir'in yanına varması ve sağ dizi üzerine çöküp, bütün ele geçirdiklerinden en değerli beşinci parçayı Gözkamaştıranın önüne koyması gerekiyordu. Bundan başka ayrı özel bir parça da büyük Moğol kağanına gönderilmek için ayrılıyordu.

Yere serilen kadın kürkleri üzerine renkli gerdanlıklar, gümüş ve altın haçlar, bilezikler, yüzükler ve diğer kıymetli süsler yığılır. Aynı yere simli kumaştan papaz cübbeleri, boyar kürkleri, gümüş putlar, altından kutsal fincanlar atılır. Hepsinin üzerinde piskopos Mitrofan'ın altın ayin başlığı göze çarpar.

Aynı yere Moğollar bilincini kaybetmiş kınyaziçe Ağafya'yı sürükleyerek getirir ve kara yağız atın toynakları önüne koyarlar...

Batu Han, savaşçıların onun üzerindeki ipek elbiseyi, başındaki inci dizgisini, gümüş tabanlı kırmızı ayakkabıları soyuşlarına ve hepsini genel yığına koyuşlarına umursamadan bakar.

— Dze-dze! Kim istiyor bu Urus güzelini? diye sorar Batu Han. "Bağışlıyorum!"

— Tabi ki tümen başı Burunday! diye bağırır, gülerek Moğollar. "Burunday büyük kadınları sever! Bak, Burunday, hem de ne göğüsler: şu pembe meme iyi cins camustakiler gibi!"

Burunday yatan çaresiz çıplak vücuda yaklaşır, uzun süre dikkatle bakar. Benekli at başını eğip burnundan gürültüyle solur ve geri geri gider. Burunday inleyerek attan iner. Birkaç binlik başı, Buruday'dan sonra şerefli ganimeti denemek isteyip, atlarını zaptederek, yarım daire halinde sıkışırak dururlar.

Kınyaziçe Agafya kendine gelir. Ağlamaz, bağırmaz. Elleriyle çıplak vücudunu kapatmaya çalışarak, utançtan ve dehşetten gittikçe daha çok büzüşür ve kendisine yaklaşan kuru, kemikli figüre gözlerini dikerek bakar.

Moğollar Batu Han'ın yanına güçlü bir ihtiyarı sürükleyerek getirirler. O kementlerle kıskıvrak bağlı, fakat inatla kurtulmaya çabalamaktadır.

— Cihangir! Sen cesur düşman bahadırlarının gösterilmesini emretmiştin, der, yaklaşan yüzlük başı Arapşa. "Bu ihtiyar Urus Tanrısının evinde sonuncu kişi olarak kalmıştı. Birbiri ardına herkesle dövüşüyordu... Ne duman, ne ateş, ne böğrüne saplanan üç ok, onu yere deviremedi."

— Beri gel! der Batu Han. "Konaz Gleb ihtiyara sor!"

Kınyaz Gleb ihtiyara, adının ne olduğunu, ordu da uzun süredir mi hizmet ettiğini sorar.

— Adım Şibelka. Kent duvarlarının Altın kapılarında otuz yılı nöbet tutarak geçirdim.

— Senin suçunu bağışlıyorum. der azametle Batu Han. "Seni kendime nuker olarak alıyorum."

— Şibalka! Diyerek söze karışır Gleb. "Büyük Tatar hükümdarı sana büyük bir şefkat gösteriyor. Onun hükümdar azameti-

ne karşı, akılsızlığın yüzünden dövüşmeni affediyor. Seni kendi yanında hizmete alıyor. Diz çök ve yere doğru eğilip, minnetini bildir!

Şibalka kan dolu gözlerini çılgınca gezdirir, ağzını genişçe açar, soluk alır, böğründe üç ok saplıdır.

— Pekâlâ, Ona sadakatle ve gerçekten hizmet edeceğim! Ayı mızrağımı verin bana, onu Tatar hükümdarının şişman karnına saplayayım. Sen, döneği de geberteyim! Der ve son gücünü toplayarak, ihtiyar kanlı köpüğü kınyaz Gleb'in gözlerine tükürür...

— Sarı kulaklı köpek! Diyerek, Batu Han kamçıyı Şibalka'nın yüzüne şaklatıp, ciyyak ciyyak bağırır. Şibalka ise titremeden dikilmeye devam eder. Dört Moğol, Onu kollarından asar.

— Hey, nuker! Diye hırıldar Subuday Bahadır.

En yakındaki nuker attan yere sıçrar, eğri kılıcı kınından sıyırır, sapını Şibalkanın karnına saplar.

İhtiyarın dudaklarında kan belirir ve aksakalından mini derecik gibi akar.

— Gün gelir! Toprağımız özgür olur! Diye haykırır Şibalka, yavaş yavaş çöker ve kara yüz üstü düşer...

Böyle yok olur, ünlü Vlademir kenti; sanki büyük Kiev'in yerini alıyormuş gibi, Rus toprağının diğer kentleri arasında hızla yükselen, kuzey-doğu Rusya güzeli.

Şahane, beyaztaşlı tapınakları süslüyordu onu. Tüm yabancıların hayranlığını uyandıran, görkemli kınyaz sarayının şanı uzaklara yayılmıştı. Altın kapılarının bileşimi olan, haç sembollü zafer takı kentin kudretini, askeri sağlamlığını anlatıyordu. Kiev'de olduğu gibi, onun alış veriş meydanını da doğudan, güneyden ve batıdan gelen tüccarlar ın gürültüleri dolduruyordu. Zanaatkar mahallelerinde sürekli iş görülüyordu. Vlademir'in becerikli insanlarının ustaca ürünleri her yerde büyük değer veriliyordu ve Suzdal bölgesindeki kentlerde dışı heykeltraşlık sanatıyla süslü şahane tapınakları yaratan Vlademir'in taş ustalarının ünü daha da yaygındı.

Vlademir sadece kendinin bol refahı ile sadece kendi boyarlarının ve tüccarlarının malı mülküyle zengin ve ünlü değildi, aynı zamanda kütüphanesiyle, tapınaklarının mucizevî yetkinliğiyle, büyük kınyaz hazinesinde toplanmış sanat eserleriyle de zengin ve ünlü idi.

Ve işte şimdi, vahşi Tatar ordusunun çiğnediği, tüm bunlar kömür tozları ve kül içinde yatmakta.

***

Yedinci Kısım

Evpatiy Öfkeli

Bu ölüm sessizliği ne heryerdeki!
Etraftaki hüzün, ıssızlık ne!
Burada yaşamış herkes kadere razı gelerek,
Yatıyordu taşlarda ve uyuyordu sonsuz uykuda.
(V. Gyugo, "Doğu türküleri")

I
RİYAZAN'IN KÖKÜ

Süvari müfrezesi –hepsi demir zırhlar, dövme miğferler, çelik dizlikler içinde– Vahşi tarladaki Çernigov, Riyazan yolunda gidiyorlardı. Müfreze güneşte ışıldayan, uzun sessiz bir silsile halinde uzanıp gidiyordu. Her zamanki şakalar, neşeli çığlıklar ve tartışmalar duyulmuyordu. Riyazan'a yaklaştıkça yakılıp yıkılmış mezralarla, hiçbir destenin olmadığı boşalmış ambarlarla daha sık krşılaşıyorlardı. Tatar ordusunun burada ev sahipliği etmeyi başardığı belli oluyordu!

Müfrezeden ilerde, huzursuz Polovets atı üzerinde genç bir savaşçı gidiyordu. O sık sık üzengiler üzerinde yükseliyor ve gözlerini sisli uzaklıklara dikiyordu. Endişesi artıyordu: öz Riyazan'ında onu ne bekliyordu? Acaba müfreze geç mi kalmıştı, acaba artık yardıma gerek yok muydu?

Ve o, yakın zamanlardaki günleri hatırladı.

Soğuk karşılamıştı kınyaz Mihail Çernikovskiy, Riyazan'dan elçi olarak gelen Evpatiy Kolovrat'ı.[141] Gururunu yenip Evpatiy, yere doğru eğilerek selamlayıp, kınyaza büyük şeref bahşetmişti.

— Seni baş eğerek selamlıyorum, yardım et! Riyazan'ın büyük kınyazı ve hükümdarı Yuriy İgnoroviç sana yalvarmam için gönderdi; kötü belalı günde bizi yardımsız bırakma!

141. Bazı eski kaynaklarda Evpatiy Kolovrat, "Evpatiy Öfkeli" diye adlandırılmakta.

Ve Evpatiy: "Bütün Riyazanlılar ihtiyarı da, genci de öz toprağını savunmak için ayağa kalktı. Fakat Riyazanlılar az, sayısız Tatarlarla baş edemezler!" diyerek, kınyaza ve Çernigov boyarlarına, Vahşi tarladan kuzey Rusya'ya doğru Mungolların tehlikeli ordusunun çekirge bulutu gibi ilerlediğini anlatmıştı.

— Güzel konuşuyorsun Evpatiy! diye cevap verir, Mihail Çernigovskiy. "Evet, senin rican üzerinde enine boyuna düşünmek gerek. Kendi savaşçılarımızı veremeyiz!"

Boyarlar gürültü etmeye başlar:

— Büyük alayı Mungolların üzerine sürmek olmaz!

— O zaman, Çernigovlarda ne kalır?

— Kim onu koruyacak?

Uzun süre tartışır boyarlar. Uzun süre ikna etmeye çalışarak yalvarır onlara Evpatiy. Nihayet gönüllü insanları çağırmaya karar verirler.

Tellallar, Çernigov halkını çağırıp, toplar. Çıkar halk meclisi kürsüsüne Evpatiy, anlatır Riyazan ve tüm Rus toprağına karşı tehlikeyi, konuşur halkla tıpkı öz kentinde, gürültülü Riyazan halk meclisi toplantılarında alışkın olduğu gibi.

Dostça yankılar Çernigovlular. Pek çok gönüllü toplanır, ancak silahsız, yaya, kışlık elbisesiz, bir ordudan ne yarar beklenir...

Somurtur Evpatiy: Riyazan'da dört gözle yardım bekliyorlar, burada ise...

— Dinle, Evpatiy! Benim kararım şu, der kınyaz Mihail Çernigovskiy. "Seç üç yüz babayiğit. Ben onlara seçkin atlar, silah ve zırh takımları, yol için erzak vereyim. Daha fazla da –mazur gör– yardım edemem!

Minnetini bildirir Evpatiy, Çernigov halkından üç yüz atak babayiğit seçer ve müfreze düşmandan bitkin düşmüş uzaktaki Riyazan'a doğru acele eder.

Zor yoldan sonra, stebin az geçilen yollarındaki, Müfreze Riyazan'a yaklaşır. Süvariler atların hızını artırır. Yüksek kıyısında Oka'nın, yakın zamanlarda zarif kentin göze çarptığı yerde, çöle dönmüş, karla kaplı yıkıntıları görürler.

Süvariler atları nehirde buz üzerinde sürer. Buzların kırık olduğu yerlerde ve sel çukurlarında donmuş vücutlar görünür. Sahilin sarp yamaçlarında, kent surlarında ve yolda ayazda buz tutmuş cesetler karma karışık yatmakta.

Kent etrafındaki sağlam tahta duvarlar yıkılmıştı. Ana kapıların bulunduğu yerdeki geniş aralıktan yabanileşmiş, tüyleri karma karışık köpekler fırlar. Her yönde kaçışır ve gizlenirler.

Süvariler, kalaslardan ve tuğla, çer çöp yığınlarından ihtiyatlıca geçerler. Ana meydana varırlar. Evpatiy, yakın geçmişte halk meclisi gürültüsünün olduğu, Büyük kilisenin rengarenk kubbelerinin alacalı bulacalı göründüğü, zarif kulesi ve kınyazın yüksek, oymalı eşiğinde ortaya çıkıp, halkla konuştuğu, görkemli tapınakların durduğu yerleri, güçlükle tanır. Tatar tahribatının burada kuduran ateşi, her şeyi yakıp kül etmiş, her şeyi dümdüz etmiş.

Meydanın ortasında kocaman bir ateşten kalan iz görünmekte. Yarı yanmış insan kemikleri, kafatasları, islenmiş Tatar miğferleri, zırhları yerlerde sürünmekte.

— Burada düşüp kalmış Tatar da az değil. Diye konuşur savaşçılar.

— Yorulmuş atlarından inerler. Suskun ve bir yana atılmış mezarlık gibi hüzünlü kente asık suratla bakarlar. Yakılmış Riyazan, halk meclisi toplantılarının yapıldığı yüksek meydandan sanki avuç içinde gibidir. Nereye göz atarsan at, her yerde ölüm, her yerde yıkım...

Riyazanlıları kalabalık, gürültülü toplantılara çağırmış olan güçlü sesin sahibi islenmiş bakır çan, varlığını hâlâ koruyan halk meclisinin taş alanı yanında yan yatmış duruyordu.

Evpatiy yavaça yan tarafa yürür. Savaşçılar ikiye ayrılarak Ona yol verir. Öz yerlerini arayarak güçlükle bulur. İşte yolun köşesindeki kilisenin taş basamakları ve işte şurada, tepede de onun eski ferah kulübesi duruyordu. Çökmüş, yanmış kütüklerin arasında, isli büyük kil soba şimdi yalnız başına yükselmekte.

Evpatiy yuvarlanmış kütükler, taşlar, demir çubukları üzerinden güçlükle geçer. Bir adam başını elleri arasına almış, enkaz üzerinde kımıldamadan oturmaktadır. Onun güçlü omuzlarında, kırlaşmış uzun saç perçemlerine bir şeyler tanıdık gibi gemekte...

Bir taş yuvarlanır Evpatiy'in ayakları altından. Oturmakta olan başını çevirir:

— Evpatiy!

— Ratibor!

— Ben seni bekliyordum dostum, diyerek konuşur, genç savaşçıyı kucaklayarak. "Senin geleceğini biliyordum. Sözün sağlamdır."

— Geldim, fakat geç! der Evpatiy ve kömürleşmiş yıkıntıları gösterir. "Benimkiler nerede? Biliyor musun?"

— Herkes Tanrının iradesinde! Metin ol Evpatiy! Yaşlı anan hâlâ yaşıyordu buraya ulaştığımda. Karını Tatarlar esir alıp gö-

türmek istemiş. O da baltayla savunmaya geçmiş. O zaman herkesi kılıçtan geçirmişler.

— Peki, çocuklar?

— Onları esir alıp götürmüşler diğerleriyle birlikte.

Evpatiy susar.

— Evpatiy! Diyerek devam eder Ratibor. "Arkalarından yetişelim düşmanlara, hesaplaşalım onlarla. Getirdin mi sen Çernigovluları?

— Getirdim, ancak az: üç yüz kişi. Fakat hepsi babayiğit; her biri on kişi eder.

— Daha insan buluruz! Hâlâ pek çok adam var ormanlarda. Ben onların yanında idim. Onlar her geçen gün çoğalıyorlar. Birleşelim onlarla ve yetişelim Tatara. Yürüyelim, bir olup!

Evpatiy son kez göz atar, öz evinin yıkıntılarına!

— Yürüyelim!

Arkadaşlar halk meclisi alanına doğru giderler. Yolda Ratibor, Evpatiy'e Riyazan alaylarının Vahşi tarlada yok oluşunu, genç kınyaz Roman'ın onu nasıl kaldırdığını, Riyazan'a gizlice nasıl geri dönmeye başladıklarını, yaralı bacağının yolda onu nasıl tutuklaştırdığını, kınyaz Roman'ın da Riyazan'a acele ederek ondan nasıl ayrıldığını anlatır. Zorla kendini toparlayıp Ratibor acele etmiş, hızla ancak öz kentinin yıkıntılarına gelebilmişti. Tatarlar da artık Viladimir'den yana gitmişlerdi. Onlar buralarda görünmüyorlardı.

— Çernigovli savaşçılar yarı yanmış kütüklerin üzerinde dinlenmekte idiler. Evpatiy'i ve Ratibor'u karşılamak için kalkarlar.

Enli bodur Çernigovluların başkanı olan savaşçı öne çıkar:

— Ne yapmaya karar verdin Evpatiy? Ne yapacağız?

Evpatiy çelik miğferini çıkarır, sakin bakışını herkesin üzerinde gezdirir:

— Peki, sizin arzunuz ne, kardeşler, Çernigovlular?

— Sen bizi Riyazanlılara yardıma çağırdın. Riyazan artık yok! Tatarlar Onu mezara döndürmüş.

Evpatiy susar.

— Yoksa biz buna tammül mü edeceğiz? Diyerek devam eder başkan. "Bizim sana sözümüz şu: biz Çernigovlular Tatarın üzerine yürümeye, Rus insanlarının öcünü almaya karar verdik."

Evpatiy yere doğru eğilir:

— Sağ olun kardeşler! Ben de, peder Ratibor da aynısını düşünüyoruz. Yavaş davranmayalım, Tatarların izinden yürüyelim. Belki kimi esirleri kurtarırız.

— Yürüyelim! Yürüyelim! Diye uğuldar savaşçılar.

— Karar verin önce, kimin voyvoda olacağına.

— Evpatiy! Bizi Evpatiy sevk etsin!

Başkan yeniden konuşur:

— Sen olmayıp da kim olacak Evpatiy, sevk et bizi Tatarların üzerine. Sen buradaki bütün yolları biliyorsun, üstelik sen savaşçısın. Biz ise bildiğin gibi rençberiz! Tarla sürmekten savaşmaya geldik. Ancak korkma! Rusya için dikilmesini biliriz! Başlarımıza acımıyoruz. Tatarları ormanda ağaç devirdiğimiz gibi devireceğiz. Erkek baltalarını onlara hatırlatacağız!

— Doğru! Doğru!

— Sağ olun kardeşler, Çernigovlular, der Evpatiy.

Tek düze ağlıyormuş gibi bir ses duyulur, meydanın üstünde. Evpatiy başını çevirir. Birileri ağır çanı kaldırmaktadır. Üç kiriş getirirler, onları dikip, tepe noktalarını bağlarlar, çanı iplerle çekip kaldırırlar, bazıları da kenarlarından tutup kaldırarak, yardım eder. Nihayet çan asılır. Savaşçılar, zorlanan tırnaklarından sızan kanı emer.

— Bu, yerlerde sürünmesin, diye açıklar başkan. "Tehlike çanı bu, halkımızın sesi."

Savaşçılar çana yanaşır.

— Acaba sağ olan var mı? Der Evpatiy. "Haydi, bakalım, kabadayı kim? Çalsın çanı! Tatarlar Riyazanlıların hersini kılıçtan geçirememiştir."

Genç savaşçı çanın dilini sallar ve bütün gücüyle vurur. Kuvvetli yeknasek bir ses dalgalanır.

— Rahmetlileri ayağa kaldıramazsın. Der cengâverlerden biri.

Savaşçı çana vurmaya devam eder ve bakırın gümbürtüsü çöle dönmüş kent ve ateşe verilmiş yakın mezralar üzerinde dalga dalga yayılır, yağmalanmış uzak mezralara kadar ulaşır.

Evpatiy halk meclisi alanında durur ve gözünü dört açarak etrafa bakar. Yanıt verecek hiç kimse yok mu acaba?

Fakat bu ne? Bodrumdan, yarı yanmış yıkıntılar altından bir insan görünür. Doğrulur ve güneşe karşı gözlerini kapatarak, toplantı çanının çaldığı tarafa bakar. Arkasından başka biri, üçüncüsü... belirir. Her yerdeki karanlık deliklerden, küçük kulübelerin altından, fark edilmeyen gizli yerlerden ve mahzenlerden sürünerek çıkar, bitkin, kurum ve toza bulanmış savaşçılar, yaşlılar, kadınlar, çocuklar. Sallanarak ve topallayarak alana doğru acele ederler.

Ölü kent canlanır. İnsanlar yıkıntı kümelerinden yıkıntı kümelerine sıçrar, sendeler, düşer ve yeniden kalkarlar. Çok fazla değildirler, fakat ne olursa olsun Riyazanlıdırlar!

Uzaklarda, kentin etrafındaki karlı tarlalarda siyah noktalar belirir. Uzun süredir gizlenmiş olan insanlar, eski Riyazan'ın yıkıntılarına, tehlike çanının tanış sesinin onları çağırdığı yere acele acele yürürler.

Ratibor onları karşılamak için atılır:

— Canlı hâlâ Rusya! Canlı hâlâ Riyazan'ın kökü!

***

II
ORMANDAKİ ALANDA

Uyuklayan asırlık orman sessizdir. Bölük pörçük karın daldan düşüşü, sincabın sıçrayışı ya da kış kuşunun tek başına havalanışı açıkça duyulur. Arada bir ağaç gövdelerindeki buzun çatlayışı sessizliği bozar ve uzaktaki sık çamlıkta ses verir. Rüzgârın salladığı sütun gibi çamların tepelerinde nadiren zayıf bir hışırtı duyulur. Dili gizemle tutulmuş ve kulakları adeta kirişte yaşlı ormanı yeniden tören sessizliği kaplar.

Rüzgârın sürüklediği kar yığınları süpürge otu, ardıç ve kurt yemişi çalılarının üstünü kaplar. Ne yaya geçilebilir, ne de at üstünde. Ormanın sık yerlerini ancak, tabanlarına at derisi geçirilmiş kısa kayaklar üzerinde zorla geçmek mümkündür.

Ormanın derinliğindeki, zar zor fark edilen çiğnenmiş kıvrımlı patika ufak, açık bir alana varıyordu. "Yandaşlar" orada toplanıyordu. Keskin Tatar kılıcından yahut sıkı kemendinden kurtulma şansı bulanlar burada idiler: yakılmış köylerin erkekleri, sağ kalmış az sayıda Riyazan savunucuları, yok edilen müfrezelerden geri kalanlar. Orada, ormanın ötesinde, karlı yurt topraklarının uzanıp gittiği yerlerde acı gözyaşları dökülmekte, kılıçlar parıldamakta, Rus insanının kanı akmakta, kulübeler alev alev yanmaktadır...

Savaşçılar çam dalları üzerine yatıp, ateş yanlarında ısınarak dinlenmektedir.

Hafif, boğuk bir ses uzata uzata türkü söyler:

Niye kardeş hâlâ derin derin düşünür dursun?
Düşünür dursun, gamlanırsın çocuk?
Nedir deli kafaya takılan,
Nedir parlak gözleri ham toprağa gömen?

Birkaç kişi hep birden türküye katılır:

Hâlâ üstümüzde kindar hasmın belası,
Kindar hasmın, Tatar belası...

Genç bir yandaş kızgınca:

— Türkü söyleyip durmaktan hayır gelmez! Der ve başını çevirir hoşuntsuz bir şekilde. Ağır bir el onun omzuna vurur. Başını çevirir. Gocuk ve kulaklıklı, enselikli köpek kürkü şapka içinde, belinde balta ile uzun bacaklı bir köy erkeği yanında durmaktadır.

— Ağzını niye hayra açmıyorsun? Diye sorar o.

Delikanlı omuzlarını silker:

— Öf be, Zvyaga! Amma da ağır elin var!

— Türkünün sana ne kötülüğü var?

— Tatarlar işitir...

— Onlar kim, buraya gelmek kim! Karda boğulurlar.

— Fark etmez, şimdi türkü sırası mı?

— Peki, niye türkü söylenmez şimdi?

— Kulübeyi yaktılar, kılıçladılar, kızı kaçırdılar... Diyerek ağlar gibi uzata uzata konuşur delikanlı.

— Şuna bak! Peki, yalnız seninkileri mi? Burnunu ne çekip duruyorsun? Biz bunların hepsini gördük, acıların hepsini tattık! Yarın da şaşı gözlerin kuyruğunu kendimiz koparacağız. Ne olursa olsun onları kovacağız!

Delikanlı güvensizce başını sallar.

— Hayır! Türküsüz olmaz! Diye devam eder Zvyaga, kendini serili çam dallarının üzerine bırakarak. "Davamız haklı. Tatarlar niçin neşeli türkü söylemez de, kurt gibi ulurlar? Yaptıkları doğru değil. Dürüst adam ise her zaman türkü söyler. Ya-ya..."

— İşte bak, açlıktan karnım türkü söylüyor, diyerek geri adım atmaz delikanlı.

— Bak sen! Diye yüksek sesle güler üçüncü yandaş, daha yakına yanaşarak. "Lahana çorbası senin için daha pişmedi."

— Zararı yok! diye sakince itiraz eder Zvyaga. "Kazanda su kaynayınca unu çırparak lapa pişirip atıştıracağız. Fakat kusura bakma, tuz yok."

— Üstelik un da sonuncu avuç...

— Bu son yedeğimiz, sağlamca uyur, rüyada bazlama görürüz.

Aniden keskin bir çığlık duyulur:

— Dur! Gelen kim?

Kayak üzerinde sağlam yapılı ve kısa bacaklı bir köylü ormanda kendine yol açarak geliyordu. Yandaşları gözden geçirerek, başını sık sık geriye atıyor ve o zaman siyah sakalı öne çıkıyordu. Omuzunda bir çuval getiriyordu. Birkaç yandaş yaklaştı. Diğerleri, yan taraflarını ateşin sıcak ışınına vererek, yatmaya devam etti.

Alaycı bir ses bağırır:

— Hey, babayiğitler, kabadayılar, keskin çivi gibiler! Mezradaki kaynanadan dünürcü, dosdoğru koşarak geldi, yüz verstlik mesafeyi bir çırpıda kapattı! Koca bir çuval çavdar unu getirdim. Yaklaşsın burnu büyük olmayan, yan gelip yatmayan, uzatsın kupayı, avcunu ya da şapkayı. Acele bazlama pişirin, mayalanmış hamur çökmeden, dünürcüler vazgeçmeden!

— Un nereden? Kim getirdi?

— İşte bak, kürek sakallı, alicenap bir adam. Tatarlar onu korkutup, soba ranzasından kaçırttılar, o zamandan beri kekemedir ve adı Vaula'dır.

Zvyaga yerinden sıçrar:

— Vaula! Dünür! Diyerek dostunu kucaklamak için atılır.

— Burada açlık çektiğinizi vehmettim. Size un getirdim. diye açıklar Vaula.

— Aferin delikanlıya! Karnımızın boşaldığı sıra tıka basa doyurdu bizi, diye konuşur köy erkekleri.

— Bizim ateşin yanına otur, Vaula!

— Hayır, bizim yanımıza!

— Tamam, sen başından geçenleri anlat, der Zvyaga. "Senin Riyazan duvarından nehre yuvarlanışını gördüm. Boğuldun, sanıyordum..."

— Zahir, ölüm günüm daha gelmemiş ki, kurtuldum. Kuruyuncaya dek iki gün ormanda dolaştım durdum.

— Ha-ha-ha diye güler köy erkekleri. "Kendi buharınla mı kurudun?"

— Kendimikiyle değil de, kiminkiyle? Gücüm yettiğince koştum, yandaşları arıyordum, bir köye rasgeldim. İki ihtiyar beni ısıttı, kayağa yerleştirdi, somun ve bir çuval un verdi. Kuzeye doğru yürü dediler. Babayiğt yandaşlarla oralarda karşılaşırsın. Onlara: vatanı savundukları için karşılarında eğilerek selamladığımızı ve teşekkürlerimizi söyle, dediler.

— Peki, bizim oralardan ne haber var?

— Kendiniz bilmiyor musunuz? Zor günlerdeyiz, Tatarlar kâh burada, kâh orada esiyor, düğümleyip boğuyor, kimseye acımıyor.

Uzaktan yeknasek bir ıslık, sonra da nöbetçinin seslenişi duyulur.

— Hey, dur! Orada Tatar atında gelen kim?

Genç, tınlayan bir ses coşkuyla yanıtlar:

— At Tatardan, binici ise tıpkı sizin gibi!

Açık alana bir süvari geldi. At kambur burunlu, tazı gibi zayıf karınlı idi. Üzerinde gümüş tokalı, Tatar koşumu ve alacalı heybe vardı. Büyük bir şapka ve dar göğsünde yapışık gibi duran yamalı aba içinde bir çocuk atta oturuyordu. Deri sandaletler içindeki ince ayaklarını, kısa Tatar üzengilerine geçirmişti. Arkada atın kuyruğuna yapışmış, ikinci ufak bir oğlan çocuğu da ayaklarını sürüye sürüye geliyordu.

— Ha-ha-ha! Diye kahkahayı basar yandaşlar.

— Üstelik de yanında atın kuyruğunu çekiştiren, bir yol arkadaşı geliyor.

— Danaburnu uzun zamandır mı kanepe altında sürünüyor?

— Bak hele, babaanne bize amma da yiğitler göndermiş.

Genç süvari yandaşlara yaklaşır:

— Bizi kabul edin, hayırlı insanlar. Tatar esaretinden tüydük.

— Aferin çocuklar!

— Gel, yanımıza gel bakalım kalkık burun.

— Peki, bu babayiğit niye arkandan ayağını sürüye sürüye geldi?

— Pospelka de! Onun takati kalmadı. İkimiz birden dolu dizgin atın üzerinde kaçtık, şimdi ise sırayla yayan yürüyoruz.

— Oturun yanımıza çocuklar!

— Çocuk attan iner, onu çama bağlar ve ateşe yaklaşır. Beyaz çökkün yüzündeki kara gözleri kocaman kocaman görünmektedir. Çocuk yol arkadaşına bakar ve gülmekten katılır:

— Bırak, Pospelka, sızlanmayı! Kurtulduk, tamam!

— Peki onlar Bulatka'ya ne yaparlar?

— Biz onu da kurtarırız.

— Peki, esaretten nasıl tüydünüz çocuklar?

— Şimdi anlatırım! Ancak sizde bir tutam da olsa kuru ot yok mu, atı doyurmak için hayırsever insanlar? Onsuz biz ölürdük!

— İstediğine bak! Sana kuru otu nerden bulalım? Eyerin arkasındaki heybeyi yokla, belki kuru peksimet doludur?

— Heybelerin içinde ne olduğunu bilmiyorum, onlar benim değil ki!

— Tatarlar sana ne hediye etmiş, şimdi görürüz.

Yandaşlar ata yanaşır, heybeyi indirir ve kayışlarını çözerler. Köylü kaftanını kara serip, heybeyi silkelerler. Oradan, kocakarı eteği, nakışlı gömlek, gümüş kupa, vücut kabartmalı birkaç haç ve üç renkli kese dökülür. Keselerden birinde altın ve bakır küpeler, diğerinde bir avuç siyah ve gümüş mangır, üçüncüsün de ise ufalanmış peksimet çıkar.

— İşte sana yedek erzak, diyerek bağırır yandaşlar. "Peksimet az da olsa, atı gene de kurtarırsın."

— Kardeşler, şahin yavruları! Bu ne böyle! Vahşi hayvanlar küpelerle birlikte kızların kulaklarını da kesmiş!

Köy erkekleri yerlerinden sıçrar, küpeleri birbirlerine vermeye başlar:

— Biz bunları onlara elbet hatırlatacağız! Nerede onlar, hırsızlar, eşkiyalar? Nereden kaçıp geldiniz çocuklar?

Çocuklar ateşin yanına oturur ve çabuk çabuk, boğulurcasına ve birbirlerinin sözünü keserek anlatırlar.

— Biz Viladeмir'deniz. Tatarlar kenti ateşe verdi. Biz, üç kişi ormana kaçtık, gizlice yandaşların yanına ulaşmak istiyorduk. Bay-Murat'ın müfrezesinden, canavar gibi vahşi Tatarlar bizi yakaladı! Bizi kementlerle sürüklediler. Pek çok esirleri vardı. Yiyecek vermiyorlar, elleri bağlı arkalarından çekiyorlardı. Yarustovo'da Tatarlar şarap bidonları buldular ve hepsi sızıncaya kadar içtiler. Uyumaya başladılar, biz de Pospelka'yla kayışları dişlerimizle kemirdik, sesizce sürünerek Bay-Murad'ın atına yanaştık ve dörtnala kaçtık. Yazık ki, Bulatka'yı kurtaramadık!

Vaula ayağa kalkar:

— Kardeşler! Yarustovo uzak değil, oraya giden patikayı biliyorum. Yürüyelim!

Yandaşalar yüksek sesle konuşur:

— Doğru! Eşkiyalar hâlâ sarhoş olabilir...

— Zvyaga da, ben de her kütüğü tanıyoruz, diye ekler Vaula. "Biz sizi götürürüz."

— Yürüyelim, yürüyelim! diyerek yandaşlar çabucak hazırlanmaya başlar.

— Pospelka! Bulatka'yı kurtarmaya gidelim, der atik çocuk.

— Aferin, kalkık burun! Peki, senin adın ne?

— Benim mi? Prokuda adım!

— Ne? Prokuda mı? Yoksa sen kız mısın?

— Kim olacaktım? Diyerek güler ufaklık ve kürk şapkasını çıkarır ve kumral saç örgülerini pervasızca sallar.

Çok geçmeden yandaşlar müfrezesi tek sıra halinde sıralanarak yürüyüşe geçer. Önden Vaula yürür, ardından Prokuda ve Pospelka. Unu ve yandaşların birkaç öteberisini, Zvyaga'nın yanında çektiği Tatar atına yükleler.

***

III
"AMAN"

Dolunay, yıldızsız gökyüzünden ışık saçmakta. Ufak bulutlar hızla yığışmakta. Sanki aya takılıp kalmış gibi, onu bir anda kaplar ve yayılmaya devam ederler.

Vaula kaygıyla başını sallar:

— Çok geçmeden kar fırtınası kopacak, der yanıbaşında adımlayan sakallı yandaşa.

— Tipi başlamak üzere, diyerek yankılar sakallı.

— Kar fırtınası işimize yarar, der Zvyaga. "Tatarlar kulübelere üşüşmüştür, bizi fark edemezler."

Bulutlar ayı kapladığında ormanı da derhal alacakaranlık koyu bir gölge bürümüştü. Yandaşlar birbirlerine yakın durarak, tek sıra halinde ilerliyordu.. Öncüler ayaklarında kayaklarla yürüyor, yayalar dizlerine dek derin kara batarak, onların ardından inatla adımlıyordu.

— Sıkı durun şahin yavruları! Daha yoldaşça adımlayın!

Kar fırtınası aniden kopar. Ormanın derinlikleri uğuldamaya ve asırlık çamların ve köknarların tepeleri ulumaya başlar. Rüzgâr tiz bir ıslıkla dalgalanır, gevşek kar yığınını kaldırıp yandaşların üzerine savurur.

Çok geçmeden her yerde arkası kesilmeyen uğultu, kırılan dalların çatırtısı ve devrilen ağaçların gümbürtüsü duyulmaya başlar.

— Arkada kalmayın! Diye bağırır Zvyaga.

Yürümek gittikçe zorlaşır. Diken gibi kar yüzlerini kavurmakta. Rüzgar insanın ayağını yerden kesip soluğunu tıkamaktadır.

— Hey! Şa-hin-yav-ruları arkada kalma-yın, diyerek boğuk boğuk dalgalanan sesler işitilir.

Yandaşlar, geride kalmaktan korkarak, fıtınayı yara yara uzun süre yürüdüler. Ormanda kaybolanı ölümün beklediğini biliyorlardı.

Nihayet öncü Vaula şöyle der:

— Şimdi daha sessiz gidelim. Yarustovo yakın.

Rüzgâr ıslığı içinde köpeklerin kızgın kızgın havlama sesleri duyuldu. Alışkın oldukları gece havlayışları ile değil, öfkeli öfkeli ürüyorlardı. Bir an bile susmadan, hırlayarak ve sanki düşmanın varlığını haber vererek.

Yandaşlar durur, kulak kabartır ve karar verir.

— Köpekler bize Tatarların mezrada olduklarını haber veriyorlar!

— Yaklaşın, bir arada olalım, diye birbirlerine yanaşırlar.

Yandaşlar ormanın kıyısında toplanırlar. Uçuşan kar dalgaları arasından pür dikkat bakarlar. Sık sık bulıtların arkasına saklanan ayın zayıf ışığında siyah lekeler halinde kulübeler görülür. Bazılarının bacası tütmektedir. Yanmış domuz yağı ve çavdar ekmeği kokuları yayılır. Ufak pencerelerde yer yer, solgun alevler belli belirsiz ışımaktadır.

Prokuda Zvyaga'nın yenini tutar:

— İşte, şu kıyıdaki kulübede eşkiya başı Bay-Murat kalıyor.

Zvyaga kulak kabartır:

— O, şimdi de orada gürültü etmekte, hâlâ yatışmamış.

Rüzgâr dalgaları iç çeken kadınların ağlayışını, acıklı inleyişleri ve sarhoş seslerin bağırtılarını getirir.

Zvyaga emirleri fısıldayarak verir. Yandaşlar onu dikkatle dinler. Sonra ikiye ayrılır ve bahçelerden ağır ağır süzülerek geçerler. Zvyaga'yı takip eden ufak gruptan Prokuda da ayrılmaz. Vaula geri kalanları götürür. Bitkin Pospelka Tatar atını beklemek için ormanın kenarında kalır.

Kar fırınası tıpkı başladığı gibi aniden diner. Yandaşlar sessizce kazık çitlere yanaşır. Beride bir nöbetçi sütuna yaslanmış uyuklamaktadır. Zvyaga yakalşır ve Tatar kollarını genişçe açarak düşer. Avluda Tatar atları bağlıdır. Oracıkta çıplak, yara bere içinde insan vücutları yatmaktadır.

— Ulu Tanrım! Bu ne böyle? Diye fısıldaşır yandaşlar.

— Yürüyelim! Diyerek acele eder Zvyaga. "Belki birilerini kurtarırız."

Yandaşlar atları çözer, onlara biner ve mezrayı ihtiyatlıca dolanırlar. Yolda yarı vahşileşmiş Moğol ve çalınmış Rus atlarıyla

karşılaşırlar. Onları yakalarlar ve ayı mızraklarını, baltaları, ucu sivri kazıkları ve meşe sırıkları sıkıca tutarak ilerlerler.

Çit kapısına ulaşan üç kişi, kenardaki loş ahıra yaklaşır. Ot yığını neşeyle alevlenir. Kırmızı dil ahırın çatısını yalar ve söner. Sonra koyu kırmızı parıltılarla aydınlanan siyah dumanın içinde yeniden yanmaya başlar.

— İleri, Riyazanlılar! Diye haykırmaya başlar köy erkekleri, her yandan kulübelere dalarak. Onlara keskin Tatar çığlıkları cevap verir.

Beklenmedik saldırıdan serseme dönüp, az önceki sarhoşluktan güçlükle kendilerine gelerek, sıcak kulübelerden koşarak ayaza çıkarlar. Çeşitli yönlere atılır, atlarını ararlar. Fakat atlar yoktur ve bilinmeyen insanlar karanlıktan üzerlerine atılır, yere devirir, baltalarla parçalarlar. Tatarlar avlu arkalarına kaçar, yandaşlar onlara yetişip işlerini bitirir.

Ahırlarda yandaşlar, bağlanmış Rus esirleri bulur. Kurtulanlar çitlerden kazıkları söker ve işkencecilerini takip etmek için atılırlar.

Vaula, papaz evinin eşiğinde oturan sarhoşu bir vuruşla yere serer ve ihtiyatlıca konuk odasına girer.

Ziyafet artıkları kemirilmiş kemikler, kabuklar, boşalmış kupalar, hâlâ masada idi. Birkaç sarhoş Tatar yerlerde leş gibi yatıyordu. Yaşlı, yarı çıplak papaz dizlerini avuçları arasına almış, köşede oturuyor ve "Ulu Tanrı bağışla, Ulu Tanrı bağışla! Ne yaptıklarını bilmiyorlar" diye tekrar edip duruyordu.

Bay-Murat, sıcak ocağın ranzasında papaz cübbesini örtünmüş horluyordu. Yanında çıplak zayıf vücuduyla titreyerek, içini çekerek yaşlı papazın kız torunu inliyordu.

Bağlanmış Bay-Murat'ı yandaşlar, yüksek çıkrıklı, buz tutmuş kuyunun yanına sürüklerler. Hâlâ başına geleni anlamadan, başını sallayarak durur. Karşısında toplanmış köy erkeklerine kaşlarını çatarak bakar, kan dolu sarhoş gözlerini gezdirir ve durmadan tekrarlar:

— Aman, aman![142]

— Hangi aman sana? Der Vaula, kulağıyla kesilmiş bakır küpeyi, Bay-Murat'ın yüzüne dürterek. Nereden bu küpeler? Senin heybenden bu! Kızlarımızın kulağını kim kesti? Kim iğfal etti? Çıplak esirleri ayaza kim attı? Köpek oğlusun! Bunların cezasını kim çekecek? Sen, kudurmuş adam!

142. Aman: Acı, merhamet et! (Türkçe)

Koşarak yaklaşır Prokuda, yumruklarıyla tehdit ederek:

— Bulatkaya neler yapmışlar? Kuyunun çıkrığına bağlamış, üzerine soğuk su dökmüşler... İşte O, canlıdan çok ölü gibi!

— Eşkiyayı çıkrığa bağlamalı! diye karar verir Vaula. "Kulaklarından çiviye çakmalı. Kızlarımızın kulaklarını kestiği zamanki tadı bilmeli!

Zvyaga Tatar atı üzerinde yaklaşır:

— Şu düşmanla niye zaman kaybediyorsunuz? İşini bitirin, atlara atlayın! Mezrada artık Tatar kalmadı...

Tatar esaretinden kurtulanlar yandaşları kuşatır. Kadınlar ve çocuklar sevinçten ağlamakta ve ekmek rica etmektedir. Yandaşlar, Tatarların talan ettiği ganimeti onlara verir, kendilerine yalnız atları, Tatar zırhlarını ve silahlarını alırlar. Köy erkekleri yandaşlara katılır. Kadınlar çocuklarla birlikte, az geçilmiş patikalarda yollarını bularak, kendi mezralarına gitmeye karar verir.

— Mola verilmeyecek! Diye bağırır Zvyaga. "Biz hâlâ azız, Tatarlar bulmadan önce izimizi kaybettirmeliyiz. Hızla ileri Riyazanlılar!

— Ben köy kadınlarıyla gitmeyeceğim! diyerek kararını kararlıca bildirir Prokuda. "Sizinle geleceğim!"

Prokuda Bulatka'nın ata binmesine yardım eder. Onun arkasına da Pospelka biner.

— Butalka'yı sıkı tut! Diye tembih eder Prokuda. Tatar atına çevikçe tırmanır ve yanlarında gider.

Gün ağarır. Bulutlar uzaklaşır. Fırtına sanki hiç olmamış gibi diner. Yarustovo da ıssızlaşır. Her yerde ölü Tatarların cesetleri sürünmektedir. Mezrada canlı tek bir kişi bile kalmaz. Yalnız köpekler sessiz gölgeler halinde terk edilmiş kulübeler arasında gezinir, bir de yeni ganimeti hissederek, çığırtkan kara kargaların büyük bir sürüsü üşüşür.

Yarım daire halinde çıkrığın karşısında birkaç köpek oturur. Hâlâ kinli gözlerle homurdanan ve keçeleşmiş diliyle: "Aman, aman!" diye mırıldanan, direğe bağlanmış yarı çıplak Bay-Murat'a dillerini yalayarak bakarlar.

***

IV
"DİNLE SEN!"

Subuday Bahadır önünde diz çöken üç yurtçuya son talimatları verir. Sert başbuğun bir tek kelimesini bile kaçırtmaktan korkarak, kırışık ve yara izleri içindeki yüzüne dikkatle bakarlar.

— Hepsinden daha önemlisi, uzun sakallıların, yeni müfrezelerinin nerede toplandıklarını öğrenmektir.

— Anlıyoruz, diye fısıldar yurtçular.

— Esirler biliyordur. Onları konuşmaya zorlayın!

— Zorlarız!

Subuday yumruğunu dizine vurur:

— Ne duruyorsunuz? Gerekli olan ne? Haydi bakalım!

— Dikkat ve itaat diyerek fısıldanır yurtçular ve çıkışa doğru geri geri giderler.

Subuday yalnız kalır. Ayaklarını altına almış, köşede ikonların altındaki kanepede oturmaktadır.

Kapı gıcırdar. Çizmelerini yere vurarak, Opalyeniha ve ardından Veşnyanka girer. Subuday'ın donmuş oğlunu kurtarmasından sonra, nereye gitse onları yanına alır.

Tavşan kürkü ceketini rafa atıp Opalyeniha, nakışlı gömleğinin geniş yenini dirseğine kadar sıvar, kil su çanağında ellerini çalkalar. Sıcak sobanın yanında duran hamur teknesini haçla kutsar ve kil kapağı kaldırıp, Veşnyanka'ya şöyle der:

— Hamur mayalanmış! Karma zamanı.

Subuday, Opalyeniha'nın ölçülü bir tarzda hamurun üzerine çöken, dolgun beyaz kollarına, kırmızı önlüğün koltukları altıda sıkışan tombul göğsüne bakar ve buruşuk dudaklarını kabartır. Koynundan çıkardığı bakır kupaya bıçağı vurarak tıngırdatır. Kürkü karla kaplanmış, sakalsız bir nuker koşarak girer.

— Dikkat ve itaat! diye boğuk bir sesle bağırır.

— Kırmızı alacalı atın seferi heybesini getir! Diye emreder Subuday.

Nuker koşarak dış kapıya gider.

Opalyeniha hamuru tekneden kaldırır ve öfkeyle geri atar. Yarı açık kalmış kapıya yaklaşır ve onu dirseğiyle gürültülüce kapatır.

— Salak, sakalsız! Diye homurdanır. "Sıcaklığı korumuyor!"

Veşnyanka, Opalyeniha'ya fısıldar:

— Tek gözlünün sana nasıl baktığına bir göz at. Sanki yutmak istiyor.

— Midem bulanıyor ondan! Diyerek kızgınca yanıtlar Opalyeniha.

Nuker, omuzunda deri bir heybe ile döner ve onu toprak zemine bırakır.

— Çöz!

Nuker sicimleri çözer ve ellerini heybenin gözlerine sokar.

— Ne yapıyorsun? Diyerek tısılar Subuday. "Sen oraya ne koymuştun? Çekil!"

Nuker sallanır ve kulübeden dışarı atılır.

Subuday sertçe bağırır:

— Dinle sen! Dinle sen!

— Bu sana sesleniyor, der Veşnyanka.

Opalyeniha acele etmeden ellerini önlüğe siler ve paytak paytak yürüyerek yaklaşır. Subuday tekrarlar:

— Dinle sen! Dinle sen! Vişnak!

Veşnyanka ürkek ürkek yaklaşır. Subuday açık heybeyi gösterir ve anlatmaya çalışır:

— Haydi! Kadınlar! Haydi.

Kadınlar bakışır. Veşnyanka diz çöker ve dürülü tomarları çıkarmaya başlar. Opalyeniha ipek kumaştan entariyi, nakışlı kadın gömleklerini, sivri burunları yukarı kalkık kırmızı ayakkabıyı sergiler. Subuday, Opalyeniha'nın ipek kumaştan entariyi giymesini isteyerek işaret eder.

— Dinle sen! Haydi çabuk! Diyerek sabırsızca tekrarlar.

Opalyeniha omuzlarını büzer:

— En iyisi sen, şefkatsiz han bana değil, Veşnyanka'ya giydir! Böylesi kınyaz lüksü benim neyime?

— Ugga! Küçükleri sevmeyiz! Diyerek Subuday başını kızgınca sallar.

— Bak hele, amma da kurnaz! Dilimizde konuşuyor. Der, Opalyeniha ve sobaya doğru geri çekilir. Bol entariyi çevikçe sırtına alır, karmaşık kıvrımlarını düzeltir, tuhaf kırmızı ayakkabıları ayaklarına geçirir.

— Buraya! Dinle sen, buraya! Diye tıslar Subuday.

Opalyeniha yaklaşır. Kanepedeki süet deri parçası üzerende ışıldayan elmaslardan ve parıl parıl eden sarı, yeşil ve kan kırmızısı taşlardan süsler duruyordur. Subuday onları karıştırarak gözden geçirir, büyük altın mangırlardan gerdanlığı, inci dizili baş bağını, birkaç altın bilezik alır ve onları Opalyeniha'ya uzatır.

— Çabuk, çabuk! diye kısık bir sesle tekrar eder.

Opalyeniha omuzlarını silker, ağır gerdanlığı boynuna takar, uzun salkımlı inci baş bağını alnına indirir. Parıldayan gözleri karakaşlarının altından, azgın başbuğa sinsi sinsi bakar. Opalyeniha köşeye çekilir, gururluca çalımlanır, ellerini böğrüne koyar, halay çekerken olduğu gibi kendine has coşkun yürüyüşle konuk odasında süzülür. Veşnyanka elini ağzına bastırır ve gülmekten kırılır.

— Şuna bak hele, orman devi neler de düşünüyor!

Subuday elini dizine vurur, pörtlek gözüyle Opalyeniha'ya yiyecekmiş gibi bakar ve nazikce söylenir:

— Kyuryultyu! Kyuryultyu![143]

Opalyeniha odanın ortasında durur.

— Yeter! Oynaşmak değil bazlamayı pişirme zamanı! Der serfçe ve entariyi çıkarmak ister.

Subuday elini sallar:

— Ugga! Hayır! Suna! Dinle sen! Suna...

Ve O birdenbire döner, pencereye doğru abanır ve kulak kabartır. Dışardan "Uruslar! Uruslar!" diye bağırtılar ve bakır kalkanlara keskin vuruş sesleri gelir.

Subuday'ın yüzü korkunç bir hâl alır. Bıçakla bakır kupayı yüksek sesle tınlatır, gerdanlıkları, pahalı süsleri eliyle kürekler, heybenin gözlerine sokar ve kadınlara bakmaksızın, aksayarak kulübeden çıkar.

Ürken Veşnyanka'yı kucaklayarak Opalyeniha kulak kabartır. Yolda atların toynak sesleri ve Moğolların bağırtıları hızla uzaklaşır ve ortalık sesizliğe gömülür. Opalyeniha kapının dışına göz atar:

— Herkes doludizgin bir yere gitti... Çabuk, çabuk Veşnyanka, toparlan! Ya şimdi, ya hiç bir zaman!

Çabuk ve güvenli hareketlerle simli elbiseyi çıkarır, dürer ve itinayla kanepedeki kıymetli süslerin ve kırmızı ayakkabının yanına koyar.

---

143. Kyuryultyu: arzu edilen, sevgili

— Korkuyorum! Diye fısıldar Veşnyanka, acele acele giyinerek. "Bela bizi bulacak olsa tek gözlü bizi gücendirmezdi..."

— Onun lüks yaşamına ihtiyacımız yok!

Opalyeniha keten entarisini düzeltir, tavşan postundan kürkü sırtına geçirir, pabuçları giyer ve eski yün başörtüyü bürünür. Veşnyanka da hazırdır.

— Koşalım! İnşallah bizimkilere ulaşırız.

Kadınlar ihtiyatla kulübeden çıkar ve kapıyı ardından sıkıca kapatırlar. Sıcak sobanın yanında unutulan hamur teknesi yüksek sesle içini çeker ve pofurdar.

***

V
BATIY'IN PEŞİNDELER

Yakılan Riyazan'ın insansız enkazlarına düşmüş olan, yanan kilisenin çanlarının sanki kendiliğinden çalınmaya başladığına dair şayia yayılmaya başlar. Halk meclisine çağıran çanın, kömür tozları arasından doğrulduğunu, havaya asıldığını ve Riyazan halkını Tatarlarla mücadeleye çağırarak, gümbürdediğini anlatıp dururlar.

Yakılıp, yıkılan Rusya'nın pek çok yerde kımıldanmaya, ormanlara sığınan köy erkeklerinin müfrezelerde toplanmaya başladığını, başlarında yiğit cengaver, gözü kara ayı avcısı, orman patikalarını, geçitleri ve çıkışları bilen Evpatiy Kolovrat'ın olduğunu, onun müfrezesinin defalarca Moğol devriyelerine saldırdığını ve güçlü düşmanın mürezelerini bütün bütün yok ettiğini anlatıyorlardı.

Böylesi konuşmaları dinleyerek, uzun yıllardır ormanlarda düşüncelere dalıp gitmiş olan rençberler ve avcılar, kolları zayıflamamış, gözleri sönmemiş herkes, acele acele, deri sicimlerle değneklere bıçaklar ve tırpan parçaları bağlamaya başlar, savaş mızraklarını, ayı mızraklarını kara taşta bileyler ve baltaları bellerine sokup, Ayıcı-Evpatiy'in müfrezelerini aramak için yol kavşakalarına yönelirler.

Bu arada Evpatiy Kolovrat, Batıy'ın ordusunun izinden kuzeye doğru ilerler.

Katılan gönüllü insanları Evpatiy onluk ve yüzlüklere böler, onlara atamanlar (başkanlar) atar, herkese kurnaz ve becerikli düşmanlarla nasıl dövüşüleceğine, tuzaklarından nasıl kaçınılacağına, Tatar hilelerine nasıl kapılmayacakalarına dair talimatlar verir. Evpatiy'in savaşçılarının zar zor üçte biri at üzerindedir. Fakat yayalar atlılardan geri kalmaz, büyük mesafeleri hızlı adımlarla yahut koşuyla alırlar.

Evpatiy acele etmektedir. Yolda karşılaştıklarına Batıy'ın kanlı patikasının nereye doğru uzandığını soruyordu. Molaları ormanlarda çok kısa veriyordu. Daha hızlı acele ederek, baş düşmana yani hükümdar Batıy'a yetişmek için atlara yem, savaşçılara ekmek sağlayarak ileriye yürümek gerekiyordu.

Molalardan birinde nöbetçiler iki keşiş durdurdu. Onlar omuzlarında lif torbalar, siyah cüppelerinin uzun eteklerini deri kuşaklarına sokmuş, patikada Polovets steplerinden yana, güneye, yan yan topallıyordu.

— Şeytan sizi nereye doğru çekiyor? Diyerek sorar onlara Vaula. "Ve cübbeleriniz niçin sanki yabancı omuzdaymış gibi sarkıyor?"

Kırmızı gözlü kırmızımsı sakalını çekiştirerek öne geçer, belini kırıp, yere dek eğilir:

— Kardeşler, kendilerine Tatar diyen, yerdeki her şeyin kökünü kazıyan, zulmeden canilerden kaçtığımızı size açıklamak istiyorum.

— Bu nedenle mi papaz cübbeleri giydiniz?

— Bu cübbeler ezelden beri bizim ve az yemekten üzerimizde asılı gibi durmakta. Der uzun boylu keşiş, karı sesi gibi cıvıldayan bir sesle.

— İnsanlar cimrileşti, insanlar güçsüzleşti, din adamının sanını hissetmiyorlar. Gözlerimiz neyi görmedi ki? Diyerek devam eder kırmızı gözlü. "Ki onlardan, dilsiz hayvanlar ve duygusuz taşlar bile şimdi ağlamaya başlayabilir, feryat figan edebilir. Heyhat! Ne acılar gördük, heyhat!

— Peki, nerenin yolunu tuttunuz? Diyerek sertçe sorar Vaula. "Ölümden mi kaçıyorsunuz yoksa ölümün peşinden mi koşuyorsunuz?"

— Sen uçarı konuşuyorsun. Kiev'e gidiyoruz, kardeşler, Kiev'e altın başlı ilk başkente. Orada keşişlerin aç kalmadığını ve buradaki gibi koşmadıklarını ve manastır yuvalarında gerekli ihtiramla kurtulduklarını anlatıyorlar. Çünkü orada halk tanrı korkusu bilen, inançla dolu, kindar Tatarlardan ise uzakta. Orada onların söylentisi bile yokmuş.

— Siz balta tutmasını bilir misiniz, yoksa onu sobada mı saklıyorsunuz? Diye sorar Vaula.

— Doğuştan ellerimize balta almadık. Dünya işiyle uğraşmak bizim neyimize? Ruhani ilahiler okuruz, ruhlara huzur veren dualar eder ve büyüleyici şiirler söyleriz.

— Öz topraklarımız kanla dolarken, Mungollar çocukları ateşlere atarken sizin memleketten kaçışınızı görüyoruz. Der Zvyaga tehditkâr bir şekilde. "Bizim müfrezede de keşiş, peder Ratibor var. Ve dahası dört insan da papaz cübbelerini attılar, sırtlarına abaları geçirdiler ve ellerine ayı mızraklarını aldılar. Siz gereksiz asalaklarsınız! Sizden ne bir hayır, ne de bir fayda gelir. Tatarları nerelerde gördüğünüzü lâfı dolandırmadan söyleyin!

— Suzdal toprağında kardeşler! Orada Tatarlar ve Mungollar tüm mezralara yayılmış, Hıristiyanları yakıyor ve tecavüz ediyorlar.

— Peki, hiç bir şeyden korkmuyorlar mı?

— Kimden korkacaklar ki? Suzdal kınyazı Georgiy Vsyevolodoviç'in, büyük bir alay toplamak için uzağa, Belozer ormanlarına gittiğini, onun muhafızlarının ve savaşçıların kentteki sağlam duvarların ardına kapandıklarını söylüyorlar... Bize biraz yiyecek.

— Pekalâ! Ateşin yanına oturun. Belki sizi doyuran çıkar.

Keşişlerin her ikisi de omuz torbalarını çıkarmadan, kömürlerin üzerinde isli kil tencerenin kaynadığı yerdeki ateşin yanına otururlar.

— Ne kaynatıyorsunuz?

— Yoksa görmüyor musun? Taze balık çorbası!

— Taze mi? Tamam, şanslıyız peder Avraamiy! Acaba, böylesine sık bir ormanda balık olur mu?

— Olmaz olur mu? diyerek cevap verir Vaula. "Bizim burada tatlı su turnası ve mersin balığı ormanda gezer. Ağaçlar devrilir, dağlar ayağa kalkar, turna balığının kuyruğu yere saplanır.

— Bak sen, ne mucizeler oluyor.

Uzun boylu keşiş kil tencereye göz atar:

— Peki, tenceredeki balıklar niye görünmüyor?

— Demek öyle ha! Turna balığının kuyruğu torbandan dışarı çıkıyor, tencere bekliyor. Haydi onu ver bakalım buraya.

Keşiş isteksizce torbayı indirir ve mırıldanarak donmuş turna balığını çıkarır:

— Hayırsever insanlar yolda vermişti. Kiev'e kadar yolumuz ise uzak. Yiyin kardeşler, yalnız bizi bırakın.

Vaula balığı alır, avcı bıçağıyla pulunu kazır, parçalara böler ve kil tencerye atar:

— Un artığı kattık mı sapa sağlam balık çorbası olacak. Belki sende tuz da vardır?

— Var yarım avuç.

— Tuzu da ver. Uzun zamandır tuzsuz yiyoruz.

Uzun boylu keşiş iç çekerek torbadan bir bez parçası çıkarıp içindeki tuzdan kil tencereye azcık serper ve bez parçasını yeniden ihtimamla saklar. Tahta kaşıkları tutarak, ikisi de tencerenin yanına oturur.

— Sen niye devamlı iç çekiyorsun peder? Diyerek sorar Zvyaga. "Dert, Petrov gününde[144] gelir, ağaç kütüğüne oturur ve ağlamaya başlarmış: saçlar dökülür, meşe ormanı gürültü edermiş. Niye ağlıyorsun? Öbür dünyaya da mı tuzla gitmek istiyorsun? Orada Tatarlarla nasıl dövüştüğünüze dair hesap vereceksiniz."

Keşişler korkuya kapılır:

— Bizden zarar gelmez! Biz istekle! Diyerek keşişler korkularını açığa vurur. "Turna balığını bitirince, lütfedin bize, selamet dileyip bırakın!

— Sizi tutmaktan bize ne hayır gelir ki! Der Vaula. "Sadece yük olursunuz."

Keşişin her ikisi de balık çorbasını unutup, kaşıklarını gizler, haç çıkarır, bel bükerek herkesi selamlar ve güney yolunu hızla adımlamaya başlarlar.

Yandaşlar gülüşerek yemeğe koyulurlar bu esnada çamların arasından yine bir yolcu belirir. O, atı dizgininden tutmuş yürümektedir.

— Tanrının getirdiği kim? Diye sorar nöbetçi.

— Ulak, Kolomna'dan.

— Sen bizim en çok aradığımız insansın. Başkana gidelim!

Ormanın içindeki açık alanda ateşler yanıyor, atlar da bir yana bağlanmış duruyorlardı. Ateşlerin yanında savaşçılar oturuyordu. Onlardan biri, kısa kürk gocuk içinde olan, ziftli iplikle çizmelerini dikiyordu. Başka biri siyah taşta baltayı bileyliyor, üçüncüsü bir şeyler anlatıyordu:

— "O esnada Rededya adındaki kuvvetli bir babayiğit, yiğit savaşçı Alyoşa'ya saldırmış ve kafasıyla diklemesine, onun göğsüne vurmak istemiş. Atak Alyoşa Popoviç ise Rededya'nın kafasını yakaladığı gibi, bir anda onu kendi kafasının üstüne kaldırmış ve yere fırlatmış, Rededya'nın ruhu da o anda uçup gitmiş!"

Hikayeci susar. Herkes yaklaşmakta olana bakar. O henüz çok gençtir, bıyıksızdır, zırh ve Bulgar çizmeleri içindedir. Atı düzgün yapılı ve endamlı fakat bitkindir.

144. Petrov günü: 28 Haziran, Aziz Petrov yortusu günü.

— Yorgunluktan atın canı böyle çıktığına göre uzak yoldan geliyor olmalısın. Diye sorar ateşin yanında oturanlardan biri.

— Kolomna'dan. Ulak olarak, büyük kınyaz Georgiy'in yanına gidiyorum.

— Niye böylesine dolambaçlı bir yoldan gidiyorsun? Diye sorar çizmelerini tamir etmekte olan.

— Her yerde Tatar devriyeleri var. İstemeden dolambaçlı gelmem gerekti...

— Evlat, senin yüzünde bir şeyler bana tanıdık gibi geliyor.

— Evet, bende seni hatırlıyorum, diyerek yanıtlar gelen. "Ayı avı için Perunov ormanına gelen sen değil miydin? Seni ormana babam, Savaliy Dikoros götürmüştü. Merhaba diyeyim sana, Evpatiy Kolovrat!

— Yoksa sen Toropka mısın? Nasıl da yiğit bir savaşçı olmuşsun! Ne dikiliyorsun öyle? Yanımıza otursana!

Toropka atı ağaca bağlar ve ateşin yanındaki çam dalları yığını üzerine kendini bırakır. Kolomna'nın, Vlademir'in kuşatılmasını, koşturuşunu ve Moğollarla çarpışmasını ayrıntılarıyla anlatır. Evpatiy ona, Tatar müfrezelerinin şimdi nerede olduklarını, Batıy'ın patikasının nereye doğru uzandığını sorar. Toropka bildiklerini iyice anlatır. O zaman Evpatiy yandaşlara dönerek şöyle der:

— Duraklama yerinden kalkıp, Kuzeye doğru yürüyoruz!

***

Biz azız, fakat Sılavlarız biz!
Vuruşumuz hem şaşmaz, hem ağırdır...
(N. M. Yazıkov)

VI
GECE ÇARPIŞMASI

Evpatiy, karşılaştığı köylülerden, büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in Suzdal yakınındaki malikanesinde Tatar müfrezelerinden birinin keyf çatmakta ve zorbalık etmekte olduğunu ve önemli hanların bayrakları ve sembolleriyle oraya geldiklerini öğrenir.

"Belki, Batıy'ın kendisi de oradadır?" diye düşünür Evpatiy. "Onunla şimdi hesaplaşmalıyım, yoksa hiçbir zaman."

Ve müfreze ikiye ayrılarak aceleyle Suzdal'a doğru yönelir. Atlılar, "atmacalar", ganimet arayan Tatar müfrezelerinin doludizgin koşturduğu, kalabalık yollardan kaçınmak için, gerilerden dolanırlar. Yayalar "kurt yavruları" dosdoğru orman patikalarından yürür.

Malikâneye yaklaşınca Evpatiy, Çernigovlu atlıları fundalıkların arkasında durdurur, kendisi gizli gizli süzülerek ileriye, ormanın kenarına varır.

Yüksek tomruk çitin arkasından hüzünlü türküler ve Tatar kavallarının perdeden perdeye geçen çalgısı işitiliyordu. Alacakaranlık hızla koyulaştı. Malikânenin avlusunu yaklaşık yüz kişilik Tatar süvarisi terk etti. Onlardan birinin elinde beyaz altı kuyruklu bir bayrak vardı. Moğollar atları kırbaçlayıp, yolda dörtnala kalktılar.

Hava tamamen karardığı ve uyuyan ormanın üzerinde parıldayan ay yükseldiği zaman, Zvyaga, Evpatiy'in yanına sessizce süzülerek yaklaşır:

— Kurt yavruları buradalar, hazır bekliyorlar. Zamanı değil mi?

— Başlayın! Diye yanıtlar Evpatiy. "Gürültü etmeyin, sessizce vurun."

Yandaşlar hiç ses çıkarmadan sessizce saldırırlar. Derin sarhoşluk uykusuyla uyuyan Moğollar uzun süre ne olduğunu, bilinmeyen düşmanların nereden çullandıklarını anlayamaz. Malikânenin geniş bahçesinde sessiz süvariler rüzgâr gibi esmekte. Çelik zırhları mavi kıvılcımlar saçmaktadır. Uzun düz kılıçlar ve ağır sopalar Tatar savaşçılarını şaşkına döndürmekte, sessizliği sadece boğuk inleyişler bozmaktadır.

— Kanatlı manguslar! Diye bağırtılar dalgalanır. Dehşet içinde uyanan Moğollar da onu tekrar eder. Kendilerine gelip, malikânenin bahçesinde sağa sola koşuştururlar ve kurtulmaya çalışarak, kaçıştıkları bahçe kapılarında bekleyen meçhul insanların baltalarıyla ölürler.

Şiddetli savaş, tutuşan yangının koyu kırmızı dumanı içinde sabaha kadar sürer. Eski ağaç yapılar parlak ateşlerle alevlenir. Gafil avlanan Moğollar genel kargaşa içinde karmakarışık olur. Umutsuz feryatlarla alev almış kulübeler ve ahırlar arasında koşarlar. Yandaşlar kalabalık müfrezeyi kılıçtan, baltadan geçirir fakat şiddetli çarpışmalarda kendileri de çok kayıp verirler.

***

VII
BERENDEYEVO BATAKLIĞI

Moğol müfrezesinin mahvolduğunu öğrenince Batu Han ulak nukerlerin hepsini, Suzdal toprağında dolaşıp duran kuvvetleri çağırmaya gönderdi. Peryaslavya-Zaleckova civarı, buluşma yeri olarak belirtilmişti. Sürek avında olduğu gibi düğümü daraltarak ve karşılaştıklarını çemberin ortasına doğru sürerek, müfrezelerin çember halinde toplanmaları gerekiyordu.

Yeni haberciler Batu Han'a ele avuca sığmayan "Uçan Urusların" birkaç Tatar müfrezesini daha kılıçtan geçirdiğini ve gene gür ormanlarda kaybolduklarını haber verir.

Bu arada Evpatiy yandaşlarıyla birlikte kuzeye doğru ilerler. Karşılaştığı ormana kaçmış köylülerden, Moğolların artık ileriye gitmeyip, geri dönmeye başladıklarını öğrenir. Her yandan Tatarlar ortaya çıkmaya başlar, aralarından kayıp geçebilmek gerekmektedir. Yem ise tükenmiş, ne kuru ot, ne de ekmek kalmıştı.

Orman patikalarından Evpatiy, Pleşyevo gölüne dökülen Trubej deresinin başladığı yer olan Berendeyevo bataklığına çıktı. Dere yatağından sıyrılarak, Tatar müfrezelerinin çemberinden kurtulmayı ve Ugliça'ya doğru gitmeyi düşünüyordu.

Donmuş bataklığın pürüzsüz yüzeyinde aniden Tatar süvarileri görünür. Ufak sağlam atların üzerinde mızraklarla ileri doğru eğilmiş bir durumda sık ormandan çıkarlar ve Evpatiy'in buzda yayılmış müfrezesine doğru doludizgin gelirler. Müfrezeye bir kaç adım kala, Tatarlar ok fırlatır ve hasmı cezbederek sanki gerçekten kaçıyormuş gibi hızla uzaklaşırlar.

Evpatiy Tatar tuzağını anlar ve müfrezesini Pleşyevo gölüne doğru sevkeder. Ancak yolda gene yeni Tatar atlı kalabalığı görünür. Onlar çarpışmadan kaçınarak, yavaş yavaş ormanın içine çekilirler. Evpatiy Trubej deresi yatağına yaklaşarak, eski yolunda ilerlemeye devam eder.

İleride çam ormanıyla kaplı bir tepelik belirir. Onun çıplak zirvesinde tuhaf eski bir yapının, karla örtülmüş taş enkazı görünmektedir.

— Hükümdar Berendey'in köşkü! Diyerek konuşmaya başlar yandaşlar. "Sakalı dizlerine kadar olan hükümdar Berendey" burada yaşamış.

Tepedeki enkazın yanında yeni Tatar müfrezesi daha ortaya çıkar. Önde beşgen bayrağın uzun uçları dalgalanmaktadır.

— Batıy orada! Diyerek haykırır Evpatiy. "İleri şahin yavruları!" ve atlılarla birlikte dörtnala tepeden yana gider.

Çernigovlulara yardıma hazır yandaş yayalar da muntazam adımlarla yürümeye devam ederler. Tepedeki Tatarlar kımıldanır ve buza doğru inmeye başlar. Atlılar etekte Tatarlarla çarpışır. Evpatiy karşısına çıkan birkaç Tatarı püskürtür ve yokuş yukarı dörtnala akdoğan sembollü beyaz bayrağa doğru gider.

Evpatiy'in yolunu kesmek üzere büyük kırmızımsı at üzerinde eğri kılıcını kaldırmış, kocaman bir Moğol doludizgin gelir. Evpatiy çevik bir hareketle atını yan tarafa döndürür, hızla Moğolla denkleşir. Moğol vuracakmış gibi olur, fakat Evpatiy onun kılıcını öyle bir kuvvetle karşılar ki eğri kılıç kırılır. İkinci darbeyle Evpatiy'in beline kadar yardığı Moğol eyerden yuvarlanır. Tatarların arasında dehşet haykırışları duyulur.

— Uy! Torgul öldü! Vay-dot! Torgul öldü!

Evpatiy yeniden tepeye doğru atılır. Vaktinde yetişen atlılar, saldıran düşmanla çarpışarak, hızla onun yanında koştururlar.

Tepedeki Tatarlar hızla darmadağınık uzaklaşır.

Evpatiy tepede durdu ve etrafa göz gezdirmeye başladı. Her taraftan Tatarlar ortaya çıkıyordu. Yeni yeni müfrezeler ormandan çıkıyor ve korkusuz "şahin yavruları" ve "kurt yavruları"nın olduğu tepeyi, çember halinde kuşatıyorlardı.

Savaş uzar gider. Sayısız Tatar yanaşık sıkı düzenle Rus savaşçılara saldırır. Çernigov süvarileri atlardan inip, sağlam bir duvar gibi dikilir, şiddetli saldırıyla gerilemezler. Kötü silahlı yandaşlar kızgın çarpışmalarda birçok Tatarı yere serer. Fakat Rus safları hızla seyrelir.

Savaşçılar nerede en çok sıkışırsa, nerede oklar ıslık çalarsa, nerede kılıçlar daha kuvvetli tınlarsa, iki savaşçı orada ayırt ediliyordu. Onlar darbeden sakınarak yere doğru eğilmiyordu; öldürücü oklardan yılmıyordu. Bütün boylarınca dik duruyor, geri çekilmeden canla başla dövüşüyorlardı.

Onların yanında sıkı saflar halinde Rus savaşçılar dövüşüyordu. İsabetli Tatar okları sağlam zırhlara çarpıp gerisin geri uçuyor, eğri kılıçlar onlara dokunmuyordu. Yıkılmaz duvar gibi duruyor, Tatarların azgın saldırısını püskürtüyorlardı.

Arada bir, çarpışmanın korkunç sesleri –Tatarların vahşi keskin çığlığı, Rusların haykırışları, atların kişnemesi, demirin şangırtısı, yaralıların feryadı– arasında tok ve kuvvetli bir ses işitilir:

— Dayan, yoldaş Evpatiy! Vur onlara, melunlara!

Cevap olarak, halk meclisinde Riyazanlıların işitmekten haz duyduğu yüksek ve berrak bir ses dalgalanır:

— Korkma peder Ratibor, dayanırım!

Düz ışıldayan kılıç Evpatiy'in ellerinde ıslak çalıyordu. Yanında Ratibor üstüne gelen Tatarları korkunç sopasıyla kırıp geçiriyordu.

En iyi süvarilerini göndermişti buraya hanlar. Fakat atlar ürkerek şaha kalkıyor ve hızla bir yana kaçıyordu. Kimileri de, yiğit cengâverlerin darbeleriyle çarpılıp, binicileriyle birlikte düşüyordu. Evpatiy'in kılıcından sıyrılmayı başarana, Ratibor'un sopası yetişiyordu.

Uzun kır perçemleri üzerinde parıldayan kocaman miğferi, alev alev yanan esmer yüzü ve siyah gözleri ile Ratibor elindeki ağır sopayla saldıranları dehşete düşürüyordu, Evpatiy'de kararlılığı ve yiğitliğiyle korkunçtu.

Ve Tatarlar korku içinde geri çekildi.

Kara yağız aygır üzerinde, başlıca tümen başlarıyla çevrili Batu Han savaşı bir kenarda gözler. Elinin hareketiyle Subuday Bahadır'ı yanına çağırır.

— Emrediyoruz: Bu Rus'un ikisini de canlı olarak getirin bana!

Subuday seçkin bir yüzlük gönderir, ardından ikincisini... Savaşçılar dönmez, Ruslar ise savaşmaya devam eder.

Çılgına dönmüş bir at doludizgin gelir, eyerindeki yaralı güç belâ durmaktadır. Batu Han'ın ayakları yanına pat diye düşer:

— Cihangir! Onlar ele geçmez! Bu Urus tanrısı, kendi Sulde'leri.

Yaralının fısıldadığı son sözler zar zor duyulur. İrkilir, gerilir ve sessiz gider. Nukerler onu bir kenara çeker. Batu Han yüzünü çevirir. Yüzü öfkeyle yamulur.

— Niçin uyuyorlar şamanlarım? Diye tıslar.

Koşarak gelen şamanlar feryat etmeye, tefleri çalmaya ve oynamaya başlar. Herşeye kadir Moğol tanrısı Sulde'den, Urus tanrısını yenmesini rica ederler. Çeşitli seslenişlerle bulut ötesi tanrılarını çağırır, onların yardımı için dua eder, onlara en iyisinden dokuz kara yağız at ve doksan dokuz esir genç vadederler.

Fakat tanrı Sulde kızgındır. Yardım etmek ve derin kara ve dipsiz bataklıklara inmek istemedi. Üstelik azgın tipilerin uluduğu ve sert ayazların kamçı gibi şakladığı Urusların kötü toprakları şamanların da hoşuna gitmiyordu. Onlar vakit kaybetmeden gerisin geri, lütufkâr tanrılarının kaldığı yere, engin Moğol steplerine dönmek istiyorlardı.

Korkunç Urus cengaverlerinin etrafındaki savaşçıların hepsi can vermişti.

Savaş uzun süredir sürüp gidiyordu. Fakat Ratibor ve Evpatiy yorgunluk duymuyordu. Eski kırıp geçiren kuvvetle havalanıyordu korkunç sopa, eski inançla biçiyordu keskin kılıç. Ratibor'un çağırısı aynı yüksek sesle çınlıyordu. Eskisi gibi güvenle yanıtlıyordu Evpatiy.

Rus savaşçılar, yorgunluğu unutarak, safları sıkılaştırıp, çarpışmayı sürdürür. Onlar birbirlerini yüksek sesli haykırışlarla yüreklendirerek Tatarlara saldırırlar:

— İleri, Çernigovlular! Dayan Riyazan! Rus özgürlüğü için!

Batu Han gergin bir şekilde, ayrılmadan savaşı izler. Üçüncü yüzlüğün tehlikeli Urusların darbelerinden yere serildiğini görünce O ulumaya başlar:

— En iyi savaşçılarımı kaybediyorum!

Cihangirin etrafına yığışan tümen başları geri geri çekilirler.

— Vay-dot! Diye bağırırlar. "Onlara ne yapmalı? Bunlar insan değil, sağlam taşlar!"

Batu Han kendi yanağına vurur ve çığlığı basar:

— Subuday! Subuday!

Ve fırlayıp gelen yaşlı başbuğa keskin bir talimat verir.

Nukerler koşuşmaya başlar. Atların ağır toynak sesleri, tuhaf bir gıcırtı ve gürültü duyulur. Çatırtı, gümbürtü, yeni Tatarların bağırış sesleri gelir. Bakır kalkanlara keskin vuruş sesleri, Uruslarla çarpışmakta olan Tatar savaşçılarını tepeden geri çağırır.

Evpatiy Tatarların geri çekilişini görerek, kılıcı yükseğe kaldırır.

— İleri! Uğruna...

Fakat göğsüne korkunç bir darbe onun güçlü sesini kesti. Kan boşaltarak düştü. Önüne gelen herkesi korkunç bir güçle devirerek tepede sıkışmış Rus savaşçıların üzerine kocaman taşlar uçuyordu. Taşları, Tatarların kaygan tabanlar üzerinde taşıdığı Çin mancınığı fırlatıyordu.

Ratibor kurt sesiyle feryat eder. Sopayı fırlatır atar, sevgili arkadaşının yanına atılır. Umutsuzca Onu tutup silkeler:

— Sağmısın, sen Evpatiy? Ses ver arkadaşım!

Kulağını ihtiyatla ona dayar. Can vermiş! Rusyamız için bir daha birlikte dövüşmemiz gerekmiyor.

Başını kaldırdı, etrafa baktı. Her yandan vahşi gümbürtüyle, Rus kahramanları kırıp geçirerek, korkunç taşlar düşüyordu.

Ratibor ölü arkadaşının üzerine eğildi, kendi muazzam boyunun üzerine kaldırdı ve silahsız, tehditkâr, büyük, fırtına gibi soluyan göğsüyle ve alev alen yanan gözleriyle kaçınılmaz ölümü karşılamaya yürüdü.

***

...Nerede onur mezarı Evpatiyin,
Biliyor keskin bakışlar kurganlarla,
Biliyordu eski türkü yiğidi,
Rüzgarla-fırtınayla dalgalanan!
(Lev. Mey, "Evpatiy Türküsü")

VIII
TEPELİKTEKİ SONUNCU KİŞİLER

Çarpışma sona yaklaşır.

Tepelikte çamlar arasında hâlâ bir avuç insan dikiliyordu. Bunlar, Kolovrat'ın mürezesinden en son sağ kalanlardı. Taşlar tepeciğe, insanların doğrulup dikildiği, bir birlerine sıkıca yanaşıp, sakince ölümü beklediği yere seyrek düşüyordu. Son oklarını atıyorlardı. Artık yapacak başka bir şey yoktu.

Hayır... Vardı!

Aniden yüksek, çınlayan, adeta çocukca bir ses uzata uzata türkü söylemeye başlar... Yanık, hüzünlü bir memleket türküsünü:

... Niye kardeş hâlâ derin derin düşünür durursun?
Düşünür durursun, gamlanırsın çocuk?
Nedir deli kafaya takılan,

Türküye hep birden diğerleri de katılır ve türkü cesur bir dalga gibi boşanır. Türkü sanki, sevgili vatanından ölerek ayrılırken Rus insanının vedalaşmasını anlatmaktadır. Türkü sanki, Tatarların Rusları kıramadığını anlatmaktadır!

Geri kalan Uruslardan yana bakıp, Batu Han mancınığın durdurulmasını emreder. Gümbürtü kesilir. Ve işte o zaman, ahenkli, yanık türkünün sesleri Moğol başbuğlarına kadar ulaşır. Cihangir hayretle kulak kabartır.

— Tutun onları! Diyerek emir verir. "Buraya canlı olarak getirin!"

"Yenilmezler" cihangirin kutsal iradesini yerine getirmek için atılır. Geri kalan Urusları kuşatırlar. Aynı anda kementleri her yandan fırlatarak üzerlerine atılır, artık yararı olmayan inadı kırar, ellerini sırtlarına sımsıkı bağlarlar. Ancak Cihangir'in sert emrini hatırlayarak zarar vermekten kaçınırlar.

Batu Han getirilen esirlere dikkatli bir bakışla göz atar. Taşların çarparak yaraladığı Urusların pek çoğu kan revan içindedir. Aralarında ak sakallı yaşlılar da vardı, tamamen çocuk sayılacak iki de genç vardı. Uruslar sakince ve hüzünle dikiliyordu. Suçlular gibi başlarını eğmiyorlardı, heyecanları da, korkuları da yoktu. Ölüme hazır olarak, tehditkâr hanın gözlerinin içine bakıyorlardı.

— Esirlerin elini çözün! Diye emir verir cihangir. "Subuday Bahadır, her bir Urus'un boynuna tahta izin belgesi tak."

— Dikkat ve itaat! Diye sert bir şekilde yanıtlar yaşlı başbuğ. "Baurşi izin levhaları olan torbamı getir!"

— Söyle onlara konaz Galib, diyerek cihangir arkasında dikilen yaşlı dilmaça seslenir. "Batu Han kahraman Rusları affediyor ve onlara hayatlarını ve hürriyetlerini bağışlıyor. Onlar gerçek bahadırlar!"

Kınyaz Gleb'in yüzü buruşur, fakat emri yerine getirmekte gecikmez. Batu Han sabit bir bakışla onları izler.

Esir Urusları göstererek, Batu Han, savaşçılarının duyması için yüksek bir sesle bağırır:

— İşte böyle sevmek ve savunmak gerekir kendi öz ulusunu!

Batu Han'ın yanına yaklaşır vakayinameci fakih Hacı Rahim ve genç cihangirin önünde yere dek eğilir:

— Sen yüce bir kişisin, sen adilsin! Şimdi senin ağzınla Aziz Cengâver, bilge deden konuştu. O, böyle davranılmasını öğretiyordu.

Baurşi, ne olup bittiğini hâlâ anlamayan Uruslara doğru yönelir. Fakat Batu Han onu durdurur. Kınyaz Gleb cihangir'in sorusunu tercüme eder:

— Türküyü kim söylüyordu?

Uruslar birbirlerine bakar, bir anlık sessizlikten sonra yaşlıca üç sakallı savaşçı ileriye bir adım atar. Fakat aynı anda, genç bir savaşçı onları itekleyip, koşarak öne çıkar.

— Doğru değil, türküyü ben söylüyordum. Diye haykırır O, tuhaf, ince, tınlayan bir sesle! Hararetle başını geriye atıp, meydan okurcasına cihangir'e bakar.

Batu Han gülümsemesini zapteder. Kısık, hafifçe şaşı gözleri ateşli gence, hemen hemen çocukça olan yüzüne, cesur, heyecanla parıldayan gözlerine bakar delikanlının. Cihangir dilmaça döner, fakat zayıf uzun boylu tümen başı Burunday onun sözünü keser. Genç savaşçıya yaklaşıp, bağırır:

— Uruslar göz kamaştıranın önünde yeri öpsünler! Şefkatinden dolayı diz üstü teşekkür edin! Der ve aniden kabaca itekler

delikanlıyı. O düşer, kürk şapkası yuvarlanır, ve genç savaşçının başından iki kumral saç örgüsü açılarak sarkar.

Diğer Urus delikanlı Buranday'a doğru sıçrar ve ona yapışır.

— Dokunma ona! Diye bağırır.

Burunday kılıcını sıyırır, fakat cihangirin otoriter hareketi onu durdurur. Burunday kinden çarpılmış bir yüzle geri çekilir.

— Kız mı? diye hayretle uzata uzata sorar Batu Han, genç savaşçının saç örgülerini şapkanın altına saklayışını merakla gözetleyerek. "Bu kızın adı ne?"

— O bir kıny... Diyerek hızla konuşmaya başlar onun küçük savunucusu, fakat kız da onun sözünü keser.

— Sus, Pospelka, soru sana değil! Der ve Batu Han'dan yana dönerek, sakince cevap verir: "Benim adım Prokuda. Ben yoksul bir öksüzüm..."

— Neredensin sen?

— Başkent Vlademir'den.

Batu Han küçümsemeyle başını sallar:

— Uldemir, artık yok! Savaşçılarım onu yaktı.

— Biliyorum. Kenti nasıl yaktığınızı gördüm. Ben, o zaman Pospelka ile birlikte kaçıyordum.

Batu Han gülümser.

— Berikelliya! Der hafif bir sesle.

Koşarak gelen nukerler, ağır taşların altında can vermiş olan, genç savaşçı-pehlivanın ve yaşlı şamanın vücutlarının bulunduğunu haber verir. Batu Han onları görmek ister. Nukerler Evpatiy ve Ratibor'un vücutlarını sedyeler üzerinde getirir. Cihangir dikkatle inceler gibi onlara bakar, Evpatiy'in yarı kapalı gözüne ihtiyatla dokunur.

— Hayır, onlar mangus da, şaman da değildi, kahraman savaşçılar, büyük bahadırlardı. Eğer onlar sağ olsalardı, yüreğimin zıddına onlara sahip olamak isterdim. Savaşçılarım onlardan öğrenmeliler.

Ve etrafında sıkışarak duran Moğollar'a dönerek, şöyle der.

— Onları savaş onuruyla yüceltelim!

O zaman yenilmez başbuğ Subuday Bahadır, yakınlardaki asil tümen başları ve nukerler iç karartıcı ve sert yüzleriyle kılıçlarını sıyırır, başlarının üzerinde kaldırır ve üç kez haykırırlar:

— Khu! Khu! Khu!

***

Sekizinci Kısım

Tipi Göz Karartır

...Tatarlar han Batıy'ın komutası altında doğu Rusya'yı yakıp, yıktılar ve ele geçirdiler. Ruslar her yerde kahramanca savunma yaptı: ne bir tek kent, ne de tek bir kınyaz teslim olmadı.
(N. Kostomarov. "Rus Tarihi")

I
ROSTOV KINYAZI VASİLKO

Büyük kınyaz ve hükümdar Georgiy Vsyevolodoviç, kendi başkenti Vlademir'i terk edip kuzeye yönelmişti.

Ardarda üç atın koşulu olduğu hızlı kızak, hızını azaltmadan, taze atların verildiği kasabanın birinden diğerine doludizgin gitti. Büyük kınyaz toplaşan köylülere sıkı sıkıya şöyle diyordu:

— Alın kılıçları ve baltaları! Müfrezelerde seferber olun, kınyazların etrafında toplanın, kurnaz ve acımasız düşmanla ölümüne savaşa hazır olun. Onları Vahşi tarlaya kovmaya kim yardım edebilir? Hiç kimse! Öz yurdumuzu kendimizin kurtarması gerekir. Tanrı bizimle! O savunucumuz. Sizi ben kendim sevk edeceğim.

Atlar dar yolda yeniden rüzgâr gibi ileriye gidiyordu. Kınyaz ayı kürküne bürünüp açık kızağa biniyordu. Ardından gelen kapalı kızakta iki yeğeni bulunuyordu. Üçüncü de ise yedek erzakla birlikte yaşlı uşak. Kınyaz katarını atlı muhafızlar koruyordu. Yolları iyi bilen kılavuz doludizgin önden gidiyordu. Kışın kasvetli karlı ovalarda, bir birine benzeyen kasaba yollarını şaşırmak kolaydı.

Kınyaz taze at ve erzak getiren muhtarlara acele ettirir ve hiçbir yerde vakit yitirmemeye çalışarak dörtnala yola devam eder. Ayazlı durgun havada, hızla kayıp giden kızaklarla, atların ahenkli toynak sesi ve seyisin bağırtısı ile kınyaz uykuya dalar. Kulaklarında ise tombul sıcak kollarıyla onu kucaklayan kınya-

ziçe Agafya'nın son sözleri çınlamaktadır: "Niçin beni, sevimli kırlangıcını bırakıyorsun? Eğer ölümse, senin yanında gelsin!"

"Elbette, diyerek hatırlar karısının kenetlenen kollarını haşince ve sertçe itişini. Kınyaziçeyi daha uzağa, Beyaz göle, karganın bile uçarak, zor ulaşacağı yere göndermek mümkündü. Fakat o zaman, Vilademirliler: "Kendisi ayrıldı gitti, karısını da gönderdi," derlerdi."

Düşünceden sıyrılıp, somurtur kınyaz ve ileride dönemecin ardında siyah çalılar göründüğü zaman irkilir. Ona hayal meyal, eğilip atın yelesine kapanmış, kocaman yaylardan ok fırlatmaya hazır Tatar süvarileri görünüyormuş gibi gelir... Fakat arabacı coşkuyla ıslık çalmakta, bağırmaktadır. Yana savrulan atlar yeniden doğrulur ve siyah çalılar geride kalır.

Eretesi gün akşama doğru kınyaz artık Nero gölünün düz ovasını hızla geçer. Rostov hisarının duvarları ileride belirir.

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç, yeğeni kınyaz Vasilko Konstantinoviç'i görmek için gece Rostov'da kalmaya karar verir. Vasilko'ya çok değer vermekte ve sevmektedir, bütün akrabaları ve diğer kınyazlar. Halk arasında onun hakkında: "O, herkese karşı hem sempatik, hem şefkâtli, hem de kibirden nefret ediyor." diye konuşurlar. O aynı zamanda kahraman ve cesurdur. Henüz gençken, on beş yıl önce Rostov müfrezesiyle, Tatarlarla çarpışmak için Kiev ve Kalka nehrine gitmişti.

Kızaklar Rostov'un dar yollarından ihtiyatlıca geçer ve kınyaz avlusunun yanında durur. Hizmetçiler ve muhafızlar koşuşarak gelir, kınyazın kızaktan inmesine yardım eder ve koluna girerek eşik basamaklarından çıkarırlar.

— Nerede, nazik yeğenim, kınyaz Vasilko Konstantinoviç?

— Demirhanede?

— Onun orada ne işi var?

— Kılıçları dövüyor!

— Beni onun yanına götürün.

Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç ayı kürkünü çıkarıp atar ve tilki kürkü gocuğu içinde kalarak, kentin loş dar sokaklarında muhafızın ardından yürür.

— Bizim demirhaneler kale duvarının arkasında sapa bir yerde.

Kara kara demirhanelerin sırası göl kıyısında uzanmakta. İçeriden çekiçlerin gümbürtüsü gelmekte. Bacalardan, hararetli ocakların aydınlattığı, koyu kırmızı duman buram buram püskür-

mekte. Ateşlerin kıvılcım demetleri döne döne, karanlık bulutlu göğe doğru uçup gitmekte.

Demirhanelerde iş kaynıyordu, örslerin üzerine eğilenler, büyük kıskaçlarla kızgın akkor demir şeritleri ileri süryor ve çekiççilere çekiçlerle vuracakları yeri göstermek için küçük çekiçleri takırdatıyordu. İri yarı çekiççiler, güm diye kuvvetle vurarak, bütün güçleriyle ağır çekiçleri sallayarak dövüyorlardı.

— Hemen şimdi, hemen şimdi, değerli misafir! Diye bağırır, diğerleri gibi is içindeki çekiççilerden biri. "İşte iki demir parçasını kaynaştırıyorum! Bunlar bulunmuyor! Kentteki bütün sürgüleri, pervazları, teker kasnaklarını söktüm... Ay baltaları ve kılıçlar için hepsi gerekli! Demirciler yetmiyor, ben de dövüyorum.

— Ne yapıyorsun sen kınyaz Vasilko, basit çekiççiler gibi balyoz mu savuruyorsun?

En yakındaki demirci söze karışır:

— Kınyazımız, her şeyi yapmada becerikli, gerçek ustadan daha kötü değil!

— Şimdi ellerimi yıkarım, bana gideriz. Kınyaziçe bize börek ikram eder. Hey, Tırya-çilli! Çabuk buraya gel! Benim yerimi al.

Çekiççi çekici bıraktı ve onu uzun boylu, yüzü çiçek bozuğu genç bir delikanlıya verdi. Tahta bidonda hafif tertip yıkadığı ellerini yanık lekeli önlükte kuruladı ve sonra onu çıkarıp atarak, Georgiy Vsyevolodoviç'e yaklaştı. Demirci ocağının alev alev yanan ışığında, uzun boylu, güzel ve parlak gözlü ve aynı zamanda tehditkâr yüzlü bu bahadırı gözden geçirmek mümkündü. Onun çatık kaşlarında, sabit alev alev bakışında şahince bir şeyler vardı.

Kınyazlar kucaklaşır ve üç kez öpüşürler.

— Ne günler geldi, çattı! Her gün bir şeyler duyulmakta: falan kent düştü, filan babayiğitler can verdi, filan kadınları lekelediler! Şimdi bizim hepimizin, tek irade, tek yürek halinde, hep birden ayağa kalkması gerekiyor...

— Ve tek bir başla! Diyerek yanıtlar kınyaz Georgiy ve demirhaneden, yeğeni ardından yürür, gururla doğrulup ve kendine güvenle.

Geceleyin iki kınyaz, kendir yağlı kandilin göz kırpan ışığında uzun süre masada otururlar. Hem börek arasında pişirilmiş gelincik balığının hem çamuka balıklı bazlamanın hem de islenmiş ayı budunun tadına bakarlar. Eski baldan içerler ve hem yargılar, hem de yapılacakları sıraya koyarlar.

Georgiy Vsyevolodoviç kendi savaş planını açıklar:

— Tatarlar nehrin taşması gibidir, tüm Rus topraklarını basıyorlar ve gittikçe daha küçük müfrezelere bölünüyorlar. Bizim ise büyük bir kuvvet halinde toplanmamız, büyük orduyu yaratmamız gerekiyor. Fakat Tatarların farkına varmaması ve kuvvetlerimizin nerede biriktiğini bilmemesi için, ıssız ormanlarda sessizce ve gizlice toplanmalıyız. Sonra da Tatarların müfrezelerinden birine, vurmalı yok etmeliyiz, ardından onların toplanmasına fırsat vermeden başka birine ve üçüncüsüne. Onları parçalı halde tutmalı ve kısım kısım dövmeliyiz.

— Zaman altın, uçup gidiyor. Peki, kuvvetleri nerede toplamayı düşünüyorsun?

— Herhangi bir yerde, Galiça'da, Vesyekonska'da, Beyaz Göl'de.

— Fazlasıyla uzak.

— O zaman işte sana, kuvvetleri biriktirmenin mümkün olduğu yer: Mologa nehri! Orada geçilmez ormanlar var, yalnız Şervin ormanın değerini bir düşün! Onun yararının dahası da var. Tatarlar zenginliğe aç gözlü, mutlaka Novgorod'a doğru gideceklerdir. Pahalı deniz ötesi malları Novgorod tüccarlarının depolarında değil de nerede bulacaklar? Tatarlar, Novgorodlularla kapıştığı zaman, o an, ordumuz Tatarların yolunu keser ve ensesine vurur. Onların işini burada bitiririz.

— Ben başka türlü yapardım, diyerek yanıtlar Vasilko. "Evpatiy Kolovrat'ın ufak bir ordusu vardı, hepsi yaklaşık bin beş yüz savaşçı, amma Tatar'ı nasıl da pataklamıştı!"

— Fakat, O öldü!

— Öldü ama onları esaslı hırpaladı. Onlarla böyle savaşmak gerekir, izlerini kovalamak, uygun fırsatı kollayarak, uyuyan kamplarına saldırmak. Ben, Tatarların belanın nereden geldiğini hiç bir zaman, bilememesi için her yerdeki özgür savaşçı cemaatlarının toparlanması ve onlara yardım edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

— Hayır, bu doğru olmaz! Bu güçleri parçalamak demektir. Tanrının yardım edeceğine inançla, tehditkâr orduyu toplamak ve önde üzerlerinde azizlerin resimlerinin olduğu bayraklarla ve papazlarla, son savaşa atılmak gerek. O zaman Tanrı bizi bırakmaz ve kendi öfkesiyle putperest zorbaları darmadağın eder. Bana gerekli olduğu kadar bir kahramanlığı başaracağıma inanıyorum. Bütün Rus toprağı benim yardımımı bekliyor. Ben onu

kurtaracağım. Ve kınyaz Vasilko Konstantinoviç, bana yardım etmeni rica ediyorum. Senin şanına inanıyorlar, senin öğüdünü dinlerler. Muhafızları ve gönüllüleriyle Mologa nehrine gelmeleri için, bütün kınyazlara, boyarlara ve voyvodalara ulaklar gönder... Orada savaş kampı kuracağım, Tatarları mahvetmek için şanlı savaşçıları oradan kendim sevk edeceğim.

— Ben, vatana yardım etmek için her şeyi yaparım, kendim de Rostovlu babayiğitlerle yürürüm.

***

II
SAVAŞ KAMPI

Rostov'dan doludizgin yola çıkar ulaklar. Onlar, kınyaz Vsyevolodoviç'in ve kınyaz Vasilko Konstantinoviç'in mektuplarını Novgorod, Polotsk ve Volga kentleri Suzdal, Yaroslav, Kostroma'daki ve daha uzaklarda Galiç'teki, Beyaz Göl'deki kınyazlara, voyvodalara ve mahalli hâkimlere götürmektedir. Onlar savaşçıları Kızıl Tepe yakınındaki savaş kampına, Rus insanlarının büyük bir orduda toplanacağı yere çağırmaktadır.

Her yandan Kızıl Tepe'ye doğru savaşçılar akın eder. Bazıları at üzerinde zırhlı, kılıçlı ve mızraklıdır. Kimileri de ki onlar çoğunluktur; aba ve kaban giymiş olup, sadece ayı mızraklı ve baltalıdır.

Kızıl Tepe'de kınyaz Georgiy görünmez.

— Peki, savaş kampı nerede? Tatarlar onu daha önceden ziyaret etmiş olmasın...

Savaşçılar, ateş yanlarında ısınarak konuşurlar:

— İyi ki, nihayet Viladimir'in büyük kınyazı derin düşüncesini bir yana bıraktı!

— O, şimdi kınyazların en güçlüsü, Onun Rus kuvvetlerinin başına dikileceği zaman. Çoktan böyle davranmış olması gerekirdi. O zaman kendisi hata etti, Riyazanlıları desteklemedi.

— Şimdi zaman kaçmış durumda, ne kadar Rus insanı yere serildi.

— Bütün dünyanın, gaddar düşmanın üzerine çullanması gerekir, ancak ozaman onu alt ederiz.

— Eh, Rus memleketinin mavolması, hep kınyaz didişmesi, tartışması yüzünden zaten.

Büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç, Rostov'da uzun süre kalmadan doludizgin Ugliç'e gider, Volga üzerinden Mışkin'e kadar iner ve oradan da, orman yollarından Sit nehrinin, Mologa'ya kavuştuğu yere varır. Oradaki, Bojenki köyünde Vahramey'in babası olan papazın yanında kalır.

Papaz, onun yan yatmış kilisesi gibi çok yaşlı idi ve eski zamanları konuşmayı seviyordu. Papazın, mayalanmış hamur gibi yumuşak, şefkatli ve güler yüzlü karısı Olimpiada geçkin yaşına rağmen, misafiri mantar turşusuyla, yarısı mantarlı lapayla doldurulmuş böreklerle ayrıca soğanlı balıkla memnun etmek için konuk odasında sessizce koşturdu, durdu.

Peder Vahramey, Bojenki köyüne batıdan yalnız tek bir yolun Bejetska'dan geldiğini, doğudan ise ancak kışın Mologa ve Sit nehirlerinden geçildiğini, etrafın ormanlık olduğunu, kışın şiddetli ayazda bile donmayıp buğu yayan, oradaki oynak pencereli yumuşak bataklıkların yazın geçit vermediğini anlatır.

— Demek ki Tatarlar buraya ulaşamaz! diye aklından geçeni söyler.

— Herkes boğulur! Diyerek doğrular, peder Vahramey.

— Bu yerler benim hoşuma gitti. Savaş kampımı burada kuracağım.

— Tanrı yardımcın olsun. Diyerek destekler, peder Vahramey. "Başla, hükümdar, ben de dua ederim, herşeye kadir yüce Tanrıya, senin orduna zaferler ve düşman üzerinde üstünlük bahşetmesi için her gün yalvarırım."

Çağrıya ilk olarak kampa en yakın Sit kınyazları ses verir. Muhafızlar ve kuru ot, un ve balık dolu arabalar göndermeye başladılar. Abalar ve kenarlarında renkli şeritler dikili tavşan kürkü kabanalar, kulaklı ve enselikli kurt kürkü şapkalar içinde, omuzlarına kadar uzun saçlı Sit'in köy erkekleri geldi. Kınyazın çıktığı eşiğin önünde, ayı mızraklarına dayanarak, sıkışık kalabalık halinde durdular. Öne çıkan başkanları peltek ve hızlı hızlı bir konuşmayla sordu:

— Niçin çağırdınız? Sitlileri niçin ayağa kaldırdınız? Söyle bize, ormancılara, neyi keseceğimizi?

Kınyaz Georgiy işleri yönlendirmye yatkınlığını derhal gösterir. Kimini, Sit nehri kıyısında tomruklardan tabanlar ve duvarlar örmekle görevlendirir ve her tabana da kil ve taştan soba yapmalarını sıkı sıkıya emreder. Diğerlerini de insan boyu derinliğinde siper kazmakla görevlendirir.

— Biz bunları yapabiliriz, diyerek yanıtlar Sit erkekleri. Bataklığı kazmak da, çamları kesmek de, hepsi alışkın olduğumuz işler.

Köylü erkekler vakit yitirmeden tek sıra halinde ormana yönelip, orada baltalarla işe giriştiler. Köknarları ve çamları devirmeye

başladılar. Toprağı derince yaran Sit'in yüksek kenarında ise düz çatıları kabuk levhalarıyla kaplı, tomruk duvarlar yükseldi. Birkaç gün sonra da onların üzerinde dumanlar tütmeye başladı.

Teker teker ve onar onar gönüllü savaşçılar gelir. Onların hepsine kınyaz Georgiy iş gösterir: Kimi alçak sığınaklar kazar, kimi de tomruklar, kütükler, kuru dallar getirir ve onlardan uzun engeller yaparlar.

Çok geçmeden Rostov kınyazı Vasilko Konstantihoviç üç yüz kişilik süvari müfrezesi ve bin kişilik yaya savaşçıyla geldi. Onu ardından et gövdeleri, un çuvalları ve kuru ot yüklü kızak kataı izledi.

Kınyaz gürültülü kampı dolandı, kaşlarını çatıp, beyaz tomruk duvarlara yan yan baktı, kütük engellerin önünde atını durdurdu, başını salladı ve kiliseye yöneldi. Papaz evinin yanındaki yeni kütük duvarın üzerinde büyük kınyazlığın siyah sancağı dalgalanıyordu. Onun üzerinde altın sarısı iplerle aziz Spas Nerukotvor'un tasviri işlenmişti.

Eşiğe uzun etekli solmuş papaz cübbesi içinde kır sivri sakallı ve kır saçları örgülü peder çıkar:

— Selâm sana, kınyaz Vasilko Konstantinoviç! Şereflendir, içeri buyur, ısın.

— Merhaba peder Vahramey! Son geyik avından beri, uzun süredir seni görmemiştim. Sen de, senin hükümdariçen de gittikçe yaşlanıyor musunuz?

— Omuzlar bükülüyor, ama yaşlı baş gene de sağlam duruyor ve belki hâlâ işe yarar.

Kınyaz, endamlı kula rengi atından iner. Muhafızlar koşarak yaklaşır ve atın dizginini alırlar. Vasilko eski evin eşiğine çıkar ve onu kutsayan peder Vahramey'in buruşuk elini öper.

— Bu ne böyle, sanki kent inşa ediyorsunuz?

— Evet, öyle gibi, diye yanıtlar papaz.

— Uzun süre mi duracak bu kent? Bir, iki yıl, ya da daha çok?

— Ne söyleyebilirim, ben yaşlı bir rahibim! Buna büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç karar veriyor. Kütüklerin getirilmesini, inşa edilmesini o emretti, işte böyle savaş kalesi büyüyor.

— Pek çok halkın toplandığı görülüyor. Peki, herkesi nasıl doyuruyorsunuz?

— Her şeyi hükümdarımız düşünüyor. Gelen savaşçılar yanlarında yuvarlak somunlar getirmiş. Bundan başka, büyük kın-

yazın emri üzerine her yerden un ve tuzlanmış balık getiriyorlar. Buralı, Sitli kadınlar da mayalıyor, hamur karıyor ve pişiriyorlar.

— Peki sizde kuru ot var mı? Yanımda atlı muhafızlar var.

— Senin ata bende saman bulunur. Yazın inek için biçmiştim. Muhafızlarına kınyaz verir. Kuru ot getiren köylüler görmüştüm... Biz eşikte hâlâ niye donuyoruz? Buyur geç kınyaz, lütfen, gariban tapınağa.

Kınyaz Vasilko sahil boyunda uzayıp giden muhafızlara döner, öncü yüzlük başkanını yanına çağırarak şöyle der:

— Kampı gözden geçir, atların konulduğu yeri ara. Yem konusunu ben kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç ile konuşurum.

— Bizim üç günlük kuru otumuz var. Arpa ise ancak on gün yeter.

— Ne olursa olsun atlarımız çorba pişirmek için kesilmesin! Kalabalığın ne kadar çok olduğunu görüyorsun. Bak, işte büyük kınyaz da geliyor.

Georgiy Vsyevolodoviç neşeyle, buharda yumuşatılmış kırmızı yüzüyle, iliklenmemiş kürk içinde sallana sallana geldi:

— Buharlı odada güzelce yıkandım. Bedenimi ısıtmayı seviyorum. Burada yeni altı buharlı oda yaptırdım... Onlar olmadan insanlar bitleniyor. Her şeyi düşünmem gerektiğinden kafam çatlıyor! Merhaba yeğen, ömrün uzun olsun! Kucaklaşalım ve benim yeni kulübeye gidelim!

***

III
BATU HAN MANASTIRDA

Ugliç'e yaklaşınca Batu Han atı durdurur. Sanki yan yatmış ve düzensizce bir birbirine yapışmış gibi duran, çatılarında haçlar olan, tuhaf görünümlü tomruk binaları kamçıyla gösterir.

— Bunlar ne?

— Sanki yarı uykuda gibi yanında gelmekte olan Subuday Bahadır kendine gelir ve bağırır:

— Dilmaç! Çağırın dilmaçı!

— Dilmaç! Diye bağırır nukerler.

Polovetslerden yaşlı bir tercüman yaklaşır:

— Bu erkeklerin manastırı. Burada birkaç yüz keşiş yaşıyor. Bunlar kadınlara bakmaları yasak olan keşişlerdir. Onlar sürkli dua etmekteler...

— Hangi konuda dua ediyorlar?

— Dünyada barış ve sükûnet olması için...

— Bana bunlar gerekmez! Peki, onlar kendi tanrılarından, konoz Gyurg'la savaşımın nasıl sona ereceğini öğrenebilirler mi?

— Öğrenebilirler!

— Bu gece ben Tanrının bu evinde geceleyeceğim, der Batu Han ve yan gözle Subuday'a bakar. O şiddetle, sesli sesli burnundan solur.

— Dilmaç! Diyerek, emreder Subuday Bahadır. "Yüz nuker al! Doğru Rus Tanrısı'nın evine git. Şaman başına, büyük cihangir Batu Han'ın şimdi geleceğini söyle."

— Emrin yerine gelecek yenilmez!

Dilmaç yüzlük nukerin başında doludizgin manastıra gitti. Subuday Bahadır ise yüzlükbaşını çağırdı. Arapşa süslü doru at üzerinde yaklaştı. Koyu renk tüylerinde gümüş tasma seçiliyordu. Atın koşumunda, öldürülen herhangi bir Rus voyvodasının atından çıkarılmış gümüş ve altın süsler ve zincirler vardı.

Manastırı kuşat! Diyerek talimat verir Subuday Bahadır. "Her kapıya nöbetçi koy. Bütün evleri ve bodrumları gözden geçir; saklanmış savaşçıların ya da kurnazca pusuya yatmış birinin

olup olmadığına dikkat et. Başlarına mutluluk kuşunun konduğunu, cihan hükümdarının onlarda geceleyeceğini, Uruslara söyle! Evlerin içine, merdivenlere ve başlıca geçitlere nöbetçiler koy. Karınları en çok aç olan on nukeri mutfağa koy, tıka basa yesinler ve şamanların kötü ya da yasak bir şey hazırlayıp hazırlamadıklarına göz kulak olsunlar. Eğer kuşku duyarlarsa, kötü niyet sezerlerse, kamçıları aşçıların ensesine patlatsınlar. Ve cihangir Batu Han bu evde dinlenirken, bu evde diğer müfrezelerden hiç bir Moğol savaşçının olmamasına dikkat et.

— Dikkat ve itaat! Diye yanıtlar Arapşa ve emri yerine getirmek için doludizgin gider.

Manastırın ana kilisesinde törensel ayin icra edilir. Sağ duvar boyunca halı kaplı yükseltide, sırt dayanağı yüksek iki koltuk bulunmakkta. Birinde ayaklarını altına almış, eğri kılıcı dizine koymuş Batu Han oturmakta. Diğerinde başında altın sarısı kurdela ve inci dizili ipler sarılı yüksek siyah şapka Yıldız oturmakta. Batu Han'ın yanında en başta gelen, altı hanı yerde oturmakta. Subuday Bahadır da onların arasında. O, kilisede olup biten her şeye kısık gözünü dikmekte ve şüpheyle bakmakta.

Ayin törenseldi. Ayini, Tatarlardan kurtularak kiliseye gelmiş olan episkop kendisi yönetiyordu. Yaşlı, kupkuru, kamburlaşmış episkop, simli papaz cübbesi içinde, başında parıldayan altın ayin başlığı ile tapınağın ortasındaki yüksekçe kürsüde duruyordu. Sağında ve solunda, hepsi bayramlık, renkli ve simli cübbeler içinde altışardan on iki papaz onun önünde donup kalmış gibi dikiliyordu. Simli kumaştan elbiseler içindeki iki oğlan çocuğu da ellerinde uzun mumlarla episkopun iki yanında duruyordu. İkonların önünde mumlar ve lambalar yanıyordu. Alevcikler göz kırpıp ışıldayarak, simli kumaşta ve ikonların durduğu altın yaldızlı yerde yansıyordu.

Batu Han yeni seyirden memnundur. Arada bir gülümseyerek başını sallar koronun söylediklerine katılmayı dener. Yüzünü koruyan altın oklu çelik miğferinde, gümüş zırhında ve boynundaki büyük zümrüt ve elmas kolyede renkli kıvılcımcıklar alev alev yanmaktadır. Uzun boylu, iri yarı papaz çömezi Batu Han'a yaklaştığı ve buhardanlığı sallayarak onu aromalı dumana büründüğü zaman, Batu Han lütfedip başını sallar, buhardanlığın hoş dumanını hırsla solur.

Yıldız derin koltukta kımıldamadan oturur. Gümüş işlemeli ipekten Çin elbisesi ve pahalı süsler içinde, ellerindeki elmas yü-

züklerle, ağarmış, tıpkı kukla gibi cansız yüzüyle küçük bir put gibidir. Sadece genişleyen gözleri heyecanla ışıldamaktadır.

Sadık, İ-La-he Yıldız'a yan gözle bakıyor ve koltuğun yanında dikiliyordu, bir an Yıldız'a doğru eğilerek fısıldar:

— Sakin ol! Endişeni belli etme. Hükümdar farkeder.

— İşte o! Orada, pencerede. Öylesine yakın ki. Benim onunla konuşmam gerek, diye fısıldayarak yanıtlar Yıldız.

Yan çıkışın yanında, mızrağa dayanmış, bir nuker durmaktadır. O, çelik miğfer ve çelik zırh, kırmızı Bulgar çizmeleri içindedir. Bıyıksız genç yüzü kayıtsızdır. Arada bir Batu Han'dan yana bakmakta, fakat daha çok, ayazlı alaca karanlık günün zayıf mavimsi ışığının belli belirsiz sızdığı ufak mikamsı pencereye bakmaktadır. Bu, girişe nöbetçi olarak konan Musuk'dur. O aniden, Batu Han'ın karısının sabit, dosdoğru kendisine yönelen bakışını fark eder. Musuk başını çevirir, fakat bir süre sonra ufak tefek kadının inatçı dosdoğru bakışıyla yeniden karşılaşır.

"Benim ne özelliğim var ki?" Diye düşünür Musuk. "Hançe gözlerini acaba niye bana dikiyor?"

O, onun bakışı bir kez daha yakalar. Hizmetçinin sanki sakinleştirmek ister gibi eğilişini fark eder. Birden şiddetli bir düşünce onu yakar kavurur: "Bu koyu gözler, dar çeneli bu yüz... Ne kadar da ona benzemekte! Fakat yoksul step kızı ve pahalı gerdanlıklarla süslenmiş, cihan fatihinin karısı arasında ortak ne olabilir ki!" Ve yeniden pencereye bakmaya başlar.

Beklenmeyen kükrer gibi bir haykırış Musuk'u kendine gelmek zorunda bıraktı. Simli cüppe içindeki büyük, güçlü kuvvetli papaz çömezi bahadır sesi gibi sesinin bütün gücüyle haykırıyordu:

— Yüce azametli ve şanı her yanı tutan hana...

Muhterem, ağır başlı, kilise kâhyası peder keşiş grubundan ayrılır, sessiz adımlarla papaz çömezine yaklaşır ve onun etli, kırmızı kulağına fısıldar:

— Daha yükselt!

Kilise kâhyası fısıldar, papaz çömezi ise kükrer:

— Hükümdaramıza...

— Daha da yükselt! diye ısrar eder, kilise kâhyası peder. Papaz çömezi kan hücum etmiş, yırtınan yüzüyle tekrarlar:

— Hükümdarımıza, yakın ve uzak halkların efendisine, devletlû Batıy Cuciyeviç'e uzun yıllar yaşamak ve sağlık!

Kilise sahnesindeki koro hep birden katılır ve üç kez tekrar eder:

— Uzun, uzun yıllar!

Ayinden sonra seçilmiş olanlar uzun dar yemekhaneye, öylesini ancak keşiş aşçılarının, kilise kâhyası pederle birlikte düşünebilecekleri en iyi akşam yemeğinin verildiği yere indiler. Çığa balığından çorba da, kocaman bütün bir mersin balığı da, hem tatlı su gelinciğiyle pişirilmiş, hem de, ufak ufak doğranmış tüylü mantarlarla hazırlanmış börekler de, haşlanmış buğdayla baldan aşure de, elma turşusu da, siyah, tahıl gibi balık yumurtası da vardı. Uşaklar yiyecekleri büyük oyma tahta kaplarda getirdi. Keşişler mahzenlerden yeşil tahıl şarabı ve sert eski bal dolu kil çömlekler çıkardı. Hâlâ köpüklü ev birasını, vişne ve diğer meyvelerden likörleri içtiler.

Masanın ucunda Batu Han oturuyordu. Yanında sol tarafta arşimandrit (yüksek rütbeli papaz), onun yanında da Subuday Bahadır vardı. Sağ tarafında pahalı süsler ve parlak elbiselerle ışıldayan Yıldız Hatun, ondan sonra da en yakını altı han vardı. Papaz başlıkları ve uzun siyah cübbeler içindeki en yaşlı ve muhterem keşişler de daha aşağıya oturdular.

Yaşlı episkop yemeği kutsayıp, hastalığını bahane etti ve dinlenmek için manastırdaki kendi odasına doğru uzaklaştı.

Batu Han, büyük kuşkuyla çok az yer, fakat hepsinin tadına bakar. Subuday Bahadır sadece soğanlı ve yağsız etli karabuğday lapasını çiğner. O, lapayı koynundan çıkardığı kendi bakır kupasıyla, kaptan alır. Aynı kupayla, onu önce diliyle yalayarak, Subuday bütün içeceklerin tadına bakar. Hoşuna gitmeyeni de sert bir hareketle döşemeye döker.

Akşam yemeğinin ortasında Çinli kadın İ-La-He Batu Han'a yaklaşır:

— Yıldız-Hatun tuzlu balığın kokusuna ve Urus şamanların kaba konuşmalarını dinlemeye daha fazla katlanamayacak. Zayıflıktan şimdi düşmek üzere. Onu buradan götürmek gerekiyor.

Batu Han Yıldız'a baktı. Yıldız, gözlerini indirmiş, sanki uyuyor gibi kımıldamadan oturuyordu. Küçük hançanın dinlenebileceği odaya götürülmesini emretti.

Azametli kilise kâhyası peder ayağa kalktı ve kaba sakalını okşayarak, hança ve Çinli kadını en iyi kilise odasına kendi götürdü.

***

IV
KİLİSE ODASININ KAPISINDA

Arapşa Musuk'u çağırır. Onlar kapalı geçitlerden geçer, merdivenlerden çıkar, karanlık bir arka sokağa inerler. Nihayet Arapşa, uzun dar bir geçitte Musuk'u bırakır. Geçitin bir yanında, balık keseleri takılı ufak loş pencerelerden ışık gelmekte, diğer yanında kapalı kapılar sıralanmakta. Arapşa bir kapı gösterir:

— Burada, cihangir'in karısı küçük hatun dinleniyor. İçeri hiç kimseyi bırakma. Bütün gece nöbet tutulması gerekiyor. Seni değiştirmeye gelirim. Bu yerden ayrılma.

Musuk uzun süre dikildi. Bazen onun önünden siyah papaz başlıkları ve uzun siyah elbiseleri içinde yaşlı keşişler geçiyordu. Onlar yanık mumları avuçlarıyla örtüyor ve bir şeyler fısıldıyorlardı.

Bir ses duyuldu. Subuday Bahadır geliyordu, ardından da kollarına girdikleri Batu Han'ı getiriyorlardı. O sallanıyor, elini havada gezdiriyor, sanki bir şey yakalamak istiyor ve dolaşan diliyle bir şeyeler söylüyordu.

— Aziz hükümdar ayda üç kez sarhoş olmaya izin veriyordu, fakat daha iyisi bir kere içmektir. Ben diyorum ki. Moğol şamanlar da, Arap mollalar da, Urus pederler de gayet yararlı ve bana sadık insanlar. Bütün şamanlara, para toplamaları için, topraklarımda özgürce yolculuk etme hakkı sağlayan izin levhaları vereceğim. Şamanların, mollaların ve pederlerin hiçbir vergi ödememelerini emrediyorum.

Arşimandrit ve dört keşiş yanan büyük mumlarla Batu Han'a kilise odasına kadar eşlik ettiler. Batu Han sallanarak girdi.

Arşimandrit yere doğru eğilerek Subuday'ı selamladı ve keşişlerle birlikte uzaklaştı.

Subuday Bahadır şöyle der:

— Şimdi, Tanrının bu evinde herkes tepeden tırnağa sarhoş. Yangın çıkarılmasından, nukerlerimizin keşişleri gücendirmesinden ve katliam yapmasından korkuyorum. Sen, nuker, dur, göz kulak ol ve ve dikkatli kulak kabart. Manastırı kendim dolanacağım ve nöbetçileri yoklayacağım.

Musuk tam endişe içinde bekler...

"Yıldız mı? Yoksa Yıldız değil mi? Bu elbet yanlış! Böylesi masallar hayatta bulunmaz. Peki, o hurmalar, çölde adıyla ona seslenen o ses, peki çörek ve altın mangırlarla ipek çıkını fırlatan o küçük el!"

Pencerenin yırtılmış balık kesesindeki delikten çıplak siyah ağaçlarla manastır bahçesi görünüyordu. Gök rengine çalan rüzgârın yığdığı kar kümeleri vardı. Çiğnenmiş yol bahçeyi yarıyordu. Uzun etekli kürk içinde mızrakla silahlanmış bir nuker yolda yavaş yavaş yürüyordu. Rüzgâr pencereye çarpıyor ve Musuk'un üzerine kar tozu serpiyordu.

Bir hışırtı duyulur. Musuk başını çevirir. Karşısında, tepeden tırnağa hafif bir kumaşa bürünmüş ufak düzgün yapılı bir kadın durmaktadır. Başında alacalı bir eşarp bağlıdır. Genişçe açılmış gözler endişeyle bakmakta, bir şeyler beklemekte, sormaktadır.

Kadın ileriye doğru bir adım atar:

— Musuk?

Musuk döner. Zırhının çeliği çınlar.

— Bir düşünce beni yakıp kavuruyor, diye tınlar tanıdık bir ses. "Benden dolayı alınmış paradan sen de aldın mı?"

Musuk ışıldayan gözlere hırsla dikkatle bakar.

— Ben sadece, kardeşlerim küçük Yıldız'ımı götürürlerken evde olmadığım için suçluyum. Eğer ben bunu görseydim, en kötü düşmanlarla dövüşür gibi onlarla dövüşürdüm. Onların ne yaptığını öğrenince, kendi yurdumu-çadırımı lanetledim babamdan ve kardeşlerimden koptum.

— Ben artık yeniden yaşayabilirim!

O bir şey daha söylemek ister, fakat durur. Musuk keskince konuşur:

— Şimdi Yıldız, efendimin karısı. O bana at, kılıç ve zırh verdi. Cömert ve özenli, tüm nukerlere karşı adil. Kahraman ve kararlarında hızlı. O, büyük bir davayı yerine getiriyor. Tüm cihanı geçecek ve onu yenebilecek hiçbir başbuğ çıkmayacak ve ben onu seviyordum...

— Peki, şimdi de mi? Diye sorar, tıkanan bir sesle Yıldız.

— Şimdi, ondan nefret ediyorum.

Yıldız kedi çevikliğiyle onu kucaklar. Zırhın buz gibi soğukluğunu hisseder. Musuk'un yüzü beyazlaşır. Kendisi de, zırhı gibi hareketsiz ve soğuk durur.

— Yoksa sen benim Musuk'um değil misin?

Yıldız küçük eliyle Musuk'un yanağına dokunur. O, meçhul çiçeklerin hoş kokusunu duyar. Gözlerini yarı kapatıp, nasıl davranacağını bilemeden titrer.

— Söyle, Yıldız, o seni çok mu seviyor?

— Beni mi? Onun beni niye sevdiğini ben kendim bilmiyorum! Batu Han bir gün bana, düşmanlarından saklandığı zaman, Ona üç sıcak çörek verdiğimi söyledi. Bu üç çörek için bana üç hükümdarlık, –kuzey, doğu ve batı– hediye etmeye söz verdi... Şimdi, Ona kardeşim olduğunu söyleyeceğim. O, masallardaki gibi seni hediyeye boğar. Simli kumaşlara bürür, elmas yüzük ve at yılkısı verir!

— Benim, senin kardeşin olduğumu mu söyleyeceksin? Kardeşlerim benim için Allah'tan ve tüm cihandan daha kıymetli olanı sattılar. Ben, Batu Han'ı terk edeceğim...

Yıldız sarsılır, fakat yeniden ileri atılır ve elleriyle Musuk'un haşin yüzünü okşar.

Kapı gıcırdar, alaycı "dze-dze!" diyen ses duyulur. İkisi birden başını çevirir. Kapıda Batu Han durmaktadır.

***

V
"ACELE ET!"

Kilise kâhyası pederin dar odasındaki koyun postuyla kaplı sedirde, enli, kalın Subuday Bahadır ayaklarını altına toplamış oturuyordu. Yaşlı başbuğ dikkatle, açık gözünü kırpmadan, biçimi bozulmuş tahtaki ikona bakıyordu. Onun üzerine, evcil ve diğer hayvanların koruyucusu aziz Vlasiy resmedilmişti.

— İşte bu Tanrı bizim Moğol ulusunun hoşuna gidecektir, diyerek yüksek sesle kendi kendine yargılıyor Subuday ve Vlasiy'in haşin koyu kahverengi yüzünü, ucu halkacıklar halinde kıvırcık kır sakalını özenle gözden geçiriyordu. "Bu bizim gerçek Moğol Tanrımız! O hayvanları seviyor ve esirgiyor, inekleri, koyunları koruyor, atları bekliyor. Atlarımıza ise koruyucu gerekli, aksi halde onlar burada, bataklıkların yolları çevrelediği, çamların ve köknarların dağ gibi yüksek olduğu yerde, Urusların memleketinde mahvolurlar. Harakun[145] kinden ve ahmaklığından ekin, kuru ot yığınlarını, tınazları yakıyor... Söyle, Saklab, –sen kendin Urus'sun– bütün bunları niçin yapıyorlar? Moğol hükümdarı Batu Han'a boyun eğmeleri daha iyi değil mi?"

Kapının yanındaki kanepede oturan zayıf köle, uykulu umursamaz bir sesle cevap verir:

— Ben kırk yıldır burada değildim. Suzdal erkeklerinin ne düşündüğüne dair şimdi hiç bir şey bilmiyorum. Bu dünyada hep seninle sürtüp duruyorum, insanlarla konuşmuyorum. Tencereden ve ağaç kepçeden başka hiç bir şey görmüyorum.

Subuday kölesine akıl vermeye devam eder:

— Sen, her şeyi unutmuşsun Saklab. Böyle olmaz! Her şeyi hatırlamak, her şeyi efendine açıklamak gerek. Subuday doğrulur ve keskin, emredici bir sesle konuşmaya başlar: "Dolaş, nöbetçiler yerlerinde duruyorlar mı, uyukluyorlar mı bak? Ve derhal yanıma dön gel!

145. Harakun (hara-kun): basit, "kara" adam, alt tabaka insan, feodala bağlı sıradan göçebe.

— Böyle olacağını biliyordum. Geceleri bile rahat yok! diye homurdanır yürüyerek, Saklab.

Subuday gözünü kısar. Kafası sarkar, ağzı aralanır. Uykuya dalar, rüyasında... uçsuz bucaksız gök rengine çalan stepi, rüzgarın salladığı yüksek sarı çiçekleri görür. Leylak rengi dağların ardında batmakta olan, koyu kırmızı güneş, kapılarını kapatmaktadır. Sayga sürüsü güneşten sıçrayarak stepte rüzgâr gibi koşturmakta. "Güneş henüz saklanmadan urtona[146] varmak için acele et!" diye fısıldar, birinin sesi. Subuday güneşi alakoymak için elini uzatır. Kolu, elde mızrak tüm step boyunca uzanır. Sivri uç güneşin içinde kızarır. Bu artık güneş değildir, nukerlerin yaralı halde yakaladığı ve pehlivan Torgul kılıç darbesiyle başını koparıncaya kadar kendisinin dövmeye devam ettiği, yaşlı Riyazan voyvodası Kofa'nın kana bulanmış başıdır... Baş gözlerini açar, alayla gözkırpar ve fısıldar: "Acele et! Yoksa günah bilmez kuvvetlerin kara saplanacak."

Kapı kabaca dövüldü. Lambanın alevi sallanıyor, gölgeler tavanda sıçraşıyordu. Karla kaplanmış iri yarı bir Moğol peykenin ayaklarına sürtünerek odaya girdi. Kenarlı kürk kalpağı kulaklarını ve yüzünü örtmekte idi. Sadece soğuk ısırığı siyah lekeler dolu burnu ve güçlükle kımıldayan dudakları görünüyordu:

— Dikkat ve itaat!

— Seni dinliyorum, der umursamazca Başbuğ.

— Siyah bir Rus şaman: "Bayza[147], Subuday" diyerek iki kelimeyi tekrar etti durdu. Buraya sokulmaya çalıştı. Yüzlük başı Arapşa onu senin yanına getirmemi emretti.

— Nerede siyah şaman?

— Burada, arkamda, diyerek Moğol geri çekildi. Onun ardında her tarafı kar tozuyla kaplı uzun asalı ve sırtında yol torbasıyla siyah bir keşiş duruyordu. Siyah papaz başlığı sık kaşlarına dek inmişti.

Subuday gözünü kısıp keşişe bakar. Keşiş, başlığını çıkarır. Yarı kırlaşmış saç perçemleri ve uzun siyah sakalı çok yakından tanıdık gibidirler. Keşiş Tatarca konuşur:

— Bayza! Subuday Bahadır! Önemli haberler var.

— Çık, diyerek başbuğ nukere döner. "Kapı ardında dur. Ben çağırırım seni."

---

146. Urton: Stepte büyük yol üzerindeki duraklama yeri, köy.

147. Bayza: Dikkat.

Moğol, kocaman pabuçlarını yere vura vura çıkar. Kapı kapanır. Keşiş etrafına bakınıp, üzerindeki bol elbiseyi çıkarır, Subuday'a yaklaşır ve sedirde, yanıbaşına oturur:

— Keşiş kılığına girdim. Kara halkı kutsadım. Herkes ellerimi öptü.

— Daha sonrası konaz Galib!

— Ben herkese büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in nerede bulunduğunu sordum. Etrafta da: "Nerede kınyaz Georgiy, kuvvetler nerede toplanıyor?" diye aynı soruyu işitiyordum. Ayı mızraklarını ve baltalarını bileyebilen herkes, kalabalık halde kuzeye doğru gidiyor. Ben de acele ediyordum. Binebildiğim yerde kızağa bindim, yol arkadaşının olmadığı yerede yayan yürüdüm, sırf seni memnun etmek için.

— Daha sonrası, konaz Galib, daha sonrası!

— Beni kızakta götüren safdiller şöyle diyorlardı: "Bizim için dua et,bize zafer getir."

— Bu konu yeter! Nerede konaz Gyurga?

— Patika yollarla köylerden, geçilmez ormanlardan geçerek vardım.

— Nereye?

— Mologa nehrinden.

— Mologa mı? Nerede Mologa?

— Kuzeyde... Önemli haberler için bana bir torba altın sözü vermiştin.

— Henüz önemli bir haber duymadım. Sen boyuna gidiyorsun, gidiyorsun, hepsi boş, yararsız.

Kınyaz Gleb durur, başbuğun taş gibi yüzüne şüpheyle bakar. Kancalaşan parmakları, sanki söz verilen altınları bekler gibi ileri uzanır.

— Ruhumun üzerine büyük bir günah alıyorum. Öz halkıma karşı yürüyorum. Öbür dünyada cinler beni şişe geçirerek ateşte yakacaklar.

— İyi edecekler! Sen bunu hakediyorsun.

— Ben altınları bekliyorum.

— Ben onu vereceğim. Bildiklerini konuş.

— Mologa, Volga'ya dökülüyor, Mologa'ya da Sit çayı dökülüyor. Bu çayda Bojenki mezrası var. Mezrada da eski bir kilise. Kilisenin yanındaki papaz evinde yaşıyor, kınyaz Georgiy Bsyevolodoviç. Kuvvetler de orada toplanıyor.

Subuday irkilerek geri çekilir. Gözü, sanki örümcek ağı kaplı eski tomruk tavanı gözden geçiriyormuş gibi yukarı doğru belerir. Sol elini koynuna sokar, ucunda sarı kehribar olan alacalı sicimle ağzı sıkıca bağlı, yıpranmış bir deri kese çıkarır.

— Burada üç yüz altın var. Yarısını şimdi, diğer yarıyı da Sit çayına vardığımız zaman alacaksın. Yolu sen göstereceksin. Eğer yalan söyledi isen, Sit nehrinde şişe geçirilecek ve yakılacaksın. Moğol nukerlerim seni büyük bir sevinçle canlı canlı yakarlar!

Kınyaz Gleb kekeleyerek fısıldar:

— Fakat bu çok az.

— İstemiyorsan, alma!

Subuday çevikçe, bir eliyle, dişlerinin yardımıyla keseyi çevikçe çözer, saymadan mangırın yarısını dizine döker, avcuyla toparlar ve kınyaza uzatır. Gleb iki avcunu birden açar.

— Bu altınları sadece davamın yararı için alıyorum, der. "Seferden sonra, Subuday Bahadır, sen, Riyazan, Suzdal ve diğer toprakların kınyazı olmama yardım edecek misin? Sadece bunun için, düşmanımı, Vlademir kınyazı Georgiy'i ezmenize yardım ediyorum."

— Yarın yarındır, ne yapacağımıza o zaman karar veririz.

Kapıya kuvvetli bir vuruş konuşmayı keser. Endişe içinde biri elleriyle kapıyı dövmekte ve bağırmaktadır:

— Bayza, bayza! Subuday Bahadır bayza!

Sahte keşiş aceleyle paraları saklar. Subuday Bahadır kalkar ve kapının sürgüsünü çeker. Siyah ipek şala bürünmüş, Çinli kadın İ-La-He koşarak kilise odasına girer. Hızla diz çöker ve zorlukla soluyarak, Subuday'ın elbisesine yapışır. Subuday Onu itekler, keşişi odadan çıkarır ve sakin sakin kapıyı kapatır.

— Felaket! Korkunç felaket! Diye cıvıldar, gözyaşlarına boğularak. "Urus Tanrısı'nın bu lanet olası evinde şamanlar cihangire zehir içirdiler. O elinde kılıçla koşuyor, gördüğü her şeyi kılıçlıyor, Urus tanrılarını kılıçlıyor, peykeleri duvara fırlatıyor.

— Bu beni ilgilendirmez. Diyerek soğukkanlıca yanıtlar Subuday. "Ben sadece askeri danışmanım. Evde ise cihangir nasıl hoşuna gidiyorsa öyle davranır."

İ-La-He Subuday'ın elbisesinden ellerini çekmeden devam eder. O, çinli kadının ince beyaz yüzüne, küçücük ağzına ve tavşanlardaki gibi öne çıkmış iki dişine merekla bakar.

— Niçin ağlıyorsun? Urus tanrılarına mı acıyorsun?

— O neler yaptı, neler! Cihangir çılgınca, küçük Yıldız-Hatun'un ellerinin ve ayaklarının bağlanmasını emretti.

— Bu onun hakkı. Koca, karısına ne istiyorsa onu yapar.

— Zarif hanımımı, kapısını bekleyen nukere bağladılar. Onları, insan yiyen köpeklerin koşuştuğu bahçeye, kara attılar. Şimdi şaman Beki ve yardımcıları gelecek ve hançа Yıldız'ı ve genç nukeri boğacaklar.

— Bu benim konum değil. Ben savaşa katılırım, cihangirin karılarının çadırlarındaki işleri, onun şamanları ve Çinli harem ağaları yönetir.

— Cihangir, senden başka hiç kimseyi dinlemez, yenilmez kişi. Kurtar Yıldız-hatunu! Yemin ederim ki onun hiçbir suçu yok, nuker, onun öz kardeşi!

— Sen, benim yanıma boşuna geldin Çinli kadın. Batu Han'ın seferlerine dair kitap yazan, Hacı Rahim'i ara. O, cihangiri sağlığına kavuşturacak ve küçük karısını kurtaracak ilacı verir.

— Geceleyin ben nereye koşayım, her yerde nöbetçiler varken? Şimdi ben Hacı Rahim'i nerede bulurum? Şamanlar küçük hanımı bu gün boğarlar, yarın da hiçbir doktor onu kurtaramaz!

Çinli kadın yere kapanır ve umutsuz hıçkırıklar içinde başını yere vurur.

Subuday onu ihtiyatlıca dolanır, kapıyı açar ve nöbetteki nukeri çağırır:

— Yurtçuların yanına koş! Vakit kaybetmeden yanıma gelmelerini söyle. Hepsi!

— Dikkat ve itaat! Diye yanıtlar nuker ve silahını şakırdatarak koşar.

***

VI
MANASTIR BAHÇESİNDE

Küçülen ayın gök rengi ışığında dalları kar perçemli manastır ağaçları sisli gölgeler gibidir. Genişçe yayılmış, eğri dalları kazıklarla destekli yaşlı elma ağacının altında bir Moğol nuker dirseğini mızrağa dayamış dikilmekte. O, diz boyu karda durarak, şaşkın akıl erdiremeyen bakışla kar kümesine bakar. Orada iki vücut yatmaktadır: zırh içindeki savaşçı ve altın sarısı ipek elbise içindeki genç kadın dirseklerinden sırt sırta bağlanmışlardı. Savaşçının başı çıplaktı ve genellikle genç Kıpçaklarda görünen uzun saç perçemleri omuzlarına dağılmıştı.

Savaşçı bir şeyler söylüyor, kadın arada bir inleyerek cevap veriyordu. Nuker onların fısıltısını anlamıyordu, mızrağı takırdatarak müdahale etti.

— Ben senin kardeşim olduğunu söylerim, böylece özgür olursun. Cihangir sana altınlar, atlar verir, ipek elbiseler giydirir...

— Ben sadece kardeş olmak istemiyorum. Senin yanında ölmekten mutluyum. Batu Hana senin sevgilim olduğunu söyleyeceğim.

— Bunu söyleme. Bizim bu beladan sıyrılmamız ve kurtulmamız lâzım. Allah adına yemin ederek, kız kardeşin olduğumu söyle.

Moğol mızrağı kaldırır:

— Bayza! Susun! Cihangir konuşmanızı yasakladı.

Nöbet tutan nuker bağlı savaşçıyı iyi tanıyordu: öncü yüzlükten, ata mükemmel binen, bu cesur, çevik delikanlı, yüzlük başı Arapşa'nın gözdesi idi.

Onun aklını ne çeldi? Cihangir'in genç karısına doğru gözünü kaldırmaya nasıl cesaret etti? Çabuklaşan son şimdi onu bulacak.

Yaşlı ağaçların arasında iri manastır köpeklerinin sürüsü süzülerek gelir. Öncüleri iyice yaklaşır ve yatanlara, çok geçmeden kendilerinin ganimetleri olacak diye bakarak, beklerler. Köpeklerden biri aşırı bir cesaretle yaklaşır. Nuker mızrağı fırlatır ve sırtına saplar. Köpek ciyaklayarak ve mızrağı sürükleyerek yana atılır. Diğerleri de hızla onun peşinden gider. Moğol derin karın üzerinden yürür, mızrağı alır ve yerine döner.

Eşik kapısı çarpılır. Bahçe kapısı gıcırdar. Bir kaç insan patikada gelmektedir. Köpekler yeniden havlamaya başlar ve gelenleri karşılamaya atılır.

Subuday Bahadır, Arapşa, Hacı Rahim ve üç nuker görünür. Hacı Rahim oymalı, yanık bir fener getirmekte. Yıdız'a doğru ilkin aceleyle, büyük adımlarla o yürür, üzerine eğilir ve fenerin loş ışığıyla eziyet dolu yüzünü aydınlatır.

— Bir zamanlar beni sen doyurmuştun. Sen süt ve sıcak çörekler getirmiş ve dervişin yoksul hayatını uzatmıştın. Ne oldu da sen, küçük Yıldız-Hatun şimdi Urus karına uzanmış yatıyorsun? Bu aç köpeklere ganimet olabilirsin. Çabuk, çabuk gözlerini aç!

Hacı Rahim feneri kara bırakır ve donmuş ipleri güçlükle çözer. Duyguları yarı körleşmiş, donmuş Yıldız'ın kalkmasına yardım eder, Arapşa onu samur bir kürke sarar. İpleri çözülen Musuk, yerinden sıçrar ve olup biten hiçbir şey sanki onu ilgilendirmiyormuş gibi, ayaklarını açmış, kımıldamadan duran Subuday Bahadır'a sallanarak, yaklaşır.

— Kimin oğlusun? Açıkça söyle! diye sorar Hacı Rahim.

— Özgür rüzgârın! Diye yanıtlar Musuk.

— Kim bu kadın? Diyerek devam eder Hacı Rahim. "Tanıyor musun onu?"

Musuk susar. Kürkün içinden zayıf bir ses duyulur:

— O, benim kardeşim, Musuk. İkimiz de, Sıgnak'dan, Nazar-Kıyarizek'in çocuklarıyız.

— Bunların hepsi doğru! Der Hacı Rahim. Ben ikisini de tanıyorum.

— Yeter! Diyerek müdahale eder, Subuday Bahadır. "Hacı Rahim ne söylerse o, doğrudur! Kara şamanların bu evinde herkes aklını yitirdi. Savaşçı Musuk! Sen nasıl bir "rüzgârın oğlu" olduğunu bana kanıtlayacaksın! İleriye, en zor keşiflerin olduğu yere gideceksin. Nukerler! Yıdız-Hatun'u odasına götürün."

Changirin yerleştiği kilise odasının kapısı ardından korkunç bağırtılar ve iç çeken vahşi uluma işitiliyordu.

Nukerler duvarlara büzüşmüşlerdi.

— Orada ne oluyor? diye sorar Subuday Bahadır.

— Cihangir kasıp kavuruyor! Urus tanrılarını kılıçla parçaladı ve çanak yalayıcı iki arkadaşı kesti. Şimdi de ağlıyor.

— Nasıl ağlıyor?

— Yoksa sen duymuyor musun?

Subuday kapıya yaklaşır. Oradan kâh çakal, kâh sırtlan uluması gelmektedir.

— İçeri girme! Seni de keser...

Arapşa Yıldız'ı bitişik odaya getirir ve peykeye bırakır. Çinli kadın İ-La-He çevikçe onu ovmaya başlar.

Subuday kapının yanında beklemektedir. Bağırtılar yeniden duyulur:

— Bu nasıl ceza! Of-of! Nasıl hainlik! Of-of! Caniler yeniden yoluma dikildiler... Of-of! Onlar, Cengiz Han'ın torunu olduğumu görecekler! Evet bunu görecekler!

Subuday Bahadır öyle bir eğildi ki, geniş sırtı yusyuvarlak oldu, kararlıca kapıyı açtı ve odaya girdi. Kılıçlananların ayakları masa altından göze batmakta idi. Kan birikintisi döşemede yayılmıştı.

Batu Han ayaklarını çaprazlamış masada oturuyordu. Eğri kılıcı dizlerinde tutuyordu. Yüzü şişmişti, kızarmış ve alev alev yanan gözleri öfkeyle Subuday'ın üzerine dikildi. Subuday büyük bir şefkatle sordu:

— Niye ağlıyorsun cihangir?

Batu Han, sanki birine vurmayı düşünerek, kılıcı başının üzerinde kaldırdı. Aniden dönüp, aziz Vasiliy putuna vurmaya başladı. Kılıç çınlıyor, puttan yongalar sıçrıyordu.

— Urus tanrılarını niye cezalandırıyorsun? Diye devam eder Subuday, onun alışkın olmadığı yumuşak, babacıl bir sesle.

— Bana, uzun sakallı bu Tanrı'nın bedbahları kurtardığını, her hayvanı koruduğunu söylediler, bana gelince hiç bir şey yapmıyor! Duvara asılmış, küstahça bana bakıyor. Def olsun gitsin Urus tanrıları!

— Fakat ne oldu ki? Hiç kimse ölmedi ki!

Batu Han'ın bulanık sarhoş bakışı Subuday'ın üzerinde süzülür.

— Ölmedi mi diyorsun? Of-of! Sen de benim arkadaşlarımın arasında olmak istiyorsun! Bana arkadaş gerekli değil, bana sadece sadık uşaklar gerekli. İhaneti affetmem. İşte eski arka-

daşlardan ikisinin ayakları şurada duruyor! Onları köşeye ittim. Onlar benim adıma iş görmeye cesaret etmiş! Bunu Cengiz Han zamanında yapmayı bir deneselerdi! Of-of! Bu evde, deliklerden sokulup gelen ve insanları akılsız eden, kara şer ruhlar var. Of-of!

Subuday sakin sakin durur. Batu Han yerinden sıçrar ve Subuday'ı yeninden çeker:

— Gidelim! Onların yaptıklarını sana göstereceğim! Peşimden yürü! Hacı Rahim sen de bizimle yürü! Nerede senin fenerin? Yak onu.

— Orada hiç kimse yok! Der Subuday.

— Beni mi kandırıyorsun?

Batu Han dallı budaklı elma ağacına doğru yönelir, durur, etrafa bakar, avuçlarını kuvvetlice şaklatıp: "Dze-dze!" der ve acele ederek yürümeye devam eder. Moğollar, manastırın iç avlu kapısından geçerek, samanlıkların ve ahırların sıralandığı sessiz avluya çıkarlar.

— Hacı Rahim ışığı buraya tut!

Ayaklarını germiş karda yatmakta Kara yağız at. Başını kaldırır ve pörtlek akıllı gözlerle Batu Han'a bakar. Başı yeniden düşer ve dizine dek beyaz olan ayakları karı döver.

— Biri ata büyü yapmış: kötü ruhlar, yahut Urusların kara şamanları ya da insaflı dostlar. Onlar kıskanıyorlardı, karayağızın üzerinde konaz Gyrug'a ulaşmamı ve kılıçlamamı istemiyorlardı. Of-of! Söyle, kara yağız, kim öldürdü seni!

At insan gibi inleyerek başını eğer ve böğründeki kanlı yarayı yalamaya başlar.

— Hacı Rahim! Sen yıldızlarla konuşmayı bilirsin. Atı dinle, koşu atımı kim öldürmüş, öğren? Atın diliyle yaladığı yeri Hacı Rahim fenerle aydınlatır. Elini atın hasta böğrüne kor, yoklar ve sıkar.

— Burada şişkinlik. Kan ve irin çıkıyor. İşte atı öldüren... der ve yaradan ince demirden keskin bir şey çıkarır.

Batu Han donuk ışıklı fenere doğru eğilir.

— Bu, kadınların saç tokası! Der, arkadan birinin güvenli sesi.

— Hayır, bu kadın tokası değil! Diye yanıtlar Subuday Bahadır, keskin demiri inceleyerek. "Kadınlar, saç tokasıyla, uykudaki efendilerini öldürürler, fakat hiç bir zaman at öldürmezler. Bu insaflı dostların işi. Ben sana, evet efendimici çanak yalayıcılarını yanına alma, yakınında sadık uşakalar tut dedim. Bu bir hançer parçası!

At gerilir, ayaklarını çarpar. Batu Han atın önünde çömelerek oturur.

— Senin zaptedilen, alav alev yanan kente girmen gerekmeyecek kara yağız. Sen bana sadakatle hizmet ettin, fakat hayatın kısaymış. Of-of!

Batu Han ulur, yerinden sıçrar ve koşarak gerisin geri bahçe ve eşiğe doğru yönelir. Herkes onun peşinden acele eder. Kendi odasının kapısı yanında durur ve sanki birini arıyor gibi bulanık bakışını gezdirir. İçeri girer, şarap dolu kil kupayı alır ve Subuday'a yan gözle bakar.

— Peki, orada yandaki kim?

— Git de bak!

Batu Han elinde kupayla komşu odaya geçti Şamdanlıkta yanan meşalenin aydınlattığı Yıldız Hatun peykede yatıyordu. Yaklaşan Batu Han'a kederli gözlerle baktı, samur kürkü başına çekti.

— O sağlıklı mı? Diye sorar Batu Han.

— Yıldız Hatun sağlıklı ve hiç kimseden şikâyetçi değil. Diye yanıtlar Çinli kadın İ-La-He.

Batu Han, Subuday Bahadır'a döner.

— Bunu sen mi yaptın? Sen mi kurtardın onu.

— Evet, ben!

— Beni yalnız sen anlıyorsun. Benim sadık bir uşağımsın. Onu cezalandırma emri vermemiştim. Bunu benim adıma, arkadaşlarım yapmış, diyerek kupayı dudaklarına dayar ve göğsüne de akan şarabı içmeye başlar. Sallanır, kendini yere bırakır ve döşemede yayılır.

Subuday Bahadır kil kupayı ihtiyatla alır ve sessizce çıkar.

— Sabahın seheriyle yola çıkıyoruz, der Subuday bekleyen nukerlere. Önümüzde uzak ve hızla geçilecek yol var. Herkes hazır olsun. Yurtçuların (çadırcıların) gelmesini emretmiştim. Nerede onlar?

— Onlar seni bekliyor yenilmez!

***

VII
BATU HAN'IN RÜYASI

Moğollar Ugliç'i yangının koyu kızıllığı içinde terketti. Her yandan ateşe verilen manastır, ateş topu gibi yanıyordu. Keşişler koşuşturuyor, şarap ve takdis yağı dolu bidonları yuvarlıyor, putları taşıyorlardı. "Urus şamanlarını öldürmeyin, gücendirmeyin" emri üzerine, Moğol savaşçılar keşişlere dokunmuyorlar fakat yüzlük başılarının görmediği ve fark etmediği uygun fırsatlarda keşişlerin cübbelerini ve çekici, kaliteli, geniş elbiselerini soyuyorlardı.

Batu Han eski manastır balı ve liköründen sonra etrafta olup bitenlere hâlâ akıl erdiremiyordu. Subuday Bahadır arşimandritin[148] giydiği uzun etekli kürke, Batu Han'ı ihtiyatlıca bürümelerini emretti. Cihangiri ot dolu, çeşitli renklerde boyanmış kızağa yatırmışlardı. Şala sarılı Yıldız'ı da yanına bindirmişlerdi. Çinli kadın İ-La-He "yedinci yıldızın" eşyalarına bekçilik ederek başka bir yük kızağına binmişti.

Moğol müfrezeleri, önlerine gelen bütün köylere uğrayarak, kuzeye ve batıya doğru geniş bir lav gibi yürür. Savaşçılar her kulübeye sokulur, sandıkları silkeleyip, havluları, fistanları, gömlekleri dökerler, hepsi işe yarar cistendir, hepsi Moğol heybelerine ve müfrezelerin ardından gelen kızaklara aktarılır. Moğollar ambarlardan tahılları yağmalar, kazanlarında kavurur, ateş başlarında oturarak avuçlarıyla yerler.

Sabahleyin duraklama yerinde Batu Han kendine geldi. Şaşkınca etrafına bakınarak, şevkle kalktı. Kızağın yanında başlarına torba geçirilmiş, süslü püslü atlar duruyordu. Karın üzerine arpa serpilmiş ve kuru ot demetleri atılmıştı.

Kızakta büzüşmüş oturuyordu küçük hanım. Kürk şapkanın altından kahverengi gözler merakla bakıyordu. Batu Han başını çevirdi. Yakınlarda genç köknar ormanı başlıyordu. Ormanın kıyısında ateş dumanları tütüyor, insanlar toplaşıyor, süvariler gelip geçiyordu. Daha ötede bir köy ve civarı görünüyordu. Kulübeler parlak alevlerle yanıyor, bağırtılar, köpeklerin kızgın havlayışları duyuluyordu.

148. Arşimandrit: Yüksek rütbeli papaz.

— Nerdeyiz, biz? Diye sorar Batu Han.

Kürk kalpağı kırağı tutmuş, kımıldamadan duran nuker dudaklarını güçlükle kımıldatarak yanıtlar:

— Urusların siyah şamanlarının sarayının yandığı kentten bir günlük mesafedeyiz.

— Peki, bu köy ne?

— İnatçı bir köy. Uruslar boyun eğmiyor, baltalarla dövüşüyorlar. Pek çok savaşçımızı yere serdiler. Lanet olasıları kovalıyoruz ama onlar sanki kurtuluşlarının olmadığını görmüyor ve yaralı kurtlar gibi hırlıyorlar.

— Nerede Subuday Bahadır?

— İşte, şu ateşin yanında. Binlik başıları da orada.

— Çağır!

Nuker elini ağzına dayayıp, bağırmaya başlar:

— Dikkat ve itaat! Cihangir uyandı!

Moğol savaş başları yerlerinden sıçrar, sakarca sallana salana, kızağa doğru koşarlar ve onu ateşin yanına çekerler. Batu Han herkese yan gözle bakarak, kımıldamadan durur. Kızaktan iner, yenlerini sıvar ve kirden kararmış ellerini ısıtarak, çömelip oturur.

Noyanlar ve binlik başıları yarım çember olup, göz kamaştıranın konuşacağı zamanı bekleyerek, dikilirler.

Batu Han kalkar. Herkes irkilip, olduğu yerde donmuş gibi durur.

— Kara şamanlar-pederler beni, büyülü nebat ve otlardan, sihirli içeceklerle uyuttular. Fakat ben ölmedim. Bulut ötesi tanrıları, Moğol adını şanlandıracak, yüce dava için beni korudular. Gölgem, açık ağzımdan çıkıp, dedem Aziz Hükümdar'ın hüküm sürdüğü göksel mavi enginliklere götürdü. Üstelik onu da gördüm ve o benimle konuştu.

Herkes el çırpıp, "Ha!" diyerek, yeniden donmuş gibi durur.

— Evet, gördüm onu! O daha uzun boylu, omuzları daha geniş olmuş, beyaz sakalı da daha uzun, hemen hemen dizine kadar. Dedi ki: "Sen, torunum, davamı iyi sürdürüyorsun. Sen, Burhan-Haldun dağlarındaki yüksek sedir ağacı altında, cenazemin yattığı altın tabutun olduğu yerden, dokuz yüz doksan dokuz yürüyüşlük mesafe batıya doğru gittin. Ben herşeyi görüyorum ve küçük oğlum, Kulkan'ı korumadığını biliyorum. Onu niçin korumadın?" Ben de dedemi şöyle yanıtladım: "Ben senin kurbanlığınım! Bunda ben suçluyum, beni cezalandırabilirsin! Dikkatle dinliyor ve boyun eğiyorum." -"Seni cezalandırmak için

henüz erken. O, öldüğü zaman, sen ondan uzaktaydın" diyerek, cevap verdi Aziz Hükümdar. "Benim ilkin oğlumu öldürenleri cezalandırmam gerek. Han Kulkan şu ana kadar yanıma uçup gelmedi. Onun gölgesi Urusların soğuk karlı tarlaları üzerinde dolanıp duruyor. Ormanlarda geziniyor, kurtlar gibi uluyor ve geceleri uyuyan Moğolların arasına sokuluyor, kendi katillerini arayarak. Han Kulkan: "Ben kahramalıklar ve şanlar kazanmak istiyordum, ama genç ve bilinmez biri olarak öldüm. Genç han Kulkan için hiç kimse türkü yakmıyor! Moğollar, düşmanlarımızın korku ve dehşetle anlatacağı, torunlarımızın ve torunlarımızın torunlarının gurur duyacakları şanlı kahramanlıklar göstermeden ben huzur bulamam." Diyerek ağlıyor ve inliyor.

Batu Han somurtarak susar. Kasvetli kısık gözlerini, sessizce dikilen savaş başları üzerinde gezdirir.

— Aziz Hükümdar'ın ne söylediğini duyuyor musunuz?

— Duyuyor ve anlıyoruz. Diye fısıldayarak cevap verir Moğollar.

— Yüce cengâvere şöyle dedim: "Dikkat ve itaat! Acı yanılgıyı düzelteceğim. Han Kulkan'ın gölgesi yeryüzünde huzuru bulacak efendimiz ve senin göksel hayalet savaşçıların içinde dikilmek için savaşçıların kanatlı at üzerinde senin yanına uçacak!"

Geniş pabuçlarla sallanarak yaklaşır Subuday Bahadır ve durur. Yaşlı başbuğ başını sallayarak, içini çekerek ağlar:

— Doğru! Doğru söylüyorsun, öyle yapacağız!

— Öldüğü gün Kulkan'ın yanındaki kimdi?

— Tümen başı Burunday! Diye bağırır herkes.

— Peki, nerede tümen başı Burunday!

Uzun boylu, kambur, sakalsız, düz, sarı yüzlü Moğol bir dizi üzerine çöker:

— Bunda ben suçluyum! Gözlemekte kusur ettim!

Batu Han öfkeden köpürmüş yüzüyle ona yaklaşır:

— Sen bunu ödeyecek ya da öleceksin! Sana bir görev vereceğim. Onu yerine getirmeden dönmeyeceksin. Kendi tümenin ve sana katılan Kıpçak sürüsüyle oraya yöneleceksin! Diyerek Batu Han geniş bir jestle suskun, karlı ovayı gösterir. "Oraya, uyuklayan ormanın ardına, donmuş nehre..."

— Siti! Diyerek hafifçe söyler Subuday Bahadır.

— Sit nehrinde, Urus konazı Gyuruk'un savaş kampı kuruluyor. Onları yenmek mümkün mü, değil mi, diye düşünmeden Urusların üzerine atılacaksın. Savaşçıların bir adım geri çekilmeden onları eğecek. Senin kuvvetlerinin önünde Kulkan'ın göl-

gesinin uçtuğunu bil. Bu zaferle ona huzur vermelisin. O zaman Han Kulkan, yeni Moğol zaferi haberiyle kendi babasının, benim dedemin yanna yönelir. Eğer sen bozguna uğrarsan, ve yarasalar gibi yer yüzünde sağa sola dönüp durursan, Kulkan'ın gölgesi, geceleri uçup, gözlerinin kanını içmeye gelir...

Batu Han susar. Burun delikleri şişer. Şiddetle soluk alır verir ve Subuday Bahadır'a bakar.

— Doğru! Doğru!

— Bu gece savaşçılarını saldırıya hazırla. Rus kadınlarına musallat oldukları yeter. Ben ve yenilmezin tümenlerimizle izinizden yürüyeceğimizi unutma. Bizim seni geçmemizden sakın. O zaman ilkin biz vururuz...

— Dikkat ve itaat! Diyerek avuçları üzerinde yere eğilir. Karı öper, yerinden sıçrayıp ayağa kalkar ve böğründe asılı eğri kılıcı eliyle destekleyerek, kendi savaşçılarına doğru koşar.

Batu Han kenara çekilir ve Subuday Bahadır ile hafif bir sesle sohbet eder. Yenilmez horlar ve kanıtlarını anlatır:

— Musuk mükemmel "yedinci yıldızın" erkek kardeşi de olsa, en iyisi onu öyle bir uzaklığa göndermeli ki, ancak doksan dokuz yıl sonra dönsün ya da hiç dönmesin. Yeni hükümdariçenin kardeşi genellikle alt tabaka kişilerden hediye, üst tabaka kişilerden armağan almakta. Böylece pek çok altını olmakta, yeni arkadaşlarıyla sarhoş olmakta, delik deşik tuluk gibi hiç bir işe yaramaz olmakta. Ona, tehlikeli, fakat gurur duyabileceği, ancak yerine getirilmesi zor bir görev ver. Onu, yüzlükle dosdoğru Sit'e, konaz Gyurg'un kampının keşfine gönder. Onu öyle bir gönder ki, Tümen başı Burunday bundan şüphe duymasın. O zaman biz, Tümen başı Burunday'ın senin emirlerini nasıl yerine getirdiğini izlemiş ve yoklamış oluruz.

Batu Han, onun sözleri ardında nasıl bir gizli düşünce saklandığını anlamaya çalışarak başbuğa dikkatle bakar. Kaşlarını çatar, derin bir nefes alır:

— Sen benim sadık bir uşağım ve öğretmenimsin. Ben de öyle yapacağım. Musuk ile birlikte, koşu atını esir Urus çocuğun kaçırdığı, Tulyab-Birgen'i de göndereceğim. Bu baba yiğit hiddetten kudurmuş gibi olacak.

— Doğru! Diyerek evetler Subuday. Acele etmek ve konaz Gyurg henüz bizi beklemez iken, kartalın şahine saldırdığı gibi saldırmak gerek.

***

...Yukarı Volga'da Rus ezelden beri ormanlarda ve bataklıklarda yaşıyordu. Batıy'ın oradaki yıkımına dair rivayetler hâlâ canlı. Ve "Batıy'ın Patikası"nı anlatmakta... Eski Rusya orada gerçek ve köklüdür...

(P. İ. Melnikov-Peçerskiy, "Ormanlarda")

VIII
BATIY'IN PATİKASI

Suzdal Vilademiri'nin yakılıp yıkılmasından sonra Tatar kuvvetleri kuzey-batıya doğru ilerlemişti. Bir müfreze tümen başı Burunday'ın komutası altında Suzdal, Yuryev, Pereyaslav, Sknıyatin ve Kaşin'e yürümüştü. Oradan da Tatarlar Bejetsk ve Kızıl Tepe'ye yönelmişti.

Batu Han'ın müfrezesi Ugliç'e ulaşmış, oradan donmuş Korojeç nehir yoluyla akıntının tersinden, yukarı doğru orman köyü Koy'a çıkmıştı. Üçüncü müfreze Mışkin kentine gelmiş ve ardından orman yollarından güçlükle geçerek, Mologo nehrinin yukarısına yönelmişti. Tatarlar yollarda ele geçirdikleri köylülerden, Vilademir konazı Gyurg'un savaş kampının nerede bulıunduğunu öğrenmeye çalışarak, ateşte işkence etmişlerdi.

Batu Han, büyük Vilademir Kınyazlığının yıkımı için küçük Tatar müfrezeleri yollamıştı. Onlar önlerine gelen tüm kentleri ve köyleri yakmışlardı. Mart başında Batu Han, kışlık olarak hazırlanmış, pek çok kuru ot bulduğu, orman köyü Koy'da idi. Tümen başı Burunday Bejetsk'te yer almıştı. Her ikisi de, büyük konaz Gyurug'un askeri kuvvetlerinin, geçilmez ormanların arasınada, yakınlarda bir yerlerde olduğunu artık biliyorlardı.

Binlik başıları toplantısında Batu Han şöyle der:

— Urusların ana kuvvetini bir çarpışmada yok etmem gerek, aksi halde bu karların, sağır ormanların ve bataklıkların içinde kendimiz, adsız şansız mavholuruz. Yaşamak isteyerek dövüşmeyeceksiniz. Ana kuvveti yok edince, artık tehlikeli hiçbir ha-

sım kalmayacağından, bütün Urus topraklarının biricik hükümdarı olacağım. Bu uzun sakallı ayıların memleketinde, bana körü körüne itaat ve ölü sessizliği hüküm sürecek... Bütün insanların en yücesi dedem, Aziz Hükümdar böyle öğretti ve daima böyle davrandı. Yarın Moğol adı için büyük şan günü olacak ya da büyük utanç günü.

— Utanç olmayacak! Diye haykırır binlik başıları.

— Konaz Gyurg'u bozguna uğratınca, dinlenmeye çekilmeyeceğiz. Atlarımızı büyük yola, en zengin Urus kenti Novgorod'a döndüreceğiz. Nehirler erimeye başlamadan önce ulaşmak için, bütün hızımızla, doludizgin oraya gideceğiz.

— Peki sonra? Diye sorar binlik başılardan biri.

— Sonra, semirmiş ve kadın göbeklerinde dinlenmiş olarak, Muşkaf'ta yakaladığımız, gururlu tüccarların memleketine yürüyeceğiz. Bu ülkedeki kentler, Novgorod'dan daha zengin. Bu kentlerin adı neydi Hacı Rahim?

— Riga, Lûbek, Gambur, Brûgge, Lignits, diyerek yanıtlar hafif bir ses.

— Evet, bu böyle! Bütün bu kentleri ben seferi heybeme dolduracağım. Fakat bizim, Urus konazı Gyurg'un işini bitirmemiz gerekiyor.

***

...Ormandan gitmek, gece karanlığında gitmektir,
Çayırlardan gitmek, batıp boğulmaktır.
(Eski Rus kahramanlık şarkılarından)

IX
SAĞIR ORMANLARDA

Yüzlük başı Tulyab-Birgen ve cihangirin birden bire yükseltiği Othan-Yıldız'ın kardeşi Musuk-tayci[149] uzun bir süre, durum değerlendirmesi yaparlar. Ün kazanmaya ve gözükara babayiğilikle Subuday Bahadır'ı hayrete düşürmeye karar verirler. Bahtlarını sınamaya karar verince, ileriye, meçhul Rus ormannın sık derinliklerine giderler. Organizasyonu seferlerde ve saldırılarda deneyli Tulyab-Birgen yönetir. Musuk-tayci yeni yaşlı arkadaşının tüm önerisini kabul eder:

— Çok iyi! Savaş işlerinde daima benim öğretmenim ol!

Hâlâ boyun eğmemiş Rus bölgelerinin derinliklerine sızmak, keşif yapmak, konaz Gyurg'un ana kampını arayıp bulmak gerekiyordu. Batu Han, Koy'da, Burunday, Bejets'de Tulyab-Birgen'den haber bekliyordu.

Çevredeki ormanlar sık, geçilmezdi ve asırlık köknarların arasındaki yollar birbirine benziyordu. Yakalanan orman avcıları: "Maksadınız ne?" diyerek anlaşılması zor şeyler söylemekte ve inatla aynı yanıtı vermekte: "Biz Sitliler kenarda yaşıyoruz. Hiç bir şey bilmiyoruz. Hiç bir şey duymadık. Hiç bir şey duymadık!"

İnatlarına ceza olarak, Tatarlar yakaladıkları avcıların elbiselerini soyar. Çıplak Sitliler, sadece sandaletlerle orman içine koşar, uzakta durur, hem sıçrar, hem de müstehcen jestlerle Tatarlara sataşırlar. Sinirlenen iki Tatar süvarisi onları kılıçlamak için, donmuş gölden onların peşine düşer, fakat oynak "pencereye" rast gelip, buzun altına yuvarlanır ve atlarıyla birlikte boğulurlar. Çıplak Sitliler tavşanlar gibi sıçrayarak, sık ormanın içinde kaybolurlar.

Tulyab-Birgen ve Musuk, Urus ormanlarında tehlikelerin kol gezdiğini, her adımın ayrı özel bir dikkatle atılması gerektiğini

149. Tayci: Hükümdar akrabası, kınyaz-bey.

anlar. Onlar ikiye ayrılır. Tulyab-Birgen, müfrezeyle yol kavşağında kalır, Musuk ise on süvariyle birlikte keşfe yönelir. Fırtınalı tipi kuvvetlenmektedir. Tipi sürekli, yolu karla örtmektedir. İleriden köpeklerin havlayışı duyulmaktadır. Musuk atı yol arkadaşlarına bırakır, kendisi ihtiyatla süzülerek ileri yürür. Parmaklıklar belirir, bağlanmış atlar görünür. Bura Rusların nöbet yeridir. Musuk sessizce geri döner ve doludizgin Tulyab-Birgen'in yanına varır.

Tulyab-Birgen vakit kaybetmeden ulakları, Burunday'a gönderir ve nukerleriyle ormanın sıklığında gizlenerek beklemeye başlar. Akşama doğru cevap gelir: Burunday beklenmesini ve nöbet yerinin korkutulmamasını emretmektedir.

Çok geçmeden Burunday'ın öncü yüzlükleri gelir. Nöbet yerini yandan dolanır, çitleri aşar, atları ele geçirir, gamsızca uyukladıkları sığınaklardan koşarak çıkan, herkesi kılıçtan geçirirler. Yalnız, alınan iki esir sağ kalır. Onlar saçlarını yolar ve sorulara cevap vermezler. Sadece nöbet yerinin voyvoda Doroja'nın olduğunu söylerler. Ki voyvoda Doroja öldürülenlerden biri idi. Böylece Tatarlar hiçbir şey öğrenemedi. Hepsinin giyimi aynı idi: koyun postu kabanlar ve sandaletler, her biri yirmi kişiye karşı dövüşmek zorunda kalmış, denk olmayan savaşta hepsi yere serilmişti.

Burunday doludizgin geldiği zaman, nöbet yerinde artık, sağ hiçbir Urus kalmamıştı. Kılıçtan geçirilen nöbetçilerin olduğu yerdeki yol, iyice çiğnenmiş olduğundan, konaz Guyurg'un durağının yakınlarda olması gerektiğini, haber vermek için, Koy'a, Batu Han'ın yanına ulaklar gönderdi. Burunday sabahı bekleyecek, tan yerinin ağarmasıyla yola devam edecekti.

Geceleyin Musuk üç süvariyle birlikte yeniden keşfe yönelir. Çok geçmeden, ormandaki donmuş, geniş nehir yatağının ayırdığı, açık alana yaklaşır. Eski tahta kiliseli küçük bir köy karşı sahilde uzanmaktadır. Orada süvariler dolaşmakta, insanlar gezinmekte, pek çok yeni beyaz yapılar görünmektedir.

Musuk, şüpheye düşmeden buranın konaz Gyurg'un savaş kampı olduğuna hükmeder. Köknar ağaçları arasına saklanıp beklemeye başlar. Alaca karanlık sisli dumanla açık alanı bürür. Tipi diner. Yarım ayın gümüşi kenar çerçevesi köknarın tepesinde asılı gibi durmakta. Musuk köyden geçmek gibi gözü kara bir fikre kapılır. Orada herşey sessizlik içindedir. Uzakta bir yerde köpekler havlamakta, nehrin diğer kıyısında birkaç ateş ışıldamakta. Ateşler birbiri ardına sönmektedir.

Musuk, gergin bir şekilde etrafına bakınarak, karanlıkta dayanakların ve ağaç gövdesinden yapılma engellerin nasıl yerleştirildiğini, saldırının en iyi nerden sevk olabileceğini anlamaya çalışarak, at üzerinde yavaş yavaş gider.

Karanlıktan, aniden bir ses duyulur ve uzun boylu biri hızla hareket eder. Musuk atı döndürür ve yakalamak için peşine düşülmesinden korkarak, gerisin geri dörtnala müfrezenin yanına gider. Fakat ormanda her şey sessizdir.

Burunday müfrezesini, Musuk'un keşfettiği köyün daha yakınına doğru sürer. Süvariler geceyi, atların yanında kara otturarak geçirmektedir. Gece yarısı rüzgâr yükselir ve yoğun kar yağmaya başlar. Tipi ulur, sallanan köknarların tepeleri çatırdar. Sabaha doğru emir verilir: "Atlara birkaç avuç arpa verilecek. Silahlar yoklanacak. Burada öylesine uzun bir süre dövüşeceğiz ki, yeni doğan bebekler yaşlanacak, fakat geri dönmeyeceğiz."

***

X
"YARDIM EDİN, BEYAZ MELEKLER!"

Üç gün durmadan kar yağar. Rüzgâr kuvvetlenir, asırlık çamların tepelerinde uğuldar, hafif karı kümeler, sanki tekrar düşünüp, yığdığı kar kümelerini yeniden siler süpürür ve onları başka yerlerde yeni yumuşak tepecikler halinde yığar. Alçak, birbirine yapışık kulübeleri ve savaş kampının sığınaklarını bütün beyaz bir örtü kaplar.

Bütün canlılar gezinip duran tipiden kaçarak, gizlenir.

Fakat tepelikte bir adam, tıpkı yıldırımın ayırdığı akağaç gövdesi gibi kımıldamadan dikilmektedir. Uzun ayı mızrağına sağlamca yaslanmış, büründüğü kürkün içinde korunarak, yüksek sesle boş tarlalara, rüzgârın kaldırdığı kar yığınlarının, beyaz gölgeler gibi dalgalandığı yere doğru hitab ederek, şarkı söyler gibi heceleri uzata uzata konuşmaktadır. Tipi ona tekrarlamakta, adam da kâh yüksek sesle ulumakta, kâh fısıldar gibi konuşmakatadır:

"Kapılardan, Vahşi tarlaya, engin gür çayırlıklara, vadilerin olduğu yerlere, uyuklayan sık ormana, yanındaki yanan taş Alatır'la, yaşlı ıslak meşenin durduğu yere, soğuk su deresine doğru yürürüm. Bu taşın altında özgür, bağımsız yedi yaşlı yatır yaşamakta. O taşı, Alatır'ı iteklerim, o yaşlı yatırlara seslenirim, yere dek eğilip selâmlarım: "Açın yaşlı yatırlar, demir sandıklarınızı, salıverin beyaz melekleri! Uçsun gökyüzünde o beyaz melekler, salsın onlar fırtınaları ve tipileri, kindar Tatar alaylarını kara boğsun, azgın şiddetli ayazla dondursun!" Tatar, Tatar, cinsi bozuk, ucubeler ucubesi! Niçin geldin topraklarımıza? Tipinin peşinden taşlı dağların ardına kaçıp gitmezsen, seni kökünden yolar, geldiğin yere, çöl kumu gibi kuruyacağın, ot sapı gibi solacağın yere fırlatırım! Hatanı hatırlarsın ama artık geç olur. Sözlerimi demir kilit altına kitlerim, anahtarları beyaz taş Alatır'ın altına atarım! Kilidin çengelleri nasıl sağlamsa, benim sözlerim de öyle isabetlidir. Ve hiçbir şeyle, ne havayla, ne fırtınayla, ne de suyla benim büyüm bozulmaz. Ordu güçlü, yüreğim gayretli. Sözüm, derin uykudan ve bahadır gücünden daha sağlamdır. Sihirli söz bitti, benim işim bitti. Benim büyüm her şeyi yener!"

Sanki sihirli büyüye boyun eğiyormuş gibi, fırtına yeniden daha şiddetli dönmeye başlar. Rüzgâr dalgaları konuşanı devirmeye çalışarak, saldırmaya başlar.

Yan tarafta bir bağırtı duyulur:

— Hey! Sağ olan ada-aam! Mahvoluyoru-uuz!

Büyü yapan yanıtlar:

— Gel buraya-aa! Yol buradaaa!

Mavimsi bulanık havada bir gölge belirir, ardından başka biri, üçüncüsü:

— Merhaba! Biz neredeyiz?

— Tam sana gerekli olan yerde! Tatar'ın üzerine mi yürüyorsunuz?

— Tabi ki, Tatar'ın üzerine! On üç delikanlı ve yedi kızız...

— Tam bir ordu! Biz de burada, ayı mızraklarını Tatar'a doğrultuyoruz.

— Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in savaş kampını arıyoruz!

— Sizi şanslı sütanası emdirmiş! Orman çukurlarına yuvarlanmadan, tam onun yanına gelmişsiniz. İz ize, ayak ayağa peşimden gelin! Aksi halde orman devi sizi çarpar, cadı işkence eder! Bütün gece iki çam arasında döner dursunuz.

— Haydi-haydi! Neredesiniz siz, Riyazanlılar, ormancılar, yandaşlar? Hepiniz buraya koşun! Daha canlı olun, önümüzden yürüyen yaşlı adama bakın...

Kuvvetli seslerin ahbapça bağırtısı cevap verir:

— Yürüyoruz, baba, hepimiz yürüyoruz!

— Kim senin insanların? Diye sorar ihtiyar adam.

— On ikisi oğullarım ve bir de kızlar var. Kızlar Tatar esaretinden kaçmış, onlar da savaşmak istiyorlar.

— Şan ve şeref onların olsun!

Hepsi ayı mızrakalarına yaslanarak, iz ize tek sıra halinde yürürler. İleride, Tatar'a tipi salan ihtiyar, ardında koyun postlarına bürünmüş, hepsi endamlı, kısa bacaklı, ayı mızraklı Riyazanlılardır.

Donmuş nehri geçince, Riyazanlılar, tipiden kaçan Rus savaşçıların kapandıkları sığınakları görür. Kar yığınlarından güçlükle ayırt edilen sığınaklar uzun bir zincir gibi uzanmaktadır. Yalnız, damdaki ufak tahliye pencereleri ve deliklerden sızıp, kıvrım kıvrım yükselen duman, karın altında yaşandığını, oranın sıcak olduğunu, kil tencerelerde çorba kaynadığını ve Rus insanlarının sohbet ettiğini anlatmaktadır.

***

XI
SİT BATAKLIKLARINDA

Kınyaz Vasilko uyuyamaz. Bir yandan diğer yana döner, büründüğü kürkü düzeltir. Kapıya yakın kıyıda yığılı kuru ot yığını üzerinde yatmaktadır. Onun yanında yan yana onun savaşçıları yatmaktadır. Her yandan horultu yükselir. Kapıdan esinti gelmekte ve rüzgâr yarıklarda yanık yanık ıslık çalmaktadır.

"Böylesine büyük bir halk felekatinde ne yapmalı?" sorusu kınyazın yakasını bırakmadan eziyet etmekte ve her biri diğerinden ağır, kara düşünceler uyutmamaktadır onu.

"Kınyaz amca Georgiy burada ne hazırlıyor? Kendisine yeni bir yurtluk mu kuruyor? Tatarların, kendilerinin çekip gitmesini bekliyor? O zaman, kuzey Rusyanın en güçlü kınyazı olarak, tıpkı Vlademir'i gibi şatafatlı yeni bir başkent kurar. Burada kümesler de, tahıl ambarları da, nehri üç yerinde bentleyip, su değirmenleri de, yapılması gerektiğini defalarca söylemişti: "Savaşçı halk fazlasıyla geliyor, tahılı kendilerinin öğütmesi daha akıllıca olmaz mı?" Orada, ormanların gerisinde ise, mezralar alev alev yanıyor, Tatarlar ötede beride dolanıp duruyor ve haris ellerine düşen herkesi o anda kılıçlıyorlar. Vakit kaybedip, durmayacağım. Eğer kınyaz Georgiy savaşmaya başlamaz ise, Rostovlu gönüllülerimle ormanlara gideceğim. Büyük yollara yakın duracak, Tatar avlayacak ve onların kin dolu yılanı; Han Batıy'ın yanına varacağım."

Kınyaz ayağa kalktı, karanlıkta eliyle yoklayarak sıcak ocak üzerindeki keten şeritleri buldu, onları ayaklarına doladı, yün bezleri üstüne sardı ve deri pabuçları bağladı. Kabanı giydi, düz kılıcın takılı olduğu kemeri, sıkıca kuşandı ve kapıyı itekledi. Kulübede herhes derin uykuda uyumaya devam ediyordu.

Genç ay, sakin yıldızsız havada sağ taraftan ışık saçıyordu. Rüzgar diken gibi karla insanın yüzünü kamçılıyordu. Kınyaz kamp boyunca yürüdü. Günün ağarmasına az bir zaman kalmıştı. Tomruklardan yeni kulübeler, sığınaklar, ağaç gövdelerinden

engeller beyaz kar üzerinde kesince seçiliyor. Savaş kampı sessizlik içinde. Herkes uykuda. Düşman uzakta. Şiddetli ayazda, böylesi ıssızlıkta kim avare avare dolanır! Ne bir nöbetçi sesi, ne bir takırtı, ne de bir ayak gıcırtısı...

Kınyaz tomruk yığını üzerine oturur. Yüreğini tasa kaplar.

"Heyhad Rus yurdu! -Diyerek düşünür.- Güzelsin, özgürsün, karlı tarlalara, sık ormanlara yayılmış yatıyorsun. Sadece ormanların dere yatakları, bir de er gücü, senin bütün koruyucun işte bunlar. Eh, bütün mezraların erleri toplansaydı, onları savaşa yaşlı İlya Muromets[150] sevk etseydi! Hangi düşman ayakta kalırdı o zaman! Kovarlardı bütün düşmanları, daha önce kovdukları gibi. Yabancı, kindar, aman bilmez bir halk yanı başımıza kadar sokuldu. Rus yurdunun kalbine en derinliğine daldı, ufak parçalara ayırdı, hem kemiriyor, hem hırsla yutuyor, hem de soluk aldırmadan didikliyor. Eh! Gücü toparlamalı, omuza oturmuş düşmanı fırlatıp, atmalı.

Üzengi takırtısı gibi bir ses duyulur. İleride bir gölge kayarak geçer. Süvari gittikçe yaklaşır. Kınyaz olduğu yerde donmuş gibi durur ve dikkatle bakar. Şimdi kimin işi olur, gece yarısı kampta dolaşmak kimin gailesidir? Acaba kınyaz Georgiy mi? Yüksek, düzgün yapılı Polovets atı o. Süvari Rus değil! Nasıl düştü buraya? Bu sakın Tatar olmasın? Kınyaz Vasilko kılıcın sapını sıkar ve ileri atılır. At yana sıçrar, süvari açık alandan orman içindeki patikaya doğru doludizgin uzaklaşır ve sık köknarlar arasında gözden kaybolur.

— Tatar! Casus!

Vasilko arkasından atılır fakat yetişemez! Diğer taraftan yeni bir süvari görünür. Onun önünde de alacalı bir kurt köpeği.

"Gene düşman mı? Hayır, bunu kaçırtmayacağım..."

Süvari gittikçe yaklaşır. Etsiz, düzgün yapılı bir at sakin adımlarla yürümekte. Köpek hırlar ve durur. Süvari dizgini gerer.

— Gelen kim?

— Ulak, Viladimir'den. Büyük kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'e.

— Gerekli olan yere düştün. Çok oldu mu Viladimir'den çıkalı?

— Çok oldu. On beş gündür. Dolanmak gerekti. Her yerde Tatar tehlikesi. Ancak iyi bir at kurtarır.

— Viladimir'den ne haber var?

150. Ortaçağ Rus savaş kahramanı

— Ben çıktığımda Vlademir hâlâ ayakta idi. Yolda ise artık kötü söylentiler dolaşıyordu.

— Yoksa, düştü mü Vlademir?

— Evet, yakıldığını söylüyorlar. Gökyüzünün üç kızıla kestiğini anlatıyorlar...

Kınyaz Vasilko başını eğer. Ancak bir an için. Aynı anda kendine gelir.

— Şimdi, hemen senden önce, buradan bir süvari geçti. Ona seslendim, fakat doludizgin uzaklaştı.

— Bizimki olsaydı doludizgin kaçmazdı. Tatar casusudur, sakının! Tatarlar yakınlardalar. Ah demeye fırsat vermeden üzerimize çullanırlar...

— Vakit kaybetmeden kınyazın yanına gidelim!

***

XII
SİT ÜZERİNDE FIRTINA ESİYOR.

Toropka, ulak olarak Viladimir'den kampa gelince, burada hemşerileriyle karşılaşır. Onlar, babası Savaliy Dikoros'un da savaş kampında olduğunu, geçen gün un, tahıl ve kuru ot getirmek için nakliye katarıyla gittiğini anlatır. Kampta kalmak, Toropka'ya denk düşmez. Rostov kınyazı Vasilko, ona Sit'ten Mışkina kentine giden yol kavşağındaki nöbet yerine gitme görevi verir.

— Senin atın hafif bir rüzgar gibi, der kınyaz Vasilko. "Tatar devriyeleri görünürse, vaktinde karşılamamız için, dörtnala buraya gel."

Yamaçları ağaçlıklı küçük vadideki yüksek yarın altında yığılmış çalı çırpı ortasında ufak bir ateş arada bir yavaşça çatırdıyordu.

— Ne günlerdeyiz! Her yerde Tatar dolu; öyle bir koşturuyor ve koku alıyorlar ki. Ormanda bir ateş görür görmez, anında baskın veriyorlar. Dua bile edemeden, kellen gidiyor.

Geceleri Tatarlar ateşi fark etmesin diye, nöbetçiler ateşi çalı çırpı ve dallarla perdeliyor.

Yarın arkasında duvar gibi, yoğun, asırlık bir orman başlamakta. O kuzeye doğru, avcıların dediğine göre Soğuk Deniz'e[151] kadar uzanıp gitmekte. Bu ormanın içinde, ancak ayırt edici emareleri ve büyüleri bilerek, vahşi hayvanların patikalarından yürümek mümkün. Bu patikaları asırlar boyunca vahşi hayvanlar, orman ucubeleri, devleri ve cinleri açtı. Patikanın sağında ve solunda rüzgarın devirdiği o kadar çok ağaç ve rutubetli yosun var ki, bir adım bile sapsan, derhal omuzuna kadar gömülürsün.

Ateşin yanında dört delikanlı uzanıp yatmakta, onların hiç biri ne yağmuru, ne karı, ne de şiddetli fırtınayı umursamakta. Koyun postu ve vahşi hayvan kürklerine bürünmüşler, altlarına serdikleri köknar dallarından çardak da yapmışlar ve gamsızca kış tipisinin türküsünü dinlemekteler. Kömürde at etinden ince

151. Soğuk Deniz: Rusya'nın kuzeyinde ki "Beyaz deniz"

dilimleri kızartmaktalar. Yanıbaşlarındaki dalların üzerinde kırmızımsı at derisi serilidir. At açlıktan nalları dikmeden önce akşam yemeği için, aceleyle kesmişerdi. Toropka da onların yanında uzanmış, sadık alacalı da onun yanına, der top olup kıvrılmıştı.

Dört nöbetçinin hepsi gözü kara babayiğitler, Riyazan süsüdürler, Tatar kementlerinden sıyrılıp, Riyazan dolaylarından gelmişler ve dört kişi kendileri "özgür avcılar" olarak, ormanlarda arkada kalan tatarları avlamaya başlamışlardı. Kınyaz Georgiy Vsyevolodoviç'in Volganın kuzeyinde bir yerlerde toparlandığını duyunca avcı kayakları üzerinde onun yanına koşmuşlardı. Onun emri üzerine de, ıssız yoldaki bu yara nöbetçi dikilmişlerdi.

Kınyaz onlara tehlike durumunda, kampı hızla heberdar etmeleri için, iyi atlar vermişti. Kınyaz atlara yem ayırmamış, "Erzağı kendi bildiğiniz gibi temin edin!" demişti. Civarda ise ne dokurcan, ne de bataklık kamışı vardır! Bu nedenle nöbetçilerin kendi sadık ayaklarına ve sağlam hafif kayaklara güvenmeleri gerekmiş, atları ise yemeye başlamışlardı.

Nöbetçiler, bahadırların kahramanlıklarına, meleklerin ve büyülerin mucizelerine dair hikayeler anlatarak vakit geçiriyorlardı. Toropka, işte bu nöbet yerine düşmüştü. O, hikayeleri dinliyor ve kendi doru atının da aynı kaderi yaşamasından korkarak, yan gözle kırmızımsı at derisine bakıyordu.

— Her nasılsa, diyerek anlatır biri: köy erkekleri ormanda yürürler ve ufak kambur bir ihtiyarın ağır ağır gittiğini ve kendinden on kez daha büyük odun destesi taşıdığını görürler. "Yaşlı adam, ormanda niçin odun taşıyorsun? Etraf odun dolu ne kadar istersen" deyince adam: "Böyle gerektiğini bilin, ben öz toprağımı kurtarıyorum. Ben odunlarla Tatarın üzerine savaşmaya yürüyorum." Der. Bunun üzerine köylüler: "Hangi büyüyle sen, odunlarla savaşacaksın?" Derken, o anda Tatarlar baskın vermiş. Bu kambur ihtiyarcık da kızıp köpürmüş, odun demetini yere atmış ve odunları Tatarlara fırlatmaya başlamış. Fırlattığı odun savaşçı olup dikilmiş, diğer odunlar ordu olup hücuma geçmiş. Borazanları çalınıyor, davulları dövülüyor, kılıçları sallıyorlarmış. Babayiğitler Tatarın üzerine atılmış, hepsini tırpan gibi biçmişler... Güvenilir kişiler, bu kambur ihtiyarcığın, Tatarlarla savaşmak için, Sit'e geldiğini söylüyorlar...

— Buraya başka bir er kişi daha gelmiş, diyerek anlatır, diğer nöbetçi. "Uzun sakallıymış, bıyıkları yayın balığı gibi uzunmuş ve onları kulaklarının ardına kadar kıvırıyormuş. O, büyülerle

fırtınayı da, yağmuru da, sıcak kuru yaz havasını da, buzları çözülmeye de çağırabilirim, diye övünüyormuş. Bütün melekler, beyazı da, siyahı da onu dinlermiş. "Melekleri çağıracağım, onlar Tatarları dondurur, kara bular, ölüm burada onları bulur ve büyüyü bildikleri için, melekler Rus insanlarına, Hıristiyanlara dokunmaz." diye konuşuyormuş. Bu büyücünün adı ise, Barıba imiş...

Toropka'nın nöbette kalmasına gerek kalmaz. Orman içindeki, Sit nehrine doğru giden yoldan, uzaklarda siyah bir duman görür.

— Evet, bu yaktıkları Bojenki! diyerek telaşlanır köy erkekleri. "Yoksa Tatarlar akına mı başladı?"

Nöbette bir savaşçı kalır, diğerleri savaş kampına doğru aceleyle yola çıkar.

***

XIII
KORKUNÇ HABER

Peder Vahramey'in kulübesinde, eski kararmış meşe masanın üzerine eğilmiş, başını elleri arasına bırakmış oturuyordu kınyaz Georgiy. Parmaklarıyla yarı kırlaşmış, dalgalı saçlarına yapıştı ve boğukça inledi. Önünde kutsal kitaptan aceleyle koparılmış parşömenin sararmış parçası duruyordu. Kınyaz, büyük harflerle yazılmış, düzensiz satırları, kınyaziçe Agafya'nın tanıdık yazısını birkaç kez okudu:

> "Sen, benim parlak şahinimsin, kınyaz Georgiy! Nereye uçtun gittin, sempatik-kırlangıcından! Kindar Tatarların muazzam kalabalığı, kenti her yandan kuşattı. Ölüm, beni de, çocuklarımızı da ve tüm insanları da tehdit ediyor. Tek umut, senin uçup gelmen ve bütün düşmanları dağıtmanda. Senin sevgili gözlerini tekrar görmeyi nasib etmesi ve sevinç vermesi için, Spas Preçistom'a dua ediyorum! Tanrı nasıl uygun görüyorsa, öyle olsun. Gel..."

Peder Vahramey, eski bakır haçı göğsüne bastırarak, kınyazı teselli etmeye ve cesaret vermeye çalışır. Kınyaz, eşikteki vedalaşma anını, beyazlaşan, titreyen dudakları, yanaklardan hızla yuvarlanan gözyaşlarını ve heyecanla kendini kucaklayan, tombul sıcak elleri hatırlayarak, pederi dinlemez...

Bağırtılar işitilir:

— Nerede kınyaz? Çabuk kaldırın onu!

Kınyaz Georgiy kendine gelir, kulak kabartır.

— Söyleyin kınyaza, Tatarlar akın akın geliyorlar!

Kınyaz peykeyi devirerek, yerinden sıçrar; kapıyı kapatmadan, kulübeden dışarı fırlar. Soğuk sis kümeleri sıcakça ısıtılmış misafir odasına dolar. Peder Vahramey titreyen ellerle, geniş kürkü sırtına geçirir, yerde sürünen odun ipini sıkıca kuşanır, bakır

haçı eline alır ve dehşet içinde ellerini kaldırmış, şaşkın şaşkın dikilen karısına şöyle der:

— Yüce tanrı seni korusun, anacık Olimpiaduşka. Benim yerim şimdi, orada ordunun yanında. Şimdi savaşın ölümüne olacağı görünüyor. Titreyen yaşlı ayaklarını sürüyerek, peder Vahremey, mavimsi alaca karanlıkta gözden kaybolur.

Kınyaz Georgiy koşarak yeni ağaç kulübesine gider:

— Argun! Çabuk çabuk! Zırhı, kırmızı çizmeleri! Daha çabuk, Argun! Doru atı eyerle!

Kınyaz, tahta çivilerden silahları koparır gibi alarak, sağa sola koşturur durur. Yaşlı uşak kabanın üzerine zırhı giymesine, kayışlarını bağlamasına yardım eder. Muhafızlar koşarak gelir, kınyazın emirlerini dinler ve aceleyle gerisin geri giderler. Avludan bağırtılar gelir. Muhafız soğuktan morarmış, çıplak iki köy erkeğini kulübenin içine iter. Onlar: "Ne yapıyorsun? Ayıp, utanıyoruz!" diye tekrar ederek ayak direr.

— Yürüyün, yürüyün! Kınyaz'a kendiniz anlatın.

Telaş içinde koşuşan savaşçıların gürültü ve haykarışlarını, bastırmaya çalışarak, muhafız yüksek sesle yüzü asık, kaygılı kınyaz Georgiy'e şöyle der.

— Şunlara bak yüce kınyaz! İşte cesur Sitliler: Tatarlar, onları soymuş, onlar ise yılan gibi kayıp kurtulmuşlar!

Şeref ve şan olsun onlara! der kınyaz Georgiy. "Argun, her ikisini de kürk ve pabuç ver!"

Muhafız devam eder:

— Sitliler Tatarları arkadan izlemişler. Voyvoda Doroj'un can verinceye kadar nasıl ölümüne dövüştüğünü görmüşler. Tatarlar yakınlarda, şimdi burada olurlar.

Kınyaz Georgiy avluya koşar. Muhafızlar artık yüksek doru atın kolonunu sıkıca geriyorlardı. Kınyaz yüksek doru atın eyerine çıkar, sadece başparmağı olan eldiven içindeki sol eliyle dizgini gerer. Dizgini zaptederek, ufak yuvarlak kalkanın kayışını sol omzuna geçirir. Yaldızlı miğferi kaşlarının üzerine iyice indirir.

— Ey, şahin yavruları, hazır mısınız?

Muhafızlar, atları dizginlerinden çekerek, her taraftan koşturup gelirler.

Savaş kampının her köşesinde, borozanlar tınlayarak öter, borular uğuldar, küçük davullar çatırdar.

***

...Salmayın stepe, kösteksiz iyi atları,
Yatmayın uykuya, nöbetçileri dikmeden.
(Eski Kazak türküsünden)

XIV
ÇARPIŞMA

Hacı Rahim yazar:

"Ah, sonsuz gökyüzü! Sen beni hâlâ, sarsıcı dehşete tanık olmaya, sayısız hiddete, işe yaramayan üzüntüye katlanmaya zorluyorsun.

Korkunç savaşı, azgın ayazı, dipsiz bataklıklardaki donmuş buzu gördüm. Vahşi öfke dolu on binlerce Tatarın, hiç biri teslim olup, esir düşmeyi düşünmeyen, birkaç bin Urus köylüsüne nasıl saldırdığını gördüm; hepsi avcıların kuşattığı kurtların, son soluklarına dek dövüşerek kendilerini savunmaları ve boğuşmaları gibi umutsuz bir cesaretle kılıçlıyor, bıçaklıyor, baltalarla karşı duruyordu.

Bütün bunları gördüm ve ölmedim, demek ki daha yaşayacağım."

Hacı Rahim, tümen başı Burunday'ın yirmi bin kişilik müfrezesinde idi. Burunday'dan iyi huylu bir at almış, yanında temiz sargı bezleri, toz kükürt, yanık keçe, tedavi likörü ve yaralıları tedavi etmek için diğer araçlar ve sargılarla dolu deri sandıklar taşıyordu.

Ufak fakat kuvvetli Moğol atı, tüm müfrezeyle birlikte doludizgin koşturuyor yahut duruyor ve düşmemek için eyere ve yeleye bütün gücüyle tutunan, Hacı Rahim'in elindeki dizgini dinlemiyordu.

Burunday, müfrezeye savaş borozanlarının ilk çağırısında yola çıkmaya hazır olmasını emretmişti. Süvariler atlarından ayrılmıyor, dizgini kuşaklarına bağlayıp, kedi gibi kıvrılıp, bütün gece karın üzerinde, atlarının ön toynakları yanında uyuyorlardı. Sabaha karşı borazanlar çalmaya başladığı zaman, atlar kırağılanmıştı ve sanki gümüşi renkte idiler.

Çarpışmaya ve savunmaya hazır Urusların savaş kampına tehlikeli bir akın yapacaklardı. Her Moğol kendini başarı ya da uzak yabancı toprakta ölümün beklediğini biliyordu.

Müfreze doludizgin koşmanın mümkün olduğu yerde, hızlandırılmış adımlarla ilerliyordu. O zaman toprağın nasıl inlediği, buzun nasıl çatırdadığı, binlerce süvarinin koşmasından çıkan uğultunun çevrede nasıl dalgalandığı uğursuzca duyuluyordu.

Hacı Rahim kendini, sağlam atının iradesine bırakıyordu.

Orman seyrekleşir. İleride kıvrımlı, donmuş nehir uzanıp gitmekte. Müfrezeden müfrezeye tümen başı Burunday'ın emri aktarılır:

— Silahları çıkarın!

Moğollar sağ yenlerini dirseklerine kadar sıvayıp, eğri kılıçları kınlarından ıslıki seslerle sıyırır ve sağ omuzlarına koyar. Atlar koşuyu hızlandırır. Son köyler arkada kalır. Moğollar: "Khukhu! Moğollar! Urrah, urrah!" diyerek, ince bir ciyaklamayı andıran vahşi çığlıklarla geniş, karlı açık alana uçar gibi dalar.

Açık alan nehir yatağı boyunca, ileriye uzaklara doğru başını alıp gitmektedir. Sağ tarafta yüksek olmayan, fakat bataklıklı sık bir orman uzanır. Onlarca kara bürünmüş çamın olduğu, münferit bir tepelik var. Solda nehrin diğer tarafında, hemen kıyıda eski kiliseli bir Urus köyü serpilmiş gibi durur. Orada, aynı kıyıda yeni beyaz kulübe yapıları da görünür.

Her iki kıyı da yuvarlanıp getirilen köknar gövdelerinden ve onların üzerinden atların aşması imkânsız olsun diye uzun köklü kütüklerden engellerle çevrilidir.

Görünüşe göre Uruslar, Tatarın saldırısını beklemiyorlardı. Onlar koşarak evlerden çıkmakta, koşarken giyinmekte ve acele acele üzerinde siyah bayrak dalgalanan, yeni beyaz bir kulübeye doğru gitmekteler. Ancak açık alanda Moğolların ortaya çıkmasından sonra, Urus borozanları çalmaya, boruları uğuldamaya, davulları çatırdamaya başlar.

Çok geçmeden kilisenin yanında, yüksek doru bir at üzerinde büyük siyah sakallı, güzel, güçlü bir süvari, gümüş zırh ve ışıldayan altın miğfer içinde görünür. Bu, Urusların hakimi konaz Gyurg'dur. Üç süvari, peşinden ayrılmadan onu izlerler. Ortadaki, altınla işlenmiş, aziz Spas Preçistoy ikonlu siyah bayrağı taşıyor.

Moğollar cihangirin, hiç bir engel önünde, bir an bile durulmayacağına dair emrini unutmaz. Bir müfreze sol tarafa atılır, nehir buzunun üzerine iner, diğer kıyıya çıkar ve kulübelere doğ-

ru ilerler. Başka bir müfreze, kütük engeller boyunca doludizgin sağ tarafa doğru gider, onları geride bırakır, nehre iner ve buz üzerinde Urus savaşçılarla kapışırlar.

Moğol kuvvetlerin ortasındaki atılgan, çılgın üçüncü müfreze çok hızlı bir dalga gibi dosdoğru surlara ve kütük engellere yönelir. Binlerce Moğol atı önlerine gelen dayanakları kırarak göğüsleriyle kütük engellere çarparlar. Atlar düşer, süvariler onlarla birlikte yerde yuvarlanır. Baskına gelen diğer süvariler, düşmüş vücutların üzerinden hızla geçer, onları çiğner, engellere tırmanır, içeri sıçrarlar ve saldırıyı yavaşlatmadan ileriye atılır ve nehrin dik kıyısında aşağı yuvarlanırlar.

Buz ağırlığa dayanamaz ve savaşçılar suyun içine yuvarlanmaya başlar.

Diğer sahilden Uruslar hızla Moğollara karşı koşar. Esas çarpışma, Moğolların da, Urusların da içine yuvarlandığı buz tutmamış yerlerin arasındaki buz üzerinde şiddetlenir. Onlar suda boğulurken bile, dövüşmeye devam ederler.

Urus konaz Gyurg birkaç yüz kişilik kendi muhafızlarıyla hızla nehre iner ve sağ kıyıya çıkar. Uruslar, ormandan gelen Moğollara karşı cürretle atılır. Muhafızlar uzun ve ağır kılıçları ustaca kullanır. Daha ince Tatar çeliği, Urus kılıcının darbesinden defalarca parçalanarak uçuşur. Urusların her biri kendine göre, Moğollar ise onar kişilik, sıkışık saflar halinde, birbirlerinden ayrılmadan dövüşür.

Kendini dörtnala giden atların seli içinde bulan Hacı Rahim, hızla dosdoğru kütük engellere doğru koşmaya devam eden, kendi Pars'ını durduramaz. Önündeki ölümün dehşeti içinde Hacı Rahim eyerden yuvarlanır ve karın içine düşer. Ona dokunmadan birkaç süvari hızla yanından geçer. O kalkmayı ve koşarak uzaklaşmayı başarır.

İleride ufak bir tepelik yükseliyordu. Hacı Rahim, şiddetlenmiş savaşı gözetleyerek oraya çıktı. O: "Eğer konaz Gyrug muhafızlarını omuz omuza sıkışık halde tutsaydı, Tatar saflarını yararak içnden geçer ve ormana doğru kendilerine yol açabilir ve bilinmez yollardan kurtululabilirlerdi. Burada ise onların mahvını, daha önceden bilmek mümkündü." diye aklından geçirir.

Urus muhafızlar, birbirlerinden uzaklaşarak, kâh sağa, kâh sola atılırlar. Tatar yığını içinde, yavaş yavaş erirler. Konaz Gyrug'un siyah bayrağı çarpışma yerinin üzerinde uzun süre dalgalanır, çarpışmaya atılan Urus savaşçılarıyla birlikte hızlı bir şe-

kilde ilerler, sonra sallanmaya başlar ve nihayet düşer. Oklarla ve mızraklarla yaralanıp ölen, Urus konazı Gyurg da düşen bayrağın yakınındadır

Çarpışmayı yöneten tümen başı Burunday, Hacı Rahim'in çıkmış olduğu, çamlarla kaplı yüksek tepelikte bulunuyordu. Siyah yeleli ve kuyruklu sakin doru at[152] üzerindeki, uzun boylu, zayıf, sarımsı kımıltısız yüzlü Burunday, binlerce kızgın süvari ve yaya savaşçının nasıl kapıştığını, birbirini kılıçladığını, bir yandan diğer yana atıldığını sanki umursamadan gözetliyordu.

Siyah bayrağın sallandığını ve düştüğünü görünce, Burunday birden kendine gelir, vahşice keskin bir çığlık atar: "Ardımdan, ileri!" diyerek kendi koruması yüzlükle, tepeden aşağı atılır. Konaz Gyurg'u canlı olarak esir alma umuduyla, onun nukerleri önlerine gelenleri acımasızca bir yana iterek, onun bulunduğu yere doğru yararak ilerlerler. Orada o kadar çok yaralı ve ceset vardı ki, konazı derhal bulmak kolay değildir. Nihayet, gümüş zırhından ve kırmızı çizmelerinden tanıyarak, Onu bulurlar. Siyah bayrak, yığılı cesetlerin ve yüksek sesle inleyen yaralıların yakınında yerde durmaktadır. Tatarlar kendi yaralılarını mezbahaneden çekip çıkarır, Urusların işini bitirirler.

Konaz Gyurg artık ölüdür. Tatar kılıcının darbesi miğferi devirmiş, alnında derin bir yara açmış ve iki ok boğazına saplanmış. Burunday atını durdurur, kana bulanmış kara iner ve kendisi acele etmeden, keskin ufak bıçakla, konaz Gyurg'un başını keser. Kulaklarının arasından ince ham bir deri geçirir ve yarı kırlaşmış dalgalı saçlı, uzun siyah sakallı başı, atının kuyruk köküne sıkıca bağlar, kana bulaşan parmaklarını siler ve eyere oturarak şöyle söyler:

— Şimdi Batu Han, benim ve nukerlerimin Moğol adını yükseltmeye çalışmadığını söyleyerek, artık beni daha fazla azarlayamaz: Urus konazının başı atımın kuyruğunda!

— Fakat Batu Han'ın atının kuyruğunda değil, diyerek dikkatini çeker,yaşlı nukerlerden biri. "Sakın! Cihangir bundan dolayı seni affetmez."

Toropka kısa bir zaman önce, insanların dolaştığı ve çalıştığı kamp yerine hızla geldi. Oradaki müthiş savaşı gördü. Tatarlar çok fazla idiler, açık alanda, nehrin her iki kıyısında hızla koş-

152. Cengiz Han siyah yeleli ve kuyruklu doru ata binerdi, bu nedenle onun eski başbuğları da onu taklit ederek, kendilerine yelesi ve kuyruğu siyah doru at seçiyorlardı.

turuyor, bağırıyor, korkunç vahşi seslerle uluyor, eğri kılıçlarla kırıp geçiriyorlardı. Ruslar ayı mızrakları ve baltalarla savaşarak savunuyorlar ve kendileri hücuma kalkıyorlardı.

Toropka kınyaz Vasilko'yu fark eder. O sol uçta, Rostov savaşçılarının ilk safında yürüyordu. Onlar ölçülü tırıslarla, sarsılmaz bir dalga gibi, ellerinde baltalar ve kılıçlarla hızla yaklaşıyordu.

Tatarlar saldırıyla onları şaşırtmaya yeltenerek hızla üzerlerine geliyordu. Fakat Rostovlular, sıkıca birbirlerine yaslanıp, ileriye, ormana doğru ilerleyerek, Tatar yığınını yarıyorlardı.

Güçler denk değildi. Rus savaşçıları, Tatarların ilk saldırısında toparlandı ve kendileri onları sıkıştırmaya başladı. Tatarlar bütün yönlerde fır dönüyor, uçar gibi uzaklaşıyor, atların yönünü hızla döndürüyor ve yeniden Rusların üzerine hücuma geçiyorlardı. Rostov savaşçıları arasında yiğitçe dövüşüyordu kınyaz Vasilko. Toropka acele ederek onun yanına gitti.

Ruslar üstün gelmeye başlamıştı. Fakat orman içindeki yolda yeni atlı Tatarlar göründü. Ormandan, arkası kesilmeyen sel halinde, uluma, bağırtı ve ince korkunç çığlıklarla, hızla geliyorlardı.

Bu, Subuday Bahadır ve Batu Han'ın kendisinin doludizgin gelen tümenleridir. Aniden saldıran Tatarlar, siyah kemetleri fırlatır ve kınyaz Vasilko'yu yakalarlar. O, ipleri kesmeye çabalar, fakat boynuna yeni bir kement daha dolanır ve yere devirir. Tatarlar törensel çığlıklarla onu karda sürükleyerek götürür.[153]

Toropka yardım etmek için onun yanına doğru atılır. Hızla çarpan bir atın kuvvetli darbesi Onu yere devirir. Ayağa kalkar, cesetlerin üzerinden sıçrayarak birkaç adım koşar. Başına yeni bir darbe, Toropka'yı büsbütün yere devirir. Biri Tatar, diğeri Rus iki cesedin arasına yuvarlanır, birkaç saniye bağırtıları dinler, fakat çarpışmanın gürültüsü çabucak kesilir ve Toropka bilincini yitirir.

***

153. Vakayinameler, Tatarların onu kamplarına götürdüğünü, orada ikramlarda bulunduklarını, cesaretini övdüklerini ve Batıy'ın ordusuna katılması için ikna etmeye çalıştıklarını anlatmakta. Vasilko, vatan düşmanlarıyla birlikte yemek yemeyi reddeder ve Batıy'a hizmet etmeyeceğini bildirir. O zaman Batıy, küstah, saygısız sözlerinden dolayı, işkence edilerek öldürülmesini emreder. Vasilko bütün eziyetlere inlemeden yiğitçe katlanır ve ölümü cesurca karşılar.

1238. Yuriy II. (Suzdal, yahut Vlademir'in büyük kınyazı)... Sit nehrinde öldürülür ve asillerle birlikte can verir. Rusyanın kaderi 2,5 yüz yıl için belirlenir.
(K. Marks, Kronolojik notlar)

XV
UĞURSUZ GÜN

Hacı Rahim şöyle yazar:

"...Batu Han, kendi tümeninin önünde doludizgin çarpışma yerine gider. Subuday Bahadır, onu boşuna iknaya çalışır:

— Bilge dedeni hatırla. Hiçbir zaman, ordunun önünde şan ve kahramanlık aramak için, sarhoş nuker gibi tırısa kalkmadı. Daima, demir gibi, yenilmez tümenlerinin arkasından gitti, onları ustaca yönetti ve nihai darbenin indirilmesi gerektiği yere, yardım gönderdi. Genç, akılsız amcanın, kaygısız Han Kulkan'ın yazgısını hatırla. Babayiğitlikle seçkinleşmek istiyordu ancak dava için boş yere, boğazına ok saplandı...

Batu Han cevap vermekten kaçınır yahut hoşnutsuzca yanıtlar:

— Tümen başı Burunday'ın, koynumdaki yeni büyük zaferi çekip almasını istemiyorum.

Batu Han'ın savaşçıları, Tatarların zaferi sallanmaya başladığı zaman, dörtnala Sit kıyılarına doğru gitti. Uruslar ölümüne dövüşmekte, Tatarlar düzensiz bir şekilde sağa sola koşturmakta idi. Tümen başı Burunday, inatçı hasımların direnişini bir vuruşta kırmak için, dağılmış savaşçılarını toplayamıyordu.

İki yeni tümen büyük çarpışmanın neticesini tayin etti. Uruslar geri çekilmeye, nehrin dik kıyılarından yuvarlanarak inmeye ve ormana doğru kaçmaya başladı. Onların, taze Tatar müfrezelerine karşı koyacak güçleri yoktu. Savaşçıları bir araya getirip, toparlayacak ve tehlikeli yerlere yönlendirecek önder yoktu. Siyah bayrak düşmüş, konaz Gyurk öldürülmüş, cesur ve tecrübeli konaz Vasilko esir alınmıştı. Urus kuvvetleri artık herkesin nasıl

biliyorsa öyle dövüştüğü düzensiz bir kalabalık gibiydi. Savaşçıların kahramanlığı ve canu gönülden kurban gitmelerinin artık bir yararı yoktu.

Batu Han tepeliğe çıktı ve Tatar savaşçılarının çığlık ve haykırışlarla rüzgâr gibi geçişlerini, Urusların üzerine çullandıkları zaman, susuşlarını ve azgın kıyımın tam bir sessizlik içinde yürümesini oradan gözetledi. Karlı ovayı, sadece ağır yaralıların, korkunç seslerle haykırış ve inleyişleri dolduruyordu.

Tümen başı Burunday attan inerek yavaş yavaş tepeye çıktı. Batu Han'a yaklaştı, kasvetli ve daima asık suratlı Burunday bir dizinin üzerine çöktü ve atın toynağını öptü. Burunday başını çevirip, ardından gelen nukerin elinden, üzerinde konaz Gyurg'un başının olduğu, altın desenli, ufak çelik kalkanı aldı ve başının üzerinde kaldırdı.

Batu Han, sanki Burunday'ı fark etmiyormuş gibi, uzaklara bakıyordu.

— Urus tanrısının evi niçin yanıyor? Diyerek hoşnutsuzca bağırır Batu Han. "Ben, Moğolların yüce kağanı için dua etsinler diye, Urus şamanlarına merhamet gösterilmesini ve korunmasını emretmiştim.

Burunday susarak, bir dizi üzerinde durmaya devam etti. Batu Han bakışını Urus konazı Gyurg'un başı üzerinde gezdirdi. Siyah sakallı koyulaşmış kanla kaplı yüz, dalgalı saçlarla keder ve ıstıraptan uzak uyuyor gibiydi.

Batu Han keskince eğildi ve kesik başın kulaklarına dokundu:

— Kulaklar delinmiş! Sen bana, atının kuyruğunda taşıdığın, hediyeyi mi sunuyorsun? Benimle alay mı etmek istiyorsun? Uzaklaş!

Batu Han kalkana vurdu. Baş düştü, tepede yamaç aşağı yuvarlandı ve kara saplandı. Burunday sarı, kinli yüzle, iki kat eğilip, ufak hürmetkâr adımlarla kenara çekildi.

Batu Han'ın erkânı, cihangirin daha ne yapacağını, öfkesini nasıl sergileyeceğini merakla izledi. Batu Han ise sır vermez yüzle savaşı sakin sakin gözlemeye devam etti. Uruslar her yerde geri çekildiler, dik sahilden koşarak, buz üzerine indiler, diğer sahile çıktılar ve ormanın derinliklerine doğru uzaklaştılar. Tatarlar Uruslara yetiştiler, onlarla kapıştılar, kılıçtan geçirdiler ve hızla yollarına devam ettiler. Karlı açık alanda ölülerin vücutları kaldı.

Cihangir ölü konaz Gyurg'un vücudunu görmek istedi ve tepeden aşağı inmeye başladı. Gri at karın üzerinde ayaklarını kal-

dırarak, yatan vücutların üzerinden sıçrayarak, ihtiyatla yürüdü. Burunday yolu göstererek önden gitti.

Urus konazın vücudunun yanında iki savaşçı kavga ediyordu. Biri, ölünün ayağından çizmenin tekini çıkarmış, diğerini de çıkarmaya çalışarak onu koltuğunun altında tutuyordu. Başka bir savaşçı onu itekliyor ve yüzüne yumruk atıyordu. İkisi de şiddetle dövüşüyor ve öyle bir hırçınlaşıyorlardı ki, ordunun en başının yaklaştığını farkında değillerdi.

— Tutun onları! diye emretti Batu Han. "Çizmeleri ise benim katara götürün...

Nukerler atlardan yere sıçradı ve kavga edenlerin üzerine atıldılar. Batu Han şöyle dedi:

— Moğol ordusunda tartışma, kavga, yüce cihan fatihinin savaşçıları arasında hırsızlık yahut cinayet olamaz. Eğer Moğol savaşçıları kendi aralarında kavga etmeye başlarsa onlar nasıl zafer kazanabilirler? Cengiz Han'ın bilge "Yasası"nın kanunlarını çok iyi hatırlamak gerek. Suçlular eşit ceza görecekler-ölüm! Onları alın ve derhal cezalandırın!

Nukerler, dövüşenlerden birini gülerek, başı üzerine diktiler. Eski yamalı, sarı, uzun sivri ökçeli çizmeler içindeki ayakları havada parıldadı. Yakalanan, sık sık soluyarak ve çırpınarak, kendisinin suçlu olmadığını, suçlunun ise Buri, Kıpçak, domuz ve çakalın oğlu olduğunu, bağırıyordu.

İki düzüne Moğol cezalandırılanın ayak tabanlarını ensesine bastırdılar. Kuru bir çatırtı duyuldu. İçe işleyen bir çığlık koptu. Kendinin Buru-bay, horoz bekçisi Nazar Kyarizek'in oğlu olduğunu bağıran diğer kavga edenle de aynı şey tekrarlandı. Gene içe işleyen bir çığlık, çatırtı ve cezalandırılanlar, açık, şaşkın gözleriyle karın üzerinde yatıp, kaldılar.

Çarpışma sona erdi. Moğollar, her taraftan kuşatılmış da olsalar, direnmeye devam eden, son Urusların da işini bitirdi.

Batu Han, savaşçı ve at cesetlerinin yığıldığı, Urus tahkimatı boyunca geçti, yeniden nehrin karşı kıyısına yöneldi, yanan kilisenin yerindeki yangın enkazının yanında durdu. Burada dinlenmek istedi. Nukerler, aradıkları Urus şamanın evinde donmuş koyun eti buldular ve onu tahta sopaya geçirip, bütün olarak kömür üzerinde kızarttılar.

Subuday Bahadır, Batu Han'ın yanına, at şiltesi üzerine oturdu, gökyüzünü işaret etti ve homurdandı:

— Urus şamanları, gene de çok güçlüler ve bize zarar verirler. Bu ıssız sık ormanlardan çekip gitme zamanı!

— İlkin Novgorod'u alacağım, diye yanıtlar, Batu Han.

Gün yarısına doğru rüzgâr değişti ve diğer tarafa doğru esmeye başladı, gri bulutları kovaladı ve bahari, fîrûze mavisi gökyüzünde parlak güneş göründü. Sıcak altın sarısı ışınlar, karlı açık alanlarda süzülmeye, her yerde su akıntıları meydana getirmeye başladı, kar eridi, yumuşadı. Atlar dizlerine kadar batmaya başladı.

Birkaç ekin kargası kar serpili cesetlerin üzerine kondular. Tatarlar kürk şapkalarını çıkardılar, tüysüz enselerini kaşıdılar ve havayı kokladılar:

— Sıcak rüzgâr esmeye başladı Moğol steplerinden. İşte bak, karakuş uçtu geldi, kuyruğunda baharı getirdi.

Bakır gonglara sık vuruşlar, geri çekilmeyi haber vererek, toplanmaya çağırarak gümbürdedi. Demir disipline bağlı Tatarlar, ganimetten mahrum edildikleri için küfürler ederek, cesetleri soymayı bıraktılar, atların yönünü çevirdiler ve dörtnala, eski köyün, dumanlar tüten yangın yerinde, sağlam kalmış beyaz kulübenin yanındaki, tepesinde cihangirin kırmızı atkuyruklu, parıldayan bakır ve altın asası olan, sırığın dikildiği yere yöneldiler.

Yüzlük başıları, savaşçıları ayrı müfrezelerde toplayarak, bütün yönlerde dolu dizgin koştururken şöyle bağırıyorlardı:

— Yürüyeceğiz, zengin Novgorod'a! Vakit kaybetmeden, buradan, büyülü bataklıkların olduğu yerden gidelim! Daha çabuk! Yoksa biz hepimiz burada yok oluruz!

Tatarlar boğuk çığlıklarla, onluk ve yüzlükler halinde çabucak sıralandılar. Bazıları yakaladıkları zayıf atları kementlerle çekip götürdü.

Çok geçmeden cihangirin asası sallandı ve koruma yüzlüğün önünde dalgalandı. Yüzü duygularını ele vermeyen, somurtkan Batu Han gri, elma rengi at üzerinde gitti. Kısık gözlerle asırlık iğne yapraklı ormanın içindeki yola dikkatle bakıyordu..

Batu Han'ı ardından yaşlı yenilmez Subuday Bahadır ve yakını hanlar izledi. Tatar savaşçılarının uzun, ardı arkası kesilmez silsilesi daha geride uzanıp gidiyordu..."

***

...Rus türküsü!
Sen kendi kendine düzülüp de söylenmedin:
Tenhada seni karla-yağmurla yıkadılar.
Getirdiler seni yangından dumanla isle.
Yığdılar seni tipinin rutubetli mezarlarından...
(Lev. Mey, "Türküye giriş")

XVI
ÇARPIŞMADAN SONRA

Sıcak pürüzlü dil bir yüzü yalamakta... Hafif ciyaklama ve ısrarlı, kısa havlayış. Bu ne? Toropka ağır ağır kendine gelir. İlk aklına gelen onu korkutur: "Köpek-insan yiyen! Kanı yalıyor, sonra yüzümü kemirmeye başlayacak!"

Güçlükle Toropka bir ağırlığın altındaki elini çeker ve köpeğin boynuna yapışır. Boynunda ip parçası... Evet, bu Alaca! O ipini kemirmiş ve sahibini aramaya koşmuş. Evet, bu Alaca! Toropka onu eliyle yoklar ve ileri uzanan başı, dikilen kulakları, geniş göğüsteki kurt dişlerinin açtığı eski yarayı tanır.

Toropka kalkmaya yeltenir fakat ağır bir gövde ayağını bastırmakta; bu devrilen ölü attır. Sol koluna da bir şey bastırmakta. Belki bu uçup gelen ölümdür... Rahmetlilerin arasında yatmaktadır, onu yudumlamaya sırası gelmiş gibi ıslak kardan bir avucunu alır. Karın tadı, kan tadıdır!

O nerede olabilir? Son saniyeleri hatırlar, kızgın yüzlerle doludizgin giden Tatarlar. Başa bir darbe ve düşüş. Burası savaş alanı. Peki bu sessizlik niye? Yukarıda karanlık gökyüzü ve gümüşi, ince yarım ay. Donuk, zayıf ışık karlı ovayı, yakındaki sessizliğe bürünmüş ormanı ve yüksek yaşlı köknarları belli belirsiz aydınlatmakta.

İnleme... Besbelli insan inlemesi. Diğer tarafta hâlâ acıklı iç çekiş, çeşitli yerlerde hâlâ hüzünlü, acıklı sesler. Sanki Rus toprağı, bu kanlı alanda can vermiş evlatlarına ağlamaktadır.

Peki, Tatarlar nerede? Yaralılarını hiçbir zaman bırakmazlar, onlara ulaşırlar. Toropka bağırmak ve yardım çağırmak ister, ancak korkar: Tatarlar duyarsa!

Alaca sesini keser, kulaklarını kabartır ve homurdanmaya başlar. Gecenin sessizliği içinde hışırtı, ayak sesleri duyulur.

Anlaşılmaz mırıldanmalar. Biri yürümekte ve kendi kendine konuşmakta. Toropka güçlükle başını biraz kaldırır. Hemen hemen ayaklarına kadar uzun bir elbise, tepesi sivri şapka içinde, uzun boylu bir adam. Çantanın kayışı omzunda. Bir elinde baston, diğerinde ise yanan bir fener. Zayıf alev titremekte ve karın üzerinde aydınlık bir leke hareket etmekte.

"Gece soyguncusu mu? Ölülerin işini mi bitiriyor?"

Yakınlarda gene tekdüze bir inleme:

— Ah, ölüm meleği! Bir yudumcuk! Ölüyorum.

Meçhul, uzun boylu adam yaklaşır, yatan birinin üzerine eğilir, Toropka cesaretlenir:

— Buraya! Yanıma!

Yaşlı adam yaklaşır. Asayı kaldırıp, tetikte durur. Alaca hırlar. Sırtındaki tüyler dikilir.

— Pegaş! Geri çekil!

— Adam bir adım daha atar. Bozuk kelimelerle konuşur:

— Hekim, ilaç... Sağ olmak...

Bu eczacı-hekim Tatar olmasın? Belki acıyordur? Ya karşısındakinin Tatar olmadığını birden görüp de, asayı vurursa. Fakat ölmenin hepsi bir ve Toropka rica eder:

— Yardım et!

Uzun sakallı adam eğilir. Mumlu fenerle aydınlatır. Feneri ölü atın böğrüne koyar, çanta ve asayı karın üzerine bırakır. Toropka'nın altında kaldığı iki cesedi gücünün son takatiyle kaldırmaya çalışır. İnler, anlaşılmaz sözler mırıldanır. Toropka daha serbest bir hale gelir, artık ikinci kolunu da hareket ettirebilir. Atın cesedi altındaki ayakları da çekmek gerekmektedir. Aşırı bir çabayla bu da başarılır.

Toropka biraz doğrulur, oturur. Eczacı-hekim başı, omzunu eliyle yoklar. Saçlar kandan yapışmış. Omuz berelenmiş, sağ kolu doğru dürüst hareket etmiyor. Eczacı-hekim çömelir, Toropka'nın kabanını ihtiyatlıca çözer, omuzunu açar, omuz pıhtılaşmış siyah kanla kaplıdır. Renkli bir bez alır, şişeden dökerek ıslatır, yarayı bağlar ve kabanı yeniden ilikler.

— Sağ olmak. diyerek, eliyle göğsünü gösterir ve "Eczacı-hekim Hacı Rahim!" der.

Sessiz, sakin adımlarla eczacı-hekim, yeni inlemelerin duyulduğu yere doğru uzaklaşır. Toropka ölü atın yanına oturur. Şimdi neyapmalı? Tatarlar nereye çekilip gitti? Hangi tarafa gittiler? Ormandan geçip aç atın bağlı olduğu yere gitmeli. Onu

götürmeli, orman patikalarından gerisin geri eve, Perunov Bor'a ulaşmalı. Onun iki arkadaşı kaldı: at ve Alaca. Baba nerededir? Bu korkunç savaşta ölmemiş midir? Onu arayıp bulmalı.

Toropka Alaca'yı iteklemeye çalışırken, O sahibinin talebini anlamak isteyerek, ciyaklar, ön ayaklarını sabırsızca yere vurur.

— Alaca! Tarlada koş, can verenlerin yüzlerine bak, aralarında sahibimiz yok mu? Nerede ev sahibi? Nerede ev sahibi? Ara!

Toropka Alaca'nın yüzünü okşar ve tarladan yana itekler:

— Ara, nerede ev sahibi?

Alaca bacaklarının bütün gücüyle atılır, hızla ileriye varır, cesetlerin üzerinden sıçrar, arar, koklar, sağa, sola döner ve birden durur, havlar ve ulur.

Toropka kalkar, yatan cesetlerin üzerinden ihtiyatlıca geçer. Ağır gövde altında ezilen ayaklar hâlâ söz dinlememekte, fakat Toropka kendini ileri yürümeye zorlar. Adımlarını hızlandırır. Alaca belki, babamı bulmuştur. Sadık köpek, Tatar ok ve mızrağının vuruşu gibi düzensizce yere serilmiş, birkaç vücudun yanında durur.

Toropka titreyerek ve ürkerek yaklaşır, kara bulanmış, kımıltısız vücutların üzerine eğilir. Hayır! Bu baba değil! Genç, güzel, fakat mum gibi beyazlamış bir yüz... Bu bir erkek çocuğu. Uzun kirpikli gri gözler sakin sakin gökyüzüne bakar. Kirpiklerdeki beyaz kar zerreleri kıvılcım saçar gibi. Yanaklarda küçük çiller var, güzel ağız, sanki sevgi sözcükleri fısıldar gibi yarı açık.

Nasıl da tanıdık bir yüz! Veşnyanka! Nasıl düştün buraya? Erkek çocuğu elbisesi içinde! Seni de mi buldu Tatarın korkunç darbesi?

Toropka kımıltısız vücudun yanına oturur. Erkek elbiseleri içinde, işte, başka kızlar da yatmakta. Onlar da vatan için, Tatarlarla dövüştüler.

İhtiyatla eğilir Toropka ve dudaklarıyla ölü yüze dokunur. Veşnyanka! Onun sevgi dolu gülümsemesini ve vedalaşırken ki hüzünlü sözlerini hatırlar...

— Veşnyanka! diyerk fısıldar Toropka. "Hiç değilse bir kelime söyle, sonuncu, vedalaşıcı! Beni beklemeye söz vermiştin! Ve işte, bu ölü, acıklı tarlada karşılaşmayı bekledin!"

Buzlu dudaklara bir daha değer, soğuk ve sert ellere dokunur. Sessizliğe ve düşüncelere gömülür.

Birden kederli sesler duyulur, sessiz ayazlı havada. Evde, Perunov ormanında akraba mezarlarının sıkıştığı kurganda defalarca dinlediği, tanıdık bir türkü.

Türküyü, ince ve yüksek kadın sesi söylemekte, hafif ve göğüsten gelen ikinci bir ses de katılmakta. Sonra ikisi birden sanki kucaklaşmış gibi birlikte yankılanır. Suskun karlı ovanın üzerinde, ölü Rus savaşçılarının, açık gözlerle, sanki kulak kabartarak yattıkları yerde sesler yüzer gibi dalgalanır.

İnce ses hazin hazin söyler:

Başını alır gider kızıl güneş,
Ardına yüce yüce dağların,
Ardına ıssız sık ormanların,
Ardına gezinip duran bulutların,
Ardına sık doğu yıldızlarının...
Terk ediyor beni, garip başımı,
Sürüyle hem de yavrularıyla,
Bırakıyor beni, acıya, kederli acıya,
Asırlara beni, bitmez asırlara!

İkinci hafif ses devam eder:

Yaklaşır hızlı ölüm meleği,
Hırsız gibi yürür; kahpe can alıcısı,
Eşikte yürür; genç kadın gibi,
Yeni holde yürür güzel kız gibi,
Ya aksayan topal gibi
Yaklaşır yavaş yavaş
Uçar pencereden içeri, kara karga olup;
Konar gizli gizli yatağın baş ucuna
Kapar alır ruhu ak göğüslerden...

Dermansızlıktan sallanarak, Toropka türkü söyleyen kadınlara yaklaştı. Yarım çember olmuş, oturuyorlardı. Ortada kar üzerinde savaşçı cesetleri vardı. Kadınların çoğu erkek gibi giyinmişti. Yanıbaşlarında kar üzerinde ayı mızrakları, baltalar yerlerde sürünüyordu. Kadınlar sustu. Ürkekce ve merakla bakıyorlardı, yaklaşan Toropka'ya.

— Merhaba sizlere! Yanınıza bir kız daha koymak mümkün mü?

— Gel, yanımıza gel. Sen nerelisin?

— Riyazan civarından...

— Onun yasını da tutalım. Tabutsuz, gücümüz yettiğince, erlerimizle birlikte gömelim.

İki kadın kalktı, Toropka'nın peşinden yürüdü. Veşnyanka'yı getirdiler, cenazelerinin yanına koydular. Toropka karın üzerine oturdu ve dinledi, kadınlar ise kâh birlikte, kâh sırasıyla türkü söylemeye devam etti:

Büyüt çilemi bilinmez otlarla,
Çiçeklendir çeşit çeşit çiçeklerle,
Yanından geçen insancıklar sevinsin.
Yürüyen koca karılar döksün gözyaşlarını,
Yüz yıllık ihtiyarlar dehşete düşsün...

Sesiz adımlarla oturanların yanına yaklaşır Hacı Rahim. O öylesine sessizce yaklaşır ki, kadınlar irkilir ve susar. Hacı Rahim, elini göğsüne, dudaklarına ve başına koyarak selâm işareti yapar.

— Kendilerine göre haç çıkarıyor. Der birinin sesi. "Kim bu adam?"

— Bu eczacı-hekim, Tatar, diye yanıtlar Toropka. "Aziz biri, divane kabilinden. Hiç kimseyi, kendinden ya da bizden diye reddetmeden ve hiç bir şey sormadan, herkesi tedavi ediyor.

Hacı Rahim bastona dayanarak, uzun süre dikilir ve kımıltısız gözlerle cenazelere bakar. Öylesine uzun süre dikilir ki, kadınlar bir birlerine bakıp, yeniden hüzünle türkü söylemeye başlarlar. Alaca kuyruğunu kısıp, yabancı eczacı-hekimin ardına ihtiyatlıca yanaşır ve elbisesinin eteğini koklar. Sonra kayıtsızca kenara çekilir ve kıvrılıp, Toropka'nın ayakları yanına yatar.

Hacı Rahim başını çevirir, elini kaldırır. Siyah gözleri, ateşin alevlerini yansıtarak, ışıldar. Türkü söyleyenler susar. O, Rusça kelimeleri yanyana koyarak, hararetle konuşur. Kadınlar ağızlarını açıp, dikkatle dinlerler.

— Bak, gör konuştuklarını! Belli ki, bir bilgin. Diye fısıldaşır kadınlar.

Tatar eczacı-hekim ise selâm jestini yeniden tekrarlar ve yavaş adımlarla karanlıkta uzaklaşır.

***

XVII
İGNAÇ-HAÇI YAKININDA MOLA

Hacı Rahim şöyle yazar: "...Çevremde ölüm gördüm. Mızrak, kılıç ve oklar bana şimdilik acıdılar. Fakat sivri belanın üzerimde asılı olmaya devam ettiğini ve onu her şeyden daha az beklediğim anda darbeyi indireceğini biliyorum..."

Solgun yarım ayın donuk ışığında Hacı Rahim, binlerce Tatarın geçtiği orman yolundan yürüyordu. Atlar karı ezmişti, ayakları kayıyor ve düşüyordu.

Yol kavşağında Hacı Rahim, kendi adını işitir. Biri onu çağırmaktadır. Dört süvari görünür. Biri onun benekli Parsı'nın dizginlerini tutmaktadır. Onlar, Arapşa ve Tatar savaşçılarıdır.

Arapşa attan iner, Hacı Rahim'in elini öper ve onu kendi gözü önünde sevk eder.

— Ben senin müridinim ve felaket anında seni bırakmaya cesaret edemezdim. Senin at, Moğol müfrezeleri arasında süvarisiz koşturuyormuş, cihangir farketmiş ve onu tanımış. O, dönmemi ve senin vücudunu arayıp bulmamı emretti. Eğer Urusların eline düşseydin, seni elbet keserlerdi.

— Uruslar da aynı insanlar, biz ve herkes gibi, der Hacı Rahim. "Yaralı Uruslara yardım ettim ve onların gömü şarkılarını dinledim. Bana bir kötülükleri olmadı. Kaderin eli ve dürüst dost yeniden beni felâketin kuyusundan çıkardı.

Arapşa üzengileri tutar ve Hacı Rahim'in benekli Pars'a binmesine yardım eder.

Gece boyunca ve sabahleyin Moğol kuvvetleri zengin kuzey Urus başkenti, Novgorod yönünde ilerledi. Fakat öğleye doğru, ileriye yürümek artık mümkün değildi. Atlar sürekli karınlarına kadar yumuşak kara batıyordu. Buzların çözülmesi dünkü sağlam yolları kabarmış azgın sellere döndürmüştü. Atlar düşüyordu. Süvariler onları kaldırarak, kendileri yorgun argın düşüyordu. Esir Uruslardan kılavuzlar, yolun ileride daha kötü olacağını, kabaran su denize akıncaya kadar, yollarda her tür yolculuğun elli gün kesileceğini söylüyordu.

Batu Han öfke içindedir. Bataklığa yuvarlanan savaşçıları gördüğünde, ağzını genişçe açarak, yüksek sesle gülen Urus'u kendisi kılıçlar.

Batu Han şöyle der:

— Cesur ve inatçı için engel yoktur. Kılavuzlar boğulalım diye bizi kasten bu bataklığa getirdi, fakat biz onlardan daha güçlü ve kurnaz olacağız. Ünlü ticaret kentine, zengin Novgorod'a ulaşacağız!

Savaşçılar yüksek sesle mırıldanmaya başladı. Kuvvetler bir yol kavşağında, üç insan boyu yüksekliğinde haçın toprağa çakılı olduğu yerde durdu. Tatarlar soluklandırmak için atlarından indiler. Subuday Bahadır koruyucu tanrılara başvurulmasını ve kadın şaman Kerinkey-Zadan'ın çağrılmasını öğütledi.

Şaman kadın soğuk günlerde, yoğun uzun tüylere bürünmüş, ufak siyah bir at üzerinde yaklaşır. Batu Han'ı görünce, tefe vurmaya, eyerde oynamaya, dua ve büyü sözleri haykırmaya başlar.

— Söyle, bulut ötesi tanrıların hizmetçisi kadın, diyerek sorar Batu Han. İleri yürüyeyim mi, yürümeyeyim mi, Novgorod'da bahtım açık mı olacak, yoksa orada telef mi olacağım? Gökte yaşayanlara sor.

Kerinkey-Zadan, omuzlarında ayı postuyla ve başında kuş başları işlenmiş kalpakla attan sıçrayarak iner, hoplayıp zıplayarak, tefe vurarak, daire çizerek koşar ve birden, açık alanda tek başına duran yüksek çamın yanına birkaç sıçramayla atılır.

— Bulutlarla konuşacağım, uzaklara bakacağım, diyerek bağırır. "Tanrılar her şeyi bilir, tanrılar her şeyi söyler."

Şaman kadın çevikçe çamın tepesine tırmanır ve sallanmaya başlar. Çam yavaş yavaş yana eğilir. Moğollar bağırmaya başlar:

— Dikkatli ol, in çabuk!

Çam gittikçe daha hızla eğilir ve nihayet çöker. Şaman kadın karın içine düşer, altındaki buzu yarar ve bulanık suya gömülür. Saplanıp kaldığı, siyah yapışkan bataklıkta çırpınmaya başlar...

— Kementleri! Fırlatın kementleri ona! diye bağırır Subuday Bahadır. Kementi eyer kavisinden çıkarır ve sol eliyle çevikçe fırlatır. Kementin ucu şaman kadına kadar ulaşmaz. Subuday kementi yeniden dolamaya ve atı batmakta olan Kerinkey-Zadan'a yaklaştırmaya başlar. Alalı doru at dizlerine dek kara batarak, ihtiyatlıca adımlar. Subuday kementi yeniden fırlatır, ve kementin ucu şaman kadının başına geçer. O, siyah çamura gömülmeye devam ederek, eliyle kemente yapışır. Subuday'ın atı ileriye bir

adım daha atar ve birden o da çöker. Subuday attan sıçramaya yeltenerek, geriye atılır, fakat buz çatlar, at hızla batar, ayaklarıyla çırpınır ve daha da çok saplanır.

Moğollar haykırmaya başlar:

— Yenilmez boğuluyor! Çabuk yardıma gelin!

Birkaç Moğol çeşitli yönlerden, yaşlı başbuğun batmakta olduğu yere korka korka yaklaşır. Siyah kementler havada parıldar ve Subuday'ın kalkık eline veboynuna dolanır. Moğollar başkanlarını çekerek, bütün güçleriyle gerilirler. Kementler tel gibi gerilir. Subuday bağırır:

— Atı kurtarın! Kurtarın alacalı dorumu!

Moğollar Subuday'ı sürükleyerek yola çektiler. Atı boynuna kadar battı, başı burnundan sesli sesli soluyarak, kısa bir süre daha bataklığın üzerinde yükseldi. Alacalı doru, umutsuz insan sesi gibi kişnedi... Baş görünmez oldu. Haris bataklığın iki kurbanından geriye hiçbir iz kalmadı. Şaman kadının ve Subuday'ın sadık atının ebediyen gözden kaybolduğu yerdeki, korkunç siyah "pencere"nin üzerinde sadece yuvarlak tef yüzüyordu.

Moğollar, sıyrılıp ata doğru atılan, "Alacalı Doru!" diye bağıran, çamura bulanmış Subuday'ı güçlükle durdurur:

— Alacalı Doru! Beni felâketten daima sen kurtarıyordun! Sen benim bilge danışmanımdın! Nasıl kalırım sensiz, Alacalı Doru! Lânet olası Rus toprağı!

Yaşlı Moğollar atlardan inerek, başkanlarının çevresini sıkışık halka halinde kuşatır ve üzerine yüklenerek yere eğerler:

— Otur böyle ve artık oraya bakma! Burası lânetli bir yer. Siyah Urus ruhları kanlı kurban arıyorlarmış. Cesur Kerinkey-Zadan'ı yuttular, senin bilge, yorulmak bilmez atını telef ettiler. Biz burada durmalı ve geri dönmeliyiz. İşte şu, büyük tahta haçı görüyor musun? Uruslar onu, kendi şamanlarının mezarlarına diker. Burada birçok yolcu, ölüleri bataklığa fırlatan eşkiya İgnaç'ın elinden ölmüş... Zengin Novgorod'un bize gerkli olmadığını cihangire söyle. Geri dönelim! Diğer atlar da sana sadakatla hizmet eder. Hangisini istersen seç.

Subuday Bahadır omzunu silkti, Moğolları kenara ittti ve ayağa kalktı. Bataklığa bakmadan en yakındaki ata bindi ve Batu Hana yaklaştı. Cihangir, terden ve yapışmış çamurdan esmerleşmiş, gri elma rengi aygırının dizgininden tutarak dikiliyor ve ona siyah ekmek kabukları yediriyordu.

Subuday Bahadır attan iner, Batu Han'ın ayakları yanında yere çömelir. Binlik başıları sıkışık kalabalık halinde çember olmaya başlar. Herkes, başkanlarının vereceği kararı dört gözle bekleyerek susmaktadır. Batu Han şöyle der:

— Bu ana kadar beni durdurabilecek hiçbir şey olmadı. Ordum, çöllerden geçti, suyu bol İtil ve diğer büyük nehirleri yüzerek aştı. Şimdi Urus kötü ruhları, nehirler taştığı, yollar göle döndüğü zaman, bütün savaşçılarımı telef etmek istiyorlar. Geri dönüyorum. Dinlenmek için Kıpçak steplerine gidiyoruz.

— Geri! Steplere! Diye haykırmaya başlar Moğollar.

Siyah, alt üst olmuş yolda uzanıp giden, bütün kuvvetlerde sevinç naraları dalgalanır.

***

...Vatanımızın şerefi için korkum yok...
Başına bir bela gelse bile,
Torunlar belayı alt eder!
(A. K. Tolstoy, "Yılan Tugarin")

XVII
"İTAATSİZLİK ATEŞİNİ SÖNDÜRMEK!"

Hacı Rahim şöyle yazar: "Hüzünlü ve aynı zamanda ünlü sayfaları yazarken el zorla boyun eğmekte."

Tatar kuvvetleri birkaç kol halinde Urus topraklarından gerisin geri, engin Kıpçak steplerine doğru hareket ederler. Yolda Tatarlar, kentleri ele geçirir ve tahrip ederler, köyleri talan ederler, yakarlar ve sakinlerini öldürürler. Torjok, Tver, Volok, Dimitrov ve diğer kentler yerle bir edilir. Tatarlar, yerleşmeye niyetleri olmadığından, hiçbir şeye acımaz, hiçbir şeyi korumaz. Uruslar, Tatar tehlikesini hatırlasın!

Yem yoktu. Atlar zayıflıyor ve ölüyordu. Harap olmuş, balçıklı, çamurlu yollardan yürümeleri gerekiyordu. Karşılarına çıkan nehirler, karlı kıştan sonra kabarmıştı. Nehirlerin geçit vermediği yerlerde karşıya yüzerek geçmek zorunda kalıyorlardı. Zayıflamış atlar, hızlı bol sulu akıntıyla baş edemeyip boğuluyordu.

Eski, yeni kürkler, kanlı elbiseler, eski yeni çizmelerin basılı olduğu torbalar, paçavralar, kap kacak, tahta taslar, yular ve eyerler; kısacası yapışkan Tatar eline düşen her şeyin yüklü olduğu kızaklar her yerde yollarda sürünüyordu. Bunların hepsini köylülerin ellerinden aldıkları atlar taşıyordu. Açgözlü muazzam Tatar orduları için ne ot, ne de tahıl yetiyordu. Aç, zayıf, iskelete dönmüş atlar kızakları zorla çekiyor; kaygan yerlerde gerisin geriye düşüyor, ayakları havaya doğru devriliyorlardı. Esir köylü erkeklerden kimi kuyruğundan, kimi omzundan tutarak, atları kaldırmaya çalışıyorlar ve kendilerine ekmek verenlerin, açlıktan takatsiz, çaresizce yattığını görerek, ağlıyorlardı. Moğollar ıslık çalıyor, bütün katarı umursamadan atıyorlardı.

Tatar kuvvetlerinin bir kısmı, Urusların Polovets stebi sınırındaki, genellikle işlek, gürültülü nöbet yeri olan, Kozelsk kalesi yanında uzun süre kalır. Burada, Tatar kuvvetlerine Guyuk Han komuta eder. O, her zaman gürültülü zaferlerle ünlenmek istiyor, fakat diğer savaş başları onu geride bırakıyordu.

Kozelsk kuşatması uzar. Kısa kılıçlarla silahlı kale sakinleri azimle dövüşüyor, gece sızmaları yapıyor, dinlenmeye çekilen Tatarları öldürüyorlar ve kale duvarlarına tırmanmaya yeltenenleri cesurca geri atıyorlardı.

Guyuk Han Tatar müfrezelerinin, Kıpçak stepine yönelerek yanından geçip gidişini görür. Savaşçıları, bir an evvel Urus bataklıklarından, engin Vahşi tarlaya gitmeye can attıkları için, zorlu kuşatmadan rahatsızdır. Guyuk Han kuşatmayı kaldırmaya karar verir. Bunu öğrenen Batu Han, aynı anda doludizgin gelir. "Yenilmezler"le kenti sıkı bir çember halinde muhasaraya alır, Batu Han. Subuday Bahadırın "azgınlar"ı geri çekiliş yolunu, Guyuk Han'ın müfrezesine kapatır ve gerisin geri Kozelsk duvarlarına doğru sürer.

Kent küçük yaştaki kınyaz Vasiliy'e aittir. Kent savunucuları inatla dövüşür ve Tatarları kılıçlar. Esir düşen savaşçılar şöyle konuşmaktadır:

— Kınyazımız, küçük yaşta. Memleketin sadık oğulları olan bizler sonuna dek dövüşeceğiz. Dünyada kendimize hayırlı şan bırakmak için, gerekirse öleceğiz.

Kozelsk civarındaTatarlar kırk dokuz gün durur ve kentin yiğit savunucularına hiçbir şey yapamaz. Ne iknalar, ne vaadler, ne de tehditler kent sakinlerinin direncini sarsamaz. Nihayet duvar yıkan mancınıklar altında Kozelsk duvarlarında gedikler açılır. Kentliler bıçaklarla yürür. Kuduran umutsuzlukla dövüşür. Dört bin Tatar bir günde can verir. Onların yanında Kozelsk savunucuları da yere serilir. Batu Han, kadın, çocuk bırakmadan, herkesin acımaksızın kılıçlanmasını emreder.

— Kindar kent! der. "Onu yeryüzünden silmek gerek! Eğer, ben bu küstah eşkiyaları cezasız bırakırsam, burada itaatsizliğin ve gizli komploların sönmeyen ateşi için için yanar. O zaman Bulgarlar da, Mordovlar da, Riyazan da, Vlademir de, diğer yüz kent de, kuvvetleri batıya, daha öteye sevk ettiğim zaman hepsi sırtımdan vurmak için, ayı mızraklarını bileylemeye başlar. Dünyanın Yüce Sarsıcısı Cengiz Han'ın onayladığı kutsal iktidarımda, hiç kimsenin direnişinin cezasız kalmayacağını hınç dolu

Uruslar öğrensin. Eğer Uruslar yaşamak ve soluk almak istiyorlarsa, hürmetkârca boyun eğmeliler.

Batu Han'ın nukerleri, alev alev yanan kentte, her yerde küçük kınyaz Vasiliy'i ararlar, fakat hiçbir yerde bulamazlar. Bazıları, kan içinde boğulduğunu iddia eder.

Kuvvetleri daha fazla bir gün bile ala koymadan Batu Han, Kıpçak steplerine sevk eder.

Gürültülü, insan kaynayan kent Kozelsk'in yerinde kömür yığını ve taş harabeler kalır.

Boyun eğmiş, yakılıp yıkılmış, ölen Urus toprakları geride kalır.

— Urusların memleketi, artık hiçbir zaman, yaralarını iyileştiremez, hiçbir zaman ayağa kalkamaz. İradem böyle! der Batu Han.

***

XIX
TEKRAR STEPLER

Hacı Rahim şöyle yazar: "En iyi hayır şimdikidir! İnsanın en yüce mutluluğu, yurdunda, aziz nehir kenarında çadırı olmasıdır, el ülkelerinde sonsuzca gezip duran, hoş görüsüz ölür."

Moğol ordusu, Kıpçak steplerinden güneye doğru genişçe taşmış sürekli bir sel gibi hareket eder. Göz kamaştıran sıcak güneş firuze mavisi kapılarını açar ve gökyüzünden, hoşnut, neşeli süvarilerin türküler söyleyerek, uçsuz bucaksız ve tek düze step yolları gibi uzayıp gittiği, geniş ovaya bakar. Tüyleri karmakarışık bitkin atlar, step çayırının yeşil ilk filizlerine hırsla uzanırlar.

Bahar rüzgârının dalgaları, vahşi hayvanların parçaladığı, her yerde sürünen, çürümüş cesetlerin keskin kokusunun yerine, süpürge otu ve ak pelinin hoş kokusunu getirmektedir.

Hâlâ eriyen kar kümelerinin ağardığı vadilerin yerini, yumuşak eğimli tepecikler almakta. Onların üzerinde ördekler, gümüşi kuğuları andıran kazlar bulut bulut uçuşmakta.

Müfrezeler, birbirlerinden ayrılarak, yemin bol olduğu yerleri seçerek mola verir.

Batu Han taze atlar talep etti. Uysal Polovets hanları seçme atlardan ve kısraklardan yılkıları sürüp getirdiler. Batu Han'ın sefere çıktığı, kar beyaz aygır Akçian da, yılkılardan birinde idi. Soylu nazik Arap atına acıyarak, Batu Han, Riyazan'ın alınmasından sonra, Polovets hanlarını onu korumakla görevlendirmişti. Onlar da Batıy'ın iradesini özenle yerine getirmişti.

Batu Han hararetli, gümüşi Akçian'a biner ve "yenilmezler"den koruma yüzlüğü ve ufak maiyeti ile ileriye, step çayının kıyısında önceden seçilmiş olan yere gider.

Altın sarısı otağ, eski kurganlarla çevrili vadiye kurulmuştu. Yedi han karısının otağları da, onun yanında belirmişti.

Cihangir, en muhterem kıdemli karısından başlayarak, her otağa sırasıyla uğrar. Her karısına hediyeler bırakır: bilezikler, gerdanlıklar, yüzükler, kadife ve ipek kumaş parçaları. Karıları,

ricalar, gözyaşları ve hıçkırıklarla onu alıkoymaya yeltenir. Fakat Batu Han, onları dinlemeyerek, Kıpçak hanlarının getirdiği kımızı içmek istediği yere, genç yıldızının, Othan-Yıldız'ın yedinci otağına varır.

Otağın girişinde, duvar yıkan aracın büyük ustası, iri yarı, şişman Li Tun-Po ve genç, zarif Musuk-tayci birer dizlerinin üzerine hürmetkârca çökmüş, durmakta. Çinli, altın sarısı ejderha işlenmiş geniş ipek elbise ve ensesine devrilmiş, uzun tavus kuşu tüylü, ufak mavi şapka içindedir. Yedinci yıldızın genç kardeşi alacalı Hint türbanındaki elmaslarla, altın kemerle ve eğri Şam kılıcıyla parıldamaktadır.

Her ikisine de kaçamak bir bakış fırlatırken, cihangirin yüzü soğukkanlı olarak kalır.

— Ben çağırdım seni, büyük usta, Li Tun-Po. Bu yiğit savaşçı ve yüzlük nuker korumasının altında İtil nehri kıyısında, ordumun yüzerek geçtiği yere gidersin. Orada, Urak'ın sihirli dağı bulunmakta. İtil nehri boyunca aşağı doğru gider ve sahili incelersin. Seferi sarayımın inşasına layık yeri bulursun. Ben, deniz gemilerinin onun merdivenlerine yanaşabilmesini, sarayın çatısından öz steplerin görünmesini, yakınında sevgili kısraklarımla yeşil çayır ve otların olmasını istiyorum. Saray, step eşkiyalarının saldırabileceği, açık alanda olmamalı. Bu nedenle nehrin kollarının yıkadığı bir ada ara bul.

— Dinliyor ve itaat ediyorum, diye yanıtar Li Tun-Po.

— Sarayım cihanın kalbi ve başı olacak. Emirlerim hızlı ok gibi her tarafa uçacak. Karakorum'a büyük kağanlar atayacağım. Boyun eğen halkların kentlerine kendi adamlarımı dikeceğim. Doğunun ve batının toprakları bana itaat edecek. Yüce Cengiz Han'ın bana verdiği vasiyet, o zaman yerine gelmiş olur.

— Dinliyor ve itaat ediyorum, diye tekrarlar Li Tun-Po.

— Öyle olacak! Der Subuday Bahadır. "Altın sarayın çatısından, sen cihanın boynuna kemendi geçirirsin ve onu güçlü elinle gerersin."

Batu Han bakışını Musuk'un güneş yanığı asık yüzüne diker:

— Sen, usta Li Tun-Po'yu koruması gereken yüzlüğün başı olacaksın. O, sarayın inşa yerini bulduğu ve ilk bekçi kulesini diktiği zaman, bana ulak gönderirsin, ben de kendim gelir bakarım. Saray, herhangi bir zamanda cihan tepsisinde inşa edilmiş, bütün saraylardan daha iyi olmalı.

— Anlıyor ve itaat ediyorum, der Musuk.

— Hemen bugün yola çıkın! Diye ekler Batu Han ve otağa girer. Onu peşinden, cihangirin sevgili kardeşi, yenilmez başbuğ Subuday Bahadır ve vakayinameci Hacı Rahim izler.

Altın sarısı çiçekler işlenmiş, safran rengi elbise içindeki, solgun Yıldız-Hatun, Batu Han'ı genişçe açılmış gözlerle karşılar. Diz çöker, yüz üstü kapanır, öldürülen konaz Gyurg'dan çıkarılmış, Batu Han'ın kırmızı sahtiyan çizmesini öper. Çinli kadın İ-La-He sallanan Yıldız'ı kaldırır ve gerisin geri güderi minderlere kadar gitmesine yardım eder.

— Küçük hatun sağlıklı değil, der Çinli kadın. "Göz kamaştırandan uzun süre haber alamadığından çok üzülüyordu. Şimdi yürümesi zor, zayıfladı. Ona gücünü geri verecek tecrübeli eczacı-hekimlere gerek var.

— Bu doğru değil, diyerek hafifçe itiraz eder Yıldız, gözlerini indirerek. "Efendimi sağlam ve zararsız görünce, yeniden hem çalışabilir, hem türkü söyleyebilir, hem de masallar anlatabilirim...

Batu Han, Yıldız'ın yanında kendini halının üzerine bırakır. İçeri giren harem kâhyası, yeşil ipek mendile sarılı çıkını Batu Han'a verir. O, Rus kentlerinde toplanmış değerli mücevharatı, -altından koyunluk haçları, putları, nazarlıkları, küpeleri, gerdanlıkları, bilezikleri ve diğer güzel süsleri- halıya serper. Çinli kadın sırayla her birini alır ve hanımına gösterir. Yıldız umursamadan bakar ve konuşur:

— Sana minnattarım, yüce Cihangir. Hepsi çok güzel. Senin şefkatine lâyık değilim.

Şakaklarına kadar resim çizilmiş ve koyu mavi kaşlı Yıldız'ın aklık sürülmüş yüzü hüzünlü ve sönüktü. O, ancak ufak gümüş aynayı görünce canlandı. Onu eline aldı, parıldayan cilalanmış yüzeyine dikkatle baktı:

— Bak, gör, şimdi nasıl olmuşum! Daha önce bütün gün stepte yürüdüğüm zaman, bende altın sarısı güneş yanığı vardı.

— Sen, yüzüne, becerikli İ-La-He'nin doldurduğu bu Çin boyaları olmadan, şimdi de gezebilirsin, diyerek yanıtlar Batu Han. "Belki bazı arzuların vardır, onları söyle bana!"

— Benim bir tek ricam var. O, senin için bir hiçtir. Senin müfrezende bir ihtiyar gitmekte. Onun nahoş yüzünden dolayı, sık sık zayıf düşmekteyim. Onun gerisin geri Sıgnak'a gitmesini emret. O zaman ruhum sakinleşir.

— Eğer bu ihtiyarın gözleri kötü ve senin hastalanmana yol açıyorsa, onun en yakın gölette boğulmasını emrederim. Bu ihtiyarın adı ne? Nerede bulunur?

— Hayır! Ona bir kötülük etme. Yüce ol, cömert ol! Ona halıya bürünmüş dört at hediye et, fakat bir gün bile gecikmeden, memleketine gitmesini emret. Adı Nazar-Kıyazirek. Yenilmez Subuday Bahadır'ın yanında bulunmakta ve onun sabahları uyandıran horozunu beklemekte.

— Dikkat ve itaat! Der Subuday Bahadır. "Othan Yıldız'ın arzusu benim için emirdir. İhtiyarı, horozla, iki küfeli deveyle bırakırım. Urus kentlerinde topladığı kutsal ganimeti[154] onlarda eve götürebilir.

***

154. Kutsal ganimet: Hücumlarda ele geçirilen, her tür ganimet o zamanlarda "kutsal" sayılıyor ve zafer kazananın mülkü oluyordu.

XX
İHANETİN FİYATI

Çadıra kınyaz Gleb girer ve herkese meraklı bakış fırlatır. Subuday Bahadır her zaman olduğundan daha az serttir. Kınyaz Gleb eğilir, Batu Han'a doğru ağır ağır yürür, önünde yeri öper. Batu Han yan tarafa bakar. Kınyaz Gleb dizleri üzerinde bekler.

Nihayet Batu Han ona bakar:

— Ne istiyorsun, konaz Galib?

— Sen yücesin! Sen cömertsin! Yardım et sadık kölene...

— Sana ne gerekli? Diye tekrarlar Batu Han, yüzünü buruşturup.

— Gözkamaştıran! Büyük seferin esnasında sana sadakatle hizmet ettim. Şimdi senin yenilmez ordun, öz steplere dönüyor.

Kınyaz Gleb susar, cihangirin kımıltısız yüzüne bakmaya çalışarak.

— Ne rica ediyorsun?

— Sana yeniden hizmet etmemi emret!

Batu Han susar. Kınyaz Gleb, daha bir cesaretle devam eder:

— Çiçeklenen steplerinde bana ihtiyacın yok. Fakat Rus topraklarında sana çok yararlı olurum... Lütfet! Riyazan'a beni senin adamın olarak ata! Hatırla sadık hizmetimi.

Kınyaz Gleb, destek arayarak, Subuday Bahadır'a bakar. O, kırpılmayan gözüyle yere bakarak, duygularını ele vermeyen yüzüyle, kımıltısızca oturmakta. Yıldız-Hatun başını çevirir.

Batu Han konuşmaya başlar:

— Memleketine ihanet eden insan güvenilmezdir. Ona inanmak olmaz. O, efendisine de ihanet eder.

— Ben sana sadık kaldım! diyerek umutsuzca haykırır kınyaz Gleb. Sana önemli hizmetlerim oldu. Kınyaz Georgiy'in savaş kampının olduğu yeri ben keşfettim...

— Öyle...

— Hatırla. Senin yanına, gönüllü olarak geldim.

— Gelmeyip de, nereye gidebilirdin? Uruslar seni kovmuş, Kıpçak stepleri bana boyun eğmişti.

— Fakat...

Batu Han, Subuday Bahadır'a döner:

— Bilge danışmanım! Yüce dedemin, yiğit Van-Han'la mücadelesini anlatmaya söz vermiştin.

Sanki uykudan uyanmış gibi, Subuday Bahadır başını kaldırır ve dikkatle cihangire bakar. Düz, sakin bir sesle anlatmaya başlar:

— Ölümsüz cengâver, şanlı deden Karait[155] hükümdarı Van-Han'la savaşıyordu. Güçlü, kudretli kabile boyun eğdi. Fakat cesur Van Han teslim olmadı. Son kahramanlarını toplayıp, kurt gibi dövüşerek savundu. O, güçlü, cesur bir düşmandı! Deden onun kahramanlığına saygı duyuyordu...

— Sonra neler oldu?

— Cengiz Han'ın savaşçıları üstün geliyordu. Onlara karşı konulamıyordu. Van-Han kuşatıldı. O, son savaşçılarını da kaybetti ve iki uşağıyla birlikte kaçtı.

Batu Han dikkatle dinlemekte ve başını sallamaktadır. Yıldız-Hatun biraz yaklaşır. İ-La-He heyecanla ellerini göğsüne bastırır. Kınyaz Gleb kindar bakışını herkesin üzerinde gezdirir.

— Şanlı Van-Han kurtuldu mu?

Subuday Bahadır derin derin nefes alıp verir:

— Hayır! Gözkamaştıran! Sarıkulaklı köpekler, uşakları ona ihanet ederler. Uyurken, sesizce yaklaşıp, öldürdükleri efendilerinin başını, yüce Cengiz Han'a getirdiler.

Herkes susar. Subuday Bahadır devam eder:

— Alçak köpekler, Yüce Cengâver'den lütuf bekliyorlardı. Fakat o şiddetle öfkelendi: "Van-Han güçlü kudretli olduğu zaman, ona hizmet ediyordunuz! Felaket anında size güvendiği zaman, onun acısından yararlanmak istemektesiniz" diyerek bilge Cengiz Han hainlerin belinin kırılmasını istedi...

Batu Han yavaşça döner:

— Duydun mu?

Kınyaz Gleb, cihangirin çizmelerine yapışır. Batu Han onu itekler:

— Bana hizmet ettiğini mi söylüyorsun? Bunun için sana altın verdiler. İhanetin için de cezalandırılman gerekiyor... Güvenebilir miyim ben haine?

Batu Han, Gleb'in gri, ölgün yüzüne yan gözle bakar:

---

155. Karaitler: Bir zamanlar Orta Asya'nın en kuvvetli kabilesi idi. Cengiz Han gençliğinde Karait hanı Van'ın yanında basit nuker olarak hizmet etmişti.

— Onurlu insan, ölümden korkmaz...

— Gözkamaştıran! Bağışla... merhamet et... Diye homurdanır kınyaz Gleb.

Ufak titreyen elini, Batu Han'ın esmer güçlü eline koyar.

— Tamam, yaşa!

Kınyaz Gleb, Batu Han'ın kırmızı çizmelerini öpmek için atılır.

— Çekil! diye keskince söyler cihangir. "Arapşa! Konaz'ı kamptan stepe götürmelerini emret.

— Nereye gideyim! Diye bağırır kınyaz Gleb[156]. "Benim artık memleketim yok!"

Batu Han başını çevirir. İki nuker çırpınan Gleb'i sürükleyerek çıkarır. Arapşa, duygularını ele vermez, sakin yüzüyle onların ardından kapı perdesini indirir.

***

156. Vakayıname bilgilerine göre, kınyaz Gleb uzun süre Polovets steplerinde sürter durur. Hayatının sonuna doğru delirir. Ölüm tarihi belirsizdir.

XXI
"İŞTE, RUSYA YENİDEN KURULUYOR!"

Martta Perunov Bor ıssız ve sessizdi. Riyazan kınyazının çağırısı üzerine giden savaşçılar, ulaşan söylentilere göre Suzdal civarında, Berendyevom bataklığında, Sit ve Mologa kıyılarında dövüşmüşlerdi.

Dönerler mi? Merhametsiz düşmanlar, hiç kimseyi canlı bırakmıyor...

Tatarların yağmaladığı köyün, yakılmış kulübelerin yerinde sadece kil sobalar ve siyah kömürleşmiş kalıntılar kalmıştı. Sadece en kıyıda, gölün yanında birkaç kulübe öksüzler gibi bir birlerine sokulmuş duruyordu. Sağ kalan ufaklıklar orada barınıyordu. Onlara, daha da zayıflamış olan Zvyaga'nın karısı ve evsiz barksız iki yaşlı kadın analık ediyordu. Onlar gölde her gün ağları yokluyor ve yeşil sazan ve karaseyleri eve getiriyorlardı. Herkes bununla, bir de pişirdikleri çam kabuğu ezmesi ve başak artıkları ile doyuyordu.

Parlak bahar güneşi, asırlık ormanlarda yığılı karı eritti. Perunov Bor'un çevrsinde ne yürümek, ne de hayvan üzerinde gitmek mümkün değildi. Kuşlar sürüler halinde hep birden uçuyor, ıslık çalıyor, ötüşüyor, alacalı ağaçkakanlar, ağaç gövdelerini oyuyor ve "Cuk-cuk!" diye bağırıyorlardı.

Nisan başında ilk kaçaklar kayıklarda gölü geçerek geldiler. Onlar, sanki Tatarların duymasından korkarak, yaşlı balıkçı kadınlarla fısıldayarak konuşurlar:

— Onların pek çoğu hâlâ yollarda dolanıp duruyor, fakat başlıca kuvvetleri galiba Vahşi tarlaya gitti. Şimdi son Tatar müfrezeleri de oraya doğru yönelmekte. Biz de size katılmak istiyoruz. Burada arpa, çavdar, buğday ekmek istiyoruz... Reddetmeyin! Hem büyük yollardan uzak ve sessiz olduğu için, hem de balıklar gölde parıldadığı için, buradan hoşlandık. Yaz mahsüllerimiz olur, ekmekciğimizi artık kimse elimizden almaz.

Ufak ufak hâlâ kaçaklar gelmeye devam eder. Bahar suları çekildiği ve yollar kuruduğu zaman, bir deri bir kemik kalmış ve tüyleri karmakarışık ilk atlar da ayaklarını sürüye sürüye gelir, fakat kara sabanları ve tırmıkları onlar çeker.

Perunov Bor daha şen olur. Baltalar çalışmakta, kızıl gerdanlı kuşlar, ağaç kakanları, ekin kargaları çığrışmaktadır. Köknar kütüklerinden yapılma beyaz kulübeler uzun sıralar halinde yükselmektedir. Bir yerlerden uzun tüylü köpekler koşar gelir ve gündüz ve gece ürürler.

Tatarlar gittikçe daha az duyulmakta. Köy erkekleri daha sonra neler yapılacağını yargılamakta ve düzenlemekte. Herkes, Tatarların daha önce de yaptıkları gibi, Vahşi tarlaya çekildiklerini ve Rusya'ya geri dönmeyeceklerini düşünmektedir.

Uzun boylu, iskelet gibi zayıf bir kadın çıka gelir. O, tıpkı kendisi gibi dayanmış, eriyip kurumuş bir ineği ardından iteklemektedir. Köy kadınları başlarını sallayarak, paçavra gibi sarkan, kurumuş memeleri işaret ederek, kırmızımsı ineğin çevresinde toplanırlar. İneğin sahibi ise hiç de bezgin değildir:

— Benim sütannem olacak! Bahar otlarında toparlanır. Ben burada her yeri, nerede hangi otun büyüdüğünü bilirim.

— Yoksa buralımısın?

— Nereli olacaktım! İşte şu, benim kulübenin sobası. Ta çocukluğumdan burada büyüdüm.

— Sen yoksa Opalyeniha mısın? Diye bağırır, Zvyaga'nın dul karısı ve kalabalığın içinden koşarak çıkar. Her iki kadın kucaklaşırlar ve hıçkıra hıçkıra ağlaşırlar.

— Nereye uçtu gitti senin güzelliğin Opalyeniha? Diye okşayarak ağlar biri. Diğer biri içini çekerek ağlar.

— Peki, senin erin nerde? Yoksa bir söğüt altında mı yatıyor?

Mezradan savaşmaya giden herkesi sorarlar, fakat adamakıllı hiçbir şey, öğrenemezler.

— Savaliy'in Sit nehrinde öldürüldüğünü, Vaula'yı Suzdal civarında yandaşlar arasında gördüklerini söylüyorlar. Toropka atak bir babayiğit olmuş, fakat Tatar oku, Onu da yere sermiş.

Toropka sağ salim, artık büyümüş, fakat bir deri bir kemik kalmış olarak mayısta yayan mezraya gelir: uzun zamandır yemek yememiş.

"Anam, babam sağ mı? Onları nerede aramalı?" Diye sorular sorar. Kendisini de şöyle anlatır: "Hızlı bir Tatar atım vardı, karşılaştığım gayrı Hıristiyanlar onu takip etmeye başladı, at

bir uçurumdan sıçrarken düştü, ayakları kırıldı, ben kendim zor kurtuldum, kırılmış ağaç ve dalların arasına sokuldum, Tatarlar bulamadılar."

Aynı gün bir Polovets atı üzerinde Lihar Kudriyaş da gelir. Veşnyanka'nı ölümünü, Toropka'dan öğrenince attan kendini yere atar, uzun süre dövünür ve bağırır. Yaşlı kadınlar ağıt yakarak ağlar, Lihar ise kendi kendine söylenir:

— Şimdi kimin için yaşayayacağım? Kızım olmayınca, dünyam karardı!

Sonra, sanki bir şey düşünüyormuş gibi, uzun süre sessizce yatar. Ayağa kalkar ve sakin, kesin bir dille, yerde yanında oturan Toropka'ya şöyle der:

— Dinle delikanlı! Benim bildiğim şu: Tatar kuvvetleri gitmiş, fakat büyük kentlerde müfrezeleri kalmış. Bizler kargaşalık çıkarmayalım diye, erkeklere göz kulak olacaklarmış. Vilademir'in yeni kınyazı Yaroslav Vsyevolodoviç, Pereyaslav'a, kendi yurtluğuna gelmiş, muhafızları toplamaya başlamış diye anlattılar bana. Kınyaza güvenilir babayiğitler götürmeye söz verdim.

Çevrede ufaklıkar dikiliyor ve parmaklarını ağızlarına sokup, hayran hayran Lihar'a, alacalı Polovets şalvarına ve Polovets kalpağına bakıyorlardı.

— Bak, şu ufaklıklara. Onları hâlâ kaldırmak ve doyurmak gerekiyor. Hepsinin babaları çarpışmalarda can verdi. Şimdi, Tatarlarla uzun süre konuşup duracağız ve boyun eğmişler olarak külfetlere katlanacağız. Sonra da hepsini ödeteceğiz! Kınyaz Yaroslav Vsyevolodoviç'in kendisi, muhafızlarla böyle konuşuyormuş.

— Ben seninle gelirim! Diyerek kararını söyler Toropka.

Her ikisi de vakit kaybetmeden Perunov Bor'dan ayrılır. Orman içindeki yoldan yönelir ve tehlike karşısında suskunlaşmış yeşil ormanda, mezradaki baltaların çarpışını, kadınların kütükleri ağaç duvarlara yerleştirirken bağırışlarını uzun süre dinlerler.

Lihar durur. Balta darbelerinin işitildiği Perunov Bor'dan yanı eliyle işaret eder ve şöyle der:

İşte Rusya yeniden kuruluyor!

***

XXII
UZAK MEMLEKETTE

Yaşlı Nazar-Kıyarizek, Batu Han'ın ordusundan, memlekete dönmek isteyen yaralı Kıpçak ve Uygur kalabalığı ile birlikte ayrılır. Batu Han'ın geldiği aynı yoldan gerisin geri giderler ve dört ay sonra güz başlangıcında Sıgnak'a varırlar.

Kent ve civarındaki göçebe kadınlar, uzun süredir yakınlarını bekleyerek, batıdan gelen ana yollarda dikilmektedir.

Yaşlı Kız Tugmas, Nazar Kıyarizek'in karısı, küçük oğlu Turgan ve dört geliniyle çadırının yanında dikilirler. Yüzleri kapkara güneş yanığı olmuş, yaklaşan süvarilere gergin gergin bakarlar.

Azametli han yürüyüşüyle, yüksek sarı bir deve, ardındaki halıya bürünmüş, eyerli dört atla birlikte çadıra doğru yaklaşmakta. Zarif simli cübbe ve yuvarlak samur kürkü şapka içinde, tanış gelmeyen bir ihtiyar, bilinmeyen bir ülkenin elçisi gibi devenin üzerindeki küfede kibirle oturmakta. Ellerinde uzun ayaklı bir horoz tutmakta.

Küçük Turgan aniden haykırır:

— Evet, bu babam! Ağabeylerim ise yoklar!

Kız Tugmas ve dört gelini, obanın bütün sakinlerini koşuşturup üşüştüren, umutsuz, yürek sızlatan çığlıklar koparır. Dört at üzerindeki boş eyerler ve üzerinde asılı, Nazar-Kıyarizek'in oğullarının eğri kılıçları herkesi sarsar. Gelinler atlara doğru atılır, dizginlerini tutar ve acı ağlayışla kendi çadırlarına götürürler.

Kız Tugmas, rutubetli toprağa düşer, tırnaklarıyla yeri kazır ve kır saçlarını yolar:

— Oğullarım! Nerede oğullarım? Onları bana kim geri verecek?

Nazar-Kıyarizek deveden yere iner ve törensel bir eda ile karısına şöyle der:

— Dört baba yiğit oğlundan sonra, gümüşi perçemli başın sağ olsun! Der ihtiyar ve simli kumaştan yeniyle gözlerini kapatır.

Kız Tugmas aniden biraz doğrulur ve sorar:

— Peki, oğlum Musuk nerede? Onu hiç duydun mu?

Nazar-Kıyarizek, sanki bir şey hatırlamış gibi, kaşlarını çatar ve susar. Sonra elini kır sakalında gezdirir ve kibirle konuşur:

— Musuk'a adını ben verdim, uzun ömrü ona Allah versin!

Komşu kadınlar yaklaşır, Kız Tugmas'ı kaldırır ve çadıra götürürler. Ellerinden geldiğince teselli etmeye çalışır, yas türküleri söyler, üzerlerindeki elbiselerini parçalar ve dört Kıpçak babayiğidi bahadır –batıya büyük seferede ölmüş olan, Demir, Buri-Bay, Yantak ve Kılıç-Niyaz- için, ağlayarak, kendi şakaklarını tırmalarlar.

— Peki, nerede senin "kutsal ganimet"in? Diye sorar komşular.

— Benim ganimetim mi? Evet, nerede o? Artık Bayender Han'ın pek çok yeni kölesi var ve onun kutsal ganimetiyle yüklü, büyük deve kervanını getiriyorlar. Ya ben! Ben han değilim ki.

Akşam pilavdan sonra, (uzun bacaklı, uzun ötüşlü horoz da pilavın içinde pişmişti), Nazar-Kıyarizek, eski çadırın kapısındaki, at şiltesine oturur. Çevresine Kıpçaklar sıkışarak yerleşir ve Nazar-Kıyarizek'in anlattığı, Aziz Cengâver-Yüce Cengiz Han'ın torunu, Cuci'nin oğlu yiğit, genç başbuğ Batu Han'a boyun eğen, suyu bol İtil nehrinin ötesinde yaşayan vahşi halklara dair hikâyeyi kulaklarını dört açarak dinlerler.

"Pek çok Moğol kanı döküldü, Urus kulelerinde de, sık geçilmez ormanlarında da, engin kıpçak steplerinde de. Göçebelerin acımasız kuvvetlerine karşı çıkan barışçıl halkların kanı daha çok döküldü. Bütün bunlar Moğol adının dehşet salması ve yücelmesi için yapıldı.

Kıpçak steplerine dönüşle, cihangir Batu Han'ın Bulgar, Urus, Burmas ve diğer kuzey halklarını topraklarının fethi için açtığı ilk sefer sona erdi.

Fakat Cengizlilerin torunu genç başbuğun tehditkâr düşünceleri bununla sınırlı değildi. Batu Han, Kıpçak steplerinde iki yıl kalıp ve seferde bitkin düşen Moğol atlarını iyileştirip, muazzam ordusuyla, batıya doğru, -ilkin damı altından yapılmış Urus kenti Kivamen'e, sonra da daha ilerdeki akşam ülkelerine- dehşet

ve kargaşa salarak, batıya doğru yeni daha da sarsıcı hücumlara başladı.

Ancak, bu konuda bütün yazdıklarım diğer kitaptadır, Kuduran savaş yangınının halklara verdiği eziyetlerin olmadığı, barışçıl ve uzun ömür dileyerek, meraklı okuru o kitaba gönderiyorum..."

("Hacı Rahim'in Yol Notları"ndan aktarma)
1940

-SON-